

İngiliz Galaxy Kitap Ödülü Sahibi
2007 YILIN YAZARI

RICHARD DAWKINS

"Kör Saatçi" ve "Gen Bencildir" in yazarı

TANRI the God Delusion YANILGISI

ULUSLARARASI BESTSELLER
6 AYDAN FAZLA NEW YORK TIMES BESTSELLER

herkesin okuması gereken bir eser...
the Economist

10.BASKI

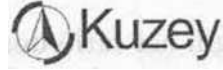

RICHARD DAWKINS

**TANRI
YANILGISI**

The God Delusion

ÇEVİREN: TUNÇ TUNCAY & BİLGİN KALİSTO

Kuzey Yayınevi

Copyright © by Richard Dawkins.

All rights reserved.

Kitabın bütün hakları Richard Dawkins'e aittir. Yayınevimiz kitabın Türkiye haklarını temsil etmektedir.

Kitaptan tanıtım amacı ile yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmadan, hiçbir biçimde ve hiçbir yolla kitabın içeriğinin bir bölümü ya da tümü yeniden üretilemez ve dağıtılamaz.

Kitabın Türkiye telif hakları Nurcihan Kesim Telif Hakları Ajansı vasıtasıyla alınmıştır

Baskı Cilt: İdil Matbaası Emintaş Kazım Dinçol San. Sit. No:81 / 19 Topkapı İSTANBUL Tel 0212 674 66 78

Çeviren: Tunç Tuncay Bilgin Kalisto

Editör: Erol Karaarslan ISBN

978 9944315 11 1

Düzeltilmiş Baskı Mayıs 2009

Kuzey Yayınları www.kuzeyyayinlari.com

Kitapla ilgili her türlü durumda bizimle kitap@kuzeyyayinlari.com adresinden iletişime geçebilirsiniz

'Oh, bütün hayatımız boyunca inancın erdemi, ruhlar ve batıl inançlarla doldurulduktan sonra, gerçekler için, çınlayan bir trompet gümlenmesi gibi olan bu kitabı okumak, çok tazeleyici. Sanki bize nefes veriyor' 'Tanrı Yanılgısı, usta DawkinYm bütün berraklığı ve zerafeti ile yazılmış. Çok iyi, aslında yetişkinler olduğu kadar çocuklar da bu kitabı okumayı hakediyor. Bütün okul kütüphanelerinde olmalı. Özellikle de "inançlı" okullarda' 'İnanmayanlar olarak ortaya çıkmak isteyen, ama buna cesaret etmeye emin olamayanlar için bir savaş narası!

Michael Frayn

'Muhteşem bir kitap... keyifli, zarif, dürüst, sevimli ve sıklıkla çok eğlenceli ...kitap boyunca, neşelendirici bir genişlikte bulunan kaynaklar ve berrak düşünceler ile bilgilendiriyor'

'Richard Dawkins, bu ülkedeki, süregelen din takıntısından yoksun olan, inanmayan muazzam kitleye güç veriyor.'

Saderson. Milli Laiklik .Topluluğu

'Bu kitaba yeni binyılın kitabı olarak bakıyorum, böylelikle doğaüstü gücün hakimiyetindeki hayatlarımızı serbest bırakabiliriz'

' Tutkuyla savunulmuş bir kitap. Dawkins, din adamları tarafından ileri sürülen bütün aptalca tutarsızlıkları defediyor'

John Cornwell Sunday Timesi

zamanımıza daha fazla uyamazdı. Dawkins bu tutkulu yeni kitabında, tezlerini sergilemek için tüm gücünü ortaya koyuyor... canlı ve oldukça okunaklı'

'Şu ana kadar okuduğum, dine yapılmış en mantıklı ve yıkıcı suçlama. Dawkins'in ortaya koyduğu durum daha açık olamazdı: Tanrı bir hayal, dinlerin hepsi bir yanılgı!

Harry Ritchie. Mail on Sunday

'Tanrı Yanılgısı durdurulamaz bir başarısızlık. Dawkins'in son kitabı birçok kez okunmayı hakediyor, sadece Önemli bir bilimsel çalışma olarak değil, aynı zamanda büyük bir edebi çalışma olarak ta*

'Dawkins İngiltere'nin en meşhur ateistlerinden biri ve Tanrı Yanılgısı*nda katı görüşlerini ustalıklı sergiliyor. Evrimi veya ateizm savını anlamak istiyorsanız Richard Dawkins*inkinden daha iyi çok

az kılavuz bulabilirsiniz*

'Parıldıyor, etkili konuşuyor, coşkulu ..Tanrı Yanılgısı güzel ve önemli bir kitap... Dawkins'in saygısız ve keskin çalışması taze bir nefes gibi gelecek*

San Francisco Chronicle

"Ateizm halindeki bu tamamıyla hoş tez ikna ediyor, yıldırıyor, inandırıyor ve göz kamaştırıyor . . . Bir kışını ile aynı fikirde olmamak zor, bir kısmı ise sizi kızdıracak. Gerçekten mükemmel'

Sunday Times, Perth

Irish Times

"İliç şüphesiz İngiliz dilinde eser veren yaşayan en iyi yazarlardan birisi"

"Tanrı Yanılgısı akıllıca, sevecen ve gerçek .. . Eğer bu kitap işe yaramazsa işimiz çok zor"

Penn & Teller

değiştirecek bir yapıt*

"Bu kitap diğerleri arasında en favori kitabım. Umarım inançlarını sorgulayabilecek kadar güvenli ve akıllı kişiler bu kitabı okuyabilecek kadar büyük ve sağlam olurlar. Kahramanca ve hayatı

'Espritüel. bilgili ve çok anlaşılır bir polemik1 'Bu çok cesur ve önemli bir kitap. Dini bağnazlığı, ait olduğu, tarihin çöplüğüne göndereceğini ummak ise fazla olur' 'Richard Dawkins'in "Tanrı Yanılgısı"1 kitabında bir tanecik donuk sayfa yok. Berraklığına, zekasına ve doğru sözüne tezahürat yapmayı istememe neden oluyor'

C'Jaire Tornalın

Sleven Pi.ııker

'Yaşayan en iyi edebiyat dışı yazarlarından biri olan Richard Dawkins, en sonunda dinle ilgili düşüncelerini tamamen zarif karakterli bir kitapta birleştirdi'

DOUGLAS ADAMS anısına (19522001)

'Bir köşesinde meleklerin olduğuna inanmadan da, bir bahçenin güzel olduğunu görmek yeterli değil midir?'

YAZAR

RICHARD DAWKINS

Profesör Clinton Richard Dawkins dünyaca ünlü, kitapları dünya çapında milyonlarca satmış olan evrim biyologu ve yazardır. Nairobi'de 1941 yılında doğmuş olan Dawkins, Oxford Üniversitesi'nde biyoloji öğrenimi gördü. Ardından aynı yerde hayvan davranışları bilimi üzerine doktora tezini tamamladı. 1995 yılında bilimin halkça anlaşılması için oluşturulmuş Oxford Üniversitesi Charles Simonyi kürsüsünün başkanlığına getirildi. Britanya Kraliyet Bilim Topluluğu ve Kraliyet Edebiyat Topluluğu'nun da üyesidir.

Yazdığı ilk kitap olan *Gen Bencildir* (1976), Richard Davvkins'i üne kavuşturan ve yayımlandığı anda bestseller olan kitabıdır. Modern evrimci çalışmanın bir klasığı haline gelen bu kitabın ardından bir dizi çok satan kitap gelmiştir. Toplam 8 kitabın arkasından yayınladığı Tanrı Yanılgısı isimli kitapla dünya çapında sansasyon yaratan Profesör Davvkins, aralarında 1987 Kraliyet Edebiyat Topluluğu ödülü, 1990 Kraliyet Topluluğu Micheal Faraday ödülü, 1997 İnsan Biliminin İlerlemesi İçin Uluslararası Kozmos Ödülü (International COMTOS Prize for Achievement in Human Science), 2001 Kistler Ödülü, 2001 Shakespeare ödülü ve 2007 Galaxy İngiliz Kitap Ödülleri Yılın Yazarı ödülünün de olduğu sayısız onurlandırma ve ödülün de sahibidir.

Haziran 2006'da İngiliz televizyonu Kanal Dört, Richard Dawkins tarafından hem yazılan hem sunulan ve bu kitapta geliştirilen konuların bazılarını irdeleyen, Tüm Kötülüklerin Kökeni isimli iki belgesel yayınladı.

İÇERİK	
Önsöz	9
Bölüm 1 İçten inanan Bir İnançsız	17
Haklı İtibar	18
Haksız İtibar	26
Bölüm 2 Tanrı Varsayımı	35
Çok Tanrıcılık	37
Tek Tanrıcılık	42
Laiklik, Amerika'nın Kurucuları ve Dini	44
Bilinemezliğin Yetersizliği	50
Noma	57
Büyük Dua Deneyi	64
Neville Chamberlain Evrimciler Okulu	68
Küçük Yeşil Adamlar	71
Bölüm 3 Tanrının Varlığı Yönünde Kanıtlar	75
Thomas Aquinas'ın 'Kanıtları'	76
Ontolojik Kanıtlar ve Diğer Olası Kanıtlar	79
Güzellikten Kanıt	84
Kişisel 'Deneyimden' Kanıt	85
Kutsal Kitaptan Kanıt	90
Sevilen Dindar Bilimadamlarından Kanıt	95
Pascal'ın Bahsi	100
Bayes Kanıtları	102
Bölüm 4 Tanrı Neredeyse Kesin Olarak Neden Yoktur	107
Nihai Boeing 747	108
Bir Bilinçlendirici Olarak Doğal Seçilim	110
İndirgenemez Karmaşıklık	114
Boşluk İbadeti	120
İnsancı İlke: Gezegen Versiyonu	128
İnsancı İlke: Kozmolojik Versiyon	135
Cambridge'de Bir Söyleşi	143
Bölüm 5 Dinin Kökeni	151
Darvıncılık Emreder	152
Dinin Bariz Faydaları	155
Grup Seçilimi	158
Başka Bir Şeyin Yan Ürünü Olarak Din	161
Dine Dönük Psikolojik İstek	167
Sakin Ol Memlerimin Üzerinde Yürüyorsun	178
Kargokültler	187
Bölüm 6 Ahlakın Kökeni: Neden iyiyiz?	193
Ahlaki Eğilimimizin Darwinci Kökeni Var mıdır?	197
Ahlakın Kökeni Hakkında Bir Durum Araştırması	204
Eğer Tanrı Yoksa Neden İyiyiz?	208
Bölüm 7 'İyi' Kitap ve Değişen Ahlak Anlayışı	217
Eski Ahit	218
Yeni Ahit Daha İyi midir?	230
Komşunu Sev	233
Zamanla Değişen Ahlak Anlayışı	242
Peki Ya Hitler ve Stalin?	
Onlar Ateist Değiller miydi?	250
Bölüm 8 Dinin Sakıncası Nedir?	
Neden Düşman Olmak Gerekir?	257
Aşırı Tutuculuk ve Bilimin Altüst Edilmesi	259
Saltçılığın Karanlık Yüzü	263
İnanç ve Eşcinsellik	265
İnanç ve İnsan Hayatının Kutsallığı	268
Büyük Beethoven Şafatası	274
'ılımlı' İnancın Bağnazlığa Güç Katması	277
Bölüm 9 Çocukluk, İstismar ve Dinden Kaçış	285
Eiziksel ve Ruhsak İstismar	290
Çocukları Korumak	298
Bir Eğitim Skandalı	303
Bilinç Tekrar Yükseliyor	308
Edebi Kültürün Bir Parçası Olarak Dinsel Eğitim	311
Bölüm 10 Çok Gerekli Bir Boşluk (mu?)	315
Binker	316
Avuntu Teselli	320
Esinlenme	328
Tüm Burkaların Anası	329
Dinden Kurtulmak İçin Yardıma İhtiyacı	
Olanlara, Kısmi Bir Yararlı Adresler Listesi	341
Sözü Geçen veya Tavsiye Edilen Kitaplar	344
Notlar	348

Yazarın Bütün Kitapları

Gen Bencildir

(The Selfish Gene)

Genişletilmiş Fenotip

(The Extended Phenotype)

Kör Saatçi

(The Blind Watchmaker)

Cennetten Akan Irmak

(River Out of Eden)

Olanaksızlık Dağına Tırmanmak

(Climbing Mount Improbable)

Gökkuşakını Çözmek

(Unraveling the Rainbow)

Ataların Hikayesi

(The Ancestor's Tale)

Bir Şeytan'ın Papazı

(A Devil's Chaplain)

Tanrı Yanılgısı

(The God Delusion)

ve çok yakında The Greatest Show on Earth

Yayıncının Teşekkürü: Bu kitabın hatalarından arındırılmasında bize yardımcı olan sayın Mecit Demir, Alican Görgeç, Tolunay Ergin, Umut

Özel ve emeği geçen diğer herkese teşekkür ederiz.

Not: Kitabın bazı bölümlerinin anlaşılması için editör ve çevirmen çeşitli dipnotlar eklemiştir. Bu notların yazarın dipnotlarından ayrılması

amacı ile, editörün dipnotları ve çevirmenin dipnotları ile sonlanmaktadır.

Önsöz

Karım çocukluğunda okulundan nefret eder ve ayrılmayı dilermiş. Yıllar sonra bir gün, yirmili yaşlarında, karım bu üzücü gerçeği ailesine açıklamış ve şaşkınlığını gizleyemeyen annesi şöyle bir tepki vermiş: “Ama hayatım, bize gelip bunu neden söylemedin?” Lalla’nın o gün bu soruya verdiği yanıt, kitabımın şu anki konusudur: “Söyleyebileceğimi bilmiyordum.”

Söyleyebileceğimi bilmiyordum.

Etrafta şu ya da bu dinin öğretileriyle yetiştirilmiş olan, içinde mutsuz olan, bunlara inanmayan veya din adıyla yapılan birsürü kötülükten endişe eden, ailelerinin dinini bırakmak için belirsiz arzular duyan ve bunu yapabilmeyi dileyen ama terketmenin gerçek bir seçenek olduğunu farkedemeyen birçok kişi olduğundan şüpheleniyorum (aslında, olduğundan eminim). Eğer siz de onlardan birisiyseniz, bu kitap sizin için. Bilinci arttırmayı amaçlar; bir ateist olmanın gerçekçi, cesur ve görkemli bir istek olduğu konusunda bilinci arttırmayı. Mutlu olan, dengeli, ahlaklı ve mantığa dayalı fikirlerle tatmin olmuş bir ateist olabilirsiniz. Bu, bilinçlendirici mesajlarımın ilkidir. Ayrıca, bilinci arttırmayı, birazdan değineceğimiz üç farklı yolla da yapmak istiyorum.

2006 yılının Ocak ayında, bir İngiliz televizyon kanalında (Kanal Dört) *Bütün Kötülüklerin Kaynağı mı?* isimli iki bölümlük bir belgesel sundum. Başlangıçta belgeselin adından pek hoşlanmamış tım. Hiçbir şey tek başına bütün herşeyin kaynağı olamayacağı için din *tüm* kötülüklerin kaynağı değildir. Fakat Kanal Dört’ün ulusal gazetelerin sayfalarına verdiği reklâmdan çok hoşlandım. Reklamda Manhattan’ın silüetinin üzerinde ‘*Dinin olmadığı bir dünya hayal edin*’ başlığı atılmıştı. Peki, bağlantı neydi? Dünya Ticaret Merkezi’nin ikiz kuleleri çarpıcı bir biçimde yerli yerinde duruyordu.

John Lennon ile birlikte dinin olmadığı bir dünya hayal edin. İntihar bombacılarının, 9/11’in^{1 2}, 7/7’nin², Haçlı Seferleri’nin, cadı avlarının, Barut Komplosunun³, Hintliler ile Pakistanlıların ayrılımlarının, İsrail-Filistin savaşlarının, Sırp-Hırvat-Müslüman katliamlarının, ‘İsa katilleri’ yakıştırmasıyla Yahudilere yapılan eziyetin, Kuzey İrlanda ‘sorunlarının’, ‘namus cinayetlerinin’, saf insanların paralarını ellerinden alarak onları soyup soğana çeviren parlak takım elbiseli, kabarık saçlı televizyonistlerin’ olmadığını hayal edin. (“Tanrı

canınız yanana kadar vermenizi istiyor.” Antik heykelleri yıkıp yok eden Taliban’ın olmadığı, kafirlerin halk içinde kafalarının kesilmediği, kadınların vücutlarının, birkaç santimetresini gösterdikleri için kırbaçlanmadığı bir dünya hayal edin. Meslektaşım Desmond Morris, John Lennon’ın bu muhteşem şarkısındaki sansürlenmiş cümlelerin (ve dinin de olmadığı) Amerika’daki konserlerde zaman zaman kullanıldığını tesadüfen anlattı. Hatta şarkının yorumlarından biri, bu cümleyi, ‘ve hiçbir dinin olmadığı’ şeklinde kullanacak kadar cür retkardır.

Belki de bilinemezcinin³ makul bir görüş olduğunu, ancak ateizmin en az dinsel inanç kadar inançsal² (*dogmatik*) olduğunu düşünüyorsunuz. Eğer öyleyse, Bölüm 2’nin sizi “Tanrı Varsayımının” kâinatla ilgili bilimsel bir varsayım (*hipotez*) olduğuna ve bunun da tıpkı diğerleri gibi kuşkucu bir bakış açısıyla analiz edilmesinin gerektiğine ikna ederek fikrinizi değiştireceğini ümit ediyorum. Belki de size felsefecilerin ve ilahiyatçıların Tanrıya inanmak için sağlam gerekçeler öne sürdükleri öğretildi. Eğer düşünceleriniz bu yöndeyseniz, Bölüm 3 “Tanrı’nın Varlığı Yönünde Kanıtlar” (şaşırtıcı derecede zayıflamış kanıtlar) dan hoşlanabilirsiniz. Belki de Tanrı’nın var olması gerektiğinin çok açık olduğunu düşünüyorsunuz; aksi takdirde dünya nasıl varolabilirdi ki? Bütün zengin çeşitliliğiyle, bütün türleri acaip bir şekilde tasarlanmış gibi duran, hayatın kendisi nasıl varolabilirdi? Eğer düşünceleriniz bu satırlar boyunca uzayıp gidiyorsa, Bölüm 4 “Tanrı Neredeyse Kesin Olarak Neden Yoktur?” ile aydınlanacağınızı umuyorum. Yaşayan dünyadaki tasarım yanılması bir tasarımcıyı işaret etmekten ziyade, çok daha büyük bir sistem ve müthiş incelikte Darwinci doğal seçim ile açıklanabilir. Doğal seçim, sadece canlı dünyasını açıklamakla sınırlı kalsa da, benzer açıklayıcı ‘vinçler’ konusunda bilincimizi arttırarak

kozmos'un kendisini anlamamıza yardımcı olur. "Vinçlerin"³ gücü ve doğal seçim, dört bilinçlendirme arttırıcımdan İkincisidir.

Belki de bir veya daha çok tanrı olması gerektiğini düşünüyorsunuz çünkü insan bilimciler (*antrojoiogUır* ve tarihçiler inançlıların bütün insan kültürüne hâkim olduğunu belirttiler. Eğer tarihçilerin bu iddiası size inandırıcı geliyorsa, lütfen inançların neden bu kadar yaygın olduğunu açıklayan Bölüm 5 "Dinin Kökeni" konusuna bakın. Veya dinsel inancın meşru ahlaki değerleri olan insanlar olabilmemiz için gerekli olduğunu mu düşünüyorsunuz? İyi birisi olmak

için Tanrıya ihtiyacımız yok mu? Bunun neden böyle olmadığını görmek için lütfen Bölüm 6 ve 7'yi okuyun. İncancınızı çoktan yitirmiş olsanız da hâlâ dinin dünya için iyi bir şey olduğunu hissettiren hassas bir noktanız mı var? Bölüm 8, sizi dinin dünya için hiç iyi bir şey olmadığı durumlar hakkında düşünmeye davet edecektir.

Eğer kendinizi yetiştirildiğiniz dinin içinde kapana kısılmış hissediyorsanız, bunun nasıl meydana geldiğini kendinize sormaya değerdir. Yanıt, genelde çocuklukta uğranılan bir çeşit beyin yıkanmasıdır. Eğer az da olsa dindarsanız, büyük bir ihtimalle dininiz ailenizin dinidir. Eğer Arkansas'ta doğup, Hıristiyanlığın doğru, İslamiyet'in yanlış bir din olduğunu düşünüyorsanız, (Afganistan'da doğmuş olsaydınız tamamen tam tersini düşüneceğinizi bilerek) çocuklukta beyninizin yıkanmasının kurbanısınız. Afganistan'da doğsaydınız beyin yıkanması aynı şekilde olacak ve düşünceler de tam ters olacaktır.

Din ve çocukluk sorununun tamamı, aynı zamanda üçüncü bilinç arttırıcıyı da içeren Bölüm 9'un konusudur. 'Erkek veya kadın' yerine yalnızca 'erkek', veya 'insan' yerine 'adam' ifadesini duyunca irkilen feministlerde olduğu gibi, herkesin 'Katolik çocuk' ya da 'Müslüman çocuk' gibi ifadeleri duyduğunda irkilmesini isterim. Eğer isterseniz, 'Katolik bir ailenin çocuğundan' bahsedebilirsiniz; ancak eğer herhangi birisinin 'Katolik bir çocuktan' bahsettiğini duyarsanız, onu durdurun ve kibarca çocukların ekonomik ya da siyasi meselelerde nerede duracaklarını bilmedikleri gibi bu gibi meselelerde de nerede durulacağını bilemeyecek kadar küçük olduklarını belirtin. Amacım açıkça bilinci arttırmak olduğu için, bu konudan hem burada, yani Önsöz'de, hem de Bölüm 9'da bahsettiğim için özür dilemeyeceğim. Bunu çok fazla söyleyemezsiniz. Ben tekrar söyleyeceğim. O, Müslüman bir çocuk değildir, ama Müslüman bir ailenin çocuğudur. Bu çocuk Müslüman olup olmadığını anlayamayacak kadar küçüktür. Ayrıca Hıristiyan çocuk diye bir şey de yoktur.

Bölüm 1 ve 10, gerçek dünyanın muhteşemliğinin mantıklıca kavranmasını ve bunun bir din haline getirilmeden dinin tarih boyunca tekeline aldığı (ve yetersiz kaldığı) telkin edici rolü üstlenebilmesini kendi farklı yöntemleriyle açıklayarak, kitabın başını ve sonunu oluşturmaktadır.

Dördüncü bilinç arttırıcım ateist onurudur. Bir ateist olmak özür dilenecek bir şey değildir. Bunun tam aksine, gurur duyulacak, insanın kendi ayakları üzerinde ufka karşı dik durması gibi ve her zaman sağlam bir fikir özgürlüğü ve sağlıklı işleyen bir zihni işaret eden bir şeydir. Kalplerinin derinliklerinde ateist olduklarını bilen ancak bunu ailelerine ve hatta bazı durumlarda kendilerine dahi itiraf edemeyen birçok kişi vardır. Bunun sebebi kısmen de olsa, ateist kelimesinin ısrarla çok kötü ve korkutucu bir etiket haline getirilmiş

b'Am Günümüz Amerika'sındaki ateistlerin

olmasıdır. Bölüm 9, ailesinin, komedyen Julia Svveaney'in ateist olduğunu bir gazeteyi okuduğunda keşfetmesiyle ilgili trajikomik bir hikâyedir. Tanrıya inanmaması aşağı yukarı tahammül edebilecekleri bir şeydi peki ya bir ateist olması? Bir *ATEİST Mİ?* (Annenin sesi çığlığa dönüşür.)

Amerika'nın bugünkü bağnazlığının gerçekten de dikkate değer olduğu hakkında Amerikan okuyuculara özellikle bir şeyler söylemeliyim. Hukukçu Wendy Kaminer, "dinle dalga geçmek, American Legion Hall'da bayrak yakmak kadar risklidir" dediğinde çok fazla abartmıyordu ^ ; *kafai*. r A.V

konumu, elli yıl önceki homoseksüellerinkiyle aynıdır. Gay Gururu hareketinin ardından bir homoseksüelin devletin yönetim kademelerine seçilmesi zor da olsa artık mümkündür. 1999'da yapılan bir kamuoyu araştırmasında Amerikalılara, iyi donanımlı bir kadına (%95 evet), Katolik'e (%94 evet),

Yahudi'ye (%92 evet), siyaha (%92 evet). Mormon'a (%79 evet), homoseksüele (%7.9 evet) veya ateiste (%49 evet) oy verip vermeyecekleri soruldu. Açıkçası kat edecek çok yolumuz var. Ancak çoğunlukla sanılanın aksine, ateistlerin sayısı çok daha fazladır, özellikle de eğitilmiş ve elit tabaka arasında. Hatta bu, John Stuart Mill'in şu sözü söyleyebildiği on dokuzuncu yüzyılda bile böyleydi: *"Dünya, en zengin mücevherleri olan, en seçkin, bilgelik ve erdemde bile en sevilen ünlülerinin ne kadar büyük bir oranının din konusunda tamamen kuşkucu olduğunu bilseydi utanırdı"*

Doğrusu bu günümüzde daha da somutlaşmış olmalı ve bunun hakkında Bölüm 3'te kanıtlar sundum. Birçok insanın ateistlerin bu kadar fazla olduğunu fark etmemesinin sebebi çoğumuzun "ortaya çıkmaya" isteksiz olması yüzündendir. Hayalim bu kitabın insanların ortaya çıkmalarına yardım etmesidir. Aynen Gay hareketinde olduğu gibi, ne kadar çok insan ortaya çıkarsa, diğerleri için onlara katılmak o kadar kolay olacaktır. Zincirleme bir tepkimenin başlatılması için kritik bir sayının elde edilmesi gerekiyor olabilir.

Amerikan kamuoyu yoklamaları, ateistlerin ve bilinemezcinin sayısının dindar Yahudilerin ve hatta diğer bazı dindar topluluk üyelerinin sayısını açık ara farkla geçtiğini ileri sürüyor. Ancak, Amerika'da en etkili siyasal lobi olduğu herkesçe bilinen Yahudilerin ve daha büyük politik gücü kullanabilen evanjelik Hıristiyanların aksine, ateistler ve bilinemezcinin organize değildirler ve bu yüzden hemen hemen sıfır etkiye sahiptirler. Aslında ateistleri organize etmek, kedileri gütmeye benzetilir çünkü ateistler bağımsızca düşünmeye yatkındırlar ve otoriteye boyun eğmeyeceklerdir. Fakat iyi bir ilk adım, diğerlerini de peşinden sürükleyecek "ortaya çıkmaya" istekli kritik bir kütle oluşturmak olacaktır. Güdülemeyecek bile olsa, yeterli sayıda kedi çok fazla gürültü yapabilir ve göz ardı edilemez.

12 Richard Dawkins

Başlığımıdaki “yanılgı (delusion)” kelimesi, kelimeyi teknik bir terim olarak gören ve ortalıkta tartışma konusu olmasını istemeyen bazı psikiyatristlerin huzurunu kaçırdı. İçlerinden üç tanesi dini yanılgı için bana özel bir teknik terim olarak ‘relusion’ kelimesini öneren yazılar gönderdiler.²¹ Belki ileride kullanırım. Ancak şimdilik ‘yanılgı’ kelimesine sadık kalacağım ve bu konuda kendimi doğrulamalıyım. *Penguen İngilizce Sözlüğü*, ‘delusion’ kelimesini ‘yanlış inanç veya izlenim’ olarak tanımlıyor. Şaşırtıcıdır ki, sözlüğün sunduğu aydınlatıcı alıntı Phillip E. Johnson’dan gelmiş: “Darvencilik, insanlığın, kaderini kendisinden daha büyük bir gücün kontrol ettiği yanılgısından kurtulmasının hikâyesidir.” Bu kişi günümüz Amerika’sında Darvencilığe karşı yaradılışçı saldırının önderliğini yapan Phillip E. Johnson ile aynı kişi olabilir mi? Elbette öyledir ve bu alıntı tahmin edebileceğimiz gibi gerçek söylemek istediği şeylerin dışında alınmıştır. Çalışmalarından alıntılar yapan ve bunları kasıtlı ve yanıltıcı olarak kullanan çok sayıda varoluşçu aynı nezaket örneğini göstermediği için, umuyorum ki açıkladığım bu hakikat yeterince önemsenir. Johnson’ın gerçekte anlatmak istediği her ne olursa olsun, ifadeyi yukarıdaki haliyle desteklemekten mutluluk duyarım. Microsoft Word tarafından tedarik edilen sözlük ise, ‘yanılgı’ kelimesini “son derece karşıt kanıtlara rağmen içinde bulunulan kalıcı yanlış inanç, özellikle ruhsal bozukluğun bir belirtisi olarak” şeklinde tanımlıyor. İlk bölüm dini inancın tarifini kusursuzca yakalıyor. Ruhsal karmaşanın bir belirtisi olup olmadığı konusunda sözü *Zen ve Motosiklet Bakımı Sanatı*’nın yazarı Robert M. Pirsig’e bırakmak isterim. Kendisi şöyle demiştir: “Yanılgıdan bir kişi acı çekiyorsa, buna delilik denir. Yanılgıdan birçok insan acı çektiğinde ise buna Din denir.”

Eğer bu kitap amaçladığım şekilde çalışırsa, kitabı eline alıp kapağını açan dindar okuyucular, okuyup ellerinden bıraktıklarında birer ateist olacaklar. Ne cüretkâr bir iyimserlik! Elbette ki tutucu dindar zihinler kanıtlara karşı bağışıklığıdırlar; dayanma güçleri olgunlaşması asırlar sürmüş olan (gerek evrimle, gerek planlı olan) çocukluk çağı beyin yıkama yöntemleri üzerine kuruludur. En etkili bağışıklık kazanma yolları arasında, bunun gibi kesinlikle Şeytan işi olan kitapların kapağını bile açmaktan kaçınmanın dehşetli uyarısı vardır. Ancak, çevrede yeni fikirlere açık birçok insan olduğuna inanıyorum: çocukluk çağı beyin yıkama süreci çok sinsî olmayan ya da bazı diğer sebeplerden ötürü bu sürece ‘maruz kalmayan’ ya da doğuştan gelen zekâsı bunun üstesinden gelebilen. Böylesi özgür ruhların dinin kusurlarından tamamen kurtulabilmeleri için yalnızca biraz cesaretlendirilmeye ihtiyaçları olacaktır. Sonuçta bu kitabı okuyan hiç kimsenin ‘söyleyebileceğimi bilmiyordum’ diyemeyeceği ni umuyorum.

¹ Din Yanılgısı s Religion Delusion = Relusion *çei'.n.*

Bu kitabın hazırlanmasında bana yardım eden birçok arkadaşım ve meslektaşımın minnettarım. Hepsini burada anmam imkansız ancak bu kişiler arasında, edebiyat yardımcım John Brockman, kitabı duyarlılıkla ve akılcı bir uyumla okuyarak bana eleştiri ve tavsiyenin yardımcı karışımını sunan editörlerim Sally Gaminara (Transworld için) ve Eamon Dolan (Houghton Mifflin için) bulunmaktadır. Kitaba olan kalpten ve coşkulu inançları benim için son derece cesaret vericiydi. Gillian Somerscales tavsiyeleriyle yapıcı olduğu gibi düzeltmelerinde de aşırı titiz olan, örnek alınacak bir yardımcı editördü. Çeşitli taslakları eleştiren diğerlerine ve Jerry Coyne, J. Anderson Thomson, R. Elisabeth Corvvel, Ursula Goodenough, Latha Menon ve özellikle de kitabın her bir taslağının arasında bulunan bağlantı ve bağlantısızlık hakkındaki bilgisi neredeyse benim kadar derin olan *olağanüstü* eleştirmen Karen Owens'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bu kitap İngiliz televizyon kanalında (Kanal Dört) Ocak 2006'da sunduğum 'Tüm Kötülüklerin Kaynağı mı?' isimli iki bölümlük televizyon belgeseline bir şeyler borçludur (ve belgesel de bu kitaba.) Yapımda emeği geçen herkese ve Deborah Kidd, Russel Barnes, Tim Cragg, Adam Prescod, Alan Clements ve de Hamish Mykura'ya minnettarım. Belgeselden alıntı yapma izni için IWC ıVledia'ya ve Kanal Dört'e teşekkür ederim. *Tüm Kötülüklerin Kaynağı mı?* İngiltere'de mükemmel izlenme oranlarına ulaştı ve ayrıca ABC Televizyonu belgeselin yayın haklarını satın aldı. Geriye belgeseli herhangi bir Amerikan kanalının göstermeye cesaret edip edemeyeceğini görmek kalıyor.¹

Bu kitap birkaç yıldan beri kafamın içinde şekilleniyordu. Bu zaman zarfında fikirlerimden bazıları kaçınılmaz olarak konferanslarımda kendilerine yer buldular, mesela Harvard'taki Tanner konferanslarım sırasında ve dergi ve gazetelerdeki makalelerde. Özellikle *Free Inquiry*'deki devamlı köşemin okurları bazı pasajları aşına bulabilirler. Bu takdire değer derginin editörü Tom Flynn'a, devamlı bir köşe yazarı olmam için beni görevlendirdiğinde bana yaptığı teşvik için teşekkürü bir borç bilirim. Kitabın bitme aşamasındaki geçici bir boşluğun ardından köşemdeki yazılarıma kaldığım yerden devam etmeyi umut ediyorum ve hiç kuşkusuz köşemi kitapla ilgili eleştirilere cevabımı vermek için de kullanacağım.

Dan Dennett, Marc Hauser, Michael Stirrat, Sam Harris, Helen Fisher, Margaret Dovdney, İbn Warraq, Hermione Lee, Julia Swee ney, Dan Barker, Josephine Welsh, Ian Baird ve özellikle de George Scales'e çeşitli sebeplerden ötürü teşekkür ederim. Günümüzde bunun gibi bir kitap, tamamlayıcı bilgiler sunan forumu olan, tepkileri^{4 5} ve tartışmaları içeren, sorular ve cevaplar kısmı olan canlı bir web sitesinin çekirdeği haline gelmediği sürece tamamlanmamıştır. Geleceğin neler getireceğini kim bilebilir ki? Umuyorum ki www.richard.dawkins.net (Mantık ve Bilim için Richard Dawkins Vakfının web sitesi) bu boşluğu doldurmaya başlayacaktır ve siteye yeteneklerini, profesyonelliğini ve katıksız zorlu çalışma saatlerini katmakta olan Josh Timonen'e son derece minnettarım.

Her şeyin ötesinde, tüm duraksama ve kendimden şüphelenmelerimde yalnızca verimlilik katan manevi desteği ve akılcı tavsiyeleri ile değil; kitabın gelişme sürecindeki iki farklı evrede, kitabı baştan sona yüksek sesle okuyarak, kitabın bir okurun gözünde nasıl gözükeceğini çok açıkça anlayabilmemi sağlayarak beni canlandıran eşim Lalla Ward'a çok teşekkür ederim. Bu tekniği diğer yazarlara da tavsiye ederim fakat uyarmalıyım ki en iyi sonuç için, okuyucunun, sesinin ve kulağının hassas bir şekilde dilin müziğine ayarlı profesyonel bir oyuncu olması gerekir.

BÖLÜM 1

İçten İnanan Bir İnançsız

ALBERT EINSTEIN

“Kafamda insan suretinde bir Tanrı canlandırmaya çalışmam; dünyanın yapısı karşısında, onu kavramaya yetersiz algılarımızın el verdiği ölçüde bunu duymak yeterlidir.”

HAKLI İTİBAR

Çocuk, çenesini elleriyle destekleyerek çimenlerin üzerine yüzükoyun uzandı. Aniden, mikrodünyamın ekonomisine sessiz ve görünmezce kuvvet veren arapsaçına dönmüş sap ve köklerin, mikro evrendeki bir ormanın, başkalaşım geçirmiş bir böcek ve karınca dünyasının ve hatta (bu yaşta ayrıntıları bilemeyecek olmasına rağmen) topraktaki milyarlarca bakterinin ağırlaşan farkındalığının altında ezildiğini fark etti. Birdenbire, çimenden mikro orman sanki büvüyormuş, evren ve de kendisini seyreden çocuğun mest olmuş zihniyle bütünleşiyormuş gibi göründü. Bu tecrübeyi dinsel terimlerle yorumladı ve bu da er sonunda onu papazlığa yönlendirdi. Bir Anglikan papazı unvanını alarak benim okuduğum okula atandı, çok sevdiğim bir öğretmendi. Onun gibi iyi kalpli, serbest fikirli bir papaz sayesinde hiç kimse bana dinin zorla dayatılmaya çalışıldığını asla iddia edemez!

Başka bir zaman ve mekânda, bu çocuk “yıldızlar altındaki ben” olabilirdi; Orion takımyıldızı, Küçük ve Büyük Ayı’nın ışıklarıyla gözleri kamaşmış, Samanyolu’nun duyulmamış müziğiyle gözleri yaşlı, bir Afrika bahçesindeki trompet çiçeklerinin ve bademli pastanın geceye karışmış kokularıyla başı dönmüş. Aynı duygunun neden öğretmenimi ve beni tamamen farklı yönlere yönelttiği cevaplanması kolay bir soru değildir. Bilimadamları ve rasyonalistler arasında doğa ve kâinata verilen yarı mistik, ortak bir yanıt vardır. Bunun doğaüstücü inançla bir alakası yoktur. Öğretmenim çocukluk yıllarında muhtemelen ‘Türlerin Kökeni’nin (*The Onum uf Species*) son satırlarından haberdar değildi (ben de değildim); şu meşhur ‘karma karışık küme’ pasajı; ‘çalılarda şarkı söyleyen kuşlarla, uçuşan çeşit çeşit böcekler ve nem dünyasında ağır ağır sürünen kurtçuklar.’ Eğer bilseydi hiç kuşkusuz benimseyecek ve papaz olmak yerine belki de Darwin’in ‘her şeyin, çevremizde rol alan ilkelere göre üretildiği’ fikrine yönelecekti.⁶

Böylece, aklımızın alabileceği en yüce amaç, yani daha üstün hayvanların üretimi, doğanın savaşından, açlık ve ölümden hemen sonra hayat buldu. Başlangıçta bir ya da daha az sayıda türü barındıran bu yaşamın amacı, birbirinden farklı yetenekleri ve ihtişamı sergilemektir; ve bu gezegen sabit bir yerçekimi kanununa uyum sağlayarak dönmeye devam ederken, oldukça sade bir başlangıcın ardındaki sayısız yapıdan en güzel ve en kusursuz olanları evrim geçirdiler ve geçirmekteler.

Cari Sağan, *Uçuk Mavi Benek*’te şöyle yazmış:

Nasıl oldu da hemen hemen hiçbir büyük din, bilimi mercek altına aldığında şu sonucu çıkaramadı, “Bu bizim düşündüğümüzden daha iyi! Kâinat peygamberlerimizden söylediğinden çok daha büyük, geniş, akılcı ve şık.” Bunun yerine şöyle dediler, “Hayır, hayır, hayır! Benim tanrını küçük bir tanrıdır ve onun böyle kalmasını isterim.” Kâinatın görkemini modern bilimin ortaya çıkardığı şekliyle vurgulayan eski ya da yeni bir din, derin saygı kaynakları kazanabilecek ve geleneksel dinlerin pençelerinden korkmayacaktır.

Tüm Sağan kitapları, dinin geçmiş yüzyıllarda tekeline aldığı üstün merakın sınır uçlarına temas eder. Benim kitaplarım da aynı amacı taşır. Bu nedenle sık sık son derece dindar birisi olarak tanımlandığımı duyarım. Mektup yazarak benimle temasa geçen Amerikalı bir öğrenci, öğretmenin benimle ilgili düşünceleri olup olmadığını bilmek istemiş. “Elbette var” diye yanıtlamış öğretmeni. “Onun pozitif bilimi dinle bağdaşmıyor ancak doğa ve kâinatla ilgili fikirleri insanı mest eder. Bence din *budur!*” Ancak burada ‘dii’ doğru kelime midir? Hiç sanmam. Nobel ödüllü (ve ateist) fizikçi Steven Weinberg, *Son Kuramın Düşleri* isimli kitabında basit bir açıklamayla taşı gedğine oturtmuştur:

Bazı insanların öylesine geniş, öylesine esnek Tanrı görüşleri vardır ki her nereye bakarlarsa baksınlar Tanrıyı bulacaklarına hiç şüphe yoktur. Onlara sorduğunuzda,

‘Tanrı en büyüktür’ ya da ‘Tanrı bizim en üstün yaradılışlı halimizdir’ ya da ‘Tanrı kainattır’ diyeceklerdir. Elbette, tıpkı diğer kelimelerde olduğu gibi ‘Tanrı’ kelimesine de istediğimiz anlamı verebiliriz. Eğer ‘Tanrı enerjidir’ demek isterseniz, onu bir avuç kömürün içinde de bulabilirsiniz.

Weinberg “Tanrı kelimesinin tamamen yararsız bir kelime olmaması için, insanların genelde anladığı şekliyle kullanılması gerekir: ‘ibadet etmemize uygun olan’ bir doğaüstü yaratıcıyı gösteren.” derken haklıydı.

Daha talihsiz bir kafa karışıklığı ise Einsteinci din denilebilecek şeyi doğaüstücü dinden ayıramamak

yüzünden doğmuştur. Einstein'ın ara sıra Tanrı'nın adını anması, (ki bunu yapan tek ateist bilimadamı o değildir) yanlış anlamaya ve bu ünlü düşünür üzerinde hak iddia etmeye can atan doğaüstücülere cazip gelmişti. Stephen Hawking'in Zamanın Kısa Bir Özeti *Mirif Story of Time* eserindeki dramatik son (yoksa zararlı son muydu?), 'Öyleyse Tanrının aklını bilmeliyiz', dile düşecek biçimde yanlış yorumlanmıştır. Bu söz, elbette yanlışlıkla, herkesin Hawking'in dindar bir adam olduğuna inanmasına yol açmıştır. Hücre biyologu Ursula Goodenough, 'Doğanın Kutsal Derinlikleri' (*The Sacred Depths of Nature*) isimli eserinde, Hawking ya da Einstein'dan daha dindar birisi olduğu izlenimini uyandırır. Kiliseleri, camileri ve tapınakları sevmesinin yanında, kitabındaki sayısız pasaj adeta yanlış anlaşılacak için safça yalvarıyor gibidir ve dolayısıyla doğaüstücü din için cephane olarak kullanılır. Hatta kendisine 'Dindar Doğabilimci' diyecek kadar ileri gider. Yine de kitabının bir kez dikkatlice okunması, onun gerçekte en az benim kadar sağlam bir ateist olduğunu ortaya koyar.

'Doğabilimci' anlamca belirsiz bir kelimedir. Bana çocukluk kahramanım Hugh Lofting'in Doktor Dolittle'im¹ hatırlatır (ki aklıma gelmişken, Dr. Dolittle, HMS *Beagle*'m doğabilimcisinin² kendisi hakkında olduğundan daha fazla 'felsefe' hastasıdır.) On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda doğabilimci sözcüğünün anlamı, bugün hâlâ çoğumuzun bildiği anlamından farksızdı: bir doğal dünya öğrencisi. Bu bilinçle hareket eden doğabilimciler, Gilbert White'dan bu yana genelde din adamı olmuşlardır. Darwin, bir köy papazının sakın yaşantısının böcek tutkusunun peşinde koşmasına olanak tanıyacağını umut ederek gençliğinde kendi isteğiyle Kiliseye kapanmıştır. Ancak felsefeciler 'doğabilimci' (*naturalist*) kelimesini çok farklı bir anlamda, *doğüstücü* (*super naturalist*) kelimesinin zıttı olarak kullanırlar. Julian Baggini, Ateizm: Çok Kısa Bir Takdim'de bir ateistin doğabilimcilikle bağlantısının anlamını açıklar: "Ateistlerin genel inancı; kâinatta yalnızca tek çeşit hammadde bulunduğu ve bunun da fiziksel olduğudur. Bunun dışındaki şeyler, güzellik, duygular ve ahlaki değerler yani kısacası insan hayatına zenginlik katan zengin fenomenlerin tümü akılda oluşur."

İnsanoğlunun düşünceleri ve duyguları beynin içindeki fiziksel nesnelere fazlasıyla karmaşık bağlantılarından *doğar*. Felsefi doğabilimci eğilimde olan bir ateist doğal, fiziksel dünyanın ötesinde hiçbir şeyin olmadığına ve incelenebilir kâinatın arkasında pusuya gizlenmiş doğüstü bir yaratıcı zekânın, bedenden daha uzun süre yaşayan

' Dr.Dolittle Hugh Lofting tarafından yazılan çocuk kitapları dizisinin kahramanıdır, insan hastalar yerine hayvan hastaları tedavi etmeyi tercih eder ve onların dilini anlayıp konuşabilir.

Charles Darwin'in evrim kuramını oluşturmaya temel olan ünlü araştırma gezisine çıktığı İngiliz gemisinin ismi HMS *Beagle*'dir. Sözü edilen doğabilimci Charles Darwin'dir. *ed.n.*

ruhların ve mucizelerin var olmadıklarına inanan birisidir. (Henüz anlayamadığımız doğal fenomen olarak bilinen şeyler dışında) eğer kesin olarak anlaşılamadığı için doğanın ötesine uzanıyormuş gibi görünen herhangi bir şey varsa, eninde sonunda onu anlamayı ve doğanın içinde onu kucaklamayı umarız. Ne de olsa bir gökkuşağını bilimsel tanımıyla açıkladığınızda muhteşemliğinden hiçbir şey kaybetmeyecektir.

Çağımızın dindar gibi görünen büyük bilim insanlarının inançlarını daha derinlemesine incelediğinizde genelde tersi ortaya çıkar. Bu gerçek hiç kuşkusuz Einstein ve Hawking için geçerlidir. Şu anki Kraliyet Astronomu ve Kraliyet Cemiyetinin Başkanı Martin Rees, bana kiliseye ‘inançsız bir Anglikan... tarikat sadakatinden yoksun birisi’ olarak gittiğini söylemişti. Rees’in dinle ilgili inançları yoktur ancak adını andığım diğer bilim insanlarının, evren tarafından kışkırtılmış olan şiirsel natüralizmlerini paylaşır. Yakın geçmişte televizyonda yayımlanmış bir sohbet sırasında İngiliz Yahudilerinin saygı duyulan bir kişisi, doğum uzmanı arkadaşım Robert Winston’ı, kendi Yahudiliğinin tam da bu karakterde olduğu ve bu yüzden doğaüstü herhangi bir şeye aslında inanmadığını kabul etmesi için sıkıştırdım. İkna olmak üzereydi ama son anda çekindi (adil olmak gerekirse, benimle yalnızca röportaj yapacağını zannediyordu, bu konulara gireceğimden haberi yoktu.)^{f1} Onu sıkıştırdığım zaman, Yahudiliği, hayatını düzene sokmaya ve daha iyiye götürmeye yardım edecek sağlam bir disiplin olarak gördüğünü söyledi. Belki de öyledir; ama bunun dininin doğaüstü taleplerinin gerçek değerleriyle en küçük bir ilgisi dahi yoktur. Yahudi olduğunu gurur duyarak söyleyen ve Yahudi dini kurallarına uyan birçok entelektüel ateist vardır. Bunun sebebi belki eski geleneklere ya da öldürülmüş akrabalara karşı sadakat ve aynı zamanda “din”i, birçoklarımızın paylaştığı, en ünlü taraftan Albert Einstein olan panteistik saygı olarak sınıflandırmaya olan şaşkın ve şaşkırtıcı isteklilik olabilir. İnanmayabilirler ancak Dan Dennett’in söylediği şekilde, ‘inanca inanırlar’.[^]

Einstein’ın en hevesle alıntı yapılan düşüncesi şudur: “Dinsiz bilim topal, bilimsiz din kördür.” Ancak Einstein aynı zamanda şunları da söylemiştir:

Dinsel görüşlerim hakkında okuduklarınız elbette bir yalandı, düzenli olarak tekrar edilmekte olan bir yalan. İnsan suretinde bir Tanrıya inanmam ve bunu hiçbir zaman inkâr etmedim, aksine bunu açık bir şekilde ifade ettim. Eğer içimde dinsel olarak tanımlanabilecek bir his var ise, bu dünyanın yapısı karşısındaki sınırsız hayranlığımdır, elbette bilimimizin açıklayabildiği kadarına.

Einstein kendisiyle çelişiyormuş gibi mi görünüyor? Bu sözler bir tartışmanın iki zıt tezini destekleyebilecek alıntılar için aşırılabi lir mi? Hayır. Einstein ‘din’ derken, sözcüğü geleneksel anlamından bütünüyle farklı bir anlamda kullanmıştı. Ben doğaüstücü inanç ve Einsteincu inanç arasındaki ayrımı açıklığa kavuşturmaya devam ederken, yanılğısal olarak adlandırdığım tanrıların yalnızca *doğüstü* Tanrılar olduğunu aklınızdan çıkarmayın.

İşte Einstein’dan birkaç alıntı daha, amaç Einsteincu inancın lezzetini katmaktır.

“Ben içten inanan bir inançsızım. Bu biraz yeni bir tür inançtır.”

“Ben doğaya hiçbir zaman bir amaç, hedef veya insan biçiminde (*antropomorfik*) olarak anlaşılabilir bir şey yükledim. Doğadan anladığım, onun sadece çok eksikçe kavrayabildiğimiz olağanüstü güzellikte bir yapı olduğu ve düşünen insana alçakgönüllülük hissini aşılması gerektiğidir. Bu, mistisizm ile hiç alakası olmayan gerçek bir inanca dayalı bir duygudur.”

“İnsan suretinde bir Tanrı fikri bana oldukça yabancıdır ve hatta safça gelir.”

Ölümünden bu yana, çok sayıda koyu din savunucusu (*inpolo jist*) anlaşılabilirliği üzere Einstein’ın kendilerinden biri olduğunu göstermeye çalıştı. Bazı dindar yaşlıları onu oldukça farklı görürdü. 1946 senesinde Einstein “İnsan suretinde bir Tanrıya inanmam” ifadesini doğrulayan ünlü bir rapor yazdı. Bu ve benzer ifadeler dindar Ortodokslardan gelen bir mektup fırtınasını tetiledi. Çoğunluğu Einstein’ın Yahudi köklerine taş atıyordu. Aşağıdaki alıntılar Max Jammer’in Einstein ve Din (*Einstein and Religion*) kitabındandır (ayrıca bu kitap Einstein’ın dinsel meselelerle ilgili yorumlarından alıntı yaptığım başlıca kaynağımdır.) Kansas City Roma Katolik Kilisesi Piskoposu şöyle demiş: “Tevrat ve onun öğretilerinin

soyundan gelen bir adamı, bu soyun muhteşem hadisini inkar eder görmek üzücü.” Bir diğer Katolik papaz ahenge katılmış: “İnsan suretinde bir Tanrı’dan başka Tanrı yoktur... Einstein ne söylediğini bilmiyor. O baştan sona hatalıdır. Bazı insanlar, birtakım alanlarda yüksek bir bilgi seviyesine ulaştıklarında, her konuda düşüncelerini söyleme hakkını kazandıklarını zannederler.” Dinin özel bir *alan* olduğu görüşü, ki *uzmanlık* istediği iddia edilebilir, körü körüne inanılmaması gereken bir görüştür. Eminim ki bu papaz peri kanatlarının rengi ve kati şekli konusunda uzman bir ‘peribilimcinin’ uzmanlığına danışmayı en az benim kadar saçma bulurdu. O ve piskopos, ilahiyat konusunda tecrübesiz olan Einstein’ın Tanrının doğasını yanlış anladığını düşündüler. Aksine, Einstein neyi tamamen reddettiğini çok iyi biliyordu.

Ekümenik bir birleşme adına çalışan bir Amerikan Roma Kato ligi hukukçusu, Einstein’a yazdığı mektupta şöyle diyor:

İfadenizi derin bir üzüntüyle karşılıyoruz... içinde bedensel bir Tanrı düşüncesiyle dalga geçtiğiniz satırlardan bahsediyorum. Geçtiğimiz on yılda, hiçbir şey Hitler’in Yahudileri Almanya'dan kovmasının mantıklı bir sebebi olduğuna insanları düşündürmeye sizin ifadeleriniz kadar uygun olmamıştı. Özgür konuşma hakkınızı göz önünde bulunduruyor ama yine de bu ifadenizin sizi Amerika’daki uyuşmazlığın en büyük kaynaklarından biri yaptığını söylüyorum.

Bir New York hahamı şöyle demiştir: “Einstein tartışılmaz biçimde büyük bir bilim adamıdır *fakat* dinsel görüşleri Yahudiliğin tam karşısındadır.”

Neden “fakat” da “ve” değil?

New Jersey’deki bir tarih derneğinin başkam dindar zihnin zayıflığını fazlasıyla sergileyen bir mektup yazmıştır, iki kez okumaya değer:

Dr. Einstein, bilginize saygı duyuyoruz; ancak görünen o ki bilmediğiniz bir şey var: Tanrı bir ruhtur ve teleskop ya da mikroskop yardımıyla bulunamaz, tıpkı beyni inceleyerek insan düşünce ve duygularının bulunamayacağı gibi. Herkesin bildiği gibi, din inanç üzerine kuruludur, bilgi üzerine değil. Belki de, her düşünen insan kimi zaman dinsel şüphelere kapılmıştır. Benim sadakatim dahi zaman zaman sendelemiştir. Ancak iki sebepten ötürü ruhsal sapkınlıklarımın kimseye bahsetmedim: (1) İyi niyetli imalarımın bazı hemcinslerimin hayatını ve umutlarını alt üst edip onlara zarar vermekten korktum; (2) çünkü “Bir diğerinin inancını yok eden kişinin içinde kötü niyet vardır” diyen yazarla aynı fikirdeyim. ...umuyorum ki Dr.

Einstein, yanlış aktarıldınız ve sizi onurlandırmaktan zevk alacak muazzam miktarda Amerikalının daha çok hoşuna gidecek bir şeyler daha söyleyeceksiniz.

Ne kadar olağanüstü açıklayıcı bir mektup! Her cümlesinden zihinsel ve ahlaki korkaklık akıyor.

Daha az rezil ama daha dehşete düşürücü bir diğer mektup, Oklahoma’daki Calvary Tabernacle Association¹ kurucusundan gelmiş:

Profesör Einstein, Amerika’daki her Hıristiyan’ın size karşılık vereceğine inanıyorum, “Tanrımıza ve onun oğlu İsa Peygambere olan inancımızdan vazgeçmeyeceğiz ancak, eğer bu milletin Tanrısına inanmıyorsanız sizi geldiğiniz yere dönmeye davet ediyoruz.’ Bütün gücümle İsrail’e faydalı olmak için her şeyi yaptım ve sonra sen kafir dilinden çıkan tek bir söz ile geldin, halkını incitmek için ve sonrasında Yahudi karşıtlığını topraklarımızdan atmak için İsrail’i seven Hıristiyanların bütün çabalarını baltalamak için. Profesör Einstein, Amerika’daki her Hıristiyan size derhal yanıt verecek, ‘Saçma ve boş evrim teorini al ve geldiğin yere, Almanya’ya geri dön ya da terk etmeye zorlandığın anavatanından geldiğin zaman seni hoş karşılayan insanların inancını yıkmaya çalışmaktan vazgeç.’

Einstein’ı eleştiren, tanrıya inanan bütün eleştirmenlerin doğru kavradığı tek şey, onun kendilerinden biri olmadığıydı. Einstein bir reist olduğunun ima edilmesine duyduğu öfkeyi tekrar tekrar dile getirmişti. O halde, o da tıpkı Voltaire ve Diderot gibi bir deist miydi? Yoksa felsefesine hayran olduğu Spinoza gibi bir panteist miydi? “Varolanın sistemli harmonisinde kendisini belli eden, Spinoza’nın Tanrısına inanırım, kendisini insan eylemleri ve kaderleriyle ilişkilendirilen diren bir Tanrı’ya değil.”

Gelin terminolojiyi hatırlayalım. Bir teist, ilk işi olan evreni yaratmasının yanında, hâlâ ortallıklarda ilk yarattıklarının sonraki kaderini etkileyen ve gözleyen bir doğaüstü zekâya inanır. Tanrıya inanan birçok inanç sisteminde, Tanrı insani meselelerle çok yakın ilişkiindedir. Dua edenlere cevap verir; günahları affeder ya da cezalandırır; mucizeler yaratarak dünyaya müdahale eder; iyi ve kötü eylemlerimizin hesabını tutar ve bunları ne zaman yaptığımızı bilir (ve hatta ne zaman yapmayı *düşündüğümüzü* de bilir.) Bir deist de doğaüstü bir zekâya inanır ancak bu zekânın eylemleri öncelikle kâinata hükmeden kanunları düzenlemekle sınırlıdır. Deist Tanrı asla daha sonra müdahale etmez ve insan meselelerine özel bir ilgi duymadığı kesindir. Panteistler doğaüstü bir Tanrı'ya hiç inanmazlar ancak Tanrı kelimesini Doğanın ya da Kâinatın ya da işleyişe hükmeden kanunların doğaüstü olmayan eşanlamlısı olarak kullanırlar. Ancak bu eşanlamlılık doğaüstücülüğü içermez. Deistleri Tanrısı duacılar cevap vermez, günahlarla ya da günah çıkarmalarla ilgilenmez, düşüncelerimizi okumaz ve kaprisli mucizelerle müdahale etmez ve dolayısıyla deistler teistlerden bu noktada ayrılır. Deistler ile panteistler

' Amerika'da bulunan bir kilise birliği, *ed.n.*

arasındaki fark ise, deist Tanrının, panteistin evrenin kuralları için belirlediği mecazi ya da şiirsel eşanlamlı olmaktan ziyade, bir çeşit v zmk zeka olmasıdır. Panteizm uyarılmış ateizmdir. Deizm sulanabilmiş teizmdir.

"Tanrı zekidir ancak kötü niyetli değildir" ya da "Tanrı zar atmaz" ya da "Evrenin yaratılmasında Tanrı'nın seçme hakkı var mıydı?" gibi fikirleri barındıran şu ünlü Einsteinciliğin deistik değil de p.mteistik olduğunu ve kesinlikle teistik olmadığını düşünmek oldukça mantıklıdır. "Tanrı zar atmaz" cümlesi "Her şeyin kalbinde rast gelelik yatmaz" olarak tercüme edilmelidir. "Evrenin yaratılmasında Tanrı'nın tercih hakkı var mıydı?", "Evren herhangi başka bir yolla meydana gelebilir miydi?" olarak düşünülmelidir. Einstein "Tanrı" sözcüğünü yalnızca mecazi ve şiirsel amaçla kullanıyordu. Stephen Hawking ve yer yer dinsel mecazın diline kayan çoğu fizikçi de öyle. Paul Davies'in Tanrı'nın Akli (*The Mimi of God*) isimli kitabı Einsteinci panteizm ile gerici yapıdaki bir deizm arasında geziniyormuş gibi görünür; ve bu eseri *Templeton Ödülünü* almıştır (Templeton Vakfı tarafından senede bir kez verilen çok yüksek meblağda para ödülüdür ve genelde din hakkında güzel şeyler söylemeye hazırlıklı gelen bir bilim insanına verilir.)

Bizzat Einstein'dan bir alıntı yaparak Einsteinci inancı toparlamama izin verin: "Tecrübe edilebilecek herhangi bir şeyin arkasında aklımızın kavrayamayacağı bir şey olduğunu ve bunun güzelliğinin ve de haşmetinin bize yalnızca dolaylı bir yolla ve zayıf bir yansıma olarak ulaştığını hissetmek, bu dindarlıktır. İşte ben bu anlamda dindarım." Ben de bu anlamda dindarım ama 'kavrayamayacağı' ifadesinin 'sonsuz kadar kavranamaz' anlamına gelmemesi koşuluyla. Ancak kendime dindar dememeyi tercih ederim çünkü bu yanıltıcı olur. Zarar verici şekilde yanıltıcı olur çünkü insanların çok büyük bir çoğunluğu için, 'din' 'doğaüstü' demektir. Cari Sağan bunu çok güzel ifade eder: "... 'Tanrı' eğer sadece ve sadece kâinata hükmeden fiziksel kanunlar serisiyse, o halde böyle bir Tanrının varlığı çok açıktır. Bu Tanrı duygusal yönden tatmin edici değildir... yer çekimi kanununa dua etmenin pek anlamlı olduğu söylenemez."

Ne gülünçtür ki Sağan'ın son vurgusu, Einstein'ın 1940'ta insan suretinde bir Tanrıyı inkârının hemen akabindeki öfkeli saldırısının bir parçası olarak, Amerikan Katolik Üniversitesi öğretim görevlisi, din adamı Dr. Pulton J. Sheen tarafından çoktan ima edilmişti. Sheen iğneleyici bir üslupla, insanlara Samanyolu için hayatlarını kenara koymaya hazır olup olmadıklarını sormuştu. Şu sözleriyle Einstein'ı desteklemek bir kenara, ona cevap yapıştırmayı düşünüyor gibiydi: "Onun kozmik dininde yalnızca bir hata var: kelimeye fazladan bir

harf eklemiş “z” harfi.”¹ Einstein’ın inançlarında gülünç olan hiçbir şey yoktur. Bunun yanı sıra, bu fizikçilerin Tanrı kelimesini kendilerine özgü mecazi anlamlarda kullanmaktan sakınmalarını dilerdim. Bu fizikçilerin metaforik (mecazi) ya da panteistik Tanrısı, Incil’in, rahiplerin, molla ve hahamların ve de Katolik Kilisesi’nin değişmez kurallarının, müdahale eden, mucize üreten, düşünceleri okuyan, günah cezalandıran, dualara yanıt veren Tanrı’sından birkaç ışık yılı uzaktadır. Bu ikisini kasıtlıca karıştırmak, benim kanaatimce entelektüel hainliğin daniskasıdır.

HAKSIZ İTİBAR

Kitaba verdiğim başlık olan *Tanrı Yanılgısı'mn*, az önce bahsettiğim Einstein ya da diğer aydın bilim insanlarının Tanrılarıyla bir ilgisi yoktur. Adamakıllı bir başlangıç yapabilmek için Einsteinci dini aradan çıkarmam gerekiyordu: çünkü ispatlanmış bir kafa karıştırma gücü vardı. Kitabın geriye kalanında yalnızca doğüstü Tanrılara değineceğim ki içlerinden biri okuyucularımın çoğuna aşına gelecektir; Tevrat’ın Tanrısı Yehova. Ona birazdan geleceğim. Ancak bu başlangıç bölümünü sonlandırmadan önce ele almam gereken, aksi halde tüm kitabı altüst edecek başka bir mesele var. Bu sefer mesele görgü kuralları. Dindar okurlar birazdan söyleyeceklerim yüzünden gücenebilirler ve bu satırların kendi hassas inançlarına (tabii eğer gerçekten kendi inançlarıysa) yeterince *saygı* göstermediğini düşünebilirler ancak bunu yapmak zorundayım. Eğer böylesi bir gücenme onları okumaya devam etmekten alıkoyarsa bu çok yazık olur, nitekim buna burada açıklık getirmeliydim, yani başlangıçta.

Toplumumuzda dindar olmayanlar dahil neredeyse herkesin kabul ettiği genel bir sanı vardır; bu dinsel inancın bilhassa saldırılara karşı savunmasız olduğu ve olağandışı kalınlıkta bir saygı duvarıyla korunması gerektiğidir. Bu saygı her insanoglunun birbirine göstermekle yükümlü olduğu saygıdan farklı bir sınıftadır. Douglas Adams ölümünden" çok kısa bir süre önce Cambridge’te yaptığı doğaçlama bir konuşma sırasında bu konuya çok ustaca açıklık getirir, onun bu sözlerini paylaşmaktan hiç usanmam:

Din... merkezinde bazı fikirler barındırır ve biz bunları kutsal ya da mübarek diye adlandırırız ya da benzer terimler kullanırız. Bu şu anlama gelir, 'İşte hakkında kötü söz söyleme izninizin olmadığı bir fikir ya da bir kavram; tek kelimeyle, bu yasaktır. Peki neden olmasın?

'Çünkü yasaktır!' Eğer birisi sizin onaylamadığınız bir partiye oy verirse, bu konuda onunla istediğiniz kadar tartışmakta serbestsiniz; herkes bir görüş bildirecek ama bu kimseyi rencide etmeyecektir. Eğer birisi vergilerin artması ya da azalması gerektiğini söylerse, bu konuda da yorum yapmakta özgürsünüz. Ancak diğer taraftan, birisi 'Bir Sebt günü ışık düğmesine dokunmamalıyım' derse, ona şöyle dersiniz, 'Buna saygı duyarım.'

Neden Muhafazakâr Partiyi ya da İşçi Partisini, Cumhuriyetçileri ya da Demokratları, şu ya da bu model ekonomiyi ya da Windows yerine Macintosh'u desteklemek tamamen meşrudur da Kâinat'm nasıl meydana geldiği ve onu kimin yarattığıyla ilgili bir fikir beyan etmek yasaktır? Kutsal meseleler olduğu için mi?... Genelde dinsel görüşlere itiraz etmemeye alışkınsınız ancak Richard'ın bunun aksini yaparak yarattığı coşkunun boyutu son derece ilginç! Bu konuda herkesin aşırı derecede heyecanlanması normal çünkü bu tarz sözler söylemek yasak. Yine de meseleyi mantıklıca irdelediğinizde, böylesi fikirlerin diğer fikirlerle çekişebilmesi adına en az onlar kadar serbest olmamasının bir sebebi yoktur, tabii eğer söylenmemeleri gerekliliğini aramızda bir şekilde kararlaştırmadıysak.

İşte toplumumuzun dine gösterdiği lüzumsuz miktardaki saygının detaylı bir örneği, gerçekten de önemli bir örnek. Dindar olmak savaş zamanında vicdani muhalif statüsü elde etmenin hiç kuşkusuz er zahmetsiz yoludur. Savaşın kötülüklerini yorumladığınız bir doktora teziyle ödül kazanmış, parlak zekalı bir ahlak felsefecisi olabilirsiniz, lâkin yine de vicdani savaş karşıtı olma isteğinizi değerlendiren bir askeri heyet size zor anlar yaşatacaktır. Oysa ebeveynlerinizden birinin ya da her ikisinin de bir Protestan olduğunu söylerseniz kolayca aradan sıyrılırsınız ve her ne kadar kendini ifade etmekten aciz ve bilgisiz olursanız olun, barışseverlik (*pasifim*) teorisinde ya da aslında bizzat Protestan Mezhebinin içinde sayılırsınız.

Tayfın barışseverliğe zıt ucunda bulunan savaşan gruplar için dini isimler kullanmaya korkakça bir isteksizlik duyarız. Kuzey İrlanda'da, Katolikler 'Milliyetçi', Protestanlar ise 'Kralcılar' olarak bilinir ve bu bir örtmecedir. 'Dinler' kelimesi dahi uygun bulunmayarak 'topluluklar' haline getirilmiştir, tıpkı 'topluluklar arası savaş' ifadesinde olduğu gibi. 2003 AngloAmerikan istilasının bir sonucu

olarak, Irak'ta dejenerasyon oluşmuş, Şii ve Sünni Müslümanlar arasında sivil mezhep savaşı çıkmıştır. Bu, açıkça bir dinsel fikir ayrılığıdır. Oysa 20 Mayıs 2006 tarihli *Independent*, ön sayfa manşet ve başmakalesinde bunun bir 'etnik temizlik' olduğunu bildirmişti. O yazıdaki 'etnik' kelimesi bir diğer örtmecedir. Irak'ta gördüklerimiz dinsel temizliktir. Eski Yugoslavya'daki 'etnik temizliğin' esas kullanımını da, Ortodoks Sırpları, Katolik Mırvatlar ve Müslüman Boşnakları^{1^} da kapsayan dinsel temizliğin, tartışmaya açık bir örtmecesidir.

Medya ve devlet içinde, etik konusundaki genel tartışmalarda dinin ayrıcalıklı olduğuna daha önce dikkat çekmiştim.^{7/} Her ne zaman cinsellik ya da üreme ile ilgili ahlak kuralları üzerinde bir anlaşmazlık çıksa, birkaç farklı inanç grubundan dindar önderin nüfuzlu kurullarda ya da radyo ve televizyondaki açık oturumlarda göze çarpar biçimde temsil edileceğine emin olabilirsiniz. Bu insanların görüşlerin sansürlemek için cephe almak zorundayız önerisini getirmiyorum. Ancak toplumumuz neden bu liderleri bir ahlak felsefecisi, bir aile avukatı ya da doktor yerine koysun ve sanki bir uzmana baş vuruyormuşçasına kapılarını çalsın?

İşte dinin ayrıcalığını vurgulayan bir diğer tuhaf örnek. 21 Şubat 2006'da Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi herkesin uymak zorunda olduğu, halüsinasyon etkisi yapan ilaçların alınmamasını dikte eden bir kanundan, New Mexico'daki bir kilisenin muaf tutulması kararını aldı.^w Centro Espirita Beneficiente Uniao do Vegetal'in¹ imanlı üyeleri, yalnızca "hoasca çayı" içtiklerinde Tanrı'yı anlayabileceklerine inanıyorlardı ki bu çay yasadışı, halüsinojenik bir madde olan "dimethyltryptamine" içeriyordu. Bu ilacın

kavrayışlarını arttırdığına *inanmalarını* söylemenin yeterli olduğuna dikkatinizi çekerim. Kanıt göstermelerine gerek yok. Diğer taraftan, esrarın kemoterapiye katlanmak zorunda olan ve acı çeker kanser hastalarının ağrı, sızı ve bulantılarını hafiflettiğini ispatlayan çokça bulgu vardır. Yine de, 2005'te, Yüksek Mahkeme, tıbbi amaçla esrar kullanan hastaların tümünün federal davalarda savunmasız oldukları hükmünü getirdi. (Bu hüküm uzman doktor denetiminde kullanımın yasallaştırıldığı az sayıdaki eyaletlerde dahi geçerli hale getirildi.) Din, her zaman koz olarak kullanılmıştır. Bir sanat eleştirmeni topluluğu üyelerinin, mahkemede şöyle bir savunma yaptıklarını hayal edin; Empresyonist ya da Sürrealist tabloları incelerken kavrama yeteneğimizi arttırmak için halüsinasyon etkisi yapan bir ilaca ihtiyacımız olduğuna *inanıyoruz*. Şimdiye dek, her ne zaman bir kilise buna eşdeğer bir gereksinim talebinde bulursa ülkedeki en yüksek mahkeme tarafından desteklenir. Dinin gücü adeta bir tılsım gibidir.

On yedi yıl önce, seçkin yazar Salman Rüşdi'ye,^{v/} bir roman Brezilya'da Amazon bölgesinde faaliyet gösteren bir Hıristiyan cemiyeti: http://en.wikipedia.org/wiki/AJni%C3%A3o_do_Vegetal ed.n.

yazdığı için ölüme mahkûm edildikten sonra, destek olmak üzere yazılar yazmak için New Statesman dergisi tarafından görevlendirilen otuz altı yazar ve sanatçı arasındaydım. Yazar daha sonra bir kitap yazdığı gerekçesiyle ölüme mahkum edilmişti. Hıristiyan liderlerin ve hatta bazı laik düşünce kurucularının Müslüman dünyasının 'üzüntüsünü' ve 'kalp kırıklığını' 'paylaşıyoruz' ifadesine öfkelenerek aşağıdaki karşılaştırmayı kaleme aldım:

Eğer ırk ayrımcılığının savunucuları bu konuyu soğukkanlılıkla ele almak zorunda kalsalardı, ellerindeki tek savunma, karma ırklara izin vermenin inançlarının aleyhinde olacağını iddia etmek olurdu; doğru bildiğim kadarıyla. Böylelikle karşıtlığın önemli bir kısmı saygıyla ayaklarının ucuna basarak ortadan kaybolurdu. Ve bunun yersiz bir karşılaştırma olduğunda ısrar etmek faydasız olur çünkü ırk ayrımcılığının akla yatkın bir gerekçesi yoktur. Dinsel inanç kavramının, sahip olduğu gücün ve ihtişamın tüm esprisi, mantıklı nedenlere bağlı olmamasıdır. Geriye kalanımızdan beklenen, önyargılarımızı savunmamızdır. Ancak dindar birisinden inancını doğrulamasını istediğinizde,

'dinsel düşünce özgürlüğünü⁵ ihlal etmiş olursunuz.

Sanırım epeyce benzer bir olay yirmi birinci yüzyılda yaşanmıştı. *The Los Angeles Times*, 10 Nisan 2006 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri genelindeki kampüslerde okuyan çok sayıda Hıristiyan grubun, ayrımcılık karşıtı hükümlerin ve buna dahil olarak tacizci, yaygaracı eşcinsellere getirilen içki yasağının zorla uygulandığı gerekçesiyle üniversitelerine dava açtıklarını bildirdi. Bir diğer tipik örnekte, Ohio'da yaşayan on iki yaşındaki James Nixon, 2004 yılında açtığı dava sonucunda, üzerinde "Eşcinsellik günahtır, İslam bir yalandır, kürtaj cinayettir. Bazı sorunlar tam anlamıyla siyah ve beyazdır" yazan bir tişörtü okulda giyebilme hakkı kazanmıştır. ¹¹⁰¹ Okul çocuktan bu tişörtü giymemesini istediğinde çocuğun ailesi okulu mahkemeye verdi. Eğer aile taleplerini ABD Anayasasının ifade özgürlüğü teminatına dayandırsaydı, bu adil bir dava sayılabilirdi. Ancak yapmadılar: aslında, yapamadılar çünkü ifade özgürlüğü 'içinde kin olan bir ifadeyi' kapsamamayı dikkate alır. Ancak tek başına kin, bunun *dinsel* bir seçim olduğunun kanıtıdır ve artık bunun kin olduğu söylenemez. Böylece, Nixon'ların avukatı ifade özgürlüğünün yerine anayasadaki *din* özgürlüğü maddesine başvurdu. Kazanmalarıyla sonlanan bu dava, görevi 'dinsel özgürlük için yasal savaşı sürdürmek' olan *Alliance Defense Fund of Arizona* tarafından desteklendi.

Dinin, eşcinsellik karşıtı ayrımcılık için yasal bir gerekçe olarak yerleşmesi adına açılan benzer Hıristiyan davalarını destekleyen din adamı Rick Scarborough, bunu yirmi birinci yüzyılın sivil haklar savaşı olarak adlandırdı: "Hıristiyanlar, Hıristiyan olma hakkı için cephe almak zorunda kalacaktır." ¹¹⁰² Bir kez daha, eğer böyle bir insan konuşma özgürlüğünün yanında yer alıyorsa, insanlar tereddütlü bir şekilde sempati duyabilir. Eşcinsellik karşıtı ayrımcılığın resmi davası, sözümona dinsel ayrımcılığa karşı bir dava olarak düzenlenmiştir! Ve yasa buna saygı duyar görünmektedir. "Eğer eşcinsellere hakaret

etmemi engellemeye çalışırsanız, bu benim önyargı özgürlüğüme tecavüz etmektir' diyerek sıyrılamazsınız. Ancak şunu diyerek kurtulabilirsiniz, 'Bu benim din özgürlüğüme tecavüz etmektir.'" Üzerinde düşündüğünüzde, aradaki fark nedir? Birkez daha din baskın çıkmıştır.

Toplumun abartılı din saygısının, sıradan insani saygının ötesine geçişini etkili bir şekilde aydınlatan özel bir davanın incelemesiyle bu bölümü bitireceğim. Bu dava Şubat 2006'da parlayıverdi; komedi ve trajedinin sınırlarında çılgınca yön değiştiren, komik bir olaydı. Geçtiğimiz Eylül ayında bir Danimarka gazetesi, *JyllandsPosten*, I lazreti Muhammed'i tasvir eden on iki adet karikatürü yayınladı. Sonraki üç ay zarfında, Danimarka'ya sığınmalarına izin verilmiş iki imam önderliğinde, Danimarka'da yaşayan Müslümanlardan oluşan küçük bir grup, İslam Dünyasını baştan başa saracak bir öfkeyi özenle ve sistemlice besledi.^{iy} 2005 sonunda, sürgünde yaşam süren bu kötü niyetliler yanlarına bir dosya alarak Danimarka'dan Mısır'a seyahat ettiler. Ardından dosya burada kopyalandı ve başta Endonezya olmak üzere tüm İslam ülkelerine dağıtıldı. Dosyanın içeriğinde Danimarka'daki Müslümanların maruz kaldığı sözümona eziyet hakkında temelsiz iddialar vardı ve *JyllandsPosten*'in devlet yönetimindeki bir gazete olduğu iftirası da bu dosyada yer almıştı. Dosyada ayrıca kritik nitelikli on iki karikatür ve imamların kaynağını açıklamadan ekledikleri, ancak Danimarka'yla kesinlikle hiç ilgisi olmayan üç ilave resim bulunuyordu. Orijinal on iki karikatürün aksine, bu üç ekleme resim gerçekten hakaret boyutundaydı. (Ya da olacaklardı, tabii eğer ateşli propagandacının ileri sürdüğü üzere gerçekten Muhammed'i betimleselerdi.) Bu üç resimde bilhassa zarar verici olanı bir karikatür değildi ve bu resim, lastikli sahte bir domuz burnu takan sakallı bir adamın fax cihazından geçmiş fotoğrafıydı. Daha sonra bunun bir *Associated Press* fotoğrafı olduğu ortaya çıktı; fotoğraf Fransa'daki bir köy panayırının her yıl düzenlediği domuz çığılığı yarışmasına katılan Bir Fransız vatandaşının fotoğrafıydı.[^] Fotoğrafın ne Muhammed Peygamber, ne İslam ne de Danimarka'yla bir bağlantısı vardı. Ancak Müslüman eylemcilerin Kahire'ye yaptıkları zararlı ve coşkulu yürüyüşleri bu üç bağlantıyı protesto ediyordu... ve tahmin edilebilir sonuçlar hayat buldu.

- Özenle işlenen 'incinme' ve 'hakaret', on iki orijinal karikatürün unlanmasından beş ay sonra patlamaya hazır bir noktaya geldi. Pakistan ve Endonezya'daki göstericiler Danimarka bayraklarını aktı (bu bayrakları nereden temin ettiler?) ve Danimarka hükümetinin özür dilemesi adına istic taleplerde bulunuldu. (Ne için özür _enecekti? Karikatürleri onlar çizmedi ya da yayımlamadı. Dani - :arkalılar tam anlamıyla özgür bir basın bulduğu bir ülkede yaarl ki bu, çoğu İslami ülkedeki halkın anlamakta zorluk çekeceği rır şeydir.) Norveç, Almanya, Fransa ve hatta Amerika'daki gazeteler (ancak çarpıcı bir biçimde, İngiltere buna katılmadı) *Jyllands Poster*la iyi niyetli dayanışma içinde olduklarını gösterircesine ka .katürleri tekrar bastılar ve ateşe körükle gitmiş oldular. Elçilik ve konsolosluklar kınandı, Danimarka ürünleri boykot edildi, Danimarka halkı ve genellikle Batı Amerikalılar fiziksel tehdide maruz

- aidi; Pakistan'daki Hıristiyan kiliseleri, Danimarka ve Avrupa'yla ~:çbir bağlantıları olmamasına rağmen yakıldı. Libyalı isyancılar aldırıldığında dokuz kişi öldü ve Bingazi'deki İtalyan konsoloslugu andı. Germain Greer'ın bu konuyla ilgili yazısında şöyle diyor; Bu insanlar kıyamet çıkarmaya sahiden bayılırlar ve en iyi yapabildikleri >ey de budur.^{M,}

Danimarkalı karikatüristin kellesine Pakistanlı bir imam ta 'afından 1 milyon dolar ödül kondu. Belli ki on iki farklı Danimarkalı karikatürist olduğundan habersizdi ve en kötü üç resmin Danimarka'da hiçbir zaman ortaya çıkmadığından da neredeyse .esin olarak habersizdi (ve, bu arada, bu bir milyon dolar nereden Geçti?) Nijerya'da Danimarkalı karikatürleri kınayan Müslüman protestocular birkaç Hıristiyan kilisesini ateşe verdiler ve sokaklardaki Hıristiyanlara (siyah Nijeryalı) saldırıp onları öldürmek için pala kullandılar. Bir Hıristiyan zorla bir araba lastiğinin içine tıklandı, benzinle ıslatılıp tutuşturuldu. Taşdıkları pankartların üzerinde şiddet içerikli ifadeler bulunan göstericiler fotoğraf karelerine yansıdı "İslam'a hakaret edenleri katledin", "İslam'la alay edenleri doğra . m", "Avrupa bunun bedelini ödeyeceksin: Yıkım başlamak üzere" e görünüşe göre ironisiz olarak, "İslam vahşi bir dindir diyenlerir

..atasım kesin.”

Tüm bu kötü sonuçların ardından, gazeteci Andrew Mueller İngiltere'nin ileri gelen 'ılımlı' Müslümanlarından Sir Iqbal Sacranie ile bir röportaj yaptı.^w Bu şahıs günümüz İslami standartlarına göre ılımlı sayılabilir ancak Andrew Mueller onu geçmişte Salman Rüşdi'nin idamı için yaptığı yorumla değerlendirir: “Ölüm onun için nelki de çok kolaydır.” Bu yorumu, onun İngiltere'nin en nüfuzlu

Müslüman'ı olan ve Salman Rüşdi'nin vatanında sığınması teklifini getiren cesur selefi merhum Dr. Zaki Badavvi ile yüz kızartıcı bir zıtlığa düştüğünün ispatıdır. Sacranie, Mueller'e Danimarka karikatürleri yüzünden ne kadar endişelendiğini anlattı. Mueller de endişelenmişti ancak farklı bir sebepten ötürü: “Ben, gözlerden irak bir İskandinav gazetesindeki mizahtan yoksun birkaç eskize gösterilen bu gülünç, orantısız tepkinin İslam ve Batı'nın aslen uzlaştırılamayacağı nı doğrulamasından endişelenirim... Diğer taraftan, Sacranie İngiliz gazetelerini, karikatürleri tekrar basmadıkları için övdü ki Mueller ulusun büyük bir çoğunluğunun bu konudaki şüphesini dile getirmişti; “İngiliz gazetelerinin fikirlerini hapsetmesi, Müslüman hoşnutsuzluğuna olan duyarlılığı sağlamaktan çok pencerelerin kırılmaması arzusunu açığa çıkardı.”

Sacranie'nin şöyle bir açıklaması oldu: “Peygamber kişi, huzur üzerinde olsun, Müslüman dünyasında çok derin bir saygı görür, bu kelimelerle anlatılamayacak bir sevgi ve muhabbettir. Ailenizin, sevdiklerinizin, çocuklarınızın ötesindedir. Bu inancın bir parçasıdır. Ayrıca hiç kimsenin Peygamberin resmini çizmemesini öğütleyen İslami bir öğreti vardır.” Mueller'in incelemesine göre;

İslam'ın değerleri diğerlerinininkini bastırarak türdendir ki her müridi bunu böyle kabul eder; tıpkı tek yolun, tek gerçeğin, tek ışığın kendi dini olduğuna inanan herhangi bir dinin mensubunun düşüneceği gibi. Eğer insanlar bir 7'nci yüzyıl vaizini kendi ailelerinden daha çok seviyorlarsa, bu onlara kalmış, Ancak onlardan başka kimse bunu ciddiye almak zorunda değildir...

Eğer ciddiye almaz ve saygınızı tam anlamıyla göstermezseniz, fiziksel tehditle karşılaşacaksınız, hem de ortaçağdan beri başka hiçbir dinin arzu etmediği bir ölçüde. “Bu denli zorlamanın gerekliliği ve onaylanması karşısında insan şaşırmadan edemez” diyor Mueller ve ekliyor: “Siz soytarılar eğer bir noktada dahi haklıysanız, karikatüristler her halükârda cehenneme gidecekler; peki bu yeterli değil mi? Bu arada, eğer Müslümanlara yapılan hakaretlerle galeyana gelmek isterseniz, Suriye ve Suudi Arabistan'daki Uluslararası Af raporlarını okuyun.”

Birçok kişi Müslümanlar tarafından iddia edilen isterik 'üzüntüyle', Arap medyasının klişe Yahudi karşıtı karikatürlerini yayınlamakta gösterdiği gönüllülük arasındaki zıtlığı fark etti. Pakistan'daki Danimarka karikatürleri karşıtı bir gösteri sırasında, siyah çarşaflara bürünmüş bir kadın, “Tanrı Hitler'i korusun” yazılı bir pankartı taşıırken fotoğraflandı.

Tüm bu çılgın gümbürtüye cevaben, saygın liberal gazeteler şiddeti kınadılar ve ifade özgürlüğü hakkında göstermelik beyanlarda çulundular. Ancak aynı zamanda, Müslümanların 'katlandıkları' derin 'üzüntü' ve 'kalp kırıklığı' için 'saygı' ve 'duygudaşlık' hislerini bildirdiler. Hatırlayın, 'üzüntü' ve 'kalp kırıklığı' herhangi bir Müslüman'ın şiddete ya da bir tür gerçek acıya maruz kalması sonucu ortaya çıkmamıştı: Tüm bunlara sebep olan Danimarka sınırları haricinde yaşayan hiç kimsenin asla adını dahi duymadığı bir gazetede yayımlanan birkaç acemi karikatürdü ancak bu kasten planlanmış bir zarara teşvik kampanyasıydı.

Bu uğurda kimseyi üzmemek, ya da kimsenin kalbini kırmak niyetinde değilim. Ama laik topluluklarımızın dine aşırı ayrıcalık tanınması beni hem şaşımı hem de ilgimi çekti. Tüm politikacılar yüzlerinin saygısız karikatürlerine alışmalı ve hiç kimse onları savunmak için ayaklanmamalıdır. Ancak din söz konusu olduğunda bizden böyle si eşsiz, ayrıcalıklı bir saygı görmesini sağlayan özellik nedir? H.L. Menken'in dediği gibi: “Diğer dostlarımızın inancına saygı göstermek zorundayız ancak bu saygı yalnızca karısının güzel, çocuklarının da akıllı olduğu teorisine gösterdiğimiz anlayışta ve boyutta olmalıdır.”

Olayların gelişiminde dine benzersiz şekilde ve haddini aşan saygı gösterilir ki ben bu kitap için

bundan feragat ediyorum. Ne binlerini incitmek adına tarzımın dışına çıkacağım ne de inanç meselesini diğer meselelerden ayrı tutarak daha yumuşak bir tutum sergileyeceğim.

BÖLÜM 2

Tanrı Varsayımı

*“Bir çağın dini,
bir sonrakinin edebi eğlencesidir.”*

RALPH WALDO EMERSON

Eski Ahir'in Tanrısı, tartışmaya açık olarak, tüm literatürün en tatsız karakteridir. Kiskanç ve bundan gurur duyan, dar kafalı, adaletsiz, bağışlamak bilmez bir hâkimiyet bağımlısı, kindar, kana susamış bir etnik temizlikçi, homofobik, ırkçı, bebek katili, soykırımcı, evlat katili, bir salgın hastalık gibi tehlike saçan, megalomanyak, sadomazoşist, kötücül, döneke bir zorba ve bir kadın düşmanı. Aramızda çocukluk çağından itibaren onun yöntemleriyle yetiştirilmiş olanlar bu korkunçluklara karşı duyarsızlaşmış olabilir. Masum bir görüş açısına sahip *toy* birisi daha net algılamaya sahiptir. Winston Churchill'in oğlu Randolph her nasılsa kutsal kitap konusunda bilgisiz kalmayı başarmıştı ta ki Evelyn Waugh ve bir subay arkadaşının kendisiyle Incil'in tamamını iki haftada okuyamayacağına dair bahse girmesine kadar. Bu bahis, savaşta hep birlikte göreve çıktıkları bir anda, Churchill'in gürültü yapmasını engellemek adına nafile bir girişimden ibaretti aslında: "Maalesef umut ettiğimiz sonucu alamadık. Daha önce kutsal kitabın bir satırını bile okumamış ve korkunç bir şekilde heyecanlanmıştı; bir yandan alıntıları yüksek sesle okuyor, 'Baksanıza, Incil'de böyle dendiğini bilmediğinize bahse girerim.'"¹ diğ er yandan kıkır kıkır gü lerek tanrıya çatıyordu; 'Tanrı, Tanrı bir halt değil!'" Thomas Jefferson (dikkatli okuyun) benzer fikre sahipti: "Hıristiyanların Tanrısı korkunç, kötü huylu bir varlıktır; acımasız, kindar, kaprisli ve adaletsizdir."

Bu denli kolay bir hedefe saldırmak insafsızlıktır. Tanrı Varsayımı, kanıt gösterilmeye çalışılan en itici örnek Yehova ile ya da zıddı olan, sıkıcı Hıristiyanlık ile doğrulanmamalı ya da çürütülmemelidir, "Hoşgörülü İsa, uysal ve ılıman." (*Adil olunursa, bu süt çocuğu karakteri, Victoria dönemindeki takipçilerine İsa'nın kendisinden daha çok şey borçludur. Acaba bayan C.F. Alexander'm şu ifadesinden daha mide bulandırıcı bir üslup var mıdır? "Hıristiyan çocuklarının tümü uysal, itaatkâr ve iyi olmalıdırlar, tıpkı onun (İsa) gibi."*) Ben Yehova, İsa ya da Allah'ın, ya da Baal, Zeus veya Wotan gibi tanrıların kendine özgü özelliklerine saldırmıyorum. Bunun aksine, Tanrı Varsayımım daha savunulabilir bir biçimde tarif etmeliyim: *bir üstün insan, bir doğa üstü zekâ vardır ve bu varlık, kâinatı ve de içindeki biz dâhil her şeyi bilinçli olarak tasarlamış ve yaratmıştır.* Bu kitap daha farklı bir görüşü savunacaktır: *herhangi bir şey tasarlamaya yeter karmaşıklıkta ki bir yaratıcı zekâ, yalnızca kademeli evrimin uzun bir sürecinin son ürünü olarak ortaya çıkabilir.* Evrim geçirmiş yaratıcı zekâlar muhakkak kâinata en geç katılanlardır ve bu sebepten ötürü, evrenin tasarımından sorumlu olamazlar. Tanrı bu tanıma göre bir yanılgıdır ve sonraki bölümlerin göstereceği gibi, zararlı bir yanılgıdır.

Tanrı Varsayımı'nın temeli, kanıtlara değil de kendine özgü ilhamlardan oluşan yerel göreneklere dayandığından, şaşırtıcı olmayan bir şekilde birçok versiyonda karşımıza çıkar. Din tarihçileri ilkel kabile animizminden' başlayarak, Yunan, Roma ve İskandinavları nki gibi çoktanrıcılık ile devam eden ve Yahudilik ve onun türevleri Hı rıstiyanlık ve İslam'da olduğu gibi tektanncılığa doğru bir ilerlemenin farkındadırlar.

ÇOK TANRICILIK

(*Politeizm*)

Çoktanrıcılıktan tektanncılığa geçişin kanıtı gerek duymayan ilerici bir düzelme olarak kabul edilmesinin gerekliliği pek anlaşılır bir durum değildir. Ancak bu Ibn Warraq'ı (Ben Neden Bir Müslüman Değ ilim'in yazarı) şu keskin zeka ürünü varsayımı iten yaygın bir sanıdır: *tektanncılığın nihai kadere sırası geldiğinde bir tanrı daha eksil :erek ateizm olmaktır.* Katolik Ansiklopedisi hem çoktanrıcılığı hem de ateizmi aynı umursamaz tavırla reddeder: "Biçimsel dogmatik ateizm kendi kendisini çürütür ve dikkate değer herhangi bir sayıdaki insanın mantıklı onayını asla *filen* kazanmamıştır. Kaldı ki çoktanrıcılık da bunu başaramaz ve halkın hayal gücünün kontrolünü kolayca ele geçirebilse de bir felsefecinin zihnini asla tatmin edemez."¹

Tektanrıcı şovenizm² çok kısa bir süre öncesine kadar hem İngiltere hem de İskoçya bağış yasasında yer alıyordu; çoktanrıcı dinlere ^arşı vergi muafiyeti açısından farklı davranıyor ve tektanrıcı dinleri teşvik eden yardımlar için diğ er yardımlara uygulanan oldukça sıkı güvenlik araştırmalarından muafiyet tanıyarak kolaylık sağlıyordu. Çok istediğim bir şey, İngiltere'nin saygı duyulan Hindu cemiyetinin bir

üymesini, çoktanrıcılığa karşı gösterilen bu züppe ayrımcılığı sınamak için ortaya çıkıp bir sivil hareket başlatmaya ikna etmekte.

Tabii ki en iyisi, dini, hayırseverliğin sebebiymiş gibi göstererek reklamını yapmayı tamamen terk etmek olurdu. Bu eylemin topluma faydaları çok muazzam olurdu, özellikle de kiliselerce emilen ve zaten fazlasıyla zengin televanjelistlerin ayakkağı cilasına giden vergisiz bağış paralarının toplamının adilane bir tanımla ağız uçuklatacak se \ iyelere çıktığı ABD’de. Yaptığı işe uygun bir ismi olan Oral Roberts, izleyicilerine, eğer ona 8 milyon dolar vermezlerse Tanrı’nın kendi sini öldüreceğini söylemişti. İnanılmaz bir şekilde işe yaradı. Hem de vergisiz! Robert gücünü halen korumaktadır, Oklahoma’daki ‘Tulsa

Hayatla ilgili olayları da düşünen bir ruhun yönettiğine inanan sistem. ~ed.n.

En geniş anlamıyla şovenizm, herhangi bir gruba olan aşırı, nedene dayanmaksızın oluşan bağılıktır; sikhk karşı gruba olan nefret ve kötü niyet duygularının da beraberinde getirir, ed.n.

Oral Roberts Üniversitesi’ de öyle. 250 milyon dolar değerindeki binalar bizzat Tanrı tarafından şu sözlerle sipariş edilmiş: “Öğrencilerini ayağı kaldır ki sesimi duysunlar ve ışığımın sönük olduğu, sesimin zor duyulduğu ve iyileştirme gücümün bilinmediği yerlere ulaşsınlar ve hatta yerküre’nin en uzak sınırlarına kadar uzansınlar. Emekleri katlanarak seninkileri aşacaktır ve bu bana oldukça keyif verecektir.”

Biraz düşündüğüm zaman, düşlediğim Hindu davacımanın ‘Eğer onları alt edemiyorsan onlara katıl’ kartını oynaması mantıklıydı. Onun çoktanrıcılığı, çoktanrıcılıktan çok kılık değiştirmiş bir tektanrıcılıktır. Bu inanışa göre yalnızca tek bir Tanrı vardır yani yaratıcı Lord Brahma. Koruyucu Lord Vişnu, yok edici Lord Şiva, tanrıçalar Sarasvati, Laksmi ve Parvati (Brahma, Vişnu ve Şiva’nın karıları), Pil tanrısı Lord Ganeş ve yüzlerce diğerlerini içeren bu isimlerin her biri ise tek bir Tanrı’nın simgeleri ya da vücut bulmuş halidir.

Hıristiyanların bu tarz bir safsataya sıcak bakmaları gerekir. Ortaçağ mürekkep ırmakları¹ (kanı ima etmiyorum) Kutsal Üçleme’nin ‘gizemi’ ve Arius² sapkınlığı gibi baskıcı ayrımlar için çarçur edildi. İskenderiyeli Arius, M.S. dördüncü yüzyılda İsa’nın Tanrı’yla özdeşliğini (aynı madde ya da ruhtan olduğunu) inkâr etmiştir. Muhtemelen kendinize soruyorsunuzdur, bu şeyler gerçekten ne ifade ediyor? Madde? Ne ‘maddesi’? ‘Ruh’ demekle tam olarak neyi kastediyorsun? En mantıklı cevap ‘Çok fazla şey ifade etmiyor’ gibi görünüyor. Bu anlaşmazlık Hıristiyan dünyasını bir yüzyıl boyunca ortadan ikiye ayırmış ve İmparator Konstantin tüm Arius kitaplarının kopyalarının yakılmasını emretmişti. Böyle önemsiz nedenlerle Hıristiyanlık bölünmüştür ki bu ilahiyattın her zamanki gidişatı olmuştur.

Üç parçalı bir Tanrımız mı var yoksa üç Tanrı bir tane içinde mi? *Katolik Ansiklopedisi*, ilahiyat mantığının bir başyapıtında, konuyu bizim için aydınlığa kavuşturur:

Tanrının bütünlüğünde, üç Şahıs vardır; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh. Bu Üç Şahıs gerçekten de birbirinden farklıdır. Nitekim, Atanasyus İman Açıklaması (*Athanasian Creed*) bunu şöyle açıklar: “Baba Tanrıdır, Oğul Tanrıdır ve Kutsal Ruh Tanrıdır ve buna rağmen sadece tek bir Tanrı vardır, üç değil.”

Eğer bunlar yeterince aydınlatıcı değilse, *Ansiklopedi* üçüncü yüzyıl ilahiyatçısı “*Mucize Yaratıcısı Aziz Gregory*”nin sözlerini aktarır: ^{9 10}

Bu yüzden, ne yaratılan herhangi bir şey, ne Üçlemede bir diğerine bağlı olan bir şey ne de bir zamanlar var olmayıp da eklenen bir şey vardır. Fakat daha sonra katılan vardır. Bundan dolayıdır ki Baba Oğulsuz, Oğul da Kutsal Ruh’suz hiçbir zaman olmadı: Ve bu aynı Üçleme sabittir ve sonsuza kadar değiştirilemez.

Aziz Gregory’ye lakabını kazandıran mucizeler her ne olurlarsa olsunlar, hilesiz mucizeler değildiler. Sözleri, on sekizinci yüzyılda ilerleyen bilim veya insan öğrenimlerinin çoğunun aksine) hiç ilerlememiş olan ilahiyatın karakteristik gerici tadını taşır. Thomas Jeffer son, şu sözleri söylediğinde çoğu zaman olduğu gibi meseleyi doğru kavramıştı: “Anlaşılmaz teoriler karşısında kullanılacak tek silah dalga

geçmektir. Fikirler, mantık üzerlerinde işlemeden önce net olmalıdırlar ve herhangi birisinin Üçleme hakkında net bir fikri asla olmadı. Bu yalnızca, kendilerini İsa'nın papazları diye adlandıran şarlatanların katıksız abrakadabrasıdır.”

Yorum yapmaktan kendimi alıkoyamadığım bir diğer mesele de, dindarların sahip olmadıkları ve olamayacakları kanıtlar hakkında önemsiz ayrıntılar ileri sürerken sahip oldukları aşırı güven duygusudur. Bunun sebebi muhtemelen ilahi fikirleri destekleyecek herhangi bir kanıtın kesinlikle olmamasıdır. Her şekilde bu durum, çok az farklı fikirlere olan merhametsiz kını beslemektedir, özellikle de Üçleme öğretisi hakkında olan alanda.

Jefferson, Kalvenizm¹ eleştirisinde kendi tanımıyla 'Üç Tanrı vardır' öğretisiyle epey alay etmiştir. Ancak çok tanrıcılıkla yinelenen flörtünün kontrolden çıkmış bir kibirlilik halini alması yönünde gayret sarf eden bilhassa Hıristiyanlığın Roman Katoligi koludur. Üçleme, duacıların ikinci hedefi olarak bizzat Tanrıyla (Tanrılarla?) boy ölçüşen, Tanrıça özellikleri taşıyan fakat öyle adlandırılmayan, dua edenlerin muhakkak ki Tanrı'ya alternatif bir aday olarak hedefledikleri, 'Cennetin Kraliçesi' Meryem Ana yoluyla birleştirilmiştir. Tanrıların tapınağı kısa bir süre sonra bir aziz ordusuyla dolup taşmıştır ve bu kişiler şefaath güçleriyle (aracılık) eğer yarı tanrı değillerse, kendi uzmanlaştıkları alanlarda yarı tanrılığa oldukça yaklaşıyorlardı. İnternetteki Katolik Cemiyeti Forum sayfası, faydalı bir şekilde, uzmanlık alanlarıyla birlikte 5120 azizi listeler.*'®* Liste, karın ağrıları, tecavüz mağdurları, iştahsızlık, silah tüccarlığı, demircilik, kırık kemikler, bomba yapımı ve bağırsak bozuklukları konusunda uzman azizleri içerir ve saçmalaktan öteye geçmez. Ve dokuzlu grupta düzenlenmiş dört adet Meleklerle Özgü Seramoni Korosunu unuttu John Calvin'ın XVI. yy başlarında ortaya artığı görüşlere dayanarak kurulan bir Hıristiyan mezhebidir. Kai vincilik, toplumsal kurumlar: gelenekçi din anlayışına göre değil de. Hıristiyanlığın başlangıcındaki özüne göre düzenlemeyi savundu. Bu amaçla bilimsel gelişmelere koşut bir eğitim öğretim uygulamaya çalışarak yeni bir teknoloji oluşturdu, *cd.n.*

manialıyız: Seraphlar, Cherublar, Throneler, Dominionlar, Virtueler, Povverlar, Principalityler, Archangeller, (tüm seremoninin liderleri) ve en yakın arkadaşlarımız olan her zaman uyanık Koruyucu Melekleri de içeren sıradan eski Melekler. Katolik mitolojisiyle ilgili beni kısmen etkileyen şey tatsız ucuz edebiyattır fakat asıl etkilendiğim insanların zamanla detayları icat ederken takındıkları havai umursamazlıktır. I'am olarak utanılmadan uydurulmuştur.

Papa John Paul II'nin yarattığı azizlerin sayısı geçmiş yüzyıllardaki bütün seleflerinin bir araya getirdiğinden bile fazlaydı ve Meryem Ana'ya özel bir sempatisi vardı. 1981 yılında Roma'da maruz kaldığı bir suikast girişiminden etkilendiğinde çok tanrıci arzuları dramatik bir biçimde ortaya konmuş ve sağ kalması katıma Meryem Anamızın müdahalesine bağlanmıştır: "Bir anne eli kurşunun yönünü tayin etti." İnsan kurşunun tamamen ıskalamasını neden sağlamadığını merak etmeden duramıyor. Onu altı saat boyunca ameliyat eden cerrahi ekibinin kahramanlıktan en azından bir pay hak ettiğini düşünenler olabilir; ancak belki de doktorların elini de bir anne eli yönlendirmiştir. Asıl mesele şudur ki, Papa'nın düşüncesine göre kurşunu yönlendiren Meryem Anamız değil, tam tanımıyla Fatima Meryem Anamızdı. Herhalde Lourdes Meryem Anamız, Guadalupe Meryem Anamız, Medjugorje Meryem Anamız, Akita Meryem Anamız, Zeitoun Meryem Anamız, Garabandal Meryem Anamız ve Knock Meryem Anamız o sırada diğer ayak işleriyle meşguldü.

Acaba Yunanlar, Romalılar ve Vikingler bu tür çok tanrısal muammaların üstesinden nasıl geldiler? Venüs, yalnızca Afrodit'ini bir diğer ismi miydi yoksa iki farklı aşk tanrıçası mıydılar? Thor baltası ile birlikte Wotan'ın bir simgesi mi yoksa farklı bir tanrı mıydı? Kimin umurunda? Hayat bir ya da birçok hayal ürünü arasındaki ayrımı kafaya takmaya gerek bırakmayacak kadar kısadır. Kendimi, çok tanrıcılığa jest yaptığım şeklinde bir ihmâl suçlamasından korumak amacıyla bu konuda artık konuşmamalıyım. Yalın olmak amacı ile, ister çok tanrılı isterse tek tanrılı inanca ait olsun, kitabın geriye kalanında tüm ilahlara basitçe 'Tanrı' diyeceğim. Ayrıca, İbrahim'in Tanrısı'nın (kibarca çevirirsek) saldırgan bir erkek olduğundan haberdarım ve bu tabii ki zamirleri kullanım şeklimi yönlendirecektir.¹ Daha kültürlü

ilahiyatçılar Tanrının cinsiyetsiz olduğunu söylerken, bazı feminist ilahiyatçılar tarihsel adaletsizliği onarmanın peşinde koşarak Tanrı'nın dişi olduğunu savunurlar. Ancak her şeyi bir kenara bırakırsak, var olmayan bir dişiyle var olmayan bir erkek arasındaki fark nedir? İlahiyat ve feminizmin sahte kesişmesinde, aslında var oluşun cinsiyetten daha az dikkat çeken bir özellik olması gerektiğini düşünüyorum.

İngilizcede kullanılan zamirler Türkçedekilerden farklı olarak cinsiyete göre değişiklik göstermektedir. Türkçede "O" kelimesi dişi, erkek ve cansızları belirtebildiği halde İngilizcede cinsiyetlere bağlı olarak "she". "It" ve "it" olmak üzere 3 ayrı zamir kullanılır. <?<./././.

Dini eleştirenlerin, din olarak adlandırılan çok geniş zenginlikteki geleneklere ve dünya görüşlerine saygı göstermemekle suçlana bileceklerini biliyorum. Sir James Frazer'ın Altın Dal (*Çölden Bn Ç*), Pascal Boyer'ın Açıklanan Din (*Religion Explained*) ya da Scott Atran'ın Tanrıya Güveniriz I? *God We Trnsi*) eserleri gibi insanbilimsel (*antropolojik*) bilgilerden haberdar çalışmalar boş inançların ve adetlerin tuhaf fenomenolojisini çarpıcı biçimde belgelerler. Bu gibi kitapları okuyun ve insanların saflığının büyüklüğü karşısında hayret edin.

Fakat bu kitabın tarzı onlar gibi değildir. Doğaüstücülüğün bütün türlerini kınarım ve bu kınamayı pekiştirmenin en etkili yolu oku vuculanın büyük ihtimalle en aşına olacağı haline odaklanmaktır; bütün toplumlarımızı en çok tehdit eden türüne. Okurlarımın çoğu günümüzün iç 'büyük' tektanrı dininden herhangi birisine yakındır ve (eğer Mormonizmi¹ de sayarsak dört din) hepsinin de geçmişi mitolojik resul İbrahim'e dayanır. Dolayısıyla kitabın geriye kalan bölümlerinde bu gelenekler ailesini akıldan çıkarmamak mantıklı olacaktır.

Şu an kitabın kaçınılmaz olarak karşılaşılabileceği sert cevaplardan birinin önüne geçmek için iyi bir an, aksi halde, (gündüzün ardından gecenin gelmesi kadar kesin bir şekilde) eleştirilerden biri yorumlarda yer bulacaktır: "Davvkıus'in inanmadığı Tanrı'ya ben de inanmıyorum. Gökyüzünde bulunan uzun beyaz sakallı bir yaşlı adama inanmam." Bu yaşlı adam konu ile ilgisi olmayan bir dikkat dağıtıcıdır ve sakalı, en az uzunluğu kadar bıktırıcıdır. Aslında dikkati dağıtması, alakasız olmasından çok daha zararlıdır. Bu son derece ahmakça yorum aslında önceden hesaplanmıştır ve amacı dikkatleri spikerin gerçekte inandığı varlığın en az yaşlı adam kadar aptal bir varlık olduğu gerçeğinden uzaklaştırmaktır. Bir bulutun tepesinde oturan sakallı yaşlı bir adama inanmadığınızı biliyorum, o halde bunun için daha fazla vakit kaybetmeyelim. Tanrı ya da Tanrıların herhangi bir özel türüne saldırmıyorum. Benim saldırdığım şey, Tanrıdır, bütün Tanrılardır ve ne zaman ve ne şekilde icat edilmiş veya edilecek olurlarsa olsunlar doğaüstü olan her şeydir.

Mormon dini Joseph Sinirli tarafından kurulmuştur. Kendisine görünen bir melek ona Tanrının vahiylerini içeren altın tabakaların yerini söylemiştir. Böylece Joscpılı Smith 1830 yılında Mormon Kirabfm yayınlamıştır. *ed.n.*

TEK TANRICILIK

(*Monoteizm*)

"*Kültürümüzün kalbindeki büyük, ağza alınmayacak kötülük tektanrıdır. Eski Abit adıyla bilinen barbar bir Tunç Çağı metninden üç insanlık karşıtı din gelişmiş (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam. Bunlar gök tanrılı dinlerdir. Ve tamamen ataerkeldirler. Tanrı her şeye gücü yeten Baba'dır.) ve dolayısıyla, gök tanrı ve dünyevi erkek elçilerinin etkisine girmiş olan bu diyarlarda 2000 yıldır bir kadın nefreti var olmuştur.*"

GÖRE VID AL

Bu üç İbrahim dininin en eskisi ve diğer ikisinin bariz arası Yahudiliktir: aslen cinsel yasaklara hastalıklı bir şekilde takıntılı, yanmış insan eti kokusu eşliğinde, rakip tanrılar karşısında üstün görülen ve seçilmiş bozkır kabilesinin ayrıcalıklı sayıldığı öfkeli, oldukça kaba bir tek Tanrı'ya dayalı kabile inancı. Hıristiyanlığın temeli, Filistin'in Roma işgali sırasında Tarsuslu Paul tarafından, Yahudiliğin daha merhametli ve daha az ayrıcalıklı tek tanrı bir mezhebi olarak atılmış ve dünyanın geri kalanına Yahudilerden yayılmıştır. Birkaç yüzyıl sonra, Muhammed ve takipçileri Yahudi orijinalinin katı tek

tanrıçılığın yeniden döndüleri ama ayrıcalığını bir kenara ittiler. Ve inancı yaymak için güçlü bir askeri fetih ideolojisi ekleyerek, yeni kutsal kitap Kuran'ın üzerinden İslam'ı kurdular. Hıristiyanlık da, ilkin İmparator Konstantin'in bu inancı dış merkezli bir mezhep olmaktan çıkarıp resmi inanç konumuna yükseltmesinin ardından Romalıların, ardından Haçlı savaşçıların ve daha sonra vurguncular ve misyonerler eşliğindeki diğer Avrupalı işgalci ve sömürgecilerin kullandıkları kılıçlar sayesinde yayılmıştır. Benim mesajımın çoğu için, bu üç İbrahim dini de aynıymış gibi düşünülebilir. Kitapta aksi belirtilmedikçe, çoğunlukla Hıristiyanlığı söz konusu edeceğim, ancak bunun tek nedeni bu türün en çok aşına olduğum olanı olmasıdır. Vermek istediğim mesajlar açısından, farklılıklar benzerliklerden daha az önem taşır. Ayrıca Budizm ve de Konfüçyüsçülük gibi diğer inançlar için endişelenmem gerekmiyor. Aslında bunlara din yerine ahlaki düzen veya hayat felsefesi olarak bakılması gerektiği şeklinde söylenebilecek birkaç söz vardır.

Tanrı Varsayımı'mın başlangıçta yaptığım basit tanımı, İbrahim'in Tanrısı söz konusu olduğunda büyük ölçüde detaylandı. İmalıdır. Sadece evreni yaratmakla kalmadı; içinde veya belki de İhında yaşayan (anlamı her ne ise) *insan biçimli* bir Tanrı'dır ve daha r.ce ima etmiş olduğum nahoş insani vasıfları taşır.

İster hoş olsun ister nahoş, insani vasıflar Voltaire ve Tho nas Paine'in deist¹ tanrılarının hiçbir parçasını oluşturmazlar. Eski vhit'in psikoz² sorunlu tanrısına kıyasla, 18. yüzyıl Aydınlanmasının deist Tanrısı baştan aşağı daha ulu bir varlıktır: kozmik yaratımı na yakışan, yüceliği itibariyle insani meselelerle ilgilenmeyen, kişisel düşünce ve umutlarımıza kayıtsız, kirli günahlarımızı ya da gevelediğimiz pişmanlıklarımızı kafasına takmayan. Deist Tanrı, amacı fizik yapmak olan bir fizikçidir, matematiğin başı ve sonudur, bütün tasarımcıların en kusursuz olanıdır; evrenin bütün kurallarını ve sabitlerini oluşturan bir hiper mühendis, onları mükemmel hassaslıkla ve önseziyle ayarlamış, bizim şu anda büyük patlama (*bigbang*) diye adlandırabileceğimiz şeyi ateşlemiş ve o andan itibaren emekli olmuş e ortadan kaybolmuştur.

Daha koyu inançların hüküm sürdüğü zamanlarda, deistler ateşlerden ayrı tutulmayarak kötülenmişlerdir. Susan Jacoby, *Özgür .iüştünenler: Amerikan Laikliğinin Tarihi* isimli kitapta zavallı Tom Paine'e yağdırılan hakaretlerden seçilmiş bir liste sunar: "Hain, sürüngen, domuz, kuduz köpek, ayyaş, aşağılık, baş canavar, hayvan, alancı ve elbette kâfir." Yoksulluk içinde ölen Paine, Hıristiyanlık karşıtı görüşlerinden utanan ve zarar görmek istemeyen eski arkadaşın tarafından yüzüstü bırakılmıştı (sadece Jefferson şerefli bir şekilde HU terk etmedi.) Günümüzde bu anlayış öylesine değişti ki deistlerin Ateistlerle çelişmesi, teistlerle ise birleşmesi daha büyük ihtimaldir, i 1er şeyin ötesinde, her iki grup da evreni yaratmış olan üstün bir zekâya gerçekten inanır.

Deist, dinlere değil tanrıya inanan kimse, *ed.n.*

I* rli sebeplerle kişiliğin bütünlük ve uyum gücünü geniş ölçüde yıkan ruhsal bozukluklar; akıl hastalığı linnin genel adı. *ed.n.*

LAIKLIK,

AMERİKA'NIN KURUCULARI VE D İNİ

Amerika Birleşik Devletlerinin kurucularının deist olduklarını addetmek gelenekseldir. Çoğunun öyle olduğuna şüphe yoktur ancak en önemlilerinin küçük bir ihtimalle ateist olabileceği tartışılır. Kendi zamanlarında din üzerine yazmış oldukları yazılardan edindiğim izlenim, eğer zamanımızda yaşasalardı kesinlikle ateist olacakları şeklindedir. Ancak kendi zamanlarındaki kişisel dini görüşleri her ne olursa olsun, sahip oldukları ortak nokta *laiklik yanlısı* olmalarıydı ki bu bölümün içeriğini bu oluşturacaktır. Başlarken, başkan aday ve Amerikan muhafazakârlığının kahramanı Senatör Barry Goldwater'ın 1981 deki konuşmasından, Cumhuriyetin kuruluşundaki laiklik geleneğini ne kadar emin bir şekilde savunduğunu gösteren (belki de şaşırtıcı) bir alıntı yapacağım:

İnsanların en sarsılmaz görüşleri, dinsel inançlarıdır. Bir tartışma esnasında kişi İsa Peygamber, Tanrı ya da Allah'tan (ya da bir insan bu yüce varlığa her ne isim veriyorsa) daha güçlü bir müttefik öne süremez. Ancak her güçlü silahta olduğu gibi, birisinin yararına Tanrı'nın adı idareli kullanılmalıdır.

Topraklarımızın her tarafında büyüyen dini gruplar, dinsel nüfuzlarını mantıklı kullanmamaktadırlar. Devlet yöneticilerinin yüzde yüz kendi politikalarını izlemesini sağlamaya çalışmaktadırlar.

Eğer bu dini grupların ahlaki görüşlerinin herhangi birisine katılmıyorsanız, şikâyet ederler. Sizi para kaybı veya oy kaybı veya her ikisini birden yapmakla tehdit ederler. Eğer namuslu birisi olmak istiyorsam A, B, C ve D ye inanmam gerektiğini söyleyen politik konuşmacılardan cidden yoruldum. Bunlar gerçekten kim olduklarını zannediyorlar? Ve ahlaki inançlarım bana zorla kabul ettirme haklarının olduğunu da nereden çıkarıyorlar? Ve Senatodaki her oylamada oyumu kontrol etme hakkının kendilerine Tanrı tarafından verildiğini sanan bütün dini grupların tehditlerine katlanmak zorunda olan bir parlamenter olarak daha da sinirliyim. Bugün onları uyarıyorum: muhafazakârlık adıyla ahlaki değerlerini bütün Amerikalılara dayatmaya çalışırlarsa onlarla her şekilde savaşırım.”⁽¹⁾

Amerika'nın kurucularının dinsel görüşleri, tarihi kendi yorumlarıyla dayatmaya hevesli günümüz Amerikan sağ propagandacılarının oldukça ilgisini çekmektedir. Görüşlerinin aksine, ABD'nin bir Hıristiyan ulusu olarak *kurulmadığı* gerçeği, ilk olarak, 1796'da George Washington döneminde planlanan, 1797'de John Adams'ın imzaladığı, Trablus'la yapılan bir anlaşmanın şartlarında belirtilmişti:

Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, hiçbir bağlamda, Hıristiyan dini üzerine kurulu olmayıp; aynı zamanda Müslümanların kanunları, dini ya da düzenine karşı kin vasfı taşımaz ve adı geçen Eyaletler Müslüman milletlerin hiçbirisiyle savaşa ya da herhangi bir düşmanlık eylemine girişmemiştir. Taraflar tarafından bildirildiği üzere, iki ülke arasındaki süregelen uyum, dinsel fikirlerden ileri gelen bahaneler yüzünden hiçbir şekilde kesintiye uğramayacaktır.

Bu alıntının açılış sözleri günümüz Washington egemenliğinde şamataya yol açabilirdi. Oysa Ed Buckler, o zaman bu sözlerin ne siyasetçiler ne de halk arasında fikir ayrılığına yol açmadığını tatmin edici bir biçimde gözler önüne sermişti/¹¹^

Krallık yasalarıyla yönetilen, yerleşik bir kiliseye sahip olan İngiltere en az dindar ülkeler arasındayken, kuruluş temellerinde laiklik olan Amerika'nın şu an Hıristiyanlık âleminin en dindar ülkesi İması çelişkisine sıklıkla dikkat çekilir. Bunun sebebi bana devamlı

- örülüyor ve ben cevabı bilmiyorum. Sanırım şu olası: Protestanlar ve Katolikler değişik zamanlarda üstünlüğü ele geçirdiler ve bu zamanlarda diğer gruba karşı cinayetlere giriştiler ve İngiltere bu dinler arakorkunç savaş geçmişinden sonra dinden usandı. Bir diğer olasılık

- Kri, Amerika'nın göçmenlerden oluşan bir millet olması gözleminden doğar. Bir meslektaşım, Avrupa'daki akrabalarının oluşturduğu ' ikrar ve rahatlıktan kopan bir göçmenin yabancı topraklardaki bir

- işeyi bu yokluğu bir şekilde doldurmak için kullanabileceğine işareti etti. Bu ilginç bir fikir, ileride araştırmaya değer. Birçok Amerikanın yerel kiliselerini önemli bir kimlik olarak gördüğüne hiç kuşku yoktur ki gerçekten de kiliseler akrabaların özelliklerinin bazılarını taşır.

Yine bir diğer varsayıma göre Amerika'nın aşırı dindarlığı, para dokusal bir şekilde yapısındaki laiklikten ileri gelmektedir. Amerika nukuki yönden açıkça laik olduğu için, din, hür teşebbüs halini almıştır. Rakip kiliseler cemaat için çekişirler (kısmen getirdikleri yağlı vergiler için) ve çekişme pazarda bulunan tüm saldırgan ve ısrarlı atış teknikleriyle sürdürülür. Sabun taneciklerine¹ yarayan Tanrı'nın cene de yarar ve sonuç günümüzdeki az eğitilmiş sınıflar arasında din . iğniliğine yaklaşan bir şeydir. İngiltere'de bunun tam aksine, resmi lisenin kalkması ardındaki din, hoş bir sosyal meşgaleden çok az öte ; geçebilmiş, neredeyse din olmaktan çıkmıştır. Bu İngiliz geleneği, nı anda hem bir Anglikan papazı hem de Oxford'da felsefe öğretmeni olan Giles Fraser tarafından *Guardian* gazetesindeki yazısında çok güzel açıklanmıştır. Fraser'in makalesinin alt başlığı “İngiltere Kilisesi'nin ileri gelenleri Tanrı'yı dinin dışına çıkardılar fakat inanca daha ateşli yaklaşımlarda tehlikeler vardır.”:

İngiltere'de taşra papazının esas rollerde olduğu zamanlar vardı. Bu çay içen kibar ve tuhaf tip, cilalı ayakkabıları ve nazik davranışlarıyla dindar olmayan insanları rahatsız etmeyen bir din modeli sunardı.

Ayrıca Tanrı'ya sadık kullardan biri olup olmadığını sormak için bilim uğruna verdiğiniz emeklere müdahale etmez ya da yakanızdan tutup sizi duvara vurmaz ama beri yandan daha üstün bir güç adına kürsüsünden haçlı seferleri çağrısı yapmaktan ya da yollara mayın döşetmekten geri kalmazdı.²¹

(Betjeman'ın Hatıraları, 'Papazımız' Bölüm Tin başından alıntı yaptım.) Fraser sözlerine şöyle devam ediyor, "Kibar taşra papazı gerçekte İngiltere'nin geniş topraklarına Hıristiyanlık karşıtı duygular aşıladı." İngiliz Kilisesindeki daha güncel bir gidişattan, yani dinin yeniden ciddiye alınmasından yakınarak makalesini sonlandırıyor ve son sözü bir uyarı cümlesi: "Asıl problem, İngiliz din fanatizmi cinini, yüzyıllardır içinde uyuduğu resmi kilise kutusundan çıkarıyor olmamızdır."

Dinsel fanatizm cini günümüz Amerika'sında azmıştır ve bu Amerika'nın kurucularını dehşete düşürmüş olmalı. Doğru olan bu paradoksu benimsemek mi yoksa kurdukları laik yapıyı kınamak mıdır bilinmez ama kurucular çok büyük ihtimalle dini siyasetin dışında tutmak gerektiğine inanan laiklik yanlılarıydı. Ve bu da onları, kamu alanlarında On Emir'in gösterişli teşhiri gibi şeylere karşı olanların yanma koymak için yeterlidir. Ancak bazı kurucuların deizmin ötesine geçmiş olabileceği varsayımında bulunmak umut vericidir. Onlar bilinemezci ya da hatta su katılmadık ateistler olabilirler miydi? Jefferson'ın aşağıdaki demeci, bugün bilinemezcilik dediğimiz şeyden ayırt edilemez:

Soyut varlıklardan bahsetmek, *hiçlerden* bahsetmektir. İnsan ruhunun, meleklerin ve tanrının soyut olduğunu söylemek, ya bunların birer hiç olduğunu söylemek demektir ya da Tanrı, melekler ve ruhlar yoktur. Bundan daha farklı bir sonuç çıkaramam... hayallerin ve fantezilerin dipsiz kuyusuna dalmadığım takdirde. Gerçekten var olan şeylerle zaten yeterince meşgulüm ve bu beni fazlasıyla tatmin ediyor; lâkin gerçekten var olması olası ancak hiçbir kamla dayanmayan konularla kendime işkence edecek, ya da zihnimi kurcalayacak değilim.

Christoph Hitchens, yazdığı *Thomas Jefferson: Amerika'nın Yahutcusu* isimli biyografide, o dönemde ateist olmak şimdikinden çok daha zor olmasına rağmen, Jefferson'un büyük ihtimalle ateist olduğunu düşünüyor:

Bir ateist olmasına gelince, onu yargılamayı sadece bir sebeple yapmamalıyız; politik yaşamı boyunca riayet etmek zorunda olduğu ihtiyat yüzünden. Fakat 1787 kadar erken bir tarihte yeğeni Peter Carr'a yazdığı gibi; bir insan sonuçlarından korktuğu için bu sorgudan ürkmemelidir.

"Eğer bu sorgulama Tanrı'nın olmadığı gibi bir inançla sonlanırsa, bu uygulamanın erdeme teşvik ettiğini ve size diğerlerinin sevgisini sağladığını göreceksiniz."

Yine Peter Carr'a yazdığı bu mektupta bulunan aşağıdaki tavsiye veyi dokunaklı bulurum:

Zayıf zihinleri köleleştiren aşağılık önyargıların yol açtığı bütün korkuları üzerinden at. Mantığı bulunduğu yuvasına sıkıca oturarak düzelt ve her olay ve düşünce için onun mahkemesine başvuru. Tanrının varlığını bile cesurca sor gula; çünkü eğer bir Tanrı varsa, akla saygıyı gözü kapalı korkudan daha çok takdir edecektir.

Jefferson'ın "Hıristiyanlık insanlığın üzerinde şimdiye kadar parlamış en sapık sistemdir" gibi yorumları deizm ile uyumludur fakat ivni zamanda ateizme de uyar. Sir James Madison'ın kuvvetli kilise anunları karşıtlığı (*antitocraticism*) ile söylediği gibi: "Hıristiyanlık e?mi kuruluş olarak neredeyse on beş yüzyıl boyunca denenmiştir. Sonuçlar ne olmuştur? Aşağı yukarı her yerde ruhban sınıfında kibir e tembellik; halkta cehalet ve yaltakçılık; her ikisinde de batı) inanç ık, yobazlık ve zulüm." Benjamin Franklin'in "Deniz fenerleri İaşelerden daha yararlıdır" ve John Adams'ın, "Bu dünya, olası dün vYarın en iyisi olabilirdi, tabii eğer içinde din olmasaydı" sözleri için e benzer şeyler söylenebilirdi. Adams, özellikle Hıristiyanlık karşıtı rkaç görkemli kınamayla kendisini ifade etmişti: "Hıristiyan dinini uladığım kadarıyla, geçmişte ve günümüzde bir esinlenmeydi. Fakat nasıl oldu da milyonlarca masal, öykü ve efsane, Yahudi ve Hıristi an esinlenmesiyle karıştı ve şimdiye kadar var olmuş en kanlı dini .uşturdu?" Ve bu defa Jefferson'a yazdığı bir başka mektubunda • vle yazmıştır: "İnsanlık tarihinin sahip olduğu kederlerin suiistimal .Jılmesinin en kötü örneğinin iması bile beni neredeyse ürpertiyor; Aa'nın çarımha gerildiği haç. Bu üzüntü makinesinin ne gibi felaket ere yol açtığını düşünün!"

Jefferson ve meslektaşları ister teist ister deist ister bilinemezci veya ateist olsunlar, bir başkanın dini görüşlerinin varlığının veya yokluğunun sadece kendisini ilgilendirdiğine inanan tutkulu laiklerdi. Dini görüşleri ne olmuş olursa olsun Amerika'nın kurucularının hepsi eğer Baba George Bush'un kendisine gazeteci Robert Sherman tarafından sorulan, "Ateist olan Amerikalıların vatandaşlıklarının ve vatanseverliklerinin eşitliğini onaylıyor musunuz?" sorusuna verdiği cevabı okusalardı donakalırlardı: "Hayır, bu ateistlerin yurttaş ve vatansever olarak düşünülebileceğinden emin değilim. Bu millet Tanrı'nın emrindedir."² Sherman'ın açıklamasının kesin doğru olduğunu varsayarak (Ne yazık ki bir kayıt cihazı kullanmamış ve diğer hiçbir gazete hikâyeyi o zaman yayınlamadı), ateist yerine 'Ya hudiler', 'Müslümanlar' veya 'Zenciler' kelimesini koymayı deneyin. Bu Amerikalı ateistlerin katlanmak zorunda oldukları ayrımcılığın ve önyargının ölçüsünü ortaya koyar. New York Times'ta yazan Nata lie Angier'in 'Yalnız Bir Ateistin İtirafı' günümüz Amerika'sında bir ateist olarak yaşadığı soyutlanma hissini üzücü ve dokunaklı bir tasviridir.²³ Ancak Amerikan ateistlerinin soyutlanması gerçekte önyargının sürekli olarak geliştirdiği bir yanılsamadır. Amerika'daki ateistlerin sayısı çoğu insanın kafasındaki rakamdan bir hayli fazladır. Önsözde de dediğim gibi, Amerikan ateistleri dindar Yahudilerin sayısından kat kat fazla olmasına rağmen Yahudi lobisi herkes tarafından bilindiği gibi Washington'daki en korkutucu etkiye sahip lobilerdendir. Amerikalı ateistler eğer adam akıllı organize olsalar kim bilir neler başarabilirler?¹

David Mills, takdire değer kitabı *Ateist Evreni*'nde, eğer kitap roman olsaydı, olayı polis bağnazlığının abartılı bir karikatürü olarak değerlendirip pek fazla önemsemeyeceğiniz bir hikâye anlatır. Dinsel telkinle tedavi eden bir Hıristiyan, yılda bir kez Mills'in yaşadığı şehre gelen bir "Mucize Seferi" yürütmektedir. Bu tedavici, yaptığı diğer şeylerin yanında, diyabet hastalarını ensülinlerini çöpe atmaları ve kanser hastalarını ilaç tedavilerini bırakmaları ve bunun yerine mucize için dua etmeleri için teşvik eder. Mills, insanları uyarmak için barışçı bir gösteri düzenlemeye karar verir. Ancak bir hata yapar, polise giderek planını anlatır ve tedavcinin destekçilerinden gelecek olası bir saldırı karşısında korunma talebinde bulunur. İlk konuştuğu polis memuru ona şu soruyu yöneltir: "Tedaviciyi protesto mu edeceksin yoksa ona arka mı çıkacaksın?" Mills 'protesto edeceğim' diye yanıtladığında, polis memuru bu toplantıya kendisinin de katılmayı düşündüğünü ve Mills'in gösterisinin yanından geçerken şahsen Mills'in yüzüne tüküreceğini söyler.^{12 13}

• Mills şansını ikinci bir polis memurunda denemeye karar verir. Ye bu memur da, tedavcinin destekçilerinden herhangi birisi saldırı N Mills'e engel olmaya çalışırsa Mills'i tutuklayacağını çünkü 'Tanrı işine müdahale etmeye çalıştığını' söyler. Mills eve gider ve üst z_zey birisinin kendisine daha yakın davranacağını umut ederek po h merkezine telefon etmeyi dener. En sonunda komiser yardımcısına

- ıslanabilir ve şu karşılığı alır: "Cehenneme git ahabap. Hiçbir polis

- rnruru lanet olası bir ateisti korumak istemez. Umarım birisi seni ıy;ce benzetir." Görünüşe göre bu polis merkezindekilerin hem diiz zır. konuşma yetenekleri, hem de insani nezaket ve görev bilinçleri

■ zıkça yetersizmiş. Mills, o gün bu konuyla ilgili yedi ya da sekiz r isle konuştuğunu anlatıyor. Hiçbiri yardımcı değildi ve birçoğu _ zrudan Mills'i şiddet uygulamakla tehdit etti.

Ateistler aleyhindeki böylesi önyargının hikâyeleri boldur ancak "büyük Philadelphia Özgür Düşünce Derneği"nden Margaret Dow bu tarz olayların düzenli kayıtlarını tutar^{J*41} Kaydettiği olaylar,

■ plum, okullar, iş ortamı, medya, aile ve devlet başlıklarıyla sınıflan z .imıştır ve ağır tahrik, iş kaybı, aile tarafından reddedilme ve hatta . ayet örneklerini içerir^{J^{2SI}} Dovvney'in kaydettiği, ateistlere duyulan r.zrretin ve yanlış anlamının belgelenmiş kanıtları, dürüst bir ateisn Amerika'daki bir kamu seçimini fiilen kazanmasının gerçekten mz<ânsız olduğunu anlamayı kolaylaştırır. Temsilciler Meclisi'nin '5, Senato'nun 100 üyesi vardır. Bu 535 bireyin çoğunluğunun

- î kın eğitilmiş kesiminden olduğunu varsayımı altında, istatistiksel o arak büyük bir kısmı kaçınılmaz bir şekilde ateist olmalıdır. Seçile :imek için ya yalan söylemişlerdir ya da gerçek hislerini gizlemişler _ r. ikna etmek zorunda oldukları seçmenler bu durumdayken onları k m suçlayabilir ki? Evrensel olarak, herhangi bir başkan adayının ::ızmi kabul etmesinin politik bir intihar olacağı kabul edilir.

Bugünün Amerika'sındaki güncel siyasi havayla ilgili bu ger „e.<ler ve ne anlama geldikleri, Jefferson, Washington, Madison, zams ve bütün arkadaşlarını dehşete düşürürdü. İster ateist, ister nczmezcı, deist ya da Hıristiyan olsunlar, Washington'daki 21. ./ il teokratları karşısında korkuyla ırkileceklerdi. Onların yerine, > nurge sonrası Hindistan'ının laik kurucuları, özellikle de dindar

•ndi'yle ('Ben bir Hindu'yum, bir Müslüman'ım, bir Yahudi'yim, ~:r Hıristiyan'ım, bir Budist'im!') ve ateist Nehru'yla birlikte olmak zerlerdi:

Hindistan ya da başka yerlerde din diye adlandırılan şeyin ya da en azından dinsel örgütlenmenin görüntüsü içimi korku hissiyle doldurdu ve bunu sık sık kınadım. Hepsini ortadan kaldırmayı diledim Hemen her zaman bunlar, kör inanç ve tepki, dogma ve bağınazlık, batıl inanç, kötüye kullanma ve çıkar gruplarının korunmasıyla destcklcni yormuş gibi gözüktü.

Gandi'nin hayalindeki laik Hindistan (dinler arası bir katliam yaşanırken ülkelerinin bölünmesi yerine bunun gerçekleşmesini dilerdim) için Nehru'nun yaptığı tanım neredeyse Jefferson'ın peşinde koştuğu şeydi:

Laik bir Hindistan'ı konuşuyoruz... Bazı insanlar bunun din karşın bir şey olduğunu düşünüyorlar. Bu kesinlikle doğru değildir. Asıl anlamı tüm inançları eşitlikle şereflendiren ve hepsine eşit fırsatlar sunan bir Devlet'tir. Hindistan'ın uzun bir dinsel hoşgörü geçmişi vardır. Hindistan gibi birçok inancı ve dini barındıran bir ülkede laiklik temeli dışında gerçek bir milliyetçilik kurulamaz.

Deist Tanrı hiç kuşkusuz. İncil canavarının ötesine geçen bir ilerlemedir. Maalesef şu anda veya geçmişte var olmuş olması olasılığı oldukça zayıftır. Her türü için Tanrı Varsayımı gereksizdir.¹⁴ Ayrıca, Tanrı Varsayımı olasılık kanunları tarafından reddedilmeye de çok yakındır. Bölüm 3'te Tanrının varlığının iddia edilen kanıtlarına değindikten sonra Bölüm 4'te bu konuya değineceğim. Şimdi bilinemezciğe ve Tanrının varlığı ya da yokluğunun yasak bir sorgu olduğunu ve sonsuza dek bilimin menzili dışında kalacağını söyleyen şu hatalı görüşe yöneleceğim.

BİLİNEMEZCİLİĞİN

{AGNOSTİSİZMİN} YETERSİZLİĞİ

Eski okulunun küçük kilisesindeki kürsüden bize nutuk atan Hıristiyan, ateistler için gizli den gizliye bir saygı hissi beslerdi. Onlar en azından yanlış yönlendirmeden doğan görüşlerini cesurca sırtlanabiliyorlardı. Bu papazın asıl tahammül edemediği bilinemezciydi: yapmacıklık ve yavan, aşırı duygusal, silik, işe yaramaz, benzi atmış taraf tutmayanlar. Kısmen haklıydı ama tüm den yanlış bir mantıkla. Aynı şekilde, Quentin de la Bedoyere'e göre, Katolik tarihçi Hugh Ross Williamson 'hem sebebi olan inançlıya hem de sebebi olan ateiste saygı gösterdi. Aşağılamalarını ortalıkta kanat çırpan kararsız kaypak vasat insanlara sakladı.'¹²⁷¹

Aksi yönde veya lehte kanıt bulamadığımız konularda bilinemezci olmakta yanlış olan bir şey yoktur. Mantığa uygun bir duruştur. Cari Sağan, kendisine evrenin herhangi bir yerinde hayat olup .adığı sorulduğunda, bilinemezci olmaktan gurur duymuştu. Ken . :i sorulara teslim etmeyi reddettiğinde sohbet arkadaşı onu bir ezi' için sıkıştırmış ve o an ölümsüz bir yanıt vermişti: "Ama ben ./imle düşünmemeye gayret ederim. Kanıt ortaya çıkana kadar Lr.ın ertelemek gerçekten iyidir."¹²⁸¹

Dünya dışı hayat ucu açık bir ;dur. Sağlam kanıtlar her iki yönde de çıkabilir ve olasılıkları aksi de veya lehte düşürmekten daha fazlasını yapmaya yeterli kanıt~ir voksunuz. Bilinemezci, bir anlamda çoğu bilimsel sorgulama : : uygun bir duruştur; mesela fosil tarihindeki en büyük kitle imhası olan Permian dönemi sonu yok oluşuna¹ neyin yol açtığına sorgulan r : unda olduğu gibi. Dinozorların daha sonra yok olmasına neden olan meteor çarpması gibi bir olay yüzünden oluşmuş olabilir. Ancak r _ >lay, birçok diğer olasılıktan herhangi birinin ya da bir olasılıklar h r.eşiminin sonucunda meydana gelmiş de olabilir. Her iki büyük to oluşun sebepleriyle ilgili bilinemezci mantığa uygundur. Peki iunrı sorgusu? Bu konuda da mı bilinemezci olmalıyız? Birçok kişi : _ >oruya kesinlikle evet dedi ve bunu genelde protesto etmeye çalan bir ?aglam inanç havasında yaptı. Peki, haklılar mı?

- Bilinemezciğin iki türünü ayırarak başlayacağım. UGB, yani 1. sulamada Geçici Bilinemezci, aleyhte veya lehte gerçekten kesin f r ;• anıtın olduğu, ancak bu yanıtı ulaşmak için yeterli kanıtımızın madığı, (ya da kanıtı anlamadığımız ya da kanıtı okumaya vaktizin olmadığı, vesaire...) mantıklı tarafsızlıktır. UGB, Permian yok _su karşısında mantıklı bir duruş olacaktır. O an bilmesek de bir

. erde bir gerçek vardır ve bir gün bu gerçeği bilmeyi umarız. Ancak ayrıca, tarafsızlığın son derece kaçınılmaz bir türü daha mıdır ki buna Prensipite Sabit Bilinemezci (PSB) diyeceğim. Yaşlı

• ui papazının akronim yaratırken kullandığı bir kelime (hemen he r en tesadüfidir. Bilinemezciğin PSB türü, ne kadar çok kanıt top Usak da cevaplanamayacak sorular için uygundur çünkü kanıt fikri - e başlı başına uygulanamazdır. Soru, başka bir düzlem ya da boutta, kanıtın ulaşabileceği bölgelerin dışında bulunur. Kırmızıyı be• gibi görüp görmediğinizi sorgulayan şu eski felsefe sorusu bunun bir örnek olabilir. Belki de sizin kırmızınız benim yeşilimdir ya ci >enim hayal edebileceğim renklerden tamamen farklı bir renktir, f.tefeciler, gelecekte ne gibi yeni delil ortaya çıkabilecek olursa ol bu sorunun cevaplanamayacaklar arasında olduğunu belirtirler. . b a z ı bilim insanları ve entelektüeller Tanrı'nın var olup olmadığı >unu, sonsuza kadar erişilemez PSB kategorisine sokmaya (bence c < hevesle) ikna olmuşlardır. Böylece, göreceğimiz üzere, Tanrının :?gı ve yokluğu varsayımlarımızın doğru olma ihtimallerinin tam olarak eşit olduğu gibi mantıksız bir sonuç çıkarırlar. Benim savunacağım görüş açısı ise oldukça farklıdır: Tanrı'nın varlığıyla ilgili bilinemezci sıkı sıkıya UGB sınıfına aittir. Tanrı var olsa da olmasa da bu bilimsel bir sorudur; belki bir gün cevabı bilebileceğiz ve şu an, bu olasılık hakkında oldukça güçlü bazı şeyler söyleyebiliriz.

İnsan fikirlerinin ve davranışlarının zamanla değişimini araştıran bilim dalı, daha önce asla bilimin ulaşamayacağına hükmedilmiş soruların cevaplandığı örnekler barındırmaktadır. 1835'te ünlü Fransız felsefeci Auguste Comte yıldızlarla ilgili şöyle yazmıştır: 'Kimyasal kompozisyonlarını ya da mineral yapılarını hangi yöntemi kullanırsak kullanalım asla inceleyemeyeceğiz.' Oysa Comte'un sözlerini kaleme

almasından bile önce, Fraunhofer güneşin kimyasal kompozisyonunu incelemek için spektroskopunu kullanmaya başlamıştı bile. Günümüzde spektroskop kullanan bilim insanları güneşten bile daha uzak yıldızların mutlak kimyasal kompozisyonlarını uzun mesafeli araştırmalarıyla gözler önüne sermekte ve her gün Comte'un bilinemezciğini boşa çıkarmaktalar.^{/2y/} Comte'un astronomik bilinemezciğinin kesin durumu ne olursa olsun bu ders veren öykü, bilinemezciğin mutlak gerçekliğini yüksek sesle bildirmeden önce en azından biraz düşünmemiz gerektiğini sezdirir. Yine de, Tanrı söz konusu olduğunda, kelimenin yaratıcısı T.H. Huxley'den başlayarak çok sayıda felsefeci ve bilim insanı aynı tutumu sergilemekten hoşnuttur.^w

Huxley bulduğu sözcüğü açıklarken aynı zamanda bunun sebep olduğu kişisel bir saldırıya göğüs germekteydi. Londra Kraliyet Koleji'nin müdürü muhterem Dr. Wace, Huxley'in 'ödlek bilinemezciğine' aşığılayıcı sözler yağdırdı:

Kendisine bilinemezci demeyi tercih edebilir; ancak onun gerçek sıfatı daha eskilere dayanmaktadır: o bir kâfirdir; yani bir inançsız. Kâfir sözcüğü belki de tatsız bir anlam taşıyor. Ama belki de olması gereken en doğru kelime bu dur. İsa'ya inanmadığını açıkça söyleyen bir adam için tatsız bir şeydir elbette, olmalıdır da.

I luxley bu tarz bir tahrike göz yumacak birisi değildi ve 1889'daki yanıtı bekleyebileceğimiz kadar işneleyiciydi (gerçi titiz görgü kurallarına riayet etmekten asla caymamıştı: tıpkı Darvvin'in Buldoğu'nun dişlerinin kibar Victoria dönemi hicviyle bilenmiş olması gibi.) Sonunda Huxley, Dr. Wace ile hak ettiği cezayı alana kadar uğraşıp kalanları gömdükten sonra 'bilinemezci' kelimesine geri döndü ve ilk olarak nasıl ortaya çıktığını izah etti. Notunda şöyle der:

Diğerleri mutlak bir 'ruhani bilgiye' eriştiklerinden oldukça emindi. Çok ya da az başarıyla var oluş problemini çözdüklerini zannettiler; bu sırada ben çözemediğimden oldukça emindim ve bu sorunun çözülemez olduğu konusunda oldukça güçlü bir inancım vardı. Hume ve Kanı benim tarafımdayken, kendimi bu fikre bağlı olma küstahlığında düşünemedim... Böylelikle düşünceyi aldım ve 'bilinemezci' başlığına uygun olması gerektiğini tasavvur ettiğim şeyi icat ettim.

Huxley anlatısının sonunda bilinemezciğin herhangi bir inançlarının olmadığını açıklar, yani olumsuz bir inançları bile yoktur.

Bilinemezcilik aslında lıır inanç değil bir yöntemdir, tek bir ilkenin titizce uygulanmasının altında yatan bir özdür....

Bu ilkeyi pozitif biçimde izah edersek: İdrak meselelerinde, diğer düşüncelerin hiçbirine itibar etmeden sizi götürdüğü yere kadar mantığınızı izleyin. Negatif yönde açıkladığımızda: İdrak meselelerinde, ispatlanmamış ya da ispatlanabilir sonuçlar kesinmiş gibi düşünmeyin. Bence eğer bir adam bilinemezci inancını sağlam ve temiz tutarsa, gelecek kendisi için her ne barındırırsa barındırsın evrenle yüzleştğinde utanmayacaktır.

Bir bilim insanı için bunlar asil sözlerdir ve hiç kimse T.H. Huxley'i kolayca eleştirmez. Ancak Huxley, Tanrı'nın varlığının kanıtlanmasının ya da çürütülmesinin mutlak imkânsızlığı üzerinde yoğunlaşmışken, olasılık nüanslarını görmezden gelir gibiydi. Gerçek şu ki bir şeyin varlığının ya da yokluğunun kanıtlanamaması, o şeyin arlığını veya yokluğunu sağlam bir temele dayandıramaz. Huxley'in atılmayacağını sanmıyorum ancak bir görüşü sağlama almak amacıyla bir diğerinin doğruluğunu kabul etmek için çok fazla çaba sarf ediyor gibi görünüyordu. Şu ya da bu zamanda hepimiz bunu yapmışızdır.

I luxley'in aksine, Tanrı'nın varlığının da tıpkı diğerleri gibi bi hmsel bir varsayım olduğunu iddia etmeliyim. Uygulamada sınanması zor olsa da, tıpkı Permian ve Kreaste yok oluşları tartışmasında İduğu gibi UGB (geçici bilinemezcilik) kategorisine aittir. Tanrının

- arlığı ya da yokluğu evrenle ilgili bilimsel bir olgudur, uygulamada İmasa bile prensipte keşfi mümkündür. Eğer var olsaydı ve bunu
- çığa çıkarmayı seçseydi, kendi menfaati için Tanrı bizzat sorunu gü ültiyle ve anlaşılır biçimde kökünden hallederdi. Ve eğer Tanrı'nın

• arlığı şu ya da bu yöntemle asla emin bir şekilde kanıtlanamıyor ya ia çürütülemiyor olsa bile, mevcut bulgular ve muhakeme sayesinde

uzde 50'den çok daha fazla bir olasılık sonucu elde edilebilir.

O halde gelin bir olasılıklar tayfı görüşünü ciddiye alalım ve Tanrı'nın varlığı hakkındaki insani yargılarla birlikte, zıt iki kesinliğin aşırı uçları arasına yerleştirelim. Tayf süreklidir, fakat yol boyunca aşağıdaki yedi kilometre taşı ile temsil edilebilir.

- 1) Koyu teist. Tanrı'nın var olma olasılığı yüzde 100'dür. C.G. Jung'un sözleriyle, "inanmam, *bilirim*."
- 2) Son derece yüksek olasılık ama tam yüzde 100 değil. *Fiih* teist. "Kesin olarak bilemem ama Tanrı'ya fazlasıyla inanırım ve onun burada olduğunu varsayarak hayatımı sürdürürüm."
- 3) Yüzde 50'den yüksek ama çok da yüksek olmayanlar. Teknik açıdan bilinemezci ama teizm meyilli. "Çok kararsızım ama Tanrı'ya inanmaya meyilliyim."
- 4) Tam olarak yüzde 50. Tamamen tarafsız bilinemezci. "Tanrının varlığı ya da yokluğu kesin olarak eşit olasılıktadır."
- 5) Yüzde 50'den düşük ama çok düşük değil. Teknik olarak bilinemezci ama ateizme meyilli. "Tanrının olup olmadığını bilmem ama inançsız olmaya meyilliyim."
- 6) Son derece düşük olasılık ama sıfırdan yüksek. *Fiilen* ateist. "Kesin olarak bilemem ancak Tanrı'mn epey olanak dışı olduğunu düşünüyorum ve burada olmadığını varsayarak hayatımı sürdürüyorum."
- 7) Koyu ateist. "Tanrının olmadığını bilirim", tıpkı Jung'un bir tanrının olduğunu "bilirim" görüşü gibi.

Kategori 7'de olan birçok kişi görürsem şaşırırdım ancak bu kategoriyi kategori 1 ile simetr oluşturması için ekledim ki kategori 1 oldukça kalabalıktır. Jung gibi bir insanın yeterli sebep olmadan böylesi bir inanç barındırma kapasitesine sahip olması inancın doğa sındandır. (Bu arada Jung raflarındaki belirli kitapların gürültülü bir patlamayla kendiliğinden patladıklarını da düşünmüştür.) Ateistler inanç sahibi değildirler ve tek başına mantık hiç kimseyi bir şeyin kesinlikle var olmadığı görüşüne itemez. Bundan dolayı, pratikte kategori 7, kendisinin zıddı olan ve birçok kendini adamış taraftan olan kategori 1'den bir hayli az taraftara sahiptir. Ben kendimi kategori 6'dan sayarım ama 7'ye meyilliyimdir. Yalnızca cennet bahçesindeki periler konusunda bilinemezciyim.

Olasılıklar tayfı UGB'de (*Uygulamada Geçici Bilinemezçilik*) iyi randıman verir. PSB'yi (*Prensipite Sabit Bilinemezçilik*) yüzde 50 Tanrı vardır olasılığıyla olasılıklar tayfının ortasına yerleştirmek görünüşte çekicidir, ancak bu doğru değildir. PSB bilinemezci "Tanrı var mıdır yok mudur?" sorusu için herhangi bir yönde bir şey söyleyemeyeceğimizi iddia ederler. Bu soru, PSB bilinemezci için prensipte cevaplanamazdır ve kendilerinin olasılıklar tayfında herhangi bir yere yerleştirilmelerini sert bir biçimde reddetmeleri gerekir. Sizin kırmızınızın benim yeşilim olup olmadığını bilemeyeceğim gerçeği bu ihtimali yüzde elli yapmaz. Bunun gibi bir ifade bir olasılık hesabıyla değerlendirilemeyecek kadar anlamsızdır. Yine de, Tanrının varlığı sorusunun pratikte cevaplanamaz olması önermesinden Tanrının varlığının ya da yokluğunun eşit olasılıkta olduğu sonucuna atlamak, tekrar yüzleşmemiz gereken yaygın bir hatadır.

Bu hatayı açıklamanın bir diğer yolu kanıtlanma zorunluluğu ile ilgilidir ve Bertrand Russell'ın kutsal demlik hikâyesinde, hata bu volla hoş bir şekilde gösterilmiştir. ^

Birçok ortodoks kişi, kendilerinin dogmaları ispat etmeleri gerektiğini değil, şüphe edenlerin kabul edilmiş olan dogmaları çürütmesi gerektiğini söyler. Bu elbette bir hatadır. Eğer ben.

Dünya ve Mars arasında, Güneş etrafında, eliptik bir yörüngede dönen bir Çin demliği bulunduğunu öne sürseydim ve bu demliğin en güçlü teleskoplarımızla bile ortaya çıkarılamayacak kadar küçük olduğunu da iddiana ekleyseydim, hiç kimse bunun aksini ispatlayamazdı. Fakat konuşmama, iddiamın aksi ispatlanamayacağı için insan mantığının iddiamdan şüphelenmesinin tahammül edilemez bir küstahlık olduğunu söyleyerek devam etseydim, kesinlikle saçmaladığım düşünülecekti. Oysaki eğer böyle bir demliğin varlığı eski kitaplarda bildirilse, her pazar kutsal bir gerçek olarak aktarılsa ve okul

çağındaki çocukların zihnine yavaş yavaş aşılınsaydı, varlığına inanmakta çekimser davranmak elbette bir tuhaflık belirtisi halini alırdı. Ve bti şüpheci kimse aydınlık bir çağda psikiyatristlerin, daha önceki çağlarda ise Engizisyon Mahkemesi'nn ilgisini hak ederdi.

Bu konuyu tekrarlayarak vakit kaybetmemeliyiz çünkü bildiğim kadarıyla hiç kimse bir demliğe tapmaz¹⁷ ancak eğer üstelenirse şu sağlam inancımızı bildirmekte tereddüt etmeyecektik; yörünge izleyen bir demlik kesinlikle yoktur. Hatta hepimiz katı bir biçimde *demlik bilinemezçileri* olduğumuzu ileri sürebiliriz: Kutsal bir demlik olmadığını gerçekten de ispatlayamayız. Uygulamada, demlik bilinemezçiliğinden uzaklaşarak *ademlikeçiliğe*² yöneliriz.

Lclki de peşin fikirliyimdir. 5 Haziran 2005 rarılılı The Independcnt on Sunday gazetesi şu haberi yayın* 'aştır: ** Malezya'daki resmi kaynaklar hır cv büyüklüğündeki kutsal bir demliği inşa eden bir tarikatın ı*alan ayaklar altına aldığıını bildirdi." Ayrıca BBC Haberlcr'e de bakın: :rtp://news.bbc.co.uk/2/hi/asiapacific/4692039.stm iteist gibi *çet/.n*.

Bir Yahudi olarak yetişen ve mirasına bağlılığından ötürü hâlâ sabbat ve diğer Yahudi geleneklerine uyan bir arkadaşım kendisini bir 'diş perisi bilinemezçisi' olarak tanımlar. Onun için Tanrı en çok diş perisi kadar akla yatkındır. Sözü edilen bu iki varsayımı da çürü temezsiniz ve her ikisi de eşit miktarda olanak dışıdır. O bir ateisttir ve tamamen aynı kapsamda bir apericidir. Ve her ikisi için de aynı küçük ölçüde bilinemezcidir.

RussePtn demliği pek tabii varlığı akla uygun ve aksi ispatlanamaz sonsuz sayıda konuyu temsil eder. Ünlü Amerikan hukukçu Clarence Darrow şöyle demiştir: "Tanrıya inanmam, tıpkı Anne Kaz hikâyesine inanmadığım gibi." Gazeteci Andrevv Mueller insanın kendisini herhangi bir dine esir etmesinin, *Dünyanın dörtkenar olduğuna ve evrende Esmeralda ve Keith isimli iki yeşil devasa istakozun kaskaçlarının arasında bulunduğu* inanmayı seçmekten daha az tuhaf olmadığı fikrindedir/²¹ Felsefe dünyasının gözdelelerinden biri de görünmez, soyut, işitilemez bir tek boynuzlu attır ki Camp Quest' çocukları her yıl bunun yokluğunu ispatlamaya çalışırlar. İnternette popüler olan bir tanrı, Uçan Spagetti Canavarı'dır (varlığı en az Yehova ya da herhangi diğer bir tanrı kadar çürütülemezdir) ve birçok kişinin iddiasına göre bu Tanrı şehriyelerden oluşan uzantılarıyla onlara dokunmuştur/" Uçan Spagetti Canavarının Öğretisi'nin (**Cospel** < >/ t be *Plymg Spagetti M * »ister*) kitap halinde yayımlanmasını görmek ve büyük beğeni toplaması beni oldukça mutlu etti. "Kitabı kendim okumadım ama kim doğru olduğunu *bildiği* bir hakikati okumaya ihtiyaç duyar? Bu arada olması gereken oldu ve büyük bölünme gerçekleşti. Sonuç olarak *Protestan* Uçan Spagetti Canavarı Kilisesi de kuruldu/"

Bu alışılmışın dışındaki örneklerin tümünün ana fikri, çürütülemez olduklarıdır, ancak yine de hiç kimse bu örneklerin var olma varsayımlarının, var olmama varsayımlarıyla eşit bir durumda olduğunu düşünmez. Russel'ın belirtmek istediği, ispatın yükünün inançsızların değil inançlıların sırtında olduğudur. Ben ise demliğin var olması (Spagetti Canavarı, Esmeralda ve Keith, tek boynuz vs..) lehindeki olasılıkların karşıt olasılıklarla başa baş olmadığını düşünürüm.

Yörüngedeki demlikler ve diş perilerinin çürütülemez olduğu gerçeği, mantıklı hiçbir kimse tarafından ilginç tartışmalar türetecek cinsten bir gerçek olarak kabul edilmez. Hiçbirimiz kendimizi yaratıcı ya da alaycı bir hayal gücünün uydurabileceği milyonlarca zoraki nesneyi çürütmek zorunda hissetmeyiz. Bir ateist olup olmadığım so¹

duğunda, Zeus, Apollo, Amon Ra, Mithras, Baal, Thor, Wotan, The Golden Calf ve Uçan Spagetti Canavarı'nı hesaba katarak, so _vu soran kişinin de bir ateist olduğuna dikkati çekmeyi eğlendirici bir strateji olarak düşünürüm. Çünkü ben bu kişiye göre yalnızca bir • ının öndeyimdir.

Hepimiz kendimizde keskin inançsızlığa karşı kuşkucukukla *sef usızınlayaklaşma* hakkı buluruz. Tek boynuzlular, diş perileri ve : _nan, Roma, Mısır ve Viking tanrısı gibi doğüstü inançlar (günü ~.uzde) zararsızdır. Ancak İbrahim'in Tann'sı endişe yaratmaktadır . .nkü gezegeni paylaştığımız insanların

önemli bir kısmı bu Tanrı'nın arlığına istikrarlı bir biçimde inanmaktadır. Russel'in demliği, Tanrı anemin heryerdeliğinin kanıtın yükünü bir uygulanabilir politika

• nusu yönünde değiştirir görünmesine rağmen, mantık açısından T piştirmedeğini gösterir. Şöyle ki, eğer konuyu yalnızca herhangi bir

- sevin yokluğunun mutlak kanıtını asla elde edemeyeceğimiz bağlанда ele alırsak, Tanrı'nın yokluğunun kanıtlanması mümkün olmamaktır ve bu saçma bir girişimdir. Önemli olan Tanrı'nın çürütülebilir olup olmadığı değil (ki çürütülemez değildir) varlığının mümkün ? j p olmadığıdır. Ayrıca bu özel bir meseledir. Bazı çürütülemez kojarın mantıklıca değerlendirilmesinin sonucunda diğer çürütülemez < nulara kıyasla çok daha fazla olanak dışı oldukları fikrine varılır. TmıTnın olasılıklar dizisinde ayrıcalıklı olduğunu dikkate almak r. antik dışıdır. Ve 7'anrı kanıtlanamayacağı ve çürütülemeyeceğinden, . ır olma olasılığının yüzde 50 olduğunu varsaymak da kesinlikle mantık dışıdır ki bu düşüncenin geçersizliğini ayrıca ele alacağız.

NOMA

7 rki Thomas Huxley'in yedi kademeli listemin tam ortasındaki ta amıyla tarafsız bilinemezciğe hizmet ediyormuş gibi görünmek .gerçekte inanmadığı işler yapması gibi, listenin en üstündeki te 7er, farklı bir yönden ama eşdeğer bir sebeple aynı eylemi gerçek >nırlar. İlahiyatçı Alister McGrath bu konuyu kitabı Davvkins'in Tanrı'sı: Genler, Memler¹ ve Yaşamın Kaynağı'nın *iDawkins' God: Menus and the Orijin of Life*) başlıca konusu olarak belirtmiştir. Doğrusu bilimsel çalışmalarımın hayran olunacak düzeyde m el bir özetini yapmasının akabinde, geriye aksini ispatlamak is rediği tek bir konu kalmış gibi görünüyor: Tanrı'nın varlığının çürüü • _ emezliği, inkâr edilemez ancak utandırır derecede zayıf bir fikir.

McGrath'in kitabının sayfalarını çevirirken birden kendimi bir kenara 'demliği' karalarken buldum. Yeniden T.H.Huxley'i hatırlamama sebep olan McGrath şöyle diyordu: "Huxley, eksik deneysel bulgu temelinde dayanarak umutsuzca dogmatik açıklamalar yapan teistler ve ateistlerden usanmış, Tanrı sorgusunun bilimsel yöntem ilkesine uyum sağlayamayacağını bildirmiştir."

McGrath kendisiyle benzer mizaçtaki Stephen Jay Gould'tan alıntı yaparak sözlerine devam ediyor: "Bunu bütün meslektaşlarıma söylemişimdir, hem de milyonlarca kez (üniversite seminerleri ve bilimsel araştırmalar esnasında): bilim, açıkça (mantığa dayalı yöntemleriyle) Tanrı'nın olası doğa kontrolü meselesine hüküm koyamaz. Bunu ne doğrulayabilir ne de inkâr edebiliriz; yani biz, bilim insanları olarak bu konu üzerinde yorum yapamayız." İnançtan yoksun, neredeyse zorlayıcı tondaki Gould'un bu iddiası gerçekten de haklı bir mazeret midir? Neden bilim insanları olarak Tanrı hakkında yorum yapamayız? Ve neden Russel'in demliği ya da Uçan Spagetti Canavarı bilimsel kuşkuculuk karşısında eşit oranda ayrıcalıklı değildir? Birazdan açıklayacağım üzere, yaratıcı bir denetmen eşliğindeki bir kâinat, denetimsiz bir kâinattan epeyce farklı olurdu. Bu neden bilimsel bir mesele değildir?

Gould gerçekte inandığından farklı görüşler beyan etme sanatını az beğenilen kitaplarından biri olan Hazreti İsa'da *Rnch <<i öçvs.*¹ tam anlamıyla lakayt boyutlara taşımıştır. İşte bu kitapta "birbi riyle örtüşmeyen yetkiler (*novovaljpppttg magtsterini*" tabiri için NOMA akronimini uydurmuştur.

Bilim ağı ya da alanı deneysel âlemi kaplar: Kâinatın nasıl meydana geldiği (eylem) ve işleyişiyle (teori) ilgilenir.

Din ise en çözümlenemez anlamlar ve ahlaki değer soruları üzerinde yoğunlaşır. Bu iki alan örtüşmediği gibi aynı zamanda tüm sorguları da kapsamazlar (mesela, sanatsal değerlendirme ve güzellik kavramını aklınıza getirin.) Eğer basmakalıp bir söz edeceksek, bilim kayaların yaşını anlamaya, din çağların sıkıntısını anlamaya gayret eder; bilim cennetin nasıl işlediğini, din ise cennete nasıl gidileceğini çözmeye çalışır.

Bu çok berbat görünüyor; biraz düşünün, ne kadar uygunsuz olduğunu anlayacaksınız. Dinin şerefli bir konuk sayıldığı ve bilimin saygı duyarak geri adım atması gereken bu çözümlenemez sorular da nedir?

Daha önce bahsettiğim Cambridge'in ünlü gökbilimcisi Martin Rees, iki çözümlenemez soru adayı ve

NOMA yanlısı bir yanıtla Kozmik Yaşam Alanımız (*Our Cosmic Habitat*) isimli kitabını yaz ~.aya başlar. “Bu üstün gizem var oluşun sebebidir, neden var ol cuk? Hayatı denklemlerle ifade eden ve onları gerçek bir kozmos .erişinde var eden nedir? Bu gibi sorgulamalar bilimin ötesine uza .rlar, ancak: bunlar felsefecilerin ve ilahiyatçıların işidir.” Ben şöyle 'demeyi seçerdim, eğer bu sorular gerçekten bilimin ötesine uzanırlarsa, o halde kesinlikle ilahiyatçıların da ötesine uzanmalıdırlar Felsefeciler kendilerini ilahiyatçılarla bir gören Martin Rees’e asla _?ekkür etmeyeceklerdir.) Buna meydan okumak için bir adım daha aar, ilahiyatçıların hangi olası yönleri sayesinde bir uzmanlık sahası ak ettiklerini sorardım. Oxford Üniversitesi’ndeki kurucu rektörünün yorumunu hatırladığım anlarda hâlâ gülerim. Genç bir ilahi atçı üniversite bursuyla ilgili bir araştırma yapmak için başvurur ve Hıristiyan ilahiyatı hakkındaki doktora tezini teslim etmesinin ardından rektörün şöyle bir yorumuyla karşılaşır: “Bunun bir konu olup lmadığı konusunda mühim şüphelerim var.”

İlahiyatçılar derin kozmolojik sorgular için bilim insanlarının onamadığı hangi uzmanlıkları sunabilirler? Başka bir kitapta, bir O.vford gökbilimcisinin sözlerini nakletmiştim ki ona bu derin soru .ardan bir tanesini sorduğumda şöyle yanıtlamıştı: “Ah, şimdi bilim dünyasının ötesine geçtik. İşte tam bu noktada işi sıkı dostumuz pa raza devretmeliyim.” Daha sonradan kitabıma aktardığım bu cevabı an içinde kavrayabilecek kadar dâhi birisi değilim: “Ama neden papaz? Neden bahçıvan ya da şef değil?” Neden bilim insanları aşırı korkak bir tutum sergileyerek ilahiyatçıların tutkularına saygı duy malıdır? Kendilerinin bile cevaplayamayacağı ve ilahiyatçıların apa ç:k yetersiz kaldığı sorular karşısında neden geri adım atmalıdır?

“Bilim nasıl sorularıyla ilgilidir ve yalnızca ilahiyat neden soru ırım yanıtlayabilecek donanımdadır” sözü can sıkıcı bir beylik sözii cur. Dünyada ne olup bittiği neden sorusuyla mı alakalıdır? (ve diğer arçok basmakalıp sözün aksine, bunun doğru olduğu bile söylenemez) Neden sözcüğü ile başlayan her İngilizce tümce haklı değildir. Fek boynuzlu atlar neden eşelenirler? Bazı sorular yalın bir biçimde ar yanıtı hak etmezler. Soyutlama ne renktir? Umut nasıl kokar? Bir 'orunun dilbilimsel açıdan doğru olan İngilizce bir tümceyle ifade edilebilmesi o soruyu anlamlı kılmaz ya da pür dikkat kesilmemizi gerektirmez. Hatta soru gerçek olsa bile bu, bilim cevaplayamazken din cevaplayabilir anlamına gelmez.

Belki sonsuza kadar bilimin menziline erişemeyeceği, gerçekten adamakıllı ve anlamlı sorular vardır. Belki de kuantum teorisi çoktan sırrına erişilmezliğin kapısını çalmaya başlamıştır. Ancak eğer alim bazı karmaşık soruları karşılayamıyorsa, insanları bunu dinin apabileceğini düşünmeye iten nedir? Cambridge’li ve Oxford’lu bu gökbilimcilerin, ilahiyatçıların bilim için fazla derin olan soruları cevaplamalarına olanak tanıyan herhangi bir uzmanlıklarının olduğuna gerçekten inandıklarına şüphe duyarım. Bu gökbilimcilerin her ikisinin de, kibar olmak adına, daha önce de bahsettiğim gibi gerçekte inanmadıkları şeyleri kabul ettiklerinden şüphelenirim: zaten ilahiyatçıların başka herhangi bir konuda dinlemeye değer fikirleri yoktur; gelin önlerine bir kemik atalım ve hiç kimsenin belki de asla cevaplayamayacağı birkaç soru karşısında hırpalanmalarını izleyelim. Gökbilimci arkadaşlarımdan aksine, onlara bir kemik bile atma malıyız diye düşünüyorum. Bilakis ilahiyatı (İncil tarihi, edebiyatı, ve benzeri şeylerin aksine) gerçek bir konu olarak kabul etmem için sağlam bir sebep görmem gerekir.

Benzer şekilde, bilimin üzerimizdeki ahlaki değer yetkisinin kuşku uyandırıcı olduğu konusunda hepimiz birleşiriz. Ancak Gould gerçekten dine bize neyin iyi neyin kötü olduğunu söyleme hakkını vermek ister miydi? Dinin insan bilgeliğine sunacak başka hiçbir niteliğinin olmaması gerçeği, bize neyin nasıl yapılacağını anlatma yetkisinin verilmesini akılcı kılmaz. Bir kere, bu hangi din olmalıdır? Yetiştirildiğimiz din mi? Hangi konuya göre ve Incil’in hangi kitabına yönelmeliyiz ve bunu, fikir birliğinden çok uzak, bazı kısım larınınsa tüm makul ölçütler nezdinde iğrenç oldukları için mi yapmalıyız? Hangi sayıda edebiyatçı ölüm cezasının zina, dini tatillerde dal toplama ve aileye karşı küstahlık suçlarına karşı emredildiğini bilmek için Incil’i okumuştur? Eğer Deuteronomy (On Emir kitaplarının beşincisi) ve Leviticus’u kabul etmezsek (tüm çağdaş aydınlar gibi), akabinde hangi kıstasla, dinin hangi ahlaki değerlerini onaylamayı düşünmeliyiz? Veya ahlaki öğretileri bize uyan bir tanesini

bulana kadar dünyadaki tüm dinleri didikleyip, ardından bir seçim mi yapmalıyız? Eğer öyleyse, bir kez daha sormalıyız, hangi kıstaslarla bu seçimi yaptık? Eğer dinsel ahlaklar arasından seçim yapmamızı sağlayan bağımsız bir kıstasımız varsa, aracılık yapan kişiyi oyundan çıkarıp, din olmadan doğrudan doğruya ahlaki seçimimizi yapmamıza engel olan nedir? Bu gibi sorulara Bölüm 7'de tekrar döneceğim.

Açıkçası Gould'un Hazreti İsa'da (*Rock of Ages*) yazdıklarının çoğunun sahiden ifade etmek istedikleri olduğuna inanmıyorum. Söylediğim gibi, hepimiz hak etmeyen ama güçlü bir rakibe yaranmak için gerçekte inanmadıklarımızı onaylamaktan suçluyuz ve Gould'un tek yaptığı bu olduğunu düşünüyorum. Tanrı'nın varlığı sorgusuyla ilgili açık ve güçlü ifadesini samimiyetle bildirdiğini düşünmek akla yatkındır: "Bunu ne ileri sürebilir ne de inkâr edebiliriz; kısacası bilim insanları olarak bu konu üzerinde yorum yapamayız." Bu devamlı ve sabit çeşitteki bilinemezcilik gibi görünüyor, tam gelişmiş PSB. Bu, bilimin bu soru için olasılık hükmünde bile bulunamayacağını ima etmektedir. Bu önemli ölçüde yaygın safsata, 'bilinemezcinin

• 'iği' başlığıyla aktarmak istediğim düşünceyi somutlaştırır;

3 jk bunu bir mantra¹ gibi tekrar eder ve şüphelendiğim üzere z s nüfus bundan sıkılmıştır. Laf arasında, Gould tarafsız bir bilise ezci değildir ancak sağlam bir şekilde fiili ateizme yatkındır. Eğer 'Tz.r.'nm var olup olmadığıyla ilgili söylenecek bir şey yok ise bu t.: rgnra hangi temel üzerinden vardığını merak ederim.

ianrı Varsayımı yaşadığımız gerçeğin içinde kâinatı yaratan, fc '_ an ve hatta mucizeleriyle müdahale eden bir doğaüstü güç ol r_ç_nu öne sürer ki bu mucizeler onun kendi yüce, durağan kanun Ifcnn: geçici ihlalleridir. İngiltere'nin önde gelen ilahiyatçılarından

1 : " : r J Svvinburne, kitabı 'Tanrı Var mıdır?'da (*Is There a God?*) bu fc hakkında şaşırtıcı biçimde takıntısızdır:

Teistlerin Tanrı hakkında iddiaları, onun yaratma, koruma ya da küçük veya büyük herhangi bir şeyi ortadan kaldırma gücü olduğudur. Ve ayrıca o nesnelere hareket ettirebilir ya da farklı eylemlerde bulunabilir... Gezegenlerin Kepler'in keşfettiği şekliyle hareket etmesini ya da bir kibrit çaktığımızda barutun patlamasını gerçekleştirebilir; ya da gezegenleri tamamen farklı bir şekilde hareket ettirtebilir ve kimyasal maddelerin şu anki durumlarını belirleyen koşullardan tamamen farklı koşullarda patlamalarını ya da patlamamalarını sağlayabilir. Tanrı doğanın kanunları tarafından kısıtlanamaz; kanunları o belirler ve iptal edebilir ya da değiştirebilir; eğer isterse.

Ço* i<olay değil mi! Bu her ne ise, NOMA'dan bir hayli uzak olduğu κ knr. Ve her ne söylerlerse söylesinler, 'ayrık alan' ekolünü onayla tx^r rilim insanları, doğaüstü yaranalı bir evrenin, yaratıcısı olmayan fc e renden fazlasıyla değişik olacağını kabul etmek zorundadırlar. B c k1 kuramsal kâinatın arasındaki farkın pratikte sınanması kolay e masa bile prensipte bu iki kâinat birbirinden bir hayli farklı olma fciVe bu, bilimin, dinin varoluş iddiası hakkında tamamıyla sessiz & : ması gerektiğinin, halinden memnun ve ayartıcı hükmünü sarsar.

2 aratıcı doğaüstü zekânın varlığı ya da yokluğu açık bir biçimde fei msel bir sorgudur, pratikte tartışmasız olmasa bile (ya da henüz). Ayr.ca dinlerin milyonlarca imanlıyı etkilemek için bel bağladığı her

hikâyesinin yalanlanması ya da doğrulanması da öyledir. İsa'nın babası bir insan mıydı ya da doğumu esnasında annesi MKİre miydi? Yanıtlar her ne olursa olsun bir hükme varabilmek 1. arta kalan yeterince bulgu vardır, bu hâlâ prensipte mutlak bir bı olan tam anlamıyla bilimsel bir sorgudur: Evet veya hayır. İsa La rarus'u yeniden diriltmiş midir? Çarmıha gerildikten üç gün sonra

Ütrrr genellikle Sanskrirçe olan dini hece veya şüirdir. Esasen ruhani kanallar olarak kullanılırlar, kelime hrı: .şan titreşimlerden faydalanarak kişinin daha yüksek bir bilince ulaşmasını amaçlar. vJ.it.

kendisini tekrar hayata döndürmüş müdür? Benzer sorular için birer cevap vardır. Pratikte keşfetsek de keşfetmesek de ve bunlar tamamen bilimsel gerçeklerdir. Konuyu berraklaştırmak için kullanacağımız yöntemler, amaca uygun bulguların günden güne işe yarar hale gelmesi mümkün olmasa da, baştan sona

ve katıksızca bilimsel yöntemler olmalıdırlar. Meseleyi dramatize ettiğimizde, bir dizi kayda değer ayrıntının ortaya çıkmasıyla, adli arkeologların DNA bulgusu sayesinde İsa'nın gerçekten de biyolojik bir babası olmadığını ortaya çıkardıklarını hayal edin. Omuz silken ve soğuk bir üslupla şuna benzer sözler sarf eden din savunucularını gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz? "Kimin umurunda? Bilimsel ispatın teolojik sorgularla uzaktan yakından alakası yoktur. Yanlış otorite! Biz yalnızca en çözümsüz sorular ve ahlaki değerlerle ilgileniriz. Ne DNA bulgusunun ne de diğer bilimsel ifadelerin bu konuyla hiçbir ilgisi olamaz."

Aslında bunu komiklik olsun diye söyledim. Bilimsel ispatın, eğer herhangi bir tanesi çıkagelirse, değerlendirileceğinden ve göklere çıkarılacağından emin olabilirsiniz. NOMA popülerdir çünkü Tanrı Varsayımı lehinde başka bir bulgu daha yoktur. Dinsel inanç lehindeki en önemsiz bir bulguyu ele geçirdikleri anda bile, din savunucuları NOMA'yı pencereden dışarı atmakta hiç vakit kaybetmezlerdi. Çok yönlü ilahiyatçılar bir kenara dursun (cemaatlerinin koltuklarını kabartmak adına her ne kadar kendileri gibi bilge olmayanlara mucize masalları anlatmaktan mutlu olsalar bile), sözümona mucizelerin birçok imanlının inançları uğruna edindikleri en güçlü mantığı sağladığından şüphelenirim; ve mucizeler, net bir biçimde bilimin ilkelerine tecavüz etmektedir.

Roma Katolik Kilisesi bazı zamanlarda NOMA'nın peşinde koşar gözükmesine karşın, madalyonun öteki yüzünde mucizelerin verimini azizliğin itibarı adına zorunlu bir yeterlik olarak belirler. Eski Belçika Kralı, kürtaç karşısındaki duruşuyla bir aziz adaydır. Ölümünden bu yana kendilerini ona adanmış duacıların herhangi mucizevî bir iyileşme yaşayıp yaşamadıklarını ortaya çıkarmak için ciddi araştırmalar yapılmaktadır. Dalga geçmiyorum. Bu hukuksal bir olaydır ve tipik bir aziz hikâyesidir. Bu meselenin kilise dâhilindeki daha bilge camialar için bir utanç kaynağı olduğunu düşünüyorum. Çok yönlü sıfatına layık bir camianın neden kilisede kaldığı, ilahiyatçılara hem keyif veren hem de kafaları karıştıran bir gizemdir.

Mucize masallarıyla yüzleştiğinde Gould büyük bir ihtimalle aşağıdaki satırlara sert bir yanıt verirdi. NOMA'nın tüm meselesi, çift taraflı bir anlaşma olmasıdır. Din, bilimin sahasına adım attığı ve mucizelerle gerçek dünyaya burnunu soktuğu anda, Gould'un savunduğu anlamın yitirir ve deyim yerindeyse bel kemiği kırılır (Gould'un dine yüklediği anlamın yanlışlığı ortaya çıkar ve savunulamaz hale

Ş2 Ancak şunu unutmayın ki Gould'un savunduğu mucizesiz din U <: oturan ya da vaaz veren ilahiyatçıların çoğu tarafından onay JE ~ maktadır. Aslında bu din tanımını onlar için büyük bir hayal kırâ acıdır. Alice'in Harikalar Diyarı'na düşmeden evvel kız kardeşinin ta .u ilgili yaptığı yorumu uyarladığımızda, mucizeler yaratma *13 ; cilalara karşılık vermeyen bir Tanrı'nın vasfı ne olabilir? Amb Birece'nin 'dua etmek' filini nasıl akılcılıkla tanımladığını hatırlâ kâinatın kanunlarının tek bir talepçi namına feshedilmesini tûç.:mek. Bu, itiraf edildiği üzere alçakça bir taleptir." Tanrı'nın, l :c_malarına yardım ettiğini düşünen atletler vardır (yani kayırılan m az kendileri kadar hak eden rakipleri karşısında), Tanrı'nın irme bir park yeri ayırdığına inanan motorlu araç sürücüleri dolayısıyla, büyük bir olasılıkla başkasını bu hizmetten yok w ' takacaklardır. Bu tarz teizm utanç verici düzeyde gözdedir ve ÜOMA kadar akılcı olan herhangi bir şeyden etkilenmesi (yüzeysel afe:* pek mümkün değildir.

i ler şeye rağmen, gelin Gould'a kulak verelim ve dinimizi kırparak. ~ r çeşit müdahalesiz, asgari bir düzeye çekelim: mucizeler, Tanrı «e ~ zım aramızdaki iki yönlü kişisel iletişimin, fizik kurallarının kurca m masının ve bilim sahasına tecavüzün olmadığı bir din. Olsa olsa Sur: Kâinatın ilk formlarına deistik bir giriş, zamanın bolluğu İÇr~ 'inde yıldızlar, elementler, kimya ve gezegenler gelişir ve hayat e* ıştır. Bu kesinlikle elverişli bir ayrışma mıdır? NOMA, bu daha gr v.mssiz ve iddiasız dinde güvenlice sağ kalabilir mi?

'sında böyle olduğunu düşünebilirsiniz. Ancak ben şöyle bir S * r.e sürerim: Müdahale etmeyen bir NOMA Tanrısı, İbrahim'in 'Tmm' Amdan daha becerikli ve iyi olmasının yanı sıra, insafli ve doğru :m. endiğinde aynı zamanda bilimsel bir varsayım olmayı sürdürür. Tekrar başa dönüyorum: Diğer yavaş

evrim geçiren zekâların hari yalnız olduğumuz bir kâinat, zeki tasarımı kendi varoluşundan sommiu olan, bir ilk yol göstericili kâinattan oldukça farklıdır. İki l*rk! t çeşitteki kâinatı pratikte birbirinden ayırt etmenin çok kolay a§ 2 • uçağını kabul ediyorum. Yine de, çözümsüz tasarım varsayımı kakm.da tamamen özgün olan bir şey vardır ve en az bilinen tek «i . : utif kadar özgündür: son derece açık kademeli evrim. Bağdaş s•; "çimde farklı olmaya yakındırlar. Evrim, eşsiz bir biçimde ola sık. Sıklarının gerçekçi amaçlar kapsamında kendilerini eleyeceği ra ur için bir anlam kazandırmıştır. Ve Bölüm 4'te göstereceğim â : . bu konunun son sözü olarak, Tanrı Varsayımın büyük bir £ . . ruhrip etmeye yakındırlar.

BÜYÜK DUA DENEYİ

Dua Deneyi, eğer eğlendirici olmasaydı acınaklı olduğunu düşüneceğimiz bir mucize incelemesidir: Hastalar için dua etmek onları iyileştirir mi? Dualar çoğunlukla hasta kişiler için edilir, kişisel ve gayri resmi bir tapınma işidir. Darvvin'in kuzeni Francis Galton, dua etmenin insanlar için yararlı olup olmadığını bilimsellikle araştıran ilk kişidir. Her pazar, İngiltere genelindeki kiliselerde, tüm topluluğun kraliyet ailesinin sağlığı için alenen dua ettiğine dikkati çeker. Yalnızca en yakınlarımız ya da en sevdiğimiz tarafından dua alan biz diğerlerini düşünecek olursak, acaba bu durum son derece tuhaf ve faydasız değil midir?¹⁸ Galton bu durumu incelemeye aldı ve istatistiksel bir farka rastlamadı. Her halükârda amacı dalga geçmek olabilirdi, tıpkı rastgele seçilmiş arazi parçalarına dua edip bitkilerin daha hızlı yetişip yetişmeyeceğini görmek istediğinde olduğu gibi, (yetişmediler)

Daha yakın geçmişte, fizikçi Russel Stannard (İngiltere'nin en tanınmış üç bilim insanından birisi ki buna değineceğiz) dua etmenin hastaların sağlığını iyileştirdiği görüşünü deneysel olarak sınamak için, (elbette) Templeton Vakfı'nın sermayesini sunacağı bir girişime ağırlığını koydu."[>],

Bu tarz deneylerin kitaba uygun yapılabilmesi için, çift kör (*doubleblinded*²) prosedürüne uyulması gerekir ve bu kurala katı biçimde uyulmuştur. Tam anlamıyla rastgele seçilen hastalar belirlenir, ilk grup denek grubu (dua edilenler), diğeriye kontrol grubu olarak belirlenir (dua edilmeyenler.) Ne hastalar, ne doktorlar ne hastabakıcılar ne de denekler hangi hastalara dua edileceğini ya da hangilerinin kontrol üyesi olduğu bilmez. Ancak deneysel duayı edenlerin her kim için dua edeceklerse isimlerini bilmeleri gerekir; aksi takdirde, belirlenen kişiler haricindeki ilgisiz kişiler için dua etmenin ne anlamı olurdu? Ancak duacılar hastaların yalnızca ön ismi ve soyadının ilk harfini vermek yeterlidir. Görünüşe göre bu sayede Tanrı doğru hastane yatağının yerini tam olarak saptayabilecekti.

Böylesi deneyler yapma fikri başta dalga geçilmeye son derece açıktır ve beklenildiği gibi bu proje de bu olumsuzlukları yaşamıştır. Bildiğim kadarıyla Bob Newhart³ bununla ilgili bir skeç hazırlama muştı, ancak yine de sesindeki kararlılığı duyar gibiyim:

Ne söylüyorsun Tanrım? Beni kontrol grubundan olduğum için tedavi edemiyor musun? ...Ah anlıyorum, teyzemin duaları yeterli değil. Ama Tanrım, yan yataktaki Bay Evans.. O neydi Tanrım? Bay Evans her gün binlerce dua aldı öyle mi? Ama Tanrım, Bay Evans o kadar insanı tanımaz ki... Ah, ondan yalnızca John E. Olarak bahsettiler.

John Ellsvorthy'yi kastetmediklerini nasıl anladın?... Ah evet, hangi John E.'ye dua ettiklerini anlamak için her şeyi bilme yeteneğini kullandın. Ama Tanrım...

Tüm alayları cesurca göğüsleyen araştırmacı grubu hiç yıl x_r.n çalıştı ve Boston yakınlarında bulunar Zihin/Beden Tıbbi A*rcemisi'ndeki bir kardiyolog olan Dr Herbert Benson önderliğinin İB •trolündeki 2,4 milyon dolarlık Templeton sermayesi harcandı. E Benson'ın daha önceleri söylediği bir söze Templeton baskısından \$sk:r bir makalede yer verilmişti: "Tıbbi olgularda şefaet *iaracılık*) ii annın etkisinin ispatına inanmak yükselmektir." Araştırmanın fc'i'ni ellere teslim edilmiş olması güven vericiydi ve şüpheci tarz: "dan berbat edilme olasılığı düşüktü. Dr Benson ve takımı altı ksstanedeki 1.802 hastayı gözlemledi ki bu hastaların hepsi koroner feaı r.s ameliyatı geçirmişti. Hastalar üç gruba ayrıldı Birinci grup <r_i aldı ve bunu bilmedi. Grup 2 (kontrol grubu) dua almadı ve b. _ oılmadı. Grup 3 du

aldı ve bunu bildi. Grup 1 ve Grup 2 kı «i '—ası aracılık dualarının etkisini sınamak içindi. Grup 3 birinin ergini bilmenin ortaya çıkarabileceği psikosomatik etkileri test Krek içindi.

Duacılar üç kilise cemaatinden oluşuyordu, Minnesota, Massac ve Missouri, bu üç kilisenin konumu hastanelerden oldukça ök;. Duacılara, açıklandığı üzere, dua edecekleri hastaların yalnızca adları ve soyadlarının ilk harfi söylendi. Bunu mümkün olabil ; standartlaştırmak deneysel alıştırmayla emin bir şekilde sağ krabdirdi ve dolayısıyla tüm duacılara dualarının içine şu cümleyi dfckatmaları söylendi: “çabuk, sağlıklı bir iyileşme ve komplikasyon «fer :masıyla birlikte başarılı bir ameliyat için.”

\merikan Kalp Dergisi *i American Hcart j nur nal!* Nisan 2006 sn ua bildirilen sonuçlar oldukça belirgindi. Dua edilen ve edil ever hastalar arasında fark yoktu. Dua edildiğini bilen ve dua «u u c ni ya da edilmediğini bilmeyenler arasında bir fark vardı; pKm. ou olumsuz yöndeydi. Dualardan yararlandıklarını bilenler, fck 7 enlere nazaran, yan etkilerden daha fazla acı çektiler. Tanrı bu irişimi kınadığını göstermek için hafifçe cezalandırmış mıydı? ®C" r ler: için dua edildiğini bilen hastalarır sonuç itibariyle fazla . 'ten zarar görmüş olmaları daha olasıydı: Araştırmacıların

deyimiyle 'performans anksiyeresi'. Araştırmacılarından birisi olan Dr Charles Bethea şöyle demişti, "Bu onları 'dua takımına çağrılacak kadar hasta mıyım?' düşüncesiyle kararsızlaştırmış olabilir?" Günümüzün dava açma meraklısı toplumunda, kalp rahatsızlıklarından zarar gören bu hastaların, deneysel dua aldıklarını bilmelerinin bir sonucu olarak, Templeton Vakfı aleyhinde eylem niteliğinde bir dava açmaya yeltenmiş olabileceklerini umut etmek fazla mıdır?

Bu araştırmanın ilahiyatçılarca kınanması hiç şaşırtıcı değildi çünkü bu deneyin dinle dalga geçme kapasitesi vardı ve bu ilahiyatçıları mutlaka kızdırdı. Oxford'lu ilahiyatçı Richard Svinburne, araştırmanın başarısızlığının ardından yazdığı yazısında, şu bağlamda araştırmaya karşı çıktı; Tanrı, dualara yalnızca iyi sebepler dâhilinde edildiğinde cevap verir."⁷ Rastgele birisi için değil ama belirli bir kişi için dua etmek, sırf çift kör prosedürlü bir deneyin tasarımındaki rastgelelik yüzünden sağlam bir mantık teşkil etmeyecektir. Tanrı bunu anlar. Bu, aslında Bob Neuvhart'ın taşlamasının esas fikriydi ve Svinburne de bunu doğrulamıştı. Ancak Svinburne raporunun diğer kısmında, bizzat taşlamanın da ötesine geçer. İlk defa olmamak kaydıyla, Tanrı tarafından yönetilen bir dünyada acı çekmenin hak verilecek bir yönünü bulmaya çalışır:

Acı çekmelerim bana cesaretimi ve sabrımı gösterme fırsatını sunar. Size, duygudaşlığınızı göstermeyi ve acılarımı hafifletmeye yardım etme fırsatını sunar. Ve topluma sunduğu fırsat ise, şu ya da bu çeşit acıların tedavisinin keşfi için yüksek miktarda para harcanıp harcanmayacağına bir karara bağlanmasıdır. İyi bir Tanrı acı çekmemize üzülse de, en çok ilgilendiği şey kesinlikle ve kesinlikle her birimizin sabır, sevgi ve büyüklük göstermemizdir ve dolayısıyla kutsal bir karakter olmamızdır. Bazı insanların kendi iyilikleri için berbat bir şekilde hasta olmaları gerekir ve bazı insanlar ise diğer insanlara önemli seçimler sağlamaları için hasta olmaya ihtiyaç duyarlar. İşte yalnızca bu yolla, bazı insanların oldukları insan tipi hakkında ciddi kararlar vermeleri konusunda cesaretlenirler. Diğerleri içinse bir hastalık bu kadar faydalı değildir.

Bu gülünç usavurma' eseri teolojik zihnin aşırı tipik bir örneğidir. Bana Svinburne ve Oxford'lu meslektaşımız Profesör Peter Atkins ile birlikte katıldığımız bir televizyon panelindeki özel bir durumu hatırlatır. Svinburne bir noktada Yahudi soykırımını savunmaya yeltenmişti ki bu aslında Yahudiilere cesur ve asil olma fırsatı sunmaktır. Svinburne bu temele dayanarak bunu yapmak istemişti. Peter Atkins şiddetli bir biçimde gürlendi: "Cehennemde çürüyesin."²

¹ Muhakeme, mantıklı düşünme. *eJ.n.*

² Bu karşılıklı etkileşim son yayından aktarılarak hazırlanmıştır. Svinburne'nin tipik teolojisine ait bu yoru 66 Richard D. Atkins

Svvinburne'ün makalesinin ilerleyen bölümlerinde tipik bir ilaatçı mantık daha göze çarpar. Emin bir tavırla şu fikri öne sürer:

Tanrı varlığını kanıtlamak isteseydi, kalp hastalarından oluşan iki grubun (kontrol grubu ve deneysel grup) iyileşme istatistik ci belli belirsiz etkilemekten daha iyi yollar bulurdu. Eğer Tanrıı saydı ve bizi buna ikna etmek isteseydi, 'dünyayı doğaüstü zelerle' doldurabilirdi." Ama Swinburne en sonunda ağzındaki

viayı çıkarır: "Ancak, zaten Tanrı'nın varlığına dair yeterli kanıt . .cuttur ve bu kadar çok kanıt bizim için iyi olmayabilir." Çok

• a kanıt bizim için iyi olmayabilir! Tekrar okuyun. Çok fazla kabizim için iyi olmayabilir. Richard Swinburne, yakın zamanda —ekli olmuş, İngiltere'nin en itibarlı ilahiyat profesörü unvanının ilidir ve İngiliz Akademisi'nin bir üyesidir. Eğer ihtiyaç duydu _ ~.ız ilahiyatçı böyle birisiyse, Swinburne'ün diğerlerinden pek de >.lı bir ilahiyatçı olmadığını bilmelisiniz. Belki de siz ilahiyatçıya z.rek duymuyorsunuzdur.

Swinburne, araştırmanın başarısızlığa uğramasının ardından, - nu yadsıyan tek kişi değildi. Muhterem Raymond J. Lavvrence York Times'daki köşesini cömertçe kullanarak, sorumluluk sa dini liderlerin aracılık dualarının bir etkisi olup olmadığıyla ilgili

'hangi bir kanıtın bulunamamasından dolayı neden 'derin bir oh geçeklerini' izah etmiştir.Eğer Benson araştırması duanın gücü yözler önüne sermeyi başarabilseydi, ağız değiştirecekler miydi? : . ki hayır ama diğer birçok papazın ve ilahiyatçının böyle yapa . çından emin olabilirsiniz. Muhterem Lawrence'in yazısı en çok ihamla hatırlanır: "Geçenlerde bir meslektaşım, kocasının yanlış rdavi edilmesinden ötürü doktorun birini itham eden dindar ve iyi : ':mli bir kadından söz etti. Doktorun suçu, kocasının ölümce yak ::gı günlerde yeterince dua etmemekmiş."

- Diğer ilahiyatçılar NOMA taraftarı kuşkucularla duayı böylesi : yöntemle araştırmanın para kaybı olduğu konusunda birleştiler . _nkü onlara göre doğaüstü etkiler barizce bilimin menzili dışın . dır. .Ancak, Templeton Vakfı çalışmayı finanse edip tam desteğiverirken, sözümona aracılık duasının gücü en azından yalnızca

- 'ensipte bilimin menzili dışındaydı. Çift kör prosedürlü bir deneyin . ^çkeleştirilmesi mümkündü ve bu yapıldı. Olumlu bir sonuç elde i.:ilebilirdi. Ve eğer öyle olsaydı, tek bir din savunucusu $U < p'!o,r < ii$ - yal edebilir misiniz ki bilimsel araştırmanın dinsel meselelerle ilgi z olduğu temeline dayanıp, bu sonucu reddetsin? Elbette hayır.

Araştırmanın olumsuz sonuçlarının inançlıları sarsmadığını bil : mek gereksizdir. Deney duacılarının bir kısmını sağlayan Misso_ Hiroşima hakkudaki oldukça benzer yorumuyla önceden işaret edilmişti. Tanrı'nın Varlığı • •mr . sayfa 264: Hiroşima atom bombasıyla yok olan insanların sayısının bir kişi azaldığını varsayalım. : ; ovlc olsaydı, cesaret ve halden anlama adına fırsatlar azalırdı...'

uri İbadet Hizmetleri Müdürü Bob Barth şöyle bir yorum yapmıştı: "İnançlı bir insan bu araştırmayı ilgi çekici bulabilir fakat biz zaten çok uzun zamandır dua etmekteyiz ve dua etmenin işe yaradığını gördük, bunun işe yaradığını biliyoruz. Bu deney, dua ve dinselik araştırmasının yalnızca ilk adımıdır." Evet, doğru: Duanın işe yaradığını inancımız yoluyla biliriz, o halde eğer bunu kanıtlamayı başarmazsak istediğimiz sonucu alana kadar yılmadan çalışmaya devam ederiz.

NEVILLE CHAMBERLAIN EVRİMÇİER OKULU

NOMA'da ısrarcı bilim insanları, popülist yaradılışçılık tehlikesinin neden olduğu olası bir gizli dürtüyü özgün Amerikan siyasetinin gündemine taşırlar; Tanrı Varsayımı'nın bilime karşı bağışıklı olması. Amerika'nın bazı bölgelerinde bilim, iyi organize olmuş, sağlam siyasi bağlantıları olan ve her şeyin ötesinde sınırsızca finanse edilen bir karşıtlığın saldırısına maruz kalmaktadır ve evrim öğretimi ana hedeftir. Bilim insanları korkularından dolayı affedilebilirler çünkü tüm araştırma sermayesi eninde sonunda hükümetçe sağlanmaktadır ve seçili vekiller tahsilli seçmenlere hizmet ederken aynı zamanda

cahil ve taraflı seçmenlere de hizmet etmelidirler.

Böylesi tehditlere cevaben bir evrim savunma lobisi oluşturulmuştur. Bu topluluktaki bireyler çoğunlukla, dikkat çekici bir biçimde, Eugenie Scott önderliğindeki Ulusal Bilim Eğitimi Merkezi (*NCSL National Center for Science Education*) tarafından temsil edilir. Eugenie Scott yakın geçmişte kendi kitabı *Evrim Yaradılışçılığı Karşı'sı (Evolution vs Creationism)* yazmış, bilim adına eylemler yapan yorulmaz bir eylemcidir. NCSE nin ana siyasal hedeflerinden biri de 'mantıklı' dinsel görüşü keşfetmek ve harekete geçirmektir: kiliseye giden halkın arasında, evrimle bir sorunu olmayan ve bunun inançlarıyla ilgisiz olduğunu (ve hatta inançlarını desteklediğini) düşünen erkek ve kadınlar. Evrim savunma lobisi, yaradılışın dinin adını kötüye çıkarmasından sıkıntı çeken ruhban sınıfları, ilahiyatçılar ve aşırı tutucu olmayan inançlıların bu ana görüşü çerçevesinde ilgi çekmeye çalışmıştır. Ve ilgi çekmenin yollarından biri, gerçekte onaylamadığımız bir yöne kaymak, yani NOMA'yı benimsemektir ve bu, bilimin dinin iddialarından bağımsız olup, hiç tehditkâr olmadığı konusunda hemfikir olmaktır.

Neville Chamberlain evrimciler okulunun en önde gelen aydınlarından biri de filozof Michael Ruse'dir. Ruse, yazıları ve açtığı davalarla yaradılışçılık karşıtı güçlü bir savaşıdır.¹⁹ Ateist olduğunu iddia eder ancak *Playboy*'daki makalesi şöyle bir yaklaşımdadır:

Biz bilimi sevenler, düşmanlarımızın düşmanının dostumuz olduğunu anlamalıyız. Evrimciler sözde müttefiklerini aşağılamakta çok zaman kaybederler. Ateistler yaradılışçılara karşılık vereceklerine cana yakın Hıristiyanları kötülemek için bol bol nefes tüketirler. John Paul II Darvinsiliği destekleyen bir mektup yazdığına, Richard Dawkins kendisine şöyle yanıt vermişti: "Papa ikiyüzlü birisidir ve bilim hakkında söylediklerinde samimi olamaz. Bu açıklamayı yapmak yerine açık sözlü bir tutucu olmasını yeğlerdim."

İ zman bir görüş açısıyla Ruse'nin bu konuyu Hitler karşıtı mücadele benzetmesindeki yüzeysel çekiciliği fark edebilirim: "Winston Churchill ve Franklin Roosevelt, Stalin ve komünizmi sevmemiştir. Ancak Hitler'le savaşırken Sovyet güçleriyle birlikte davranışları geçtiğini sezmişlerdir. Her türden evrimci yaradılışçılık ile savaşmak _n bu örnekte olduğu gibi yan yana durmalıdır." Ancak en sonunda meslektaşım, Chicago genetikçisi Jerry Coyne'nin Ruse hakkındaki yazılarına kulak verdim:

Ruse savaşın gerçek doğasını kavrayamamıştır. Bu savaş yalnızca evrim ve yaradılışçılık savaşı değildir. Dawkins ve Wilson gibi bilim insanlarına göre [E. O. Wilson, meşhur Harvard'lı biyolog], gerçek çekişme rasyonalizm ve hurafeler arasındadır. Bilim rasyonalizmin yalnızca bir formunu teşkil ederken, din hurafenin en bilindik şeklidir. Yaradılışçılık sadece en güçlü düşman olarak gördükleri şeyin bir belirtisidir: din. Din yaradılışçılık olmadan var olabilirken, yaradılışçılık din olmadan var olamaz.¹⁴⁰¹

- Yaradılışçılarla ortak bir yanım vardır. Chamberlain okulunun aksine, onlar da tıpkı benim gibi NOMA ve ayrık otoritesiyle ilgilenmeyecektir. Bilim sahasının bağımsızlığına saygı duymak bir kenara dursun, yaradılışçılar kirli pençelerini her yere geçirmeyi çok iyi becerirler. Ve ahlaksızca savaşır. Yaradılışçılık taraftarı avukatlar Amerikan taşrasındaki kamu davalarında, ateistliğini uluorta bildiren evrimcilerin arayışındadırlar. İsmimin bu durumlar dâhilinde kullanıldığını biliyorum ve bunu esefle karşılıyorum. Bu etkili bir taktiktir çünkü rastgele seçilen jüri topluluklarının içinde, ateistlerin şeytanın -lik değiştirmiş hali oldukları bilgisiyle yetiştirilmiş olanlar mutlaka vardır ki ateistler ya çocuk sapığı (*pedofil*) ya da 'terörist' muamelesi döür (günümüz Salem cadıları¹ ve McCarthy Komünistleri² gibi). Beni kürsüde yakalayan yaradılışçı bir avukat, şu soruyu yönelterek jüriyi kazanabilir: "Evrim hakkındaki bilginiz sizi bir ateist

1692'de, Amerikan Salem kentinde, cadılıkla suçlanan 19 kadın asıldı, 150 kadın hapse atıldı. *ed.n.* İngiliz savaş devrinde senatörlük yapan McCarthy'nin ismi, lideri olduğu anrikomünist hareketin başını çeken komünist cadı avı hareketine isim kaynağı olmuştur. *ed.rs.*

olma yönünde etkiledi mi?" Bu soruya aniden evet demek isterim ancak bunu yaptığımda jüriyi kaybederim. Bunun aksine, laik ve hukuki açıdan doğru bir cevap verilebilir: "Dinsel inançlarım, ya da inançsızlığım, özel bir meseledir. Ne bu mahkemenin amacıyla ne de bilimsel çalışmalarımınla en ufak bir ilgisi yoktur." Doğrusu bu ifadeyi de kullanamazdım ki sebebini Bölüm 4'te açıklayacağım.

The Guardian gazetesinde yazan Madeleine Bunting, "Akılcı amaçları olan lobi neden Richard Dawkins için Tanrı'ya şükreder?" başlıklı bir makale yazmıştır.⁴¹ Bu gazetecinin Michael Ruse haricinde birisine danıştığına dair bir belirti yoktur ve makale sanki Ruse'nin kaleminden çıkmış gibidir.¹ Dan Dennett, Remus Amca'dan² zeki bir alıntı yaparak Bunting'e karşılık verdi:

Bu iki İngilizin (Madeleine Bunting ve Michael Ruse) Amerikan halk yaşantısındaki en bilindik entrikalardan birinde harap olmalarını komik buluyorum (akılcı amaç lobisi neden Richard Dawkins için Tanrıya teşekkür etmelidir,

Mart 27). Tavşan tilki tarafından yakalandığında ona yalvarır: "Ah, lütfen, lütfen Tilki, ne istersen yap ama beni şu korkunç çalıya atma!" Aslında, çalıların arasında güvende olacaktır ve bunu tilkinin ağzını aramak için yapar. Amerikan propagandacı William Dembski akılcı amacın yararına sağlam çalışmaları devam ettirmesini söyleyerek Richard Dawkins'le dalga geçen bir yazı yazdığında, Bunting ve Ruse buna aldandılar! "Oh Tanrım, Tilki, samimi iddianız (evrimsel biyoloji bir yaratıcı Tanrı fikrini çürütür) fen sınıfında biyoloji dersini tehlikeye atmaktadır çünkü bunu öğretmek kilise ve devlet arasındaki ayrımı bozacaktır!"

Doğru. Ayrıca, bakireyken doğumun imkânsız olduğunu bildireceği için fizyoloji dersini de hafifletmelisiniz...⁴²

Tüm bu mesele, Tavşan'm çalılardan hür yakarışı da eklenerek, biyolog P.Z.Myers tarafından dikkatle ele alınmıştır. Myers'ın Pharyngu la' *blog'u* etkili bir sağduyu adına emince dikkate alınabilir."⁰¹

Ödün verme lobisindeki meslektaşlarımın ister istemez aldatıcı olduklarını ima etmiyorum. NOMA'ya içtenlikle inanmış olabilirler, fikir ayrılıklarında ve konunun detaylarında nasıl uzlaştıklarını kavrayamamama rağmen. Bu sorunun peşinden gitmeye şimdilik gerek yoktur fakat bilim insanlarının dinsel meseleler hakkındaki ortalığa dökülmüş bildirilerini anlama arayışında olan birisi, siyasi şartları göz önünde bulundurmayı unutmamalıdır: gerçeküstü medeniyet

- a\ aşları artık Amerika'yı parçalamaktadır. NOMA tarzı ödün ver -eye daha sonraki bölümlerde tekrar değineceğim. Şimdi bilinemez. bilgisizliğimizin yavaş yavaş yontulma olasılığı ve Tanrı'nın varlığı ve yokluğuyla ilgili kararsızlığın belirli bir ölçüde azaltılmasını
- ..'eyleyim.

KÜÇÜK YEŞİL ADAMLAR

: ertrand Russel'in hikâyesinin uzayda bir demlik değil, uzayda iatla ilgili olduğunu varsayın; bu da en az Sagan'ın unutulmaz ~ %ârının konusu kadar cesaret gerektirir. Bu varsayımı da çürütme :z ve tam anlamıyla akla yatkın tek duruş bilinemezciliktir. Ancak

_ varsayım artık boş bir varsayım değildir. Hemen aşırı olasılıktık sezemeyiz. Elimizde eksik ispata dayalı ilginç bir bulgu olur ; kararsızlığımızı azaltacak ispatın türünü kaydedebiliriz. Eğer hü..netimiz, sadece yörüngede gezinen demlikleri aramak maksadıyla r h alı teleskoplara yatırım yapsaydı hakaret etmek isterdik. Ancak, :.vi yabancılardan sinyaller alabilmek umuduyla gökyüzünü tarayan

t yo teleskoplar kullanarak, DDVA (Dünya Dışı Varlık Araştırma adına para harcamayı takdir edebiliriz.

Cari Sagan'ı dünya dışı yaşamı içtenlikle inkâr etmesiyle övmüş *_m. Fakat olasılığı kestirebilmek için neyi bilmeye ihtiyacımız olduğuyla ilgili aşırıya kaçmayan bir değerlendirme yapılabilir (ve Sağan ipti). Bu süreç, en azından bilgisiz olduğumuz konu başlıklarının

- r listesini çıkarmakla başlatılabilir, tıpkı, Paul Davies'in tanımını 1. olasılıkları bir araya getiren ünlü Ördek Denklemi'nde (*Drake*

: . *nion*) olduğu gibi. Bu denklem, kâinatta bağımsız bir biçimde : nm geçiren medeniyetlerin sayısını tahmin etmek için yedi terimin

- biriyle çarpılması gerektiği açıklamasını getirir. Bu yedi terimin

- lımı şöyledir: Yıldızların sayısı, yıldız başına düşen dünya benzeri . eğenlerin sayısı ve şu ya da bu olasılık ve de listeye koymaya gerek

: . .madığım diğer terimler. Çünkü burada belirtmek istediğim tek

• nu, bunların hepsinin bilinemez ya da muazzam hata paylarıyla

- imin edilebilir olmalarıdır. Tamamen ya da hemen hemen tama .n bilinmez olan birçok terim birbiriyle çarpıldığında, elde edilen > nuç (uzaylı medeniyetlerinin tahmini sayısı) o kadar hatalıdır ki

- ..rada bilinemezlik tek güvenilir duruş olması koşuluyla son dere .. mantıklı görünür.

Ördek Denklemi'ndeki bazı terimler, ilk kez not alındıkları 1961 i :nda olduklarından daha bilindik haldedirler. O tarihte, merkezi ıldızın yörüngesindeki güneş sistemimizin gezegenleri bilinen tek .,mdi, buna Jüpiter ve Satürn uydu sistemlerince sağlanmış kısmı

benzerlikler de dâhildi. Kâinattaki yörüngesel sistem sayısı ile ilgili en yakın tahminimiz, daha gayri resmi 'sıradanlık prensibi' eşliğindeki kuramsal modellere dayalıydı: yaşamakta olduğumuz yerde olağandışı hiçbir şey olmaması gerektiği hissi (bu prensip Copernicus, Hubble ve diğerlerinin tatsız tarih derslerinden doğmuştur.) Maalesef, sıradanlık prensibi, arkasından gelen insancı ilkeyle zayıflatılmıştır (Bölüm 4'e bakın): Eğer bizim güneş sistemimiz gerçekten kâinatta tek ise, böylesi meseleler hakkında kafa yoran varlıklar olarak, burası, tam anlamıyla, yaşamak zorunda olduğumuz tek yerdir. Varoluşumuzun kendisi, oldukça sıradışı bir yerde yaşadığımızı gösterebilirdi.

Ancak güneş sistemlerinin her yerdeliğine dair günümüz tahminleri artık sıradanlık prensibi üzerine dayandırılmamaktadır; açık, dolaysız ispatla bildirilirler. Comte'un pozitivistiminin intikamı spektroskop, tekrar işler hale gelmiştir. Teleskoplarımız diğer yıldızlar etrafındaki gezegenleri net bir biçimde görecektir güçte değildir. Ancak bir yıldızın konumu, etrafında dönen gezegenlerin yerçekimsel etkisiyle düzensizleşir ve spektroskoplar yıldızların spektrumundaki Doppler değişimlerini gözler önüne serebilirler. En azından düzeni bozan gezegen büyük olursa. Çoğunlukla bu yöntem kullanılarak, kitabın yazıldığı sırada 147 yıldızı yörüngeleyen 170 adet güneş sistemi dışı gezegenin olduğunu biliyoruz'^ ancak bu rakam kitabı okuduğunuz sırada mutlaka yükselmiştir. Şimdiye kadar bunlara büyük 'Jüpiterler'

dendi, çünkü yalnızca Jüpiterler yıldızlarını günümüz spektroskoplarının keşif bölgesine itebilirler.

En azından Ördek Denklemi'nin önceleri saklı kalmış bir teriminin sayısal ölçümünü geliştirdik. Bu durum, denklemin sunduğu son değer hakkındaki bilinemezcinizin belirgin miktarda rahatlamasını sağlamıştır. Diğer dünyalardaki hayat konusunda hâlâ bilinemezci olmak zorundayız. Ancak artık daha az bilinemezci olabiliriz çünkü artık biraz daha biliyoruz. Bilim bilinemezliği budayabilir, tıpkı Huxley'in Tanrı'nın özel durumunu yadsımak için gerçek görüşlerini budaması gibi. İddia ediyorum ki Huxley, Gould ve diğerlerinin kibar kaçınmalarına rağmen, Tanrı sorgusu ne prensipte ne de sonsuza kadar bilimin sahası dışında kalacaktır. Comte'un aksine, yıldızların doğası ve yörüngelerindeki hayat olasılığıyla birlikte, bilim bilinemezcinin sahasına, en azından olasılıksal akınlar yapabilir.

• Tanrı Varsayımı tanımlamam 'insanüstü' ve 'doğüstü' sözcüklerini kapsar. Farklı belirginleştirmek için, bir DDVA radyo teleskopunun gerçekten dış dünyadan bir sinyal aldığını hayal edin ve bu sinyal açıkça yalnız olmadığımızı ortaya çıkarmış olsun. Bu saçma olmayan bir meseledir, sırası gelmişken, ne tarz bir sinyal bizi bunun zeki bir kaynağı olduğu konusunda ikna eder? Soruyu tersine çevirmek iyi bir yaklaşımdır. Dünya dışı dinleyicilerin varlığımızdan haberdar olması için, zekâmızla ne yapmalıyız? Ritmik titreşimler bunu ıglayamaz. 1967'de titreşimi ilk keşfeden radyo gökbilimci Jocelyn 'eli Burnell, 1,33 saniyelik frekans hızının hassasiyetinden etkilene şaka yollu, sinyale şöyle bir isim koymuştur, KYA (Küçük Yeşil .dam) sinyali. Daha sonra gökyüzündeki farklı bir frekansta ikinci bir sinyal keşfetmiştir ki bu sinyal, KYA varsayımına biraz daha uygundur. Metronomik ritimler birçok zeki olmayan fenomen tararsdan oluşturulabilir, sallanan dallardan damlayan su damlalarına

adard, kendinden ayarlı ters tepki döngülerindeki zamanlama geciklerinden, kendi etrafında ve bir yörünge etrafında dönen göksel cimplere kadar. Galaksimizde şu an binden fazla titreşim bulunmuştur . bunların her birinin tıpkı bir deniz feneri ışığı gibi etrafımızda salıyan, radyo enerjisi çıkaran, dönen nötron yıldızları oldukları genelde

• ıbul edilmektedir. Saniyelerle ölçülen bir zaman çizelgesinde kendi matında dönen yıldızları düşünmek merak uyandırıcıdır (günlerin

14 saat değil de, 1,33 saniye sürdüğünü hayal edin) ama nötron yıldızları hakkında bildiklerimiz zaten fazlasıyla merak uyandırıcıdır. Isıl mesele, artık titreşim fenomeninin zekânın değil temel fiziğin bir arünü olarak kabul edilmesidir.

Beklemedeki kâinata sadece ritmik bir titreşimle zeki varlığımızı c ".ceremeyiz. Asal sayıları tam anlamıyla fiziksel bir sürecin oluşturmuş olabileceğini düşünmek zor olduğundan, genelde tercihe dayalı :ır tarif oldukları ima edilir. İster asal sayıları saptayarak ister diğer »Harla, DDVA'nın anlaşılır bir dünya dışı ispatla çıkageldiğini hail edin ve belki de bunu Fred Hoyle'nin *A for Andromeda* ya da ırl Sagan'ın *Temas (dnntact)* isimli eserlerindeki bilim kurgu satır ırında sözü geçen çok geniş miktarda bir bilgi ve akıl aktarımı izler. : yle bir durumda nasıl bir karşılık vermemiz gerekir? Tapınmaya .üzer bir tepki affedilebilirdi çünkü bu kadar uzak bir mesafeden p.yal gönderebilme kabiliyetine sahip bir medeniyetin bizden çok daha üstün olma ihtimali vardır. Üstelik bu medeniyet aktarma sırasında bizden daha ilkel olsa bile, aramızdaki bu muazzam mesafeye : vanarak, mesajın bize ulaştığı zamanda bizden bin yıl ileride olmamı gerektiğinin hesabını yapabiliriz, (tabii bu arada kendi soylarını

• Yetmezlerse)

Onlar hakkında bilgi edinmeye başlayalım ya da başlamayalım, ^unlar çok büyük bir ihtimalle bir ilahiyatçının hayal gücünün ken i'ine sunabileceği herhangi bir varlığı aşan, tanrı benzeri varlıklarım oluşmuş insanüstü yaratık medeniyetleridir. Teknik başarıları ize doğüstü görünecektir, tıpkı 21. yüzyıla ışınlanan bir Orta Çağ

• ylüsüne bizim dünyamızın görüneceği gibi. Bu köylünün bir di >tü bilgisayara, bir cep telefonuna, bir hidrojen bombası ya da bir

umbo jete nasıl tepki vereceğini hayal edin. Arthur C. Clarke'nin,

Üçüncü Kurai'da (*Third Latu*) dediği gibi: "Yeterince ilerlemiş herhangi bir teknoloji büyüden

farksızdır.” Teknolojimizin ikram ettiği mucizeler eskilerin gözüne, suları yaran Musa ya da su üstünde yürüyen İsa hikâyelerinden daha az olağanüstü görünmeyecektir. DDVA sinyalinin yabancıları bize tanrı gibi gelebilirler, tıpkı Taş Çağı medeniyetlerinde silahlar, teleskoplar, kibritler ve güneş tutulmalarını önceden söylemelerine yarayan takvimlerle çıkagelen misyonerlerin Tanrı muamelesi görmeleri gibi, (ve hak etmedikleri onuru sonuna kadar kullandılar.)

O halde, en gelişmiş DDVA yabancıları hangi anlamda tanrı değildirler? Hangi anlamda üstün insan olurlar ancak doğüstü olamazlar? Bu öylesine önemli bir anlamdır ki bu kitabın kalbine iner. Tanrılar ve tanrı benzeri dünya dışı varlıklar arasındaki fark, özelliklerinde değil kökenlerinde yatar. Zeki tanımlamasını hak etmeye yeter karmaşıklığındaki varlıklar bir evrim sürecinin sonucudur. Onlarla karşılaştığımızda her ne kadar tanrı benzeri görünürlerse görünsünler, başlangıçta öyle değillerdi. Bilimkurgu yazarları, Sahte Dünya’daki (*Counterfeit World*) Daniel F.Galouye gibi, çok daha üstün bir medeniyet tarafından hazırlanmış bir bilgisayar benzetiminde yaşadığımızı bile öne sürmüşlerdir (ve bu varsayımın nasıl çürütüleceğini bilmiyorum). Ancak benzetimlerin de bir kökeni olmalı. Olasılık kanunları, daha ilkel ataları olmaksızın aniden ortaya çıkmalarını bütünüyle reddeder. Büyük bir ihtimalle varlıklarını Darvvinin evrimin bir çeşidine (belki de alışılmadık olana) borçludurlar: Daniel Dennett’in terminolojisinden alırsak, ‘gök oltasının’ aksine bir çeşit giderek karmaşık bir hal alan ‘vinçler.’⁶ Gök oltaları (tüm tanrılar dâhil) mucizelerdir. Gerçek bir açıklayıcı görevleri yoktur ve sağladıklarından daha fazla açıklama isterler. Vinçlerse gerçekten açıklık getiren nesnelere. Doğal seçim tüm zamanların şampiyonudur. Hayatı ilkel gösterişsizlikten, karmaşıklığın, güzelliğin ve günümüzün büyüleyici tasarımının baş döndürücü doruklarına taşımıştır. Bu Bölüm 4 ‘Tanrı Neredeyse Kesin Olarak Neden Yoktur?’un başlıca içeriği olacaktır. Ancak öncelikle, Tanrı’nın varlığına etkin bir biçimde inanmadığımı gösteren esas mantığı açıklamaya girişmeden önce, tarih boyunca sunulan inanç hakkındaki olumlu kanıtlardan kurtulmak zorundayım.

BÖLÜM 3

Tanrının Varlığı Yönünde Kanıtlar

~ *ilahiyat kürsüsü bizim kurumumuzda yer alamaz.*”

THOMAS J EFFERSON

Tanrı'nın varlığı yönünde kanıdar yüzyıllar boyunca ilahiyatçılar tarafından sistematikleştirilmiş ve bunlara (yanlış anlaşılabilir 'common sense sağduyu' yu sağlayanlar da dâhil olmak üzere) başkalarının bazı eklemeler yapılmıştır.

THOMAS AQUINAS'IN KANITLARI

Thomas Aquinas'ın on üçüncü yüzyılda öne sürdüğü beş 'kanıt' aslında hiçbir şeyin ispatı değildir ve anlamsızlıkları kolayca teşhir edilebilir; gerçi itibarını göz önüne aldığımızda bunu çekinerek dile getirdim. Bu kanıtlardan ilk üçü yalnızca tek fikri bildirmenin değişik yollarıydı. Bu yüzden üçü birlikte dikkate alınabilirler. Hepsi çıkışı olmayan sonsuz birer kısır döngüye yol açar; bir sorunun cevabı, başka bir soruyu doğurur ve bu *suitsuza* kadar böyle devam eder.

- 1- *Hareketsiz Hareket Ettirici*. Hiçbir şey bir ilk hareket ettirici olmadan hareket etmeye başlamaz. Bu bizi tek çıkışın Tanrı olduğu bir kısır döngüye yöneltir. Bir şey ilk hareketi sağlamış olmalıdır ve biz buna Tanrı deriz.
- 2- *Sebepsiz Sebep*. Hiçbir şey kendi kendine sebep olamaz. Her sonucun öncül bir sebebi vardır ve biz tekrar kısır döngüye itiliriz. Bu durum, bir ilk sebep tarafından sona erdirilmiş olmalıdır ki biz buna Tanrı deriz.
- 3- *Evensel ispat*. Maddesel nesnelere var olmadığı bir zaman dilimi mutlaka olmuştur. Ancak, şu an maddesel nesnelere bulunduğundan, bunları var eden maddesel olmayan bir şey olmalıdır ki biz buna Tanrı deriz.

Bu kanıtların üçü de bir kısır döngü görüşüne dayanır ve bu döngünün sonlanması için Tanrı'dan yardım alır. Bu baştan aşağı yersiz bir sanıdır ve Tanrı bu döngüye karşı "sözümona" bağışksızdır. Bir sonsuz döngüyü ve bu döngüyü sonlandıracak, isimlendirdiğimiz bir sonlandırıcıyı keyfice arzulanın onaylanabilir olduğunda hemfikir olsak ve bunu sadece bir sonlandırıcıya ihtiyacımız olduğu için yapsak da, bu sonlandırıcıya yine de genelde Tanrı'ya yüklenen özellikleri yüklemek adına kesinlikle sağlam bir temelimiz olmaz: Her şeye gücü yetme, her şeyi bilme, iyilik, tasarım yaratıcılığı, insani özellikleri fazlasıyla aşan dua dinleme, günah bağışlama ve düşünce okuma. Bu arada, her şeyi bilme ve her şeye gücü yetme vasıflarının birbirleriyle çeliştiği mantıkçıların dikkatinden kaçmamıştır. Eğer Tanrı - er şeyi biliyorsa, her şeye gücü yetme özelliğini kullanarak yapacağı

ler zaten önceden bellidir. Demek ki Tanrı bu belirli eylemlerini rğiştiremeyecektir, ki bu da her şeyi yapabilme gücünün olmadığı lamına gelir. Karen Owens bu nükteli küçük paradoksu eşit ölçüde prili bir dörtlüğünde yakalamıştır:

Her şeyi bilen,

Geleceği gören Tanrı Gelecekteki fikrini değiştirmek için,

Her şeye gücü yetme özelliğini kullanabilecek mi?

Kısır döngü ve onu sonlandıracak Tanrı'ya nafile yakarışlara geri _ nersek, bunları 'büyük patlama *ingbang* eşsizliği' ya da henüz bilmeyen başka fiziksel kavramlara yormak anlamsız kaçacaktır. Bu nlandırıcıya Tanrı demek en iyi ihtimalle yararsız, en kötü ihtimalle ^arlı derecede yanıltıcı olur. Edvard Lear'ın Crumboblious Pirzola İçin Anlamsız Tarif'i (*Notiscense Recipe for Crumboblious Cut* bizi, 'birkaç dilim biftek temin edip, bu dilimleri mümkün olan küçük parçalarına ayırıp, o parçaları biraz daha küçültüp, bunu

- a da 9 kez tekrarlamaya' davet eder. Bazı kısır döngüler doğal bir nlandırıcıya erişirler. Bilim insanları, "eğer, mesela, altını mümkün an en küçük parçalarına ayırabilseydik neler olurdu?" sorusunun anıtını merak etmeye alışkındırlar. Neden geriye kalan bu altın par .arklarından birini ortadan kesebilip, daha küçük bir altın zerresi

ae edemezsiniz? Bu durumda, kısır döngü atom tarafından kati sürata yok edilecektir. Mümkün olan en küçük altın parçası, tam ola % yetmiş dokuz proton ve bundan biraz fazla miktarda nötron ve - :miş dokuz elektronu içeren bir atom çekirdeğidir. Eğer altını bir 1: m seviyesinin bir adım ötesine

giderek, 'kesebilirseniz', elde ettiği>ey artık altın olmaz. Atom, Crumboblious Pirzolararı tarzındaki k
?rdöngüye bir doğal sonlandınıcı sağlar. Tanrı'nın Aquinas'ın kışı'döngülerinde doğal bir sonlandınıcı
niteliği taşıyıp taşımadığı asla

d değildir. Kitabın ilerleyen sayfalarında da göreceğimiz gibi, as krda bu kibar bir eleştiridir.

4- *Dereceden İspat*. Dünyadaki konuların (şeylerin) farklı farklı olduklarını biliriz. Mesela, iyilik ve
güzellik dereceleri vardır. Ancak bu dereceler yalnızca bir maksimuma göre kıyaslandıktan sonra
açıklık kazanırlar.

İnsanlar hem iyi hem kötü olabilirler, öyleyse maksimum iyilik insanda gömülü olamaz. O halde,
kusursuzluk standardını belirlemek için de başka bir maksimum olmalıdır ve biz bu maksimuma Tanrı
deriz.

Bu bir ispat mıdır? Öyleyse şöyle de diyebiliriz: İnsanlar kokularına göre farklılık gösterirler ancak
kıyaslamayı yalnızca kavranabilir bir kusursuz maksimum örneğiyle yapabiliriz. O halde, leş gibi kötü
kokmakta emsalsiz olan bir maksimum var olmak zorundadır ve biz ona Tanrı deriz. Ya da bu
kıyaslamanın öğelerini istediğiniz gibi değiştirin ve benzer, saçma sonuçlar türetin.

5- *Teolojik İspat ya da Tasarıdan İspat*. Dünyadakiler, özellikle yaşayan nesnelere, sanki birisi tarafından
tasarlanmış gibi görünürler. Tasarlanmamış gibi görünen, bildiğimiz hiçbir şey yoktur. O halde bir
tasarımcı olmalıdır ve biz ona Tanrı deriz.¹ Aquinas, hedefe doğru giden bir ok benzetmesini
kullanmıştır ancak çağdaş bir ısı güdümlü antiuçak füzesi amacına daha iyi hizmet ederdi.

Tasarıdan ispat, günümüzde hâlâ düzenli olarak kullanılan tek kanıttır ve birçoğunun gözünde hâlâ
yıkıcı güçte ve çözümlenemezdir. Genç Darvvin, bunu Cambridge'li bir öğrenciyken William Paley'in
Doğal İlahiyat'ında : *Natura! Theology*, okuduğunda bundan çok etkilenmişti. Paley'in kör talihine bakın ki
bu kanıtı çürütmek ergin Darvvin'e nasip olmuştur. Herhalde, popüler inancın akılcı usa varımla
zedelenmesinde, tarihte Charles Darvvin'in tasarıdan ispatı çürütmesinden daha yıkıcı bir örnek yoktur.
Bir kere bu çok beklenmedik bir durumdu. Darvvin'e şükürler olsun ki, artık "tasarlanmamış gibi
görünen bildiğimiz hiçbir şey yoktur demek" doğru değildir. Doğal seçilimli evrim karmaşıklık ve
inceliğin olağanüstü doruklarına tırmanarak kusursuz bir tasarım imgelemi üretmiştir. Ve bu sahte
tasarım tepelerinden birisi de, sinir sisteminin (diğer daha basit yeteneklerinin yanında), bir oktan çok,
hedefin peşinde olan karmaşık bir ısıya duyarlı güdümlü füze sistemi gibi hareket etmesidir; küçük bir
böcekte bile. Tasarıdan ispata Bölüm 4'te tekrar değineceğim.

' Okul arkadaşlarımdan birinin birlikte geometri «alışırken bir Öklid sağlamlasının içine sıkıştırdığı
ölümsüz tasımı >:: *v: *Hupu 'nbulcdtia it't Nikumtitn* * •< 'I fa Z:;/*...»>: *nrnt,t 1"*. • hatırlamadan
ede

medim: 'ABC' Üçgeni eşkenardır. O halde...'

YARADILIŞIN DOĞASIYLA İLGİLİ (ONTOLOJİM VE DİĞER OLASI (ÖNSEL) KANOLAR
'mı'nın varlığı yönündeki kanıtlar başlıca ikiye bölünürler, *önceki* ve *sonrakiler*. Thomas Aquinas'ın beş
kanıtı sonraki kanıtlardır, eryüzünün gözlemlenmesine dayanırlar. Önsel kanıtların en ünlü vse, sadece
uzaktan akıl veren usavarımcılığa dayanan ontolojik anıttır. 1078 senesinde Canterbury Azizi Anselm
tarafından ileri örülmüş ve o tarihten bu yana birçok filozof tarafından farklı şekil .'de yeniden ifade
edilmiştir. Anselm'in kanıtının sıra dışı bir yönü

- iunur ki bu da aslen insanlara değil bizzat Tanrı'ya hitap etmedir, tıpkı bir dua gibi (dua dinleme
becerisine sahip herhangi bir

• ırlığın kendi varlığını ispatlamaya gerek duymayacağı fikri aklınıza çekebilir.)

Anselm'e göre, kendisinden daha mükemmel hiçbir varlığın ta • vur edilemeyeceği bir varlığı, en
mükemmel olanı tasavvur etmek .umkiindür. Bir ateist dahi böylesi üstün bir varlığı akla getirebilir,
- rçek dünyadaki varlığını inkâr etse bile. Kanıt şöyle bir sonuca va ' r: gerçek dünyada var olmayan bir
varlık, bu duruma göre mükemmel olamaz. O halde bir çelişkiye düşeriz ve demek ki Tanrı vardır!

Bu çocuksu iddiayı uygun bir dile, yani çocuk bahçesi diline çekmeme izin verin:

‘Tanrı’nın varlığını sana ispatlayabüeceğime dair bahse girerim.’

‘Yapamazsın işte.’

‘Peki o zaman.. Mümkün olan en kusursuz kusursuz *kusursuz* şeyi düşün.’

‘Tamam düşündüm, şimdi ne yapayım?’

‘Şimdi, bu kusursuz kusursuz kusursuz şey gerçek mi? Yaşıyor mu?’

‘Hayır, yalnızca zihnimin içinde.’

‘Ama eğer gerçek olsaydı daha kusursuz olmaz mıydı?’

Çünkü gerçekten gerçekten kusursuz bir şey, saçma, bayat ve hayal ürünü bir şeyden daha üstün olmalıdır. Böylece Tanrı’nın varlığını kanıtlamış oldum. Lay lalay la lav lay.

Tüm ateistler budaladır.’

‘Budalalar’ sözcüğünü çocuksu ukalalığı yansıtmaları için iyice üşünüp taşınarak seçtim. Anselm, 14.

İlahinin ilk mısrasını alıntı • .ipmiş ve varsayımsal ateistlerini betimlerken ‘budala’ (Latince *in .piens*) sözcüğünü kullanacak kadar küstahlaşmıştır, “Budala tüm

• albiyle Tanrı yoktur dedi:”

Sonuç itibariyle, bir budala dahi en azından aklın içinde daha üstün bir örneği olmayan bir şeyin var olduğuna ikna olmuştur. Bunu hissetmesi için kulak vermesi gerekir. Ve hissedilen şey her ne ise, aklın içindedir. Ve elbette, daha üstün bir şey düşünülemezden yalnızca zihnin içinde var olamaz. Zira yalnızca zihnin içinde var olduğunu hayal edin: o halde gerçekte de var olduğu düşünülebilir; ki bu daha üstün olanıdır.

Önemli sonuçların bu tarz münakaşacı dalaverelerin sonunda ortaya çıktığı fikri hiç hoşuma gitmemiştir, bu yüzden ‘budala’ benzeri sözcüklerle saldırmamak için kendimi dizginlemeyi ihmal etmemeliyim. Bertrand Russel (budala değildir) ilginç bir söz söylemiştir, “Safsatanın tam olarak nereden kaynaklandığını bulmak, [mitolojik kanırın] safсата olması gerektiğine inanmış olmayı hissetmekten çok daha zordur.” Ki Russel gençliğinde bu konuda ikna oluvermişti:

1894’te bir gün, Trinity Caddesi’nde tek başıma yürüyüş yaparken, birdenbire ontolojik kanıtın mantıklı olduğunu fark ettiğim (ya da lark ettiğimi sandığım) o belirli anı hatırlarım. Bir tütün tabakası almak için dışarı çıkmıştım; geri dönüş yolunda tabakayı aniden havaya fırlattım ve tekrar yakalar yakalamaz haykırdım: ‘Great Scott!’¹⁹ Ontolojik kanıt sağlamdır.’

Şöyle düşünüyorum, acaba neden şöyle bir cümle kurmadı: “Great Scott! Ontolojik kanıt akla yatkın gibi görünüyor. Ancak kozmosla ilgili önemli bir gerçeğin basit bir sözcük oyununun ardında gizli olması, gerçek olmak adına fazla sağlam değil midir? Belki de Zeno’nunki gibi bir paradoks olup olmadığını çözmek için araştırma yapmaya hazırlansam daha iyi olacak sanırım.” Yunanlılar, Zeno’nun *kanıtı* yüzünden Achilles’in kaplumbağayı asla yakalayamayacağını görmekte epey zorluk çekmişlerdir.² Ancak Yunanlar Achilles’in bile bile kaplumbağayı kaçırdığı sonucunu çıkarmamaya meyilliydiler. Bunun yerine bunu bir paradoks olarak nitelendirdiler ve sonraki nesil matematikçilerin buna bir açıklık getirmesi için beklediler. (Daha sonra ortaya çıkarılan, sınırlı bir değerde birleşen sonsuz seriler kuramıyla.) Russel’in bilgi donanımı, Achilles’in kaplumbağa yakalamadaki başarısızlığını anarken kafasına tütün tabakası fırlatılmaması gerektiğinin sebebini anlayabilecek birisinininki ka car yeterliydi elbette. O halde aynı dikkati neden Aziz Anselm söz konusu olduğunda göstermedi? Eğer mantık zorunlu kılıyorsa, ha . al kırıklığına uğramaktan bile hiç çekinmeyen, aşırı derecede temiz zihniyetli bir ateist olduğundan şüphelenirim.¹ Ya da belki de ipucu ntolojik kanıtı çözmesinden çok sonra Russel’in 1946’da bizzat yazdığı notlarından birinde gizlidir:

Asıl soru şudur: Sırf onu düşünebiliyor olmamızdan yola çıkarak, zihnimizin dışındaki varlığının dı ispatlanabilir olduğunu onaylayabilir miyiz? Bu soruya her filozof evet yanıtı vermekten hoşlanacaktır çünkü bir filozofun dünyevi bulguları keşfetme amacındaki gayreti, incelemekten çok düşünme yoluna gitmektir. Eğer doğru yanıt evet ise, kuramsal düşünce somut bilgiye bir köprü uzatacaktır.

Eğer yanıt hayırsa, bu köprü yoktur.

Bu konudaki şahsi düşüncem, tüm bunların aksine, gerçek dün adaki verilerin en küçüğünden dahi faydalanmadan böylesi önemli ~:r sonuca ulaşıldığında, bu türden bir mantığın her satırına otomatik ve derin bir kuşkuyla bakmalıyız. Belki de bu benim bir filozof eğil ama bir bilim adamı olduğumu işaret etmekten başka hiçbir eve yaramaz. Yüzyıllar süresince filozoflar ontolojik kanıtı gerçeklen ciddiye alarak hem lehinde hem aleyhinde görüş bildirmişlerdir. \teist filozof J. L. Mackie, Tanrıcılığın Kerameti'nde (*The Miracle*'

Thasni) kısmen anlaşılır bir tartışma başlatır. Bir filozofun aşağı • icarı tanımını yaparken, “yanıt verirken sağduyulu kararı temel al — ayan birisidir” dediğimde aslında iltifat etmiş olurum.

Ontolojik kanıtın yanlışlığının en kesin kanıtları genelde David İtime (1711 I 776I ve Immanuel Kant'a *fi* ~241804) atfedilir. Kant, nselm'in 'varlık' yokluktan daha 'kusursuzdur' diyen şüpheli varsa . mini çürüterek oyunun sırrını ortaya çıkarmıştır. Amerikalı filozof N »rman Malcom bunu kendi üslubuyla şöyle izah eder: “Varoluşun kusursuzluk olduğu doktrini gözlerden kaçmayan bir tuhafliktır, v. ifade akla uygun ve doğrudur; eğer evime yalıtım yaptırırsam, gerekte, yalıtım yapılmamış halinden daha iyi bir ev olacaktır; ancak rzer evim var olsaydı, var olmadığından daha iyi bir yer olacaktı irmek ne anlama gelir?”“^ Bir diğer filozof Avustralya'lı Douglas

Gasking, ironik 'kanıtı' Tanrı *yoktur* ile taşı gedğine oturtmuştur. (Anselm ile aynı dönemde yaşamış Gaunilo, benzer bir *reductio*' ileri sürmüştür.)

1 Dünyanın oluşumu aklın hayalin alabileceği en harika başarıdır.

2 Bir başarının erdemi / değeri, gerçek bir yeteneğin ürünüdür (a) ve yaratıcısının gücüdür (b).

3 Yaratıcının yetersizliği (ya da güçsüzlüğü) ne kadar çok olursa, başarı da o kadar çok etkileyicidir.

4 Bir yaratıcı için en heybetli engel, var olmamasıdır.

5 O halde, eğer kâinatın var olan bir yaratıcının ürünü olduğunu düşünürsek, ondan daha büyük bir varlığın olduğunu akla getirebiliriz; ismen, kendisi var olmadan her şeyi var eden bir yaratıcı.

6 Bu durumda, var olan bir Tanrı, kendisinden daha güçlü bir varlığın olmadığını düşündüğümüz bir yaratıcı olamaz çünkü ondan daha müthiş ve daha inanılmaz bir yaratıcı, var olmayan bir Tanrı olacaktır.

Dolayısıyla:

7 Tanrı yoktur.

Gould'un esas amacının Tanrı'nın var olmadığını kanıtlamak olmadığını söylemek yersizdir. Ayrıca Anselm Tanrı'nın varlığını kanıtlamak niyetinde değildi. Aralarındaki tek fark, Gould'un biraz eğlenmeyi istemiş olmasıdır. Gould, Tanrı'nın varlığı ya da yokluğunun 'mantıksal hokkabazlıkla' bir karara bağlanamayacak kadar önemli bir sorun olduğunun bilincindeydi. Diğer taraftan, kanıtın en önemli sorununun, varoluşun anlaşılmaz biçimde bir kusursuzluk göstergesi olarak kullanılması olduğunu düşünmüyorum. Ayrıntıları unuttum ancak bir keresinde ontolojik kanıt üzerinden domuzların da uçabileceğini kanıtlayarak bir toplantı esnasında ilahiyatçıların ve filozofların tadını kaçırmıştım. Yanıldığımı ispatlamak için Şekilsel Mantığa başvurma ihtiyacı hissetmişlerdi.

Ontolojik kanıt, tıpkı Tanrı'nın varlığı yönündeki tüm *öncül* kanıtlar gibi, bana Aldous Huxley'in Zıt Fikre Nişan Al'ındaki (*Point Cowter Point*) Tanrı'nın varlığıyla ilgili matematiksel bir kanıt bulan yaşlı adamı hatırlatır:

Bir yanlışlığı mantıksal sonuçlarla çürütmek, tuhaflığı indirgemek, *cev.n.*

M herhangi bir pozitif sayı olmak üzere, sıfır üzeri M sonsuza eşittir formülünü bilir misiniz? Peki neden her iki tarafı da sıfırla çarparak denklemi daha baside indirgemiyoruz? Hangi durumda, *M'tn* sonsuz kere sıfıra eşit olduğu durumu elde edersiniz? Bu pozitif bir sayının sıfır ve sonsuzluğun çarpım olduğunu söylemektir. Bu, kâinatın sonsuz bir güç tarafından yoktan var edildiğini kanıtlamaz mı? Öyle değil mi?

• _ ; azık ki Aydınlanma Çağı'nın ünlü ansiklopedicisi olan Diderot

• t ünlü İsveçli matematikçi Euler'ın bu ünlü hikayesi şüphelidir. Etmeye göre Büyük Katerina, Euler ve Diderot arasında bir tartışma

dizenler. Sahte sofu Euler, ateist Diderot'un üzerine yürür ve olan . suçlar bir ses tonuyla çatışmayı başlatır: "Mösyö, $(a+b^n)/n$ x, u yüzden Tanrı vardır. Tekrar et!" Diderot vazgeçerek geri çekilir, t <âvenin başka bir uyarılmasında öyle bir geri çekilir ki geldiği ere, yani Fransa'ya kadar gider.

- Euler, 'Bilimle Kör Et Kanıtı' diye adlandırabileceğimiz bir ntem kullanıyordu (bu durumda matematik.) David Mills, Ateist reni'nde, dindar bir sözcüyle bizzat yaptığı bir röportajı aktarır i bu kişi bilimle kör etme yöntemini Enerjinin Korunumu Yasası'nı nrlatarak denemiş ancak bu tuhaf girişimi başarısız olmuştu: "HeTiiz madde ve enerjiden meydana geldiğimizden, bu bilimsel prensin sonsuz hayata (Tanrı'ya) inancı güvenilir kılması mümkün değil

- dir?" Mills bu yoruma benim vereceğimden daha kibar ve soğuk nlı bir yanıt vermiştir ki bu röportajcının söyledikleri İngilizceye

. ; rildiğinde yalnızca şu görüşü sunar: "Öldüğümüzde, vücudumuzu _şturan atomlarından hiçbiri kaybolmaz (ve enerjinin hiçbir kıs . O halde biz ölümsüzüz."

Bu kadar derinlemesine tecrübe sahibi olan ben bile, bu kadar mşal ve arzulu bir fikirle karşılaşmadım. Lâkin <http://www.godless . :ks.com/links/God?roof.htm> adresinde sergilenen şahane 'kanıtlın' çoğunu okumuştum; 'Tanrı'nın Varlığı Yönünde 300'ü Aşkın

• 'nıt' başlığı altında listelenen son derece komik yazılar. 36. kanıtım başlayarak epey gülünç olan altı tanesine burada yer veriyorum.

36- *Eksik Tabribattan Kanıt:* Bir uçak kazasında 143 yolcu ve mürettebat öldü. Ancak bir çocuk sadece üçüncü derece yanıklarla kurtuldu. O halde Tanrı vardır.

37- *Olası Dünyalardan Kanıt:* Eğer her şey farklı olsaydı, o zaman her şey farklı olurdu. Bu kötü olurdu. O halde Tanrı vardır.

38- *Doğrudan Doğruya İstekten Kanıt:* Tanrı'ya inanıyorum! Tanrı'ya inanıyorum. İnaniyorum, inanıyorum, inanıyorum. Tanrı'ya inanıyorum! O halde Tanrı vardır.

39- *İnançsızlıktan Kanıt:* Dünya nüfusunun çoğunluğu Hıristiyan inançsızlardır. İşte bu tam da Şeytan'ın istediğidir. O halde Tanrı vardır.

40- *Ölümden Sonra Deneyimden Kanıt:* X kişisi bir ateist olarak öldü. Artık hatasını arılamıştır. O halde Tanrı vardır.

41- *Duygusal Şantajdan Kanıt:* Tanrı sizi sever. Nasıl ona inanmayacak kadar kalpsiz olursunuz? O halde Tanrı vardır.

GÜZELLİKTE KANIT

Aldous Huxley'in az önce bahsettiğim romanındaki bir diğer karakter, Tanrı'nın varlığını bir gramofonda Beethoven'in yaylı sazlar dörtlüsü No 15 A minör'ünü (*si ring çuartet m>. IS A minör 'hâli ger Dankegesang'*) çalarak ispatlamıştır. İnanıdırıcı gelmemesi, kanıtın popüler boyunduruk altında olduğunun göstergesidir. Geçmişte daha az ya da fazla acımasız meydan okumalarla kaç kez karşılaştığımı saymaktan yoruldum: "O halde Shakespeare'i nasıl açıklarsın?" (Ne çektiğimi anlamak için Shakespeare yerine Schubert, Michelangelo, vs. koyun) Kanıt size çok laubali gelecektir, bu yüzden devamını yazmak istemiyorum. Ancak kanıtın temeli asla ayrıntılarıyla açıklanmamıştır ve üzerinde ne kadar çok düşünürseniz bir o kadar ümitsizliğe sürüklenirsiniz. Elbette Beethoven'in eski dörtlükleri olağanüstüdür. Shakespeare'in soneleri de öyle. Tanrı burada olsa da olmasa da fevkaladedirler. Tanrı'nın varlığını kanıtlamazlar; Beethoven ve Shakespeare'in varlığını kanıtlarlar. Büyük bir lider şu sözle insanların güvenini kazanır: "Eğer Mozart'ı dinleme imkânınız varsa, neden Tanrı'ya ihtiyaç duyarsınız?"

Bir keresinde, *İssız Ada Diskleri* isimli bir radyo programında haftanın konuğu idim. Bu programda, eğer ıssız bir adaya düşerseniz yanınıza almak istediğiniz sekiz plağı seçmek zorundasınız. Benim seçtiklerimin arasında Bach'ın *St Matthew Passion*'ından *Mache dich mein Herze rein* vardı. Ve programın sunucusu dindar birisi olmadığım halde neden dinsel şarkılar seçtiğimi anlamakta güçlük çekmişti. Şöyle

de diyebilirsiniz, Cathy ve Heathcliff'in gerçekte var olmadıklarının tamamen bilincinde olarak Wuthering Heights'in¹ ta dnn nasıl çıkarabilirsiniz?

¹ Emile Brontë'nin tek romanı. İlk olarak 1847 yılında Ellis Bell takma adıyla yayınlamıştır ve ölümünün ardından ikinci baskıya kız kardeşi Charlotte sayesinde geçilmiştir. Kitabın adı hikâyenin geçtiği malikânenen ileri gelir. Yazar, Heatcliff ve Catherine arasındaki tutkulu aşkı betimler, bu öyle bir aşktır ki hem bu iki aşığı hem de arkadaşlarını mahveder. *eJ.n.*

84 Kichnrd Dnrvkins

Ancak dikkati çekmek istediğim konu farklıydı ve her ne zaman Şistine Kilisesi ya da Raphaelin *Bildirisi* gibi dinsel meseleler ? itibar edilse vurgulanması gerekirdi. Büyük sanatçılar da hayatlarını kazanmak zorundadırlar ve yaşadıkları yerlerde bazı görevler . Etenirler. Raphael ve Michelangelo'nun Hıristiyan olduklarından cphe duymak için bir nedenim olamaz; zamanlarındaki tek seçerek buydu. Ancak bu hemen hemen kendi seçimleriydi diyebilirim. Kilise, muazzam zenginliği sayesinde daima sanat dallarının üzerin cr etkili olmuştur. Eğer tarihin akışı farklı seyretse ve Michelangelo revasa bir Bilim Müzesi'nin tavanını boyamakla görevlendirilseydi, nuçta en az Şistine Kilisesi kadar yaratıcı bir ürün elde edilmez ~:vdi? Beethoven'in Mesozoik¹ *Senfonisi* ya da Mozart'ın *Genişledi Kâinat* operasıyla hiç karşılaşmayacak olmamız ne üzücüdür. Ve Haydn'ın *Devrim* Oratoryosundan yoksun bırakılmamız ne utanç

• ericidir; ancak bu, *Yaradılış*'mm tadını çıkarmamızı engellemez. Kamın ürkütücü hatırlatması ışığında, konuya farklı bir açıdan yakışırsak, "Shakespeare Kilise hayrına çalışmak zorunda kalsaydı ne Kurdu?" diye düşünebiliriz. Çok büyük bir ihtimalle, *Hamlet*, *Kral Lear* ve *Macbeth* \yitirirdik. Ve karşılığında ne alırdık? Bu kadar nefis ^ serler elde edebilir miydik? Hayal edin.

Eğer önemli sanat dallarının varlığını Tanrı'nın varlığına bağ : an tutarlı bir kanıt var ise, bunu detaylıca izah eden birisi şu ana

• s dar ortaya çıkmamıştır. Bu kanıttan tek beklenen netçe anlaşılır masıdır ancak böyle bir kanıt asla olmamıştır. Belki de sadece tanrımdan kanıtın benzer bir türü olarak görülmelidir: Schubert'in jzik zekâsı bir olasılıksızlık mucizesidir, hatta omurgalı hayvan ' Merinde bulunan göz organından bile daha önemli bir mucizedir.

■ s da daha aşağılayıcı bir tanımla bu kanıt belki de bir tür deha
■ 'kançlığıdır. Bir diğer insan, nasıl olur da benim erişemeyeceğim ruzellikte müzik/şiiir/sanat üretmeye cüret edebilir? Bunu ancak ve
■ rcak Tanrı yapar.

KİŞİSEL 'DENEYİMDEN' KANIT

• ran okul arkadaşlarımdan diğerlerine göre daha akıllı ve olgun anlardan birisi, ki kendisi epey dindardı, İskoç adalarında kamp atili yapmaya gitmişti. Gece yarısı o ve kız arkadaşı çadırın içindelerken bir iblisin sesini duyar ve uyanırlar; bu, olası bir kuşkuya yer bı 'ikmaksızın bizzat Şeytan'dır: Bu ses her açıdan şeytanidir. Arkada daha sonradan papaz olmayı seçmesinde ve göreve atanmasında

Vtsozoik çağ, bir jeolojik çağ, 245 milyon yıl önce başlar ve 65 milyon yıl önce biter. Ağaç ve dinazorlar cez bu çağda ortaya çıkmıştır., *cev.n.*

payı olan bu korkutucu deneyimini hiçbir zaman unutmaz. Gençliğimde bu hikâyeden etkilenmişim ve bir hayvan bilimi etkinliğinde, Oxford'daki, Rose&Crown isimli barda dinlenen bu hayvanbilimci lere hikâyeyi olduğu gibi aktardım. Aralarından ikisi uzman ornitologlardı ve kahkahaları bir aslanın kükremesine benziyordu. Keyifli bir koro halinde 'Manx Shearwater!' diye bağıldılar. İçlerinden biri şöyle ekledi: Şeytani çığlık ve gıdıklamaları bu türlere dünyanın farklı bölgelerinde ve değişik dillerde, yerel bir takma ad kazandırmıştır, 'Şeytan Kuş.'

Birçok insan Tanrı'ya inanır çünkü kendi gözleriyle onun hayalini gördüklerine inanırlar (Ya da bir meleğin ya da hüzünlü bir bakirenin). Ya da kafalarının içinde Tanrı'nın kendileriyle konuştuğunu duyarlar. Kişisel deneyimden kanıt, bir Tanrı'ya inanmaya ihtiyacı olanlara en ikna edici gelen kanıt türüdür. Ancak farklı düşünen ve psikoloji hakkında az çok bilgi sahibi olanlar için en güçsüz olanıdır.

Tann'yla doğrudan doğruya karşılaştığınızı mı söylüyorsunuz? Bazı insanlar da pembe bir fille karşılaşmışlardır ancak bu durum sizi kesinlikle etkilemeyecektir. Peter Sutcliffe, Yorkshire Katili, belirgin biçimde İsa'nın sesini duymuştur ki ona kadınları öldürmesini söylemiştir (ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı.) George W. Bush Tanrı'nın kendisine Irak'ı işgal etmesini buyurduğunu söyledi (Gelin görün ki merhametli Tanrı Irak'ta kitle imha silahları bulunmadığını vahyetmeye tenezzül etmemiş.) Akıl hastanelerindekiler Napolyon ya da Charlie Chaplin olduklarını zannederler. Veya tüm dünyanın kendilerine suikast düzenlediğini ya da düşüncelerini diğer insanların beynine nakledebileceklerini düşünürler. Onların suyuna gideriz ancak ilham aldıkları iç düşüncelerini ciddiye almayız çünkü genelde insanların büyük bir kısmı bu fikirlere katılmayacaktır. Dinsel deneyimlerdeki tek fark, birçok insan tarafından öne sürülmüş olmalarıdır. Sam Harris, İncanın Sonu (*The End of Faith*) isimli eserinde yazdıklarıyla pek de alaycı bir tutumda değildi:

Mantıksal gerekçelere dayanmayan birçok inanç barındıran insanlara isimler yakıştırırız. İnançları oldukça yaygın olduğundaysa bunlara 'dinsel' deriz; Eğer bunun aksi olsaydı, bunlara 'çılgınlık', 'psikoz' ya da 'yanılgısal' dememiz daha olası olurdu... Hiç şüphesiz ki akliselimler sayıca fazladır. Ve Yaratıcının, yatak odası pencerenize yağmur damlalarını Mors alfabesiyle çarptırarak sizinle iletişim kurduğuna inanmak zihinsel bir hastalığın kati ispatı olurken, bu Yaratıcının düşüncelerinizi duyabildiğine inanmanın toplumumuzda normal olduğunun düşünülmesi aslında basit bir tarihsel kazadır. Böylelikle, dindarlar genelde çılgın olmazken, öz inançları tamamen öyledir.

Halüsinasyonlar konusuna Bölüm 10'da tekrar döneceğim.

İnsan beyni birinci sınıf bir benzetim yazılımı kullanır. Gözlerimiz, beynimize dışarıda neler olup bittiğinin doğru dürüst bir fotoğrafını ya da tarihsel olayların kesin bir filmi sahnelemez. Beynimiz sürekli güncellenen bir örnek oluşturur: optik sinirler üzerinde gürültüler çıkaran şifrelenmiş titreşimler yoluyla güncellenen ama yine de her halükârda düzenlenmiş olan örnekler. Optik yanılsamalar bunun canlı örnekleridir.^ Yanılsamaların önemli bir bölümü ki Necker Küpü buna iyi bir örnek teşkil eder, beynin aldığı duyu verisinin yalnızca iki gerçeklik örneğiyle uyumlu olmasından kaynaklanır. Beyin, bunların arasından bir seçim yapma temelinin olmamasıyla, her ikisini de algılar ve biz bir ilk örnekten diğerine bir dizi geçiş yaşarız. Baktığımız resim, tam anlamıyla, bize değişiyor ve farklı bir hal alıyormuş gibi görünür.

Beyindeki benzetim yazılımı özellikle yüz ve sesleri oluşturmakta uzmandır. Pencerenin eşiğinde Einstein'ın plastik bir maskesi vardır. Önden bakıldığında, şaşırtıcı olmayarak, eksiksiz bir surat gibi görünür. Şaşırtıcı olan arkadan bakıldığında (oyuk kısım) yine eksiksiz bir surat gibi görünmesi ve bu sefer gerçekten sıradışı bir algılamaya yaşanmasıdır. Bakan kişi maskenin etrafında dönerken, surat takip ediyormuş gibi görünür. (Mona Lisa'nın, takip ettiği söylenen bakışlarında olduğu gibi zayıf ve bıktırıcı değildir.) Çukur taraf gerçekten ama *gerçekten* hareket ediyormuş gibi görünür. Bu göz aldanmasını daha önce görmemiş insanların şaşkınlıkla nefesleri kesilir. İşin tuhafı, eğer maske yavaşça dönen bir masaya sabitlenirse, ön tarafa bakarken doğru yönde dönüyormuş gibi görünür, ancak çukur tarafa baktığınızda *çıt* yönde dönüyormuş gibi görünür. Buradan şöyle bir sonuç çıkar: Bir yönden diğerine geçiş

izlediğinizde, gelen taraf giden tarafı 'yiyormuş' gibi görünür. Bu, görmek için bazı külfetlere dayanmay-
değer müthiş bir yanılsamadır. Bazen çukur kısma oldukça yaklaşır ama yine de 'gerçekten' çukur
olduğunu göremezsiniz. Bunu görmeyi başarabildiğinizde, tekrar ani bir kayma görürsünüz ki bu ik
yöne de olabilir.

Bu neden olur? Maskenin üretiminde bir hile yoktur. Her çukur maske bunu yapabilir. Tüm hile bakan
kimsenin beynindedir. İçsel benzetim yazılımı bir yüzün varlığını bildiren bir veri alır ve belki de bu yüz
yaklaşık olarak doğru konumlanmış bir çift göz, bir burun ve bir ağızdan ibarettir. Bu yarım yamalak
işaretleri alan beyin gerisini halleder. Yüz benzetim yazılımı harekete geçer ve gözlere sunulan basit bir
çukur maskeden yola çıkarak eksiksiz bir yüz örneği yaratır. Yanlış yöne dönme yanılsamasıysa, eksiksiz
olarak algılanması beklenen maske yerine, masanın üstünde dönen oyuk bir maske olursa, zıt yönde
dönüş optik veriyi anlamlı kılmanın tek yolu olacaktır (bu epey zordur, ama özen gösterirseniz
göreceksiniz.V^{4*}' Tıpkı bazen havaalanlarında gördüğünüz, dönen radar çizgisinin yanılsamasına benzer.
Beyin radar çizgisinin doğru örneğini algılayana kadar, yanlış yönde ama tuhaf bir şekilde eğri bir tarzda
dönen hatalı bir örnek görülür.

Tüm bunları beyin benzetim yazılımının tüyler ürpertici gücünü açıklamak için söylüyorum. Pek tabii
olanca doğrulayıcı güçte 'Tann'dan gelenleri' ve 'hayalleri' üretebilecek kabiliyettedir. Bu kapsamlı
yazılım için, bir hayaleti, bir meleği ya da Bakire Meryem'i görmüş gibi göstermek çocuk oyuncağıdır. Ve
aynı durum işitme işlevinde de söz konusudur. Bir ses işittiğimizde, bu ses işitsel sınırlara inançla
taşınmaz ya da çok imanlı Bang ve Olufsen'in naklen yayını vasıtasıyla iletilmez. Görme gücünde olduğu
gibi, beyin sürekli güncellenen işitsel sınır verisine dayalı bir ses örneği oluşturur. İşte sırf bu yüzder
cırtlak hürlemesini sağlayan pür ton armonilerinin bir bileşkesini duymaktansa, trompet sesini tek bir
nota gibi işitiriz. Aynı notayı çıkaran bir klarnet 'odunumsu' bir ses çıkarırken, farklı armoni
uyumlarından dolayı bir obua 'kamışımı' ses çıkaracaktır. Eğer ayrıklı armonileri üst üste koymak üzere
bir ses sentezleme cihazını (*synthesizer*) dikkatlice idare edebilirsiniz, beyin bunları, benzetim yazılımı
durumu 'çakana' kadar kısa bir süreliğine pür tonların bir birleşimi gibi duyacaktır ve o andan sonra saf
trompetin ya da obuanın ya da dinlenen enstrümanın yalnızca tek notasını tadarız. Konuşmanın ünlü ve
ünsüz sesleri ve ayrıca farklı düzeydeki daha yüksek rütbeli fonemler (ses birimleri) ve sözcükler beyinde
yine aynı yöntemle oluşturulmaktadır.

Bir keresinde, çocukken bir hayalet sesi duymuştum: Bir erkek sesi bir şiir ya da dua gibi bir şey
mırıldanmaktaydı. Sözcükleri hemen hemen seçebiliyordu ama ne söylendiğini tam olarak anlamıyordum ki
bu ciddi, heybetli bir ses tonuydu. Eski evlerdeki rahip sığınaklarının hikâyelerini duymuştum ve biraz
korkmuştum. Ancak yatağımdan kalktım ve sesin kaynağına doğru yavaşça süründüm. Ben yaklaştıkça,
ses artıyordu ve aniden ses kafamın içine 'atladı.' Şimdi, bu sesin gerçekte ne olduğunu anlamaya çok
yaklaşmıştım. Rüzgâr, kilit deliğinden içeri süzülen ve beynimdeki benzetim yazılımının bir erkek sesi
örneği meydana getirmek için kullandığı sesler yaratıyordu. 'Duyduklarımın', yalnızca anlaşılmaz
konuşmalar olduğu söylenemezdi, bazı sözcükler hatta cümleler duymuştum. Ve eğer, hem aşırı
duygusal olsaydım hem de dindar bir yetiştirilme tarzım olsaydı, rüzgârın o gece bana neler
söyleyebileceğini çok merak ediyordum.

Başka bir olayda, yine aynı yaşlardayken, deniz kıyısındaki bir kasabada gayet sıradan bir evin
penceresinden dışarı bakan bir surat gördüm. Bu, inanılmaz bir nefretle gözlerini bana dikmiş kocaman
■ e yuvarlak bir surattı. Korkudan titrememe rağmen gerçekte ne ol uğunu görebilecek kadar yakma
yaklaştım: Perdelerin kıvrımının

•rattığı, surata benzer belli belirsiz bir şekil. Surat ve şeytani ifa ue, bizzat benim korku dolu çocuk
beynimce üretilmişti. 11 Eylül 1.'Ol'de, dindar kişiler İkiz Kuleler'den yükselen dumanların içinde tan'ın
yüzünü gördüklerini zannettiler: Bu aslında bir fotoğrafla desteklenen batıl bir inançtır ve internet yoluyla
yayımlanmış ve her . .re dağılmıştır.

Örnekler üretmek insan beyninin çok başarılı olduğu bir alan r :. Uykudayken, buna rüya görmek

denir; uyanık olduğumuzda, hali erme ya da son derece inandırıcıysa, sanrı adı verilir. Bölüm 10'un - aıutlayacağı üzere, 'hayali arkadaşı' sahibi çocuklar bazen arkadaş rını sanki gerçekmiş gibi çok net görürler. Eğer kolay aldanır ya7 iavsak, sanrı ya da anlaşılır rüya görmeyi oldukları gibi kabulleneyiz ve hayalet gördüğümüzü ya da işittiğimizi iddia ederiz; ya da r> melek; ya da Tanrı; ya da (özellikle de eğer genç, kadın ve Katolik

e Bakire Meryem. Bu tarz kuruntu ve görünmeler, hayaletler ya da "eleklerin, tanrıların ya da bakirelerin gerçekten burada olduğuna anmak adına hiçbir şekilde makul gerekçeler değildir.

- Toplu halisünasyonlar arasında, Portekiz'deki Fatima kentinde 1 i "de 70.000 yolcunun hep birlikte, güneşin 'gökyüzünden kopa •k aşağıdaki insan kalabalığının arasına girdiğini görmeleri"^{4VI} gibi 'itekler çok dikkat çekicidir. 70.000 kişinin nasıl olup da aynı ha uunasyonu görebildiğini açıklamak kolay değildir. Ancak bu ola7 dünyanın geriye kalanında fark edilemeden sadece Fatima'da ::rçleşmiş olmasını onaylamak daha güçtür. Ve onaylanması ge eken yalnızca bu değildir. Güneşin böyle bir hareket sergilemesi . n. güneş sisteminde yokedici bir yıkımın meydana gelmesi gerekir .. bu durumda, tüm insanlığın uzayda emin bir bölgeye fırlatılabil —esi için teknolojik ilerleme sürecinin hız kazanmasına odaklanılır. Burada ister istemez David Hume'un mucizeler için ürettiği kısa ve : tanım akla gelir: "Bir mucizenin kanıtlanması için şahitlik yeterli etilidir ancak, bu şahitlik kanıtlanmaya çalışılan gerçeklikten daha —ucizevîyse durum değişir."

■ Yetmiş bin kişinin eş zamanlı olarak aldanması ya da kitlesel bir . ı ana beraberce imza atmaları pek olası gözükmebilir. Veya tateki kayıtlar, yetmiş bin insanın hep beraber güneşi dans ederken _ rdüğünü bildirmekle yanılıyor. Ya da hepsi aynı anda serap gördüler bakışlarını güneşe sabitlemeye razı edilmişlerdi ki bu görme yete:Nİeri için pekiyi sayılmaz.) Ancak görünürdeki tüm olasılıksızlıklar mizdeki diğer seçenekten çok daha fazla olasıdır: Dünya aniden < i .lamasına bir baskı gördü, yörüngesinden dışarı fırladı ve güneş

* remi parçalandı ve bunu Fatima dışında hiç kimse fark edemedi.

Portekiz bu kadar izole bir memleket olamaz sanırım.¹

Kişisel tanrı 'deneyimleri' ve dinsel fenomenler hakkında gerçekten de söylenebilecek daha fazla söz yoktur. Eğer böylesi bir deneyim yaşadıysanız, kendinizi pekâlâ buna sıkı sıkıya inanır halde bulabilirsiniz. Ancak bizden buna inanmamızı beklemeyin, özellikle de beyin ve kuvvetli işleyişi hakkında az çok bilgi sahibiysek.

KUTSAL KİTAPTAN KANIT

Bazı insanlar vardır ki hâlâ kutsal kitaplara dayanarak Tanrı'nın varlığına ikna olurlar. C.S. Lewis'e atfedilmiş yaygınca tanınan bir kanıt (ki kendisi kanıtı nazaran daha yaygınca tanınmalıdır), şu bilgiyi sunar; İsa Tanrı'nın oğlu olduğunu öne sürdüğünden, ya haklı ya deli ya da bir yalancıdır: 'Çılgın, Kötü ya da İyi.' Veya, basit bir aliterasyonla (*dilbilimde ses yinelemesi, Lunatic, Liar, Lord*), 'Delice, Yalancı ya da Rab'dir. İsa'nın Tanrısal mevkiyle ilgili öne sürdüğü tarihsel kanıt çok azdır. Ancak, eğer bu kanıt sağlam olsaydı bile elimizdeki üçleme gülünç derecede eksik olurdu. Dördüncü bir olasılık, ki görünen köy kılavuz istemez, İsa gerçekten hatalıdır. Birçok insan hatalıdır. Daha önce de söylediğim gibi, İsa'nın kutsal olmayı amaçladığı yönünde bile sağlam tarihsel kanıtlar yoktur.

Kayda geçmiş bir metnin, şu gibi sorular sormaya alışkın olmayan insanları ikna edebilme gücü vardır "Bunu kim, ne zaman yazmıştır?" "Ne yazılacağını nasıl bilmişler?" "Kendi zamanlarında yazdıklarının, bizim zamanımızda da anlaşılır olabileceğini sahiden düşünmüşler midir?" "Bu insanlar tarafsız gözlemciler midir yoksa yazılarının çarpıtıldığı bir gündemleri mi vardır?" On dokuzuncu yüzyıldan beri bilge ilahiyatçılar, ilahilerin gerçek dünya tarihinde neler olup bittiğinin güvenilir açıklamaları olmadığına karşı konulmaz biçimde kanıtlamışlardır. Hepsi İsa'nın ölümü ve Paul'un mektuplarından uzun süre sonra yazılmıştır ki bu mektuplar İsa'nın hayatının sözde gerçeklerinden neredeyse hiç bahsetmez. Hepsi birçok farklı 'Çin Fısıltısı kuşaklarındaki' (bölüm 5'e bakın) hata yapması olası kâtipler tarafından sonradan çoğaltılmış ve yeniden çoğaltılmıştır ki zaten onların da kendi dinsel gündemleri vardı.

Dinsel gündemle saptırmanın güzel bir örneği İsa'nın Betlehem'de doğmasının kalp ısıtan efsanesidir ki akabinde Herod'un masum insan katliamı vardır. İsa'nın ölümünden yıllar sonra, ilahiler yazılırken, hiç kimse onun nerede doğduğunu bilmezdi. Ancak bir Eski Ahit kehaneti. (Micah 5: 2) Yahudilerin uzun süredir beklenen Mesih'in

' Hiç kuşku sut, karımın ailesinin bir keresinde *Hud Js I. i m ,lu l'ntısı.tl* isimli bir Paris otelinde konaklamış olmasına rağmen.

ztlehem'de doğacağını ummalarına yol açmıştır. Bu kehanet ışığın . John'un ilahisi özellikle taraftarlarının İsa'nın Betlehem'de *doğ .,miş* olmasını şaşkınlıkla karşılamasının altını çizer: "Diğerleri, Bu iz. İsa'dır dediler. Ancak bazıları İsa Kilise'den gelmeyecek miydi Jiler? Kutsal kitap, Hz. İsa, Davut'un tohumundan ve Betlehem :hrinin dışından, Davut'un olduğu yerden gelecek dememiş miydi?"

Matta ve Luka, İsa'nın her şeye rağmen Betlehem'de doğmuş ol zısı *gerektiği* kararına vararak sorunu farklı bir biçimde ele aldılar, .zcak İsa'yı o bölgeye farklı yollarla taşıdılar. Matthew, Meryem ve zsuF'un birlikte hep Beytullahim'de olduklarını, İsa'nın doğumun z n çok sonra, Mısır'dan eve dönerken Kral Herod'un masum insan tliamından kaçıp, Nazaretl'e yerleştiklerini söyler. Luke ise, bu utı tam aksine, Meryem ve Yusuf'un İsa doğmadan önce Nazareth'e e deştikler ini söyler. Öyleyse, kehanetin tamamlanması adına, o ".emli anda Betlehem'de nasıl bulundular? Luke şöyle der, Quirinius '.riye'nin hükümdarı olduğu zamanda, Sezar Augustus, vergilendirme amaçları için bir nüfus sayımını emreder ve herkes 'kendi şehrine' . :mek zorunda kalır. Yusuf 'Davut'un evinden ve soyundandır' ve _ndan ötürü 'Davut'un şehrine, yani Betlehem'e' gitmek zorunda anıştır. Bu iyi bir çözüm gibi görünüyordu; A.N.Wilson'un *İsa'da e Robiu Lane Fox'un Yasak Versiyon*'da (diğerlerinin arasından) .ıırttikleri gibi, tarihsel yanlışlıklarının dışında. Davut, eğer var ol . .di, Meryem ve Yusuf'tan yaklaşık bin yıl önce yaşamış olacaktı, malılar nasıl bir mantıkla Yusuf'u, bin yıl önce dolaylı bir atasının ^adığı bir şehre gönderme ihtiyacı hissetmişlerdir? Bu şuna benzer; •sela, eğer Fatih Wiiliam' ile buraya gelip yerleşen Senyör de la ıkeyne'e kadar yaşamış atalarımı hesaba katabilseydim, Ashbyde Zouch isimli bir yeri nüfus sayımı formunda doğum yerim olarak eiirtebilirdim.

Dahası, Luke tarihçilerin özgürce kontrol edebilecekleri olayları :şüncesizce ifade ederek itibarını mahveder. Hükümdar Quirinius _ . rçekten bir sayım emretmiştir; bu yerel bir nüfus sayımıdır ve Sezar A ugustus'un tüm İmparatorluk sınırları için emrettiği sayıma benze ez. Ancak bu sayım çok geç gerçekleşmiştir: M.S 6'da, Herod'un zümünden çok sonra. Lane Fox şöyle bir sonuç çıkarır, "Luke'un •.âyesi tarihsel olarak imkânsızdır ve tutarsızlıklarla doludur" an k Luke'un durumu ve Micah kehânetini tamamlama arzusunu göz " ünde bulundurarak onu suçlamaz.

Free Inquiry'nin Aralık 2004 sayısında bu mükemmel derginin :zıtörü Tom Flynn, çok sevilen Noel hikâyesindeki boşluk ve çelişiri belgeleyen makalelerin bir koleksiyonunu bir araya getirmiş; 1087 yılları arasında Normandiya Dükü ve 10661087 yılları arasında İngiltere Kralı olarak görev uştır. Muhterem Robert ve Herleva'nın tek oğludur, William gayrimeşru olarak Falaise'de, Fransa'nın parçası olan Normandiya'da doğmuştur. William İngiltere'yi istila etmiş, 1066 yılında Hasting Savaşı'm . ui.nuş ve İngiliz ayaklanmalarını bastırarak, şimdi bilinen Normandiya Fethini yapmıştır, *eii.it*.

tir. Flynn bizzat, İsa'nın doğumu üzerine nutuk çeken Evanjelistler Matthev ve Luke arasındaki birçok çelişkiye dikkat çeker.⁵⁰ Robert Gillooly, doğudaki yıldız, bakireyken doğum, bebeğin krallar tarafından yüceltilmesi, mucizeler, idam, İsa'nın dirilişi ve göğe yükselmesi de dahil olarak, Hz.İsa efsanesinin tüm önemli başlıklarının her birinin Akdeniz ve Yakın Doğu bölgelerinde zaten var olmakta olan dinlerden nasıl alıntı yapıldığını gözler önüne serer.

Flynn şu düşünceyi akla getirir, Matthew'ın Yahudi okuyucuların çıkarı uğruna Mesih kehanetlerini (Betlehem'de doğan Davut'tan miras kalan) karşılama arzusuyla, Luke'un Hıristiyanlığı, Yahudi olmayanlara uyarılama arzusu ve bundan ileri gelen putperest Helenistik dinlerin sıcak düğmelerine basılması, burnunun dikine çarpışır (bakireyken doğum, kralların tapınması vs..) Neticedeki çelişkiler göze batar cinstendir ancak inançlılar tarafından tutarlı bir şekilde göz ardı edilmektedir.

Bilge Hıristiyanlar George Gershvvin'in kendilerini şu konuda ikna etmesine gerek duymazlar, "Yükümlülükleriniz Incil'den alınmıştır, olmazsa olmaz değildirler." Fakat çevrede bu yükümlülüklerin zorunlu olduğunu düşünen birçok bilgisiz Hıristiyan vardır. Incil'i fazlasıyla ciddiye alanlar, bunu gerçekten de tarihin gerçekçi ve kesin bir kaydı olarak kabul ederler ve dolayısıyla inançlarını destekleyen bir kanıt olduğuna inanırlar. Peki bu insanlar, aslına uygun bir gerçek olduğuna inandıkları bu kitabın kapağını hiç açmazlar mı? Bu aşikâr çelişkileri fark etmezler mi? Gerçeklik arayışındaki birisi, Matthev'in, Yusuf'un Kral Davut'un soyundan yirmi sekiz ara nesille geldiğini savunmasının karşısında Luke'un kırk birinci nesil olduğu savunmasını kafasına takmaz mı? Daha da kötüsü, bu iki listedeki isimlerin bazıları örtüşmemektedir! Her koşulda, eğer İsa gerçekten bakire bir anneden doğduysa, Yusuf'un soyu bununla ilgisizdir ve bu bilgi Mesih'in Davut'un soyundan gelmesi gerektiğini belirten Eski Ahit kehanetini tamamlamakta İsa adına kullanılamaz.

Amerikalı İncil âlimi Bart Ehrman, alt başlığı, "*Yeni Ahit Kim. Neden Değiştir di'nin Gerisindeki Hikâye*" olan bir kitapta, Yem Ahit metinlerinin üzerini sisle örten büyük kararsızlığı açıklar.' Kitabın giriş bölümünde, Profesör Ehrman dokunaklı bir biçimde İncil inançlısı tutucudan özenli bir kuşkucuya geçişindeki kişisel eğitim seyrinin planını çizer ki bu kutsal kitapların geniş ölçüde yanılabilirliğini fark etmesiyle başlayan bir seyirdir. Amerikan üniversiteler: hiyerarşisinde yukarı doğru ilerlerken, en altta bulunan 'Moody İncil Enstitüsünden' başlayarak, Wheaton Üniversitesi'nden geçen (çizel²⁰

İide birazcık daha yukarıdadır, ancak yine de Billy Graham'ın okudur) ve en tepedeki dünyaca ünlü

Princeton'a kadar uzanan her 'amada, aşırı tutucu Hıristiyanlığı, tehlikeli progressivizme¹ karşın urken, sorunlarla karşılaşacağı şeklinde uyarılmıştır. Ve öyle de .muştur. Bu durumdan biz, yani onun okuyucuları fayda görüyo.. Diğer iç açıcı şekilde yerleşik inançlara karşı olan İncil eleştirisi

• raplar, daha önce bahsettiğim Robin Lane Fox'un Yasak Uyarlama
• c *Unauthorized Version*) ve Jacques Berlinerblau'nun Laik İncil: inançsızlar Neden Dini Ciddiye Almalıdırlar (*The Secular Bible; Why \ i>:hcliener\$ Mnst Take Religion Seriously*) isimli kitaplardır.

Resmi ölçütler dâhilindeki dört öğreti, az ya da çok keyfi olarak, azından bir düzine öğreti arasından seçilmiştir, Thomas, Peter, Nicodemus, Philip, Bartholomev ve Magdalalı Meryem öğretileri/⁵ Thomas Jefferson'un yeğenine yazdığı mektupta bahsettikleri işte bu la .e öğretilerdir:

Yeni Ahit'ten bahsederken, tüm İsa hikâyelerini okumanın yanı sıra, kendilerine Evanjelik diyen sahte evanjeliklerin oluşturduğu kilise bilim konseyinin (*ecdesUnlk*) bizim hakkımızdaki kararlarını da değerlendirmelisin. Çünkü bu sahte evanjelikler en az diğerleri kadar vahiy almış gibi görünürler ve ser bu iddialarını kendi mantığıyla muhakeme edeceksin, konseydekilerin mantığıyla değil.

'içilmeyen öğretiler konseydekiler tarafından da rağbet görmemişti . cnkü bir ihtimal, bu öğretilerdeki mantıksızlıklar kilise standardına

• n dört öğretilerdeki mantıksızlıklardan çok daha rahatsız ediciydi. Mesela, Thomas Öğretisi, çocuk İsa hakkında birçok hikâyecik içeri:du ki burada İsa yaramaz bir peri edasıyla büyülü güçlerini kötü . ellerine alet ediyor, oyun arkadaşlarını keçilere çeviriyor, çamurun kuş üretiyor ya da tahta parçasının uzunluğunu mucizevî bir şe de arttırarak marangoz babasına yardım ediyordu.² Hiç kimsenin

i şressivizm Amerika'nın tipik felsefesi olan pragmatizmin eğitime uygulanmasıdır. Temsilcileri Charles •: Peirce, William James ve John Dewevdir. Progressivizmin prensipleri şunlardır:

- Eğitim çocuğun ilgisine uygun olmalıdır.
- Çocuk öğrenmeye ihtiyacı olduğu ve istediği için öğrenmelidir.
- Eğitim hayatın bizzat kendisi olmalıdır. Progressivistler eğitim ile hayatı iç içe görürler.
- Öğretmenin rolü yön vermek değil tavsiye etmektir.
- Çocuk öğreneceği konuyu kendisi seçmelidir.
- Okul rekabet yerine iş birliğine teşvik etmelidir.
- Demokratik eğitim ortamı oluşturulmalıdır, *ed.n*.

S Wil\$ou, İsa biyografisinde, daha en başında Yusuf'un bir marangoz olduğu hikâyesi üzerine şüph
*r z. aktarır. Yunanca sözcük *tektoti* sahiden de marangoz demektir ancak A ramca sözcük *naggar'â* an
arr. niştir ki bu sanatkâr ya da bilge anlamına gelir. Bu bazı yapısal yanlış çevirilerden biridir, İncil'i *kz3* .
en ünlü yanlış çeviri. İsaiah'ın İbranicesi genç kadının (*almab*) Yunancaya bakire (*paribenos*) olarak *jrrr* .
.esidir. Basit bir hata! (Nasıl olduğunu anlamak için İngilizce sözcükler 'rmaid' temizlikçi kadın, kız] «r
.ien' i [bakire, el değmemiş] akla getirin) Bu çevirmen hatası çılgınca şişirilmiş ve İsa'nın annesinin bir a •
rr olduğunu söyleyen akıl almaz bir efsanenin doğmasına yol açmıştır! Tüm zamanların yanlış yapısal *M*
şampiyonu unvanının tek sahibi ayrıca bakireleri de etkilemiştir. İbı Warraq şamatacı bir üslupla, şu *wtm*
her Müslüman şehide yetmiş iki bakire" söziimin 'kristal kadar berrak beyaz üzümlerin' yanlış bir a rldüğünü
bildirmiştir. Şimdi, eğer bu yanlış geniş ölçüde bilinscydi, intihar cdeı masum kurbanların

Thornas Öğretisindekiler gibi yavan mucize hikâyelerine inanmayacağı düşünülmüştü. Ancak bu dört onaylı öğretiye inanmak adına herhangi bir neden aramaya gerek yoktur. Çünkü hepsi de efsane statüsündedir ve en az Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri hikâyeleri kadar belirsizdirler.

Kilise onaylı dört ilahinin en ortak oldukları nokta aynı kaynaktan türetilmiş olmalarıdır ki bu ya Mark'ın ilahisi ya da Mark'ın yaşayan en eski torun olduğunu belirten kayıp çalışmadır. Bu dört evanjeliğin kim olduklarını hiç kimse bilmez ama İsa'yla bizzat tanışmadıkları kesindir. Yazılanların çoğu tarihe göre anlamsız, saf girişimlerdir ancak barizce Eski Ahit'ten yinelenmişlerdir çünkü ilahi üretenler İsa'nın hayatının Eski Ahit kehanetlerini tamamlama zorunluluğu olduğu konusunda içtenlikle ikna olmuşlardır. Üstelik İsa'nın hiçbir zaman yaşamadığı tarihsel bir durum üretmek bile mümkündür, gerçi bu herkesçe desteklenmeyecektir. Tıpkı diğerlerinin arasından farklı biri olan, Londra Üniversitesinde Profesör olan G. A. Wells'in, İsa Var mıydı? (*Dici Jesus Existff*) da dâhil olmak üzere birkaç kitabında yazdığı gibi.

İsa büyük bir ihtimalle yaşamış olmasına rağmen, ünlü İncil bilimciler genelde Yeni Ahit'i tarihin güvenilir bir kaydı olarak hesaba katmazlar (ve kesinlikle Eski Ahit'in de) ve ben de İncil'i artık herhangi bir tanrısallığın kanıtı olarak göz önünde bulundurmayacağım. Thornas Jefferson'un selefi John Adams'a yazdığı sözcükler adeta geleceği sezer vasıftadır, şöyle ki, "Yüce bir Varlık olan babası tarafından bir bakirenin rahmine düşürülen İsa'nın gizemli neslinin, Jüpiter'in beynindeki Minerva nesli efsanesi gibi bir masal olarak değerlendirileceği günler gelecektir."

Dan Brown'un kitabı *Da Vinci Şifresi* ve kitaptan kurgulanan film, kilise çevrelerinde büyük tartışmalar başlatmıştır. Hıristiyanlar filmin ve filmi gösteren *Picket* isimli sinemalar zinciri şirketinin boykot edilmesine teşvik edilmiştir. Bu film baştan sona kurgudur: yalan, yanlış bir kurgu. Aslında bu katıksız öğreti tutkusudur. *Da Vinci Şifresi* ile öğreti arasındaki tek fark, *Da Vinci Şifresi*'nin çağdaş, öğretilerinse eski kurgu olmasıdır.

kim bilir kaç tanesi bugün yaşıyor olurdu? (İbn Wnrraq, 'Bakireler? Hangi bakireler?'. *Free Inquiry* 26: 1. 2006. 456.1

C)/J. KIL harıl Dawkins

“Üstün zekâlı erkeklerin çok büyük çoğunluğu Hıristiyanlık dinine inanmaz ancak bu gerçeği toplum içinde ört bas ederler çünkü kazançlarını kaybetmekten korkarlar. ”

B E R T R A N D R U S S E L

' evvton dindardı. Sen, Newton, Galileo, Kepler, vs. vs. vs. den üstün olduğunu mu zannediyorsun? Eğer Tanrı onların takdirini kazarak sağlamlıktaysa, sen kim olduğunu zannediyorsun?” Bu görüşün aşırı uygunsuz olduğunu söylemek pek bir şey değiştirmeyecektir,

- n bazı sofular buna Darvvin'in ismini karıştırırlar. Bunun sebebi

* tu, inatçı bir koku gibi etrafa saçılan ancak yanlışlığı kolaylıkla r atlanabilir bir dedikoduydu. Ve bu durum hiç kuşkusuz Darvvin'in

_m döşeginde dini benimsemesiyle ilgili dokunaklı bir hikâyeye uy . .ma arayışındaki bir 'Umut leydisi' tarafından kasıtlıca başlatılmış Hikâyeye göre akşam ışığında yatağında dinlenen Darvvin, Yeni

- :in sayfalarını çevirirken bir yandan da Evrim'in tamamıyla yan İduğunu itiraf etmiş.¹ Bu başlıkta çoğunlukla bilim insanlarına

- aklanacağım çünkü (belki de akla getirilmesi o kadar da zor olan sebeplerden) sevilen isimleri dindar örnekler olarak gösterme . tasındakiler genellikle bilim insanlarını kullanırlar.

Nevvton sahiden dindar olduğunu iddia etmiştir; tıpkı o dönün insanlarının neredeyse hepsinin yaptığı gibi (ve bunun bir önemi . tuğu akla getirilmelidir). Ancak bu görüş, önceki yüzyıllara göre

- " iğretimi yapmakta daha az sosyal ve hukuki baskının olduğu ve . ' terk etmek için daha fazla bilimsel desteğin olduğu on doku r.tu yüzyıla girildiğinde sona erer. Elbette her iki yönde de istismar olmuştur.

James Haught'un İnançsızlığın 2000 Yılı: Kuşkulanan ı Cesareti Olan Ünlü İnsanlar (2000 years of Disbeliev bunmuş

* i . uth :ht> C.ourage tâ Doubtl isimli eserinde belirttiği üzere, I —.vin'den önceki zamanlarda herkes inançlı değildi. Ve daha son= bazı seçkin bilim insanları Darvvin'e inanmayı seçtiler. Michael T iday'in,

Darvvin'in çalışmasını okumasından sonraki zamanlarda

:çten bir Hıristiyan olduğundan şüphe etmemiz için hiçbir sebep ktur. O Sandemanian tarikatının bir üyesiydi ve bu tarikatın menarı İncil'in gerçekçi bir yorumuna inanırlardı (geçmiş zaman kul?ic ölüm döşeginde dini benimseme kehanetleriyle onurlandırıldım. Aslında, bu eylemi monoton bir ma ^İkle

yinelerler [e.g. Steer 2003'e bakın], ki birbiri ardına gelen her taze ve canlı yanılısama bulurunun ataç i ilk olduğu savunulur. Galiba öldükten sonraki itibarımı korumak için bir ses kaydedici edimeli Ward şöyle

ekliyor, “Neden olum döşegiyle uğraşalım? Eğer çözülecekseniz. Templeton Ödülünü

- • icifl bunu sağlıklı zamanınızda yapın ve bundan bunaklığınızı sorumlu tutun.”

lanıyorum çünkü fiilen yok olmuş vaziyetler), yeni başlayan üyelerin ayaklan bir ayınle yıkanır ve Tanrı'nın arzularını saptamak için kura çekerlerdi. Faraday 1860'ta kıdemli oldu, Türlerin Kökeni'nin (*The Origin of Species*) yayımlanmasından yıllar sonra ve bir Sandemani an olarak 1867'de öldü. Deneyci Faraday'ın kuramcı akranı, James Clerk Maxwell eşit miktarda dindar bir Hıristiyandı. On dokuzuncu yüzyıl İngiliz fizikçilerinin diğer önde gelenleri William Thomson ve Lord Kelvin di. öyle ki bu kişiler evrimin zaman yoksunluğundan reddedildiğini ispatlamaya gayret etmişlerdir. Bu büyük termodinamik hata bilgileri, güneşin bir çeşit yakıt tüketen ateş olduğu ve binlerce milyon değil onlarca milyon yıl sonra tükeneceği yönündeydi. Kelvin'in nükleer enerji hakkında bilgi sahibi olması beklenemezdi. 1903'teki İngiliz Birleşmesi toplantısında, Charles Darwin'in ikinci oğlu Sir George Darwin, Curie çiftinin radyum keşfini orada kilere hatırlattığında, o sıralar yaşamakta olan Lord Kelvin'in henüz olgunlaşmamış varsayımını yıkarak şövalye unvanı verilmeyen babasının intikamını almıştı ve bu haklı çıkarma görevinin ona düşmesi memnuniyet verici bir gelişmeydi.

Yirminci yüzyılda din öğretimi yapan önemli profesörler bulmak zorlaşmıştır ancak çok da nadir değildir. Daha çağdaş olanların çoğunluğunun yalnızca Einsteinci anlamda dindar olduklarından kuşkulandım ve Bölüm I'de bunun kelimenin yanlış kullanılmasından kaynaklandığını belgelemiştim. Buna rağmen, bazı içi dışı bir, iyi bilim insanların, tam ve geleneksel anlamda dindar olanları da vardır. Çağdaş İngiliz bilim insanları arasındaki üç değişmez isim, Dickensian hukuk firmasındaki son sınıf öğrencilerinin keyif verici aşinalığıyla ön plana çıkarlar: Peacocke, Stannard ve Polkinghorne. Bu üç kişi hem Templeton Üdülü'nü kazanmış hem de Templeton Güven Kurumu'ndadır. Hepsiyle de aleni ve gizli, barışçıl sohbetler etmemin ardından, bir çeşit evrensel kanun düzenleyici görüşleriyle olmasa da Hıristiyanlık dininin ayrıntıları hakkındaki görüşleriyle beni şaşırttılar: dirilme, günahların ve diğerlerinin bağışlanması.

Amerika'da buna uyan bazı örnekler vardır, mesela resmi *insan Genom Tasarı'sının* Amerikan kolunun idari başkanı Francis Collins.¹ Ancak İngiltere'de olduğu gibi, nadir oldukları için göze batar ve akademi birliğinde kendilerini anlamayan akranlarına eğlence kaynağı olurlar. 1996'da, Cambridge'teki Clare üniversitesinin bahçesinde, İnsan Genom Tasarısının kurucu dâhisi arkadaşım Jim Watson ile genetik biliminin kurucu dâhisi Gregor Mendel üzerine hazırladığım bir BBC televizyon belgeseli hakkında görüştüm. Men del, hiç şüphesiz dindar bir adamdı, bir Augustini keşişiydi; ancak on dokuzuncu yüzyılda genç Mendel'in biliminin peşinden koşması için

' Parlak (ve inançsız) 'bilim korsanı* Craig Venter önderliğindeki gayri resmi insan Genom Tasarısıyla karıştırılmamalıdır.

en kolay yol buydu. Onun düşüncesine göre bu, bir araştırma ödeneğine eşdeğerti. Watson'a kaç tane çağdaş dindar bilim insanı tanıdığını sormuştum. Şöyle yanıtladı: "Aslında pek tanımam. Fırsatını buldukça onlarla tanıştım ve bu biraz canımı sıkıyordu [kahkahalar] çünkü, bilirsin işte, gerçeği ilham yoluyla arayanlara pek güvenmem."

Watson'un moleküler genetik devriminin yardımcı kurucusu Francis Crick, Cambridge Churchill Üniversitesi üyeliğini feshetmiştir çünkü üniversite (bir hayırseverin emriyle) bir ibadet odası inşa etme kararı almıştır. Watson'la Clare'de yaptığım görüşme esnasında, onun ve Crick'in aksine, bazı insanların din ile bilim arasında savaş olduğunu görmezden geldiğini çünkü bilimin işleyişi, dinin ise her şeyin nedenini ele aldığı iddia ettiklerini söyleyerek onu kasten sınadım. Watson sert bir karşılık verdi: "Flerhangi bir şey için var olduğumuzu düşünmüyorum. Biz yalnızca evrimin ürünleriyiz. Diyebilirsiniz ki, 'Yaa, eğer bir amaç olduğuna inanmıyorsan hayatın hayli kasvetli olmalı.' Ancak ben iyi bir öğle yemeği yemek isterim." İyi bir öğle yemeği yedik.

Dindarların, gerçekten seçkin, dindar ve çağdaş bilim insanlarını bulma gayretleri bir umutsuzluk havası içindedir hatta deyim yerindeyse kalanları idareli kullanırlar. 'Nobel ödüllü Flıristiyan bilim insanlarının' listesini sunduğunu söyleyen bulabildiğim tek web sitesi, toplamda yüzü geçmeyen Nobel ödüllü bilim insanlarından yalnızca altı tanesiyle çıkagelir. Bu altı taneden dört tanesinin hiçbir şekilde Nobel ödülü almadıkları ortaya çıkmıştır ve en azından bir tanesi, kesin tecrübeme göre, tamamen sosyal sebeplerden kiliseye hizmet eden bir inançsızdır. Benjamin BeitHallahmi'nin daha düzenli bir çalışması şunu ortaya çıkarmıştır, 'bilim alanlarında Nobel ödülü alanlar arasında, edebiyat alanındakiler de buna dahil olarak, ait oldukları nüfusa kıyasla kayda değer oranda bir dinsizlik vardır.

Önemli gazetelerden Tabiat'daki *Natura*) Larson ve Witham imzalı 1998 seneli bir araştırma, emsallerine göre daha seçkin oldukları düşünülen Amerikan bilimadamlarından Milli Bilim Akademisi'ne¹ *iNatiımai Acculemy of Sciences*) seçilenlerin yalnızca yüzde 7'sinin ;nsan suretinde bir Tanrı'ya inandıklarını gösterir²¹ Ateistlerin bu ezici üstünlüğü, Amerikan halk nüfusunda neredeyse tam zıt yödedir. Buna göre bu insanların yüzde 90'ından fazlası bir çeşit doğüstü varlığa inanırlar. Milli Akademiye seçilmeyen daha düşük rütbeli bilim insanlarının sayısı vasat düzeydedir. Daha seçkin örnekler söz konusu olduğunda, dindar inançlılar azınlıktır ancak bu azınlık yak .aşık olarak etkileyici bir yüzde 40 seviyesindedir. Tıpkı beklediğim gibi, Amerikan bilim insanları genel Amerikan halkından daha az dindardır ve en seçkin bilim insanları, en inançsız olanlardır. Dikkat

çekici nokta, Amerikan halkının genelindeki dindarlık ile entelektüel elit kesimin ateizmi arasındaki zıt kutuplaşmadır.^{M/}

Başlıca yaratılışçı web sitesi, ‘Yaratılışa Yanıtlar’ın’ Larson ve Witham’ın araştırmasından alıntı yapması gülünçtür ki bu, dinde yanlış giden bir şeyler olduğu varsayımına kanıt olarak kullanılmaktan ziyade, evrimin din ile uyumlu olduğunu öne süren rakip din savunucularıyla iç savaşlarında bir karşı silah olarak kullanılmıştır. ‘Milli Bilim Akademisi Sapına Kadar Tanrı’sızdır’ başlığının altında, ‘Yaratılışa Yanıtlar’, Larson ve Witham’ın *Nature*’m editörüne yazdıkları mektuptaki sonuç paragrafı alıntı yapmaktan keyif alır.

Bulgularımızı derlerken, Milli Bilim Akademisi, kamu okullarında evrim öğrenimini teşvik eden bir kitapçık yayınlamıştır ve bu Amerika’daki bazı muhafazakâr Hıristiyanlar ile bilimsel topluluklar arasındaki yürürlükte olan sürtüşmenin kaynağıdır. Kitapçık, okurları, ‘Tanrı’nın var olup olmadığı bilimin tarafsızca baktığı bir sorgudur’ görüşüne ikna etmekte. MBA başkanı Bruce Albert şöyle diyor: “Bu akademinin son derece dindar birçok seçkin üyesi vardır ki bunlar evrime inanan insanlardır. Çoğu da biyologtur.” Bizim araştırmamız ise bunun aksini iddia eder.

Alberts, Bölüm 2 ‘Neville Chamberlain Evrimciler Okulu’nda belirttiğim sebeplerden ötürü ‘NOMA’yı kucaklamıştır. ‘Yaratılışa Yanıtlar’ ise çok farklı başlıklara el atar.

ABD Milli Bilim Akademisi’nin İngiltere’deki dengi Krallık Ailesi’dir. Bu kitap basım aşamasındayken, iş arkadaşlarım R. Elisa Beth Cornvvel ve Michael Stirrat benimkisiyle kıyaslanabilir ancak daha kusursuz olan ve Krallık Ailesi Üyelerinin (KAÜ) dinsel fikirleri üzerine olan araştırmalarım kaleme almaktaydılar. Yazarların elde ettiği sonuçların tümü daha sonra yayımlanacaktı ancak kibarlık göstererek ilk sonuçları burada aktarmama izin verdiler. Fikirleri derecelendirmek için standart bir yöntem kullandılar; Likert tipi²² yedi puanlı ölçek. Krallık Ailesi’nin elektronik posta sahibi tüm 1074 Üyesi (büyük çoğunluğu) ankete tabi tutuldu ve yüzde 23’ü yanıt verdi (bu tarz bir araştırma için iyi bir rakam). Farklı ifadeler sunuldu, mesela: ‘İnsan suretinde bir Tanrı’ya inanırım, bu bireylerle ilgilenen, duaları duyan ve cevap veren, günah ve ihlallerle alakalı, hüküm bildiren bir Tanrıdır.’ Katılımcılara bunun gibi her ifade için, 1 den (güçlü red) 7 ye (güçlü onay) kadar bir rakam bildirmeleri söylendi. Bu sonuçları Larson ve Witham araştırmasıyla doğrudan kıyaslamak biraz zordu, çünkü Larson ve Witham akademisyenlerine 7 puanlı

değil yalnızca 3 puanlı bir skala sunmuşlardı, ancak uygulama aynıydı. KAÜ'nin ezici bir çoğunluğu, tıpkı Amerikan akademisyenlerinin ezici çoğunluğu gibi ateisttir. Üyelerin yalnızca yüzde 3,3'ü insan suretinde bir Tanrı olduğu fikrine tam bağlılık gösterirken (ölçekte 7'yi seçtiler), yüzde 78,8 bu fikrin tam karşısındaydı (ölçekte 'Ti' seçtiler). Eğer 'inançlıları' 6 ve 7'yi seçenler olarak tanımlar, 'inançsızları' 1 ve 2 'yi seçenler olarak tanımlarsanız, 213 inançsız karşısında yalnızca 12 inançlı sayısını elde edersiniz. Tıpkı Larson ve Witham gibi, ve tıpkı BeitHallahmi ve Argyle'in not ettiği gibi, Cornwell ve Stirrat biyoloji dalındaki bilim insanlarının fizik dalındaki bilim insanlarına göre daha ateist olduklarını keşfettiler. Bu küçük ama önemli bir eğilimdi. Ayrıntılar ve son derece ilginç neticelerin tamamı için lütfen yayımlandığında kendi belgelerine başvurun.^{5<s/}

Krallık Ailesi ve Milli Akademi'nin seçkin bilim insanlarını geride bırakırsak, acaba nüfus genelinde ateistlerin daha iyi eğitilmiş ve daha zeki kişiler arasından çıkmalarının daha olası olduğunu bildiren bir kanıt var mıdır? Dindarlık ve eğitim seviyesi ya da IQ arasındaki istatistiksel ilişkiyle ilgili yapılan araştırma çalışmalarının bazıları yayımlanmıştır. Michael Shermer, *İnanma Yöntemimiz: Bilim Çağında Tanrı Arayışı* isimli kitabında, kendisi ve meslektaşları Frank Sulloway'in birlikte hazırladıkları, rasgele seçilmiş Amerikalılar'm geniş çaplı incelemesini anlatır. En ilgi çekici sonuçlardan birisi de dindarlığın gerçekten de eğitimle olumsuz yönde ilişkide olduğunun fark edilmesidir (daha yüksek eğitilmiş insanların dindar olması daha olanaksızdır.) Dindarlık aynı zamanda bilime olan ilgi ve (çok keskin biçimde) politik özgür düşünceyle de olumsuz ilişkidedir. Ne bunlar ne de dindarlığın 'ailevi' dindarlıkla olumlu ilişkide olması bende herhangi bir şaşkınlık hissi uyandırmamaktadır. İngiliz çocuklarının yaşantısını inceleyen sosyologlar, incelemeye aldıkları çocuklardan yalnızca onikide birinin ailelerinin dinini reddettiklerini ortaya çıkarmışlardır.

Tahmin edeceğimiz gibi, farklı araştırmacılar araştırma konularını farklı yollarla ölçerler, bu yüzden farklı çalışmaları karşılaştırmak zordur. Metaanaliz bir araştırmacının bir konu üzerinde yayımlanmış tüm araştırma kâğıtlarına baktığı bir tekniktir. Aynı sonuca ulaşan araştırmalar sayılır ve bu sayı farklı bir sonuca ulaşan araştırmaların sayısıyla karşılaştırılır. Din ve IQ konusunda, bildiğim tek metaanaliz çalışması, 2002'de *Mensa*²³ Dergisinde Paul Bell tarafından yayımlanmıştı.^{7/} Bell şöyle bir sonuç çıkarmış: 'Dinsel inanç ve bir kimsenin zekâsı ve/veya eğitim seviyesi arasındaki ilişki üzerine 1927'den beri yapılan 43 araştırmanın, dördü hariç hepsi bu etmenler arasında bir ters orantı olduğunu ortaya döker. Buna göre, bir

kimsenin zekâsı ya da eğitim seviyesi ne kadar yüksek olursa, bu kişinin dindar olması ya da herhangi bir türden “inançlar” barındırması o kadar olanak dışıdır.’

Bir metaanaliz kendisine katkısı olan diğer tüm araştırmalardan daha az spesifik olmaya mecburdur. Bu satırlar arasında keşke daha fazla araştırmaya ya da diğer ulusal akademiler gibi seçkin birliklerin üyelerinin Nobel, Crafoord, Field, Kyoto, Cosmos ve diğer büyük ödüller ve madalyaların kazananlarının çalışmalarına yer verebilseydik. Bu kitabın gelecek nesil sürümlerinin bu tarz bilgileri zenginleştireceğini umarım. Mevcut çalışmalardan elde edilebilecek en akılcı sonuç, din savunucularının sevilen örnek insanlar konusunda genelde durduklarından daha sessiz kalmayı akıl edebilmeleri olmalı, en azından bilim insanlarının alanına giren konularda.

PASCAL’IN BAHSİ

Büyük Fransız matematikçisi Blaise Pascal’m hesabına göre, Tanrı’nın varlığı aleyhindeki olasılıklar her ne kadar yüksek olsun, bu konuda yanlış bir varsayımda bulunmanın cezası çok asimetrik olacaktır. Tanrı’ya inansanız iyi edersiniz çünkü eğer haklıysanız, sonsuz mutluluğunuz sorunsuzca ilerleyecek, ancak eğer inanıp da yanılıyorsanız herhangi bir kaybınız olmayacaktır. Diğer taraftan, eğer Tanrı’ya inanmazsanız, yanıldığınızı anladığınızda sonsuz bir yıkım içerisine girersiniz, ancak eğer inanmamakta haklıysanız yine bir kaybınız olmayacaktır. Tanrıya inanmamak, bu durumda, düşük bir zihinsel başarının ürettiği bir fikirdir. Tanrı’ya inanın.

Oysa Tanrının varlığıyla ilgili bu kanıtta belirgin bir tuhaflık var. İnanmak, bir tedbir meselesi olarak değerlendirilmesinin ardından uygulamaya konulan bir eylem olamaz. En azından, bu bir irade meselesi değildir. Kiliseye gitmeye ve Nicene Creed’i ezberlemeye karar verebilirim ya da bir yığın kutsal kitabın içindeki her kelimeye inanacağıma söz verebilirim. Ancak eğer bunlara gerçekten inanmıyorsam bu yaptıklarımın hiçbiri benim gerçekten inanmamı sağlamaz. Pascal’ın bahsi, sadece Tanrı’ya inanma *numarası yapmanın* göstergesi olabilir. Ve inandığınızı iddia ettiğiniz Tanrı, her şeyi bilme gücü olan türden bir Tanrı olmasa iyi olur yoksa bu dalaverenizi sezebilir. İnanmanın planlanmış bir şey olduğu gülünç bir görüştür ve Douglas Adams Dirk Gently’nin Kutsal Dedektiflik Ajansı’nda (*Dirk Gently’s H’lrstic D ete etim: Agency*) bununla ilgili alaycı sözlerini kaleme almıştır ki bu kitapta robot Elektrik Papaz’la tanışırız. İnsanın yükünü azaltan cihaz ve ‘inanmayı sizin adınıza yapar.’ Ve

İOO Richnrıl Dnvvkitn

elbette satın alırsınız. *De luxe* modelinin tanıtımı şöyledir, “Salt Lake City’de inanılmayan şeylere bile inanabilecek beceridedir. Pişman ol mayacaksınız!”

“Eğer Tanrı’yı hoşnut etmek istiyorsan yapmak zorunda olduğun tek şey ona *inanmaktır*” fikrini nasıl olur da bu kadar kolay onaylarız? inanmakta bu kadar özel olan nedir? Tanrı’mn şefkati, cömertliği ya da tevazuyu ödüllendirmesi daha olası değil midir? Ya da dürüstlüğü? Ya eğer Tanrı, gerçeği içtenlikle öğrenmek için çaba sarfetmenin en yüksek erdem olduğuna inanan bir bilim adamı ise? Doğrusu, kâinatın tasarımcısı başlı başına bir bilim adamı değil midir? Bertrand Russel kendisine, öldükten sonra Tanrı’nın “Neden bana inanmadığınızı bilmek istiyorum” sorusu karşısında ne cevap vereceği sorulduğunda şöyle yanıtlamıştır: “Yeterli kanıt yoktu Tanrım, yeterli kanıt yoktu”. Tanrı’nın Russel’in cesur kuşkuculuğu karşısında, bahisçi ve korkak Pascal’a duyduğundan çok daha fazla saygı duyması olası değil midir? (Birinci Dünya Savaşı’nda hapisanede baş gösteren cesur pasifizmini hesaba katmayın) Ve Tanrı’nın ne karar vereceğini hiçbir yolla öğrenemeyeceğimiz için, Pascal’ın Bahsinin aksini ispatlamaya dahi gerek duymayız. Unutmayın ki bir bahisten bahsediyoruz ve Pascal, bu girişiminin yalnızca uzun vadeli olasılıklarda işe yarayacağını söylüyordu. Tanrı’nın ahlaktan yoksun sahte inancı (hatta dürüst inancı) açık yürekli kuşkuculuktan daha değerli bulacağına bahse girer miydiniz?

Zira öldüğünüzde karşısına çıkacağınız tanrının Baal olduğunu varsayın ve Baal’ın tıpkı eski hasmı Yahwey kadar kıskanç olduğunu farz edin. Pascal, yanlış tanrı üzerine bahse girmektense hiç böyle bir girişimde bulunmasa kendisi için daha yararlı bir iş yapmış olmaz mıydı? Aslında, bahse girilebilecek olası tanrıların ve tanrıçaların tam sayısı Pascal’ın tüm mantığını altüst etmez mi? Pascal bahsinin

kurallarını belirlerken büyük ihtimale dalga geçiyordu, tıpkı benim şimdi onunla dalga geçtiğim gibi. Ancak öylesine tuhaf insanlarla karşılaştım ki burada bu konuya kısaca değinmem gerekti; mesela bir konferansın soru sorma aşamasında, Pascal'ın bahsinin Tanrı inancının lehinde bir kanıt olduğunu ciddiyetle öne sürenler olmuştu.

Sonuç itibariyle, bir tür Pascal karşıtı bahsi savunmak mümkün müdür? Varsayalım, Tanrı'nın varlığının gerçekten de küçük bir şansı olduğunu kabul ettik. Bununla beraber, eğer yok olduğu yönünde bahse girerseniz daha iyi, daha dolu bir hayat süreceğiniz söylenebilir. Çünkü bahsiniz var olduğu yönündeyse, kıymetli zamanınızı ona tapmakla, ona kurban vermekle, onun için savaşmak ve ölmekle vs harcamak zorundasınız. Konuyu burada devam ettirmeyeceğim, ancak siz şimdiye kadar anlattıklarımı aklınızın bir köşesine not edin çünkü kitabın ilerleyen bölümlerinde dinsel inanç ve rivayetlerden doğan kötü sonuçlara geri döneceğiz.

BAYES KANITLARI

Sanırım Tanrı'nın varlığı yönünde kanıt bildirme girişimlerinden en tuhaf olanı geçenlerde Stephen Unvvin'in Tanrı Olasılığı'nda (*The Probability of God*) öne sürdüğü Bayes kanıtlarıdır. Bu kanıtları kitaba aktarmak konusunda endişeliydim çünkü hem çok zayıf hem de eski uygarlıklar nezdinde, diğerlerine göre daha az kutsaldılar. Ancak Unvvin'in kitabının 2003 yılında yayımlanmasının ardından gazetecilerin dikkatini kayda değer oranda çekmiştir ve bazı açıklayıcı ipuçlarını bir araya getirme fırsatı sunmuştur. Hedeflerini anlıyorum çünkü Bölüm 2'de belirttiğim gibi, ben Tanrı'nın varlığının incelenabilir bilimsel bir varsayım olduğuna (en azından prensipte) inanırım. Ayrıca Unvvin'in hayalperest girişimi, "*olasılıklara sayı atamanın*" oldukça gülünç olduğu kabul edilebilir.

Kitabın alt başlığı, Temel Gerçeği Kanıtlayan Basit Bir Hesaplama (*A Simple Calculation that Proves the Ultimate Truth*), yayıncının görüşlerinden izler taşır, çünkü bu kadar aşırı kendine güven hissini Unvvin'e ait ifadelerde rastlayamayız. Unvvin'in kitabını bir 'yapmanın yöntemi' kitabı olarak görmek daha uygun olur, örneğin *Bayes'in Aptallar için Kuramları* (*Theorem for Dummies*: s. kitabı gibi. Çünkü burada Tanrı'nın varlığı tıpkı yarıyalayıcı bir durum araştırması gibi incelenir. Unvvin pekâlâ Bayes kuramını göstermek için kuramsal bir cinayeti deneme olayı olarak kullanabilirdi. "Dedektif kanıtları sıralar. Silahtaki parmak izleri Bayan Peacock'u işaret etmektedir. Sayısal bir olasılığı yüzüne vurarak bu şüphenin ölçümünü yapar. Ancak Professor Plum'un kadına çamur atmak için bir sebebi vardır. Bayan Peacock'un şüphesini uygun bir sayısal değerle azaltın. Adli kanıt yüzde 70 olasılıkla silahın kesinlikle uzak mesafeden ateşlendiğini söylemektedir ki bu durum zanlının askeri eğitim almış olduğunu bildirmektedir. General Mustard'ın artmış şüphesini ölçün. Aziz Green cinayet için en akla yatkın nedene sahiptir.²⁴ Onun olasılığının sayısal değerlendirmesini arttıralım. Fakat kurbanın ceketindeki uzun sarı saç yalnızca Bayan Scarlett'e ait olabilir..." ve böyle gider. Belirlenen olasılıkların aşağı yukarı öznel bir karışımı detektifin aklında çalkalanır ve onu farklı yönlere iter. Bayes kuramı detektifin bir sonuç elde etmesine yardım etmekle yükümlüdür. Bu, birçok tahmini olasılığı birleştirmek ve bir final karar elde etmek için kullanılan matematiksel bir motordur ve elde edilen son karar yeni bir sayısal olasılık değerini verir. Ancak elbette bu son olasılık tahmininin güvenilirliği, tamamıyla eldeki orijinal rakamların güvenilirliğiyle orantılıdır. Bunlar beraberindeki tüm kaçınılmaz kuşkuyla, genelde öznelce hüküm verilmiş kararlardır. GIGO¹ prensibi burada uygulanabilir; Lâkin Unvvin'in Tanrı örneği o kadar temelsizdir ki GIGO prensibiyle bile bir yere varamayız.

Unvvin, Bayes sonucunu rakip istatistiksel yöntemler karşısında karşılıksızca kayıran bir risk yönetimi uzmanıdır. Unvvin Bayes kuramını bir cinayeti değil ama en büyük sınav olan Tanrı'nın varlığını üstlenerek tanımlar. Plan tam kararsızlıkla başlar ve buna göre Tanrı'nın varlığı ve yokluğu olasılıklarına yüzde 50 şer ihtimal verilerek dereceleri belirleme yoluna gidilir. Ardından meseleyle alakalı altı başlığı listeler, her başlığın önemini saptayan rakamları atar ve bu altı rakamı Bayes Kuramı motoruna uygulayarak hangi rakamların öne çıktığına bakar. Buradaki sorun, (yine) bu önem belirten altı rakamın Stephen Unvvin'in kişisel yargılarından ibaret olmasıdır ve bu kişisel yargılar sadece usulü yerine

getirmek adına rakamlarla desteklenir. Bu altı başlık şunlardır:

1 İyilik duygumuz, vardır.

2 İnsanlar kötü şeyler yaparlar (Mitlet, Stalin, Saddam Hüseyin)

3 Doğa kötü eylemler gerçekleştirir (depremler, tsunamiler, kasırgalar.)

4 Küçük mucizeler tecrübe edilebilir (Anahtarlarımı kaybettim ve sonra buldum.)

5 Büyük mucizeler tecrübe edilebilir (İsa ölmüş ve yeniden dirilmiştir.)

6 İnsanlar dinsel deneyimler yaşarlar.

Bunun işe yarayan tarafı şudur; (bence hiçbir işe yaramaz), Tanrının var olma olasılığı bir yukarı çıkar bir aşağı düşer, ardından başlangıç noktasındaki yüzde 50'yi güç bela yeniden kazanır ve en sonunda Unvvin'in tahminine göre bu çekişmeli Bayes yarışında Tanrı yüzde 67'lik bir var olma olasılığına erişir. Akabinde Unvvin bu yüzde 67'lik Bayes hükmünün yeterince yüksek olmadığına karar verir, böylelikle acil bir 'iman' enjeksiyonuyla bu hükmü tuhaf bir şekilde yüzde 95 seviyesine yükseltir. Kulağa şaka gibi gelebilir ancak gerçekten de bunu yapmıştır. Bu kararını nasıl haklı çıkardığını söyleyebilmeyi dilerdim ancak hakikaten söylenecek hiçbir şey yok. Bu gibi saçmalıklara birçok kez rastlamışım ancak dindar ama bir o kadar zeki, inançlarını haklı çıkaran bilim insanlarıyla tartışırken, kanıt olmadı

ğında bunu itiraf ederler: “Bu konuda herhangi bir kanıt olmadığını onaylıyorum. Zaten bu yüzden buna inanç deriz.”(Buradaki son cümle neredeyse acımasız bir tavırla dile getirilmiştir, bir mazeret ya da savunma işareti değildir.)

Şaşırtıcıdır ki, Unwin’in altı başlıklı listesi ne tasarımdan kanıtı, ne Aquinas’ın beş ‘kanıtı’ ne de çeşitli ontolojik kanıtları içermemektedir. Listenin bu kanıtlarla ilgisi yoktur: Sayısal Tanrı olasılığı tahminine en küçük bir katkı sağlamaz. Unwin başarılı bir istatistikçi olarak bu altı ifadeyi tartışmaya açar ve akabinde elde ettiği sonuca hiç etki etmediklerini belirtir. Buna inanabilirim, her ne kadar tasarım kanıtını önemsememekteki nedenlerimiz örtüşmese de. Ancak Bayes’e bel bağlayarak benimsediği kanıtlar, bence en az diğer kanıtlar kadar zayıftır. Geriye söylenecek tek şey kalıyor, bu da kanıtlar için belirlediğim öznal olasılık değerlerinin onun değerlerinden farklı olduğudur ve zaten öznal yargıları kim umursar ki? O, doğru ve yanlış hissimizin apaçık bir biçimde Tanrı’nın varlığını kanıtlar nitelikte olduğunu düşünüyor, oysa bence bunlar birbiriyle tamamen alakasız konulardır. 6. ve 7. bölümlerin göstereceği üzere, doğru ve yanlış hissimizin bir doğüstü ilahın varlığıyla net bir bağlantısı olduğu yönünde sağlam bir kanıt yoktur. Tıpkı bir Beethoven dörtlüğünü takdir etme yeteneğimizin Tanrıyla bir ilgisi bulunmaması gibi. İyilik duyumuz bir Tanrı olsa da olmasa da aynı durumda olacaktı, (gerçi iyi olmak zorunda değiliz)

Diğer taraftan, Unwin’e göre kötülüğün varlığı, özellikle de deprem ve tsunami gibi doğal afetler, Tanrı’nın var olma olasılığını oldukça düşürmektedir. İşte burada, Unwin’in yargısı benimkine ters, ancak birçok tatsız ilahiyatçminkine benzerdir. ‘Takdiri İlahi’ (Kötülüğün varlığı karşısında Tanrısal iyiliğin korunması) ilahiyaçların uykusunu kaçırmaktadır. Otoriter Oxford Felsefe Elkitabı *Oxford Companion: to Philosophy*) kötülük sorununu ‘geleneksel teizme en güçlü itiraz’ olarak verir. Ancak bu yalnızca iyi bir Tanrı’nın varlığı aleyhindeki bir kanıttır. İyilik Tanrı Varsayımı tanımının hiçbir parçasını oluşturmaz, yalnızca keyfi bir ilavedir.

Kabul edilmelidir ki, ilahiyat eğilimli kişiler genelde kronik olarak, gerçeği, arzulanan gerçekten ayırt etme yetisinden acizdirler. Ancak daha bilgili bir inançlı için, bir tür doğüstü zekâ konusunda, kötülük sorununun üstesinden gelmek çocuk oyuncağıdır. Basitçe, kötü bir tanrının varlığını kabul etmek; Eski Ahit’in her sayfasında kol gezen gibi bir tanrı. Ya da, eğer bu hoşunuza gitmediyse, ferdi bir kötü tanrı icat edin, buna Şeytan deyin ve dünyadaki bütün kötülüklerin varlığını, onun iyi tanrıyla yaptığı kozmik savaşların bir sonucu olarak görün. Veya (daha gelişmiş bir çözüm) insan sıkıntılarıyla özenlice uğraşmaktan daha önemli vazifeleri olan bir tanrıyı doğru

IO4 Richrd Davvkins

varsayın. Ya da acı çekilmesine kayıtsız olmayan ancak bu acıları sistemli, adil bir kâinatta özgür irade adına ödenmesi gereken bir bedel olarak gören bir tanrı. İlahiyatçıların tüm bu rasyonelleştirmelere (akla uygun hale getirme) inandıkları görülebilir.

Bu mantık kapsamında, eğer Unvvin'in Bayes denemesini tekrar uyguluyor olsaydım, ne kötülük sorunu ne de genel ahlaki kurallar bu varsayımın (Unvvin'in yüzde 50'si) boş olduğu konusunda fikrimi değiştirmeyecekti. Ancak bunun ayrıntısına girmek istemem çünkü, her halükârda, ne Unvvin ne de ben, kişisel fikirlerle heyecan yaratma peşinde koşamayız.

Kişisel yargıya dayanmayan çok daha etkili bir kanıt vardır, o da sılıksızlıktan kanıt. Bu kanıt çarpıcı biçimde bizi gerçekten de yüzde 50 bilinemezlikten çok uzaklara taşır ki bu birçok teisti teizmin uç noktalarına götürürken, beni bunun tam aksine, yani ateizmin uç noktasına götürür. Aslında bunu birkaç kez ima etmiştim. Kanıtın özünde şu bildik 'Tanrı'yı kim yarattı?' sorusu vardır ki bu soru çoğu düşünen insanın kendi içinde keşfettiği bir sorudur. Tasarımcı bir Tanrı düzenli karmaşıklığı izah etmekte kullanılamaz çünkü herhangi bir şey tasarlama kapasitesindeki herhangi bir Tanrı, aynı açıklamayı kendi gerçekliği için sunabilecek karmaşıklıkta olmalıdır. Tanrı bizim içinden çıkmaya gücümüzün olmadığı sonsuz bir kısır döngü sunar. Bir sonraki bölümde açıklayacağım üzere, bu kanıt Tanrı'nın her ne kadar teknik açıdan çürütülemez olsa da, gerçekte çok çok olanak dışı olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM 4

Tanrı Neredeyse Kesin Olarak Neden Yoktur

“Parklı dinsel cemaatlerin din adamları, tıpkı cadıların gün ışığından korktukları gibi bilimin ilerlemesinden korkar ve benimsedikleri aldatmacaların yok oluşunu müjdeleyen kaçınılmaz sona nefretle kaş çatarlar. “

T H O M A S J E F F E R S O N

İhtimalsizlikten kanıt en önemli olanıdır. Tasarımdan kanıtın bildik kurnazlığına benzemesinin yanında, hiç şüphe yok ki Tanrının varlığı yönünde bildirilen günümüzün en tutulan kanıtıdır ve inanılmaz geniş sayıda reistin nezdinde tamamen inandırıcıdır. Aslında gerçekten de son derece kuvvetli bir kanıttır ve sanırım çirü tilemez; ancak kanıtın gücü teist amacın aksine kullanılmalıdır, olasılıksızlıktan kanıt adamakıllı ele alındığında, Tann'ının var olmadığının kanıtlanmasına oldukça yaklaşıp. "Tanrının neredeyse kesin olarak neden var olmadığının istatistiksel ispatına koyduğum başlık, "Nihai Boeing 747" gambitidir.¹

Bu başlık Fred Hoyle'un gülünç Nihai Boeing 74' benzetmesi ve bir araç hurdalığından ileri gelir. Hoyle'un bu iddiasını bizzat kaydettiğinden emin değilim ancak yakın meslektaşı Chandra Wickramasinghe tarafından ona atfedildiğinden, muhtemelen güvenilirdir." Hoyle, Dünya üzerinde yaşamın kendiliğinden başlayabilmesi olasılığının, bir hurdalığın altım üstünü silip süpürerek geçen bir kasırganın rastlantı eseri bir Boeing 747'nin parçalarını (uçak çalışacak şekilde) birleştirebilmesi olasılığından daha yüksek olmayacağını söylemiştir. Diğerleri ise bu mecazı aldı ve karmaşık canlılar müteakip evrimine uyguladılar ancak elbette bu suni bir mantığa dayanıyordu. Nitekim "47 sahasında, parçalarının gelişigüzel karıştırılıp birleştirilmesiyle dört dörtlük işleyen bir at, böcek ya da devekuşu yaratmanın karşıt olasılıkları yaradılışçılarca destek görür çünkü onlara göre bunu ancak Tanrı yapabilir. Bu, özetle, yaradılışçıların en sevdikleri kanıttır; lâkin hu kanıt yalnızca doğal seçilimi daha en başından kavrayamamış birisi tarafından üretilebilir: Bu kişi, doğal seçilimin bir rastlantı teorisi olduğunda karar kılan birisidir fakat rastlanmadığın konuyla ilgili anlamı dikkate alındığında bunun tam aksi düşünölmelidir.

İhtiraalsizlikten kanıtın yaradılışçılar tarafından kötüye kullanımı daima aynı genel yöntemle etkinlik kazanır ve eğer yaradılış çı 'akıllı tasarımın' (AT) politik açıdan avantajlı süslü maskesinin ardında gizlenmeyi seçse bile bir şey değişmez.² İnceleme altına alman bazı fenomenler (bunlar genelde yaşayan bir varlık ya da bu varlığın daha karmaşık organlarından biridir, bu sebeple bu fenomenler tek bir molekülden evrene kadar uzanan bir yelpazedir) tam anlamıyla istatistiksel olasılıksızlıklarıyla methedilirler.

"Satrançta oyuncunun avanu | lı dutunu fpentek için küçük tadarı kurban ctmnı. 4tr.n.

Akıllı tatarım düpiumca tanımlandığında. ya radikalliğin ucuz smokin ijiyuuş kir lubdır.

Bazı zamanlarda bilgi teorisinin dili kullanılır: Danvincilik, canlılardaki bilgi içeriğini teorik anlamda bir olasılıksızlık oranı ya da 'baskın değer' olarak belirleyip, yaşayan varlıklardaki tum verinin kaynağını açıklamaya soyunmuştur. Ama bu kanıt insanlara ekonomistlerin basmakalıp parolasını hatırlatır: bedava yemek diye bir şey yoktur ve Darvvinciik bir hiç uğruna bir şeyler elde etmeye çalışmakla suçlanır. Aslında, bu bölümde göstereceğim üzere. Darvvinci doğal seçim, tüm bilginin nereden geldiği çözümsüz bilmeceğini çözenin bilinen tek yoludur. Aslında bir hiç uğruna bir şeyler elde etmeye çalışan Tanrı Varsayımı'ymış gibi görünüyor. Tanrı bedava yemeğini kapmaya çalışır ve kendisi yem olur. Çünkü bir tasarımcıyı işaret ederek izah ermeye çalıştığınız varlık istatistiksel olarak ne kadar olanak dışıysa, tasarımcısı da en az onun kadar olanak dışıdır. Tanrı Nihai Boeing 747'dir.

Olasılıksızlıktan kanıt, karmaşık varlıkların rastlantı sonucu meydana gelemeyeceklerini saptar. Fakat birçok kişi 'rastlantı sonucu meydana gelemez' ifadesinin, 'kasıtlı tasarım olmasa meydana gelemez' ifadesiyle aynı anlamda olduğunu **zanneder**. Bu yüzden olasılıksızlığın taşanının bir kanıtı olduğunu düşünmeleri gayet olağan bir durumdur. Darviinci doğal seçim biyolojik olasılıksızlık tan yola çıkarak bunun yanlışlığını gözler önüne serer. Ve Darvincilik ile cansız dünya arasında (mesela evrenbilim) sıkı bir bağ olmasa da, bizi biyolojinin esas alanı dışındaki konularda da bilinçlendirir.

Darvinciliğin derinlemesine kavranması hem bizi tasarımın rastlantısallığın tek alternatifi olmadığı konusunda bilinçlendirecek hem de diğer taraftan bize ağır işleyen bir süreçte gelişen karmaşıklığın kademeli eğimlerini keşfetmeyi öğretecektir. Darwin'den önce, 1 lume gibi filozoflar yaşamın olanak

dişiliğinin, tasarımın mutlak kanıtı anlamına gelmediğini kavramış ancak buna bir alternatif sunamamışlardır. Biz, Darwin'in desteğini arkamıza alarak tasarım görüşüne karşı iliklerimize kadar şüphe duymalıyız. Tasarım yanılması bizi ezelden beri kapana kısırmış bir tuzaktır ancak Darwin sayesinde bilinçlenerek bu konuda bağışıklık kazanmamız gereklidir. Çünkü o, bunu hepimiz için başarmış olmayı istemiştir.

BİR BİLİNÇLENDİRİCİ OLARAK DOĞAL SEÇİLİM

Bir bilim kurgu filminde uzay mekiğindeki astronotlar evlerini özlerler: 'Dünya şu anda ilkbaharı yaşıyor!* Buradaki yanlışlığı hemen fark edemeyebilirsiniz, derinde yatan anlam bilinçsiz kuzey yarımküre milliyetçiliğidir ki bu durum biz kuzey yarımkürede yaşayanlar için geçerli olduğu kadar yaşamayanlar için de geçerli dir. 'Bilinçsiz' tam olarak doğru tanımdır. Ve bilinçlendirme ram burada devreye girer. Avustralya ve Yeni Zelanda'da, Güney Kutbunun üst kısma yerleştirildiği dünya haritaları satın alabilirsiniz ki bunun mantığı anlamsız bir eğlenceden fazlasıdır. Eğer bu haritalar kuzey yarımküredeki dersliklerin duvarına asılsalardı işte o zaman göz kamaştırıcı düzeyde bir bilinçlenme gerçekleşirdi. Her geçen gün çocuklar 'kuzeyin' 'yukarıda' tekeli olmayan ve keyfice belirlenmiş bir polarite olduğunu akıllarına kazırlardı. Harita onları hem bilinçlendirir hem de ilgilerini çekerdı. Eve gider ve bunu ebeveynlerine aktarırlardı ve bu arada, bir öğretmenin öğrencilerine verebileceği en güzel hediyelerden biri çocuğun ebeveynlerini şaşırtabileceği bir bilgi sunmaktır.

Bilinçlendirmenin gücünü fark ermemi sağlayan feministlerdir. 'Herstory*' açıkça gülünçtür, çünkü "hi\$story"deki "hi\$"in, etimolojik¹ olarak eril zamir 'his' ile hiçbir ilgisi yoktur. Etimolojiyle ilgili benzer bir saçmalık, 1999'da NVashington'lu bir memurun 'niggardly'² kelimesini kullandığında bunun bir ırksal saldırı olarak değerlendirilip işine son verilmesidir. Ancak 'niggardly' ya da 'herstory' gibi saçma örnekler bile insanları bilinçlendirmeyi başarmışlardır. Biraz sakinleşip gülmeyi durdurduğumuzda, herstory bize tarihi farklı bir bakış açısıyla gösterecektir. Cinsiyet zamirleri kötü şöhretlerinin yanında bilinçlendirme konusunda yol göstericidirler ve İngilizce dili cinsiyet zamirleri konusunda oldukça talihsizdir. **(İle ı >r shc umst .1sk bansa! f or ha: <ah ::h('thar kıs»r her sense of siyle could ever allatp himself or herse!f tn ünite lika t his. O (erkek veya kadın) düşünüş yapısının (erkeğin veya kadının) böyle bir yazı yazmasına (erkeğe veya kadına) imkân verip vermeyeceğini (erkek veya kadın olan) kendine sormalı.)** Ancak eğer dilin bu talihsizliğiyle başa çıkmasını başarabilirsek, insan ırkının yarısının (kadınların) hassaslıklarına karşı bilincimiz artacaktır. **Matı** (Adam), /minkinel (insanoğlu), The Rights of **Man** (İnsan Hakları), ali **men** are created equal (tüm erkekler eşit varadılmıştır), one **man** one vote (bir erkek bir oy); İngilizce, kadınları sürekli dışlıyormuş

' **Kökten bil im. Dilin kültleriyle ilgilenen bilim dalı, çtv.tz.**

'**Niggard. 'niggat' vaui zenci kelimesinden türetilen pinti, cimri anlamına gelen bir kelime, ed.n.**

gibi görünür.²⁵ Gençliğimde, kadınların 'erkeklerin geleceği' ;<u 1. . . ' n:n.. gibi bir ifadeden onurlarının kınlabileceği hiç aklıma gelmezdi. Aradan geçen onlarca yıl ardından hepimiz bilinçlendik. 'Human' yerine 'man' kelimesini kullanmakta diretenler bile artık bunu, ne yaptığının farkında bir özür havası içinde yapmaktalar. Ya da feministleri kasıtlı olarak kızdırmak için geleneksel dili zalimce savunmaktalar. **Zeitgeist'i kavrayanların** tümü bu konuda bilinçlenmiş, hatta nuh deyip peygamber demeyen ve saldırılarım iki katına çıkararak olumsuzca tepki vermeyi seçenler bile artık yön değiştirmişlerdir.

Feminizm bize bilinçlendirmenin gücünü ispatlar ve bu tekniği doğal seçilimin izahı için ödünç almak isterim. Doğal seçim yalnızca hayatın bütününe açıklamaz; ayrıca düzenli bir karmaşıklığın, tasarımcı bir kılavuz olmadan basit başlangıçlardan nasıl doğabileceğinin açıklamasını kavrayabilmemiz için bilincimizi bilimin gücü yönünde arttırır. Doğal seçilimin bütünüyle kavranması bizi diğer alanlara gözü pekçe atılmamız konusunda cesaretlendirir. Darv incilik bu diğer alanları da içine alarak, geçmişte biyolojiyi bir kereliğine tuzığa düşüren hatalı alternatifler hakkındaki kuşkumuzu ayağına kaldırır. Darwin'den önce, yusufçuk böceği kanadı ya da bir kartal gözü gibi hayli **tasarlanmış** görünen bir organın gerçekten rastlantısal olmayan, bilakis katışıksız, doğal sebeplerin uzun bir sürecinin son ürünü olduğunu kim tahmin edebilirdi?

Douglas Adams'ın kökten ateizme geçişinin dokunaklı ve tuhaf açıklaması bir nevi (bililerinin onu bilinemezlerle karıştırmasını önlemek için 'kökten' sözcüğünün altını çizmişti) Darvinciliğin gücünün bir bilinçlendirici olduğuna tanıklık etmektir. Umarım aşağıdaki alıntıda su yüzüne çıkacak olan tutkumdan ötürü bağışlanırım. Özürüm şudur ki. Douglas'ın bazı kitaplarımdan etkilenerek (ki bu kitaplar hiç kimsenin dinini değiştirme amacı gümmemiştir) din değiştirmesiyle bu kitabı onun anısına atfetmek istemişim ve bunu yaptım! Ölümünden sonra Kuşku Balığı **Vhe Salman nj Dnuhı** isimli kitabında tekrar yayımlanan bir röportaj sırasında, bir gazeteci Douglas'a nasıl ateist olduğunu sorar. Soruyu yanıtlamaya nasıl bir bilinemezci olduğunu anlatarak başlar ve ardından şöyle devam eder:

Ve düşündüm, düşündüm, düşündüm. Ancak devam etmek için yeterli bir neden bulamadım ve bu yüzden herhangi elle tutulur hır sonuca ulaşamadım. Tanrı fikri hakkında uç noktada kuşkuluydum ancak mevcut bilgi birikimim, yaşam ve evrene farklı bir açıklama sunabi

İccck sağlam hır işleyiş örneğini keşfetmem için yeterli değildi. Ancak devam ettim, okumayı ve düşünmeyi bırakmadım. Bazı zamanlarda, otuzlu yaşlarımın başlarında, evrimsel biyolojiyle ilgili kitaplara rastlamıştım ki ayrıntı vermem gerekirse bunlar Richard Dawkins'in kitapları Gen Bencildir S //•/ , ve sonraki kör

Saatçi / / [Mir.i \X'ah:hm,ıl > ¹ idi ve aniden (sanırım Gen Bencildir! ikinci okumam sırasında) taşlar yerine oturdu. Bunlar oldukça şaşkına çeviren bir basitlikten bahsediyordu ancak bu basitlik elbette hayatın sonsuz ve değişken karmaşıklığının bütününü doğurmuştu.

Doğrusu içimde canlanan bu korkuyla karışık saygı, insanların dinsel deneyimler hakkında konuşurken hissettiklerinden çok daha akılcıydı. Mantık karşısındaki saygını her geçen anarken, bilgisizliğin yarattığı huşu önemi yitiriyordu/**¹

Bahsettiği çarpıcı basitlik görüşünün elbette benimle bir ilgisi yoktu. Bu Darvvin'in doğal seçilimli evrim teorisiydi; en yüksek bilimsel bilinçlendirici. Douglas, seni özlüyorum. Sen benim en akıllı, en komik, en açık görüşlü, en hazırcevap, en uzun boylu arkadaşım ve muhtemelen inancını değiştirdiğim tek kişisin. Umarım bu kitap yüzünü güldürmüştür; gerçi sen beni (ölümünle) ağlatmıştın.

Bilimsel bilgiye vakıf filozof Daniel Dennett, evrimin elimizdeki en köklü fikirlerden birisiyle çeliştiğini belirtmiştir. Buna göre: "Üreten, üretilenden daima daha karmaşık ve akıllıdır. Ben buna alttan damlatan yaratılış teorisi derim. Hiçbir zaman bir mızrağın bir mızrak yapıcısını ürettiğini göremezsiniz. Bir nalbanta ayakkabı diken bir at asla düşünülemez. Bir çömlekçi üreten bir çömleği de göremezsiniz. Dar\vin'in bu sezgi karşıtı teoriyi sonlandıran bir işleyen süreç keşli, insan felsefesine olan desteğine devrimci nitelik aşlar ve çokça bilinçlendirme gücüyle doludur.

Böylesi bilinçlendirmelerin, biyoloji dışında alanların kusursuz bilim insanlarının kavrayışları için bile bu kadar gerekli olması hayret vericidir. Fred Hoyle parlak bir fizikçi ve evrenbilimciydi ancak yanlış anlaşılabilir Nihai Boeing ^47'si ve **ATchaeopteryx**¹ fosiliyle ilgili talihsiz girişim gibi diğer biyolojiyle alakalı hataları, bilincinin doğal seçim dünyasının güzelce sergilenmesiyle arttırılması gerektiğini akla getirir. Aydın birisi olduğu için doğal seçilimi kavramış olduğunu varsayarım. Ancak doğal seçilimin gücünün değerini gerçekten anlamak için belki de önce doğal seçimle ıslanmak, hatta içine batıp biraz yüzmelisiniz.

Diğer bilim dalları bizi farklı yöntemlerle bilinçlendirirler. Fred Hoyle'nin astronomi bilimi, yaşamdaki rollerimizi üzerinde oynadığımız o küçük sahneye (dünya) uyum sağlarken gösecrişi mizi azaltıp, hem yazınsal hem de mecazi anlamda bize haddimizi

¹ **Ilılcı cu cıkı tov.I ku> el.ıt.**

bildirir; kozmik parlamadan sonraki yıkıntıların arasında parlayan bir nokracık. Jeoloji, bize hem birey hem de tür olarak kısa süreli varlığımızı hatırlatır. John Ruskin'i de bilinçlendirmiş ve 1851 'deki unutulmaz yürekte haykırışını yapmasına neden olmuştur: "Keşke jeologlar beni rahat bıraksavdı, çok iyi yaşayabilirdim ama ya bu korkunç çekiçlere ne demeli! İncil dörtlüklerinin her kadansının sonunda çınlamalarını duyarım." Evrim, zaman algımıza da aynı etkiyi yapar; bu hiç şaşırtıcı değildir çünkü evrim jeolojik süreklilik içinde işler. Ancak Darvvinci evrim, bilhassa doğal seçim, daha fazlasını yapar. Biyolojinin ilgi alanını kapsayarak tasarım yanılısamasını yok eder ve fizik ve de kozmolojideki tasarım varsayımlarının her çeşidiyle ilgili kuşkulamamızı öğütler. Fizikçi Leo nard Susskind sanırım şu sözlerini not ederken bunları hatırlamadan edememişti: "Ben bir tarihçi değilim ancak bir fikir bildirecek cesarettiyim: Modern kozmoloji sahiden Danvin ve Wallace ile başlar. Kendilerinden öncekilerin aksine, varlığımızla ilgili doğaüstü etmenleri bütünüyle inkar eden açıklamalar sundular... Darvvin ve Wallace yalnızca yaşam bilimleri için bir standart belirlemekle kalmayıp, kozmoloji için de belirlemişlerdir. Bu gibi bilinçlendirmelere asla ihtiyaç duymayan diğer fizik bilimciler, Victor Srenger'i (kitabı **Dilim Tanrıyı Bulmuş mudur?**) (cevap, hayırdır) şiddetle öneririm ve Peter Atkins'ın kitabı **Yeniden Ziyaret Edilen Yaradılış T.reation Rcvisitcd** bilimsel şiir alanında en sevdiğim eserlerdir.

Önerdiğim yollarla bilinçlenme niyetinde olmayan ve beni sıkça hayrete düşüren teistler, doğal seçilimi "Tanrı'nın eserini meydana getirme yöntemi" olarak görüp, bundan keyif duyar gibi görünürler. Doğa seçimli evrimin, yaşam dolu bir dünya yaratmakta en basit ve temiz yol olacağı görüşünü desreklerler. Tanrı'nın hiçbir şey yapmasına gerek kalmaz! Peter Atkins, az önce bahsettiğim kitabında, yaşam içeren bir evren yaratma amacıyla mümkün olan en az gücü harcayarak kurtulmaya çalışan kuramsal olarak tembel bir Tanrı'nın doğruluğunu varsayarken, bu düşünceyi mantıklı, tanrısız bir sonuca kadar taşır. Atkins'in tembel Tanrısı 18. Yüzyıl Aydınlanmasının deist Tanrı'sından bile daha tembeldir: **detis otiousus** (faydasız, gereksiz tanrı); ayrıntıyla tercüme edersek, acele etmeyen Tanrı, işsiz, aylak, gereksiz, işe yaramaz. Atkins, tembel Tanrı'nın yapmak zorunda olduğu işin miktarını adım adım azaltmayı başarır ki en sonunda bu Tanrı'nın hiçbir şey yapmasına gerek kalmaz: aslında var olmaya bile tenezzül ermeyebilir. Bu sırada, hafızamda Woody Allen'm zekâ dolu sızlanması canlanıverir: "Sonuçta bir Tanrı varsa, onun kötülük yapma peşinde olduğunu sanmam. Ancak onun hakkında en fena şekilde yorum yapmak isterseniz, onun başarısız bir Tanrı olduğunu söylersiniz."

Tarı Yanılıp»! 113

İNDİRGENEMEZ KARMAŞIKLIK

Darvvin ve Wallace'nin çözdüğü sorunun önemini şişirmek imkânsızdır. Yaşayan lıer organizmanın anatomisi, hücre yapısı, biyokimyası ve davranış özelliklerinden, ayrıntılı örnekler vererek söz edebilirim. Ancak görünürde tasarımın en dikkat çekici ve başarılı örnekleri, (bariz sebeplerden ötürü) elbette varadılışçı yazarlar tarafından ortaya çıkarılmıştır ve benim kibar ironimi hak eden varadılışçı kitap şudur: "**Yaşam. Buraya Nasıl Geldim?**" İsimsiz bir yazarındır ancak **Watchtower Bible and Tract Society** kuruluşu tarafından on altı dilde, 11 milyon kopyası basılmıştır. Ancak bu kitap bana yalnızca yayıncı firma tarafından takdir edilmiş gibi geliyor, çünkü 11 milyon adet basılan bir kitabı dünyanın dört bir yanındaki iyilikseverlerden sadece 6 kişinin, bana istemediğim bir hediye olarak göndermesi bunun en sağlam kanıtıdır.

Bu anonim ve savurganca dağıtılmış çalışmanın bir sayfasını rasgele açtığınızda, **Venüs Çiçek Sepeti** / **:c.: Ha .?sperailun:**

adıyla bilinen sünger ve beraberindeki Sir David Attenborough alıntısından fazlasını bulamayız: " **Venüs Çiçek Sepeti** adıyla bilinen ve silikon dikenlerle bezeli karmaşık bir süngerin temel çatısını incelediğinizde, hayal gücünüz şaşkına döner. Birbirinden bağımsızmış gibi görünen mikroskobik hücreler nasıl bir iş birliği yaparak milyonlarca camsı kıymığı ve bu kadar karmaşık ve güzel bir kafesi oluşturur? Bunu bilmeyiz." The Watchtower yazarları son cümlelerini eklemekte zaman kaybetmez: "Ancak bildiğimiz bir şey var: 'Bu sünger rastlantı sonucu tasarlanmış olamaz.' Bu gerçekten doğru,

rastlantıyla tasarlanmış olamaz. Hepimizin bu konuyla ilgili hemfikir olacağımız bir durum vardır. **Euplectella aspergillum** iskeleti gibi fenomenlerin istatistiksel olasılıksızlığı her yaşam teorisinin çözmesi gereken esas sorundur. İstatistiksel olasılıksızlık ne kadar yüksek olursa, rastlantısallık mantıklı bir çözüm olmaya o kadar uzaklaşır: Olasılıksızlık kelimesi de zaten bu durumu tanımlar. Ancak olasılıksızlık bilmesinin aday çözümler, yanlış yorumlanan tasarım ve rastlantısallık değil tasarım ve doğal seçilimdir. Rastlantısallık canlı organizmalarda gözlemediğimiz yüksek seviyedeki olasılıksızlıklara açıklama getiren bir çözüm değildir ve akli başında hiçbir biyolog böyle olduğunu iddia etmemiştir. Aslında daha sonra açıklayacağım üzere tasarım da gerçek bir çözüm değildir; ancak şimdilik her yaşam teorisinin çözmek zorunda olduğu sorunu açıklamakla devam etmek isterim: rastlantısallıktan kurtulma sorunu.

II4 R*dı.ırıl Dımkıu

Warchtower'in sayfalarını çevirdikçe, Lohusa Otu \nsi tfn buı (riñhala) adıyla bilinen şahane bitkiye rastlarız ki her parçası böcekleri mükemmelce tuzağa düşürmek üzere tasarlanmış gibi görünür. Böcekler polenlerle kaplanır ve başka bir Lohusa Otu'na sevk edilirler. Çiçeğin karmaşık zarafeti Watchtower'i şu soruyu sormaya iter: "Bunların hepsi rastlantı sonucu mu oluşmuştur? Ya da akıllı tasarımcı tarafından mı yaratılmıştır?" Bir kez daha, hayır, *elbette* rastlantı sonucu oluşmamıştır. Bir kez daha, akıllı tasarım rastlantısallım tek doğru alternatifi değildir. Doğal seçim yalnızca sade, mantıklı ve hoş bir çözüm değildir; rastlantı sallığa karşı şu ana kadar önerilmiş işleyen tek alternatiftir. Akıllı tasarımcı tıpkı rastlantısallık gibi aynı sakıncadan zarar görür. Bu açıkça anlaşılır biçimde istatistiksel olasılıksızlığa akılcı bir çözüm getirmez. Ve olasılıksızlık ne kadar yükselirse, akıllı tasarımcı da aynı oranda mantıksız kaçır. Akıllı tasarımcının sorunu iki katına çıkardığı çok açıktır. Sorunun artmasına bizzat tasarımcı sebep olur çünkü doğrudan doğruya kendi kökeniyle ilgili daha büyük bir sorunu açığa çıkarır. Bir Lohusa Otu kadar olanak dışı bir canlıyı zekâsıyla tasarlama kapasitesine sahip herhangi bir varlık başlı başına en az Lohusa Otu (ya da evren) kadar olanak dışı olmalıdır. Bu berbat kısır döngüyü sonlandırmaktan çok uzak olarak Tanrı, döngüyü olabildiğince kötü bir hale sokar.

Watchtower'in sayfalarını çevirmeye devam ettiğimizde dev kızıl ağacın {Scifuoicidablron xi#dntewu} dokunaklı bir açıklamasına ulaşırız. Bahçemde bir tane var çünkü bu özellikle sevdiğim bir ağaçtır; henüz sadece bir bebek, hemen hemen yüz yaşında ancak çevredeki en kısa ağaç. "Kızıl ağacın yanında duran sıksa bir adam yalnızca bakışlarını sessizce yukarı diker ve bu heybetli ağaç karşısında saygı duyar. O halde bu görkemli devin yapısı ve onu oluşturan küçük tohumların bir tasarım eseri olduğuna inanmak mantıklı değil midir?" Bir kez daha, eğer tasarımın tek alternatifinin rastlantı olduğunu düşünürseniz, o halde, hayır, mantıklı değildir. Ancak yazarlar ya zekâları yetmeyip kavrayamadıklarından ya da bunu yapmayı istemediklerinden, bir kez daha gerçek alternatif doğal seçilimi ima etmeyi unuturlar.

Bitkilerin (ister küçük Farekulakları ister devasa Kaliforniya Çamları) kendilerini inşa edecek enerjiyi kazandıkları sürece fotosentez denir. Tekrar Watchtower'da yazdığı gibi: Bir biyolog şöyle der, "Fotosentez sırasında, yaklaşık olarak yetmiş iarklı kimyasal tepkime olur. Bu gerçekten de mucizevî bir olaydır. Yeşil bitkiler doğanın 'fabrikaları' unvanını almışlardır; güzel, dingin, çevre kirletmeyen, oksijen üreten bitkiler suyun geri dönüşümünü sağlar ve dünyayı beslerler. Bunun açıklaması rastlantısallık olabilir mi? Buna sahiden inanabilir miyiz?" Hayır, buna inanmamalıyız; anTJUUI Yanılığısı 11^

cak arka arkaya örnekler tekrarlaması bizi hiçbir yere ulaştırmaz. Yaradılışçı 'mantığı' hep aynıdır. Bazı doğal fenomenlerin rastlantısal olarak var olması istatistiksel olarak çok imkânsızdır ve ilaveten bu fenomenler genelde çok karmaşık, çok güzel, çok huşu uyandırıcıdır. Bu yazarların rastlantısal lığa sunabildikleri tek alternatif tasarımdır. Bunların hepsi bir tasarımcı tarafından yaratılmış olmalıdır. Ve bilimin bu hatalı mantığa yanıtı da hep aynıdır. Rastlantısallım tek alternatifi tasarım değildir. Doğal seçim daha iyi bir alternatiftir. Aslında, tasarım daha en başında gerçek bir alternatif değildir çünkü çözdüğü sorundan daha büyük bir sorun doğurur: tasarımcıyı kim tasarladı? Rastlantısallık ve tasarım

her ikisi de istatistiksel olasılıksızlığın çözümü olarak başarısızdırlar çünkü biri başka bir sorun doğurur, diğeriye sorunu kısırdöngüye çevirir. Doğal seçim gerçek bir çözümdür. Şimdiye kadar sunulmuş yegâne işleyen çözümdür. Ve yalnızca işleyen bir çözüm değil aynı zamanda müthiş bir şıklığın ve gücün açıklamasıdır.

Doğal seçilimi olasılıksızlık probleminin başarılı bir çözümü yapan ancak aynı anda rastlantısallık ve tasarımı daha ilk adımda başarısızlığa uğratan nedir? Yanıt doğal seçilimin olasılıksızlık problemini küçük parçalara ayıran birikimli bir süreç olmasıdır. Bu küçük parçaların her biri belli belirsiz imkânsızdır ancak bu

o kadar ket vurucu bir durum değildir. Bu belli belirsiz imkânsız sonuçlar yüksek miktarda olup, bunlardan bir yığın oluşturulduğu takdirde, bu yığının sonuç ürünü gerçekten çok ama çok imkânsızdır, o kadar imkânsızdır ki rastlantısallım menzili dışına çıkar. Bunlar yaratılışımın bıknırcı biçimde geri dönüştürdüğü kanıtının ana fikrini veren sonuç ürünlerdir. Yaratılışçı esas sonucu tamamen es geçer çünkü istatistiksel olasılıksızlık oluşumunu bir kerelik, eşsiz bir sonuç olarak görmekte ısrar eder.

Birikimin gücünü idrak edemez.

İhtimalsizlik Dağına Tırmanmak'ta, konuyu bir örnek yardımıyla izah ettim. Dağın bir tarafı tırılanılması imkânsız dik bir kayalıktır ancak diğer tarafta zirveye doğru yumuşak bir eğim bulunur. Dorukta karmaşık bir makine vardır, bu bir göz ya da bak terisel kamçı motoru olabilir. Böyle bir karmaşıklığın parçalarının kendiliğinden birleşebilmesi mantıksız görüşü, dağın eteğinden doruğa sadece tek bir sıçrayışla sembolize edilmiştir. Evrim, bunun aksine, dağın diğer tarafında bulunur ve zirveye kadar yumuşak eğimi kullanarak emekler: kolay! Doruğa bir sıçrayışla erişmek yerine yumuşak eğimi ağır ağır tırmanma prensibi oldukça yalındır, insan bir Danvin'in sahneye çıkararak bunu keşfetmesinin bu kadar uzun sürmesine şaşırmadan edemiyor. Başardığı zamanda, Newton'un anmış nitrabilis inin¹ üzerinden yaklaşık üç asır geçMucize yıl. mucizeler yılı {y1 da mucizelerin yılı. Özellikle 1665 ild 1660 yıllarını belirtmek için" külu **nılır. 190J** yılını. **Alileri** Eimtein'l i>.itei ermek İçin de ıklıkla kullanılır *n*.

116 Richard Dawkin<

mişti ki Newton bu başarıyı Darwin'c göre çok daha zor koşullar altında gerçekleştirmiş gibi görünüyor.

Mutlak olasılıksızlığa bir diğer gözde metafor, bir banka kasasındaki şifreli kilittir. Teorik olarak, bir banka soyguncusu şanslı olabilir ve rastlantı eseri doğru sayı birleşimini Hışlayabilir. Bankanın şifreli kilidi pratikte bu rastlantısallığı imkânsız kılmaya yeter olasılıksızlık» tasarlanmıştır; şifreyi çözmek hemen hemen Fred Hoyle'nin Boeing 747'si kadar olanak dışıdır. Ancak, her adımda küçük ipuçları veren kötü tasarlanmış bir şifreli kilidimiz olduğunu düşünün; Tıpkı SıcakSoğuk oyununu oynayan çocukların ebenin konumuna göre 'sıcaksoğuk' diye bağırmaları gibi. (Ebe hedefe yaklaştıkça "sıcak", uzaklaştıkça "soğuk" diye tüyo verilir.) Şifreli kilidin kadran mekanizmasının hırsız her doğru rakama yaklaştığında belirleyici metalik sesler çıkardığını varsayın. Hırsız eninde sonunda büyük piyangoya ulaşır.

Olasılıksızlıktan kanıtı kendi lehlerinde kullanmayı deneyen yaratılışçiar biyolojik adaptasyonu daima, sonucu belli olmamış bir "ya büyük piyango, ya elde var sıfır" bulmacası olarak sayarlar. 'Ya büyük piyango, ya elde var sıfır' safatasının diğer bir adı da 'indirgenemez karmaşıklık'tır (İK). Göz görür ya da görmez. Kanar uçar ya da uçmaz. Faydasız orta ürünler oldukları zannedilse de bu açıkça hatalı bir sanıdır. Bu gibi orta ürünler pratikte boldur ki teoride de bunun tam anlamıyla böyle olmasını beklememiz gerekir. Yaşamın şifreli kilidi bir, 'ısınmıyor, soğuyor, ısınmıyor' cihazıdır. Yaratılışçiar Olasılıksızlık Dağı'nın yıldırıcı dik kayalığı dışındaki her şeye kör kalırlarken, gerçek yaşam Olasılıksızlık Dağı'nın diğer tarafındaki yumuşak eğimlerin aravışındadır.

Darwin **Tiirlerim Kökeni**'nin bürün bir bölümünü 'Değişiklik geçiren nesil kuramındaki anlaşılmazlıklar' konusuna ayırmıştır ve şu doğru bir ifade olacaktır ki bu kısa bölüm o zamana kadar

ileri sürülmüş bu sözümona anlaşılmaızlıkların her birini önceden kestirmiş ve günümüz için etkisiz hale getirmiştir. En zorlu sorunlar Darvvin'in 'aşın kusursuz ve karmaşık organlarıdır' ki bunlar bazen hatalı bir mantıkla 'indirgenemez karmaşıkılık' olarak tanımlanmıştır. Darvvin gözün özel bir sorun çıkardığını belirlemiştir: "Gözü, farklı mesafeleri odaklamaya, farklı miktardaki ışığı içeri almaya ve küresel ve renksel sapmalan düzeltmeye yarayan eşsiz düzeneklerinin hepsiyle ele aldığımızda, bu organın doğal seçilimin etkisiyle meydana gelmiş olma olasılığı dürüstçe itiraf ederim ki bana son derece saçma geliyor." Yaradılışçılar bu ifadeyi sinsice tekrar tekrar vurgularlar. Danvin'in konuyla ilgili diğer yorumlarını asla vurgulamadıklarını söylemeye bile gerek yoktur. Danvin'in oldukça rahat görünen bu itirafı aslında tumturaklı bir hiledir. Bu şekilde rakiplerini tam karşısına almayı ve zamanı gelip de yumruTann Yanılğın liy

ğunu atağında en güçlü etkiyi vermek istemişti. Bu yumruk, elbette ki Danvin'in gözün kademeli olarak nasıl evrim geçirdiğini basitçe izah etmesiydi. Darwin 'indirgenemez karmaşıklık' ya da 'Olasılıksızlık dağına çıkan yumuşak eğim' ifadesini kullanmamış olabilirdi ancak her ikisinin de temelini açıkça anlamıştı.

'Yarım gözün faydası nedir?' ve 'Yarım kanadın faydası nedir?' sorularının her ikisi de 'indirgenemez karmaşıklık' kanıtının tanımlanmasıyla ilgilidir, işleyen bir birimin parçalarından birinin çıkarılması eğer tüm birimin işlemlerini engelliyorsa, bu birimin indirgenemez karmaşıklıkta olduğu söylenir. Bunun, hem göz hem de kanatlar için bariz bir durum olduğu düşünülür. Ancak bu sanıları dikkatlice gözden geçirmeye vakit tanıdığımızda yanlışlığı hemen fark ederiz. Göz lensi ameliyatla çıkarılmış bir katarakt hastası gözlükleri olmadan net göremez ancak bir ağaca çarpmayacak ya da bir uçurumdan düşmeyecek kadar iyi görür. Bir yarım kanat gerçekten de tam bir kanat kadar iyi değildir ancak hiç kanat olmamasından kuşkusuz daha iyidir. Bir yarım kanat bir ağaçtan ya da belirli bir yükseklikten düşüşünüzü hafifleterek hayatınızı kurtarabilir. Ve bir kanadın yüzde 51'lik bölümü biraz daha uzun bir ağaçtan düştüğünüzde sizi kurtarabilir. Bir kanadın hangi oranda bölümüne sahip olursanız olun, düştüğünüzde hayatınızı kurtaracağı bir yükseklik vardır ki buna göre biraz daha küçük bir kanatçık aynı düşüşte size fayda sağlamayacaktır. "İnsanların üzerinden düşebileceği farklı boydaki ağaçlar" deneyi teorik olarak dikkate alınması gereken bir yöntemdir ve yüzde 1'den yüzde 100'e kadar olan her bir kanat kendine özgü bir yumuşak düşüş avantajı sağlamalıdır. Ormanlar havada süzülen ya da paraşüt yapan hayvanlarla doludur ve bunlar pratikte Olasılıksızlık Dağı'nın özel eğiminden yukarı tırmanan her adıma örnek reşkil ederler.

barklı boylardaki ağaçlardan düşüşe kıyasla, yarım bir göz (yüzde 50'lik) bir hayvanın hayatını kurtarabilirken, yüzde 49'luk bir gözün bunu yapamayacağı durumları akla getirmek oldukça basittir. Yumuşak düşüşlerin buradaki karşılığı, ışıklandırma şanlarındaki değişiklikler ve avınızı ya da avcınızı görebildiğiniz mesafedeki değişikliklerdir. Ve kanatlar veya uçmayı elverişli bedensel yapılar gibi mantıklı orta ürünleri akla getirmek oldukça basittir: Hayvanlar âleminin her köşesinde bolca bulunurlar. Yassı solucanın, tüm manklı ölçümler dâhilinde, yarım insan gözünden daha düşük yetenekte bir gözü vardır. **Nautilus** (ve belki de soyu tükenmiş fosil kuzenleri k Paleozoik ve Mesozoik suların hâkimiydiler) yassı kurt ve insan arasında, orta düzeyde bir göze sahiptir. Işığı ve gölgeyi fark edebilen ancak görüntüder yoksun yassı kurt gözünün aksine, **Nautilus**'un 'iğne deliği kamera' gözü gerçek bir görüntü elde eder. Ancak bizimkisine kıyasla bu, bulanık ve karanlık

bir görüntüdür. Görüntü netliklerine rakamsal bir değer atamak sahte bir kesinlik olacaktır ancak akliselim hiç kimse inkâr edemeyecektir ki omurgalıların ve birçok diğer canlının bu gibi gözlere sahip olması gözsüz olmaktan çok daha iyidir ve dolayısıyla bu varlıkların tümü Olasılıksızlık Dağı'nın zincirleme ve yüzeysel yamacı boyunca uzanırlar. Bizim gözümüz ise zirveye çok yakındır; en tepede değildir ama buna çok yakındır. **Olasılıksızlık Dağına Tırmanmak'da**, bir konuyu bütünüyle göz ve kanatlara ayırdım. Ve bunu varlıklar için yavaş ve kademeli derecelerle evrim geçirmenin ne kadar kolay olduğunu göstermek için yaptım. Şimdi başka bir konuya geçiyorum.

Böylece, gözlerin ve kanatların kesinlikle indirgenemez kar maşıklık olmadıklarını gördük: ancak bu ayrıntılı örneklerden daha ilginç olanı kazanmamız gereken genel ibrettir. Birçok kişinin bu apaçık kanıtlara kör kalarak ölmesi bizi daha belirsiz diğer kanıt örnekleri konusunda uarmaya hizmet etmelidir. Mesela 'akıllı tasarım kuramcılarının' siyasi avantajlı örtmecesinden yararlanan yaratılışçılarımızın günümüzde çığırkanlığını yaptıkları hücresele ve biyokimyasal kanıtlar.

Burada eğitici bir hikâyemiz vardı ve bize şu fikri verdi: Hiçbir şeyin indirgenemez karmaşıklıkta olduğunu beyan etmeyin; bununla ilgili olasılıklar şu yöndedir ki, ya ayrıntıları yeterince özenle incelememişsinizdir ya da yeterince özen gösterdiğinizizi zannetmişsinizdir. Diğer taraftan biz bilim yanlıları kesin biçimde aşırı özgüvenli olmamalıyız. Belki de etrafımızda, doğada, **hakiki** indirgenemez karmaşasıyla gerçekten de Olasılıksızlık Dağı'nın yumuşak eğiminin önüne geçen bir şey vardır. Yaratılışçılar, "eğer gerçek indirgenemez karmaşıklık tam anlamıyla kanıtlanabilsey di Darvvin'in teorisine zarar verirdi" derken haklıydılar. Darvvin bunu zaten söylemişti: "Eğer çok sayıda başarılı ve irili ufaklı değişiklikler sayesinde oluşturulması mümkün olmayan herhangi bir karmaşık organın varlığı kanıtlanabilseydi, teorim kesinlikle hezimete uğradı. Ancak ben böyle bir durum göremiyorum." Darvvin böyle bir durumu göremezdi ve tüm o gayretli, gerçekten umutsuz çabalara rağmen onur zamanından itibaren hiç kimse de göremedi. Yaratılışçılığın bu kutsal efsanesi için birçok aday çözüm getirilmeye çalışılmış, nitekim sunulan hiçbir çözümün savunması yapılamamıştır.

Öyle ya da böyle, indirgenemez karmaşıklığın gerçek örneklerinin keşfedilip Darvvin'in teorisinin yıkılmış olduğunu düşünsek bile, bu keşiflerin beraberinde akıllı tasarım teorisini de yıkmayacağını kim söyleyebilir? Aslında, akıllı tasarım teorisi çoktan **zedelendi**, çünkü söylemekten usanmayacağım üzere, Tanrı hakkında her ne kadar az bilgi sahibi olsak da onun son derece karmaşık ve muhtemelen indirgenemez olduğundan emin olabiliriz!

Tanrı Yaıulurı UÇ

BOŞLUK İBADETI

(BİLGİ BOŞLUKLARINA TAPINMAK)

İndirgenemez karmaşıklığın detaylı örneklerini bulmaya çalışmak aslen bilimsel bir ilerleme yöntemi değildir: mevcut bilgisizlikten kanıt çıkarmaya çalışmaktır. İlahiyatçı Dictrich Bonhocffer tarafından ortaya atılan 'Boşlukların Tanrısı' kurnazlığı gibi aynı hatalı mantığa başvurur. Yaratılışçılar günümüzün bilim ya da bilgi birikiminde boşluklar bulmak için can atarlar. Eğer açık bir boşluk bulunursa, bu boşluğu hükmen Tanrının doldurma zorunluluğu olduğu **add edilir**. Bonhoeffter gibi düşünceli!!) ilahiyatçılarımızı endişelendiren ise bilimin ilerlemesiyle bu boşlukların küçülmesi ve bunun sonucunda Tanrı'nın görevsiz ve sığınaksız kalma tehdidiyle karşı karşıya kalmasıdır. Bilim insanları farklı endişeler duyarlar. Cehaleti kabullenmek bilimsel atılımın başlıca görevlerindendir. Üstelik bilim insanları gelecekte zaferle sonuçlanacak araştırmaları göz önünde bulundurup, bu tür bir cehalete sevinmelidirler. Arkadaşım Matt Ridley'in yazdığı gibi, "Bilim insanlarının çoğunluğu önceki keşiflerinden sıkılmışlardır. Onları alevlendiren bilgisizliktir." Mistikler gizeme sevinirler ve gizemli kalmasını isterler. Bilim insanları gizeme farklı bir nedenle sevinirler: Bu onlara keşfedecek bir şey sunar. Daha genel anlamda. Bölüm 8'de tekrarlayacağım üzere, dinin gerçekten de kötü etkilerinden biri de bize, anlamadan tatmin olmanın bir üstünlük olduğunu öğretmesidir.

Bilgisizliğin itiraf edilmesi ve geçici gizem, sağlam bilim için yaşamsaldır. Ancak bu sebepten ötürü, ne

yazık ki yaratılış propagandacılarının ana stratejisinin, bilimsel tecrübeye boşluk arayan ve bu boşlukları hükmen ‘akıllı tasarımın’ doldurması gerektiğini öne sürenleriyle ters düştüğünü söylemeden geçemeyiz. Aşağıdaki ifade kuramsaldır ancak tamamen tipiktir. Bir varadışçı der ki: “Küçük benekli gelincik kurbağasının bacak eklemi indirgenemez karmaşıklığıdır. Tüm parçaları yerli yerinde olmazsa, hiçbir parçası bir işlev yerine getiremez. Bahse girerim gelincik kurbağasının bacak ekleminin, yavaş ve kademeli derecelerle evrimleştiğini söyleyecek görüşte olamazsınız.” Eğer bilim insanları hızlı ve anlaşılır bir yanıt vermeyi başaramazlarsa, varadışçı **hükmen** bir sonuç elde eder: “Tamam o zaman, alternatif teori, ‘akıllı tasarım’, hükmen kazanır.” Buradaki önyargılı mantığı fark ettiniz mi: Eğer A teorisi bazı noktalarda başarısız olursa, teori B doğru olmak zorundadır. Kanıtın ters yüz edilerek uygulanmadığını söylemeye dahi gerek duymuyorum. Sözümona yerini alacağı teorinin tıpatıp

120 Ridurd Dawkio«

aynı detay üzerinde verimli olup olmayacağını kontrol etmeden, şipşak zorunlu teoriyi benimsemeye teşvik ederiz. Akıllı tasarıma (AT) bir Hapisten Çık Kartı¹ bağışlanır ki bu evrimin yarattığı güçlü iddialara karşı sihirli bir dokunulmazlıktır.

Ancak burada altını çizmek istediğim nokta, yaradılışçının dalaveresinin bilim insanı için gerçekten elzem olan “(geçici) şüpheden haz almayı” baltalamasıdır. Bütünüyle politik nedenlerden ötürü, günümüz bilim insanları şu tarz ifadelerden kaygı duyarak kaçınırlar: “Hım, ilginç bir konu. Merak ediyorum, acaba gelincik kurbağasının atalarının bacak eklemi nasıl evrim geçirdi? Ben gelincik kurbağalarının uzmanı değilim, Üniversite Kütüphanesine uğrayıp inceleme yapmam gerekir. Bu bir son sınıf öğrencisi için ilginç bir proje olabilir.” Bir bilim insanı böyle bir söz söylediği anda yaradılışçının kitabında zorunlu bir sonuç doğacaktır: “Gelincik kurbağasını yalnızca Tanrı tasarlanmış olabilir.”

Ayrıca, bilimin yeni araştırma hedeflerini belirlemek için bilgisizlik alanlarının açığa çıkarılmasıyla ilgili metodolojik gereksinimiyle, Akıllı Tasarım’ın hükmen zaferini ilan etmek için aynı alanları ele geçirme gereksinimi arasında talihsiz bir bağlantı vardır. Bu kesin bir tanımla, Akıllı Tasarım kendi ispatının olmaması ancak bilim tecrübesinin boş bıraktığı alanlarda tıpkı bir yabancı ot gibi serpilmesinden ileri gelir. Ve Akıllı Tasarım bu yönü, bilimin aynı boşlukları tanımlama ve araştırmaya başlama planıyla rahatsız edici şekilde örtüşür. Bu bağlamda, bilim Bonhoeffer gibi bilge ilahiyatçılarla ittifak oluşturmak zorunda kalır ki her iki taraf da naif, popülist ilahiyatın ve akıllı tasarımın boşluk ilahiyatının ortak düşmanlarına karşı birleşmiş olurlar.

Yaradılışçıların fosil kayıtlarındaki ‘boşluklar’ ile olan aşk meselesi tamamen boş olan ilahiyatlarını simgeler. Bir keresinde sözüm ona Cambrian Patlamasıyla ilgili bir konuyu şu ifadeyle tartışmaya açtım: “Sanki fosiller hiçbir evrimsel geçmiş olmaksızın dünyaya öylece bırakıldılar.” Bu ifadeyi seçmekteki amacım okuyucuların iştahını kabartıp, hemen akabinde geniş bir açıklamaya yer vermektir. Bunun önemini sonradan kavradım ancak hoşgörülü açıklamam bir yerinden kesilecek ve açılış cümlem sinsice alıntı yapılarak saptırılacaktı. Keşke bunu tahmin edebilseydim. Yaratılışçılar fosil kayıtlarındaki ‘boşluklara’ bayılırlar, tıpkı genel anlamda boşluklara bayılmaları gibi.

Birçok evrimsel geçiş, kademeli olarak değişim geçiren ara fosillerin daha kısa ya da uzun süreli serileri sayesinde açıkça belgelenmiştir. Bazıları belgelenmemiştir ve bunlar şu ünlü ‘boşluklardır.’ Michael Shermer’in de zekice belirttiği üzere, “Eğer yeni bir fosilin keşfi bir ‘boşluğu’ temizce ortadan ikiye ayırırsa, yaratılışçı

'Yaygın olarak oynanan Milyoner Milyon' / 'İv' oyununda oyuncular hıjnc dityitklnıdc a;tr «rllrrinde bu kan vana lupı.tcnı kurtulabilirler td.il.

artık iki kar fazla boşluk olduğunu iddia edecektir! Vc lıcr koşulda yersiz bir düşünce olan gıyabında hüküm vermeye yönelecektir. Eğer doğru varsaydığımız bir evrimsel geçişi belgeleyecek fosiller ortada yoksa evrimsel geçiş yok farz edilir vc Tann'nın müdahalesi hükmen kazanır.”

Gerek evrimde gerekse diğer herhangi bir konuda, öykünün her adımının eksiksizce belgelenmesini talep etmek düpedüz mantıksızlıktır. Birisinin cinayet işlediğine ikna olmadan önce, katili cinayete götüren her adımın hiçbir kareyi atlamadan eksiksiz bir sinematik kaydını da talep ediyor olabildiniz. Ölen canlıların bedenlerinin yalnızca küçük bir bölümü fosilleşir ve bulabildiğimiz kadar ara fosil bulduğumuzda şanslı sayılırız. Oysa elimizde hiçbir fosil olmayabilirdi ki bu durumda evrim için moleküler genetik ve coğrafi dağılım gibi diğer kaynaklardan kanıt elde edebilirdik. Bu kanıtlar da karşı konulmaz derecede güçlü olurlardı. Diğer yandan, **yalnızca bir** fosilin **yanlış** bir jeolojik karmanda ortaya çıkması halinde, evrim teorisi patlak vermiş olurdu. Bağnaz bir Popperian²⁶ evrimin yanlışlığının git gide daha ispatlanabilir olduğunu söyleyerek bir tartışma başlattığında, J.B.B.Haldane güçlü bir şekilde kükredi: “Precambrian'daki fosil korkakları.” Yaradı lışçılarının, sahteliğiyle tanınmış, Coal Mcasures'daki² insan kafa tasları efsaneleri ve dinozor ayak izlerinin arasına karışmış insan ayak izleri hikâyelerine rağmen kronolojik açıdan hatalı fosiller asla gerçekten bulunamamıştır.

Boşluklar yaradılışçının zihninde, hükmen Tanrı tarafından doldurulur. Aynı tutumu ayrıca Olasılıksızlık Dağı kitlesinin görünüşte olan boşlukları için de sürdürürler; yani kademeli eğim ayrıntularıyla keşfedilmemiş olduğu veya keşfedilmeye gerek duyulmadığı bölgelerde. Bilgi ya da kavrayış eksikliği olan alanların kendiliğinden, hükmen, Tanrı'ya ait oldukları addedilir. Pratik bir çareymiş gibi 'İndirgenemez karmaşıklık' etkili bir beyanına başvurmak, gerçekte hayal gücünün başarısızlığını simgeler. Bazı biyolojik organların, mesela bir bakterisel kamçı motorunun ya da bir gözün biyokimyasal bir yol izlememesi durumunda, daha fazla kanıtı gerek duyulmadan bunların indirgenemez karmaşıklık olduğu **hükmü verilir**. İndirgenemez karmaşıklığa **delil göstermek** için hiçbir girişimde bulunulmaz. Eğitici göz, kanat ve birçok başka organ öykülerinin anlatılmasına rağmen, şüpheli övgüye layık görüler (indirgenemez karmaşıklık övgüsü) yeni adayların her birinin apaçık biçimde indirgenemez karmaşıklık oldukları varsayılır ve bu konumlan hür iradeye bağlı olarak geçerlilik kazanmış

olur. Ancak bu konuda biraz düşünmelisiniz. Eğer indirgenemez karmaşıklık tasarımın bir kanıtıysa, bu kanıt ancak ve ancak hur iradeyle sağlanmış olabilir. Siz de bu durumda daha fazla kanıt ya da doğrulamaya ihtiyaç duymadan yalın bir şekilde, gelincik kurbağasının karmaşık yapısının (bombardıman böceğinin, vs.) tasarımını ispatladığını iddia edebilirsiniz. Bunun bilimsellikle uzaktan yakından ilgisi yoktur.

Hür irade mantığını aşağıdaki metin üzerinde uygulayıp inandırıcılığını sınavalım: “Ben **(kendi isminizi yerleştirin! kişisel olarak (biyolojik fenomeni yerleştirin)** adım adım gelişmiş olabileceği hiçbir gidişatı aklıma getiremem. Bu yüzden bu bir indirgenemez karmaşadır. Dolayısıyla tasarlanmıştır.” Bu şekilde denediğinizde hemen bir bilim insanının bir orta ürün keşfederek veya en azından mantıklı bir orta ürün hayal ederek ortaya çıkıp sözünüzü çürütmesi tehlikesinin ne kadar yüksek olduğunu görürsünüz. Üstelik bilim insanları ilginç bir açıklamayla ortaya çıkmasalar da, ‘tasarımın’ iyi sonuç verdiğini varsaymak su katılmamış kötü mantıktır. ‘Akıllı tasarım’ teorisinin altında yatan düşünce tembel ve bozguncudur; klasik ‘Boşlukların Tanrısı’ düşüncesi. Buna daha önceleri Kişisel Kuşkuculuktan Kanıt ismini vermiştim.

Gerçekten muhteşem bir sihirbazlık numarası izlediğinizi hayal edin. Meşhur sihirbaz İkili Penn ve Teller’ın rutin bir gösterisinde, bu kişiler birbirlerine aynı anda tabancayla ateş eder ve her ikisi de mermiyi ağızlarında yakalamış gibi yaparlar. Tedbir almak amacıyla, mermileri silahlara doldurmadan önce üstlerine tanımlayıcı çizgiler atılır ve bu prosedürün tamamı izleyiciler arasındaki ateşli silah tecrübesi olan gönüllülerin yakın şahitliğinde gerçekleşir. Görünürde tüm hilekârlık olasılıkları elimine olmuştur. Teller’ın işaretli mermisi Penn’in ağzını boylar ve Pcnn’in işaretli mermisi de Teller’ın. Ben (Richard Dawkins) bunun bir hile olabileceği hiçbir durumu akla getirecek yeterlilikte değilim. Kişisel Kuşkuculuktan Kanıt, önsezisel beyin merkezlerimin derinliklerinden bağırır ve neredeyse beni şunu söylemeye zorlar, “Bu bir mucize olmalı. Burada bilimsel bir izah yok. Mutlaka doğüstü bir güçtür.” Ancak bilimsel eğitimin sakin sesi farklı bir mesaj iletir. Penn ve Teller dünya çapında nam salmış sihirbazlardır. O halde bunun mutlaka mantıklı bir açıklaması vardır. Belki de ben çok saf ya da çok dikkatsizim. Ya da hayal gücünden yoksunum. Bu, hokkabazlık numarası için uygun bir yanıt olduğu gibi ayrıca indirgenemez karmaşıklık olduğu sanılan bir biyolojik fenomen için de uygun bir yanıttır. Doğal bir fenomene olan kişisel şaşkınlığın karşısında ivedi biçimde doğüstü bir gücü akla getiren insanlar, kaşığı büken bir hokkabazı gördüklerinde bunun ‘paranormal’ bir olay olduğu sonucuna atlayan delillerden farksızdırlar.

İskoç kimyacı A.G.CaimsSmith, kitabı **Hayatın Kaynağına Dair Yedi İşaret**⁷te bir su kemeri benzetmesinden faydalanarak ek bir noktaya parmak basar. Yontulmamış taşlardan ve harçsız yapılan bir kemer hiçbir yerden destek almasa da dengeli bir yapı olabilir ancak indirgenemez karmaşıklığıdır: Eğer taşlardan bir tanesi yerinden sokülürse kemer yıkılır. O halde bunun ilk inşası nasıl yapıldı? Bunun bir yolu, sağlam bir taş yığınının etrafına kazık döşemek ve ardından dikkatlice kazıkları teker teker çıkarmaktır. Daha genel bir tanımla, bir parçasının eksilmesiyle ayakta kala maması anlamında indirgenemez olan birçok yapı vardır ancak bu yapılar sonradan çıkarılan ve bir daha gözükmeyen iskelelerin yardımıyla inşa edilir. Yapı bir kez tamamlandığında, iskele güvenle kaldırılabilir ve yapı sabit kalmayı korur. Evrimde de böyle olur, incelediğiniz organ ya da yapı, canlının atalarında var olan ancak artık gerek duyulmayan bir iskele sayesinde oluşmuş olabilir.

‘İndirgenemez karmaşıklık’ yeni bir fikir değildir ama tabir yaradılışçı Michael Behe tarafından 1996’da uydurulmuştur.*¹ Bu zar, yaradılışçılığı biyolojinin yeni bir alanına taşımakla itibar kazanmıştır. (Eğer itibar doğru bir deyişse.) Bu alanlar biyokimya ve hücre biyolojisidir ki bunları belki de boşluklar için gözlerden ve kanatlardan daha keyifli bir avlanma zemini olarak görmüş olabilir. İyi bir örnek vermeye en yaklaştığı an (ki bu hâlâ kötü bir örnektir) bakterisel kamçı motoru konusudur.

Bakterisel kamçı motoru bir doğa harikasıdır. İnsan teknolojisinin dışında, bağımsızca bir eksen çevresinde döndüğü bilinen tek aks örneğidir. Sanırım büyük hayvanlar tekerlekli olsalardı bu durum indirgenemez karmaşıklığa gerçek bir örnek teşkil edebilirdi ki büyük ihtimalle bu yüzden tekerleksizler. Sinirler ve kan damarları bir mil yatağının içinden geçseler nasıl olurdu?²⁷ Kamçı ince bir pervanedir ve sayesinde bakteri suyun içinde oyuklar açarak yol alabilir. ‘Yüzmek’ değil de ‘oyuk açmak’ diyorum çünkü varoluşun bakterisel ölçeğinde su çok daha farklı bir etkidedir. Daha çok, pekmez, jöle hatta kum gibidir ve bakteriler suyun içinde yüzüyor görünmekten ziyade suda tünel açıyor ya da vida gibi kıvrılıyormuş gibi görünür. Daha büyük organizmalar olan tek hücrelilerin sözde kamçıların aksine, bakterisel kamçı bir kamçı gibi dalgalanmaz ya da kürek gibi çekilmez. Bir mil yatağının içinde gerçekten serbest bir eksenle devamlı olarak dönen bir aks vardır ki fevkalade, küçük bir moleküler motorla güç alır. Molekül

seviyede, hu motor tıpkı bir kas prensibiyle çalışır ancak aralıklı kasılmalardan ziyade serbest bir rotasyon izler.¹ Kamçı motor, tıpkı minik bir tekne dışı motor olarak tanımlanır (mühendislik standartlarına rağmen şaşırtıcı derecede yetersiz ve bir biyolojik mekanizma için alışılmadık bir tanım.)

Behc tek bir doğrulama, açıklama ya da ayrıntıya rağbet etmeden, bakterisel kamçı motorunun bir indirgenemez karmaşıklık olduğunu açık bir biçimde **beyan eder**, iddiasının lehinde bir kanıt sunmadığından, hayal gücüyle ilgili bir eksiklikten şüphe ederek başlayabiliriz. Bundan başka, ilgili biyolojik literatürün sorunu es geçtiğini iddia eder, iddiasının yanlışlığı ayrıntılarıyla ve (Behe için) utanç verici şekilde, 2005'te Pennsylvania'da Yargıç John E. Jones'un mahkemesinde belgelenir. Bu mahkemede Behe, yerel bir devlet lisesinin ten müfredatına 'akıllı tasarım' yaradılışçılığını dayatmaya çalışmış bir grup yaradılışçının namına uzman bilirkişi olarak ifade vermişti. Yargıç Jones'ten alıntı yaparsak bu 'olağanüstü bir saçmalık' hareketiydi. (İfade ve ifadenin sahibi kişinin kaderinde kesinlikle uzun süreli şöhret varmış.) Birazdan göreceğiniz üzere, bu Behe'nin duruşma sırasında çektiği tek utanç değildi.

İndirgenemez karmaşayı ispat etmenin kilit noktası, hiçbir parçanın kendi kendine kullanışlı olamayacağını göstermektir. Herhangi bir işlev yerine getirebilmesinden önce tüm parçalar yerli yerinde olmak zorundadır (Behe'nin gözde benzetmesi, bir fare kapanıdır.) Aslında biyologlar, hem kamçı motoru için hem de Behe'nin diğer sözde indirgenemez karmaşıklık örnekleri için, bir bütünün dışında işleyebildi bu bütüne ait parçalar bulmakta zorluk çekmezler. Bu mesele Brovvn Üniversitesi'nde görev yapan Kenneth Miller tarafından ustalıkla ele alınmış ve böylelikle 'akıllı tasarım'ın en inandırıcı intikamı alınmıştır. Üstelik bu intikamın önemi küçümsenemez çünkü kendisi dindar bir Hıristiyan'dır. Miller'in, **Darım'tn Tanrısını Keşfetmek** isimli kitabını, bilhassa Behe tarafından kandırılarak bana mektup yazan dindar kişilere tavsiye ederim.

Bakterisel rotasyonlu (çark gibi dönen) makine meselesinde Miller dikkatimizi (Üçüncü Tıp Salgılayıcı Sistem, ÜTSS) isimli bir mekanizmaya çeker.^{7,1} ÜTSS dairesel bir hareket için kullanılmaz. Bu, parazit bakterilerin, içinde buldukları ev sahibi organizmaları zehirlemek için, zehirli maddeleri hücre çeperinden dışarı pompalamakta kullandıkları birkaç sistemden biridir. İnsan ölçeğinde, bir sıvıyı bir delikten boşaltmak ya da fıskırtmak olarak

düşünebiliriz; ancak, bir kez daha, bu durum bakterisel ölçekte farklı görünür. Salgılanan maddenin her molekülü, (JTSS ile aynı ölçekteki belirli ve üç boyutlu bir yapısı olan büyük bir proteindir: bir sıvıdan ziyade sağlam bir heykelciği andırır. Her molekül dikkatle biçimlendirilmiş bir mekanizma tarafından, bir borudan çok, oyuncak veya içecek dağıtan otomatların karmaşık kanalları gibi yapılardan tek tek itilir. Molekül dağıtıcısı oldukça az sayıdaki protein moleküllerinden oluşmuştur ki bu protein molekülleri, dağıtılan moleküllerle boyut ve karmaşıklık yönünden karşılaştırılabilir. ilginçtir ki, bu bakterisel otomat mekanizmaları kendilerine yakın akraba olmayan bakterilerle de genel bir benzerlik içindedir. Oluşumlarındaki genler büyük ihtimalle diğer bakterilerden 'kopyalanmıştır.' Bu, bakterilerin başarmakta çarpıcı biçimde uzman oldukları bir konudur ve kendi çapında büyüleyici bir meseledir ancak burada kesmek zorundayım.

ÜTSS'nin yapısını oluşturan protein molekülleri kamçı motorun parçalarıyla oldukça benzeşir. Evrimci için çok açıktır ki ÜTSS bileşenleri (ya da parçaları), kamçı motor evrim geçirdiğinde, yeni ama bütünüyle farklı olmayan bir işlevi benimsemek zorunda kaldılar. ÜTSS'nin kendi molekülleriyle uğraştığı bilindiğinden, kamçı motor tarafından kullanılan prensibin ilkel bir türünü kullanması hiç şaşırma değildir ki bu da aks moleküllerine dairesel bir hareket verir. Açıkça görülüyor ki, kamçı motorun yaşamsal önemi olan parçaları kamçı motor evrim geçirmeden önce zaten vardı ve çalışmaktaydı. Var olan mekanizmaları ele geçirmek açık bir yöntemdir ki bu yolla mekanizmanın görünürde indirgenemez karmaşıklık parçası. Olasılıksızlık Dağı'nın kademeli eğimindeki yerini alabilir.

Elbette, daha fazla çalışma yapmak gereklidir ve yapılacağından eminim. Bu gibi çalışmalar, eğer bilim insanları 'akıllı tasarım teorisi' gibi zorunlu ve tembel bir sonuçla tatmin olup, cesaretle meselerdi asla yapılamazdı. İşte, hayali bir 'akıllı tasarım kuramcısının' bilim insanlarına gönderebileceği bir mesaj: "Bir

şeyin nasıl çalıştığını anlamazsanız, bunu dert etmeyin: tek yapmanız gereken pes etmek ve bunu 'Tanrı yapmıştır' demek. Sınır içteplerinin nasıl çalıştığını bilmiyor musunuz? Güzel! Hatıraların beyne nasıl yerleştiklerini anlamıyor musunuz? Harika! Fotosentez oldukça kafa karıştıran karmaşık bir süreç midir? Şahane! Lütfen sorunu çözmeye çalışmayın, sadece vazgeçin ve Tanrı'ya başvurun. Sevgili bilim insanları, sırlarınız üzerine **gayret sarf etmeyin**. Sırlarınızı bize getirin ki onları kullanalım. Değerli bilgisizliği araştırmalarınızla çarçur etmeyin. Bu şanlı boşluklara Tanrı'nın son bir sığınağı olarak ihtiyacımız var." St. Augustine'in epey aleni bir tabiri vardır: "Günah işlemenin farklı bir yöntemi vardır ki bu yöntem tehlikeyle doludur. Bu, merak hastalığıdır. Bize doğanın sırlarını keşfettirmeye çalışan ve keşfettiren budur ancak bu sırlar bizim kavrayışımızın ötesindedir. Merağın bize hiçbir yararı dokunmaz ve hiçbir insan öğrenmeyi umut etmemelidir" (Freeman 2002'den alıntı yapıldı.)

Behe'nin diğer gözde ve sözde 'indirgenemez karmaşıklık' örneklerinden birisi de bağışıklık sistemidir. Hikâyeyi bizzat Yargıç Jones'in sözleriyle aktarıyorum:

Çapraz sorgulama esnasında, Profesör Behe, 1996 senesindeki "bilim bağışıklık için asla evrimsel bir açıklama keşfe demeyecektir" iddiasıyla ilgili sorgulandı. Bağışıklık sisteminin evrimiyle ilgili elli sekiz bilimsel onaylı yayın, dokuz kitap ve birkaç immünoloji ders kitabı kendisine sunuldu; ancak, bunların evrimi kanıtlamakta hâlâ yeterli olmadığına açıkça ısrar etli ve bu savunması bence 'yeterince sağlam' değildi.

Şikâyetçilerin avukatı Eric Rothschild tarafından çapraz sorguya alınan Behe, bu elli sekiz bilimsel onaylı yazının çoğunu anlamadığını itiraf etmeye zorlandı. İmmünolojinin ona ağır gelmiş olması hiç şaşırtıcı değildi. Daha az mazur görülebilen ise Behe'nin bu gibi araştırmaları 'verimsiz' görüp azletmesiydi. Eğer hedefiniz gerçek dünyayla ilgili mühim gerçeklikleri keşfetmekten ziyade kolay aldanan halk ve politikacılar içinde propaganda yapmaksa elbette bunlar verimsiz çalışmalardır. Behe'yi dinledikten sonra Rothschild güzel bir konuşma tarzıyla, mahkeme salonundaki her dürüst insanın mutlaka kavramış oldukları dokunaklı bir özet çıkarır:

Minnettarız ki, bağışıklık sisteminin kaynağının sorgusuna cevap arayan bilim insanları vardır... Bu sistem güçten düşme ve ölümcül hastalıklar karşısındaki savunmamızdır. Bu kitapları ve makaleleri hazırlayan bilim insanları, kitap imtiyazları ya da konuşma sözleşmeleri olmadan gizlilik içinde didinirler. Çabalan ciddi tıbbi koşulları tedavi etmekte ve onlara karşı savaşmakta bize yardım eder. Tüm bunların aksine, Profesör Behe ve akıllı tasarım hareketinin bütünü bilimsel ve tıbbi irfanı ilerletmek adına hiçbir gelişme kaydetmedikleri gibi, gelecek nesil bilim insanlarına kaygılanmamaları gerektiği nasihatini verirler.¹

Amerikan genetik bilimci Jerry Coyne, Behe'nin kitabını eleştirirken konuyu şöyle ele alır: "Eğer bilim tarihi bize herhangi bir şey ispatlayacaksa bu, cahilliğimize 'Tanrı' ismini vererek bir yere ulaşamayacağımızdır." Coyne, benim vasıtamla **Guardian**'da, akıllı tasarımla ilgili bir makale üzerine yorum yapmıştır,

m' 1 Tunn Ncıcıom k.1111 Olarak Neden Yolcu»

Neden Tanrı her şeyin bir açıklaması olarak kabul edilsin? Değildir. Bu bir açıklama noksanlığıdır, bir omuz silkmedir, 'bilmiyorum*' demenin ruhsal ve ayinsel kılık değiştirmesidir. Eğer bir insan bir şeyi Tanrıyla ilişkilendirirse genelde bunun anlamı bu kişinin elinde bir ipucu olmamasıdır ve bu yüzden bu bilinmezi erişilmez, çözülmez bir gök perisine dayandırır. Bu yaşlı adamın nereden geldiğinin açıklamasını talep edin. Büyük ihtimalle bu yaşlı adamın her zaman var olduğunu ya da hep doğanın ötesinde olduğunu söyleyen hayal meyal, sahte telsefi bir yanıt alacaksınız. Lakın bu yanıt elbette hiçbir şeyin izahı değildir.^{1"}

Darvıncılık bizi farklı yollarla bilinçlendirir. Evrim geçirmiş organlar, genelde zeki ve güçlüdürler, aynı zamanda açıklayıcı kusurları vardır; bu, eğer evrimsel bir geçmişleri varsa tam da beklemeniz gerekendir ancak eğer tasarlanmışlarsa ram anlamıyla beklenmedik bir durumdur. Diğer kitaplarımda da bazı örnekler üzerine yorum yaptım: mesela yinelenen gırtlak siniri, hedefe doğru ilerlediği müsrif, geniş ve dolambaçlı bir yolda evrim geçmişine ihanet etmiştir. Sırt ağrısından fitiğe, sarkık rahimden sinus iltihaplarına kadar çoğu insani rahatsızlığa karşı hassaslığımız, doğrudan doğruya şu anda dik yürüdüğümüz bedenimizin, dört ayak üzerinde durmayı terk etmek için yüzlerce milyon yıldan fazla şekil değiştirmiş olmasından kaynaklanır. Ayrıca bilincimiz doğal seçilimin acımasızlığı ve savurganlığıyla artmıştır. Yırtıcılar, kurban hayvanları yakalamak için mükemmelce 'Tasarlanmış' gibi görünürken, kurban hayvanlar da kaçabilmek için en az onlar kadar mükemmelce 'tasarlanmış*' gibi görünür. Peki. Tanrı kimin taralındadır?"^r

İNSANCI İLKE:

GEZEGEN VERSİYONU

Gözler, kanatlar, kamçı motorlar ve bağışıklık sistemlerinden faydalanamayacağını anlayan boşluk ilahiyatçısı genelde son çare olarak hayatın başlangıcına sataşmaya başlar. Biyolojik olmayan madde yapısındaki evriminin kökeni bir şekilde, sonraki evrim sırasındaki en küçük değişimden bile daha büyük bir boşluk yaratmış gibi görünür gözüne. Bir anlamda daha büyük bir boşluktur, bu doğru. Ancak bu anlam bütünüyle özgündür ve din savunucusuna rahatlama fırsatını sunmaz. Yaşamın başlangıcı yalnızca bir kez gerçekleşmelidir. Bu yüzden bunun uç noktada olanak dışı bir olay olduğunu kabullenebiliriz ki insanların çoğunun kavrayabileceğinden daha olanak dışı bir çoklu düzen sürecidir.. Buna biraz 128 Ritimil D.KvUmı

dan değineceğim. Arkasından gelen evrimsel adımlar, daha çok ya da az benzer yollarla, jeolojik zaman boyunca milyonlarca ve milyonlarca türü bağımsızca ve zincirleme olarak etkileyecek şekilde tekrarlanmıştır. Bu sebeple, karmaşık yaşamın evrimini izah etmek için yaşamın başlangıcı üzerinde uygulayabildiğimiz istatistiksel usavarımın aynısına başvuranlarız. Bu olağan evrimi oluşturan durumlar, eşsiz başlangıcından (ve belki de birkaç özel durumdan) farklı olarak, aşın olanak dışı olamazlar.

Ayırım tıpkı bir bilmece gibi görünebilir, bunu daha ileride şu ünlü insançı ilkeden faydalanarak açıklayacağım, insançı ilke 1974'te İngiliz matematikçi Brandon Carter tarafından açıklanmış ve fizikçiler John Barrovv ve Frank Tipler'in konuyla ilgili kitapları sayesinde genele yayılmıştır.^{67'} İnsancı kanıt genel olarak evrenle ilgilidir ve bu konuya değineceğim. Ancak bu görüşü önce daha küçük, gezegensel bir ölçekte sunacağım. Biz Dünya'da yaşıyoruz. O halde Dünya bizim üreyip, yaşayabileceğimiz türden bir gezegen olmalıdır ki bu tür alışılmadık, harta eşsiz bir tür olabilir. Örneğin, bizim yaşam türümüz sıvı su olmadan yaşamayı sürdüremez. Nitekim dünya dışı yaşam kanıtları arayan exobiyologlar, uygun yöntemler sayesinde su işaretleri bulmak için gökyüzünü tararlar. Bizim güneşimiz gibi tipik bir yıldızın etrafında, sıvı su barındıran gezegenler için ünlü Goldilocks bölgeleri vardır; çok sıcak ya da çok soğuk değil ama tam gerekli olan. Yörüngelerden oluşan ince şeritler, yıldız ile yıldızdan çok uzak olan ve suyun donduğu bölgeler ve yıldızın yakınında olup, suyun kaynadığı bölgeler arasında uzanır.

Büyük ihtimalle yaşam dostu bir yörünge hemen hemen dairesel olmalıdır. Geçersiz sayılan, yeni bulunan onuncu gezegen Xena'nmki gibi sert biçimde eliptik bir yörünge, olsa olsa gezegene Goldilocks

bölgesi boyunca her birkaç on yıl ya da yüzyılda bir kez gibi kısa bir süre için vızıldama imkânı verir. Xena güneşe en yakın olduğu konumundayken bile Goldilocks bölgesine giremez ki bu fırsata 560 Dünya yılında bir erişir. Halley kuyruklu yıldızının sıcaklığı, güneşe en yakın konumda eksi 47C, güneşten en uzak konumda eksi 270 C derecedir. Dünyanın yörüngesi, tıpkı diğer gezegenlerinki gibi, teorik olarak bir elipstir (Ocak ayında güneşe en yakında, Temmuz'da ise güneşe en uzak konumdadır.¹); Ancak bir daire, bir elips için epey özel bir durumdur ve Dünya'nın yörüngesi dairesel olmaya öylesine yakındır ki Goldilocks bölgesinin dışına asla çıkmaz. Dünyanın güneş sistemindeki durumu diğer yönlerden öylesine elverişlidir ki yaşam evrimleşmek için kusursuz bir ortam bulmuştur. Jüpiter'in masif yerçekimsel vakum süpürgesi bizi ölümcül çarpışma tehdidiyle karşı karşıya bırakabilecek gök' E»;cr bunu >J>UHLI bulursanız, sayfa 112'de bahsedilen kuyucu Vımp milliyetçiliğinden yana dertli olabilirsiniz.

Tann Yanılgın 1

t «un Nm ıkın Kaıa OUrılç NnJcı Yoklu»

taşlarını çekmek için konumlanmış gibidir. Dünyanın tek uydusu nispeten geniş ay. dönüş eksenimizi sabitlemeye yarar" ve yaşamı farklı yollarla desteklemeye yardım eder. Bizim güneşimiz, ortak bir yörüngede kenetlenmiş bir çift yıldız olmamasıyla olagandısıdır. Çift yıldızın gezegenleri olması mümkündür ancak yörüngeleri evrimi koruyamayacak kadar karışık ve değişkendir.

Gezegeneğimizin eşsiz yaşam dostluğu için şu ana kadar iki ana açıklama sunulmuştur. Tasarım teorisi, Dünya'yı Tann'nın yarattığı, Goldilocks bölgesine yerleştirdiği ve tüm ayrıntıları bizim yararımız için tasarladığını bildirir. İnsancı yaklaşım oldukça farklıdır ve biraz Dnrwıncılık hissi uyandırır, hvrendeki gezegenlerin çok büyük bir çoğunluğu yıldızlarının Goldilocks bölgesinde değildir ve yaşam için uygun değildirler. Bu çoğunluğun hiçbirinde yaşam yoktur. Ancak yaşam için tam doğru koşulları barındıran az sayıdaki gezegen olabilir, biz mutlaka bu azınlığın içindeyizdir çünkü buradayız ve bunu düşünüyoruz.

Bu arada, din savunucularının insancı ilkeye saygı duymaları hayret uyandıran bir durumdur. Belirli sebeplerden ötürü bunun hiçbir anlamı yoktur çünkü kendi davalarını desteklediğini düşünürler. Aslında gerçek bunun tam aksidir. İnsancı ilke, tıpkı doğal seçim gibi, tasarım varsayımının bir **alternatifidir**. Mantıklı ve taşarımız bir açıklama getirir ki buna göre biz varlığımıza elverişli koşullar altındayızdır. Dindar zihinlerin karışmasının sebebi sanırım insancı ilkenin şu ana kadar yalnızca çözdüğü soruna ait bir ayrıntı gibi sözün gelişi dile getirilmesidir; ismen yaşam dostu olan bir yerde yaşadığımız gerçeği. Dindar zihnin kavrayamadığı nokta soruna iki aday çözüm sunulmuş olmasıdır. Tanrı ilk çözümdür. İnsancı ilke ise diğer çözüm. Bunlar **alternatiflerdir**.

Sıvı su bildiğimiz üzere yaşam için zorunlu bir koşuldur ancak yalnız başına asla yeterli değildir. Yine de, yaşam su içinde başlamalıdır ve yaşamın başlangıcı son derece olanak dışı bir olay olabilir. Darsvıı evrimi, yaşam bir kez başladıktan sonra sorunsuzca ilerler. Ancak yaşam nasıl başlamıştır? 1 layatın başlangıcı kimyasal bir olgu ya da bir dizi olguydu ve bu yolla doğal seçilimin yaşamsal önemdeki koşulları ilk kez karşılandı. Başlıca unsur kalıttı. Bu ya DNA ya da (daha olası olarak) DNA gibi kopyalan bir unsurdu, belki de daha düşük bir ihtimalle akraba molekül RNA'ydı. Yaşamsal önem taşıyan unsur (bir çeşit genetik molekül) bir kez yerli yerine oturduğunda, gerçek Darvıncı doğal seçim bunu izleyebilir ve son olarak karmaşık yaşamlar gün ışığına çıkarlar. Ancak, ilk kalıtsal molekülün rastlantısal olarak kendiliğinden ortaya çıkması çoğunluğun gözünde olanak dışıdır. Belki de bu aşırı derecede olanak dışıdır, bunu detaylıca açıklamalıyım zira kitabın bu bölümü için çok önemli.

130 İtnııııl Dankın.

Yaşamın başlangıcı, şüphe duyanlar için söylemek isterim ki araştırma konusu olarak gelişmekte olan bir konudur. Bu araştırmanın ilgili uzmanlık alanı kimyadır ve bu benim alanım değildir. Gelişmeleri çok büyük merakla kenardan izlerim ve önümüzdeki birkaç yıl içinde eğer kimyacılar laboratuvarlarında yeni bir yaşam başlangıcını başarılı bir şekilde yeniden gerçekleştirdiklerini bildirirlerse hiç şaşımam. Ancak yine de bu henüz gerçekleşmedi ve bu gelişmenin olasılığının oldukça düşük olduğunu söylemek mümkündür ve bu her zaman böyleydi; gerçi bu bir kez gerçekleşti!

Goldilocks yörüngelerine ihtiyacımızla ilişkili olarak, burada şöyle bir sonuca varırız ki, hayatın başlangıcı her ne kadar olanak dışı olursa olsun, bunun Dünya üzerinde bir kez gerçekleşmiş olduğunu biliyoruz çünkü buradayız. Sıcaklık meselesinde olduğu gibi, neler olduğunu açıklayan iki varsayım vardır; tasarım varsayımı ve bilimsel ya da 'insancı' varsayım. Tasarım yaklaşımı, önemli kariyeri boyunca kasıtlı bir mucize şekillendiren, prebiyotik çorbayı kutsal ateşle pişiren ve DNA'yı ya da eşdeğer bir şeyi piyasaya süren bir Tann'yı varsayar.

Bir kez daha, Goldilocks'da olduğu gibi, tasarım varsayımına insani alternatif istatistiksel değerdir. Bilim insanları geniş sayıla rtn büyüsunü akla getirirler. Galaksimizde 1 milyar ile 30 milyar arasında gezegen, evrende 100 milyar galaksi olduğu rahmin edilir. Olağan öngörü sınırları için birkaç sıfırı silsek de, bir milyar kere milyar zaten evrendeki geçerli gezegen sayısına göre gösterişsiz bir tahmindir. Şimdi, hayatın başlangıcının veya diğer bir ta nımla DNA'ya eşdeğer bir şeyin kendiliğinden ortaya çıkmasının gerçekten oldukça sarsıcı düzeyde olanak dışı bir olgu olduğunu varsayın. O kadar olanak dışı ki bir milyar gezegenin içinden yalnızca bir tanesinde meydana geldi. Araştırma sponsorları, planlanan araştırmanın başarı şansının sadece yüzde bir olduğunu itiraf eden kimyacıya kahkahayla gülecektir. Fakat biz burada milyarda bir olasılıktan bahsediyoruz. Oysa... Beklenenin aksine, yaşam milyarlarca gezegenden birinde mutlaka doğacaktır ki elbette Dünya bu gezegenlerden birisidir.^{7m1}

Yine söylüyorum ve söylemeye devam edeceğim, bu sonuç oldukça hayret vericidir. Eğer bir gezegende kendiliğinden yaşam başlaması milyarda bir olasılık ise, buna rağmen bu aşırı düzeyde olanak dışı olgu bir milyar gezegenden birinde yine de oluşacaktır. Bu hayat verici milyarlarca gezegenden bir tanesini keşfetme şansı, samanlıkta iğne arama deyimini anımsatır. Ancak bir iğne keşfetmek için yolumuzdan sapmak zorunda değiliz çünkü (insancı ilke) inceleme kapasitesine sahip herhangi bir varlık, araştırmaya başlamadan önce, zaten ister istemez bu müthiş ender iğnenin üzerinde oturuyor olmalıdır.

Tamı YJUIBISI 1^1

Her olasılık raporu belli bir bilgisizlik seviyesinin teşvikiyle ortaya çıkmıştır. Eğer bir gezegen hakkında hiçbir şey bilmiyorsak, üzerinde doğacak yaşam olasılığının milyarda bir olduğunu doğru varsayabiliriz. Ancak tahminimiz üzerine bazı yeni sanılar eklersek, iş değişir. Belirli bir gezegen kendine has özelliklere sahip olabilir. Belki kayalarındaki element bolluğuna işaret eden özel bir yapıya sahiptir ki bu durum olasılıkları yaşamın doğabilmesi yönünde değiştirir. Başka bir deyişle, bazı gezegenler diğerlerine göre daha çok 'Dünya benzeri'dir. Hiç şüphesiz en başta Diinva, *Dünya benzen* bir gezegendir! Bu, başarısızlık olasılığını azaltacağından olayı laboratuvarlarında yeniden meydana getirmeye çalışan kimyacılar cesaretlenmelidir. Ancak önceki hesaplamalarıma göre, başarı olasılığı milyarda birden daha düşük olan bir kimyasal örnek bile evrendeki bir milyar gezegende yaşamın başlayacağını müjdeleyebilir. Ve insancı ilkenin güzel yanı şudur; bize, bir kimyasal örneğin, tüm önsezilere rağmen, bir gezegende yaşam oluşumuna dair sağlam ve bütünüyle tatmin edici bir açıklama sunabilmesi için, yaşamın milyarlarca ve milyarlarca gezegenin içinden yalnızca *bir* tanesinde doğacağı kehanetine gereksinim duyacağını öğretir. Ben şimdilik, yaşamın başlangıcının pratikte aşırı olanak dışı olmaya çok yakın olduğuna inanmıyorum. Bu olayı laboratuvarında tekrarlamaya çalışmak uğruna para harcamaya değer olduğunu düşünürüm ve ayrıca buna benzer bir yatırım Dünya Dışı Yaşam Araştırması için de mutlaka sağlanmalıdır çünkü başka yerlerde de zeki yaşamın var olabileceğini düşünüyorum.

Yaşamın kendiliğinden başlamış olabileceği yönünde en kötümser olasılık tahminini bir şekilde onaylasak da, bu istatistiksel kanıt (insancı ilke) ilgili boşluğu tasarımın doldurması gerektiği varsayımını tamamen yıkar. Evrimsel geçmişin tüm bariz boşlukları bir yana, yaşamın başlangıcı boşluğu karamsar olasılıklara değer vermeye ayarlı beyinlerin ilgisini çekemez görünür ve basit bir kıstası tehlikeye atar kimyagerlerce önerilen araştırma planlarına maddi destek sağlayanların temel aldığı kıstas. Oysa bu kadar büyük bir boşluğu istatistiksel bilgiyle donanarak kolayca doldurabilen bilim, aynı zamanda daha önce değindiğimiz 'Boing 747' sahasındaki ilahi yaratıcıyı diskalifiye eder.

Ancak şimdi bu bölümün en ilginç meselesine dönelim. Varsayın ki birisi yaşamın başlangıcıyla ilgili

az önce değindiğimiz satırlara dayanarak genel biyolojik adaptasyon fenomenini açıklamayı denedi: geçerli gezegenlerin engin sayısına başvurarak. Elimizdeki gerçek, şu ana kadar incelenmiş olan her tür ve bu türlere bağlı her organın görevini iyi bir şekilde gerçekleştirmekte olduğudur. Kuşların kanatları, arılar ve yarasalar uçmakta iyidirler. Gözler iyi görürler. Yapraklar iyi fotosentez yaparlar. Belki de on milyon 132 Rkharı Dankım

dan fazla türün etrafımızı sardığı bir gezegende yaşıyoruz ki bu varlıkların her biri kendi tasarım yanılısamasını güçlü bir şekilde sergiler. Her tür kendine özgü yaşam tarzına sağlam bir biçimde uyum sağlamıştır. Tüm bu birbirinden bağımsız tasarım yanılısamalarını açıklamak için sadece 'muazzam sayıda gezegen' kanıtıyla işin içinden çıkabilir miyiz? Hayır, yapamayız, tekrar *hayır*. Bunu aklınızın ucundan bile geçirmeyin. Bu Darvıncılığın en ciddi yanılış anlaşılımlarının kalbine gittiği için çok önemlidir.

Kaç tane gezegeni hesaba katmamız gerektiğinin önemi yoktur çünkü şanslı rastlantısallığı öncelikle yaşamın başlangıcını açıklamakta kullandık. Ancak aynı teori Dünya üzerindeki karmaşık yaşam çeşitliliğini açıklamakta asla yeterli olmayacaktır. Yaşamsal evrim, yaşamın başlangıcından tamamen farklı bir meseledir çünkü tekrar söylüyorum, hayatın başlangıcı yalnızca bir kez gerçekleşmek zorunda olan, eşsiz bir olaydır. Diğer yandan, türlerin kendi bölgelerine uyum sağlayabilme yeteneği ancak ve ancak milyonda bir kez meydana gelen bir durumdur ve gelişmeye devam etmektedir.

Dünya üzerindeki biyolojik türlere bir açıklama getirirken, tüm kıtalara, tüm adalara, kısacası gezegenin bütününe ezelden beri hükmetmiş, türlerin yaşadıkları ortama en uygun hali aldıkları bir *süreci* ele aldığımız açıktır. Eğer bir on milyon yıl daha beklersek, tamamen yeni canlı türlerinin, tıpkı bugünün geçerli türlerinde olduğu gibi, kendi yaşam şekillerine uyum sağlamış olacakları kehanetinde bulunabiliriz. Bu yinelenen, önceden kestirilebilir, çoklu bir fenomendir önemi geç kavranmış bir istatistiksel olasılık kısıntısı değildir. Ve Danvin sayesinde buna neyin yol açtığını biliyoruz: doğal seçim.

İnsancı ilke canlıların çok renkli detaylarını açıklayacak etkide değildir. Dünya üzerindeki yaşam çeşitliliği ve bilhassa ayartıcı tasarım yanılısamasını açıklayabilmek için gerçekten Darvvin'in güçlü desteğine ihtiyacımız vardır. Yaşamın başlangıcı, bunun aksine, bu desteğin menziline dışına çıkar çünkü doğal seçim yaşamın başlangıcı olmadan tek başına ilerleyemez, insancı ilke burada görev alır. Yaşamın eşsiz kökeni sorununun üstesinden çok yüksek miktarda gezegensel fırsatlar olduğunu varsayarak gelebiliriz. Bu ilk rastlantısal hamle bir kez sağlandığında (ki insancı ilke çok kararlı bir şekilde bunu bize sağlar) bayrağı doğal seçim devralır: ve doğal seçim katıyen bir rastlantı meselesi değildir.

Ancak, insancı ilkeyle doğrulanan hayatın başlangıcı, evrimsel tarihteki düpedüz rastlantıyla ilişkilendirilen tek büyük boşluk olmayabilir. Mesela, meslektaşım Mark Ridlev, Mendel'in Şeytanı'nda **Mendel's Dcmun**) (Amerikalı yayıncı, nedensiz ve şaşırırcasına kitabın adını İşbirlikçi Gen **The Cooficrativı: dene,**

Tıfttı Y,ımlisin I33

• Timi Ncrctkytc Kesin Olarak Neden Yofcui

olarak değiştirmiştir) ökaryotik²⁸ hücrenin başlangıcının hayatın başlangıcından daha ciddi, zor ve istatistiksel olarak olanakdışı bir adım olduğunu ileri sürmüştür. Bilinç başlangıcı, aynı istatistiksel düzende, doldurulması olanak dışı bir diğer büyük boşluk olabilir. Bunun gibi eşsiz, tekrarsız olgular aşağıdaki satırlar boyunca insancı ilkeyle izah edilebilir. Bakteri seviyesinde yaşam geliştiren milyarlarca gezegen vardır ancak bu yaşam formlarının yalnızca bir bölümü sınırı geçerek ökaryotik hücre benzeri olmayı başarmıştır. Ve bunların arasından yine küçük bir bölüm, sonraki Ilubicon'u* aşmayı becererek bilince ulaşmıştır. Eğer bunların her ikisi de eşsiz ve tekrarsız olgularsa, inceleyeceğimiz **süreç**, olağan, tipik biyolojik adaptasyon gibi her bölgede etkin bir süreç olamaz. İnsancı ilke bize şu bilgiyi verir; madem ki biz ökaryotik ve bilinçli olarak burada bulunmaktayız o halde bizim gezegenimiz bu üç boşluğu dolduran, son derece nadir bir gezegen olmalıdır.

Doğal seçilim, ilerleme yönünde tek yönlü, birikimli bir cadde olduğundan işlemekte başarılıdır. Başlamak için biraz şansa gereksinim duyar ve insancı ilkenin 'milyarlarca gezegeni' bu şansı sağlar. Belki de, evrimsel geçmişteki diğer bazı boşluklar da insancı ilkenin doğrulamasının ışığında, büyük şans aşılarına ihtiyaç duymaktadır. Ancak daha başka ne söyleyebilirsek söyleyelim, tasarım kesinlikle yaşam için bir açıklama teşkil edemez çünkü sonuçta birikimli değildir ve bu yüzden yanıtladığı sorulardan daha büyük sorular açığa çıkartır; bizi doğrudan doğruya Boing 74? kısırdöngüsüne yönlendirir.

Bizim yaşam türümüze dost olan bir gezegende yaşarız ve bunu iki mantığa dayandırırız. Bunlardan birincisi, yaşam gezegenin sağladığı koşullar sayesinde gelişmek üzere evrim geçirmiştir. Bunun sebebi doğal seçilimdir. Diğer sebep ise insancı ilkeyle alakalıdır. Evrende milyarlarca gezegen vardır ve evrim dostu gezegenlerin sayısı her ne kadar az olursa olsun, bizim gezegenimiz kesinlikle onlardan birisidir. şimdi biyolojiden kozmolojiye geçerek insancı ilkeyi daha eski bir ortama taşıyacağız.

İNSANCI İLKE:

KOZMOLOJİK VERSİYON

Üzerinde yaşadığımız gezegenin yaşam dostu olmasının yanı sıra, içinde bulunduğumuz evren de yaşam dostudur. Varlığımızdan yola çıkarak, fizik kanunlarının yaşamın doğmasına yeter dostlukta olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz. Gece gökyüzüne baktığımızda yıldızları görmemiz rastlantı değildir çünkü yıldızların varlığı çoğu kimyasal elementin oluşumunda ilk koşuldur ve kimyanın etkisi olmadan yaşam olamazdı. Fizikçilerin hesabına göre, eğer fizik kanunları ve değişmezleri bir parça bile farklı olsaydı, evren yaşamı imkânsız kılacak şekilde gelişirdi. Farklı fizikçiler bu konuyu farklı yöntemlerle ele alırlar, ancak sonuç her zaman aynıdır. Martin Rees, Sadece Altı Rakam'da $(jttst S_{PA} \setminus u/nhrıı>$, altı temel değişmezi kaydeder ki bunların tüm evreni etkilediğine inanılır. Bu altı rakamın her birisinin ince bir ayarı vardır ve buna göre, eğer bu ayarlar birazcık farklı olsalardı evren idrak edilebilir seviyede farklılaşır ve herhalde yaşam karşıtı olurdu.'

Rees'in altı rakamının bir örneği şu meşhur 'şiddetli' gücün büyüklüğüdür, bir atom çekirdeğinin bileşenlerini etkileyen güç: atom 'parçalandığında' başa çıkılması gereken nükleer enerji. Hidrojen, helyum oluşturmak üzere füzyon geçirirken, enerjiye dönüşen bir hidrojen atomunun kütle oranı E harfi ile simgelenir. Evrenimizde bu rakamın değeri 0.007'ye eşittir ve her madde yapısının (hayatın oluşması için önceden gereken) var olması için bu değere çok yakın olması gerekirmiş gibi görünür. Madde yapısı bildiğimiz kadarıyla, periyodik tablonun doksana yakın doğal oluşum lu elementinin birleşimi ya da başkalaşmasından meydana gelir. Hidrojen, elementlerin en basit ve en yaygın olanıdır. Evrendeki diğer tüm elementler, en nihayetinde, hidrojenin nükleer füzyon geçirmesiyle oluşmuşlardır. Nükleer füzyon, yıldızların (ve hidrojen bombalarının) içinde, uç derece sıcak koşullarda gerçekleşen çetin bir süreçtir. Nispeten daha küçük yıldızlar, mesela bizim güneşimiz, yalnızca helyum gibi hafif elementler üretebilir ki helyum, periyodik tabloda hidrojenden sonra ikinci en hafif elementtir. En ağır elementlerin çoğunun oluşabilmesi için gereken yüksek sıcaklıklar daha büyük ve daha sıcak yıldızlardaki nükleer füzyon çağ lavanlarında mevdana gelir ki bunun ayrıntıları Fred 1 loyle ve iki

' •Herhalde" diyorum, kısmen $>ı>$ nedenden ötürü; hangi karakterde yabancı yapın tutlrnnm oluşacağım bilemeyiz ve kısmen de yu nedenden ötürül; eger yalnızca bir değişmezi değdirmenin sonullarım dikkate alırsak bata yapmamız olasıdır. Bu altı rakam değerinin evreui yapın dostu kılacak ba>k.ı *lulefımlen* olabilir mi? Eğer bu bileşimler vana bu altı değerini hepsini tek bir değer olarak dikkate aldığımızda bunları keyfetmemiz nasıl mümkün olabilir? Ancak konuyu Jalu (azla karıytınııanuk için burada kmıneliyim. Zaten temel değiyemezkrin ince ayanın kavramakta nr gibi bir sorunumuz olabilir ki?

Tann Yanılıgılı 1^5

meslektaşı tarafından ortaya çıkarılmıştır. (Bu öylesine tuhaf bir başarıydı ki Hovle diğerlerine layık görülen Nobel Ödülü'nden esrarengiz biçimde kendine düşen payı alamadı.) Bu büyük yıldızlar süpernova gibi parlayabilip, toz bulutlan içinde maddelerini (ki buna periyodik tablonun elementleri de dâhildir) saçıp savururlar. Ardından bu toz bulutları, yoğunlaşarak yeni yıldızlar ve gezegenleri oluştururlar. Bizim yıldızımız ve gezegenimiz de böyle oluşmuştur. Dünya'nın, her yerde bulunan hidrojenin dışındaki diğer elementler yönünden bu kadar zengin olmasının nedeni işte budur: bu elementler olmasa, doğal etkilenme (kimya) ve yaşam imkânsız olurdu.

Buradaki esas mesele, şiddetli enerjinin değerinin, çok kritik bir biçimde, nükleer füzyon çağlayanının ardından periyodik tablodaki elementlerin ne kadarını oluşturacağını belirlemesidir. Eğer şiddetli enerji miktarı çok düşükse, mesela 0.007 yerine 0.006 ise, evrende hidrojenden başka hiçbir element var olmaz ve sonuçta ilginç madde yapıları ortaya çıkmazdı. Eğer bu enerji miktarı çok yüksek olursa, mesela 0.008, mevcut tüm hidrojen daha ağır elementler oluşturmak üzere füzyon geçirirdi. Bildiğiniz gibi, hidrojeniz bir madde yapısının yaşamı başlatması mümkün değildir. Çünkü hidrojen olmadan su olmaz. Goldilocks değeri (0.007) ilginç ve yaşam destekçisi bir madde yapısı için gereken element zenginliğinin elde edilmesinde tek kelimeyle yerinde bir değerdir.

Rees'in altı rakamından daha fazla bahsetmeyeceğim. I lep sinin can alıcı noktası aynıdır. Mevcut rakamlar Goldilocks değerlerini tıpkı bir orkestra şefi gibi yönetmektedir, bunun aksi olsaydı zaten yaşamıyor olurduk. O halde buna nasıl bir karşılık vermeliyiz? Bir kez daha, bir tarafta ilahiyatçıların yanıtı, diğer taraftaysa insancı ilke yanıtı vardır. İlahiyatçılar şöyle der; 'Emri, evreni kurarken temel değişmezleri öyle bir ayarlamıştır ki her değer ilgili Goldilocks bölgesine yaşam başlayacak şekilde hükmeder. Sanki Tanrı'nın çevirebileceği altı düğmesi vardır ve dikkatlice her düğmeyi olması gereken Goldilocks değerine çevirmiştir. Her zaman olduğu gibi ilahiyatçıların yanıtı oldukça yetersizdir, çünkü Tanrı'nın varlığını açıklamaz bırakır. Altı rakamın Goldilocks değerlerini hesaplayacak yetenekte bir Tanrı, en az bu ince ayarlı rakam bileşimleri kadar olanak dışı olmalıdır ve bu durum gerçekten de bir hayli olanak dışıdır; bu konuyu tartışmaya açmamızın asıl sebebi de bu olanak dışı durumdur. Bundan ötürü ilahiyatçıların yanıtı mevcut sorunu çözmekte en ufak bir ilerleme kaydetmemiştir. Bu iddialarını reddetmekten başka bir seçeneğim olamaz ancak diğer yandan sorunu fark edemeyen ve 'İlahi Düğme Çeviricisi' kanıtıyla sahiden tatmin olan insanların sayısına hayret ediyorum.

Bu şaşırtıcı körlüğün psikolojik sebebi belki de insanların çoğunun, "doğal seçim" ve "doğal seçilimin olasılıksızlığı kırma gücü" ile bilinçlenmiş biyologlar kadar bilinçlenmemiş olmasıyla ilgilidir. J.Anderson Thomson, bir evrimsel psikiyatrist bakış açısıyla buna farklı bir açıklama getirir ki buna göre hepimiz, cansız nesnelere kişileştirerek bir ajan (birşeyler yapan) vasfı kazandırmaya yönelten bir psikolojik yanılgıdan muzdaripizdir. Thomson *a göre, bir gölgeyi hırsız sanmaya, bir hırsız gölge sanmaktan daha yatkınızdır. Hatalı bir var olduğunu sanma, zaman kaybı olabilir. Hatalı bir var olduğunu görmeme ise ölümcül olabilir. Bana yazdığı bir mektupta, atalarımız zamanında çevremizdeki en büyük dürtünün birbirimizden kaynaklandığını öne sürerek şöyle devam ediyordu: "Bunun mirası, insanın neden sonuç ilişkilerim kurarken sıklıkla korku şeklindeki hatalı faraziyesidir. Neden sonuç ilişkilerini **in sanoğluttan** başka bir ermene bağlamakta epey güçlük çekeriz." Doğal olarak bu dürtüyü ilahi ereğe genelledik. 'Ajanların' baştan çıkarıcılığına Bölüm 5'te değineceğim.

Olanak dışı varlıkların doğuşunu açıklamayı hedefleyen doğal seçilimin gücüyle bilinçlenmiş biyologların, olasılıksızlık probleminde kaçamak cevap verecek herhangi bir teoriyle tatmin olmaları mümkün değildir. Ve teistlerin olasılıksızlık bilmeceğine yanıtı şaşırtıcı oranda kaçamaktır. Sorunun farklı bir şekilde ifade edilmesinden ötedir, harra gülünç bir şekilde sorunun ikiye katlanmasıdır. O h.ilde şimdi insancı alternatife bakalım, insancı yanıt, en genel hafiyle, bu sorguyu yalnızca bizi yaratma yeterliliğine erişmiş türden bir evrende tartışıyor olabildiğimizi ifade eder. O halde varlığımız hiç kuşkusuz remel fizik değişmezlerinin her birinin kendi Goldilocks bölgelerine hükmettiği sonucunu kesin bir biçimde kanıtlar. barklı fizikçiler varoluş bilmececi için farklı türden insancıl çözümler sunarlar.

İnatçı fizikçiler ilk etapta, bu altı değerin asla değişmeyeceğinin altını çizerler. Büyük beklentilerimizi karşılayacak 11er Şeyin Tcorisi'ne erişir erişmez, bu altı anahtar rakamın birbirlerine ya da günümüzde bilinmeyen, hayal edemeyeceğimiz bir şeye bağlı olduğunu göreceğiz. Ve sonuçta bu altı rakam, değişme açısından bir çemberin çapıyla çevresi arasındaki oran kadar serbest olmayabilir. Evrenin var olması için geriye yalnızca bir yol kalacak. Altı düğmeyi çevirmesi gereken Tanrı bir kenara, çevrilecek düğme bile yoktur.

Diğer fizikçiler (bizzat Martin Rces bunlara bir örnek teşkil edebilir) bunu yetersiz bulurlar ve sanırını onlarla aynı fikirdeyim. Bir evrenin var olabilmesi için yalnızca bir yol olması gerçekten oldukça akla yatkındır. Ancak neden bu tek yol nihai evrimimiz için bir gerekli düzen olmalıdır? Kuramsal fizikçi Freeman Dvson'ın

tabiriyle, neden adeta 'geleceğimizi biliyormuş' gibi görünen bir evren olmalıdır? Filozof John Leslic idam mangası tarafından infaz edilmek üzere olan bir adam benzetmesini kullanır. Bölükteki on adamın da kurbanı ıskalması tek kelimeyle mümkündür. Vurulmadığını idrak eden kurban şansına sevinmesinin ardından neşeyle şöyle diyebilir: "Şey, besbelli ki hepsi ıskaladı yoksa bunu düşünüyor olamazdım." Ancak yine de hepsinin neden ıskalamış olabileceğini merak etmesi ve rüşvet almış ya da sarhoş olabilecekleri varsayımı üzerinde durması doğal karşılanmalıdır.

Bu itiraz Martin Rees'in bizzat desteklediği bir fikirle yanıtlanabilir ki buna göre bir çoklu evrenin **nmltimsc** (ya da Leonard Susskind'ın tercih ettiği tabirle 'megaverse')¹ içinde sabun köpükleri gibi yan yana konumlanmış birçok evren vardır. Herhangi bir evrenin kanunları ve değişmezleri, tıpkı bizim gözle görülür evrenimizde olduğu gibi, iç tüzüklerdir. Bir bütün olarak bir çoklu evren, alternatif iç kurallar bakımından zengindir, insanı ilke burada devreye girerek, bizim bu evrenlerin arasından iç işleyişi olası evrimimiz için en elverişli olan evrende (muhtemelen azınlığın içinde) olmamız gerektiği açıklamasını getirir ve bu sayede sorunun beklentisini karşılar.

Çoklu evren teorisinin diğer merak uyandırıcı bir yorumu, evrenimizin çözümlenemez akibetinin göz önünde tutulmasından kaynaklanır. Martin Rees'in altı değişmezine benzer rakam değerlerine dayalı olarak, evrenimiz sonsuz miktarda genişleyebilir, bir noktada sabitlenebilir ya da genişleme ters yöne dönerek daralmaya dönüşebilir. Bu süreç meşhur 'büyük çöküş'² ile sonlanabilir. Bazı **büyük çöküş** örneklerinde, evren yeniden genişlemeye başlar ve bu olay sonsuza kadar her 20 milyar yılda bir tekrarlanır. Bizim evrenimizin standart ölçüsü, bu zamanın ve mekânın yaklaşık 13 milyar yıl önce büyük patlama ile başladığını varsayar. Birbirini izleyen büyük çöküş modeli bu ifadeyi pekiştirir: bizim zamanımız ve mekânımız gerçekten büyük patlama ile başlamıştır, ancak bizim büyük patlamamız yalnızca, uzun seriler halindeki büyük patlamaların en sonuncusuydu ve bu büyük patlamaların her biri serinin bir önceki evrenini sonlandıran bir büyük çöküş tarafından başlatıldı. I üç kimse büyük patlama benzeri eşsizliklerin ne gibi gelişmeler göstereceğini bilemez. Dolayısıyla kanunlar ve değişmezler her defasında yeni değerlerle çıkagelebilirler. Eğer patlama, genişleme, daralma, çatırdama aşamaları her zaman tıpkı bir kozmik akordeon gibi ilerleyseydi, çoklu evrenin paralel bir türünden ziyade seri bir türünü elde ederdik. Bir kez daha, insanı ilke açık' Su vitrimi (21J06J mrgavme'deki ımaucı ilkemu etkileyici bir savunmanı» üstlenir. Birçok fizikçinin bu eöri>teti nrfrrt ettiğini söylet. Bunun sebebini anlayamam. Bence gu/.rl bu fıkır: belki de lıanvin bilincimi arttırdığı için böyle düşünüyorumdur.

· Kozmolojide evrenin tekrar kendi ilmine çökmesine verilen addır rj.n Rictufil r>»wVım

lama görevini yapar. Evren serisinin içindeki tüm evrenlerden yalnızca azınlık bir bölümün 'ölçüleri biyogenetik koşullara ayarlıdır. Ve, elbette, bizim evrenimiz bu azınlığın içinde olmalıdır çünkü biz buradayız. Sonuçta, çoklu evrenin seri versiyonu günümüzde daha olanak dışı olarak kabul edilmelidir, çünkü yeni kanıtlar bizi büyük çöküş örneğinden uzaklaştırmaya başlamıştır. Evrenimiz sonsuza kadar genişleyecektir.

Bir diğer kuramsal fizikçi Lee Smolin hem seri hem de paralel öğeleri içeren, provoke eden bir Darvinci çoklu evren teorisi türevi geliştirmiştir. Kozmosun Hayatı (**Th< l.if,• o/ The (,nsrrnm)**) isimli kitabında açıklanan Smolin'in görüşü, çocuk evrenlerin ebeveyn evrenlerden doğduğu ve bu durumun tam gelişmiş bir büyük çöküşte değil, daha bölgesel olan kara deliklerde geliştiği teorisi üzerinde döner. Smolin teoriye bir kalıtım faktörü ekler: Bir çocuk evrenin temel değişmezleri, ebeveyn evrenlerinin değişmezlerinin hafifçe 'değişmiş' türleridir. Kalıtım, Darvinci doğal seçilimin başlıca içeriğidir ve Smolin'in teorisi doğal olarak buna uyum sağlar. 'Uzun süre dayanma' ve 'üretme' için gerekenleri karşılayan bu evrenler, çoklu evren içinde çoğunluk konumu kazanırlar. 'Gereklerini karşılamak', 'üretmek' için yeterince uzun süre var olmayı da içerir. Çünkü üretim kara deliklerde gerçekleşir ve başarılı evrenler kara delik oluşturmak için gerekenleri karşılamalıdır. Bu yetenek başka özellikler açığa çıkarır. Mesela, maddenin bulut ve ardından yıldız olma eğilimi kara delik oluşumunda ön koşuldur. Ayrıca, değindiğimiz gibi, yıldızlar ilginç madde yapılarının, dolayısıyla yaşamın gelişmesinin ön koşuludurlar. Böylece, Smolin çoklu evrende kara delik bereketi evrimini doğrudan doğruya, yaşam üretimini ise dolaylı olarak destekleyen bir Darvinci doğal seçim olduğunu ima etmiş olur. Nobel Ödüllü fizikçi Murray GellMann'ın tırnak içine alınan sözlerine rağmen fizikçilerin hepsi Smolin'in görüşünü ateşlice desteklememişti: "Smolin mi? Ru şu çılgın fikirlere sahip genç adam değil mi? Yanılmıyor olabilir." ' Fesat bir biyolog, bunu onaylamayan bazı fizikçilerin Darvinci bilinçlendirmeye gereksinim duyup duymadıklarını merak edebilir.

Bir evren bolluğunu varsaymanın, onaylanmaması gereken aşırıya kaçmış bir zevk olduğunu düşünmek cazip olabilir (ve birçoğu bu cazibeye kapılmıştır.) Eğer bir çoklu evrenin aşırılığına onay vereceksek, (ki kanıt böylece geçerliliğini korumuş olur) o halde **başımızı öne eğip** Tanrı'yı da onaylayabiliriz. Bunların her ikisi de eşit miktarda ölçsüz ve yetersiz varsayımlar değil midir? Bu yönde düşünen insanlar doğal seçimle bilinçlenmemişlerdir. Sahiden ölçsüz Tanrı varsayımı ile görünürde ölçsüz çoklu evren varsayımı arasındaki kilit farkın sırrı istatistiksel olasılıksızlıkta saklıdır. Çoklu evren her ne kadar ölçsüz olsa da, yalın bir var

sayıdır. Tanrı, ya da herhangi bir zekâ, karar alan, hesapçı ajan, açıklama borçlu olduğu varlıklara karşın, tamamen aynı istatistiksel anlamda, oldukça olanak dışı olmalıdır. Çoklu evren, sırf evren **sayısı** itibariyle ölçsüz görünebilir. Ancak bu evrenlerin her biri temel kuralları dâhilinde yalın olurlarsa, hiçbir şeyin aşırı olanak dışı olduğunu varsayanlayız. Ancak herhangi bir tür zekâdan bahsederken, oldukça zıt bir varsayımda bulunmalıyız.

Bazı fizikçiler dindarlıklarıyla tanınırlar (Russell Stannard ve Muhterem John Polkinghorne daha önce bahsettiğim iki İngiliz misaldir.) Tahmin edileceği üzere bu kişiler, fiziksel değişmezlerin tümünün az ya da çok, dar Goldilocks bölgelerine ayarlanmalarının olasılıksızlığını benimser ve bu ayarlamayı kozmik bir zekânın tasarlamış olması gerektiğini öne sürerler. Bu tarz iddiaların tümünü, çözdüklerinden daha büyük sorunlar ortaya çıkardıkları gerekçesiyle kafamdan savdım. Ancak teistler karşılık vermek için hangi girişimlerde bulundular? Şu kanıtla başa çıkabildiler mi; evrimimizin başlayabilmesi için özen ve öngörüyle ayarlanmış bir evreni tasarlama kapasitesine sahip herhangi bir Tanrı, karşılamakla yükümlü olduğu açıklamadan daha büyük bir açıklamaya gereksinim duyan en üst düzeyde karmaşık ve olanak dışı bir varlık olmalıdır.

İlahiyatçı Richard Swinburne, tam da kendisinden beklediğimiz gibi bu soruna bir çözümü olduğunu düşünür ve bu görüşünü kitabı 'Bir Tanrı Var mı?'da **(Is Thct : GoJ''** açıklar. Elimizdeki varsayımların daima gerçeğe uygun en valin olanım tercih etmemiz gerektiğini inandırıcı bir şekilde kanıtlayıp, iyi niyetini belli ederek başlar kitabına. Bilim karmaşık cisimleri daha basit cisimlerin etkileşiminden faydalanarak izah eder yani daha açıkça, temel parçacıkların yani cismin moleküllerinin etkileşimleriyle. Her şey temel parçacıklardan oluşmuştur ve her cisme ait parçacık sayısı oldukça çok olmasına rağmen parçacık **türleri** çok az ve sınırlıdır; size bunun gayet basit bir görüş olduğunu söyleyebilirim. Zaten kuşku duymamızın asıl sebebi bu görüşün oldukça basit olmasıdır. Ancak Swinburne için hiç de basit değil aksine tam tersidir.

Varsayalım çok geniş sayıda elektron parçacığından bahsediyoruz, bu durumda Swinburne bu elektronların çoğunun aynı özellikleri taşıyacağı hır rastlantıyı çok tutar. Bir elektronu bize yutturabilir. Ancak **hepsi aynı özelliklerde** milyarlarca ve milyarlarca elektron, işte burada Swinburne kararsızlık fitilimizi gerçekten ateşler. Tüm elektronlar farklı türden olsaydı Swinburne için açıklama yapmak daha basit, daha doğal ve daha zahmetsiz olurdu; daha da kötüsü, (Swinburne açıklarken) hiçbir elektronun varlığını istikrarla korumaması, her an kaprisli, gelişigüzel ve seri biçimde değişmesi gerekirdi. Bu, Swinburne'un meselelerin doğal

l.'JO Rkhjıl Dankım

ve yalın durumlarına karşı bakış açısıdır. Daha tekdüze olan herhangi bir şey, (siz ya da ben basit sözcüğünü tercih edebiliriz) daha teşekkürlü (ayrıcalıklı) bir açıklama gerektirir. "Bunun tek nedeni elektronların, bakır moleküllerinin ve diğer tüm maddesel cisimlerin on dokuzuncu yüzyıldaki enerjisiyle yirminci yüzyıldaki enerjisi arasında hiçbir fark olmamasıdır."

Tann'va geçelim. Tanrı bu milyarlarca elektronun ve bakır molekülünün özelliklerini kasıtlı ve devamlı olarak koruyup, diğer yandan yapılarında olan delişmen ve düzensiz dalgalanma eğilimlerini etkisizleştirerek adeta bir kurtarma rolü üstlenir. Bir elektron gördüğünüzde hepsini görmüş sayılmanızın sebebi budur; her bakır molekülünün bir bakır molekülü gibi hareket etmesinin sebebi budur ve her elektronun ve de bakır molekülünün, mikro saniyeden mikro saniyeye, yüzyıldan yüzyıla hiç değişmemesinin sebebi budur. Çünkü Tanrı hepsinin aynı kalması için her parçacığa sık sık müdahale eder, hepsinin pervasız taşkınlıklarını frenleyip kırbaçlayarak hizaya sokar.

Ancak Svinburne nasıl olur da, Tanrının milyonlarca parmağı sayesinde dik başlı elektronları eş zamanlılıkla kontrol altında tuttuğu varsayımının **basit** bir varsayım olduğunu onaylar? Bu varsayım elbette basit değildir, aksine epey karmaşıktır. Svinburne nefes kesen bir zihinsel **küstahlık** eseriyle kendisini tatmin ermeyi başarır. Doğrulamaya gerek duymadan yalnızca Tanrının **eşsiz** bir madde olduğunu iddia eder. Milyarlarca bağımsız elektronu bir doğüstü gücün idare etmesine kıyasla ne ekonomik, ne parlak bir açıklama!

"Teizm, var olan tüm cisimlerin yalnızca hır maddeden ve Tanrı tarafından yaratıldıklarını, varlıklarının sürmesine Tanrının neden olduğunu öne sürer. Ve her maddedeki her niteliğin nedeni Tanrıdır ya da bu niteliklerin var olmasına Tanrı olanak tanımıştır. Basit hır açıklama olarak, doğru varsayılan hu az miktardaki neden Tanrıda birleşir. Buna göre, yalnızca hır nedeni doğru varsayan hır açıklamadan daha basit bir açıklama olamaz. Teizm politeizmden (çok tanrıçılıktan) daha basittir. Ve bu bir nedenin (Tanrının) doğruluğunu onaylayan teizm, sınırsız güç (Tanrı mantıklı olan her şeyi yapabilir), sınırsız bilgi (Tanrı mantıklı olan her şeyi bilir) ve sınırsız irade sahibi bir kişiyi doğru varsayar."

Svinburne, **mantığın** onaylamadığı becerileri Tanrının başaramayacağını cömertçe kabul ederek yüreğimize su serper. Ancak buna rağmen Tanrının sonsuz gücüne yüklenen amaçların sınırsız oldukları varsayılır. Bilim .v'i açıklamakta (x = bilinmeyen) ufak da

olsa bir sorun mu yaşadığı? Sorun yok, **x'** dert ermeyin. Tanrı'nın sınırsız gücü **x'** (ve herhangi başka bir konuyu) zahmetsizce izah edecektir ve bu daima oldukça **basit** bir açıklama olacaktır çünkü sadece bir Tanrı vardır. Bundan daha basit ne olabilir?

Aslında bu hiç de basit değildir. Evrendeki her parçacığın özgün konumlarını hiç durmadan gözetleyebil en ve idare edebilen bir Tanrı basit **olamaz**. Böylesi bir varlığın doğrulanması dev gibi bir açıklama gerektirecektir. Daha kötüsü (Sadelik bakış açısı itibariyle), Tanrı'nın dev bilincinin diğer bölgeleri ise, eş zamanlı olarak insanoğlunun duaları, duyguları ve faaliyetleriyle meşgul olacaktır. Ayrıca bu galaksinin diğer gezegenlerinde ve de diğer yüz milyarca galaksilerdeki gezegenlerde zeki yabancılar varsa, Tanrı onlarla da ilgilenmelidir. Svvinburne'ünü görüşüne göre. Tanrı kanser olduğumuzda bizi bu durumdan kurtaracak mucizevî herhangi bir müdahalede **bulunmamayı** hep aklında tutmalıdır. Çünkü 'eğer Tanrı kanser tedavisiyle ilgili olarak çoğu duaya yanıt verseydi, bu hastalık insanlık için bir sorun olmaktan çıkardı.' O **zaman** biz insanlar için keşfedecek bir şev kalmaz sıkıntıdan ne yapacağımızı bilemezdik.

İlahiyatçıların hepsi Svvinburne kadar haddim aşmaz. Ancak yine de. Tanrı Varsayımının **basit** bir görüş olduğunu öne süren başka çağdaş ilahiyatçıların da olması dikkat çekicidir. Daha sonradan Oxford'ta İlahiyat Regius¹ Profesörü olan Keith Ward 1996 tarihli kitabı 'Tanrı, Şans ve Gereklilik'de Co<;, (V*_t>**sit**) görüşlerini apaçık biçimde ortaya koymuştur:

“Gerçek şu ki, teistler Tanrı'nın evrenin varlığının çok zekice, ekonomik ve verimli bir açıklaması olduğunu iddia ederler. Ekonomiktir çünkü evrendeki hemen her şeyin varlığını ve doğasını yalnızca bir varlığa dayandırır. Bu, kendisini de içine alarak her şeyin varlığına bir mantık sunan, en çok zümlenemez nedendir. Bir anahtar görüş sebebiyle zekicedir (olası, en mükemmel varlık görüşü); Tanrı'nın doğasının özü ve evrenin var olması anlaşılır biçimde açıklanabilir.”

Ward tıpkı Svvinburne gibi “bir şeyi açıklayabilmenin” ne anlama geldiğini kavrayamamıştır ve ayrıca “bu basittir” demenin anlamını da kavrayamamış görünüyor. Ward'ın basit Tanrı görüşünü gerçekten desteklediği ya da yukarıdaki pasanın geçici bir 'kanıt tazeleme' egzersizini simgelediği konusunda emin değilim. Sör John Polkinghorne, Bilim ve Hıristiyan İnancı'nda > • s/;

J^r: **ir fi** Ward'ın geçmişte Thomas Aquinas felsefesini eleştirdiği yazısından alıntı yapar: “Bu felsefenin temel yanlışı, Tanrı'nın mantıksal açıdan basit olduğunu varsaymasıdır; Basit sözcüğü, ilahın 'l'nivnitelerde kraliyet tarafından belirlenmiş kursunun lideri. şw.1/ 2 RSchanJ Dankım

sadece bölünemez olduğunu belirtmekle kalmayıp, bu varlığın her parçasıyla ilgili gerçeğin, evrenin ve içindeki herşeyin gerçeği olduğunu daha güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. Lâkin, Tanrı'nın bölünemez olduğunu varsayarken aynı zamanda özünde karmaşık olduğunu varsaymak oldukça tutarlıdır.” Ward burayı iyi anlamış. Aslında, biyolog Julian Huxley, 1912’de, ‘parçaların heterogeneti ğinde’ terimleriyle karmaşıklığı tanımlamıştır ki bu yolla fonksiyonel bölünemezliğin belirli bir türüne değinmek istemiştir.⁷”

Diğer yazılarında, Ward ilahiyatçı zihniyetin tüm bu karmaşanın kaynağını kavramakta yaşadığı sıkıntıyı belirtir. Ward, canlılarda boy gösteren bir ‘artan karmaşa eğiliminin’ varlığını doğru varsayan ilahiyatçı bilim adamı, biyokimyacı Arthur Peacocke’tan (İngiliz dindar bilim adamları üçlümün üçüncü üyesi) alıntı yapar. Ward bunu ‘evrimsel değişimin karmaşayı destekleyen bazı doğal etkileri’ olarak tanımlar. Bu gibi bir eğilimin, ‘değişim sürecinin, daha karmaşık değişimlerin gerçekleşmesini garantiye almak için uyguladığı birtakım etkiler’ olabileceğini iddia ederek devam eder. Ward bu konuda şüphelidir, şüphe duymalıdır da. Çünkü karmaşıklık hedefli evrimsel dürtünün, ne artan karmaşa yönünde doğal eğilimle ne de eğilimli değişimle bir ilgisi yoktur. Bunun sebebi doğal seçilimdir: “Bildığımız kadarıyla, çözümlenemez biçimde basitlikten karmaşıklık üretme sıfatına sahip tek süreçtir. Doğal seçilim teorisi gerçekten basittir; tıpkı kendi başlangıç noktası gibi. Ki bu, teorinin neredeyse tarif edilemeyecek kadar karmaşık olduğunu gözler önüne serer (bir şey ne kadar basitse o kadar karmaşık bir açıklaması vardır): aklımızın sınırlarını aşarcasına karmaşıktır, öyle ki kendisini tasarlayabilecek bir Tanrı’dan tasarruf eder. •

CAMBRIDGE’TE BİR SÖYLEŞİ

Cambridge’te, yakın geçmişteki bir bilim ve din konferansında, bu kitapta ele aldığım Boing 747 kanıtını sunmuştum ve diyebilirim ki Tanrı’nın basitliği sorgusu üzerinde bir beyin fırtınası gerçekleştirmeye çalışmanın talihsiz bir hataya dönüşmesiyle yüz yüze geldim. Bu deneyim oldukça anlamlıydı bu yüzden sizinle de paylaşmak isterim.

İlk olarak, bu konferansı Templeton Vakfı’nın finanse ettiğini itiraf etmeliyim (sanırım bu doğru bir tabir olur). Dinleyiciler İngiltere ve Amerika’dan itinayla seçilmiş bilim gazetecilerinden oluşan küçük bir topluluktu. Davetli on sekiz konuşmacı arasında ben ateizmin temsilcisiydim. Gazetecilerden biri olan John Horgan, kendisi de dahil olmak üzere meslektaşlarının herbirine, konferansa katılmaları için tüm masraflarının karşılanmasının yanı sıra 15.000 dolar gibi yakışıklı bir ödeme yapıldığını bildirdi. Bu beni hayrete düşürdü. Uzun akademik konferans geçmişim izleyicilerin (spikerlerin aksine) katılım bedeli ödediği durumlara tanık olmamıştı. Eğer bu durumun bilincinde olsaydım şüphelerim bir anda katlanarak artardı. Templeton, sermayesini bilim gazetecilerinin aklını yanlış yönde çelmek ve benimsenen bilimsel doğruları yıkmak için mi kullanıyordu? Bu durum John Horgan’ın zihnini epey kurcalamış olmalı ki bu deneyimini bir makaleye dökerek herkesle paylaştı.²¹ Bu makalede, benim bir konuşmacı olarak katılmamın, onun ve diğerlerinin şüphelerinin üstesinden gelmelerine yardım ettiğini açıklamıştı:

İngiliz biyolog Richard Dawkins, ki toplantıya katılması beni ve diğer arkadaşlarımı toplananın meşruluğu konusunda ikna etmiştir, dinsel inançların bilimle bağdaşmadığı, mantıksız ve zararlı olduğu yönünde açıklama yapan tek bilim insanıydı. Diğer konuşmacılar (üç bilinemeci, bir Yahudi, bir deist ve 12 Hıristiyan (Bir Müslüman filozof son anda katılmaktan vazgeçti) bariz biçimde din ve Hıristiyanlık lehinde bakış açılan sundular.

Horgan’ın makalesi hoş bir biçimde karışık duygularını yansıtıyordu. Kuşkularına rağmen bu deneyiminin açık biçimde önem verdiği yönleri vardı (aşağıdaki satırlarda anlaşılacağı üzere ben de böyle düşünüyordum.) Horgan şöyle yazmış:

İnançlılarla karşılıklı sohbetlerim bazı zeki, iyi eğitilmiş insanların dini kucaklamalarıyla ilgili takdirimi derinleştirdi.

Bir muhabir. Tanrı ile insan arasındaki fiili sohbetlere değinirken bir diğeri İsa ile sıkı fıkı bir ilişkiyi

tasvir etti. Benim görüşlerim hiç değişmedi ancak diğerlerininki değişti.

En azından, bir gazeteci arkadaşım Davvkins'in din tahlilini dinledikten sonra inancının sarsıldığını söyledi. Vı eğer Templeton Vakfı, benim dinsiz bir dünya görüşüm lehinde böylesi küçük bir adınım gerçekleşmesine yardım edebiliyorsa, ne kadar kötü bir kurum olabilir?

Horgan'ın makalesi edebiyatçı John Brockman'm 'Edge' isimli web sitesinde (genelde bir çevrimiçi bilimsel **salon** olarak tanımlanır) yeni bir yoruma erişti. Burada farklı tepkiler aydınlatıldı, mesela kuramsal fizikçi Freeman Dyson'ın yanıtı. Dyson'a, Templeton Ödülünü kazandığında yaptığı teslim alma konuşmasından alıntı yaparak cevap verdim. Hoşlansa da hoşlanmasa da Dvson

CAMBRIDGE'DE BİR SÖZ

Templeton Ödülünü almayı onaylayarak dünyaya güçlü bir mesaj gönderdi. Bu davranışı, dinin dünyanın en seçkin fizikçilerinden birisi tarafından desteklenmesi olarak görülmelidir.

“Kutsal Üçleme doktrini ya da ilahilerin tarihi gerçekliği konularını çok önemsemeyen Hıristiyan çoğunluğun arasında olmaktan mutluyum.”

Ancak bu ifade tam olarak ateist bir bilim insanının 1 Hıristiyan gözükme istediğinde **kullanacağı** bir ifade değil midir? Dyson'ı teslim alma konuşmasının diğer bölümlerine de değindim. Dyson'm sözlerini bir Templeton memuruna sorulabilecek hayali soruların (italik harflerle) altına taşlamalı bir üslupla serpiştirdim:

Oh demek hır parça daha adamakıllı bir şey istiyorsunuz, şu nasıl...

“Tanrı ve akıl arasında herhangi bir fark olduğunu düşünmüyorum. İdrak sınırlarımızın ötesine geçildiğinde akıl Tanrı haline gelir.”

Söylediklerim yeterli geldiyse artık fizikle ilgili işleme geri dönebilir miyim? Oh henüz yeterli değil mi Tamam, peki bu nasıl:

“Yirminci yüzyılın ürpertici geçmişinde dahi, dinin ilerlediğinin bazı kanıtlarını fark edebiliyorum. Çağımızın kötülük timsali iki bireyi Adolf Hitler ve Joseph Stalin bariz ateisderdi.”¹

Şimdi gidebilir miyim?

Eğer Dyson'm niyeti Tanrıya inanmakta hangi kanıtları onayladığını açıkça izah etmek olsaydı, Templeton teslim alma konuşmasından yaptığım bu alıntıların içeriğini kolayca yalanlayabilirdi. Bu durumu tıpkı Bölüm T de bahsettiğim Einsteinci düşünceye benzerdi ki hepimiz bunu anlamsız biçimde onaylayabiliriz. Eğer I lorgan'ın vermek istediği ana fikri doğru kavradıysam, bu Templeton sermayesinin bilimi ayarttığıdır. Frccman Dyson'un ayartılmadığından eminim. Ancak teslim alma konuşması, eğer diğerleri için bir örnek teşkil edecekse talihsiz bir konuşma olarak değerlendirilmelidir. Templeton Ödülü Cambridge'teki gazetecilere sunulan teşvikten iki kat daha önemlidir ki fütursuzca Nobel Ödülünden daha büyük olduğu ileri sürülmüştür. Fausr mizaçlı arkadaşım filozof

Hu karalamasının icabına Bölüm 7'de bakacağını.

’ **Abuanı kimyacı, efameye göre, bilgi içü ruhunu şeytana canip söylenir.** *cJ.n.*

in 1 •* Tanrı N«TTTW Kum Olarak N'nln Vokhir

Daniel Dennett bir keresinde bana bir şaka yapmıştı, “Richard, eğer zor günler yaşarsan...”

İyi ve kötü günde, Cambridge konferansına iki gün boyunca katıldım, konuşmamı yaptım ve diğerleri tartışırken arada bir söz aldım. İlahiyatçıların, bir evren tasarlayabildi bir Tanrının, ya da herhangi bir şeyin, karmaşık ve istatistiksel açıdan olanak dışı olması meselesine yanıt vermeleri için didindim. Aldığım en etkili yanıt, bilimsel epistemolojiyi acımasızca isteksiz bir ilahiyata yüklediğimdi.¹ İlahiyatçılar daima Tanrının basit olduğunda ısrar etmişlerdir. Bir bilim adamı olarak Tanrılarının karmaşık olması gerektiğini onlara ben mi kabul ettirmeliyim? İlahiyatçılar her zaman Tanrının bilimin menzili dışında olduğunu savunduklarından kendi alanımda uygulamaya alışkın olduğum bilimsel kanıtlar burada uygunsuz kaçardı.

Akıllarında baştan savma bir savunma oturtmuş ilahiyatçıların kasten aldatıcı oldukları izlenimini kazanmadım. Gerçekten dürüst kişiler olduklarını düşünürüm. Bununla birlikte, Peder Teilhard de Chardin’in **İnsanoğlu Fenomeni** kitabına Peter Medavvar’ın yorumu karşı konulmaz biçimde aklıma geldi. Bu belki de tüm zamanların en büyük olumsuz kitap eleştirisiydi: “Yazarın sahtekârlığı ancak ve ancak diğer insanları kandırmadan önce kendisini kandırdığı için mazur görülebilir.”^{•T} Cambridge deneyimim sırasında tanıştığım ilahiyatçılar kendilerini **tanımlarken**, mantıklı kanıtları kendilerini bağlamayacağını çünkü bilimin bunu yapamayacağını **hür iradeleriyle ilan ettikleri**, epistemolojik olarak bir Güvenli Bölge’de bulduklarını söylediler. Ben kim oluyordum da mantıklı kanıtın geçerli tek tür kanıt olduğunu söylüyordum? Bilgilenmenin bilimsel yollar dışında yolları da vardır ve bu diğer yollardan birisi Tanrı’yı onaylamak için kullanılıyor olmalı.

Bilgilenmenin en önemli diğer yollarından biri kişiselleşmiştir ki bu öznel Tanrı deneyimidir. Cambridge’teki bazı tartışmacılar Tanrının kendileriyle, kafalarının içinde, tıpkı bir insanın erişebileceği canlılık ve kişilikte konuştuğunu iddia ettiler. Göz aldanması (**illüzyon**) ve sanılan (**halüsinasyon**) Bölüm 3’te ele aldım (Kişisel deneyimden kanıt.) Ancak Cambridge konferansında kanıtı iki fikir ekledim. Öncelikle, eğer Tanrı insanlarla gerçekten iletişim kursaydı üzerine basa basa söylüyorum ki bu olay kesinlikle bilimin menzili dışına çıkmazdı. Tanrı, dünya dışı muhitinden ortaya çıkarak görünüyor, mesajlarının insanlar tarafından anlaşılabilirliği bir yere gürültüyle yerleşiyor ve bilim böyle bir fenomene teşhis koyamıyor mu? Bir dakika durun, milyonlarca kişiye eş zamanlı olarak anlaşılır sinyaller gönderebilen ve yine eş zamanlı olarak bu kişilerden sinyal alabilen bir Tanrı, her nasıl bir varlık olursa olsun,

' Hu irhjm NOMA'yı andım ki Bnlntı 2'dc sonntı» taleplerini incelemiştım

1^6 Rıchanl Dmvluru

basit ulamaz. Ne geniş bir frekans aralığı! Tanrı'nın nöronlardan oluşmuş bir beyni ya da silikondan üretilmiş bir CPU'su olmayabilir ancak kendisine atfedilen güçlere gerçekten sahip olsaydı, günümüzün en büyük bilgisayarı ya da beyninden, çok daha ayrıntılı ve planlı bir şekilde üretilmiş bir şeye sahip olması gerekirdi.

İlahiyatçı arkadaşlarım defalarca şu meseleye geldiler; hiçbir şey olmamasından ziyade neden bir şeylerin var olduğunu açıklayacak bir mantık olmalıdır. Her şeyin bir ilk nedeni olmak zorundadır ve bu nedeni pekâlâ Tanrı olarak isimlendirebiliriz. Evet, söylemişim, ancak bu neden basit olmalıdır, dolayısıyla bu nedene hangi ismi verirsek verelim, Tanrı uygun bir isim değildir (çoğu dindar zihnindeki 'Tanrı' sözcüğünün taşıdığı yüklerin hepsini son derece açık biçimde azletmedikçe.) Bulmaya çalıştığımız ilk neden, bilincinde olduğumuz üzere, dünyayı mevcut karmaşık varoluşuyla beslemiş, kendi kendine işleyen bir vincin basit bir prensibi ya da kökeni olmak zorundadır. İlk güç kaynağının akıllı tasarımın gerekliliklerini karşılamaya yetecek kadar karmaşık olduğunu iddia etmenin ve bunlara ek olarak milyonlarca insanın zihninin eş zamanlı olarak okunabildiğinin öne sürülmesi, birçite olabilecek en iyi kağıt kombinasyonuna sahip olduğunuzu söylemekle eşdeğerdir. Etrafınıza, dünyadaki yaşama bakın, iç içe geçmiş tropik sarmaşıklar, bromelyalar, kökler ve uçan destek zengini Amazon yağmur ormanlarını inceleyin; karınca ordularını ve jaguarları, tapirleri ve pekarileri, ağaç kurbağalarını ve papağanları. Gördükleriniz mükemmel bir eli oluşturan kartların istatistiksel karşılıklarıdır (parçaların yerini değiştirebileceğiniz diğer bütün yolları düşünün, hiç biri işlemeyecektir); ancak nasıl çıkageldiklerini bilirsek kı biliyoruz, durum değişir: doğal seçilimin aşamalı vinciyle. Böylesi bir olasılıksızlığı kendiliğinden meydana geldiğinin onaylanmasına sessizce başkaldıran yalnızca bilim insanları değildir; Sağduyu da inat eder. Bu ilk nedenin, bir şeylerin var olmaması yerine var olmasından sorumlu olan büyük bilinmez, evreni tasarlayan ve eş zamanlılıkla milyonlarca insanla konuşabilen bir varlık olduğunu öne sürmek, adeta sorumsuzca üretilmiş bir açıklamadır. Rahatına düşkün, felsefeden yoksun gök oltacılığının kötü bir sergisidir.

Bir tür dar görüşlü bilimsel düşünce yönteminin savunmasını yapmıyorum. Herhangi adil bir gerçeklik arayışı, bir yağmur ormanı, bir mercan resifi ya da evren gibi olasılıksızlık canavarlarını bir gök oltasından ziyade bir vinç olarak açıklamaya girişmelidir. Bu vincin doğal seçim olması gerekmez. Kabul edilmelidir ki hiç kimse şu ana kadar daha iyi bir açıklama üretmemiştir. Ancak henüz keşfedilmemiş farklı yollar olabilir. Belki de fizikçilerin doğru varsaydığı, evrenin ilk yoktosaniyesinin bir bölümünü işgal edecek olan 'enflasyon*' daha iyi kavrandığında, bu Danvin'in biyo

Lojik vincinin yanında duracak tek kozmolojik vinç olacaktır. Ya da belki de evrenbilimcilerin aradığı bu zorlu vinç bizzat Darwin görüşünün bir uyarlaması olabilir: Smolin modeli ya da benzer bir görüş. Ya da belki de çoklu evren artı insancı ilke artı Martin Rees ve diğerleriyle birleştirilecek bir fikirdir. Bir süper insan tasarımcı bile olabilir: ancak eğer böyleyse, kesinlikle par diye var olmuş ya da her zaman var olmuş bir tasarımcı olamaz. (Bunu ilk duyduğumda inanmamıştım) eğer evrenimiz tasarlandıysa ve daha ziyade eğer tasarımcı düşüncelerimizi okuyup, bilge nasihatler, af ve kurtarma dağıtıyorsa, tasarımcı bizzat bir çeşit birikimli yükseltici ya da vincin ürünü olmalıdır, belki de bir başka evrenin Darvvinçilik uyarlamasıdır.

Cambridge'teki eleştirilerime karşı son çareleri saldırmaktı. Dünya görüşüm bütünüyle 'on dokuzuncu yüzyıl' çağrıştırmakla itham edildi. Bu neredeyse değinmeyi unutacağım kadar kötü bir iddiydi. Ancak üzülerek söylüyorum ki bu saldırıyla sık sık karşılaştım. Bir kanın on dokuzuncu yüzyıl kanın olarak adlandırmakla, bu kanıtın neresinin yanlış olduğunu açıklamanın aynı şey olmadığını söylemek bile gereksizdir. Bazı on dokuzuncu yüzyıl görüşleri oldukça sağlandı, özellikle de Darwin'in tehlikeli görüşü. Her halükârda, bu özgün isimlendirme işi biraz komik görünüyordu, tıpkı kendi 1 lıristiyar inancını Yeni Ahit'in sözümona tarihsel gerçekliğinden yola çıkarak doğrulayan bir kişinin düştüğü durum gibi (seçkin bir Cambridge jeologu, hiç kuşkusuz Faust yolunda emin adımlarla ilerleyerek gelecekteki Templeton Ödülü'nün hayalini kurar.) İlahiyatçılar, bilhassa Almanya'dakiler, tam da bu on dokuzuncu yüzyılda tarihin kanıtı davalı yöntemlerini kullanarak, ciddi kuşkularının beraberinde bu sözümona tarihsel geçerliliğin adını koymuşlardı. Bu durum Cambridge konferansındaki ilahiyatçılar tarafından gerçekten süratle dile getirilmişti.

Her halükârda bu eski 'on dokuzuncu yüzyıl' muzipliğini biliyordum. 'Köydeki ateist' muzipliğine eşlik eder. 'Düşünür görüldüğünüzün aksine Ha Ha Ha, artık uzun beyaz sakallı yaşlı bir adama inanmıyoruz' muzipliğiyle flört eder. Bu üç şaka gizli, başka bir ifadenin şifresidir, tıpkı 1960'larda ben Amerika'da yaşarken, 'yasa ve düzen' deyişinin politikacılar için siyah karşıtı önyargıyı simgelemesi gibi.' Öyleyse 'çok on dokuzuncu yüzyılsın⁵ ifadesinin gizli anlamı nedir? Gizli anlam şudur: "Çok ilkel ve ahmaksın, bana doğrudan doğruya ve hiç tereddüt ermeden 'mucizelere inanır mısınız?' ya da 'İsa'yı bakire bir annenin doğurduğuna inanır mısınız?' gibi bir soruyu sorarak nasıl bu kadar duyarsız ve patavatsız olabiliyorsun? Kibar toplulukların bireyleri birbirlerine hu tır sorular yöneltmezler, bunun farkında değil misin? Bu tarz

' İngiltere'de 'gizli kentler' ifadesinin lienzcı hu gizli anlamı vardır. Atıberon \Vjuch'un hınzırca ne>rli iman 'ber iki cinsiyetin gizli kentleri' fikrin akla getirir

1/ | 8 Ru:h*fd Davrkım

sorular on dokuzuncu yüzyılda kaldı.” Ancak günümüzün dindar kişilerine dürüst, gerçeklere davalı sorular sormanın neden kaba olduğunu bir düşünün. Çünkü bu sorular onları zor durumda bırakır Ancak zor durumda bırakan soru değil, sorunun yanıtıdır, tabii eğer yanıt “evet” ise.

On dokuzuncu yüzyıl bağlantısı şimdi anlaşılmış olmalı. On dokuzuncu yüzyıl, eğitilmiş birisinin, bakire bir insanın doğurması gibi mucizeleri hiç utanmadan onaylayabileceği son zaman dilimiydi. Baskı yapıldığında, çağdaş birçok eğitilmiş Hıristiyan, bakireden doğumu ve yeniden dirilmeyi inkâr etmeye oldukça yatkındır. Ancak bu soru yine de onları zor durumda bırakır çünkü akılcı zihinleri bunun saçma olduğunu söyler, bu yüzden bu sorunun hiç sorulmamış olmasını tercih ederler. Sonuçta, birisi bu soruyu sormam için ısrar ettiğinde, neden ‘on dokuzuncu yüzyıldan’ kalmakla suçlanan ben olurum? Biraz düşünün, bu gerçekten epey tuhaf bir durum.

Konferansı terk ederken tahrik olmuş, canlanmışım ve olası lüksizlikten kanıtın (Boeing 747 gambiri) Tann'ının varlığı aleyhinde son derece ciddi bir kanıt olduğu konusunda iyiden iyiye ikna olmuşum; sayısız fırsata ve davete rağmen herhangi bir ilahiyatçıdan hâlâ inandırıcı bir yanıt alamadığım bir kanıt. Dan Dennett bunu uygun biçimde şöyle tasvir eder, ‘Aksi kanıtlanamayan bir çürütme ve günümüzdeki tahrip gücü, en az Philo'nun iki yüzyıl önce Hume'nin Diyaloglarındaki Cleanthes'i bozguna uğratma meselesinde olduğu kadar yüksek. Bir gök oltası olsa olsa sorunun çözümünü geciktirir, ancak 1 Hume herhangi bir vinci aklına getiremezdi ve o yüzden çöktü. Darvvin hiç kuşkusuz bir yaşamsal vinç tedarik etti. Bu Hume'nin çok hoşuna giderdi.

Bu bölüm kitabın esas kanıtını içeriyordu ve böylccc, tekrar ediyormuş izlenimi bırakmanın tehlikesini göz ardı edip, altı başlıkta bir özet çıkarmalıyım.

1. Yüzyıllar boyunca insan zekâsının en büyük dürtülerinden biri, evrendeki karmaşık, olanak dışı tasarım görünümünün nasıl meydana geldiğini açıklamaktı.
2. Doğal eğilim, tasarım görünümünü bizzat tasarımın kendisine atfetmektir. İnsan yapımı, mesela saat gibi bir yapay doku söz konusu olduğunda tasarımcı gerçekten de zeki bir mühendistir. Aynı manüğü bir göze, bir kanada, bir örümceğe ya da bir insana uygulamak insanoğluna cazip gelir.²⁹

açıklanmasıydı. Daha olanak dışı bir varlığın doğruluğunu varsaymak açıkça görülüyor ki bir çözüm değildir. Bir ‘vince’ ihtiyacımız vardır, ‘bir gök oltasına’ değil. Bunun sebebi, basitlikten, aşamalı ve akılcı olarak olanak dışı karmaşa yaratma işinin yalnızca bir vinç tarafından gerçekleştirilebilmesidir.

d. Şu ana kadar keşfedilen en ustalık ve en güçlü vinç Darvvinin doğal seçilimli evrimidir. Darwin ve halefleri, yaşayan varlıkların, şaşırtıcı istatistiksel olasılıksızlıkları ve tasarım görünümleriyle, basit başlangıçlardan nasıl yavaş ve aşamalı olarak evrim geçirdiklerini gözler önüne sermişlerdir. Artık güvenle söyleyebiliriz ki yaşayan varlıklardaki tasarım yanılması yalnızca ve yalnızca bir yanılmalıdır.

5. Henüz eşdeğer bir fizik vincimiz yoktur. Bir tür çoklu evren teorisi. Darvvinin biyoloji için yaptığı açıklayıcı görevin aynısını fizik için prensipte sağlayabilir. Bu tarz bir açıklama Darvvinin biyolojik uyarlamasından yüzeysel olarak daha az tatmin edicidir çünkü şanslı rastlantısallık yönünde daha ağır talepler içerir. Ancak insancı ilke bize, sınırlı insani sezgimizin tatmin olduğu şanstaki çok daha fazla şans doğru varsayma yetkisini verir.
6. Fizik alanında, Darvvinin biyoloji vinci kadar güçlü ve etkili bir vinç bulunması konusunda umudumuzu asla yitirmemeliyiz. Ancak biyolojininkine eşdeğer, oldukça tatmin edici bir fizik vincinin eksikliğinde dahi, elimizdeki nispeten zayıf vinçler insancı ilkeyle harmanlandıklarında açık bir şekilde, bir akıllı tasarımı işaret ederek hayal kırıklığı yaratmış bir gök oltası varsayımından daha iyidir.

Eğer bu bölümün sunduğu kanıt onaylanırsa, dinin konuyla ilgili açıklaması (Tanrı Varsayımı) savunulamaz hale gelir. Tanrı neredeyse kesin olarak yoktur. Aslında bu ifade kitabın ana hükmüdür. Buradan itibaren farklı sorulara el atacağız. Tanrı'nın var olmadığını onaylasak da, din hâlâ bunun aksini

iddia etmiyor mu? Bu insanları avutmak değil midir? Dinin insanları iyi yönde motive etmesi gerekmez mi? Eğer din olmasaydı, iyiyle kötünün ayırımını nasıl yapardık? Din neden her koşulda bu kadar düşmancadır? Eğer din yanlışsa, neden dünyadaki her medeniyetin bir dini vardır? Doğru ya da yanlış, din her yerdedir, o halde nereden kaynaklanır? Bir sonraki bölüm bu son soruyu incelemeye alarak başlar.

BÖLÜM 5

Dinin Kökeni

“Zaman, çaba, acı ve gizlilik gerektiren dünyanın dört bir yanını sarmış dinsel ayin saçmalıkları, bir evrim psikologu için dinin insanoğluna hiçbir şekilde uyum sağlayamayacağının en belirgin işaretleridir.”

MARK KOHEN

Dinin nereden kaynaklandığı ve neden her medeniyet tarafından benimsendiği konusunda herkesin kendine has, gözde bir teorisi vardır. Bu fikir avuntu ve huzur verir. Topluluklardaki birliktelik hissini canlandırır. Neden varolduğumuzun kavranması arzusunu doyurur. Tüm bunların açıklamasını birazdan yapacağım ancak, konuya belirli nedenlerden ötürü öncelik kazanmış bir soruyla giriş yapmak istiyorum Darvinci doğal seçim sorgusu.

Darvinci evrimin ürünleri olduğumuzun bilincinde olarak, doğal seçilimin din dürtüsü yönündeki baskı veya baskılarının aslen neler olduğunu kendimize sormalıyız. Bu soru Darvvin ekonomisinin standartlaşmış başlıklarına kıyasla daha kaçınılmazdır. Din çok savurgan ve bir o kadar da ölçsüzdür ve Darvinci seçim devamlılık arz eden bir süreç zarfında israfı saptar ve yok eder. Doğa tıpkı cimri bir muhasebeci gibi adeta bir kuruluşun hesabını yapar. Zamanı titizce kollar ve her tür israfı sert ve acımasızca cezalandırır. Darvvin'in açıkladığı üzere "doğal seçim, her gün ve her saat dünya bütünündeki her değişikliği, hatta en zayıf olanı bile dikkate alır; kötü olanı çürüğe çıkarır, güzel olan her şeyi korur ve ayıklar; tüm organik varlıkların gelişiminde, her nerede ve her ne zaman bir fırsat yakalarsa sessiz ve acımasız bir görevi üstlenir." Eğer vahşi bir hayvan sürekli olarak gereksiz bir eylem sergiliyorsa, doğal seçim yaşamın ve üremenin devamlılığının korunması adına bu hayvanı eleyip, zamanı ve enerjiyi daha verimlice değerlendiren rakiplerine şans tanıyacaktır. Doğanın anlamsız **keyif oyunlarma** tahammülü yoktur. Her an her saniye gözümüze çarpmasa da merhametten yoksun faydacılığın •: . / ./; bo

rusu ötmektedir.

Diğer yandan, bir tavuskuşunun kuyruğu **kusursuzca sergilenen bir keyif oyunudur**. Kuyruğun sahibine sağ kalma konusunda bir yarar sağlamadığı çok açıktır. Fakat onu daha gösterişsiz rakiplerinden ayıran genleri barındırmaktadır. Kuyruk aslında bir reklamdır ve dişileri cezbederek doğanın ekonomisindeki yerini alır. Aynı durum, bir çardak kuşunun çardağına adadığı zaman ve emek için de geçerlidir: bu, çimen, ince dallar, renkli meyveler, çiçekler ve bazen incik, boncuk ve gazoz kapaklarından oluşan bir tür ilave kuyruktur. Veya reklamlarla ilgisi olmayan bir örnek olarak göze çarpan 'karınca banyosu' nu ele alalım: Alakarga gibi kuşların bu sıra dışı alışkanlıkları, bir bakıma karınca yuvasında 'yıkamak* ya da karıncalan tüyler üzerine uygulamaktır. Karınca banyosunun faydasının ne olduğu konusunda herkes kararsızdır;

IŞZ Ruhimi l>*wkını

bu belki de tüylerdeki parazitlerden arınmaya yarayan bir tür hijyen sağlama tekniğidir; konu üzerinde farklı başka varsayımlar da vardır ancak hiçbiri sağlam bir kanıtla desteklenmemiştir. Lâkin . rıntılar üzerindeki bu kararsızlık, Darvvinçileri kanca banyosunun mutlaka bir fayda 'sağladığı' konusunda özgüvenli varsayımlarda bulunmaktan alıkoymayacaktır (ve koymamalıdır da.) Bu meselede sağduyulu bir birleşme sağlanabilir ancak Darvvinçilik mantığı, "eğer kuşlar böyle bir eylem sergilemişlerdi, bu durum genetik başarılarının istatistiksel olasılıklarına zarar verirdi" diye ek özel bir nedenin altını çizer. Üstelik bu zararın kesin yönünü henüz keşfetmemiş olsak bile. Darvvinçi sonuç şu iki gözlemden gelir ki, doğal seçim zaman ve enerji israfını acımasızca cezalandırmakta, diğer yandan kuşlar sürekli olarak karınca banyosuna zaman harcamaktadırlar. Eğer bu 'uyarlamacı' prensibin ek cümlelik bir özeti duymak istersek, sözü seçkin Harvard genetikçisi Richard Levontin'ce bırakmalıyız (biraz haşin ve abartılı .Timleri tercih ettiği kabul edilmelidir): "Sanırım tüm evrimcilerin nemfikir olmak zorunda kaldıkları bir nokta vardır ve bu, bir organizmanın kendi ortamında ürettiği işten daha iyi bir iş üretmenin gerçekten imkânsız olduğudur."/71/ Eğer karınca banyosunun hayatta kalmak ve üremek adına mutlak bir faydası olmasaydı, doğal seçim çok uzun zaman önce bu eylemden sakınan canlıları ayıklamış olurdu. Bir Darvvinçi aynı yorumu dine uyarlamak iste bilir ki bu, buradaki tartışmamızın esas gereksinimidir.

Bir evrimci için dinsel ayınlar, 'güneşli bir alanda dolaşan tavuskuşları gibi göze çarparlar' (Dan Dennett'in ifadesi.) Dinsel : itim, apaçık olarak karınca banyosunun ya da çardak imalinin insanoglundaki karşılığıdır. Zaman israfıdır, enerji israfıdır ve gerelde bir Cennet Kuşu'nun tüylerinin olduğu gibi aşırı derecede şatafatlıdır. Din, dindar bireylerin hayatına zarar verebileceği gibi. Egerlerinin hayatına da zarar verebilir. Binlerce insan belirli bir imme bağılıklarından ötürü türlü eziyetler çekmiştir. Geçmiş birçok kdyede bir parça farklı, alternatif inançları benimsemiş kişiler natik yobazlarca işkencelere layık görülmüştür. Din bazen çok 'engin olabilen kaynakları bir çırpıda bitiriverir. Mesken olarak \ allanılmayacak ya da herhangi bir faydalı amaca asla hizmetmeyecek bir Ortaçağ katedralinin inşası yüzyıllar sürebilir. Bu r çeşit mimari tavuskuşu kuyruğu mudur? Eğer öyleyse, reklam • me yöneliktir? Kutsal müzik ve dinsel resimler genellikle Orta . 1ğ ve Rönesans tarzının tekelindedir.

Dindar insanlar tanrıları

n ölmüş ve öldürmüşlerdir; sırtlarındaki kanlı kırbaç yaraları 1 . ömür boyu bekâret ya da sonsuz sükûnet uğruna yemin eder ve r tı bunların dine hizmet adına olduğunu söylerler. Bunların ne • vdası olabilir? Dinin faydası nedir?

'Fayda' ifadesiyle Darvvinçilik, gerçekte genlerin sağ kalma süresinin artmasına etki eden faydayı ima eder. Şu önemli noktayı es geçmemeliyiz ki Darvvinçici faydanın alanı bireysel organizmanın genleriyle sınırlı kalmamaktadır. Bu faydanın olası üç alternatif hedefi vardır. Bunlardan ilki grup seçilimi teorisinden kaynaklanır ve buna birazdan geleceğim. İkinci hedef Genişletilmiş Fenotip'de (**The Extended Phenotype**) savunduğum teoriden doğar: gözlem altındaki bireyin genleri başka bir bireyin genlerinin güçlü etkisi altında olabilir, belki de bir parazitin genlerinin. Dan Dennert bize, nezlenin tıpkı din gibi tüm insanlar için evrensel olduğunu ancak bu virüsün bize yarar olduğunu söyleyemeyeceğimizi hatırların Bünyesinde barındırdığı parazitin başka bir bünyeye sıçramasına çanak tutacak şekilde davranmaya irilen birçok hayvan örneği vardır. Bu konuyu 'genişletilmiş fenotipin¹ temel teorisi*' isimli çalışmamda özetledim: "Bir hayvanın davranışı, bu davranışa 'ait' genlerin yaşam süresini uzun tutmaya meyillidir. Bu genler bu davranışı sergileyen belirli bir hayvanın bedenine ait olsa da olmasa da."

Üçüncü alr başlıkta 'temel teori', 'gen' terimini daha genel bir terim olan 'ikileyici' (**replikator**) ile değiştirebilir. Dinin her yerde liği, dinin büyük ihtimalle bir fayda sağlamakta olduğu izlenimini yaratır ancak bu fayda, biz ya da genlerimiz üzerinde olamaz. Belki de, din tıpkı bir ikileyici gibi genlerinkine benzer bir yöntemle yayıldığından, yalnızca dinsel görüşlerin süregelmesine fayda sağlamış olabilir. Bu konuya daha sonra 'Sakin Ol, Çünkü Memlerimin Üzerinde Yürüyorsun' başlığının altında değineceğim. Aynı zamanda Darvvinçiliğin daha geleneksel yorumlarını ele alacağım ki burada 'fayda' bireysel sağ kalma ve üreme kabiliyetiyle ilgili faydayı kastetmektedir.

Avustralya yerlileri gibi avcı toplayıcı insanlardan oluşan kabileler muhtemelen uzak atalarımızın yaşam tarzına benzer bir şekilde yaşamaktadırlar. Yeni Zelanda ve Avustralya'da bilim filozofu Kim Sterelny, kabile yaşantısındaki çarpıcı bir tezata parmak basar. Yerliler elverişli yeteneklerinin fazlasıyla sınırdığı koşullar altında mükemmel bir şekilde 'sağ kalırlar.' Sterelny açıklamasına şöyle devam eder: "Bizim kadar akıllı olabilirler ancak bu akıllı **kötü yönde** kullanırlar. Doğal dünya hakkında oldukça bilgili olan ve ciddi zorluklara rağmen sağ kalmanın üstesinden ustalıkla gelebilen bu insanlar, topluca zihinlerini yanlışlığı apaçık olan inançlarla doldururlar ki bu inançlar için 'faydasız' demek aslında sorunu cömertçe basite indirgemektir." Sterelny, Papua Yeni Gine'deki yerlileri bizzat tanır. Bu insanlar besinin zor elde edildiği çetin koşullarda,

' I cnotip. genetik ve çevresel etkenlerin yarattığı özelliklerin canlının diğ görünümündeki yansımalarıdır Fenotip çoğunlukla genler tarafından belirlenir ancak bazı koşullarda diğer etkenler, fenotipin ne den oranda ne den oranda yansımasını engelleyebilir, çer

IŞ'J Ruluud Uturlim

“biyolojik çevreyi efsanevi biçimde doğru kavrayarak yaşamayı sürdürürler. Ancak bu kavrayışlarını dışilerin regl kirliliği ve büyüyle ilgili derin ve yıkıcı takıntılarla harmanlarlar. Yerel medeniyetlerin çoğu, büyü ve cadı korkusu ve buna eşlik eden şiddetten acı çeker.” Sterelny bizi kendimize şu soruyu sormaya davet eder: “Aynı anda nasıl hem çok zeki Kem de çok aptal olabiliyoruz?”⁷”

Ayrıntılar dünya genelinde farklılık gösterse de her medeniyetin, zaman, sağlık ve güç israfına yol açan ve de düşmanlık provoke eden ayinleri şart koşan, bunlara ek olarak gerçek dışı fikirleri ve yaratıcılığa ket vuran fantezileriyle zararlı nitelik taşıyan bir inancı vardır. Bazı eğitilmiş bireyler dini benimsemekten vazgeçmiş olabilir ancak genelde her biri vazgeçmek için bilinçli bir karar vermek zorunda kaldığı dinsel bir kültür içinde yetiştirilmiştir. Eski Kuzey İrlanda şakası. “Evet, ancak sen bir Protestan ateist misin yoksa Katolik ateist mi?” çok keskin bir gerçeği yansıtır. Dinsel davranış tıpkı heteroseksüel davranış gibi evrensel bir eğilim olarak düşünülebilir. Her iki genelleme de bireysel istisnalar içerebilir ancak tüm bu istisna kişiler aslında sadece caydıkları ilkenin anlamsızlığını çok iyi sezmişlerdir. Bir türün evrensel özellikleri en nihayetinde bir Darvıncilik açıklaması gerektirir.

Açıkça görülüyor ki. cinsel davranışın Darvınci faydasını açıklamakta bir zorluk yoktur. Özel durumlar olan doğum kontrolü ya da eşcinsellik çelişki yaratır görünse de bu bebek yapmakla ilgilidir. insanlar neden oruç tutar, namaz kılar, yalvarır, kendini kırbaçlar, bir duvarın önünde çılgınca bir edayla kafasını aşağı yukarı sallar, savaşır ya da yaşamı yıpratır, hatta uç durumlarda yaşamı sonlandırabilen, pahalıya mal olan eylemler gerçekleştirir?

DİNİN BARIZ FAYDALARI

Dinsel inançların insanı strese bağlı hastalıklardan koruduğu yönünde zayıf bir kanıt vardır. Kanıt kuvvetli değildir ancak telkin tedavisinin nadir durumlarda işe yaradığı mantığıyla yola çıkıp buna şaşırılmayabilirdik, tabii eğer gerçek olsaydı. Bu gibi faydalı etkilerin dinin taleplerinin gerçek değerlerini hiçbir şekilde yükseltmeyeceğini eklemeye gerek olmadığını umut ederim. George Bernard Shaw’ın deyişiyle, “Artık bir inançlının bir kuşkucudan daha mutlu olduğu görüşü, bir sarhoşun bir ayıktan daha mutlu olduğu görüşü kadar isabetli bir saptama değildir.”

Bir doktorun hastasına sağlayabileceği faydanın bir kısmını telkin ve güven tazeleme oluşturur. Bu üzerinde biraz düşünme

den değerlendirme yapılamaz bir durumdur. Doktorum telkinle tedaviyi harfi harfine uygulamaz. Ancak birçok kez, bazı ‘önemsiz’ hastalıklarım, stetoskopu boynunda zeki bir ifadeden çıkan güven tazeleyici bir ses sayesinde bir anda ‘tedavi edilmiştir.’ Plasebo^{30 31} ilaç etkisi yerer derecede belgelenmiştir ve bunun çok da gizemli olduğunu söyleyemeyiz. Sahte haplar, hiçbir şekilde farmakolojik etkileri olmamakla birlikte, gözle görülür biçimde sağlığı düzeltirler. İşte bu sebeple çift kör ilaç restleri, bu plasebo ilaçları kontrol amaçlı kullanmak zorundadır. Ve yine aynı sebepten ötürü, ho moepatik² tedaviler de işe yarar görünmektedir. Üstelik plasebo kontrolünde kullanılan ilaçlarla aynı miktarda aktif etken maddeleri bulunup (yani her ikisinde de etken maddeden sıfır molekül vardır) oldukça etkisiz oldukları düşünülse de. Sırası gelmişken, bazı hukukçuların, doktorların alanına zarar vermek amacıyla el uzatmalarından dolayı doktorlar artık tipik uygulamalarda, plasebo ilaçları reçeteye yazmaktan çekinir oldular. Ayrıca bürokrasi, doktorları hastanın yarar görebileceği plasebo ilaçları yazılı notlarla tanımlamaya mecbur bırakabilmektedir ki bu uygulama hiç şüphesiz tedaviye zarar verecektir. (Hasta aldığı ilacın plasebo olduğunu bilmemelidir, bilirse plasebo etkisi sağlanmayacağı için işlemin bir anlamı kalmaz.) Homoeopatlar daha başarılı bir tedavi sunabilirler çünkü Ortodoks pratisyenlerin aksine, hâlâ plasebo ilaçları kullanma yetkileri vardır; ancak farklı bir isim altında. Ayrıca, homoeopatlar hastalarla sohbet etmeye daha fazla zaman ayırabilir ve bu şekilde daha basit bir tedavi tasarlayabilirler. Diğer taraftan, hastadan kan alma gibi etkin bir zarara katlanılan ortodoks tıbbi uygulamalarının aksine, kolay ve acısız tedavi sunan homoeopati uzun geçmişinin ilk zamanlarında tesadüfen halk arasında itibar kazanmıştı.

Din, stresi azaltarak ömrü uzatan bir plasebo mudur? Bu olasıdır, ancak bu teorinin, dinin stresi azaltmaktan ziyade körüklediği birçok durumun altını çizen kuşkucuların ağır eleştirilerine maruz kalması gerekir. Mesela, herhangi bir hastalığın, normal zekânın altında ve sıradan zaafları olan bir Roman Katoligi’nin dertli olduğu, yarı sabit bir ölüm korkusunun etkisiyle iyileşeceğine inanmak zordur. Belki sadece Katoliklerden söz etmek adaletsiz olabilir. Amerikalı komedyen Cathy Ladman konuyla ilgili şöyle bir görüş bildirir, “Tüm dinler ayındır; dinler temelde, farklı kutsal günlerinin yanı sıra, günahkârlıktır.” Her halükârda, plasebo

teorisinin geniş ölçüde yaygın evrensel diu fenomenine yeterli gelmeyeceğini düşünüyorum. Elimizdeki mantığın, dinin atalarımızın stresini azalttığı yönünde olduğunu sanmam. Bu teori yardımcı bir rol üstlenmiş olsa da bu meseleye ufak gelir. Din çok büyük bir fenomendir ve açıklaması daha büyük bir teoriyi gerektirir.

Diğer teoriler Darvvinici açıklamaların anafikrini hepten ıskalarlar. "Din, kâinat ve kâinattaki yerimiz konularıyla ilgili merakımıza yanıt verir" ya da "diu telkin edicidir" gibi iddialardan bahsediyorum. Bölüm 10'da göreceğimiz üzere, bu konuyla ilgili psikolojik bir gerçek olabilir ancak bunun Darvvinici açıklamayla bir ilgisi yoktur. Tıpkı Steven Pinker'ın, *Akıllı Nasıl İşler*'de telkin teorisine iğneleyici bir tarzla değindiği gibi: "Telkin teorisi yalnızca şu soruyu açığa çıkarır; akıl **neden** huzuru yanlışı olduğu açıkça görülen inançlarda bulacak şekilde evrim geçirir? Soğuk bir insan, sıcak olduğuna inanarak huzura kavuşamaz; bir aslanla karşı karşıya gelen bir insan, bir tavşan olduğuna inanarak içini rahatlatır." Telkin teorisi en azından Darvvincilik terimlerine tercüme edilmelidir ve bunu yapmak sandığınızdan daha zordur. İnsanların bazı inançları hoş ya da nahış bulmasının psikolojik açıklamaları, sanılanın aksine esaslı değil belli belirsiz açıklamalardır.

Darvvinciler, esaslı açıklamalar ile belli belirsiz olanlar arasındaki larka çok önem verirler. Bir içten yanmalı motorun silindirlerinin içindeki patlamaya sunulan belli belirsiz bir açıklama, buji kablosuna işaret edecektir. Esaslı açıklama, patlamanın hangi amaç için tasarlandığıyla ilgilenir: silindirin içindeki pistonu harekete geçirmek ve eş zamanlı olarak krank milini döndürmek. Dinin belli belirsiz nedeni, beynin belirli bir boğumundaki aşırı hareketlilik olarak tanımlanabilir. Beyindeki bir 'tanrı merkezi' nörolojik görüşünü desteklemeyeceğim çünkü burada belli belirsiz sorularla vakit kaybetmemeliyim. Amacım aşağılamak değildir, özlü bir tartışma için Michael Shermer'in *Nasıl İnanırız: Bilim Çağında Bir Tanrı Arayışı* adlı kitabını tavsiye ederim, ki bu kitap düşsel, dinsel deneyimlerin **tempordl lop epilepsiyle** ilgili olduğunu iddia eden Michael Persinger ve diğerlerinin görüşleriyle doludur.

Ancak bu bölümdeki asıl hedefim Darvvinici mantıktan beslenen açıklamalardır. Nörobilimciler beyinde bir 'tanrı merkezi' keşfetseler bile, benim gibi Darvvinici bilim insanları, yine de buna yol açan bir doğal seçim baskısı olup olmadığını öğrenmek isterler; atalarımız arasından beyinlerinde bir tanrı merkezi yaratma genetik eğiliminde olanlar neden rakiplerinin erişemediği sayıda torun sahibi olup, sağ kalmışlardır? Darvvincilik temelli sorgu, nörolojik belli belirsiz sorgudan ne daha iyi, ne daha derin ne de daha bilimsel bir sorgudur. Fakat benim burada incelemeye alacağım bir sorudur.

Darvvinçilçr Şu gibi politik açıklamalarla da tatmin olmazlar: "Din egemen kesim tarafından alt kesimi zaptetmek için kul tanılan bir araçtır." Amerika'daki siyahi kölelerin başka bir yaşam vaadiyle telkin edildikleri yadsınamaz bir gerçektir, Bu yolla siyahilerin yaşama dair hoŐnutsuzlukları köreltilmiŐ ve bu durum köle sahiplerine fayda sağlamıştır. Dinlerin, alaycı papazlar ya da hükümdarlar tarafından kasten tasarlanıp tasarlanmadığı ilginç bir sorudur ve dolayısıyla tarihçiler buna kulak vermelidir. Ancak bu aslında bir Darwineilik sorusu değildir. Darvvinçilik, insanların neden dinin albenisine karşı **savunmasız** olduklarını ve doğrudan doğruya papazların, politikacıların ve kralların istismarına açık olduklarını merak eder.

İnsani iyiliğe inanmayan bir tahrifi, cinsel Őehveti politik gücün bir aracı olarak kullanabilir ancak yine de bunun nasıl işlediğine dair bir Darvvinçilik açıklamasına ihtiyacımız olur. Cinsel Şehvet meselesinde yanıt gayet basittir: beyinlerimiz cinsellikten zevk alacak bir sistemle çalışır çünkü cinsellik, doğal koşullarda bebek üretir. Bir politik tahrifi amacına ulaşmak için iŐkenceyi de kullanabilir. Bu noktada Darvvinçilik iŐkencenin neden etkili olduğu konusundaki açıklamayı sağlamak zorundadır; Şiddetli acıdan korunmak için neden neredeyse her Şeyi yaparız? Sorunun bayağılık sınırında olduğu açıktır ancak Darvvinçilik yine de konuyu ayrıntılarıyla aydınlatmalıdır: Doğal seçilim acı algısını, yaşam tehdidi içeren bedensel zararın bir işareti olarak belirlemiŐ ve bizi bundan sakınmak üzere programlamıŐtır. Acı hissetmeyen ya da acıyı umursamayan nadir bireyler genelde yaralanarak erken yaşta ölürler. Biz geriye kalanlar ise bundan ders alıp, acıdan korunmak için geri adım atarız. İster insanlarla alay etmek için, ister keyfi beyan edilsin, sonuçta tanrı arzusu ne ifade etmektedir?

GRUP SEÇİLİMİ

Bazı szimizimona esaslı açıklamalar 'grup seçilimi' teorileri olup çıkmıŐlardır (ya da zaten ylelerdi.) Grup seçilimi, Darvvinçi seçilimin, türler ya da canlı **grupları** arasından seçim yaptığını bil diren tartıŐmalı bir görüştür. Cambridge'li arkeolog Colin Renf revv Hıristiyanlığın bir çeşit grup seçilim sayesinde sağ kaldığını ne sürer. Bu görüş Őıėında grup seçilimi, grup içi bağlılık ya da grup i arkadaŐlık sevgisini beslemiş ve bu durum dindar gruplara daha az dindar gruplara kıyasla daha ol yaşama Şansı tanımıştır. Grup seçilimi fikrinin öncüsü Amerikalı D.SAVilson, **Darvin'in Katedralinde** bağımsızca, benzer ama daha ayrıntılı bir iddia ne sürmüştür.

İŐB Kt.~h.ifilOyulanı

Bir dinsel grup seçilimi teorisinin neye benzediğini anlamak için işte size şimdi uydurduğum bir örnek. Son derece kavgacı yapıdaki bir 'savaş tanrısına' tapan bir kabile, tanrıları barış ve uyumu teşvik eden ya da bir tanrıya inanmayan rakip kabilelere karşı olan tüm savaşları kazanır. Savaşta şehit düştüklerinde, cesurca savaşmaktan ötürü doğruca cennete gideceğine sarsılmaz biçimde inanan savaşçılar seve seve canlarını feda ederler. O halde bu tur dini olan kabilelerin, kabileler arası savaş ortamında ayakta kalmaları, yendikleri kabilenin sığırlarını çalmaları ve karılarını kendilerine almaları daha olasıdır. Bu gibi başarılı kabileler çarçabuk evlat kabileler üretirler ve bu evlat kabileler daha çok evlat kabilenin doğmasını sağlar ve bunların hepsi aynı kabile tanrısına taparlar. Bu arada evlat gruplar türeten grup görüşü, tıpkı arı kümeleri oluşturan bir kovan gibi, mantıksız değildir. İnsanbilimci Napc leon Chagnon, ünlü çalışması “ **Vahşi İnsanlar Güney Amerika Ormanının Yanomamö'sü** ”nde bu tür türeyen köylerin haritasını çıkarmıştır.¹⁷⁷

Chagnon bir grup seçilimi destekçisi değildir, ben de öyle. Korkunç sakıncaları vardır. Aykırı bir grup seçilimi yandaşı olarak. bu kitabın ana rotasından çok fazla uzaklaşmamak için sevgili atım Tangent'e binip dörtnala uzaklaşmaktan sakınmalıyım. Bazı biyologlar savaş tanrısı örneğimdeki gerçek grup seçilimi ile **kendi deyimleriyle** yine bir grup seçilimi olan ancak daha yakından incelendiğinde soydaş seçilimi ya da karşıt özgecilik halini alan bir kavram arasında bir keşmekeş olduğunu açığa vururlar. (Bölüm 6'ya bakın.)

Biz, grup seçilimini küçümseyenler, prensipte bunun mümkün olabileceğini onaylarız. Asıl soru, evrim üzerinde belirgin bir etkisinin olup olmadığıdır. Bu bağlamda, daha düşük seviyelerdeki seçimle kapıştırıldığında (grup seçiliminin bireysel özveri için bir açıklama teşkil edebilecek kadar gelişmesi gibi) düşük seviye seçilimin evrim üzerindeki etkisinin daha güçlü olması olasıdır. Kuramsal kabilemizde, kişisel çıkarları olan bekâr bir savaşçıyı düşünün ve bu savaşçı kabile için şehit olmaya can atan, karşılığında ödül olarak doğrudan cennete gideceğine inanan savaşçıların egemen olduğu bir ordunun mensubu olsun. Savaşta kendini korumak için biraz geride durmasının sonucunda, kazanan tarafta olma olasılığı (yani yaşama şansı) yalnızca önemsenmeyecek miktarda düşecektir. Arkadaşlarının şehit düşmesinin ona sağlayacağı yarar, bu savaşçıların her birine sağlayacağı ortalama yarardan daha fazla olacaktır çünkü diğerleri ölecekler. Bu savaşçının üremesi ve şehit düşmeyi reddetmesini emreden genlerinin bir sonraki neslinde var olması diğerlerine göre daha olasıdır. Bu yüzden şehit düşme yönündeki eğilim gelecek nesillerde etkisini yitirecektir.

Bu basitleştirilmiş önemsiz bir örnektir ancak grup seçilimiyle ilgili kalıcı bir sorunu tanımlar. Bireysel özverinin grup seçilimi teorileri daima içten yıkılma eğilimindedir. Bireysel ölüm ve üreme, grup imhaları ya da bölünmelerinden daha hızlı işleyen bir zaman ölçeği ve daha geniş frekanslarda gerçekleşir. Matematiksel sistemler, hangi grup seçiliminin hangi özel koşullarda evrimsel açıdan kuvvetli olabileceğini gösteren matematiksel modeller üretilebilir. Bu özel koşullar genelde doğa içinde gerçekçi değildirler ancak kabilesel gruplardaki dinlerin de bu gibi gerçek dışı koşullar yarattığı savunulabilir. Bu ilginç bir teori dizisidir ancak daha fazla ayrıntıya girmeyeceğim. Yalnızca Darwin'in fikirlerini dikkate alacağım ki gerçekte bireysel organizma seviyesinde seçilimin sağlam bir savunucusu olsa da, kabileler görüşünde bir grup seçilimcisi olmaya epey yaklaşmıştır:

Aynı bölgede yaşayan iki ilkel çağ kabilesi rekabet ettiklerinde. eğer bu kabilelerden birisinde (diğer koşullar eşil olduğu düşünülürse) büyük sayıda cesur, duygudaş ve inançlı üyeler varsa, ki bunlar bir tehlike sezdiklerinde bir diğerim uarmaya, yardım etmeye ve birbirini korumaya daima ha zırdır, bu kabile hiç şüphe yok ki daha başarılı olacak ve diğer kabileyi yenecektir... Bencil ve kavgacı insanlar bir içsıcızlar ve uyunu olmadan hiçbir şey gerçekleştirilemez. Yukarıdaki özelliklere yüksek miktarda sahip olan herhangi bir kabile genişleyecek ve diğer kabilelere üstün gelecektir: ancak bunu yaptığı zaman diliminde, tüm geçmiş tarihi hesaba katarak, diğer daha varlıklı kabileler tarafından sırası geldiğinde hezimete uğratılacaktır. ^{r<};

Bunu okuyan herhangi bir uzman biyologu tatmin etmek için Darwin'in bu görüşünün tam olarak bir grup seçilimi olmadığını eklemeliyim; yani grup seçiliminin gerçek anlamıyla, türeme sıklığı bir grup metapopülasyonu* sayılabilen, başarılı gruplar. Darwin bunun yerine, özgecil bir ruhla işbirliği yapan üyelerden oluşan ve genişleyerek sayıca fazlalaşan kabileleri gözünün önüne getirmişti. Darwin modeli daha çok İngiltere'deki kırmızı sincaplara karşın gri sincapların yayılmasıdır: bu ekolojik yer değiştirmedir, gerçek grup seçilimi değildir.

'Aynı turun birbınylc ıKjkü J İt popubfyonlan. tJ.n. lÖO KkIUII DMIUII

Zaten artık grup seçilimini bir kenara bırakıp, şimdi dinin sağ kalmasının (veya süregel meşinin) Danvinci açıklaması üzerinde kendi görüşümü bildirmek istiyorum. Ben dini herhangi bir başka şeyir **yan üriinü** olarak gören sayıları giderek artan biyologlardan biri siyim. Daha genel olarak, bizlerin yani dinin Danvinci sağ kalma değeri hakkında tahminlerde bulunanların 'bir yan ürün teorisini düşünmemiz* gerektiğine inanırım. Herhangi bir şeyin sağ kalma değerini sorgularken, yanlış soruyu soruyor olabiliriz. Bu soruyu daha yardımcı bir tarzla yeniden şekillendirmeye ihtiyacımız vardır. Belki de ilgilendiğimiz özellik (bu durumda din) doğrudan kendisine ait bir sağ kalma değerine sahip değil ancak bu değere sahip herhangi başka bir şeyin yan ürünüdür. Yan ürün görüşünü, kendi alanım olan hayvan davranışlarından bir benzetmeyle tanıtmanın faydalı olacağını düşünüyorum.

Güveler uçarak mum ışığına uçar, yanarlar ve bu bir kaza gibi görünmez. Sanki kavrulmuş güve takdim etmek için uçuş rotalarını değiştirir gibi görünürler. Bunu 'kendini kurban etme davranışı' olarak sınıflandırabilir ve bu kışkırtıcı isim altında doğal seçilimin bu davranışı nasıl olur da olumlu bulduğunu merak edebiliriz. Bence zeki bir yanıt girişiminde bulunabilmemizin öncesinde soruya yeni bir şekil kazandırmalıyız. Bu intihar değildir. Görünen intihar, herhangi bişeyin kasıtsız yan urun veya etkisinden doğar. Neyin yan etkisi veya ürünü? İşte taşı gedğine oturtmakta varan dokunacak olasılıklardan biri:

Yapay ışık dünya gecelerini yeni yeni aydınlatmaya başlamıştır. Yapay ışık olmadığı tarihlerde, görebileceğiniz tek gece ışıkları ay ve yıldızlara aitti. Bu ışık huzmeleri optik sınırsızlıktadır, dolayısıyla dünyaya paraleldirler. Bu sayede bu tarz ışıklan pusula olarak kullanmak mantıklıdır. Böceklerin düz bir çizgide istikrarla ilerlemek için güneş ve ay gibi gök cisimlerini kullandıkları bilinir ve aynı pusulayı, zıt yön işareti olarak algılayıp, bir akın sonrası eve dönmek için kullanabilirler. Böceklerin sinir sistemi bu tür geçici bir pratik eylem sergilemekte uzmandır: "Işığın gözüne 30 derecelik açıdan vurduğu bir rotayı takip et." Böcekler bileşik gözlü olduklarından, (dik tüpler ya da ışık kılavuzları, gözün merkezinden ³² tıpkı bir kirpinin iğneleri gibi serpilirler) bu, pratikte ışığı belirli bir tüpte ya da ommatidium'da sabitlemek gibi basit bir eylem anlamına gelebilir.

Kan IvvrV gntlrı yıt/Imr lugnnua pıı/»ukitn cılu>uf. Hu gol parçalarının htr birine Ommuridluın ılmır. nLtt.

Zaten artık grup seçilimini bir kenara bırakıp, şimdi dinin sağ kalmasının (veya süregelmesinin) Darvvinci açıklaması üzerinde kendi görüşümü bildirmek istiyorum. Ben dini herhangi bir başka şeyir **yatı iiriüiii** olarak gören savılan giderek artan biyologlardan biri siyim. Daha genel olarak, bizleriı yani dinin Darvvııııd sağ kalma değeri hakkında tahminlerde bulunanların 'bir yan ürün teorisini düşünmemiz? gerektiğine inanırım. Herhangi bir şeyin sağ kalma değerini sorgularken, yanlış soruyu soruyor olabiliriz. Bu soruyu daha yardımcı bir tarzla yeniden şekillendirmeye ihtiyacımız vardır. Belki de ilgilendiğimiz özellik (bu durumda din) doğrudan kendisine ait bir sağ kalma değerine sahip değil ancak bu değere sahip herhangi başka bir şeyin yan ürünüdür. Yan ürün görüşünü, kendi alanım olan hayvan davranışlarından bir benzetmeyle tanıtmanın faydalı olacağını düşünüyorum.

Güveler uçarak mum ışığına uçar, yanarlar ve bu bir kaza gibi görünmez. Sanki kavrulmuş güve takdim etmek için uçuş rotalarını değiştirir gibi görünürler. Bunu 'kendini kurban etme davranışı' olarak sınıflandırabilir ve bu kışkırtıcı isim altında doğal seçilimin bu davranışı nasıl olur da olumlu bulduğunu merak edebiliriz. Bence zeki bir yanıt girişiminde bulunabilmemizin öncesinde soruya yeni bir şekil kazandırmalıyız. Bu intihar değildir. Görünen intihar, herhangi bişeyin kasıtsız yan ürün veya etkisinden doğar. Neyin yan etkisi veya ürünü? İşte taşı gedğine oturtmakta yararlı dokunacak olasılıklardan biri:

Yapay ışık dünya gecelerini yeni yeni aydınlatmaya başlamış tır. Yapay ışık olmadığı tarihlerde, görebileceğiniz tek gece ışıkları ay ve yıldızlara aitti. Bu ışık huzmeleri optik sınırsızlıktadır, dolayısıyla dünyaya paraleldirler. Bu sayede bu tarz ışıklan pusula olarak kullanmak mantıklıdır. Böceklerin düz bir çizgide istikrarla ilerlemek için güneş ve ay gibi gök cisimlerini kullandıkları bilinir ve aynı pusulayı, zıt

yön işareti olarak algılayıp, bir akın sonrası eve dönmek için kullanabilirler. Böceklerin sinir sistemi bu tür geçici bir pratik eylem sergilemekte uzmandır: "Işığın gözüne 30 derecelik açıdan vurduğu bir rotayı takip et." Böcekler bileşik gözlü olduklarından, (dik tüpler ya da ışık kılavuzları, gözün merkezinden tıpkı bir kirpinin iğneleri gibi serpilirler) bu, pratikte ışığı belirli bir tüpte ya da ommatidum'da sabitlemek gibi basit bir eylem anlamına gelebilir.¹

Ancak »şık pusulasının başarısı, ciddi biçimde gök cisminin optik sınırsızlıkta olmasına bağlıdır. Eğer değilse, ışınlar paralel değil, bir tekerleğin ya da araba jannının kolları gibi birbirinden uzaklaşarak serpilir. Yakındaki bir mum ışığı üzerinde >0 derece yöntemini uygulayan bir sinir sistemi (ya da herhangi bir dar açıda), mumu optik sınırsızlıktaki ay zanneder ve güveyi spiral bir yol üzerinden ateşe yönlendirir. Siz de 30 derece gibi dar bir açı kullanarak bir taslak çizerseniz muma doğru hoş bir logaritmik spiral ürettiğinizi göreceksiniz.

Bu özel durumun ölümcül olduğunu akla getirsek de, güvenin pratik yöntemi yine de, orralamada yararlı bir davranıştır çünkü bir güve için muma nişan almak, aya nişan almaya oranla oldukça seyrek. Parlak bir yıldız ya da ay ve hatta uzaktaki bir şehrin parıltısı tarafından sessiz ve etkili bir biçimde yönlendirilen yüzlerce güveyi fark edemeyiz. Yalnızca bizim mum ateşimize yönelen güveleri görürüz ve yanlış soruyu sorarız: Neden bütün güveler intı har eder? Bunun yerine, ışık huzmelerine sabit bir açıyı koruyarak güveyi yönlendiren sinir sistemlerini sorgulamalıyız ki bu yalnızca ters gittiğinde fark ettiğimiz bir taktiktir. Soru yeni bir anlam kazandığında gizem buharlaşır. Buna intihar demek asla doğru değildi. Genelde faydalı bir pusulanın, tekleyen yan ürünüdür.

Şimdi yan üründen öğrendiklerimizi insanlardaki dinsel dav ramşlar üzerinde kullanalım. Çok sayıda insan gözlemleriz ki (birçok bölgede bu sayı nüfusun yüzde 100'üdür) kanıtlanabilir bilimsel gerçeklerle büsbütün çelişen inançlar barındırırlar, tıpkı birbirini doğuran hasım dinlerin birbiriyle çelişmesinde olduğu gibi. İnsanlar bu inançlarına yalnızca tutkulu bir şekilde bağlanmakla kalmayıp, bu bağlılıklarından kaynaklanan pahalıya mal olan etkinlikler için zaman ve kaynaklarını adarlar. Bu inançlar uğruna ölür ve öldürürler. Bunu garipseriz, tıpkı 'kendini kurban etme davranışını' garipsediğimiz gibi. Şaşkına döner, neden diye sorarız. Ancak ben şunu vurgulamak isterim ki yanlış soruyu soru yor olabiliriz. Dinsel davranış, farklı koşullarda veya bir zamanlar faydalı olan bir temel psikolojik eğilimin, tekleyen, talihsiz bir yan ürünü olabilir. Bu bakış açısıyla, atalarımızda doğal seçim itibariyle süregelen bu eğilim **öziindc** dinle ilgili değildi; eğilimin farklı bir çıkarı vardı ve sadece tesadüfen, kendini dinsel davranış olarak açığa çıkardı. Dinsel davranışı, onu yalnızca yeniden adlandırdıktan sonra kavrayabiliriz.

O halde, eğer din başka bir şeyin yan urunuvse. bu şev nedir? Gök cisimlerinin ışığının yarattığı pusulayla rotasını belirleyen güvelerin bu davranışının insandaki karşılığı nedir? Bazen tekleyerek dini var eden bu ilkel çağın avantajlı özelliği nedir? Örnekleme yoluyla size bir fikir sunacağım ancak vurgulamak isterim ki ifadem yalnızca bu konuyla ilgili **kuramsal** bir örnektir ve diğer bilim insanlarının benzer fikirleriyle desteklenecektir. Sorunun amaca uygun şekilde sorulması ve eğer gerekliyse yeni bir anlamla ifade edilmesi genel prensibine olan bağlılığım, herhangi belirli bir yanıtı olan bağlılığımdan daha kuvvetlidir.

Benim kendine özgü varsayımım çocuklar hakkındadır. Diğer tüm ırklardan fazla olarak biz, önceki kuşakların birikimli deneyimiyle suregeliriz ve bu deneyimler korunma ve sağlıklı olabilmeleri adına çocuklara geçirilmelidir. Teorik olarak, çocuklar kişisel deneyim sayesinde bir uçurumun eşiğine fazla yaklaşmamak, denenmemiş çilekleri yememek ve timsahlarla dolu bir gölde yüzmek gerektiğini öğrenebilirler. Ancak, en azından, çocuğun beyninde pratik yöntemegemen olan bir seçici çıkar olacaktır: ebeveynlerin sana ne anlatırlarsa anlatsınlar sorgulamadan inan. Ebeveynlerine itaat et; kabile büyüklerine itaat et, özellikle de ciddi, tehditkâr bir ruh halindelerse. Büyüklerine onları sorgulamadan güven. Genelde bu çocuklar için değerli bir kuraldır. Ancak, tıpkı güvelerde olduğu gibi, işler ters gidebilir.

Küçüklüğümde okulumun kilisesinde dinlediğim korkutucu bir vaazı hiç unutmam. Geçmişte korkunç

olan şuydu: o zamanda, çocuk beynim bunu papazın amaçladığı ruh haline bürünerek kabullenmişti. Bize bir demiryolu hattının yanında talim yapan bir asker bölüğünün hikâyesini anlatmıştı. Alengirli bir anda talim subayının dikkati dağılır ve dur emri vermeyi unuttur. Askerler sorgulamadan emirlere itaat etmeye öyle güzel eğitilmişlerdir ki yaklaşmakta olan bir trene aldırmadan yürümeye devam ederler. Şimdi, elbette bu hikâyeye inanmıyorum ve umanın papaz da inanmamıştır. Ancak dokuz yaşındayken buna inanmıştım çünkü bu hikâyeyi benim üzerimde otoritesi olan bir büyüğümden duymuştum. Ve o papaz bu hikâyeye ister inansın ister inanmasın, biz çocuklardan emirlere sorgusuzca, körü körüne itaat eden askerleri takdir edip, kendimize örnek olarak benimsememizi dilemişti, her ne kadar bu bir otorite figürü için mantıksız bir dilek olsa da. Kendim için konuşursam, sanırım gerçekten **takdir ettik**. Şimdi bir yetişkin olarak, bir çocuğun trenin altına girerek görevini gerçekleştirecek cesarete sahip olmayı isteyip istemediğini kendi arzusuyla merak ettiğine inanmanın neredeyse imkânsız olduğunu düşünüyorum. Ancak o zamanki hislerini şimdikinden oldukça farklıydı. Vaaz açıkça benim üzerimde derin bir etki bırakmıştı, çünkü hatırlıyor ve hatta size aktarıyorum.

Adil olmak gerekirse papazın dinsel bir mesaj sunmayı amaçladığını düşünmüyorum. Bu mesajı muhtemelen dinsel olmaktan çok askeriydi ki Tennyson'un 'Aydınlık Manganın Görevini' şiirin ruhuna yaraşır güzellikte okumuştum:

‘Aydınlık manga ileri!’

Var mıdır umutsuzluğa düşmüş birisi?

Askerler umursamazlar ki Tökezleyen bir askeri:

Onlar karşılık vermezler Onlar mantık aramazlar.

Sadece emir alır ve ölürlər:

Olum vadisine doğru Altı yüz kışı sürüklenirler.

(İnsan sesinin en eski ve en derme çatma kayıtlarından birisi Lord Tennyson’un bizzat bu şiiri okumasıdır ve sesin geçmişin derinliklerine uzanan karanlık ve uzun bir tünelin ucundaki boşluktan geldiği izleniminin etkisi ürkütücü ancak verimlidir.) Bir üst rütbelinin bakış açısıyla, her askere emirlere uyup uymama konusunda tedbir alma yetkisini vermek çılgınlıktır. Emirler riayet etmektense kendi inisiyatifini kullanan askerlerin ülkeleri savaşları kaybetmeye yatkındır. Ulusal bakış açısıyla bu, sağlam bir pratik yöntemi sürdürmektir, bazen bireysel felakete yol açsa da. Askerler olabildiğince makineleştirilmeye ya da bilgisayarlaştırılmaya talim edilir.

Bilgisayarlar söylenenleri yaparlar. Kendi programlama dillerinde verilen yönergeler köle gibi riayet ederler. Bu şekilde kelime işlem ve tablolama gibi faydalı işlemleri gerçekleştirirler. Ancak, tıpkı kaçınılmaz bir yan ürün gibi, hatalı yönergeler uymakta da eşit miktarda robotiklerdir. Herhangi bir yönergenin iyi ya da kötü etkisi olacağını belirtme imkânları yoktur. Yalnızca itaat ederler, tıpkı askerlerin yaptığı gibi. Bilgisayarları lavdalı yapan bu sorgusuz sadakatleridir ve tamı tamına aynı özellik bilgisayarları kaçınılmaz biçimde yazılım virüsleri ve solucanlarına karşı savunmasız kılar. ^MBeni kopyala ve bu sabit diskte bulunan tüm adreslere gönder” gibi körü niyetli tasarlanmış bir program basitçe uygulanacak ve katsayısal potansiyeline göre gönderildiği bağlantıdaki diğer bilgisayarlar da buna riayet edeceklerdir. Aynı anda hem faydalı biçimde itaatkâr hem de virüslere karşı bağışıklı bir bilgisayar tasarlamak zor ve belki de imkânsızdır.

Eğer görüşümü savunma görevini şu ana kadar iyi yaptıysam, siz çoktan çocuk beyinleri ve din ile ilgili kanıtımı kafanızda ta mamlamışsınızdır. Doğal seçim, ebeveynleri ya da kabile büyük leri onlara ne derse desin inanmaya meyilli çocuk beyinleri inşa eder. Bövlesi güvenilir itaat, sağ kalmak için önemlidir: bir güvenin ay tarafından yönlendirilmesine benzer. Ancak güvenilir itaatin yan etkisi koru körüne saflıktır. Kaçınılmaz yan ürün akıl virüsleri enfeksiyonlarına karşı savunmasızlıktır. Darvvinçi suregelmeyle ilgili kusursuz sebeplerden ötürü, çocuk beyinleri ebeveynlerine ve

I64 K1.luy J l)«lını

emanet edildikleri büyüklerine güvenme gereksinimi duyar. Bunun kendiliğinden oluşan sonucu, güvenen kişinin iyi tavsiyelerle kötü tavsiyeleri birbirinden ayırmak için elinde bir yöntemi olmayacak olmasıdır. Çocuk, “Timsahlarla dolu Um popo nehrinde kürek çekme” sözünün iyi bir nasihat olduğunu bilemez ama “Dolunay olduğunda bir keçi kurban etmelisin, aksi takdirde yağmur yağmaz” sözü zaman ve keçi harcamaının en güzel örneğidir. Her iki öğüt de eşit miktarda eminmiş gibi görünür. İler ikisi de itibarlı bir kaynaktan gelir ve saygı buyuran ve itaat talep eden, heybetli bir ciddiyetle iletilir. Aynı durum, dünya, kâinat, ahlak değerleri ve insan doğasıyla ilgili önerilerde de geçerlidir. Ve, büyük olasılıkla, çocuk büyüyüp kendi çocuklarını yetiştirmeye koyulduğunda» doğal olarak tıpatıp aynı bulaşıcı ciddi tutumla hepsini çocuklarına aktaracaktır (saçmalıkları da anlamlıları da).

Bu örnekte şunu beklemeliyiz ki, farklı coğrafi bölgelerde, farklı keyfi inançlar, ki bunların hiç birinin gerçeklere dayalı bir temeli yoktur, sonraki nesillere miras bırakılacak ve gübrenin ekinler için iyi olduğu inancında olduğu gibi, geleneksel irfanın faydalı parçaları olarak aynı görüş çerçevesinde inanılacaktır. Aynı zamanda balıl inançlar ve diğer gerçeklere dayanmayan inançların ya rastgele bir eğilimle ya da bir çeşit Darvvinçilik seçilimi benzeriyle yerel olarak evrimleşmesini beklemeliyiz (her nesilde değişim). Sonuçta bu durum ortak atalardan belirgin bir uzaklaşmanın örneğini sergileyecektir. Diller coğrafi ayrışma yeterince olgunlaştığında, ortak bir atanın dilinden sapmaya sürüklenirler (Bu konuya birazdan geleceğim.) Aynı durum nesilden nesile miras bırakılmış, temelsiz ve keyfi inançlar için ve de emirler için de geçerlidir; bunlar bir ihtimal, çocuk beyninin faydalı programlanabilirliğiyle kayda değer bir güç kazanmış inançlardır.

Dindar önderler çocuk beyninin savunmasızlığının ve beyin yıkamayı erken yaşlarda yapmanın önemini epey farkındadırlar. Cizvit iftihar kaynağı üslup, “çocuğu bana ilk yedi yaşında verin ve ben size bir adam vereyim” için basmakalıp (ya da şüpheli) dersek yanlış olmaz. Daha yakın geçmişte, günümüz yüz kızartıcı ‘Aileye Odaklan” hareketinin oncusu James Dobson³³, şu prensibi çok iyi benimsemişti: “Gençlere öğretilenleri ve gençlerin deneyim lerini (gördüklerini, duyduklarını, düşündüklerini ve inandıklarını) kontrol altında tutanlar, ulus için geleceğin gidişatını belirler.”

Ancak unutmayın, çocuk zihninin yararlı saflığına dair özgün iddiam yalnızca bir konu türüyle ilgili bir örnektir ve bu konu ay ya da yıldızlar tarafından yönlendirilen güve benzetmesi olabilir. Irk bilimci (etnolog) Robert Hinde, **İlmi Neden Sürcüçür'de**, insan

bilimci Pascal Boyer, **Açıklanmış Din**³⁴ de ve Scott Atran, **Tanrı'ya İnanırız'** da, dinin, alışlageldik psikolojik eğilimlerin bir yan ürünü olduğu genel görüşünü birbirlerinden bağımsızca desteklemişlerdir. Söylemeden geçmem, özellikle insanbilimcilerin gözünde, yan ürünlerin çoğu, hem dünya dinlerinin çeşitliliğini, hem de bu farklı dinlerin ortak yönlerini vurgulamakta etkilidir. İnsanbilimcilerin bulguları yalnızca bize tuhaf görünür. Bunun sebebi alışılmamış bulgular olmalarıdır. Birinin dinsel inancı bu inançla yetiştirilmemiş bir diğerine tuhaf görünür. Boyer, Kamerun'daki Fang halkını araştırmıştır ki bu halk...

...cadıların bir hayvanıncik benzer ilave bir iç organı oldu guna ve bu organın geceleri uçarak diğer insanların ürünlerine / .arar verdiğiine ya da kanlarını zehirlediğine inanır.

Ayrıca bu cadıların bazen muazzam ziyafetler için bir araya geldikleri ve ardından, bir yandan kurbanlarını mideye indirirken diğer yandan gelecekteki saldırılarını planladıkları söylenir. Halkın çoğu, bir arkadaşın arkadaşının gece cadı ları köyün üstünde uçarken, bir muz ağacının yaprağında dinlenirken veya çeşitli saf kurbanlara sihirli mızraklar fırlatırken gerçekten gördüğünü söyleyecektir.

Boyer şahsi bir anekdotla devam eder:

Cambridge'teki bir üniversitede hır yemek sohberi sırasında bu vc diğer egzotik halklardan bahsettim. Konuklarımdan birisi, önemli bir Cambridge ilahiyatçısı, bana doğru döndü ve şöyle dedi: "İşte bu insanbilimini hem büyüleyici hem de çok zor yapan şey. *İnsanların böylesi safsatalara nasıl inandıklarım* izah etinck zorundasın." Bu söz beni oldukça sersemletmiş. Kendi inancının saçmalıklarına bakmadan, diğer inançları aşağılıyordu. Ben, daha uygun bir yanıt bulamadan sohbet başka yönlere kayd.

Cambridge'li ilahiyatçının gerçek bir Hıristiyan olduğunu kabul edersek, muhtemelen aşağıdaki ifadelerin bir nevi bileşimine inandığını öne sürebiliriz:

- Atalarımızın yaşadığı zamanlarda, bir adam biyolojik bir babası olmaksızın, hakire bir anneden dünyaya geldi.
- Aynı babasız adam Lnzarus isimli bir arkadaşını göreve çağırdı, ki Lazarus çok uzun zaman önce ölmüş, cesedi kokmuştu ve Lazarus acilen yaşama döndü.
- Babasız adam öldükten sonra dirildi ve üç gün saklandı.
- Kırk gün sonra, babasız adam bir dağın tepesine çıktı ve gökyüzüne yükselerek tamamen gözden kayboldu.³⁵

- Eğer kafanızın içinde gizli düşünceler geçirirseniz, babasız. adam ve 'babası' (kı babası aynı zamanda kendisidir) düşüncelerinizi duyar ve buna göre davranabilir. Ayrıca dünyadaki herkesin düşüncelerini eşzamanlı olarak duyma yeteneği de vardır.
- Eğer iyi ya da kötü bir şey yaparsanız, aynı babasız adam bunların hepsini görür, hana sadece siz yapmış olsanız bile. Gereğince cezalandırılabilir ya da ödüllendirilebilirsiniz, ölümünüzden sonra bile.

Babasız adamın bakire annesi hiçbir zaman ölmedi ama bedenen cennete 'ükseldi*.

- Ekmek ve şarap, eğer bir papaz (teslislere sahip olmak zorunda olan birisi) tarafından kutsanırlarsa, bunlar babasız adamın bedeni ve kanına 'donüşüvcirler.'

Objektif bir insanbilimci, Cambridge'te saha araştırması yaparken bu inançlar dizisini benimsemiş birinin küstahlığına maruz kaldı gında sizce ne düşünebilir?

DİNE DÖNÜK PSIKOLOJİK İSTEK

Psikolojik yan ürünler görüşü doğal olarak önemli ve gelişmekte olan evrimsel psikoloji bilim dalından kaynaklanır.Evrim psikologlarına göre beyin, tıpkı görmekte evrim geçirmiş bir göz ya da uçmakta evrim geçirmiş bir kanat gibi, uzmanlık gerektiren, bir dizi veri sıralamayla meşgul olan bir organ (ya da 'parça') koleksiyonudur. Beyinde akrabalık, değiş tokuş ve duygudaşlık gibi olgularla ilgilenen parçalar vardır ve bu liste uzayarak gider. Din bu gibi baz» parçaların teklemelerinin bir yan ürünü olarak görülebilir. Örneğin diğer zihinlerin teorilerini ve birleşmeleri biçimlendiren parçalar veya grup içi üyelerin yanında, yabancıların karşısında olmanın ayırımına hükmeden parçalar. Bu parçaların her biri çocuk saflığında belirttiğim teklemeye karşı savunmasız olma durumu kapsamında, güvelerin gök cisimleri sayesinde yön tayin etmelerinin insandaki karşılığı olmaya elverişlidir. Psikolog Paul Bloom. 'Din bir yan üründür* görüşünün bir diğer savunucusu, çocukların **diialistik'** bir akıl teorisine karşı doğal eğilimli oldukla rını belirtir. Bloom için din bu gibi içgüdüsel ikiciliğin bir yan ürü nüdür. Biz insanların, özellikle çocukların doğuştan ikicil olduğu fikrini öne sürer. ¹

Bir ikicil, madde ve akıl arasında temel bir fark olduğunu benimser. Bir monist (tekçi) ise bunun aksine, aklın maddenin bir aksi olduğuna (bir beyin ya da bir bilgisayar beynindeki madde, gereç) ve madde olmadan var olamayacağına inanır. Bir ikicil, akim bir tür bedenden ayrılmış ruh olduğuna inanır. Ruh bedende **ikamet eder** ve bu yüzden makul olarak bedeni terk edip başka bir yerde bulunabilir. İkicil herhangi bir zihinsel hastalığı bir çarpıda 'cin çarpması' olarak yorumlayabilir, bu kötü ruhların bedendeki hakimiyeti geçicidir ve 'kovulabilirler.' İkiciller en küçük fırsatı yakaladıklarında cansız fiziksel nesnelere kişileştirirler, hatta şelale ve bulutlarda şeytanlar, hayaletler görürler.

F. Antcy'nin 1882'de yazdığı kitabı Karşılıklı Olarak (**Vn e V, r Stf**), bir ikicil için anlamlıdır ancak benim gibi koyu bir tekçi için kesinlikle anlaşılmazdır. Bay Buititude ve oğlu gizemli bir şekilde birbirlerinin bedenine geçtiklerini fark ettiler. Baba, oğlunun neşesini kırmamak için oğlunun bedeninde okula gitmek zorunda kalır; bu sırada oğlu, babasının bedeninde, acemi kararlarıyla neredeyse babasının işini batma noktasına getirir. Benzer bir olaylar dizisi P.G.Wodehouse tarafından **dilme** Go&'nda kullanılmıştır. Bu hikâyede Havershot Kontu ve bir çocuk film yıldızı, bitişik diş doktoru koltuklarında anestezi alır ve uyandıklarında birbirlerinin bedeninin içindedirler. Bir kez daha, hikâye yalnızca ikiciller için anlamlıdır, l.ord Havershot'un yerim tutan ancak l.ord'un bedeninin bir parçası olmayan bir şey olmalıdır, aksi halde nasıl olur da bir çocuk oyuncunun bedeninde uyanabilirdi?

Bilim insanlarının çoğu gibi ben de bir ikicil değilim ancak yine de **Karşılıklı Olarak** ve **Gülme Gazı** benim için de eğlencelidir. Paul Bloom buna şöyle bir açıklama getirecektir; aydın bir monist olmayı öğrenmiş olsam da, ben de bir tür hayvanım ve bu yüzden içgüdüsel bir ikicil olarak evrim geçirdim. Gözlerimin arkasına bir yerlere yerleşmiş ve en azından kurgusal olarak, başka birinin beynine göç edebilen bir **ben** olduğu fikri, entelektüel bir monist olsak da, benim ve diğer herkesin içine derinden işlemiştir. Bloom, bilhassa iyice küçük çocukların ikicil olmalarının yetişkinlere kıyasla daha olası olduğu iddiasını, deneye davalı bir kanıtlarla desteklemiştir. Bu, beyinde bir ikicilik eğilimi geliştiği

fikrini akla getirir ve Bloom'a göre bu eğilim dinsel görüşleri benimsemekte doğal bir yatkınlık sağlar.

Bloom, ayrıca doğuştan yaratılışçı olmaya yatkın olduğumuzu öne sürer. Doğal seçim 'sezgisel mantıkla işlemez.' Özellikle de çocukların, herşeyde bir mesaj olduğunu düşünmesi olasıdır, tıpkı psikolog Deborah Keleman'm bir makalesinde bize bildirdiği gibi. "Çocuklar 'sezgileri olmayan teistler midir?'" / „< Bulutlar 'yağmur içindir.' Sivri kayalar, 'hayvanların kendi kendilerini kaşması için

sivridir.' I Ier şeye bir amaç yüklemeye erekbilim (**telcoloft**) denilir. Çocuklar doğuştan erekbilimcidir ve çoğu bu sıfatından asla sıyrılanla/..

Doğuştan gelen ikicilik ve erekbilim uygun koşullar altında bizi dine uygun hale getirir, tıpkı ışık pusulası tepkilerinin güveleri kazara 'intihara' uygun hale getirmesi gibi. Doğuştan kazanılan ikiciliğimiz, bizi ruhun bedenin bütünleyici bir parçası olması görüşünden ziyade, bedende ikamet eden bir 'ruha inanmaya hazırlar. Tıpkı bedenden ayrılmış bir ruhun beden ölümünden sonra başka hır yere gitmesinin kolayca hayal edilebilmesi gibi. Keza katışıksız ruh tanımlı bir ilahı çarçabuk hayal edebiliriz ki bu, karmaşık maddeden oluşmuş ve kendini sergileyen bir varlık değil ancak maddeden bağımsızca var olmuş bir varlıktır. Daha açık bir deyişle, çocuksu erekbilim din için zemin hazırlar, Eğer her şeyin bir amacı varsa bu amaçlar kime aittir? Elbette Tanrı'nındır.

O halde, güvelerin ışık pusulasının **işe yararlığının** insandaki karşılığı nedir? Doğal seçim atalarımızın ve çocuklarının beyinlerindeki ikiciliği ve erekbilimi neden ayıklamıştır? Şimdiye dek 'doğuştan ikiciller' teorisiyle ilgili öngörüm, basitçe, insanların doğuştan ikicil ve erekbilimci olduğunu varsaymaktı. Ancak bunun Danvinci faydası ne olabilirdi? Dünyadaki varlıkların davranışları hakkında bilgi sahibi olmak sağ kalmak adına önemlidir ve doğal seçilimin beynimizi bunu etkili ve hızlı yapacak şekilde biçimlendirmiş olduğunu düşünebiliriz. O halde ikicilik ve erekbilimin bu veteneğimize yararı dokunmuş olabilir mi? Bu varsayımı, filozof Daniel Dennett'in kasıtlı durum tabirinden faydalanarak anlayabiliriz.

Dennett, hayvanlar, makineler ya da insan gibi varlıkların davranışlarını kavramaya ve dolayısıyla önlem almaya çalışırken benimsediğimiz 'durumların' aydınlatıcı bir üç yönlü sınıflandırması sunmuştur. Fiziksel durum, tasarımsal durum ve kası ! durum vardır. Fiziksel durum, prensipte daima işler çünkü her şey eninde sonunda fizik kanunlarına riayet eder. Ancak nesnelere fiziksel durumu kullanarak çözmek son derece ağır kalan bir e lemdir. Karmaşık bir nesnenin hareketli parçalarının tüm etkileşimlerini hesaplamaya giriştiğimiz sırada, davranışı hakkındaki kehanetimiz büyük ihtimalle çok geç ortaya çıkacaktır. Bir bulaşık makinesi y3 da yaylı tüfek gibi gerçekten tasarlanmış bir nesne n çözümlenmesi için, **tasarını durumu** ekonomik bir kestirme : r. Nesnenin fiziksel özelliklerini merceğe altına alarak ve tasarıma doğrudan gönderme yaparak nasıl hareket edeceğini tahmin edebiliriz. Dennett'in dediği gibi;

Hemen hemen herkes bir alarm saatinin dış kısmının en rasgele kontrolüne dayanarak ne zaman ses çıkaracağını kestirebilir. Zemberekli, pilli, güneş enerjili, pırım, dişlilerden yapılmış ve mücevher süstemeli ya da silikon aparatlı olup olmadığını bilmemek ya da bilmeyi umursamamanın onuncu yoktur; sadece alarmın kurulduktan sonra ses çıkarmak üzere tasarlandığını bilmek gerekir.

Darvvinici doğal seçim gerçekte tasarlanmamış olan canlılar için tasarım durumunun bir uyarlamasına olanak tanır. Eğer kalbin kan pompalamak için 'tasarlandığını' farz edersek kalbi anlama makta kestirme bir yol kullanmış oluruz. Kari Von Frisch arılarda renk algısının incelenmesine önderlik etmiştir (renk körü oldukları Ortodoks görüşünün karşısında) çünkü çiçeklerin parlak renklerinin arıları çekmek için 'tasarlandığım' düşünmüştür. Kullandığım tırnak işaretleri yalancı yaratılışçıların bu büyük Avustralyalı hayvanbilimciyi kendilerindenmiş gibi göstermelerini engellemek amacıyla. Söylemeye dahi gerek yoktur ki, Frisch tasarım durumu uygun Darvvinici terimlere kusursuzca çevirmiştir.

Kasıtlı durum bir diğer kısa yoldur ve tasarım durumundan bir gömlek daha üstündür. Bir varlığın bir amaç için tasarlanmadığı ama kendi eylemlerini idare eden maksatlı bir **ajan** olduğu ya da bu ajanı barındırdığı kabul edilir. Bir kaplan gördüğünüzde olası davranışını kestirmekte gecikmeseniz iyi edersiniz. Moleküllerinin fizikine ve bacaklarının, pençelerinin ve dişlerinin tasarımına aldır mazzınız. Bu kedi sizi yemeyi amaçlamaktadır ve amacını gerçekleştirmek için bacaklarını, pençelerini ve dişlerini değişken ve becerikli yöntemlerle kullanacaktır. Davranışıyla ilgili ikinci tahmini en hızlı şekilde yapmanın yolu fizik ve fizyolojiyi unutup kasıtlı avlanmayı akla getirmektir. Tasarım durumunun gerçekte tasarlanmamış nesnelere işe yaradığı gibi tasarlanmış nesnelere de işe yaradığını vurgulamak isterim. Keza kasıtlı durum kasti, bilinçli amaçlanan nesnelere etkili olduğu gibi bu özellikleri barındırmayan nesnelere de etkili olur.

Kasıtlı durumun tehlikeli koşullarda ve çok önemli sosyal koşullarda karar almayı hızlandıran bir beyin mekanizması olarak sağ kalma değeri olması bana bütünüyle mantıklı gelir. İkiciliğin kasıtlı durumun zorunlu bir parçası olduğundan ise doğrudan emin olamayız. Bunun üzerinde durmayacağın ancak ikicil olarak tanımlanmalarının uygun olacağı farklı fikirlerden türetilen bir tür teoriden yola çıkarak kasıtlı durumun temelini oluşturacak bir kanıt geliştirilebilir; karmaşık sosyal şartlarda ve özellikle **iist sınıf** kasıttan bahsediyorsak.³⁶

Demir **iiçüncii sınıf** kasıttan (kadının, erkek tarafından istenildiğinin farkında olduğuna inanan erkek), **dördüncü sınıf** (kadının, erkek tarafından istenildiğinin farkında olduğuna inanan : keğın farkında olan kadın) ve **batta beşinci sınıf** (kadının, erkek tarafından istenildiğinin farkında olduğuna inanan erkeğın farkında olan kadın içine doğan şaman.) Kasını çok yüksek sınıfları muhtemelen kurguyla sınırlıdır, tıpkı Michael Frayn'ın neşeli kitabı *1984* (Hrckler'deki *Ther Ibr VIen*) hicivleri gibi: Nunopoulos'u *£* »zetleyen Rick, onun, Anna'nın kendisi hakkındaki düşünceleri anlayamayan Fiddlingchild'tan ölesiye nefret ettiğinden nereye emin olduğunu biliyordu ve Anna da Nina'nın kendisinin 'unopoulos'un bildiklerini bildiğini biliyordu..' Ancak bu gibi •:urgusal fikir dolambaçlılarına gülebiliyor olmamız, belki de, kıllarımızın gerçek dünyada başarılı olmak üzere doğal olarak j ıklandığı yönünde önemli bir bilgi sunuyordur.

Kasıtlı durum, en azından tasarım durumu gibi düşük sınıf brda sağ kalmakta yaşamsal önem olabilecek zamandan tasar .1 ettirir. Sonuç olarak, doğal seçim beyinleri kasıtlı durumu bu \ısa yol olarak kullanmak üzere biçimlendirmiştir. Biz davranışları bizim için önemli olan varlıklara bir amaç yüklemek üzere biyolojik olarak programlanmıştır. Bir kez daha, Paul Bloom özellikle ,ocukların kasıtlı durumu benimsemesinin olası olduğu deneysel kanıtın tırnak içine alır. Küçük bebekler bir nesnenin ardından çıkagelen başka bir nesneyi gördüklerinde, (örneğin, bilgisayar ekranında) kasıtlı bir ajanın etkin bir takibine şahitlik ettiklerini zanneder ve varsayılan ajan takibi sürdürmeyi durduğunda şaşkın ıklarım belli ederek bu sanılarını ispat ederler.

Tasarım durumu ve kasıtlı durum faydalı beyin mekanizmalarıdır ve sağ kalma için gerçekten dikkat edilmesi gereken varlıklar hakkındaki önseziye ivme kazandırır, tıpkı yırtıcı hayvanlar ya da olası arkadaşlar gibi. Fakat tıpkı diğer beyin mekanizmalarında olduğu gibi, bunlar da tekleyebilir. Çocuklar ve ilkel insanlar hava koşullarına, dalga ve akıntılara, düşen kayalara gaye yüklerler. I lepimiz makineler konusunda aynı şeyi yapmaya meyilliyiz. Özellikle de bizi hayal kırıklığına uğrattıklarında. Birçoğumuz Basil Favvly'nin, düzenlenen Gurme Gecesi'ni bir felaketten kurtarmak için yola çıktığı hayati önem taşıyan görevi sırasında arabasının arıza yapmasını hastalıklı bir şekilde hatırlarız.³⁷ Arabaya insafı bir uyarı çeker, üçe kadar sayar, ardından arabadan iner, eline bir ağaç dalı alır ve kısa bir süre geçmesinin ardından arabayı döver.

I lepimiz bunu yaptık, en azından bazı anlarda, bir araba değilse de bir bilgisayarla. Justin Barrett, hiperaktif ajan tespit cihazını HATC akronimiyle bize sunmuştur. İnsanlar hiperaktif bir biçim

de ortada hiçbir şey yokken ajanlar üretir ve bu, aslında doğanın sadece ilgisiz olduğu bir yerde kötülük ya da merhamet olduğundan kuşkulanamamıza yol açar. Bazen kendimi bisiklet zinciri gibi cansız ve masum nesnelere karşı acımasızca kin beslerken yakalarım. Cambridge'teki Fitzwilliam Müze'sinde çözülmüş ayakkabı bağcıklarıyla gezerken merdivenlerden düşen ve paha biçilmez uç "Qing Hanedanı" vazosu kıran bir adamın dokunaklı hikâyesi yakın zamanda kulaktan kulağa yayılmıştı: "Vazoların içine girdi ve hepsi milyonlarca parçaya ayrıldı. Personel oraya geldiğinde hâlâ ağzı bir karış açık orada öylece oturmuş bekliyordu. Herkes afal lamıştı ve adamın etrafında sessizce bekliyorlardı. Adam ise bir yandan bağcıklarını işaret etmeyi sürdürüyor bir yandan da şöyle diyordu, 'İşte bunlar; suç bağcıkların.'"*11

Dinin bir yan ürün olduğu yönündeki diğer açıklamalar Hinde, Shermer, Boyer, Atran, Bloom, Dennett, Keleman ve diğer birkaç kişi tarafından öne sürülmüştür. Bilhassa ilgi çekici bir olasılık Dennett tarafından dile getirilmiştir ki bu, dinin mantıksızlığının, beyindeki belirli bir yapısal mantıksız mekanizmanın yan ürünü olduğunu belirtir: Muhtemelen genetik faydaları olan, âşık olma eğilimimizin.

insanbilimci Helen Fisher **Neden Aşık Oluruz'da**, romantik aşk deliliğini ve kesinlikle zorunlu eğilimlerle kıyaslanmasının gereksizliği çok güzel izah etmiştir. Bu konuyu bu bakış açısıyla ele alın. Bir erkeğin bakış açısıyla, diyebiliriz ki, tanıdığı kadınlar arasından herhangi bir kadının en yakın rakiplerinden yüz kat daha hoş olması inandırıcı değildir, oysa bu kadına 'âşık olduğunda' onu diğerlerinden yüz kat daha hoş olarak tanımlaması olasıdır. Elverişli yapıda olduğumuz fanatik tekeşliliğe bağlılıktan ziyade, zıt yöndeki bir tür 'polyamory' daha akılcıdır. (Polyamory, karşı cinsten birkaç bireyin aynı anda sevebileceği inancıdır, tıpkı birçok şarap çeşidi, birçok besteci, kitap veya spor dalının aynı anda sevilebileceği gibi.) Bir tane çocuk, ebeveyn, kardeş, öğretmen, arkadaş ya da ev hayvanından daha fazlasını sevebilme fikrini mutlulukla onaylarız. Böyle düşündüğünüzde, evlilik aşkıdan beklediğimiz hepten ayrıcalık kesinlikle ve kesinlikle esrarengiz değil midir? Evet **bunu** umut ederiz ve başarmaya giriştiğimiz de budur. Bunun bir sebebi olmak zorundadır.

1 Helen Fisher ve diğerleri göstermişlerdir ki âşık olmak beyni eşsiz durumlara sokar. Bu durumlar soru derece özgündür ve sınırlar üzerinde etkin kimyasalların (gerçekte doğal uyuşturucular) renklenmesiyle ortaya çıkarlar. Evrim psikologları Helen'la şu noktada hemfikirdirler ki, mantıksız **kalp çarfuıntısı**, ortak ebeveynliğe olan sadakati garantiye alan ve birlikte bir çocuk yapmaya yetecek kadar uzun süre dayanan bir mekanizma olabilir. Hiç kuşku³⁸

ok ki Darvvinici bakış açısıyla bu, her türlü sebepten ötürü, iyi bir partner seçmekte önemli bir etkindir. Ancak seçim bir kez yapıldığında (kötü bir seçim olsa da) ve bir çocuk ortaya çıktığında, en zından çocuk süttten kesilene kadar bu seçime iyi ve kötü günde bağlı kalmak daha önemlidir.

Mantıksız din, sahiden de doğal seçim tarafından âşık olmak için ayıklanmış mantıksız beyin mekanizmalarının bir yan urunu olabilir mi? Dinsel inanç hiç şüphesiz âşık olmakla aynı karakterde bir yapıdadır (ve her ikisi de bağımlılık yapıcı bir uyuşturucunun etkisinin niteliklerinin çoğunu taşır¹). Nöropsikiyatrisir lohn Smythics iki tur düşkünlükle etkinleşen farklı beyin bölgeleri ırasındaki belirgin farklılara dikkatimizi çeker. Yine de birkaç benzerliğe de değinmiştir:

Dinin birçok yüzünün bir yönü de. bu doğüstü kişiye odaklanmış, (örnek Tanrı), şiddetli aşk ve buna ck olarak bu kişinin ikonlarına gösterilen derin saygıdır. İnsan hayatı geniş ölçüde bencil genlerimiz ve destek süreçleriyle güdülür. Daha kesin bir destek dinden kaynaklanır: Sevilmenin ve tehlikeli bir dünyada korunmanın sıcak ve rahatlatıcı hisleri. daha az olını korkusu, zor zamanlarda edilen dualara yükseklerden gelen yardım ve benzerleri. Bunun gibi, gerçek bir kişiye duyulan romantik aşk (genelde diğer cinsiyetten) diğer vc ilgili kesin destekler üzerinde benzer şiddetli yoğunlaşmalar ortaya koyar Bu duygular diğer kişinin simgeleriyle tetiklenebilir; mektuplar, fotoğraflar vc hatta Vikrorva zamanında olduğu gibi saç bukleleri. Aşık olma halı birçok fizyolojik etkiyi yanında getirir kı buna bir fırın gibi yanmayı örnek verebilirizJ^H

\şık olmak ve din arasındaki kıyaslamayı 1993 yılında, dine tutulan bir bireyin belirtilerinin, “daha yaygın olan cinsel tutkuda birleşenlerin belirtilerine şaşkırtıcı düzeyde benzediğini keşfettiğimde yaptım. Bunun beyin üzerinde aşın kuvvetli bir etkisi vardır vc bazı virüslerin bundan faydalanmak üzere evrim geçirmeleri şaşkırtıcı değildir” (Burada virüs ifadesi bir mecazdır ve dinleri kasteder: makalemin başlığı ‘Akıl Virüsleri’ idi). AvılaMı Aziz Teresa’nın orgazm etkisindeki görünüşünün o kadar kötü bir şöhreti vardır ki burada yemden aktarılması pek fayda sağlamayacaktır. Filozof Anthony Kenny daha ciddi bir tavır ve daha nazik ifadelerle trans mutasyon gizemine inanmayı bir şekilde becerenlerin gereksinim duyduğu teorik sevinci, kendi tecrübelerinden yola çıkarak dokunaklı bir anlarımla paylaşır. Roma Katolik Kilisesi papazı unvanını

Tehlikeli narkotik Gerin Oil G» m O*'. K. ••m/ O. <s .n.r. •<,,'.« .ir.u .•«abrmri bill.:n.:u>

• iU H• i t., tün v.,' .*• :Uu<atmn j;>. j" J. nur İmimi» haltını R.l»awfcım. *(ienn Oil*

Fnr l«i | iury 24t1.2003.9.11 Ekincin ve yatalım. İsa'nın kan vr iyilenme döaOyOtttt.

kazanmasının ardından, Aşai Rabbani ayiniyle ilgili ilk hislerini şu sözleriyle tasvir eder:

Aşa i Rabbani Ayini'nin ilk aylarda bende yarattığı coşkuyu bâlâ dün gibi hatırlarını. Normalde ağırkanlı ve miskin biri siyken, ayrıcalıklı olduğum önemli görevimi yerine getireceğimi düşündüğümde yataktan erken kalkar, tamamen ayılır ve epey heyecanlıydım...

Beni en çok etkileyen, İsa'nın bedenine dokunmak ve bir papazın İsa'ya olan yakınlığıydı. Kutsama töreni konuşmalar unu ardından gözlerimi Kursanmış Ekmck'ten alamazdım, tıpkı sevdiğinin gözlerinin içine bakan bir âşık gibi bakışlarım yumuşardı... Papazlığımın bu ilk günleri zihnime, görev üstlenme ve ürkek mutluluk günleri olarak kazındı; Kıymetli ve kırılğan bir histi bu, tıpkı uygunsuz bir evlilik gerçeğiyle sona eren bir romantik aşk macerası gibi.

Güvenin ışık pusulası tepkisinin karşılığı görünüşte mantıksız ancak bir o kadar faydalı olan, karşıt cinsiyetten bir kişiye ama sadece bir kişiye duyulan aşktır. Tekleyen yan ürün (mum ışığına uçmanın karşılığı) Yehova'ya (ya da Bakire Meryem ya da Aşai Rabbani ayin ekmeği ya da Allah'a) âşık olmak ve bu aşkın motive ettiği saçma eylemleri sergilemektir.

Biyolog Lewis Wolpert, **Kahvaltıdan Önce Altı İmkânsız Şey'**de, yapıcı mantıksızlık görüşünün bir genelleştirmesi olarak görülebilecek bir iddiada bulunur. Vurgulamak istediği, kuvvetle mantıksız inancın kararsızlığa karşı bir savunma olduğudur: ‘Eğer hayat kurtaran inançlara sadakatle bağlı olunmasaydı, insan evriminin ilk zamanlarında bunun sakıncaları olurdu, örneğin, avla nırken ya da alet edevat imal ederken fikirlerin sürekli değişmesi ciddi bir zarar verirdi.’ Wolpert’in görüşünün içeriği, en

azından bazı koşullar altında, mantıksız bir görüşte sebat etmenin kararsız olmaktan daha iyi olduğudur, üstelik yeni bulgular ya da muhakemeler belirli bir değişimi destekleyebilir. 'Aşık olma' görüşünü özel bir durum olarak görmek kolaydır ve bu kapsamda, Wolpert'in 'mantıksızlıkta ısrar' görüşünü, saçma dinsel davranışların başlıca cephelerini açıklayabilecek bir diğer faydalı psikolojik eğilim olarak görmek oldukça makuldür, (bir diğer yan ürün)

Kitabı **Toplumsal Evrim**'de, Robert Trivers 1976 senesinde ürettiği kendini kandırma teorisinin ayrıntılarına girmiştir:

"Kendini kandırma", gerçeği bilinçli zihinden saklamaktır ki bu diğer insanlardan saklamaktan daha iyidir. İnsan soyunda, kurnaz gözlerin, terlemiş avuçların ve boğuk seslerin kandırma girişiminin bilinçli ruh haline eşlik eden stresi ışırtı edebileceğini onaylarız. Kandırma eyleminden bilinçsiz hale gelerek hilekâr kimse bu işaretleri gözlemcisinden saklar. Böylece kandırmaya eşlik eden sinirlilik hali olmaksızın, bu kimse istediği kadar yalan söyleyebilir.

İnsanbilimci Lionel Tiger **iyimserlik: Umudun Biyolojisi**'nde benzer bir ifade kullanır. Az önce değindiğimiz yapıcı mantıksızlığın imtina bağlantısı Trivers'in paragrafında 'algısal savunma' ile sağlanmıştır:

İnsanların bilinçli olarak görmek istedikleri şeyi görmeleriyle ilgili bir eğilim vardır. Abartısız bir tanımla, insanlar olumsuz çağrışımları olan şeyleri görmekle güçlük çekerken,

olumlu erki bırakanları yükselen bir huzur hissiyle görürler. Mesela, endişe çağrıştıran kelimeler, ister bireyin kişisel geçmişinden ister deneyime dayalı tahrif dolayısıyla, ilk kez kavranmalarının öncesinde azami açıklamalar gerektirir.

İnsan dinin hüsnükuruntusuyla olan ilişkisini hecelemeğe gerekmez.

Dinin tesadüfi bir yan ürün olduğu genel teorisi (faydalı bir şeyin teklemesi) savunmayı istediğim bir teoridir. Ayrıntılar çeşitlidir, karmaşık ve tartışılırdır. Örnek verirken 'saf çocuk' teorimi, 'yan ürün' teorilerinin bir temsilcisi olarak kullanmaya devam edeceğim. Bu teori (çocuk beyni, sağlam sebeplerden ötürü, kıl 'virüsleri' enfeksiyonlarına karşı savunmasızdır) eksikmiş izlenimi bırakacaktır. Akılları savunmasız olabilir ancak neden şu virüse karşı değil de bu virüse karşı savunmasızdır? Bazı virüsler savunmasız zihinlere bulaşmakta özellikle mi uzmandırlar? Neden 'refleksiyon' din olarak beliriyor da başka bir şey olarak belirmiyor? Bu başka bir şeyle şunu ima etmek istiyorum; çocuk beynine ulaşan safsatanın helikopterli bir çeşidinin önemi yoktur. Bir kez bu süreçte safsatanın çeşidi her ne olursa olsun çocuk büyüyecek ve nihayetinde safsata bir sonraki nesle de bulaşacaktır.

Frazer'in **Alim Dal**'ı gibi insanbilimsel bir etüt, saçına inanan insanların çeşitliliği konusunda bizi şaşkına çevirir. İnsanlar bir kültürü bir kez benimsediklerinde bu kültürü sürdürmekte ısrar eder, geliştirir ve farklılaştırırlar ki bu bir bakıma biyolojik evrimdir. Yine de Frazer bazı genel prensipler keşfetmiştir, mesela 'homeopatik büyü.' Buna göre büyüler ve tılsımlar etkilemeyi hedefledikleri gerçek dünya nesnelerinin bazı sembolik özelliklerini ödünç alır. Acı sonuçlar doğuran bir diğer örnek ise, toz bilene getirilen gergedan boynuzunun afrodizyak özellikleri taşıdığına inanılmasıdır. Baştan aşağı saçma olan bu efsane, gergedan boynuzunun erekte olmuş bir penise benzemesinden ileri gelir.

'Homeopatik büyü'nün' alabildiğine yaygın olması savunması/ beyinlere bulaşan bu saçmalığın bütünüyle tesadüfi olmadığı ama keyfi bir safsata olduğu fikrini uyandırır.

Doğal seçilimin faaliyetleriyle ilgili olup olmadığını merak etmek açısından biyolojik benzetmenin bir değerlendirmesi ilgi çekicidir. Bazı fikirler gerçekten çekici, değerli veya bazı psikolojik eğilimlere uyumlu olmaları sayesinde, yayılma konusunda diğer fikirlerden üstün müdür? Ve bu tıpkı doğal seçilimin canlılardaki evrime bir açıklama sunması gibi, gördüğümüz şekliyle doğanın ve güncel dinlerin niteliklerinin bir açıklaması olabilir mi? Buradaki 'değerli' sözcüğünün yalnızca sağ kalma ve yayılma kabiliyetiyle ilgili olduğunu bilmek önemlidir. Değerli olarak nitelendirilen bir fikrin, insan olarak gurur duyabileceğimiz olumlu bir değer yargısı hak ettiği söylenemez.

Bir evrimsel örnekte bile herhangi bir doğal seçim olması zorunlu değildir. Biyologlar, bir genin bir nüfus içinde yayılabilmesi için iyi bir gen değil ama şanslı bir gen olmasının bile yeterli olduğunu bilirler. Buna genetik sürüklenme deriz. Bunun doğal seçimle karşılaştırıldığında ne kadar önemli olduğu tartışmalıdır. Ancak artık, moleküller genetiğin sözde tarafsız teorisi şeklinde geniş ölçüde kabul edilmektedir. Eğer bir gen kendisiyle tıpatıp aynı etkideki başka bir tipe dönüşüyorsa, fark tarafsızdır ve seçim bu iki gen arasından bir seçim yapamaz. Bununla beraber, istatistikçilerin nesiller boyunca oluşan örnekleme hatası olarak adlandırdıktan şekilde, bu değişime uğramış yeni yapı en sonunda gen havuzundaki orijinal yapının yerini tamamen alabilir. Bu, moleküller seviyede gerçek bir evrimsel değişimdir (bütün organizmaların dünyasında herhangi bir değişim görülme bile.) Seçilimsel üstünlüğe hiçbir şey borçlu olmayan erkinlik göstermeyen bir evrimsel değişimdir.

Genetik sürüklenmenin kültürel eşdeğeri, dinin evrimini aklımızdan geçirirken göz ardı edemeyeceğimiz inandırıcı bir seçenektir. Dil varı biyolojik bir yolla evrim geçirir ve evrimin yönü adresi/, görünür ki bu adeta gelişigüzel bir gidişattır. Dil, genetiğin asırlar zarfında yavaş yavaş değişen kültürel bir benzeriyle sonraki nesillere devrolur ta ki çeşitli evrimsel aşamalar karşılıklı anlaş mızlığa varana kadar. Dil evriminin bir kısmının bir tür doğal seçilimin etkisi altında olması olasıdır ancak bu iddia çok inandırıcı değildir. Aşağıdaki satırlarda bu gibi bazı görüşlerin dildeki önemli akımlara nasıl çözüm getirdiğini açıklayacağım, tıpkı İngilizcede 15 ve 1 «S. Yüzyıllar arasında cereyan eden **Büyük Ünlü Değişimi** gibi. Ancak böylesi işlevsel bir varsayım, incelediğimiz konuların çoğunun açıklaması için gerekli değildir. Dilin genelde gelişigüzel genetik sürüklenmenin kültürel eşdeğeriyle evrimleştiği olası görünmektedir. Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde katince dili. İspanyol

ca. Portekizce, İtalyanca, Fransızca, Romence ve bu dillerin çeşitli ihçelerine sürüklenmiştir. Bu evrimsel değışikliklerin yerel avan lar ya da 'seçilim baskılarını' yansıttığını söyleyemeyiz.

Sanırım dinler tıpkı dillerde olduğu gibi, gayet keyfi başlangıçlardan, şu an gözlemlemekte olduğumuz şaşırtıcı (ve bazen teh ikli) düzeydeki çeşitlilik zenginliğini oluşturmaya elverişli bir ge .şiguzellikle evrim geçirmiştir. Aynı zamanda, insan psikolojisinin remel tekdüzeliğinin eşliğindeki bir tür doğal seçim da bunu bir parça etkilemiş olabilir çünkü farklı dinlerin apaçık ortak özelliği ri vardır. Örneğin birçok din, objektif olarak mantıksız ancak iznel olarak albenili bir ilke öğretir ki buna göre kişiliklerimiz bedensel ölümün ardından sağ kalırlar, ölümsüzlük fikri sağ kalmak •e yayılmakta çok başarılıdır çünkü hüsnükuruntu sağlar. Ve hüsnükuruntu önemlidir çünkü insan psikolojisinde, inancın arzusuyla renklendirilmesi gibi neredeyse evrensel bir eğilim vardır.

Öyle görünüyor ki dinin çoğu özelliği, sadece kendisinin ve insanoğlunun endişelerini karşılayan ifadelerinin sağ kalmasına • ardına olmaya uygundur. Bu uygunluk 'akıllı tasarımcı' tarafından mı yoksa doğal seçim tarafından mı meydana getirilmiştir? Cevap muhtemelen her ikisidir. Tasarım konusunda, dindar önderler dinin sağ kalmasına yardımcı olan aldatmacaları etraflıca fade etmekte bir hayli yeteneklidirler. iMartin Luther, mantığın dinin en önemli düşmanı okluğundan haberdardı ve sık sık dinin tehlikelerini dile getirdi: "İnancın sahip olduğu cn büyük düşman mantıktır; dini konuların yardımına asla koşmaz ancak ilahi lakırdılarla eninde sonunda savaşıır ve Tanrı'dan doğan her şeye küçümser bir tavırla yaklaşır."^ Ayrıca: "Her kim bir Hıristiyan olmak sterse, aklının gözlerini oymalıdır." Ve ayrıca: "Mantık tüm Hıris tiyanlarda tükenmiş olmalı." Luther. bir inancın saçma görüşlerine mantıklı bir hava katarak bu inancı desteklemekte hiç zorluk çek mezdi. Ancak bu iyiliği onun ya da herhangi bir başkasının tasarlaması zorunlu değildir. Bu inanç bir tür (genetik olmayan) doğal seçimle gelişmiş olabilir ve bu durumda Luther, tasarımcı değil ama inancın etkisinin uyanık bir gözlemcisi olur.

Geleneksel Darwinci gen seçiliminin, dini bir yan ürün olarak meydana çıkaran psikolojik eğilimleri ayıkladığı düşünülebilse de, ayrıntılar üzerinde etkisi açık değildir. Nitekim bir tür seçim teorisini bu ayrıntılarla ilişkilendireceksek, genleri değil kültürel eşdeğerlerini incelemeliyiz. Acaba dinler **memler** gibi kişisel özelliklerden mi çıkagelmiştir?

Unu Y.uıııııı \~}~J

SAKIN OL ÇÜNKÜ

MEMLERİMİN ÜZERİNDE YÜRÜYORSUN "Dini meselelerdeki gerçeklik, temelsizce süregelmiş bir fikirden başka bir şey değildir"

OSCAR W 1 L D E

Bu bölüm şu gözlem sonucuyla başlar; Darwinci doğal seçim israftan nefret ettiği için, bir türün değersiz herhangi bir ortak özelliği (mesela din gibi) mutlaka bir fayda sağlıyor olmalıdır, aksi takdirde sürcglemczdi. Fakat bu faydanın bireyin sag kalması ya da üreme başarısıyla ilgili olmasının gerekmediğini ima ettim. Gördüğümüz üzere, nezle virüsünün genlerine faydası, biz insanlar arasındaki bu berbat rahatsızlığın heryerdeliğini tatminkâr düzeyde açıklar.¹ Üstelik faydalananın genler olması da gerekmez. Herhangi bir **kopyalaya** aynı vazifeyi görür. Genler yalnızca ikilcyici İcrin eı açık örnekleridir. Diğer adaylar ise, bilgisayar virüsleri ve **kültürel miras öğeleri ve bu bölümün konusu** olan memlerdir. Eğer memleri anlamak istiyorsak, önce doğal seçilimin tam olarak nasıl işlediğini biraz daha yakından incelemeliyiz.

En genel haliyle, doğal seçim alternatif ikilcyiciler arasından bir seçim yapmak zorundadır. Bir ikilcyici, hatalı veya 'değişmiş' kopyaları arasından kendisinin birebir kopyalarını üreten bir parça kodlanmış bilgidir. Bu, Darvvinci açıklama gerektiren bir konudur. Kopyalanan bu iyi türden ikilcyiciler, kopyalanmayacak kadar kötü, alternatif ikilcyicilere karşın sayıca fazlalaşırlar. Bu en temel açıklamasıyla doğal seçimdir. Prototip ikilcyici gendir ve gen sayısız nesiller boyunca, hemen her zaman kesin doğrulukta kopyalanmış ve genişlemiş bir DNA'dır. Mem teorisinin başlıca sorgusu, tıpkı genlerde

olduğu gibi, gerçek ikileyciler gibi işleyen kültürel taklit öğelerinin olup olmadığıdır. Memlerin ister istemez genlerin yakın benzerleri **olduğunu** iddia etmiyorum, genlerle ne kadar benzer olurlarsa, mem teorisi o kadar başarılı olur ve bu bölümün amacı mem teorisinin özel bir durum olan dinde işe yarayıp yaramadığını **sorgulamaktır**.

Gen dünyasında, kopyalamadaki nadir hatalar (değişimler), bir gen havuzunun herhangi bir genin alternatif değişkenlerini (al lel genler: türdeş kromozomlarda, bir genin farklı kişisel özelliklerde sorumlu iki alternatif formundan birisi) barındırdığından ^{39 40}

inin olınamı/ı sağlar ve bu nedenle bu genlerin birbirleriyle rekabet ettikleri söylenebilir. Rekabetin amacı nedir? Rekabet, bu lel genler takımına ait olan belirli bir kromozomsal yer ya da 'gezenek' içindir. Ve nasıl rekabet ederler? Doğrudan bir molekül sr arası çarpışma olmasa da vekâleten bir çarpışmadan bahsedebiliriz. Vekiller, genlerin 'fenotipsel özellikleridir' (kalıtsal ilişki durumu); bacak uzunluğu ya da post rengi gibi: Genlerin görünümünü ayrıntılı olarak anatomi, fizyoloji, biyokimya ya da davranışla açıklanır. Bir genin akıbeti genelde peş peşe içinde barındığı bedenlerle ilgilidir. Bu bedenleri ne ölçüde etkilediği, gen havuzunda sağ v.alma olasılıklarını belirler. Nesiller ilerledikçe, gen havuzundaki rekabetçi özelliklerinin etkilerine göre genlerin frekansları artar ya da azalır.

Bu durum memlerde de geçerli olabilir mi? Kromozomlar, gezenekler, aliciler ya da cinsel birleşimlerin karşılığı açıkça olmadığından bir bakıma genlerden farklıdır. Mem havuzu gen havuzuna kıyasla daha plansız ve daha düzensizdir. Belirli memlerin, alternatif memlerle rekabetçi etkileşimlerinin sonucunda değişebilen bir 'frekans' sahip oldukları bir mem havuzunu dile getirirken yine de açık bir biçimde saçma değildir.

Bazı insanlar çeşitli temellere dayanarak memsel açıklamalara arşı çıkarlar ki bu durum genelde memlerin bütünüyle genler gibi yapıldığı gerçeğinden kaynaklanır. Bir genin kesin fiziksel doğası artık bilinirken (bir dizi DNA) memlerin doğası bilinmemektedir • e farklı mem bilimciler bir fiziksel çözümden diğerine geçerek bir : rlerinin aklını karıştırırlar. Memler yalnızca beyinde mi bulunur? Ya da, örneğin belirli bir şiirin her kâğıt kopyası ya da elektronik kopyasına mem denilebilir mi? Ayrıca genler kesin doğrulukta 'Opyalanır ancak eğer memler de kopyalanıyorsa, bu şüpheli bir doğruluk değil midir?

Memlerin bu sözüme sorunları abartılmaktadır. En mühim Kiraz, Memlerin Darwinici kopyalayıcılar gibi işleyemeyecek kadar > eter siz doğrulukta kopyalanıyor olduğu iddiasıdır. Kuşkusundan kaynaklanır ki, eğer her nesildeki 'değişim oranı' yüksek ise, Darwinici seçim mem havuzundaki frekansına etki edemeden mem de , şere kendi kendini yok eder. Ancak bu sorun yanıltıcıdır. Genç r çırağa özel bir beceriyi öğretmeye çalışan bir marangoz ustasını : ıyal edin ya da tarih öncesine ait bir taş yontucuyu. Eğer çırak naşının her el hareketini doğrulukla tekrarlarsa. Memün usta, çırak aktarımının birkaç 'nesil' boyunca hiç değişmediğini görme beklersiniz. Ancak elbette ki çırak her el hareketini doğrulukla Tekrarlamayacaktır. Çünkü bu komik kaçacaktır. Bunun yerine, ustasının ulaşmaya çalıştığı amacı dikkate alacak ve bunu taklit jecttir. Gerektiği kadar çekiç darbesi uygulayıp, çiviye çıkıntı

Tanın Yanı İki

yapmayacak şekilde çakacaktır ve bu darbelerin sayısı muhtemelen ustasının darbeleriyle eşit olmayacaktır. Sınırsız sayıdaki taklit eden 'nesillere' hiç değişmeden geçebilen taklitler işte bu gibi kurallardır; uygulamanın ayrıntılarının bireyden bireye ve durumdan duruma farklılık göstermesinin önemi yoktur, örmede kullanılan dikiş stilleri, halat düğümleri ya da balık ağları, origaminin kâğıt karalama modelleri, çömlekçilik ve marangozlukta faydalı puf noktalar: bunların hepsi gerçekten bazı esaslarından sadeleştirilerek sınırsız sayıda taklit nesile hiç değişmeden aktarılabilir. Ayrıntılar bireysel özelliklere dayalı olarak zamanla kaybolup gidebilir ancak konunun özü herhangi bir değişikliğe uğramadan nesilden nesile geçer ve bu, memgen benzeşiminin işleme için yeter de artar.

Susan Blackmore'un *Meni Makinesi* isimli kitabındaki önsözümde, bir Çin yelkenlisi yapmaya yarayan origami yönteminden bahsetmişim. Bu, otuz iki katlama (ya da benzeri) işlemi gerektiren oldukça karışık bir tariftir. Sonuç, (Çin yelkenlisi) hoş bir cisimdir ve 'embriyolojisini' (tasarı aşamaları) belirten

uç ara aşama da öyle (ismen, ‘katamaran’, ‘iki kapaklı kutu’ ve ‘izim iskeleti’). Tüm bu işlem bana gerçekten bir embriyo zarının Şekil değiştirirken *blastula*'dan *gastrnld*'ya ve *neuritld*'ya geçişini anımsatır (katlanma ve çukur yaratma safhaları). Çin yelkenlisi yapmayı babamdan ocuk yaşlardayken öğrenmiştim. Babam ise yine aynı yaşlardayken bu becerisini yatılı okulda edinmiş. Onun zamanında, bir okul müdiresi sayesinde başlayan Çin yelkenlisi çılgınlığı okula tıpkı bir kızamık salgını gibi yayılmış ve ardından yine tıpkı bir kızamık salgını gibi ortadan kaybolmuş. Yirmi altı yıl sonra, müdirenin ayrılmasının üzerinden onca yıl geçmişti ki, ben de aynı okula yazıldım. Modayı tekrar başlattım ve yine başka bir kızamık salgını gibi yayıldı ve yine kayboldu. Bu gibi öğretilebilir becerilerin salgın bir hastalık gibi yayılabilmesi bize memetik iletmenin kesin doğruluğuyla ilgili önemli bir tıkrı verir. 1920’lerde babamın kuşağından çocukların yaptığı yelkenlilerle, 1950’lerde benim kuşağımın yaptığı yelkenliler arasında genel özellikler açısından bir fark olmadığından emin olabilirsiniz.

Şu deneyle bu fenomeni daha sistematik biçimde inceleyebiliriz: ocuk oyunu Çinli Fiskos’un (Amerikalı ocuklar aynı oyuna ‘Telefon diyorlar’¹) bir uyarlaması. Daha önce hiç Çin Yelkenlisi yapmamış iki yiz kişiye alın ve bu kişileri onar kişilik ekipler halinde yirmi takıma ayırın. Bu yirmi takımın liderlerini bir masanın etrafına çağırın ve onlara Çin Yelkenlisi yapmayı uygulamalı ola rak ğretin. Ardından bu liderler kendi takımlarından bir ikinci kişiye, diğerleri görmeyecek Şekilde, yine uygulamalı olarak Çin Yelkenlisi yapmasını öğretsin. Sonra her ikinci ‘kuşak’ kişi, kendi

ir.urundaki bir üçüncü kişiye bunu öğretsin ve bu işlem her takımın onuncu bireğine kadar devam etsin. Yapılan takım yelkenlileri 1 n ve sonradan yapacağınız kontrol için üzerlerine hangi takıma •; hangi 'kuşağa' ait olduklarını belirten rakamlar yerleştirin.

Bu deneyi ben henüz gerçekleştirmedim (bunu yapmayı istemiyordum) ama sonuçlar hakkında oldukça güçlü tahminlerim var. Tahminime göre, bu yirmi takımın hepsi bu beceriyi onuncu üyelerine • dar geçirmeyi başaramayacaktır ancak kayda değer sayıda takımın bunu başaracaktır. Takımların bazılarında hatalar meydana gelebilir: belki de zincirdeki zayıf bir halka, yönergedeki çok önemli bir adımı unutacak ve ardından gelen herkes aynı hataya düşecektir. Belki de takım 4 nolu 'katamarana' kadar gelecek ama hemen ardından bocalayacak. Belki de takım 13'ün sekizinci üyesi 'iki ..apaklı kutu' ve 'çizim iskeleti'nde bir 'değişim' yaratacak ve bu takımın dokuzuncu ve onuncu üyesi değişmiş türü kopyalayacak.

Şimdi, bu takımlardan beceriyi onuncu kuşağa başarılı bir şekilde aktaran takım için ilerde bir tahmin yapacağım. Eğer yelkenlileri 'kuşaklarına' göre sıralarsanız, kuşak sayısı ilerlerken sistematik bir kalite bozukluğu göremezsiniz. Diğer taraftan, eğer her açıdan bu deneyle aynı ama aktarılan becerinin origami değil de yelkenlinin bir **eskizim** kopyalamak olduğu bir deney yaparsanız, 1. kuşaktan 10. kuşağa kadar 'sağ kalan' örneğin doğruluğunda kesinlikle sistematik bozulmalar saptarsınız.

Deneyin eskiz uyarlamasında, tüm 10. kuşak eskizler 1. kuşak eskizlerle bazı küçük benzerlikler gösterecektir. Ve her takım içinde, sonraki kuşaklara doğru ilerlerken benzerlik, düzensiz bir istikrarlılıkla bozulacaktır. Deneyin origami uyarlamasında, bunun aksine, hatalar ya hep ya hiç olacaktır: bunlar 'dijital' değişimlerdir. Bir takım hata yapmadığında onuncu kuşak yelkenli ortalamada, beşinci ya da birinci kuşak yelkenliden ne daha kötü, ne daha iyi olacaktır; ya da kuşaklardan birinde bir 'değişim' ortaya çıkacak ve hatalı kuşağın arkasından gelen kuşakların tüm çabaları baştan aşağı fiyasko olacaktır çünkü takipçiler bu değişimi genelde bağılılıkla devam ettirirler.

Bu iki beceri arasındaki önemli fark nedir? Origami becerisi ayrık eylem serilerinden oluşur, bu eylemlerin her birisinin kendi içinde yerine getirilmesi basittir. Çoğunlukla işlemler şöyledir, 'her iki tarafı ortaya doğru katlayın.' Belirli bir takım üyesi adımı beceriksizce gerçekleştirebilir ama her ne olursa olsun takımın bir sonraki üyesinin ne üretmeye **çalışacağı** açıktır. Origami adımları 'kişisel standartlaştırmadır.' Onları 'dijital' yapan da işte budur. Marangoz ustası örneğimdeki gibidir, ki ustanın tahtadaki çivi kafasını çekiç darbelerinin ayrıntılarını dikkate almaksızın dümdüz etme gayesi çırağı için çok nettir. Bir origami tarifinin belirli bir

adımını ya doğru ya da yanlış öğrenirsiniz. Eskiz becerisi, bunun aksine, analog bir beceridir. Herkes başarılı olabilir ancak bazıları, bir eskizi diğerlerine göre daha doğru olarak kopyalar ve hiç kimse kusursuzca kopyalayamaz. Kopyanın doğruluğu harcanan /ama: ve özen miktarına bağlıdır ve bunlar sürekli olarak değişen niceliklerdir. Üstelik bazı takım üyeleri doğrudan kopyalamak yerine eskiz örneğini güzelleştirir ve 'geliştirir.'

Kelimeler (en azından bilindiklerinde) tıpkı origami işlemler gibi 'kişisel standartlaştırmadır.' Orijinal Çinli Fiskos oyunund (**Kulaktan Kulağa!** ilk çocuk aklından bir hikâye adı ya da bir ifade geçirir ve bir sonraki çocuktan bunu üçüncü çocuğa aktarmasını ister ve bu silsile devam eder. Eğer cümle veya ifade altı yedi kelimededen oluşuyor ve tüm çocukların ana dilinde ise, on kuşak boyunca değişmeden sağ kalması için şans var demektir. Eğer alı şımamadık bir yabancı dildense, çocuklar kelime kelime tekrarlamakta ziyade fonetik olarak örnek almaya zorunludur ve bu ilen sağ kalmaz. Kuşaklar boyunca bozulma örneği eskizde olduğu gibidir ve değişecektir. İletinin çocukların ana dilinde bir anlamı varsa ve 'allel*' ya da 'fenotıp' gibi alışılmadık kelimeler içermiyorsa, sağ kalır. Sesleri fonetik olarak taklit etmek yerine, her çocuk her kelimeyi sınırlı bir kelime haznesinin öğeleri olarak avırr edecek ve aynı kelimeyi ayıklayacaklar (seçim), üstelik çocuklar arası geçiş olurken kelimeler büyük ihtimalle farklı aksanlarla telaffuz edilmesine rağmen. Yazılı lisan da kişisel standartlaştırmadır çünkü kâğıt üzerindeki kıvrımlı çizgiler, ayrıntılarda her ne kadar farklı olursa olsunlar sonu olan bir alfabeden edinilirler, mesela 26 harfli bir alfabe.

Memlerin kişisel standartlaştırma işlemine bağlı olarak bazen oldukça kesin doğruluk sergileyebilmesi mem gen benzeşiminden kaynaklanan bazı yaygın itirazları karşılamaya yeterlidir. Nasıl olursa olsun, mem teorisinin esas gayesi, gelişiminin bu başlangıç zamanlarında \WatsonCrick genetiğiyle eş değerdeki anlaşılır bir medeniyet teorisi desteklemek değildir. Memleri savunmakta ilk amacım, aslında, genin tek Danvinci açıklama olduğu izlenimine bir karşı atak yapmaktır: **Gen Bencildir'in** yaydığı bir izlenim. Peter Richerson ve Robert Boyd'un, 'mem' kelimesinin benimsenmemesi için sebepler sunmalarına ve bu ifade yerine 'kültürel değişkenler' ifadesini yeğlemelerine rağmen, özenli ve değerli kitapları *Yalnızca Genler Sayesinde Değil (Not by Gene < Monn* ile konunun önemini vurgularlar. Stephen Shennan'ın **Genler, Mevter ve İnsanlık Tarihi**, Boyd ve Richerson'ın daha önce yazdıkları mükemmel kitap **Medeniyet ve Evrimsel Siireç**'ten esinlenmişti. Memleri ele alan diğer kitap örnekleri Robert Aunger'ın **Elektrik Mem**, Kate Distin'in **Bencil Mem** ve Richard Brodie'nin **Akıl Virüsü: Modern Mem Bilimi**'dir.

182 Rkfianl Dawltin>

Ancak mem teorisini diğerlerine kıyasla daha ileri taşıyan Mem Makinesi isimli kitabıyla Susan Blackmore'dur. Beyinlerle iolu bir dünyayı ve bu beyinleri (ya da bilgisayarlar ya da radyo frekans bantları gibi diğer taşıyıcı ve ileticileri) işgal etmek için itişip kakışan memleri defalarca gözünde canlandırır, bir gen havuzundaki genlerde olduğu gibi, hüküm sürececek muinler, kendilerini kopyalamakta iyi olanlar olacaktır. Bunun sebebi, tıpkı ölümsüzlük muininin bazı insanları açıkça cezbtmesi gibi, başarılı kopyalanan memlerin kendiliğinden bir çekicilik kazanmış olmalarıdır. Ya da bu sebep, mem havuzunda çoktan sayıca fazlaşmış diğer memlerin varlığında gelişecek olmaları olabilir. Bu karmaşık memler ya da 'mempleksleri' doğurur. Memlerde olduğu gibi, benzeşimin genetik kaynağına dönerek bir anlam çıkarabiliriz.

Daha açıklayıcı bir anlatım sunmak için genleri birbirinden bağımsızca hareket eden izole birimler olarak düşündüm. Ancak elbette birbirlerinden bağımsız değildirler ve bu durum kendini iki yolla belli eder, ilkin, genler doğrusal bir uyum içerisinde olan kromozomlardır ve böylelikle, kuşaklar boyunca yol alırken bitişik kromozomsal yerleri işgal etmiş diğer genlerin eşliğinde yol alırlar. Biz doktorlâr bu tür bir bağlantıya **eklem** deriz ve bu konuyu daha fazla uzatmayacağım çünkü memlerin kromozomları, allel genleri ya da cinsel birleşimleri yoktur. Genlerin bağımsız olmadığı diğer görüş genetik bağlantıdan çok farklıdır ve bu noktada sağlam bir memetik benzeşim vardır. Bu durum embriyolojiyle ilgilidir ki bu generikten tamamen farklıdır (bu unsur sık sık yanlış anlaşılır). Bedenler fenotipik mozaik parçalardan oluşan yapbozlar değildir, her parçada farklı bir genin payı vardır. Genler arasında ya da anatomi veya davranış birimleri arasında birebir benzeşme yoktur. Genler, bir bedeni sonuçlandıran gelişimsel **süreçlerin** programlamasında yüzlerce diğer genle 'iş birliği' yaparlar, tıpkı bir yemekle sonlanan açlık surecindeki iş birliği yapan tarif kelimeleri gibi, l'arfin her kelimesi yemeğin farklı lokmalarına tekabül etmez.

Demek ki genler bedenleri inşa etmek için kümelenirler ve bu, embriyolojinin en önemli prensiplerinden biridir. Doğal seçilimin gen kümelerini, alternatif kümeler arasındaki bir tür grup seçimiyle desteklediğini söylemek caziptir. Karışıklık budur. Gerçekte olan, gen havuzundaki diğer genlerin **ortamın** büyük bölümünü oluşturduğu ve bu ortamda her genin allel geni karşısında seçilime uğradığıdır. Her gen diğer genlerin varlığında başarılı olmak üzere seçilime uğradığı için (ki bu diğer genler de aynı yolla seçilime uğramıştır) birbirleriyle işbirliği yapan gen kümeleri ortaya çıkar. Burada planlı bir ekonomiden çok bağımsız pazar yeri benzeri bir durum vardır. Bu pazarda bir kasap ve bir ekmekçi için yer vardır. Belki de bir şamdan imalatçısı için küçük bir boşluk. Bu olay.

kasap, ekmekçi ve şamdan imalatçısı üçlüsüne yardımcı bulunan bir merkezi plancıya sahip olmaktan farklıdır. Görünmez bir el tarafından birleştirilip iş birliği yapan kümeler fikri, dinsel memleri ve onların işleyişlerini anlamamız konusunda anlayışımıza temel nokta haline gelecektir.

Farklı türden gen kümeleri farklı gen havuzlarında ortaya çıkar. Etobur gen havuzları, av belirleme algısı organlarını, av yakalama pençelerini, köpek dişlerini, et sindirimi enzimlerini programlayan genleri ve diğer birçok farklı geni içerir, her gen diğerleriyle iş birliği yapmak üzere mükemmelce ayarlıdır. Diğer yandan, otobur gen havuzlarında, karşılıklı uyumlu çeşitli gen serilerinin birbirleriyle dayanışmaları desteklenir. Bir genin fenotipinin, ait olduğu türün çevresiyle uygunluğu yönünde desteklendiği fikrine kulaklarımız aşınadır: çöl, ormanlık alan ya da bunun gibi. Burada belirtmek istediğim husus, bu genin aynı zamanda kendi gen havuzundaki diğer genlerle olan uyumunun da desteklenmesidir. Etobur bir gen otobur bir gen havuzunda sağ kalmaz ve otobur bir gen de bir etobur havuzda. Bir genin uzun vadeli bakış açısıyla, türlerin gen havuzu (cinsel üremi ile karışan ve yeniden karışan gen serisi) her genin işbirliği kapasitesiyle ayıklandığı genetik bölgeyi oluşturur. Mem havuzları gen havuzlarına göre daha düzensiz ve yapısız olsa da, hâlâ bir mempleksteki her mem'in 'çevresinin' önemli bir parçası olan bir memi havuzundan bahsedebiliriz.

Bir mempleks, sağ kalmakta başarılı olmaları zorunlu olmasa da mempleksteki diğer üyelerin arasında başarıyla sağ kalan bir memler serisidir, önceki kısımda dil evriminin ayrıntılarının bir tür doğal seçimle

desteklendiğinden emin olmadığımı belirtmişim. Varsayımına göre dil evrimi gelişigüzel bir sürüklenmeyle hüküm sürüyordu. Bazı ünlü ve ünsüzlerin diğerlerine nazaran dağlık arazide daha başarılı olduğu ve İm yüzden İsviçre, Tibet ve Ant Dağı lehçelerinin tipik sesleri halini almaları, diğer bazı seslerin ise sık ormanlarda fısıldamaya uygun olduklarından Pigme ve Amazon dillerinin karakteristiği oldukları görüşü oldukça mantıklıdır. Ancak dilin doğal seçilimiyle ilgili verdiğim örnek (Büyük Ünlülerin Değişiminin işlevsel bir açıklaması olmalı teorisi) aynı türden değildir. Bundan ziyade, karşılıklı uyum içerisindeki memplekslere uyum sağlayan memlerle ilgilidir. İlk önce bilinmeyen nedenlerle bir ünlü değiştirildi; belki de sevilen ya da güçlü bir birey taklit edildi, örneğin İspanyolca peltek konuşma tarzının iddia edilen kökeninde olduğu gibi. Büyük Ünlü Değişiminin nasıl başladığını fazla önemsememek gerekir: bu teoriye göre, bir ünlünün değişmesiyle birlikte belirsizliği azaltmak için diğer ünlüler de sırasıyla değişmelidir ve bu aşama aşama devam eder. Sürecin bu ikinci adımında, memler varolan mem havuzlarının geçmişine dayalı olarak ayıklanır ve dolayısıyla karşılıklı uyumlu memlerden oluşan yeni bir mempleks gelişir.

En sonunda memetik din teorisinden bahsedecek kadar bilgiliyiz. Bazı dinsel görüşler, tıpkı bazı genler gibi, salt yararlık sa yesinde süregelir. Bu memler çevrelerindeki diğer memleri dikkate almaksızın herhangi bir mem havuzunda sağ kalabilir. (Şu çok önemli konuyu yinelemeliyim ki 'yararlık' sözcüğünün buradaki anlamı sadece 'havuzda sağ kalma becerisidir.* Bundan başka bir hükmü yoktur.) Bazı dinsel görüşler ise mem havuzundaki sayıca fazlalaşmış diğer memlerle uyumlulukları için bir mempleksin parçası olarak sağ kalırlar. Aşağıdaki kısmi listede, ya sair 'yararlık' oldukları için ya da varolan mempleksle uyumlu oldukları için sağ kalmaları mümkün olabilen dinsel memler vardır:

- öldükten sonra yaşamaya devam edeceksiniz.
- Eğer savaşta şehit düşerseniz, cennetin bilhassa şahane bir bolü müne gideceksiniz ve burada yermiş iki bakireyle keyif çatacaksınız (zavallı bakirelerin halını bir düşünün.)
- Kâfirler, küfürbazlar ve din değiştirenler öldürülmelidir (ya da cezalandırılmalıdır, örneğin sürgün edilip, aileleriyle görüşmeleri engellenerek.)
- Tanrı'nın yüce meziyetlerine man. Eğer inancının bocaladığım hissedersen, bunu onarmak için sıkı çalış ve inançsızlığın konu sunda yardım etmesi için Tanrı'ya yalvar. (Pascal'ın Riski'nden bahsederken şu tuhaf sanıdan bahsetmişim ki Tanrı'nın bizden tek istediği sadece inanmaktır. O an bunu bir tuhaflık olarak nitelemişim. Şimdiyse elimizde somut bir açıklama var.)
- iman (kamışız inanç) bir erdemdir. İnançlarınız kanıtla ne kadar karşı gelirse, o ölçüde erdemlisinizdir. Mantığa ve kanıtla gerek duymadan, gerçekten tuhaf, dayanaksız ve katlanılmaz bir şeye inanmayı beceren üstat inançlılar özellikle çok iyi ödüllendirileceklerdir.
- Herkes, hatta dinsel inançları olmayanlar dahi, bu üstatlara istemsiz ve sorgusuz bir riayetle azami seviyede saygı duymalıdır (bunu Bölüm 1'de gördük)
- Bazı esrarengiz şeyler vardır ki (Kutsal Üçleme, dönüşüm, cisim leşme gibi) bunları anlamayı **amaçlamayız. Bunlardan birini bile anlamaya çalışmayın, çünkü bu girişim esrarengizliğine zarar verebilir. Bunlara gizem diyerek tatmin olmanın yollarını öğrenin.**
- Hoş müzik, sanat ve yazıtlar dinsel fikirlerin kopyalanmış simgeleridir.⁴³

Yukarıdaki listede bazı başlıkların büyük olasılıkla mutlak sağ kalma değerleri vardır ve herhangi bir mempleks içinde gelişeceklerdir. Ancak, genlerde olduğu gibi, bazı memler sadece diğer racm* lerini uygun zeminine dayalı olarak sağ kalır ve alternatif memplekslerin ortaya çıkmasına öncülük eder. İki farklı din iki farklı mempleks olarak görülebilir. Belki de İslam etobur bir gen bileşimine, Budizm ise otobur bir bileşime benzemektedir. Bir dinin, her anlamda, diğer bir dinden daha 'iyi' olmadığı görüşü gibi etobur genler de otobur genlerden daha 'iyi' değildir. Bu riir dinsel metillerin sağ kalmak için herhangi bir katışıksız uygunluklarının olması şart değildir; bununla birlikte, ait oldukları dinin diğer memle rinin arasında gelişmek anlamında iyidirler ancak diğer dinlerin (nemlerinin arasında aynı başarıyı gösteremezler. Bu örneğe göre, Roman Katolikliği ve İslam isler istemez ayrık bireyler tarafından

tasarlanmış değildir ancak aynı mcmpleksiyü diğer metillerinin arasında gelişmiş memlerin. alternatif koleksiyonları olarak bağımsızca evrimleşmişlerdir.

Örgütlenmiş dinler insanlar tarafından örgütlenmiştir: papazlar, piskoposlar, hahamlar, imamlar ve ayetullahlar. Ancak, Martin Luther ile ilgili değindiğim konuya tekrar dönersek, bu dinlerin insanlar tarafından tasarlandığı ve ifade edildiği anlamına gelmez. Dinler nüfuz sahibi bireylerin yararına kullanılmış ve üzerlerinde oynama yapılmış olsa da, kuvvetle muhtemeldir ki her dinin ayrıntılı yapısı büyük ölçüde bilinçsiz evrim tarafından şekillenmiştir. Genetik doğal seçimle değil çünkü bunların hızlı evrilmesinden ve birbirleriyle olan farklılıklarından sorumlu olabilmesi için genetik doğal seçim çok yavaştır. Bu hikayede genetik doğal seçilimin rolü, tercihleri ve eğilimleriyle (memecik seçilimin arka planını oluşturan donanım platformu ve alt seviye sistem yazılımı olan) beyni sağlamaktır. Bu arka plan gözönüne alındığında, bir tür memecik doğal seçim, belirli dinlerin ayrıntılı evrimlerine akla yakın bir açıklama sunabilirmiş gibi görünüyor. Bir dinin evriminin ilk aşamalarında yani dinin bir düzen kazanmasından önce, sade ve kolay memler insan psikolojisine dayalı evrensel çekiciliklerinin avantajıyla sağ kalırlar. Tam bu noktada, dinsel mem teorisi ve dinin psikolojik yan ürün teorisi örtüşür. Sonraki aşamalar, din düzenli, ayrıntılı ve keyfi olarak diğer dinlerden farklı bir hal aldığında, mempleks teorisiyle yeterli düzeyde masaya yatırılabilir; karşılıklı uyumlu memler kümesi. Bu, papazlar ve diğerleri tarafından kasrı rahif ilave rolünü diskalifiye etmez. Dinler büyük olasılıkla, en azından kısmen, zekice tasarlanmışlardır, tıpkı sanat tarzı ve modaları gibi.

Kendi bütünlüğü içinde hemen hemen zekice tasarlanmış bir diğer din Scientology'dir⁴⁴ ancak sanırım bu bir istisnadır. Teorik olarak tasarlanmış bir diğer aday din. Mor monizm'dir. Joseph Smith, Mormonizm'in girişimci, yalancı mucidi, tamamen yem bir kutsal kitap toparlamak için elinden geleni ardına koymaz; Mormon Kitabı, baştan aşağı sahte bir Amerikan tarihi anlatır ve baştan aşağı sahte bir on yedinci yüzyıl İngilizcesiyle yazılmıştır. I lâlbuki Mormonizm on dokuzuncu yüzyılda üretildikten sonra evrim geçirmeye başlamıştı ve şu anda Amerika'nın en itibarlı dinlerinden biri haline geldi; aslında en hızlı gelişen din olduğunda ısrar edilir ve hatta başkan adaylarının seçim konuşmalarına konu olur.

Çoğu din evrim geçirir. Hangi dinsel evrim teorisini benimserseniz benimseseyim, doğru koşullar altında, dinsel evrim sürecinin şaşırtıcı hızını açıklayabilecek yeterlilikte olmalıdır. Şimdi bunun bir örneğini inceleyelim.

KARGOKÜLTLER

Brian'm Hayatı'nda, Monty Python takımının doğru anladığı birçok şeyden birisi, yeni bir dinsel tutkunun harekete geçebilmekteki olağanüstü hızıydı. Neredeyse bir gecede türeyebilir ve sonra kültürün içine girer ki burada endişe verici düzeyde baskın bir rol oynayacaktır. Pasifik Melinezya ve Yeni Gine 'kargokültleri' gerçek hayattan en bilindik örneği teşkil ederler. Bu kültürlerin bazılarının bütün geçmişi, başlangıçtan bitişe kadar, hafızalara kazınmıştır. Kökenleri güvenilirce doğrulanmamış İsa inancının aksine, olayların akışının tamamının gözlerimizin huzuruna serildiğini gözlemliyoruz (ve bu halde bile göreceğimiz üzere, bazı ayrıntılar artık ortadan kaybolmuştur.) Hıristiyanlık inancının neredeyse kesin, çok benzer bir yolla başladığını ve başlangıçta aynı yüksek hızda yayıldığını düşünmemek elde değil.

Kargokültleri konusunda en uzman kişi olarak David Attenborough'u tayin ettim ve kendisi **Cennetin Arayışı** isimli kıta bini bana epey içtenlikle sundu. Sunduğu bir model, on dokuzuncu yüzyıldaki ilk kültürlerden. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde gelişen en ünlülerine kadar tüm kültürler için geçerlidir. öyle görünüyor ki her hikâyede ada halkları, adalarını istila eden beyaz göçmenlerin sınırsız varlıkları altında eziliyorlar, buna yöneticiler, askerler ve misyonerler dâhil. Bu insanlar bir ihtimal Artlur C. Clarke'ın

Üçüncü İlkesi'nin kurbanlarıdır ki buna Bolom 2'de değinmiştim: "Yeterli düzeyde ilerlemiş herhangi bir teknoloji büyüden ayırt edilemez."

Ada halkları beyaz adamın tadını çıkardığı mucizelerin hiçbirini kendisinin üretmediğini fark etti. Eşyalar tamir edilmeleri gerektiğinde başka yerlere gönderiliyordu ve yenileri gemiler ve daha sonraları

uçaklarla 'kargo' olarak gelmeye devam ediyordu. Beyaz adamın bir şey ürettiği ya da tamir eniği hiç görülmemiştir ve aslında faydalı iş olarak nitelendirilebilecek hiçbir şey yapamıyordu (bir masanın arkasında oturup kâğıt karıştırmak belli ki bir tür dini özveri idi.) O halde 'kargo' da doğüstü bir kaynaktan geliyor olmalıydı. Ve sanki bunu onaylarcasına, beyaz adamlar yalnızca ayinsel seremoni olarak değerlendirilebilecek birtakım eylemler sergiledi:

Uzun direkleri tellerle sa bitledi ler; ışıktta parlayan kuruların üzerine oturup bir şeyler dinlediler ve tuhaf gürültüler yapıp bogulurcasına sesler çıkardılar; yerel halkı birbirinin aynı kıyafetler giymeye ikna ettiler ve onları bir yukarı bir aşağı uygunu adını yürüttüler; ki bundan daha gereksiz bir uğraş üretmek neredeyse imkansızdır. Ve akabinde yerli halk gi zemin cevabını tesadüfen buldu. Beyaz adam bu anlamsız eylemleri, yanı ayinleri kullanarak tanrıları bu kargoları göndermeye ikna ediyordu. Eğer yerli halk kargo istiyorsa, o halde onlar da aynı şeyi yapmalıydı.

Çarpıcıdır ki, benzer kargokültler, hem coğrafik hem de kültürel olarak birbirinden oldukça uzak adalarda, bağımsızca türemiştir. David Attenborough anlatmaya şöyle devam ediyor

İnsanbilimciler Yem Kaledonıya'da iki, Solomons'da dört,

Fiji'de dört, Vanuatu'da yedi ve Yeni Gine'de ellinin üstünde farklı salgın olduğunu saptadılar. Çoğu bir diğlerinden bağımsız ve bağlantısızdı. Bu inançların çoğunda, vahiy günü geldiğinde belirli bir Mesih kargoyu getirecekti.

Birçok bağımsız ancak benzer kültün bağımsızca kök salması, genel insan psikolojisinin tek bir hedefte birleştirici özelliğini akla getiriyor.

Vanuatu'daki Tanna isimli bir adada cereyan eden ünlü bir kült (bu ada 1980 yılından sonra Vanuatu olarak bilinir) hâlâ ge çerliliğini yitirmemiştir. Bu kült John Frum adlı bir mesih figüründe yoğunlaşır. Resmi hükümet kayıtlarındaki John Frum belgeleri sadece 1940 yılına kadar geriye gider ancak böylesi güncel bir efsanede dahi, bu şahsın gerçekten yaşayıp yaşamadığının yanıtı çok

net değildir. Bir efsanedeki tanımına göre, bu adam tiz sesli, kısa boylu ve kıvrak saçlı birisidir ve parlak düğmeleri olan bir palto giyer. Tuhaf kehanetlerde bulunur ve yerli halkı misyonerlere karşı düşman etmeyi hedefler. Sonuçta, dünyaya ikinci kez geleceği ve yanında cömert bir kargo gelireceği sözünü vererek, atalar diyarına göç eder. Vahiy görüşünde bir 'büyük felaket' de vardır: "Dağlar dümdüz olacak ve vadiler dolacak; Yaşlılar zindeliklerine tekrar kavuşacak, hastalıklar yok olacak; beyaz adam bir daha hiç dönmek üzere adadan sürgün edilecek ve bu öylesine zengin içerikli bir kargo olacak ki her yerli her istediğine sahip olacak."

Yerel yönetim için daha endişe verici olan ise, John Frum'un ikinci gelişinde yeni bir para sistemi getireceği ve bu paraların üzerinde Hindistan cevizi figürü bulunacağı kehanetinde bulunmasıydı. Bu yüzden herkes beyaz adamın yaydığı paralardan kurtulmalıydı. Böylece, 1941'de fırtınalı bir para harcama cümbüşü baş gösterdi; insanlar çalışmayı durdurdu ve ada ekonomisi ciddi biçimde yara aldı. Koloni başkanları bu akımın clebaşlarını tutuklattı ancak kültürün önünü kesmek adına hiçbir şey yapamadılar ve misyon kiliseleri ve de okulları sükunete büründü.

Kısa süre sonra, yeni bir kültür gelişti ve buna göre John Frum Amerika'nın Kralıydı. Bu sefer Amerikan askerleri adaya hıziygibi yetişti ve ne şanslı ki bu askerler arasında adalılar gibi gariban olmayan siyah adamlar da vardı:

Bu siyah adamlar tıpkı beyaz adamlar gibi kargo açısından varlıklıydılar. Tauna adasını büyük bir coşku fırtınası sardı.

Vahiy gününün eli kulağında idi. Görünüşe bakılırsa herkes John Frum'un gelişini için hazırlanıyordu. Liderlerden birisi John Frum'un Amerika'dan uçakla geleceğini söyledi ve yüzlerce adam uçağın inebileceği küçük bir havaalanı yapmak için adanın ortasındaki çalılık araziye temizlemeye koyuldu.

Bu küçük havaalanı bambudan imal edilmiş bir kontrol kulesiyle idare ediliyor, 'hava trafik kontrolörleri' tahtadan, sahte kulaklıklar takıyordu. 'Piste' John Frum'un uçağını piste inmeye cezbetmek için tasarlanmış, dekor vazifesi gören sahte uçaklar bile vardı.

1950'de, genç David Attenborough John Frum kültürünü mercek altına almak için yanına bir kameraman olarak (Geoffrey Muligan) Tanna'ya ulaşmak üzere denize açıldı. Bu inanca ait birçok bulgu elde ettiler ve son olarak yüksek rahip Nambas isimli bir adamla tanıştılar. Nambas Mesih John kültüne oldukça aşinaydı ve hatta onunla düzenli olarak 'radio' sayesinde görüştüğünü

1 İlah 40:4 ile kıyaslayın: 'Her vadi dolup taşacak ve her dağın (tepe) döllenecek.' bu benzerlik insanın ve dağın 'omk bilinçsizlik*' kavramlarının herhangi bir türlü fiziksel zorunlu olarak aynı

1: f v l r . r f t u b r . ' i , ' . v i u r , K u a d a l a r z u m u u / u t u » u r r A o t e o i v y o n c r l e r l r d o l u y d u .

Tanrı Yaul | n t u l 8 ç

iddia ediyordu. (John'a air olan) bu radyo, beli elektrik telleriyle çevrili bir yaşlı kadından ibaretti. Kadın transa geçiyor ve anlamsız, abuk subuk sözler ediyordu ki bunları Nambas John Frttm'un sözleri olarak tercüme ediyordu. Nambas Attenborough'un kendisini görmeye geldiğini önceden bildiğim iddia ediyordu çünkü John Frum bunu ona 'radyodan' ilemişti. Attenborough 'radyoyu' görmeyi talep etti ancak (sebepler gösterilmeden) bir ret cevabı aldı. Konuyu değiştirdi ve Nambas'a John Frum'u bizzat görüp görmediği sordu:

Nambas başını dinç bir şekilde sallayarak onay verdi. "Ben onu çok görmek."

"Peki nasıl görünüyor?"

Nambas parmağıyla beni dürttü "Sana benzemek. Beyaz su ralı. Uzun boylu adam. Uzun zamandır Güney Amerika'da yaşamak."

Bu detay daha önce bahsettiğim John Frum'un kısa boylu bir adam olduğu bilgisiyle çelişiyor. Frum geçiren efsaneler işte böyledir.

John Frum'un döneceği günün tarihinin 15 Şubat olacağına inanılıyordu ancak yıl bilinmiyordu. Her yılın 15 Şubat'ında Frum taraftarları onu hoş karşılamak için bir dinsel seremoni düzenliyorlardı. John şimdilik dönmemişti ancak cesaretleri hiç kırılmadı. Attenborough Sam isimli bir kült meraklısıyla da sohbet etmiş:

"Fakat Sam, John'un söylediği kargonun geliş tarihinin üs tünden tam on dokuz yıl geçti. Söz verdi ve söz verdi ama kargo hâlâ gelmedi. On dokuz yıl beklemek için çok uzun bir süre değil mi?"

Sam yere bakmayı kesti ve gözlerini bana dikti. "tger sen İsa'nın gelmesi için iki bin yıl bekleyebiliyorsun ve o geliniyorsa. o halde ben de John için on dokuz yıldan fazla bekleyebilirim.*"

Robert Buckman'ın kitabı **Tanrı Olmadan da iyi** (huylu) **Olabilir miyiz?** Bir John Frum havarisinin, yukarıdakine benzer takdire şayan bir cevap yapıştırmasını aktarır. Bu alıntıda bahsi geçen kişi, David Attenborough'tan yaklaşık kırk yıl sonra adaya giden Kanada'da bir gazetecidir.

Kraliçe ve Prens Philip bölgeyi 1974 yılında ziyaret ettiler ve Prens daha sonradan ilahlaştırılarak John Frum benzeri bir kul tün doğmasına neden oldu (yinelıyorum ki din evriminde ayrıntı*ın ne kadar hızlı değişebildiğine tanık oluyoruz.) Prens, beyaz inızcı üniforması üzerinde etkileyici bir sembol olan ve tüylü bir şlık takan yakışıklı bir adamdır ve herhalde şaşkırtıcı değildir ki, salıçenin aksine, sırf bu yüzden yüceltilmiştir. Ayrıca bu kültürdeki bir ada halkının dışı bir tanrıçayı benimsemesi oldukça güçtür.

Güney Pasifik kargokültlerinin üzerinde çok durmak istemiyorum. Ancak dinlerin neredeyse bir hiçten türemelerinin çağdaş, • usursuz bir örneğim temsil etmekte. Dinlerin kökeniyle ilgili cnel olarak dört ders verirler ve bunlara burada özerle değineceğim. İlk ders, bir inancın aniden ortaya çıkmasındaki inanılmaz bıldır. ikinci ders, icat edilme sürecinin izlerinin üstünü örtmekteki tizdir. John Frum gerçekten yaşamış olsaydı, hafızalarda da canlı iv alırdı. Oysa bu kadar yakın geçmişteki bir olasılıkta dahi, yaşa ıp yaşamadığı kesin değildir. Üçüncü ders farklı adalarda benzer ulrlerin bağımsızca ortaya çıkmasından kaynaklanır. Bu benzerlikler üzerine düzenli bir çalışma bize insan psikolojisi ve dine duyarlılığıyla ilgili bilgiler sunabilir. Dördüncü ders, kargokültler benzerdir, yalnızca birbirlerine değil aynı zamanda eski dinlere de. Dünya genelinde yaygın olan Hıristiyanlık ve diğer eski dinler büyük bir ihtimalle tıpkı John Frum'un kültü gibi yerel kültler »bırak başladılar. Doğrusu, Oxford Üniversitesi Yahudi Bilimleri Profesörü Ceza Vermes gibi bilim insanları, İsa'nın o zamanlarda Filistin'de ortaya çıkan birçok karizmatik figürlerden (hoşa giden beden ve kişilik) yalnızca bir tanesi olduğunu ve bu bölgede benzer birçok efsane dolaştığını söylerler. Bu kültlerin büyük çoğunluğu günümüzde kaybolmuştur. Bu bakış açısıyla, geriye kalan tek inanç bugün yüz yüze geldiğimizdir. Ve yüzyıllar aşıldıkça, süregelen evrimle (memetik seçim, tabii eğer bu yorum hoşunuza gittiyse) karmaşık sisteme dönüşecektir (ya da bundan ziyade, birbirinden uzaklaşan torun sistemler dizisine.) Karmaşık sistem günümüzde dünyanın büyük bir bölümünde egemendir. Haile Selassie, Elvis Presley ve Prenses Diana gibi çağdaş karizmatik figürlerin ölümleri kültlerin hızlı yükselişi ve ardından gelen memetik devrimi incelemek adına farklı fırsatlar yaratmaktadır.

Dinlerin kökeni hakkında tüm söylemek istediğim bunlardı, tabii 10. bölümde, dinin karşıladığı psikolojik ‘gereksinimler’ başlığının altında çocukluk fenomeni ‘hayali arkadaşan’ bahsederken yineleyeceğim kısa özet hariç.

Ahlakın köklerinin genelde dine bağlı olduğu düşünülür ve bir sonraki bölümde bu görüşü sorgulamak niyetindeyim. İspat etmek istediğim varsayımım ahlakın kökeninin de başlı başına Darvinci sorgulamanın bir konusu olma olasılığıdır. Şöyle bir soru sormuştuk: Dinin Darvinci bakış açısıyla süregelme sebebi nedir? O halde aynı soruyu ahlak için de sorabiliriz. Aslında ahlakın büyük olasılıkla dinden daha eski bir geçmişi vardır. Din üzerine tartışırken soruyu geri çekip, yeniden ifade etmemiz gibi, ahlakın da başka bir şeyin yan ürünü olarak düşünülebileceğini göreceğiz.

BÖLÜM 6

Ahlakın Kökeni: Neden iyiyiz?

“Dünyadaki konumumuz pek tubaf.

Her birimiz, sebebini bilmeden burayı kısaca ziyaret ederiz ancak görünen o ki bazılarımız için bunun ilahi bir amacı var. Oysa gündelik hayatın bakış açısıyla bir değerlendirme yapılırsa gerçekten bildiğimiz bir şey var: insan diğer insanlar uğruna burada; elbette biz yani gülümsemeyi ve iyi kalpli olmayı en önemli değerler sayarak mutlu olabilenler için.”

A L B E R T E I N S T E I N

İnin AhUtın Kâlfiffil Neden İvı>ı»?

Dindar insanların çoğu, din olmadan bir insanın değil iyi birisi olması, iyi birisi olmaya gerek duymasının bile düşünülmesinin zor olduğunu söylerler. Bu bölümde bu ve buna benzer sorulara açıklama getireceğim. Ne kötüdür ki bu tarz şüpheler bir adını daha ileri giderek şekil değiştirir ve bazı dindarları, inançlarına iştirak etmeyen kişilere karşı öfke nöbetleri geçirecek kadar etkiler. Bu önemli bir konudur çünkü ahlaki kurallar genelde ahlakla gerçek bir ilişki bulunmayan farklı konular üzerinde belirlenmiş dinsel tutumların arkasında gizlidir. Evrim öğretisine karşıtlık büyük oranda evrimin kendisiyle, veyahut bilimsel herhangi bir şeyle alakasızdır fakat karşıtlık ahlaki öfke ile cesaret bulmaktadır. Barbara L'orrest ve Paul Cîross'un, *Yaradılışının Truva Atı: Akıllı Tasarımı'm Kesici Silahı* isimli kitabında çarpıcı biçimde açığa vurulduğu gibi bu durum nail bir 'eğer çocuklara maymundan geldiğimizi öğretirsen, bir maymun gibi davranırlardan 'akıllı tasarım* için uygulanan gizli güdü olan karmaşık 'kama* stratejisine' kadar uzanır.

Okuyucularımdan çok sayıda mektup alırım.' Bunların çoğu bir hayli dostça, bazıları yardımcı ve eleştirel, küçük bir kısmıysa çirkin ve hatta ahlaksızcadır. Ve birkaç istisna dışında en çirkinlerinin hepsi, söylediğim için kusuruma bakmayın ama dindar kişilerden gelen mektuplardı. Hıristiyanlığı kötü emellerine alet ermenin bu canlı örnekleri genelde İ İrisriyanlığın düşmanı olarak görülürler. İşte size bir örnek, ateizmi savunan samimi ve etkili bir filin Orada Olmayan fanrı'nın '77w W7.» \V.ISM7 The ya zarı ve yönetmeni Brian llcmming'e internet yoluyla gönderilmiş bir mektup.'*** Flcmming^vc gönderilen bu mektubun başlığı 'Biz Kahkaha Atarken Sen Yan' ve tarihi 21 Aralık 200.5. Şöyle diyor:

Çok cesur olduğuna hiç şüphe yok. Elime bir bıçak alıp sem delik deşik etmek isterdim ve organların gözünün önünde yere saçılırken sevinç çığlıkları atardım. Bir gün. benim ve benim gibi olan diğerlerinin buna benzer eylemler sergilemekten haz duyacağımız kutsal bir savaşın fitilini ateşlemek üzeresin.

İlam bu noktada, mektubu yazan şahıs geç de olsa kullandığı dilin 1 ırıstıyanlıkla bağdaşmadığını fark ederek daha şefkatli bir tavır sergiler:

Ama Tanrı, bize intikamdan sukımıyı ve sizin gibiler için de dua etmeyi öğretti.

Ancak bu şefkati kısa sürer:

Kanıtı' vırarjıı t Uıvtovrry Kmtıııuu UıtıfıııLııı uytılanaa ve Yem Yaradılışı anlay

>nı Akıllı İ.ıvayımı' ckuııııılc pûlitik ve iıvy.il bir hareket planı ile duyuru imandır. >rı '

Uıııudür ki beklemediğini ve Uyduyla yanıt veremediğim kadar <ok

1 ANRI'nın sana vereceği cezanın benlin katlanacağım ceza dan bin kat daha kulu olacağını bilmek içimi rahatlatıyor.

En güzeli de, tamamıyla habersiz olduğun tüm bu günahların için sonsuza kadar ACI ÇEKECEK olman. Tann'ın ga zabı merhamet etmeyecektir. Yine de umarım bıçak kemiğe dayanmadan gerçekleri kavrarısın. İyi NOELLERü!

Not: Sen ve senin gibileri ne gibi acılar beklediği hakkında gerçekten de enı ulak bir fikriniz yok... Tanrıya şükürler tılsım ki si/.in yerinizde değilim.

ilahiyatçı düşüncenin biraz değişerek böylesine düşman tavırlar üretebilmesinin hakikaten kafa karıştırıcı olduğunu düşünürüm, işte **Dinden Kurtuluş Vakfı (I rccdom Iran R lign»: Fouu.latum** tarafından yayımlanan, kilise ve devlerin anayasal ayırımını (laikliği) baltalamaya çalışanlara karşı barışsever mücadeleler veren Çağdaş Özgür Düşünce (lr. rthnught T<ula\ dergisinin editörünün mektup arşivinden bir örnek (bir parça sansürlenmiş hali):

Merhaba peynir yiyen edepsizler. Biz Hıristiyanlar, uulusuı çoğunluğu olarak siz kendini bilmezlere yeter de anarız. Kilise ve devlet ayırımı diye bir şey OI.AMAZ ve siz kâfirler bu savaşı kaybedeceksiniz...

Bunun peynirle ne ilgisi var? Arkadaşlarım bunun Wisconsin eyaletinin kötü şöhretli serbest fikir anlayışıyla ilgili olabileceğini söylediler (Vakfın evi ve mandıra sanayisinin merkezi) ancak elbette bundan daha fazlası olması gerekmez mi? Ve bu Fransız tarzı 'peynir yiyen aşağılıklar' da neyin nesi? Peynirin semiydik¹ karşılığı nedir? Şöyle devam ediyor:

Şeytana tapan pislikler... Lütfen ölü ve cehenneme gidin... Dilerim rektum kanseri gibi acılı bir hastalığa yakalanır ve yavaş yavaş, acı çekerek ölürsünüz. Boylccc rapuğunuz ŞEYTANLA tanışırsınız... 1 ley ahabp bu dm özgürlüğü dediğiniz şey bir halta benzemiyor... Bu yüzden siz ı—ler ve lezbolar tedbiri elden bırakmayın ve nerelerde dolaştığınıza dikkat edin çünkü Tanrı sizi her zaman goruyor... Eğer bu ülkenin kurulmasına sebep olan temellen ve bu ülkeyi sevmiyorsa nız s....r olup gidin, cehenneme kadar yolunuz var...

Not: beni komünist o....u, cehenneme git... Kara kıçlarınızı Amerika Birleşik Devletlerinden uzak tutun... Hiçbir mazeretiniz olamaz. Yaradılış (teorisi), YÜCE ISA'ntn her şeyi yapabilme gücünü kanıtlamaya yeter de artar.

'Simge. 1 em bol ve ibretlerin yorumlanmasını. Üretilmesini vcva ibaretleri anlama süreçlerim içeren bütün laktörlerin smcnuuk bir seklide incelenmesine dayanan bir bilim dalıdır. Semryotır disiplinler arası bir sahadır. Değt>ık ı>arrr vrsıemlmnr dayanan anlam ve tıldın>tm iumılarını inerler. fd.it.

lamı Yamhcuı 193

I*1'ıı>ıı •• Alilat.ni Kt'Kcııı: Netini İjriyu?

Neden Allah'ın her şeyi yapabilme gücünü kanıtlamaz? Ya da Lord Brahma'nın? Hatta Yehova'nın?

Sessizce çekip gitmeyeceği/.. Eğer gelecekte şiddet uygulamaya ihtiyaç duyarsak buna siz sebep olmuş olacaksınız. Tüfegimi doldurdum bile.

Tann'nın neden bövlesi gaddar bir savunmaya ihtiyaç duyduğu vahim bir merak konusudur. Tanrının kendi kendini korumakta yeterince iyi olduğu açık değil midir? Tüm bu haince küfür ve tehditlere maruz kalan editörün kibar ve sevimli bir kadın olduğunu unutmayın.

Belki de ben Amerika'da yaşamadığım için bana gönderilen öfke mektupları yukarıdakilere tamamen aynı nitelikte değildir ancak elbette Hıristiyanlığın kurucusunun dikkate değer merhametini yansıtmadıkları aşıkârdır. Aşağıdaki bir İngiliz ttp doktorundan gelen 2005 Mayıs tarihli mektup, açıkça kin dolu olmasının yanında, edepsiz demenin hafif kalacağı bir üslupla bana saldırıyor ve ahlak meselesinin ateizm karşıtı düşmanlığın derininde yatan bir kaynak oluşunu gözler önüne seriyor. Bu doktor, evrimi şiddetle eleştiren birkaç giriş paragrafı, Darvvıı'ı kişisel olarak aşağılaması ve 1 Iuxley'i bir anti evrimci olarak yanlış tanımlamasının ardından, beni (okuduğum) bir kitabı okumaya teşvik ediyor. (Ayrıca "bir zenci hâlâ evrim sürecinde midir?" gibi alaycı bir soru da yöneltilmiş.) Bu arada,

tavsiye ettiği kitaba göre dünya yalnızca sekiz bin yaşındadır (Bu kişi **gerçek** bir doktor olabilir mi?) Ve mektubunu şöyle bitirmiş:

Kitaplarınız, Oxford'taki itibarınız, hayatta sevdiğiniz her şey ve ştı zamana kadarki tüm başarılarınız boşunaymış... Bu durumda Camus'un soru düellosu kaçınılmaz hale geliyor:

Neden hepimiz intihar etmiyoruz? Dünya görüşünüz öğrenciler ve diğer birçok insana sahiden bu izlenimi veriyor...

Size göre hepimiz bir hiç sayesinde tesadüfen evrimleştik ve yine bu hiçe döneceğiz. Eğer din gerçek olmasaydı bile, yaşadığımız sırada aklımıza huzur verebilecek Eflatun'un ki gibi soylu bir mire inanmak size inanmaktan iyidir, çok çok daha iyidir. Ayrıca, **sizin** dünya görüşünüz insanları endişeye, uyururucu bağımlılığına, şiddete, nihilizme^{45 46}, hedonizme", Frankenstein bilimine ve 3. Dünya Savaşı'na sürükler.

Dünyada cehennemi ya^aur... Kişisel ilişkilerinizde nasıl mutlu olabildiğinizi çok merak ediyorum. Boşandınız mı? Yapayalnız mısınız? Gay misiniz? Sizin gibiler asla mutlu olmamışlardır, aksı halde mutluluğun olmadığı ya da hiçbir şeyin anlamı olmadığı gibi düşüncelerinizi ispatlamaya çalışmakta bu kadar diretmezsiniz.

Bu mektuptaki duygu, eğer tavrı hesaba katmazsak, diğer birçok mektuptakiyle aynıdır. Bu kişi, Darvvinçiliğin tesadüfen evrim geçirdiğimizi ve öldüğümüzde tamamen ortadan kaybolduğumuzu bildirdiğine ve dolayısıyla doğasında nihilizm olduğuna inanıyor (sayısız kez söyledim, doğal seçim bir olasılık sürecinin tam **tersidir.**) Bu gibi suni olumsuzluklar neticesinde her türlü kötü davranış ortaya çıkabilir. Sanırım dul olmamın Darvvinçi olmamla doğrudan bir ilgisi olduğuna **gerçekten** inanmıyordur ancak mektubu, bu düşünce itibariyle Hıristiyan ya/.ışanlanm içinde sıklıkla rastladığım aşırı kötü niyet seviyesine ulaşmıştır. Bir kitabın tamamını (**Gökkuşağını Çözmek**) en son erek, bilimsel şiir ve özellikle uzun uzun anlattığım nihilistik olumsuzluğun çürütülmesine adanmışım. O halde burada kendimi bu konuları tekrar açıklamaktan alıkoymalıyım. Bu bölüm kötülük ve zıttı iyilik hakkındadır; ahlak hakkındadır: ahlakın kaynağı, ahlakı neden benimsemeliyiz ve bunun için dine ihtiyacımız var mıdır?

AHLAKİ EĞİLMİMLİZİN

DARWİNÇİ BİR KÖKENİ VAR MIDIR?

Robert Hinde'nin İyi Neden İyidir? (**Whr Good i\$ Good?**), Mic hacl Shermer'in İyi ve Kötünün Bilimi **The Sam. e »; Good ./>;/ / mİ**), Robert Buckman'ın Tanrı Olmadan da İyi Olabilir miyiz? **i(un VI 1' lir Gond W ırhour God:**' ve Marc Hauser'in Ahlaki Düşünceler VI(**tral biniti*** kitapları, doğru ve yanlış algımızın Dar winci geçmişimizden kaynaklanıyor olabileceği konusunu tartışmaya açmışlardır. Bu bölümde kendi görüşümü savunacağım.

Evrimin doğal seçimle işlediğini açıklayan Dar\vinci görüş sahip olduğumuz iyilik, ahlak, namus, duygudaşlık ve merhamet gibi eğilimlerimizi açıklamakta yetersiz kalır. Doğal seçim açlık, korku ve cinsel arzuyu kolayca açıklayabilir ki bunların hepsinin sağ kalmak ya da genlerimizin korunmasında doğrudan payı vardır. Fakat yetim bir çocuğu bir kenarda ağlarken fark ettiğimizde, yaşlı bir dulun yalnızlığına ve umutsuzluğuna tanık olduğumuzda ya da acılar içinde inleyen bir hayvanı gördüğümüzde hissettiğimiz

(Munt *•• AhUVuı Kokcuı Nnltn İyuf

iç burkucu merhamet hissi hakkında ne düşünmeliyiz? Dünyanın öbür ucunda yaşayan, asla tanışmayacağımız ve yüksek olasılıkla yaptığımız iyiliğin karşılığını veremeyecek olan tsunamizede re giysi, para gibi kaynağı belli olmayan hediyeler göndermemizi sağlayan bu güçlü dürtünün bizdeki kaynağı nedir? İçimizdeki bu Merhametli Kimse (**Gn“d Sam aritan**) nereden gelir? İyilik, ‘bencil gen’ teorisiyle uyumsuz değil midir? Hayır. Bu uyumsuzluk teori nin yanlış yorumlanmasıyla ortaya çıkar ve çok yaygındır; gerçekte sıkıntı verici (ve tahmin edilebilir) bir yanlış anlaşılımdır.¹ Doğru kelimeyi vurgulamak burada önem taşır. Bencil **nen** doğru vurgudur çünkü bencil organizma ya da bencil tür ifadeleriyle tezat oluşturur. Açıklamama izin verin.

Darwinci mantık, yaşam hiyerarşisinde sağ kalan ve doğal seçilimin filtresinden geçen bir birimin bencil olmayı gözetmesi sonucuna varır. Dünya üzerinde sağ kalan birimler, hiyerarşik düzen içerisinde kendi seviyelerinden olan diğer rakiplerinin arasında sağ kalmayı başarabilen birimlerdir. Bu birimler tam anlamıyla bu bağlam içinde bencildirler. Soru, sergiledikleri eylemin seviyesinin ne olduğudur? Bencil geni, vurgu uygun biçimde son kelime uzc rindeyken tanımladığımızda, bir doğal seçim biriminin (örnek, kişisel çıkar birimi) bencil bir organizmayı, bencil bir grubu, bencil bir türü ya da bencil bir ekosistemi işaret ettiğini düşünemeyiz çünkü bencil olan sadece **jetidir**. Bilgi halinde çok uzun nesiller boyunca sağ kalan ya da kalmayan gendir. Genlerden farklı olarak (ve tartışmaya açık olarak memlerden) organizma, grup organizma ve türler, nesiller boyunca sağ kalma konusunu açıklamakta bir birim vazifesi görebilecek doğru türden varlıklar olamazlar çünkü kendilerinin birebir kopyalarını türetmez ve kendini kopyalayan varlıkların havuzunda rekabet etmezler. Genler tam olarak bunu yaparlar ve bu, bencilin özgün Darwinci anlamı kapsamında, geni bir ‘bencillik’ birimi olarak belirlemenin (bütünüyle haklı) gereğidir.

Genlerin diğer genler arasında ‘bencilce* sağ kalmayı sağlama almalarının en açık yolu, bireysel organizmaları bencil olmaya programlamaktır. Gerçekten de. bireysel organizmanın sağ kalmasının, bu organizmanın taşıdığı genlerin sağ kalmasını destekleyeceği birçok koşul vardır. Ancak farklı koşullar farklı taktikleri gerektirir. Bazı koşullar altında genler, bencilce sağ kalmayı organizmalarının özgeci I davranmasına etki ederek sağlama alırlar ve bu koşullar hiç nadir değildir. Bu koşullar günümüzde bütünüyle

bilinmektedir ve iki ana başlıkta sıralanırlar. Bireysel organizmalarını genetik akrabalığı destekleyecek şekilde programlayan bir genin, kendi kopyalarına yararı dokunması istatistiksel olarak olasıdır. Böylece bir genin bir gen havuzundaki frekansının artabilmesi, akrabalık özgeciliğinin bir standart halini almasıyla mümkün olabilecektir. Kendi gocuklarına karşı iyi kalpli olmak bunun apaçık bir örneğidir ancak tek örnek bu değildir. Arılar, eşekarıları, karıncalar, termitler ve daha sınırlı bir ölçüde, tüysüz kör fareler, çayır köpeği ve meşe palamudu ağaçkakanları gibi bazı omurgalılar, büyük kardeşlerin küçük kardeşlerin bakımıyla ilgilendiği topluluklar geliştirmişlerdir ki bu “bakım geni” bu farklı türler arasında ortaktır. Rahmetli meslektaşım W.D.Hamilton’un kanıtladığı üzere, hayvanlar genelde savunma, kaynakları paylaşma ve tehlike uyarısına dikkat gösterme eğilimindedirler ya da diğer taraftan, yakın akrabalığa özgecil bir tavır sergilerler çünkü istatistiksel olasılıklar göz önüne alındığında, akrabalıkta aynı genlerin kopyaları ortak kullanımdadır.

Darvvinici mantıkla açıklama yaparken üzerinde çokça durduğumuz bir diğer başlıca özgecilik türü karşılıklı özgeciliğdir (‘Sen benim sırtımı kaşı ben de şeninkini.’) Bu teorisinin evrim biyolojisi çevresine ilk takdimi Roberr Trivers tarafından yapılmış, genel hatları oyun teorisinin matematiksel terimleriyle ifade edilmiştir ve ortak genlere tabi tutulamaz. Aslında geniş ölçüde farklılık gösteren türlerin üyeleri arasında gayet yeterli bir seviyede işleyen bu teori, bu çerçevede yaygın biçimde “ortakyaşarlık” olarak tanımlanır. Alım satım ve değiş tokuş ilkelerinden kaynaklanır. Avcının bir mızrağa, demircinin ise et yemeye ihtiyacı vardır. Asimetri bir alışveriş doğurur. Arının nektara, çiçeklerinse polen yaymaya gereksinimleri vardır. Çiçekler uçamaz dolayısıyla polenlerin dağıtım için kanarlarını kiraladıkları arılara nektarla karşılık verirler. Bal rehberi olarak bilinen kuşlar arı kovanlarının yerini tespit edebilir ancak içine giremezler. Bal porsukları arı kovanlarına girebilirler ancak kovanların yerini tespit etmelerine yarayacak kanatları yoktur. Bal rehberleri, porsukları (ve bazen insanları) özgün bir ayartıcı uçuş sayesinde kovanlara çekerler ki bu uçuş tekniğinin başka bir amacı yoktur, iler iki taraf da bu işlemde yararlanır lek başına kaldırılamayacak kadar ağır bir kayanın altında du ran altın bir çömleği fark eden bir kişi, altın paylaşacağı bile bile diğer insanlardan yardım alır çünkü bu yardım olmadan altını elde etmesi imkânsızdır. Hayvanlar âlemi bu gibi karşılıklı ilişkiler yönünden zengindir: Buffalo ar ve temizlikçi kuşlar, kırmızı boru çiçekleri ve sinekuşları, balıklar ve temizlikçi küçük balıklar, kargalar ve bağırsaklarındaki mikro organizmalar. Karşılıklı özgecilik, karşılanması gereken yetenekler ve asimetriler sayesinde işler.

ramı Y.mıUut lf)Q

Dulum p AhULın KlıLrım Nnlıı Imır*

Bilhassa farklı ıkı tür arasında dört dörtlük işleminin nedeni bu dur: asimetriler önemlidir.

İnsanoğlu dünyasında, SİV'ler (sana ihtiyacım var) ve para işlemleri erteleme yapmaya olanak tanıyan araçlardır. Ticaretin tarafları malları eşzamanlılıkla teslim etmezler ancak geleceğe yönelik bir borç çizelgesi belirler hatta borcu diğer borçlarla takas* larlar. Bildiğim kadarıyla, vahşi dünyadaki hayvanların parayla doğrudan eşdeğer hır araçları yoktur. Ancak bireysel kimlik hafızası gayri resmi olarak aynı rolü oynar. Vampir yarasalar, borçların ödenmesi konusunda, kaynaşık kümelerindeki hangi bireylerin güvenilir, (geri çıkartılan, kusulan kan ile), hangilerinin hilekâr olduğunu öğrenirler. Doğal seçim, asimetrik gereksinim ve fırsat ilişkilerinde bireyleri, elverişli olduğunda vermeye, elverişli olma dışındaysa almak için karşı tarafı kışkırtmaya yatkınlık kazandıran genleri destekler. Doğal seçim ayrıca şu eğilimleri de destekler; zorunlulukların hatırlanması, kin gütme, değiş tokuş ilişkilerinin kontrol altında tutulması ve alan ancak sırası geldiğinde vermeyen hilebazların cezalandırılması.

I ilebazlar her zaman olacaktır ve karşılıklı özgeciliğin oyun teorisel bilmecelerine karşı kalıcı çözümler üretilmesi için her zaman hilebazların cezalandırılmasına dair bir unsur gerekmektedir. Matematiksel teori, bu tür 'oyunlara* iki ana çeşit kalıcı çözüm getirir. 'Daima kötü ol* kalıcı bir çözümdür çünkü eğer herkes kötüyse sadece bir iyi birey, iyi bir çözüm olmayacaktır. Ancak yine kalıcı olan başka bir strateji daha vardır. ('Kalıcının' anlamı, stratejinin kullanımı nüfus içinde ciddi bir sıklığa ulaştığında, hiçbir alternatifin daha iyi bir çözüm getirmemesidir.) Bu diğer strateji şöyledir: "İyi huylu olarak başla ve diğerlerine kararsızlık hakkını tanı. Sonra, iyi eylemleri iyilikle karşıla ancak kötü eylemlerin intikamını al." Oyun teorisi dilinde bu strateji (ya da benzer strateji kümeleri) farklı isimlerle tanınır, Kısasa Kısas, Dişe Diş Kana Kan gibi. Bazı koşullar altında bu yöntem evrimsel olarak kalıcıdır çünkü karşılık vermenin hâkim olduğu bir nüfus içerisinde, tek bir kötü birey ve tek bir kayıtsız şartsız iyi birey bundan daha iyisini sunamayacaktır. Kısasa kısasın farklı daha karmaşık değişkenleri vardır ve yerine göre daha olumlu sonuçlar vermektedir.

Akrabalık ve karşılıklı etkiyi Dar\vinci bir dünyanın ikiz direkleri olarak tanımladım ancak bu ana direklerin üstünde duran ikincil yapılar vardır. Dil ve gevezeliğin olduğu sosyal topluluklarda ün önemlidir. Bir birey nezaketi ve soyluluğuyla unlu olabilir. Bir diğeri kaypaklık, dolandırıcılık ve anlaşmanın kurallarını bozmak gibi özelliklerinden ötürü kötü şöhretli olabilir. Bir başka bire) soyluluğuyla ünlüdür ancak içinde yaşadığı toplumda güven hissi, hilekârlığın acımasızca cezalandırılmasıyla kurulmuştur. Karşılıklı

200 Kıduıl l)uwl.ın«

özgeciliğin sade teorisinin herhangi bir tur hayvandan beklentili, hayvanın türünün diğer üyelerinde bulunan bu gibi özelliklere .arşı bilinçsiz bir duyarlılıkla davranmasıdır. Sosyal topluluklarda ünlerin yayılması için dilin gücünü kullanırız. Genelde bu dedikodu şeklindedir. X'in barda hesap ödememesinden kişisel olarak zarar görmenize gerek yoktur. X'in pinti olduğunu 'dedikodu gazetesinden' duyarsınız ya da (örneğe ironik bir karışıklık eklersek) bunu size ileten Y aslında korkunç bir yalancıdır. Ün önemlidir ve biyologlar, sadece sağlam bir "karşılık verici" değil ama aynı zamanda sağlam bir karşılık verici olarak bu sıfatın **ününü** beslemenin Darvvinici bir sag kalma değeri olduğunu onaylayacaklardır. Matt Ridley'in Namusun Kökeni **The Origins of Virtue**^ Darvvinici ahlakın tüm alanının berrak bir açıklaması olmasının yanı sıra, özellikle un konusunda açıklayıcıdır.'

Norveçli ekonomist Thorstein Veblen ve farklı bir yöntem seçen İsrailli hayvan bilimci Amotz Zahavi bu konuya parlak bir fikirle katkıda bulunmuşlardır, özgecil bağışlama, egemenlik ya da üstünlüğün bir reklamı olabilir. İnsanbilimciler bu görüşü Potlarch Etkisi olarak bilirler ki bu, Kuzey Batı Pasifik'teki kabilelerde, kabile reisi adaylarının yıkıcı zenginlikte şölen verme düellolarıyla birbirleriyle çekişmeleri geleneklerinden kaynaklanır. Olağanüstü durumlarda, misilleme niteliğindeki eğlencenin süresi taraflardan birinin kaynakları tükenene kadar devam eder, gelgelim kazananın durumu da pek farklı değildir. Veblen'in 'çarpıcı tüketim' kavramı, çağdaş sahnenin birçok gözlemcisinin hassas yönünü bulur. Zahavi'nin katkısı seneler boyunca biyologlar tarafından önemsenmemiştir. Ancak en sonunda kuramcı Alan Grafen, zekâ dolu matematik modelleriyle onu savunmuş ve Potlatch görüşünün evrimsel bir uyarlamasını temin etmiştir. Zahavi Arap ötleğenlerini inceler. Bunlar küçük kahverengi kuşlardır. Sosyal gruplar halinde yaşarlar ve iş birliği yaparak ürerler. Tıpkı birçok küçük kuş türünde olduğu gibi, ötleğenler uyarı sesleri çıkarırlar ve ayrıca birbirlerine besin bağışlarlar. Bu gibi özgecil eylemlerin klasik bir Darvvinici bakış açısıyla incelemesinde, öncelikle kuşlar arasındaki karşılıklı etki ve akrabalık ilişkileri mercek altına alınır. Bir ötleğen bir arkadaşını beslerken daha sonra hu arkadaşı tarafından beslenmeyi beklemekte midir? Ya da iyiliği alati kuş yakın bir genetik akraba mıdır? Zahavi'nin yorumu radikal olarak beklenmediktir. Baskın ötleğenler astlarını besleyerek nüfuz haklarını korurlar. Zahavi'nin hoşuna giden İnsabiçimci dili kullanırsak, baskın kuş

Hurvullu Ün onanlardaki ünle «ıtırılı lir^ililir. KİM unun imce hayvanlardaki karalıklı özgeciliğin tipik (InrınıLııuulanı hırı umutJe uygulanmıştır; ku,uk copcu balığıyla bajılı olduğu bûyık balık ararındaki ortakyaşar ilişkili. Yaratıcı bir dcucydc, hamarat temizlikçimi olacağı büyük balık tarafından medetten bir cûpcu baliü». L,tiroide* JimJaut. temizlik yapmayı umunımayan rakip Ltltroidrletr kıyarla utim görülüp. tccilir. R.bıhary ve A.S.Cnıttcr'in 'bir copçu Kılıy.ı etkileşimimle ıslurlığı ve giminnm değerlendirmeli'yazışını inceleyin, NntttrrMl, 22 lln/ıran ilüüA, VS S

lamı V<uul|u»ı 201

(Utkun Mılıkın Kekeni Neden tjtju)

şuna ben/er bir şey söyler: "Sizden ne kadar üstün olduğuma bakın. yüksek bir dalda oturarak kendimi atmacaların görüş sahasına sokacak kadar güçlüyüm. Yerde beslenen sürünün geriye kalanını uyararak için bir nöbetçi gibi hareket edebiliyorum." Zahavi ve arkadaşlarının gözlemleri, ötleğenlerin tehlikeli nöbet görevi için etkince rekabet ettikleri fikrini beyan eder. Ve her ne zaman bir ast ötleğen baskın bir ötleğene besin sunma girişiminde bulunsa, bu aşikâr cömertlik şiddetle geri çevrilir, /ahavi'nin görüşünün özünde, üstünlük bildirilerinin doğruluğunun bildirilerin bedelleriyle kanıtlanması vardır. Sadece ve sadece gerçekten üstün hır birey külfetli bir hediye aracılığıyla üstünlüğünü bildirecek kadar güçlü olabilir. Bireyler, (örneğin eşlerini cezbederken) üstünlüğün pahalıya mal olan gösterileri, gösterişli cömertlikleri ve vatansever atılanlarıyla başarıyı satın alırlar.

Şimdi bireylerin birbirlerine karşı özgecik cömert ya da 'dürüst' olmasını açıklayan dört sağlam Danvinci sebebimiz var. Bir; özgün bir durum olan genetik akrabalık, iki; karşılıklı etki: alınan iyiliklerin karşılanması ve geri ödeneceğini 'umarak' iyilikler sunma. Bunun sonrasında, üçüncü olarak, şefkat ve cömertlikle ün kazanmanın Danvinci yararı. Ve dört, eğer Zahavi haklıysa, dikkat çekici cömertliğin bir tür taklit edilemez, güvenilir bir bildiriye dönüşmesi ve bunun özgün bir ek fayda sağlaması.

Tarih öncesi zamanın büyük bölümünde insanoğlu bu dön tur özgeciliğin hepsinin evrimini güçlü bir şekilde desteklemiş koşullar altında yaşadı. Köylerde yaşadık ya da bundan daha önceleri, babunlar gibi ayrık, göçebe topluluklar halinde yaşadık ki bu topluluklar kısmen de olsa komşu köy ya da toplulukların uzağında. Topluluk üyesi arkadaşlarınızın çoğu akrabanızdı ve diğer toplulukların üyelerinden çok daha yakın ilişkiydiniz; böylece akrabalık özgeciliğinin gelişmesi adına birçok fırsat doğdu. Ve, ak raba ya da değil, hayatınız boyunca hep aynı kişilerle karşılaşmaya meyilliydiniz; böylece karşılıklı özgeciliğin gelişmesi için ideal koşullar doğdu. Bu koşullar ayrıca özgeciklik ününüzü yerleştirmek adına da idealdi ve yine aynı ideal koşullar dikkat çekici cömertliğin ilanı için de geçerliydi. Kski insanlar da bu yollardan herhangi biri ya da dördünü de kullanarak, özgeciklik yönündeki genetik eğilimlere önem vermişlerdi. İlkel çağ atalarımızın neden kendi kümeleri içindeki bireylere karşı iyi, diğer kümelerdekilere karşı kötü. **(yabancı düşmanı)** olduğunu anlamak hiç de zor değildir. Ancak artık çoğumuz akrabalarımızla çevrelenmediğimiz büyük şehirlerde yaşıyoruz ve her gün bir daha asla karşılaşmayacağımız insanlarla tanışıyoruz; o halde neden hâlâ birbirimize ve hatta başka topluluklara ait bireylere karşı iyi huyluyuz?

Doğal seçilimin menziline yanlış tanımlanamamak burada önemlidir. Seçim genleriniz için yararlı olanın kavranabilir bir farkındalığının evrimini desteklemez. Bu farkındalığın kavranabilir bir seviyeye ulaşması için yirminci yüzyıla kadar beklenilmesi gerekir ve günümüzde bile bunu bütünüyle kavrayanlar yalnızca küçük bir grup uzmanla sınırlıdır. Doğal seçim el yordamlarını göz kararı, parmak hesabı) destekler ve pratikte bu el yordamlarını inşa eden genleri destekleyerek işler. El yordamları, doğaları gereği, bazen teklerler. Bir kuşun beyinde, 'yuvanda ciyaklayan •:uçük şeylerle ilgilen ve kırmızı ağızlarına besin bırak' yordamı karakteristik olarak bu yordamı inşa eden genleri koruma etkisine sahiptir çünkü yetişkin kuşun yuvasında ciyaklayan ve ağız açarı ar doğal olarak yetişkin kuşun kendi yavrularıdır. Bu yöntem bir şekilde (guguk kuşları tarafından fayda sağlamak için planlanarak yapılan şeyin sonucunda) başka bir yavru kuşun yuvaya girmesiyle tekler. Merhametli insani dürtümüz bu teklemelere tekabül ediyor olabilir mi? Bu dürtümüz, yavru bir guguk kuşunu büyütme için canla başla mücadele eden bir çalıbübilünün ebeveyn içgüdülerini teklemesine benzemiyor mu? Daha yakın bir benzetmeyle, bir çocuğu evlat edinme insani dürtüsü. Hemen eklemeliyim ki buradaki 'tekleme' ifadesi sadece Danvinci anlama yöneliktir. Aşağılayıcı bir ima içermemektedir.

Benimsediğini, 'tekleme' ya da 'yan urun' görüşü bu şekilde işler. Doğal seçim, atalarımız zamanında, küçük ve durağan gruplar halinde, tıpkı babunlar gibi yaşadığımız dönemde beynimiz içinde özgecil dürtüler programladı. Bunu cinsel dürtüler, içlik dürtüleri, yabancı düşmanı dürtüler ve benzerleri takip etti. Zeki bir çift Dar\vinci görüşten faydalanarak cinsel dürtülerine dair en yüce sebebin üreme olduğunu kavrayabilir. Kadının doğum kontrol hapı kullandığı için hamile kalamayacağını bilirler. Ve bu bilgiye rağmen cinsel arzularının bir nebze dahi azalmadığını keşfederler. Cinsel arzu cinsel arzudur ve bireyin psikolojisi üzerindeki etkisi, cinsel arzuyu harekete geçiren temel Danvinci baskıdan bağımsızdır. Cinsel arzu, temel mantığından bağımsızca varolan güçlü bir dürtüdür.

Şefkat, özgecilik, cömertlik, duygudaşlık, merhamet konularıyla da aynı mantığın geçerli olduğunu iddia ediyorum. Atalar döneminde, yalnızca yakın akrabalık ve olası alış veriş meselelerinde özgecil olma fırsatımız vardı. Günümüzde bu kısıtlama yoktur ancak el yordamı süregelir. Neden böyle olmasın? Bu tıpkı cinsel arzu gibidir. Gözü yaşlı bir bahtsızla (akraba olmayan ve iyiliğin karşılığını veremeyecek) karşılaştığımızda acıma hissimize engel Ramayacağımız gibi karşıt cinsten bir bireye karşı (kısır olabilir ya da üremesi başka bir sebeple imkânsızdır) şehvet hislerimizi de en*nn Y*ıul»uı 20}

Mı.« Alılıkm Kulum. Kaba İvıjuf

gelleymeyiz. Her ikisi de teklemedir, Darsvinci teklemeler: Mutluluk veren, değerli teklemeler.

Bir anısına bu tür Danvinci esasların merhamet ve cömertlik gibi yüce duyguları alçaltmadığını ya da küçümsemediğini düşünün. Ve de cinsel arzuyu. Cinsel arzu, dilbilimsel kültürün sınırlarına girdiğinde, önemli şiir ve drama olarak yücelir: John Donne'nin aşk şiirleri ya da mesela **Romeo ve Juliet**. Ve elbette ki, akrabalığın tekleyen yönünde de aynı durum geçerlidir ve karşılıklı alış veriş temelli merhamette. Borcu olan birisine karşı merhamet, bağlam dışında bakıldığında, başka birisinin çocuğunu evlat edinmek kadar Darsvinci değildir:

Merhametin yapısı gereği zoraki değildir.

Tıpkı gökyüzünden dünyaya

Damlayan ılık bir yaz yağmuru gibidir.

Cinsel arzu, insani tutku ve çabanın büyük bölümünün arkasındaki, harekete geçirici bir etkidir ve bütünüyle bir teklemedir. Aynı görüşün cömert ve merhametli olma arzusu için de geçerli olmaması için hiçbir sebep yoktur. Atalarımız zamanında doğal seçim için bu iki tür arzuyu inşa etmenin en iyi yolu el yordamlarını beyne yüklemektir. Bu yordamlar bugün de bizi etkilemektedir, şartlar yüzünden esas işlevlerini yitirdikleri zamanlarda bile.

Bu tür el yordamlarının üzerimizde hâlâ etkileri vardır, bu etkiler Kalviniist bir kaçınılmazlıkta değil ancak edebiyat, gelenek, görenek ve hukukun uygarlaştıran etkilerinin süzgecinden geçer; ve elbette dinin. Tıpkı ilkel cinsel arzu beyin yönteminin medeniyet süzgecinden geçerek Romeo ve Juliet'in aşk

sahnelerinde ortaya çıkması gibi. Bizekarşionlar ilkel beyin yöntemleri de Capulet ve Montague aileleri arasındaki kan davası savaşlarında ortaya çıkar; özgecilik ve duygudaşlığın ilkel beyin yöntemleriye Shakspeare'in son sahnesindeki zoraki barışmayla bizi neşelendirip alkışlatan bir tekleme olarak belirir.

AI İLAKIN KÖKF.Nİ İIAKKINDA BİR DURUM ARAŞTIRMASI

Eğer ahlak yönümüz, tıpkı cinsel arzu gibi, gerçekten dinin ortaya çıkmasından önceki Darsvinci geçmişimizin derinliklerinden kaynaklanıyorsa, insan zihni araştırmalarının bazı evrensel ahlaki kuralları gözler önüne sermesini beklemeliyiz ki bunlar cöğrafik ve kültürel bariyerleri ve ayrıca daha da zorlu dini bariyerleri aşan kurallardır. I larvard'lı biyolog Marc I lauser kitabı Ahlaki Düşün

çeler: Doğa Evrensel Doğru ve Yanlış Anlayışımızı Nasıl Tasarladı (Morjl Mimls: Hoio Njtire Designrd nur Uniuosii Sense of iigt ûtid Wrong} aslen ahlak filozofları tarafından öne sürülen, verimli bir dizi düşünce üzerinde yoğunlaşır. I Iauser'in çalışması ayrıca ahlak filozoflarının düşünce yöntemlerini ortaya koyarak fazladan bir görevi yerine getirir. Ahlakı konulu kuramsal bir ikilem sunulur ve buna yanıt vermekte yaşayacağımız zorluk bize doğru ve yanlış algımız hakkında bir fikir verir. Burada Hauser'i felsefecilerin bir adım ötesine taşıyan, fiilen istatistiksel ölçümler ve psikolojik deneyler yapmasıdır, örneğin, gerçek insanların ahlaki fikirlerini açığa kavuşturmak için Internet üzerinden anketler düzenlemiştir. Güncel bir bakış açısıyla göz atıldığında, ilginç bir durum ortaya çıkar; bu ikilemlerle yüzleşen insanlar çoğunlukla aynı kararda birleşirler ve bu uzlaşmaları öylesine kuvvetlidir ki gerekçelerini açık seçik belirtmekte dahi bu kadar kararlı davranamazlar. Bu sonuç, eğer beyinlerimizde inşa edilmiş bir ahlaki eğilim varsa beklememiz gereken bir sonuçtur, tıpkı cinsel içgüdümüz ya da yükseklik korkumuz gibi ya da Hauser'in deyimiyle dil kabiliyetimiz gibi (ayrıntılar medeniyetten medeniyete farklılık gösterir ancak gramerin temel yapısı evrensel.) Göreceğimiz üzere, insanların bu ahlak konulu restleri yanıtlama yöntemleri ve gerekçelerini belirtmekte yetersiz kalma durumları, dinsel inançlarından ya da inançsız olmalarından fazlasıyla bağımsızmış gibi görünüyor. Hauser'in kitabının mesajı şudur: (ki kanımca bizzat şu sözlerle ifade edecektir) "Ahlaki vargılarımızın kullanılması evrensel bir ahlaki gramerdir ve bu, olası bir ahlaki sistemler dizisini doğuracak ilkeleri barındırabilmek için milyonlarca yıl boyunca evrimleşmiş bir zihin yetisidir. Dilde olduğu gibi, ahlaki gramerimizi oluşturan ilkeler farkındalık radarının kontrol sahasının içindedir."

Hauser'in tipik ahlaki ikilemleri, birçok insanı öldürme tehdidi bulunan freni patlayan bir kamyon ya da bir demiryolu üzerinde kontrolsüzce ilerleyen 'tren' temalarının çeşitlemeleridir. En basit hikâyede. Denise isimli bir kişi makas kontrolünü sağlayan bir kolun başında hazırda beklemekte ve trenin yönünü değiştirebilecek konumda bulunmaktadır. İrenin yönünü değiştirdiğinde demiryolunun biraz ilerisinde, rayların üzerinde tuzığa düşmüş beş kişinin hayatını kurtarabilecektir. Ne yazık ki emin bölgede de (trenin yönü değiştiğinde gideceği bölge, yan yol) tuzığa düşmüş bir kişi vardır. Ancak burada yalnızca bir kişi vardır ve ana hatta tuzığa düşmüş beş kişi sayıca fazladır. Çoğu kişi Denise'in eğer zorunlu değilse bile kolu çekmesinin ve bu tek başına tuzığa düşmüş tek kişiyi gözden çıkararak diğer beş kişiyi kurtarmasının ahlaken hoş görülebilir olduğunda karar kılar. Bu test sırasında, bu tek

Tanrı Ynnil*m 20 ^

Jl İMI* AhLilon Kfikcnk Ncdol İyırı»>

adamın Beethoven ya da Denise'in yakın bir arkadaşı olması gibi kuramsal olasılıklara aldırış etmiyoruz.

Bu felsefe deneyinin titiz detaylarında, insanı gittikçe daha da kızdıran hır ahlak bilmecesi silsilesi vardır. Eğer demiryoluna biraz ilerideki bir köprüden aşağı ağır bir engel atarak tren durduru tabiliyorsa ne olur? Yanıl basit: elbette bu ağır engeli atmalyız. Ancak ya eldeki tek ağır engel köprünün trabzanlarında oturmuş gün harımını seyreden şişman bir adamsa? Hemen herkes bu adamı köprüden atmanın ahlak dışı bir davranış olduğunu onaylar; bu ikilem. Denise'nin kolu çekip, bir kişinin hayatıyla beş kişiyi kurtarma ikilemine çok benziyor olsa da. Çoğumuz ayrıntılarıyla ifade edemesek de bu iki durum arasında yaşamsal önemi olan bir fark olduğunu sezeriz.

Şişman adamı köprüden itmek. I lauser'in düşündüğü başka bir ikilemi akla getirir. Bir hastanedeki beş hasta ölmek ii/.eiedir, her birinin farklı bir organı tükenmiştir. Eğer tüm bu beş tükenmiş organın yerine kendi organlarını verebilecek tek bir donör bulunabilirse bu hastaların hayatı kurtulacaktır ancak gönüllü donör olmak isteyen birisi çıkmaz. Sonra, cerrah bekleme odasında otu ran sağlıklı bir adamı farkeder ki bu adamın gerekli beş organı da düzenli çalışmakta ve transplantasyon için uygundur. Bu durumda, hasta beş insanı kurtarmak için bu sağlıklı adamı öldürmenin ahlaklı bir davranış olduğunu söylemeye hazır hiç kimse bulunamamıştır.

Köprüdeki şişman adamda olduğu gibi, topluca paylaştığımız fikir masum sağlıklı adamın birdenbire kötü bir durumun içine atılmaması ve bedeni izni olmadan diğerlerinin sağlığı için kul lamlmamasıdır. Immanuel Kant'ın kusursuzca ifade ettiği ilkeye göre, mantıklı bir varlık asla razı olmayacağı bir sona doğru sürüklenmemelidir. Bu son diğerlerinin yararına olsa dahi. Bu tanım, köprüdeki şişman adam ile (ya da hastanenin bekleme odasmdak adam ile) Denise'nin yolundaki adam arasındaki kritik farkı açıklar görünüyor. Köprüdeki şişman adam hareket halindeki treni durdurmak için olumlu yönde kullanılıyor. Bu, Kant ilkesini açık biçimde çiğnemektir. Emin bölgedeki adam ise ray üzerindeki beş kişinin hayatını kurtarmak için kullanılmamaktadır. Kullanılan sadece emin bölgedir ve bu adam orada durduğu için kör talihlidir. Peki farkı bu şekilde açıkladığımızda, neden bizi tatmin ediyor? Kant'a göre, bu katıksız ahlaklıdır. I lauser'e göreyse, evrim sayesinde beynimize yerleşmiştir.

Kontrolden çıkmış trenle ilgili kuramsal şartlar giderek yaratıcılık kazanıyor ve ahlaki ikilemler de artarak dolambaçlı bir ha alıyor. Hauser kuramsal karakterler Ncd ve Oscar'ın karşı karşıya kaldığı kuramsal ikilemleri karşılaştırır. Treni emin bölgeye yön

endirebilen Denise'nin çekeceği kolun aksine, Ned'in çekeceği kolun görevi, treni emnin bir bölgeye yönlendirmenin ardından, tren ti/ağa düşmüş beş kişiye yaklaşır yaklaşmaz tekrar ana patıkaya •öneltmesidir. Bu ikilemde yalnızca kolu çekip trenin yolunu deriştirmek yeterli olmayacaktır: tren tekrar ana patıkaya çıktığında >ter istemez bu beş kişiye çarpacaktır. Ancak, tesadüfe bakın kı, :alı patıkada treni durdurabilecek kadar ağır bir adam oturmaktadır. Ned kolu çekip, irenin yönünü değiştirmeli midir? Burada .öğünlüğün yanıtı, hayır yapmamalıdır. Ancak Denise ve Ned'in şilemlerinin arasındaki fark nedir? Büyük ihtimalle insanlar içgüdüsel olarak Kant'ın ilkesini uygulamaktadırlar. Denise trenin beş nsanı ezip geçmesini trenin yönünü değiştirerek engeller ve emin bölgedeki talihsiz kaza Kınıusfeldian'ın etkileyici deyiimiyle 'yardımcı zarardır.' Kmiu bölgedeki adam Denise tarafından insanları kurtarmak için kullanılmamıştır. Ned şişman adamı gerçekte treni durdurmak için **kullanır** ve insanların çoğu, (belki de düşünmeden) N.ni ile birlikte (mükemmel ayrıntılarını düşünerek tasarlamıştır), bunun yaşamsal bir fark yarattığında hemfikirdir.

Oscar'ın ikilemi yeni bir farkı açığa çıkarır. Oscar'ın şartları Ned'inkiyle aynıdır, bir farkla, tali yolda treni durdurmaya yetecek kadar ağır büyük bir demir engel vardır. Oscar'ın kolu çekip trenin yönünü değiştirmekte tereddüt yaşamayacağı açıktır. Tabii üriiyüşe çıkan birisi demir engelin önünden geçmeyecekse. Bu kişi • ger Oscar kolu çekerse hiç kuşkusuz ölecektir, tıpkı Ned'in şiş man adamında olduğu gibi. Buradaki fark Oscar'ın yürüyüşçüyü treni durdurmak için kullanmamasıdır: bu

yürüyüşünün ölümü Denise'nin ikileminde olduğu gibi bir yardımcı zarardır. Tıpkı Hauser ve Hauser'in denekleri gibi. Oscar'ın kolu çekme izni olduğu, Ncd'inse olmadığını hissederim. Ama aynı zamanda kararımı hak t çıkarmanın epey güç olduğunu düşünürüm. Hauser'in bununla ilgili açıklaması bu gibi ahlaki içgüdülerin genelde ayrıntılarıyla açıklanamadığı ancak her halükârda bunları güçlü bir şekilde bc nimsediğimiz yönündedir çünkü bu evrimsel bir mirastır.

Merak uyandırıcı bir insanbilimsel girişimle 1 lauser ve meslektaştan ahlak deneylerini, Kuna isimli bir Orta Amerika kabilesinin yaşantısına uyarladılar. Bu küçük kabilenin Batı Amerikalılarla olan ilişkisi zayıf, dinleriyse resmi değildi. Araştırmacılar "Bir hat üzerindeki tren" felsefe deneyini, kanolara doğru yüzen timsahtır gibi yöreye uygun eşdeğer örneklerle değiştirdiler. Adil küçük tarklılıklara rağmen. Kuna kabilesi bizimkilerle aynı ahlaki kararları verdi.

Hauser'in bu kitapta yer alabilecek özgün görüşlerinden bir diğeri, dindar insanların ahlaki sezilerinin ateistlerden farklı olup olmadığıdır. Eğer ahlakımız dinden kaynaklanıyor olsaydı hiç kuş•Vılırn .. Ahljlın **KAb<nt N«k» İrim?**

kuşuz farklı olmalıydı. Ancak görünen o ki böyle bir fark yoktur. Ahlak felsefecisi Peter Singer^{*7} ile birlikte bir çalışma hazırlayan Hauser üç ikileme odaklandı ve dindar insanların fikirlerini ateistlerin fikirleriyle karşılaştırdı. İ ler durumda, deneklerden kuramsal bir eylemin ahlaki açıdan 'zorunlu', 'hoş görülebilir' ya da 'yasak olması özelliklerinden birini seçmeleri istendi. Bu üç ikileme şöyle sıralanıyor:

1. Dcnisc'nin ikilemi. İnsanların yüzde doksanı beş kişiyi kurlar mak için bir kışının hayatını feda edip, rrenın yönünü değiştirmenin hoş görülebilir olduğunu söyledi.
2. Bir gölde boğulmak üzere olan bir çocuk gördünüz ve etrafta sizden başka yardım edecek kimse yok. Çocuğu kurtarabilirsiniz ancak bunu yaptığınızda takım elbiseniz berbat olacak. İnsanların yüzde doksan yedisi çocuğu kurtarmanızın zorunlu olduğunu söyledi (ne tuhaftır ki geriye kalan yüzde üç takım elbisenin dah.1 önemli olduğunu söyledi.)
3. Yukarıda tanımlanan organ nakli ikilemi. Deneklerin yüzde doksan yedisi bekleme odasında oturan sağlıklı adamı yakalamak ve organları için onu olrbırminin, diğey yandan organ için bekleyen beş kişiyi kurtarmanın, ahlaken yasak olduğunda hemfikir oldu.

Hauser ve Singer'in ortak çalışmasının temel sonucu, bu tür ka rarlar alınmasında dindar kişiler ve ateistler arasında istatistiksel, belirgin bir fark olmadığıdır. Bu sonuç benim ve diğey birçok kişinin benimsediğı şu görüşle uyumlu görünüyor, yani iyi ya da kötü birisi olmak için Tanrıya ihtiyacımız yoktur.

EĞER TANRI YOKSA NEDEN İYİYİZ?

Soru bu şekilde yöneltildiğinde elbette alçaltıcı bir izlenim bira kır. Dindar bir insan bu soruyu bana bu şekilde sorduğunda (ki çoğu dindar bunu yapar) hemen şeytana uyar (!) ve şöyle meydan okurum: "Gerçekten iyi olmaya çalışmaktaki tek sebebin Tanrı'nın onayını ve ödülü almak ya da kınaması ve cezalandırmasından sakınmak mıdır? Bunun ahlaklı olmakla hiçbir ilgisi yoktur, bu yalnızca yağcılık etmektir, dalkavukluktur. Her hareketini hatta derin düşüncelerini gözleyen gökvüzündeki kontrol kamerası ya da kafanın içindeki çelik küçük ileti cihazını gizliden gizliye kol kırnaktır." Einstein'm dediğı gibi, "Eğer insanlar sadece cezalandırılmaktan korktukları ya da ödüllendirileceklerini umut ettikleri

için iyi kalplilerse, o halde gerçekten çok acınacak haldeyiz." Mic hael Shermer, İyi ve KÖTü'nün Bilimi'nde **Th? Scieur.c •*/ (tO>n1 un d h.ril)** bunu "tartılma sonlandırıcısı" olarak isimlendirir. Eğer Tanrının yokluğunda, 'hırsızlık, tecavüz ve cinayet suçlarını işleyeceğinizi' onaylıyorsanız, ahlaksız bir insan olduğunuzu ifşa etmiş olursunuz 've sizi gördüğümüzde yönümüzü değiştirmemiz konusunda oldukça tedbirli davranırız.' Diğey yandan, eğer ilahi gözelim akında değilken dahi iyi bir insan olmayı sürdüreceğinizi söylerseniz, Tanrının varlığının iyi bireyler olmamız için zorunlu olduğu iddianızı kaçınılmazca sarsmış olursunuz. Birçok dindar kişinin dinin kendilerini iyi birer birey olma konusunda motive ettiğini düşündüklerini biliyorum, özellikle de kişisel günahkârlığı sistematik biçimde sömüren inançlardan birinin mensubu iseler.

Bana öyle geliyor ki Tanrıya inancımız aniden kayıplara karıştığında, hepimizin duygusuz ve bencil bir hedonist gibi hareket edeceğimizi ve şefkatten uzak, merhametsiz, cimri, iyilik sıfatını hak edecek hiçbir vasıf taşımayan kişilere dönüşeceğimizi düşünmek için oldukça düşük bir özsaygı gerekecektir. Doscoevsky'nin bu görüşte olduğuna geniş ölçüde inanılır. Bunun sebebi herhalde Ivan Karamazov'a laf yapıştırmak için kaleme aldığı şu yorumları olabilir:

[Ivan] kutsal gözleminin ardından şöyle bir sonuç çıkardı; doğada insanın insanoğlunu sevmesi için bir kural kesinlikle yoktur ve eğer sevgi şimdiye dek tüm dünyada varolsaydı, bu doğa kanunlarının bir erdemi sayılamaz, bütünüyle insanın kendi ölümsüzlüğüne olan inancından kaynaklanırdı.

Ayrıca kesin sözlerle şunu ekledi; doğa kanunlarını oluşturan etmen, ismen, insanın kendi ölümsüzlüğüne olan inancı bir kez yok olduğunda, insan yalnızca sevgi yeteneğini yitirmekle kalmayacak aynı zamanda hu dünyadaki yaşamını destekleyen yaşamsal etkileri de kaybedecek. Bundan başka, artık hiçbir şey ahlak dışı olmayacak, yamyamlık dahil her şey serbest olacak. Vc neticede, sanki tüm bunlar yetmezmiş gibi şunu ilan etti; siz ve benim gibi her birey (örneğin, kendi ölümsüzlüğüne ya da Tanrıya inanmayan birisi) için, doğa kanunu aniden değişerek eski din temelli kanunun tam zıt halini alacak ve egoizm, suç işlemeyi de kapsayarak, yalnızca hoşgörülebilir olmakla kalmayıp aynı zamanda insan yaşantısının en akılcı hatta en asil **varoluş sebebi** olarak zorunlu kılınacak.

Safça denilebilir ancak ben Ivan Karamazov'un insan doğasına bakış açısından daha az alaycı bir bakış açısına yatkınım. Bencil ve suça yönelik davranmamızın önünün kesilmesi için gerçekten ge

rek Tanrı gerekse birbirimiz tarafından kontrol altında tutulmamız gerekli midir? Şahsen bu gibi bir gözetime ihtiyacım olmadığına samimiyetle inanmak isterim ve sevgili okuyucular, siz de böyle düşünmüyor musunuz? Diğer taraftan, özgüvenimizi zayıflatırca sına, Sırcı Pinkcr'ın Boş Film Tahtasında ' « /!. • W. tarif ettiği, Montreal'deki güvenlik güçleri grevindeki hayal kırıklığı yaratan deneyimine kulak vermeliyiz:

Romantik 1960'larda. barışçılığıyla övünen Kanada'da genç bir delikanlı olarak. Bakunin anarşisinin sağlam bir taraftarıydım. Ebeveynlerimin, "eğer hükümet kolluk kuvvetlerini bir kenara ilerse her yer cehenneme dönecektir" nasihatine gülüp geçmiştim. Rekabet içindeki tahminlerimiz 17 Ekim 1969. sabah saat 8:00'de Montreal kolluk kuvvetleri greve haşladığında sınanmaya başlandı, öğleye doğru saat 11:20'de ilk banka soygunu gerçekleşti. Öğlen oldu ğuudaysa şehir merkezindeki dükkânların çoğu yağmalama yüzünden kapandı. Bu olaylar üzerinden daha birkaç saat geçmemiştir kt, taksi şoförleri havaalanı müşterileri için kendileriyle rekabet halindeki bit limuzin kiralama şirketinin binasını ateşe verdiler. Bir keskin nişancı çatılardan birine çıkarak bir polis memurunu öldürdü. İsyancılar bazı otel ve restoranları bastı ve bir doktor banliyödeki evine giren hır hırsızını öldürdü. Günün sonunda, alrı banka soyulmuş, neredeyse yüz dükkân yağmalanmış, on ıkı yangın başlatılıp iniş, kırk araba dolusu dükkân camı kırılmış, şehir otoriteleri orduyu ve elbette Kanada Atlı Polislerini düzeni yeniden sağlamak adına çağırılmadan evvel mülk zararı üç nulfon doları aşmıştı. Bu belirleyici, deneysel sınav siyasi görüşleri mi sükûtu hayale uğratmıştı...

Belki de, insanların gözetim altında tutulmadıkları ya da Tanrı tarafından yönetilmedikleri zamanda iyi olmayı sürdüreceklerine inanarak Polyannacılık oynuyordum. Madalyonun diğer yüzünde, Montreal nüfusunun büyük çoğunluğu muhtemelen Tanrı inancı olan kişilerdi. Yeryüzü üzerindeki kolluk kuvvetleri kısa hır süreliğine sahneden yok olduğunda, Tanrı korkusu bu insanları bu kötülükleri yapmaktan neden alıkoymadı? Montreal grevi Tanrı inancının bizi iyi insanlar yaptığı varsayımını sınamak için oldukça sağlam bir doğal deney değil miydi? Ya da kinik (kötümser) 11.L.Mencken keskin bir dille şu görüşünü bildirdiğinde haklı mıydı?: "İnsanlar dine ihtiyacımız var dediklerinde asıl imaları kolluk kuvvetlerine ihtiyacımız, olduğudur."

Elbette polis güçleri grevdeyken tümü Montreal kötülük yapma peşinde değildi. Dindarların yağma ve yıkım olaylarına karşı dindar olmayanlara nazaran daha az eğilimli olup olmadığına dair

210 Huhu>l I Kınlan t

bir istatistiksel sonucun elimizde olmaması üzücü. Bu konu hakkında bilgisiz birisi olarak bir tahmin yaparsam eğer, dindarların yıkıp yağmalamaya daha eğilimli olduklarını söylerim. Sık sık şu iğneleyici yorumu duyarım, ateistler polise karşı direnmekten çekinirlermiş. Kim bilir belki de hapisanelerde çok az sayıda ateist olmasının nedeni budur (ki birkaç küçük kanıt olsaydı, bir sonuç çıkarmak daha basit olurdu elbette.) Ateizmin kesin bir şekilde ahlaklı olmanın seviyesini arttırdığını iddia etmiyorum, ama insancılık (hümanizm yani genelde ateizmin yolunu takip eden ahlâki sistem) büyük ihtimalle bu noktada başarılıdır. Bir diğer iyi olasılık ateizmin, yüksek eğitim, zekâ ya da özgür düşünce gibi bir üçüncü etmenle bağ kurması ve bunun suç dürtüsünü etkisizleştirebilmesidir. Mevcut bu tür araştırmaya dayalı ispatlar hiç kuşku yok ki dinin ahlakla olumlu yönde bir ilişkisi olduğu ortak görüşün⁴⁷ desteklemeyecektir. Bu gibi bağıntılı kanıtlar asla inandırıcı olamazlar ancak yine de Sam Ilarris tarafından Hıristiyan Bir Ulusa Mektup da (**Lctt1 10 a Christian i\ation**) açığa vurulmuş aşağıdaki şu görüş çarpıcı etkidedir.

Amerika'daki siyasi parti bağılılığı dindarlığın kusursuz bir göstergesi değilse de, 'kırmızı eyaletlerin' [Cumhuriyetçi] kırmızı olmalarındaki birincil sebebin muhafazakâr Hıristiyanların ezici siyasi baskısının olduğu bir sır değildir. Eğer Hıristiyan tutuculuğu ve toplumun sağlığı arasında güçlü bir bağ olsaydı, bunun belli başlı işaretlerini Amerika'nın kırmızı eyaletlerinde görebilmeliydik. Göremeyiz. "Şiddet içeren suç" oranları en düşük yirmi beş şehrin yüzde 62'si 'mavi' eyaletler (Demokrat], geriye kalan yüzde 38'i ise 'kırmızı' eyaletlerdir [Cumhuriyetçi]. Yirmi beş en tehlikeli şehrin, yüzde 76'sı kırmızı eyaletlerde, yüzde 24'ü mavi eyaletlerdedir. Aslında Amerika'daki en tehlikeli beş şehirden üçü dindar eyalet 'Teksas'tadır. "Ev soygunu" oranının en yüksek olduğu on iki eyalet kırmızıdır. "Hırsızlık" oranlarının en yüksek olduğu yirmi dokuz eyaletten yirmi dördü kırmızıdır. "Cinayet" oranının en yüksek olduğu yirmi iki eyaletten on yedisi kırmızıdır/

Sistematik bir araştırma yukarıdaki bağıntılı veriyi desteklemeye hizmet edebilir. Dan Dcnctt, Büyüyü Bozmak'ta (**Brvakm# the Spell**), yalnızca Harris'in kitabını değil ama benzer araştırmaları alaycı bir tavırla eleştirir:

Bu sonuçları dindarlar arasındaki en yüksek ahlaki erdem olan klasik değerlerine çok sert bir saldırı olduğu aşıkardır ve dinsel örgütler bu sonuçları çürütmek için er geç dikkate değer araştırmaları başlatmaya soyunacaklardır.. Bu noktada emin olabileceğimiz bir nokta vardır, eğer ahlakı tutum ve dinsel bağlılık, uygulama ya da inanç arasında göze çarpan olumlu bir bağ var ise bu, yakın bir sırcıçta keşfedilecektir çünkü birçok dinsel örgüt geleneksel inançlarının ahlakla bilimsel bir ilişkisi olduğunu onaylamaya dünden razıdır. (Bu kişiler bilim inançlarını desteklediğinde, bilimin gerçekleri ortaya dökme gücünden oldukça etkilenirler.)

Ayrıca bu tür bir bilimsel kanıtın teşhir edilmesi ne kadar gecikirse böyle bir kanıtın olmadığı yönündeki kuşkular da bir o kadar artacaktır.

Mantıklı birçok insan gözetimsiz ahlakın, polis grev yaptığı ya da gözetim kamerası kapatıldığında kayıplara karışan sahte ahlaktan daha doğru olduğunu onaylayacaktır ve ayrıca bu casus kameranın bir polis merkezinde olmasının ya da gökyüzündeki hayali bir kamera olmasının önemi yoktur. Ancak belki de 'eğer Tanrı yoksa neden iyi olmak için kendimizi kasalım?' sorusunu alaycı bir tavırla yorumlamak haksızlık olur.¹ Dindar bir düşünür daha içten bir dürüstlikle soruyu yorumlayabilir, "Eğer Tanrıya inanmıyorsanız, ortada herhangi kesin ahlaki normlar olduğuna inanmıyorsunuz demektir. Dünyadaki en kusursuz iradeyle iyi bir insan olmaya yönelebilirsiniz ancak neyin iyi neyin kötü olduğuna nasıl karar vereceksiniz? İyi ve kötü normlarınızı size en mükemmel şekilde belirtecek olan sadece dindir. Din olmasa iyi birisi olma yolunda ilerlerken tereddütler yaşar, uyduruk çözümler öne sürerdersiniz. Bu, kural kitabı olmayan bir ahlaktır: Yerli yerme oturmamış bir ahlak. Eğer ahlak sadece bir seçim meselesiye, Hitler de kendine özgü ırksal ilhamlı normlarına dayanarak ahlaklı olduğunu öne sürebilirdi. Ve ateistlerin hepsi farklı nurlarla (inançlarla) yaşamak adına kişisel seçimlerini bildirip, kolayca işin içinden sıyrılırlardı. Bunun aksine, bir Hıristiyan, bir Yahudi ya da bir Müslüman Hitler'in kesinlikle kötü olduğundan yola çıkarak kötülüğün mutlak bir anlamı olduğunu öne sürebilir ve bu anlam tüm zaman ve mekânlarda geçerlidir."

Eğer ahlaklı olmak için Tanrıya gereksinim duyduğumuz doğru olsaydı bile, bu elbette Tanrı'nın varlığım daha olası ya da daha çekici kılmazdı (birçok insan aradaki farkı söyleyemez.) Ancak konumuz bu değil. Kafamda canlandırdığım din savunucusu, Tanrıya yağcılık etmenin iyi yönde olmak için bir dinsel durtu olduğunu hesaba katmaya gerek duymazdı. Bunun yerine şöyle bir öneri

de bulunurdu, iyi yönde olma **dürtüsü** her nereden kaynaklanırsa kaynaklansın, "Tanrı olmadan neyin iyi olduğunun **belirlenmesinde** bir standart bulunamaz." Her birimiz doğrunun tanımını kendimizce yapıp, bu tanımlar ışığında hareket edebirdik. Yalnızca dine dayalı ahlaki ilkeler saltçılık olarak tanımlanabilir (Mesela 'altın kuralın' aksine, kı genelde dinlerle birleşir fakat herhangi bir yerden kaynaklanabilir.) iyi iyidir, kötü de kötü ve örneğin, birisinin acı çekip çekmediği gibi özel durumlar hakkında karar vermekle uğraşmayız. Hayali din savunucum sadece dinin neyin iyi olduğunun belirlenmesinde bir temel sunacağını öne sürerdi.

Bazı filozoflar, mesela Kant, dinsel olmayan kaynaklardan salt ahlak değerleri türetmeye çalışmışlardır. Kant, bizzat dindar birisi olarak ki bu o zamanda neredeyse kaçınılmaz bir olguydu'. Tanrıya karşı hizmetten ziyade, hizmete karşı hizmet temelli bir ahlaki sistem yaratmayı denemiştir. Bildik açık buyruğu 'evrensel bir kanuna dönüşmesini istemeyeceğin kanunları uygulamamızı' bildirir. Bu yalan söyleme meselesiyle birebir örtüşüyor. İnsanların ilke gereği yalan söylediği bir dünyayı hayal edin ve burada yalan söylemek iyi ve ahlaklı bir davranış olarak değerlendirilsin. Böyle bir dünyada yalan söylemek bir süre sonra bir anlam taşımaz hale gelir. Yalan söylemek gerçekleri zarı altına almayı gerektire çektir. Eğer bir ahlak ilkesi herkesin benimsemesini istediğimiz bir kavramsa, yalan söylemek ahlaki bir ilke olamaz çünkü bu ilke anlamsızlığıyla kendi kendine yıkılır. Yalan söylemek, bir yaşam kuralı olmakta doğası gereği güvenilmezdir. Konuyu genelleştirdiğimizde, bencillik ya da diğerlerinin güzel amaçlarına yönelik asalaklık beni etkileyebilir ve bana kişisel tatmin sunabilir. Ancak tüm toplumun bencil asalaklığı bir ahlaki ilke olarak benimsemesini arzulamam, çünkü böyle bir şey olursa asalaklık edebileceğim kimse kalmaz.

Kantçı buyruk, doğruculuk ve diğer bazı konularda işe yarar görünüyor. Bunu ahlakın geneline yaymanın nasıl başarılacağını anlamak pek de kolay değildir. Kant'a rağmen, salt ahlaki değerlerin genelde dm tarafından güdüldüğü konusunda hayali din savunucumla hemfikir olmak çekicidir, ölümcül derecede hasta birisinin ızdırabma kendi isteği olmadan son vermek ilelebet yanlış mıdır? Kendi cinsiyetinizden birisiyle sevişmek her zaman yanlış mıdır? Bir embriyoyu öldürmek her zaman yanlış mıdır? Bunların yanlış olduğuna inanan birçok kişi vardır ve dayanakları kesindir. Kanıtlamaya ya da tartışmaya hiç gelmezler. Onlarla aynı fikirde olmadığınızda her kim olursanız olun vurulmanız gerekir: şaka yapıyorum; elbette Amerikan kürtaj kliniklerinde silahlı saldırıya uğrayan birkaç doktoru bunun dışında tutuyorum (bir sonraki bö' Du. Kant'ın görüşlerimi) helkece kaimi niilnu> forumudur. Amali nır,tuir tikimi A. C. (aravllng'in makul uvunnuruu göre Kant ununum» diüuci toplantılarına katkı tin. gerçekte İm uiriuti lüme bakın). Gelgeldim, ne mutlu ki ahlak değerlerinin salt olma ları zorunlu delildir.

Doğru ve yanlış belirlemek ahlak felsefecilerinin mesleki görevidir. Robert Hinde'nin az ve öz tanımıyla, ahlak felsefecileri "ahlaki kuralların, mantıkla oluşturulmalarının zorunlu olmamakla birlikte, mantığa davalı savunmalarının yapılabilmesinde" hemfikirdirler.*" Bu bilimciler kendilerini birçok farklı üslupla sınıflandırır ancak çağdaş terminoloji ışığında en büyük ayırım (Kant gibi) 'deontologlar' ve 'neticeciler*' arasındadır (buna 'fay dacı*' Jeremy Bentham (17481832) da dahildir.) Deontoloji, ahlakın kurallara itaat etmekten ibaret olduğu inancı için kullanılan süslü bir isimdir. Gerçekteyse yükümlülük, görev bilimidir. Yunanca "bağlayıcı neden"den gelir. Deontoloji salt ahlakçılıkla birebir aynı değildir ancak dinle ilgili bir kitaptaki çoğu amaç için bu fark üzerinde durmaya gerek yoktur. Saltçılar salt doğru ve salt yanlışlar olduğuna inanırlar, doğruluğu ispatlanmış buyruklar (yükümlülük, zorunluluklar) bu doğru ve yanlışların sonuçlarını etkilemez. Neticciler daha bilgiç bir edayla bir eylemin ahlakının bu eylemin sonuçlarıyla değerlendirilmesini geçerli sayarlar. Ne ticeciliğin bir diğer uyarlaması Bentham ve arkadaşı James Mili (17731836) ve Mill'in oğlu John Stuart Mili (180673) ile özdeşleşmiş olan felsefe olan faydacılıktır. Faydacılık maalesef sıklıkla Bentham'ın şu belirsiz sloganıyla özetlenir: "En kalabalık nüfusun en büyük mutluluğu ahlak ve yasamanın kurulmasıdır."

Her saltçı görüş dinden türemiştir. Bununla birlikte, saltçı ahlakı dinin dışındaki /eminlerle müdafaa etmek epey güçtür. Aklıma gelen tek unsur vatanseverliktir, özellikle de savaş zamanlarında. Tanınmış İspanyol film yönetmeni Luis Bunuel'in de dediği gibi: "Tanrı ve Vatan yenilmesi mümkün olmayan bir ekiptir; tum zulüm ve katliam rekorlarını ellerinde tutarlar." İnsanları silah al tına almak önemli ölçüde sevdiklerinin vatani görev duygusuna bağlıdır. Birinci Dünya Savaşıda genç erkeklere cesaret verenler askeri üniforma giymeyen kadınlardı.

Ah. elbette sizi kaybetmek istemiyoruz ancak sanırız

gitmeniz gerekiyor,

Kralınızın vc ülkenizin size ihtiyacı var.

İnsanlar hem kendi ülkelerindeki hem de düşman ülkelerdeki vicdanlı muhalifleri küçümsediler çünkü vatanseverliğin daima salt erdem olduğuna inanılır. Profesyonel askerin 'ister haklı ister haksız, benim ülkem* görüşünden çok çok daha salt bir görüş bulmak zordur, çünkü bu slogan gelecekte bir günür politikacılarının düş man belleyeceği herkesi öldürmenin sözünü vermektir. Neticeci

usavarım siyasi kararları savaşa girme yönünde etkileyebilir ancak bir kez savaş ilanı yapıldığında, saltçt vatanseverlik dinin dışında asla görülmemiş bir güç ve etkiyle yeniden bayrağı devralır. Acımasız olmamaya önel, neticeci ahlaki görüşleriyle ikna olmuş bir asker biyyiik olasılıkla kendisini askeri mahkemede bulacak ve belki de idam edilecektir.

Bu ahlak felsefesi tartışmasının sıçrama tahtası şu kuramsal dinsel iddiaydı ki buna göre bir Tanrı olmadan, ahlak göreceli ve isteğe bağlıdır. Kant ve diğer bilge ahlak felsefecilerinin görüşleri ve vatansever coşkunuğa doğuştan verilen onay hiçbir zaman salt ahlakın kaynakları olamamıştır. Bunun yerine kutsal kitaplar tercih edilmiş ve bu kitapların kayıtlara bakarak doğrulaması mümkün olmayan yorumlarından türetilen ahlaki kurallar daima muazzam bir güce sahip olmuştur. Doğrusu, kutsal kitap otoritesinin yandaşları kutsal kitaplarının tarihsel kaynakları konusunda üzücü seviyede az merak sergilerler (ki bu kaynaklar son derece temelsiz ve belirsizdir.) Bir sonraki bölüm ahlaklarını bu kutsal kitaplardan edindiklerini iddia eden insanların bunları aslında pratiğe hiçbir zaman dökmediklerini gösterecektir. Ve ayrıca bu insanların bile kalplerinin derinliklerinde kabul edecekleri sağlam bir fikir sunacağım.

T›nn Yınılcım 21 ^

BÖLÜM 7

‘İyi’ Kitap ve Değişen Ahlak Anlayışı

“Politika, esaretindeki binlerce insanı katletmiştir, din ise on binlercesini.”

SEANO’CASEY

Killimi T İv** Kıtı.ıjı v* I)r>tl>m AHUL AnıJnı

Kutsal bir kitabın bir ahlak veya yaşam kuralları kaynağı olabilmesi iki yolla gerçekleşir. Bu yollardan birincisi doğrudan açıklamadır. Buna örnek olarak, Amerikan taşrasındaki medeniyet savaşlarında şiddetli bir tartışma konusu yaratmış olan On Emir*ı verebiliri/. Diğer yolsa örnekle açıklamaktır: Bu yöntemde. Tanrı ya da kutsal kitapta adı geçen başka bir karakter (çağdaş jargonla) bir rol modeli görevi görebilir. Kutsal kitaba dayalı bu her iki yol, dinsel bir tutumla desteklendiğinde, (dinsel belirteci mecazi anlamda kullanılmıştır ve kaynak gösterme amaçlıdır) dindar ya da inançsız, herhangi bir uygar kişinin (daha kibarını söylemem imkansız ama) iğrenç bulacağı bir ahlak sistemi doğuracaktır.

Dürüst olmak gerekirse, Incil'in büyük bölümünün sistemli bir biçimde zararlı olduğu söylenemez ancak bu kitap epey tuhaftır. Bu, bizim hiç tanımadığımız ve birbirlerini genellikle tanımayan yüzlerce anonim yazarın, editör ve kopyacının dokuz yüzyıl boyunca düzenlemeler yaparak, değiştirerek, tercüme ederek, saptırarak ve 'geliştirerek' karman çorman bir hale getirdikleri tutarsız belgelerden oluşmuş bir antoloji için gayet normal bir durumdur.

Incil'deki bariz tuhaflıkların açıklaması belki de budur. Ancak ne yazık ki bağnazlar garipliklerle dolu bu cilt kitabı bize ahlak ya da yaşam kurallarının gerçek kaynağı olarak sunmaktalar. Piskopos John Shelby Spong **Kutsal Kitabın Günahları**'nda i v **Sn: Şerif)tura**) çok doğru bir şekilde gözlemlendiği gibi ahlaklarının temelini kelimesi kelimesi İncil'e dayandıran insanlar aslında İncil'i ne okumuş ne de anlamışlardır. Laf arasında, Piskopos Spong kendilerini Hıristiyan divc tanımlayanların çoğunun asla onaylamayacakları seviyede gelişmiş inançları olan, özgür düşünceli bir piskopostur ve nadir bir örnektir. Kısa süre önce Edinburgh Piskoposu sıfatıyla emekli olan İngiliz meslektaşı Richard Hollowvay de tıpkı onun gibi bir liberaldir. Hatta Hollowvay, kendisini bir 'iyileşmiş Hıristiyan' olarak tasvir eder. Onunla Edinburgh'da halka açık bir söyleşimiz olmuştu ki bu hayatımın en uyarıcı ve ilginç görüşme siydi.^{iv}

ESKİ AHIT

Eski Ahit, Yaradılış'ı anlatmaya Nuh'un çok sevilen hikâyesiyle başlar. Bu hikâye Babil efsanesi UtaNapiştım'den ileri gelir ve farklı birçok medeniyetin eski mitolojileriyle de ilişkilidir. Çifter çifter gemiye binen hayvanların efsanesi hiç kuşkusuz büyüleyicidir ancak bu hikâyedeki ahlaksızlığın boyutu dehşet vericidir. Tanrı insanoğluna kızar ve bunun sonucunda, (bir aile hariç) çocuklar da dâhil herkesi suda boğar. Bununla da yetinmeyerek, geride kalan (muhtemelen suçsuz) hayvanları da boğar.

Elbette öfkeli ilahiyatçılar Yaradılış kitabındaki hikâyelerin gerçeklik olarak kabul edilmemesi gerektiği protestosunda bulunacaklardır. Benim asıl anlatmak istediğim de zaten budurî Kutsal kitaplardaki bilgileri gerçek, simge ya da kinaye olarak sınıflandırır, ayıklar ve seçeriz. Bu gibi ayıklama ve seçimler bir kişisel karar meselesidir ve bu, az ya da çok bir ateistin şahsı ahlak kurallarını benimsemeyi seçmesine benzer ki bu mutlak bir temele dayanma yan öznel bir karardır. Eğer bu kararlardan biri 'geçersiz ahlak kuralları* sonucunu doğuruyorsa diğeri de aynı şekilde değerlendirilmelidir.

Doğrusu, kültürlü ilahiyatçıların tüm iyi niverlerine rağmen, insanların korkutucu seviyede büyük bir çoğunluğu kendi kutsal kitaplarında anlatılan hikâyelerin, (örneğin Nuh tufanı) tümünün gerçek olduğunu düşünmektedir. Kamuoyu anketlerinin sonuçlarına göre, Amerikalı seçmenlerin yaklaşık olarak yüzde 50'si bu yönde karar vermiştir. Ayrıca, Asyalı din adamlarının çoğu çok açık biçimde, 2004 yılındaki tsunami felaketinin sebebinin, tek tonik bir yer değiştirme değil ancak insani günahlar olduğunu iddia ettiler bu günah yelpazesi, barlarda içki içip, dans etmekten turun, saçmasapan bir dinsel kuralı çiğnemeye kadar uzanır. Bu kişiler burunlarına kadar Nuh hikâyesine batmış ve kutsal kitap eğitimi hariç herşeyden bihaber olduklarına göre bu konuda onları kim suçlayabilir? Aldıkları eğitim yüzünden doğal felaketlerin insanoğlu meseleleriyle ilişkili olduğunu zanneder ve tektonik levhalar gibi kişisel olmaktan son derece uzak doğa olaylarını, inşa ni kötü amellerin bir bedeliymiş gibi görürler. Diğer taraftan, bir tanrının (ya da bir tektonik levhanın) gücünün yetebileceği, dünyayı alt üst edebilecek olayların daima insanoğlula ilgili olduğuna inanmak ne haddini bilmez bir benmerkezciliktir? İsteği, yaratma ve sonsuzluk olan ilahi bir varlık, neden suç işleyen küçük insançıklarla uğraşarak kendini tatmin etsin? Biz

insanlar bu tarz hava lara gireriz, hatta önemsiz, küçük ‘günahlarımızı* abartıp, bunlara evrensel bir önem katarız!

Bir televizyon kanalı için, kürtaj karşıtı, seçkin din adamı Peder Michael Brav ile bir söyleşi yaptığımız esnada, ona evanjelik 1 İristiyanların neden homoseksüellik gibi şahsi cinsel eğilimlere karşı sabit fikirli olduklarını sormuştum. Çünkü bu tarz özelliklerin diğer insanların hayatı üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Peder bana meşru müdafaayı çağrıştıran bir tanım yapmıştı; Tanrı günahkârlarla dolu bir şehri doğal bir afetle cezalandırdığında, şehrin masum sakinleri ‘boş yere ölme’ tehlikesiyle karşılaşabilirlermiş. 2005 senesinde, kıyı şehir New Orleans **Kalrina** isimli bir kasırganın etkisiyle bir sel felaketi yaşadı. İ lemen ardından, Amerika’nın en tanınmış televanjelisti ve eski başkan adayı, peder

T›nn Yanılılı 21Q

İkilim. *1J1 K1Up > t Oc&1sc1 AUak Anlan,ı

Pat Roberrson’un, bu kasırgadan bir zamanlar Nevv Orleans’da yaşamış lezbiyen bir komedyeni sorumlu tuttuğu haberi verilmişti.¹ Her şeye gücü yeten bir Tanrının günahkârları öldürmekte biraz daha belirli bir yaklaşım sergilemesi daha mantıklı olmaz mıydı? Mesela şehrin tamamı yok edileceğine, sadece günahı işleyen lezbiyen komedyen bir kalp krizi geçirebilirdi.

2005 Kasım ayında Pensilvanya Dover sakinleri, yerel okullarının eğitim müfredatına ‘akıllı tasarımcı’ öğrenimini zorla sokma girişiminde bulunarak şehirlerinin adını kötüye çıkaran (dalga geçiniyorum) ve tamamivle tutucu kişilerden oluşmuş okul heyetini oyla görevden aldı. Pat Roberrson tutucuların seçimin sonrasında demokratik bir yolla hezimete uğradığını duyar duymaz Dover’e amansız bir uyarı bildirisi gönderdi:

“Döverin hayırlı sakinlerine şunu söylemek isterim, eger yaşadığınız bölgede bir felaket meydana gelirse Tanrıdan yardım istemeyin, ünü bir çırpıda şehrinizden yolladınız, ve sorunlar baş gösterdiğinde (bu mutlaka olacaktır demiyorum), neden size vardım ermediği konusunda şaşırmayın. Eğer herhangi bir sorun yaşarsanız. oylarınızla Tanrıyı şehrinizden attığınızı hatırlamanız yeterlidir. Madem böyle yaptınız, o halde ondan yardım talep etmeyin çünkü yanınızda olmayabilir.

Pat Robertson’un bu sözleri zararsız ve komik olabilir ancak günümüzde Amerika Birleşik Devletlerimde gücü ve yetkiyi elinde tutanlar onun bu görüşlerini sıkı bir tutumla savunmaktadır.

Nuh hikâyesine benzeyen Sodom ve Gomora’nın yıkımında, İbrahim’in yeğeni Lot şehirdeki tek dürusf insan olduğu için seçilmiş ve ailesiyle birlikte canı bağışlanmıştı. Şehir kükürte boğulmadan önce l.ot’uu kaçıp kurtulabilmesi için iki erkek melek onu uyarmak üzere Sodom’a gönderildi. Lot misafirperver birisi olarak melekleri evinde ağırladı ve bu sırada Sodom’daki tüm erkekler Lot’un evinin çevresinde toplanarak ondan melekleri kendilerine teslim etmesini istediler (daha başka?) Bu sayede melekleri sodo mize’ edebileceklerdi: “Bu gece senin evine gelen o adamlar nerede? Onları bize ver ki tanışalım” (Yaradılış 19: 5) Evet, ‘tanışalım’

sözcüğü Resmi Versiyon'daki klasik hır örrmecedir ve dolayısıyla metine oldukça gülünç bir hava katar. 1.01'un hu isteği geri çevirerek gösterdiği yiğitlik. Tanrının onu Sodom'daki tek iyi insan olarak yaratırken aklının başka yerde olduğu fikrini uyandırmaktadır. Ancak Lot'un saçtığı ışık, yanıtındaki olumsuz ifadelerle kararır: "Yalvarırım kardeşlerim onlara kötülük yapmayın. Bakın, erkek eli değmemiş iki kızım var; yalvarırım bana izin verin ki size kızlarımı getireyim ve gözlerinize iyi gelsinler: ama bu adamlara hiçbir şey yapmayın: çünkü onlar benim çatımın altında korunuyorlar" (Yaradılış 19: 78)

Bu garip hikâye her ne anlam taşırta taşısın, bu son derece dindar medeniyette kadınlara gösterilen saygı konusunda kesin fikirler verir. Hikâyenin devamında. Lot'un kızlarının bakireliğini feda etmesine gerek kalmaz çünkü melekler mucizevî bir şekilde yağmacıları kör eder ve geri püskürtmeyi başarırlar. Ardından Lot'a hayvanlarını ve ailesini de yanına alarak şehri terketmesini söylerler çünkü şehir yok edilmek üzeredir. Lot'un talihsiz karısı hariç tum ev halkı kaçmayı başarır. Tanrı bu kadını şehirdeki patlamaları küçümser bir tavırla izlediği için cezalandırır ve bir sütuna dönüştürür (bunun Sodom halkının suçundan daha hafif bir suç olduğu düşünülse de.)

Lot'unu iki kızı kısa süre sonra tekrar karşımıza çıkar. Annelerinin bir sütuna dönüşmesinin ardından, babalarıyla dağların arasındaki bir mağarada yaşamaya devam ederler. Uzun süredir erkek özlemi çektiklerinden babalarını sarhoş edip, onunla ilişkiye girmeyi planlarlar. O gece Lot büyük kızının yatağa girip çıktığını fark etmez ancak kızını hamile bırakacak kadar sarhoştur. Bir sonraki gece, iki kız bu sefer sıranın küçükte olduğunda hemfikirdir. Lot yine yatağına giren çıkan kızını fark edemeyecek kadar sarhoştur ve küçük kızını da hamile bırakır (Yaradılış 19:31 6). Eğer bu bozuk aile Sodom'un en ahlaklı ailesiyse, insan Tanrı ve kükürt cezasını anlayışla karşılayabilir.

Lot ve Sodomitlerin hikâyesi, esrarengiz biçimde Yargıçlar kitabının 19. Bölümünde taklit edilmiştir. Burada isimsiz bir Levit (papaz) cariyesiyle Gibeah'ta gezintiye çıkar. Geceyi konuksever yaşlı bir adamın evinde geçirirler. Akşam yemeği yedikleri sırada köyün erkekleri gelir ve kapıyı çalarlar. İstekleri yaşlı adamın erkek misafirini alıkoymak ve 'böylece onunla tanışabilmektir.' Yaşlı adam Lot ile benzer ifadeler kullanarak cevap verir: "Hayır kardeşlerim, hayır, yalvarırım size bu kadar kötü olmayın; evime misafir olmuş bu adama karşı aptal davranışlarda bulunmayın. Bakın burada bakire kızım var ve bir de misafirim cariyesi: şimdi onları size teslim edeceğim, ardından onlarla ne isterseniz yapabilirsiniz; ancak bu adamı iğrenç işlerinize alet etmeyin." (Yar^tçlur /9:2 i

fıltım ' !}•' Kitap v« t>r6<icn AMA AoUmı

4) Tekrar gürltülü ve net bir şekilde kadın dşmanlığı konusuna döndük. 'Onlara ne isterseniz yapabilirsiniz' ifadesini özellikle ürpertici buluyorum. Hu papazın cariyesine ve kızıma tecavüz edip, aşağılayarak keyif çatabilirsiniz ama her şeyin ötesinde bir erkek olan Konuğuma karşı saygıda kusur etmemelisiniz. İki hikâye arasındaki benzerliğe karşın, Levit'in cariyesinin **akıbeti** Lot'un kızlarındakinden daha kötüdür.

Levit cariyesini bu kalabalık erkek topluluğuna teslim eder ve sabaha kadar hepsi birer birer kadının ırzına geçerler: "Onunla tanıştılar ve sabaha kadar onu körü emellerine alet ettiler: ve güneş doğarken gitmesine izin verdiler. Sonra, kadın gün ağarırken geri dondu ve sahibinin bulunduğu evin kapısının önüne geldiğinde yere düştü." (**Yargıçlar 19:256**) Sabah olduğunda. Levit cariyesini perişan bir vaziyette, yüzü koyun kapının eşiğinde yatarken bulur ve ona şöyle der: (günümüzde böylesinc kalbi nasır tutmuş deriz) "Ayağa kalk ve yola kovulalım." Ancak kadın kımıldamaz. Çünkü ölmüştür. Böylelikle Levit 'eline bıçağı alır, cariyesinin bedenini sıkıca kavrar ve kadını kemikleriyle birlikte on iki parçaya ayırır. Kadının bedeninin parçalarını İsrail'in tüm kıyı bölgelerine gönderir.' Evet doğru okudunuz. Yargıçlar 19. Bölüm 29. sayfadan kontrol edebilirsiniz. Bu hikâye Incil'in eşsiz tuhafıklarıyla makul bir şekilde kıyaslanabilir. Levit hikâyesi Lot'un hikâyesine çok benzemektedir ve insanın aklına bu el yazması metinlerin manastır yazıhanesinin raflarındaki özel yerlerinin yanlışlıkla karıştırılmış olabileceği ihtimali geliyor: kutsal metinlerin değişken asıllanm açıklaması büyük ihtimalle bu olmalı.

Lot'un amcası İbrahim üç 'büyük' tektanrılı dinin kurucu babasıdır. İbrahim, ataerkili konumu sayesinde insanlar tarafından bir rol modeli olarak kabul edilmek konusunda neredeyse Tanrı kadar avantajlıdır. Ancak çağdaş ahlakçıların onu yolunu takip etmesini sağlayan nedir? Öncelikle, uzun yaşantısının başlarında karısıyla birlikte Mısır'a giden İbrahim bu ülkedeki kıtlığa çare bulacaktır. Çok güzel bir kadın olan karısının Mısırlılara cazip geleceğini fark eden İbrahim, onun kocası olduğu için kendi hayatının tehlikeye girebileceğini düşünür. Bu yüzden eşini Mısır halkına ve Firavun'a kız kardeşi olarak tanıtır. Sarah, bu sıfatı sayesinde Firavun'un haremine girer ve bunun sonucunda, İbrahim Firavun'un dostluğundan faydalanarak zengin olur. Fakat Tanrı bu sıcak yakınlaşmayı uygun bulmamış, Firavun'a ve ülkesine birçok kötülük göndermeye karar vermiştir (ama İbrahim'e göndermez.) Üzüntüsünü gizleyemeyen Firavun, İbrahim'e neden karısını kız kardeşi olarak tanıttığını sorar. Ve ardından karısını İbrahim'e teslim eder ve ikisini birden Mısır'dan atar. (**Yaradılış 12: 1N1^K**) Tuhaftır ki çift daha sonra aynı oyunu Gerar Kralı Abimelek'c oynar. İbrahim hu kralı da karısı Sarah ile evlenmeye ikna eder ve karısını bir kez daha kız kardeşi olarak tanıtır. (**Yaradılış 20: 25**) Bu kral da Firavun'a benzer şeyler söyleyerek öfkesini dile getirir ki her iki kralın duygularını paylaşmamak elde değil. İki olay arasındaki bu benzerlik hakiki kaypaklığın göstergesi midir?

İbrahim'in hikâyesindeki bu tür tatsız, olaylar, oğlu Isaac'i kurban etmesi ahlaksızlığıyla kıyaslandığında hafif kalır. (İslami kutsal metinlerinde, aynı hikâyede İbrahim'in diğer oğlu İsmail'den söz edilir.) Tanrı İbrahim'e çok sevdiği oğlunu yakarak kurban etmesini emreder. İbrahim bir sunak hazırlar, yakacak odun tedarik edici ve Isaac'in ellerini ve ayaklarını bağlayarak sunağa yerleştirir. Tam ateşe verirken bir melek çıkagelir ve Tanrının planındaki bir son dakika değişikliğini bildirerek İbrahim'i durdurur: Tanrı yalnızca şaka yapmıştır, aslında İbrahim'i 'ayartmış' ve bu şekilde inancını sınamıştır. Çağdaş bir ahlakçı bir çocuğun bu tür bir psikolojik sarsıntıdan nasıl kurtulacağını bilemeyebilir ki çocuğun işi epey zordur. Çağdaş ahlak normları göz önüne alındığında bu tatsız hikâye, çocuk istismarına, asimetrik güçlerin ilişkisindeki zorbalığa ve diğer taraftan, Nuremberg savunmasının ilk kayıtlı kullanımına örnek teşkil eder: "Ren yalnızca emirlere uyuyordum.*" Oysa bu efsane üç tektanrılı dinin de başlıca efsanelerindendir.

Çağdaş ilahiyatçılar yine karşı çıkacaklardır; İbrahim'in oğlu Isaac'i kurban etme hikâyesi gerçek bir olay olarak görülmemeli dir. Ve yine söylüyorum, bu iddiaya uygun bir eleştiri iki başlığa ayrılır. Birincisi, günümüzde birçok insan kendi kutsal kitaplarındaki olayların hepsinin gerçek olduğunu

düşünmektedir ve bu sözde gerçekliklerin biz geriye kalanlar üzerinde baskın bir siyasi gücü vardır, özellikle ABD ve İslam dünyasında. İkincisi, eğer bu olaylar gerçek değilse, bunlardan nasıl bir anlam çıkarmalıyız? Bir kinaye olarak mı düşünmeliyiz? O halde kinayeler hangi sonuçlara gebedir? Övülmeye değer hiçbir sonuç çıkmayacağından emin olabilir siniz. Bir ahlaki ders mi çıkarmalıyız? Böylesi berbat hikâyelerden nasıl bir ders çıkarılabilir? Burada kanıtlamaya çalıştığım tek iddiamın, ahlak kurallarımızı kutsal yazınlardan sağlamadığımız olduğunu hatırlatırım. Eğer sağlıyor olsaydık, merinler arasından güzel olanları ayıklayıp seçer, iğrenç olanları kabul etmezdik. Ancak bunun sonrasında hangi öykülerin ahlaken uygun olduğunu belirlemek için bağımsız bir kıstasa ihtiyacımız olacaktır: ve bu öyle bir kıstas olmalıdır ki kaynağı her ne olursa olsun kutsal metinler olmamalı ve elbette, dindar ya da değil herkes için geçerli olmalıdır.

Din savunucuları bu içler acısı hikâyedeki Tanrının anlayışlı hır yapıda olduğunu bile söylerler. Isaac'ın hayatını son dakikada bağışlaması iyi bir şey değil midir? Bu korkunç öykünün bu tur bir anlayışla savunulmasından rahatsız olan okurlarım için, daha

mutsuz bir sonla biten farklı bir insan kurban etme hikâyesinden bahsedeceğim. Yargıçlar bölüm 1 l'de askeri lider Jephthah, Tanrıyla bir pazarlığa girer; eğer Tanrı Jephthah'ın Ammonlar karşısında zafer kazanmasını sağlama alırsa Jephthah ona bir kurban verecektir, ⁴⁸ savaştan döndüğümde evimi ziyaret etmeye gelen ilk kişiyi yakarak sana kurban edeceğim.'Jephthah gerçekten de Ammonları yener (Yargıçlar kitabına göre 'çok büyük bir katliam yapar') ve eve zaferle döner. Beklenildiği gibi, kızı, çek çocuğu onu kutlamak için eve gelir (tef çalarak, dans ederek) ve (eyvah!) eve ilk giren canlı varlık kızıdır. Jephthah üzüntüsünden giysilerim yırtar ancak çaresizlik içindedir. Tanrı kurbanını beklerken, koşullar altında ezilen kız kedere bürünerek kurban edilmeyi kabul eder ancak bir şartı vardır; iki aylığına dağa çıkıp, bakireliği için ağıt yakmak ister. İki ayın sonunda tıpış tıpış eve döner ve Jephthah onu pişirir. Tanrı, bu hikâyede müdahale ederek kızı kurtarmayı uygun görmez.

Cennet vaat ettiği halkın rakip bir tanrıyla flört etmesi yüzünden en heybetli hiddetini gösteren bir Tanrının bu tutumu en zararlı türden cinsel kıskançlığa benzer. Ve yine, çağdaş bir ahlakçı böyle bir tanrıyı iyi bir rol modeli olarak görmekten sakınmalıdır. Cinsel sadakatsizliğin baştan çıkarma gücü, sadakatli insanlarca bile kolayca kavranabilir. Ayrıca, bu bir kurgu ve drama esasıdır, Shakespeare öykülerinden yatak odası farsına kadar. Fakat yabancı tanrılarla kırıştırmanın görünürde dayanılmaz cazibesi biz çağdaş insanlarca kavranması epey güç bir duygudur. Benim saf bakış açımıyla 'Benden başka tanrının olmaması' emri akılda tutması kola> bir emirdir: 'Komşunun karısına gıpta etmemelisin' ile kıyaslandığında oldukça basit bir görev olduğu düşünülebilir. Ya da 'komşunun kalçasına' (ya da öküzüne.) Ancak Eski Ahir'in başından sonuna kadar, tıpkı yatak odası farsındaki sabit düzende olduğu gibi. Tanrı bir anlığına arkasını döner dönmez İsrail Oğulları onu terk eder ve BaaPa tapınırlar ya da bir fahişenin heykeline veya altın bir buzağıya ki bunlar hep bir felaketle sonuçlanır...¹

Musa üç tckııannlı dinin mensupları için İbrahim'den daha iyi bir rol modelidir. İbrahim ilk resuldür ancak eğer Yahudiliğin ve ondan türeyen dinlerin öğretisi aşılardan kurucusundan bahse diyorsak bu Musa'dır. Altın buzağı bölümünde, Musa tehlikesiz koşullarda Sina Dagt'na gidip gelir, Tanrıyla sohbet eder Tanrının oyduğu taş tabletleri alır. Bu sırada aşığıdaki insanlar yeni tanrılar aramakta hiç vakit kaybetmezler (dağa **dokunmamak** konusunda kendilerini zor zapteden insanlar olum acıları çekerler.)

“Musa'nın dağdan inmekte geç kaldığını görenler Aaron'un çıralında toplandılar ve ona Yukarı çık, bize önderlik edecek tanrılar bul; bizi Mısır'dan uzaklaştıran Musa bizi yan yolda bıraktı ve artık onun tanrısını istemiyoruz.” (Göç 32:1)

Aaron herkesi altınları bir araya toplayıp eritmeye ve altın bir buzağı yaratmaya ikna eder. Bu yeni icar edilen tanrı için bir de sunak yaparlar ki herkes kurban vermeye başlasın.

Aslında Tanrının arkasından bu tür işler çevirmemeleri gerektiğini aylak aylak gezinen bir deliden daha iyi bilmeleri gerekirdi. Tanrı yüksek bir dağın tepesinde olabilirdi ancak her şeyi bilme gücü olduğundan emir kulu Musa'yı hemen aşağı gönderdi. Musa ellerinde Tanrının On Emir'i yazdığı taş tabletlerle aceleyle dağdan indi ve halkının yanına vardı. Ve gelir gelmez altın buzağıyı gördü. Gördükleri karşısında ülkesinden deliye dönen Musa tabletleri elinden düşürerek kırdı (Tanrı daha sonra ona yedek bir tablet seti verdi ve sorun çözüldü.) Musa altın buzağıyı kaptığı gibi yaktı, toza çevirdi, bu tozu suyla karıştırıp insanlara yutturdu. Ardından Levi'nin papazvari kabilesindeki herkesin ellerine bir kılıç alarak mümkün olduğunca insanı öldürmelerini emretti, öldürülen kişi Sayışa üç yüze kadar çıktı. Bu Tanrının kıskançlık krizinin yatışması için yeterli bir rakam olabilirdi. Ancak yetmedi. Tanrının öfkesi bir türlü sonlanmadı. Bu korkunç bolumun son satırlarında. Tanrı büyük karhamdan geriye kalan insanların üzerine bir veba salgını gönderdi, ‘çünkü Aaron'un isteği üzerine altın bir buzağı yaptılar.’ **Rakamlar** kitabı (Eski Ahit'te 4. Kitap) Tanrının Musa'yı Mudvani'lere saldırmak üzere kışkırtmasının hikâyesini anlatır. Musa'nın ordusu bir çırpıda tüm erkekleri köle yapmayı becerir ve ardından tüm Mudyani şehirleri küllere karıştır, ancak kadın ve çocukları öldürmezler. Askerlerin merhamet zaafı Musa'yı çileden çıkarır ve bakire olmayan tüm kadınlar ve tüm erkek çocukların öldürülmesini emreder. “Fakat, bir erkekle asla yatmamış tüm kadınları kendinize ayırın.” (Rakamlar 31: 18) Hayır hayır, Musa çağdaş ahlakçılar için iyi bir rol modeli olamaz.

Çağcıl dindar yazarlar Mudyani katliamına şu ya da bu sembolik ya da alegorik (kinaye) anlam yükleseler de, buradaki simbolizmin hedefi tamamiyle ters yöndedir. Zavallı Mudyaniler. Incil'i okuyan herhangi birisinin de ayırt edebileceği gibi, kendi ülkelerinde bir soykırımın kurbanı olurlar. Yine de Hıristiyan irfanında, isimleri yalnızca şu bildik ilahide vardır (aradan elli yıl geçmesine rağmen iki farklı minör makamda hâlâ ezberden okuyabildiğim bir ilahi):

Hıristiyan, onları gördün mü Kutsal Topraklardayken?

Mudyani askerleri

Nasıl etrafta sinsice gezindiler?

Hıristiyan ayaklandı ve onları cezalandırdı.

Zaferleri sayıp, yenilgiyi umursamadı Onları cezalandırdı Kutsal hacın erdemiyle.

Zavallı, çamur atılmış, katledilmiş Mudyanilerini sadece bir Vik tor ya ilahisindeki evrensel bir kötülüğün şiirsel sembolleri olarak anılmaları ne üzücü.

Rakip tanrı BaaTın tutarsız tapınma karşısında kalıcı bir çözümü varmış gibi görünüyor. Rakamlar bölüm 25'te, İsraililer kendi tanrılarını bırakıp Baal'a kurban vermek üzere Moabite kadınları tarafından kandırılırlar. Tanrı yine karakteristik bir öfkeyle tepki verir ve Musa'ya şöyle der: “İnsanların hepsinin kafasını kes ve güneşe doğru, Tanrının huzurunda as ki Tanrının öfkesinin ateşi İsrail'in üstünden kalkabilsin.” Rakip tanrılarla flört etme günahına karşı takınılan olağandışı kindar tutuma şaşırmanın edemiyorum. Çağdaş adalet ve değer yargılarımız düşünüldüğünde bu, kızınızı bir toplu tecavüze sunmakla kıyaslandığında daha küçük bir günahdır. Bu. kutsal metinlerle çağdaş ahlak anlayışı arasındaki kopukluğun göstergelerinden birisidir. Tanrının kıskançlık öfkesi, hiç kuşkusuz ki **mem** teorisi ve bir **mem** havuzunda sağ kalmak isteyen bir ilahi varlığın gerek duyacağı özellikler akla getirildiğinde kolayca kavranılabilir.

Tanrının öbür tanrıları çılgınlık seviyesinde kıskanması trajikomedisi, Eski Ahit'in genelinde sıkça tekrarlanır. Bu tutum On Emir'in birincisinde egemendir (Musa'nın kırdığı tabletlerdeki: Göç 20, Deuteronomy 5.) Ayrıca Tanrının kırık tabletlerin yerine gönderdiği yedek emirlerde de (az çok farklılık

gösterir) göze çarpar (Göç 34). Görünen o ki talihsiz Amurrular, Kenanlılar. Hititler, Perizzitler, Hivitler ve Jehusitleri anayurtlarından kovacağına söz veren Tanrı için asıl önemli konu: rakip **tanrılardır!**

“...mihraplarını yok etmeli, heykellerini kırmalı ve ağaçların kcsmlisii. Bunu yap kı başka tanrıv tapmasınlar: adı Kıskaç olanı ve sahiden kıskaç bir Tanrıya tapsınlar. Bölgenin sakinleriyle bir anlaşma yaptın ve onlar tanrılarını aldattı ve tanrılarına kurban verdiler ve birisi seni çağırdı ve scı onun kurbanından yedin; kızlarını ve oğullarını aldın ve kızları tanrılarım aldattı ve bu oğlanlar da tanrılarını aldattı. Eririlmiş altından tanrılar yaratmamalısın” (Göç 34: 1317)

Biliyorum, evet, elbette elbette, zaman değişti ve günümüz din önderleri (Taliban ve benzerleri veya Amerikan Hıristiyan dernekleri hariç) Musa gibi düşünmemekteler. Benim tüm anlatmak istediğim de zaten budur. Tek kanıtlamak istediğim, çağdaş ahlak anlayışının her kaynağının İncil olmadığıdır. Din savunucuları dinin iyinin ve kötünün belirlenmesinde bir tür rota sunduğunu öne sürerek işin içinden sıvılamazlar; ki bu, ateistler için geçerli olmayan ayrıcalıklı bir kaynaktır. Seçilmiş metinlerin birer gerçeklik değil ancak 'sembolik' olarak yorumlanması gerektiğini iddia etseler de bundan kurtulamazlar ki bu onların en gözde taktikleridir. Hangi pasajların sembolik hangilerinin gerçek olduğu **hükmiü verirken kıstasımız ne olacak?**

Joshua kitabına göre, Musa kanlı bir amacın başına getirilir ve bir etnik temizlik başlamış olur. Bu metin kayda geçirdiği kana susamış katliamlar ve bu katliamlara sebep olan yabancı düşmanlığına yatkınlıkla dikkat çekicidir. Şu büyüleyici eski şarkı bu yatkınlığı bir tür sevinç hissiyle harmanlar: “Joshua Jericho savaşını üstlendi ve duvarlar yıkılmaya başladı... İvi, yaşlı Joshua gibisi yoktur, Jericho savaşında. İyi kalpli, yaşlı Joshua ‘şehirde taş üstünde taş kalmayana, tüm erkek, kadın ve çocuklar ve de öküzler, koyunlar kılıcın tadına bakana kadar’ hiç dinlenmedi” (Joshua 6:21).

İlahiyatçılar yine bu olayın da gerçek olmadığı protestosunda bulunacaktır. Aslında bir bakıma haklılar; tarihsel kayıtlara göre duvarlar sadece bağırın ve boru çalan erkeklerin sesleriyle yıkılmış, demek ki olay gerçek değil. Ancak mesele başka. Gerçek ya da değil İncil bize bir ahlak kuralları kaynağı olarak dayatılmaktadır. Ve İncil’de, Joshua’nın Jericho şehrini yok etmesi ve Vadc dilmiş Topraklar’ın istilası genel harlarıyla ele alındığında, ahlaken Hitler’in Polonya’yı istilasından ya da Saddam I lusevin’in Kurtleri ve Şiileri katletmesinden farksızdır. İncil ilginç bir kurgusal şiir çalışması olabilir ancak çocuklarınıza bir ahlak anlayışı şekillendirmeleri adına vermeniz gereken türden bir kitap değildir. Aslında Jericho'daki Joshua hikâyesi, çocuk ahlakı konusunda etkili bir deney konusu olabilir ve bunu bu bölümün devamında inceleyeceğiz.

Bu arada, hikâyedeki Tanrı karakterinin Vadedilmiş Toprakların zaptedilmesinin beraberinde gelen soykırım ve katliamlar karşısında endişe ya da vicdani rahatsızlık duyduğunu sanmayın. Bunun tam aksine, örneğin Deuteronomy 20'deki emirleri, fazlasıyla insafsız ve nettir. Bu önemli şehirde yaşayagelmiş insanlar ile buradan çok uzakta yaşayanlar arasında gözle görülür, elle tutulur bir ayrım yapar. Yörenin sahibi olan halk barış içinde teslim olmaya davet edilebilirdi. Eğer bu teklifi reddederlerse, tüm erkekler ölümlü i ' l>r k11.«| > 1« Dc£1>fn Ahlak \nl.ıy1>1

dürülür, kadınlarsa çoğalmak için korunurdu. Bu bir parça insani tutumun aksine, vadedilmiş **Lebensnmm'da** önceden beri yaşayan zavallı kabilelere layık görülen tutuma bakın: “Tanrının size miras bıraktığı bu şehirlerde, nefes alan herşeyi yok etmelisin: Ama onları tamamen yeryüzünden silmelisin; ismen, Hititler ve Amurrular, Kenanlılar ve Perizzitler, Hivitler ve Jcbusitler; Tanrın sana bunu emrediyor.”

İncil’in dürüstlüğe ilham verdiği görüşünü destekleyen insanlar acaba bu kitabın içinde gerçekte neley yazdığının farkında mıdır? Leviticus 20’ye göre, aşağıda belirttiğim saldırılar olum cezası gerektiriyor: ebeveynlerine büyü yapmak; zina yapmak; üvey annenle ya da gelininle cinsel ilişkiye girmek; homoseksüellik; bir kadın ve kızlarıyla evlenmek; hayvanlarla cinsel ilişkiye girmek (ve ek olarak, yaralanan ya da hor görülen sözkonusu suçsuz hayvan da öliim cezasına çarptırılır.) Ayrıca, sebt

gününde çalışırsanız hiç kuşkusuz idam edilmelisiniz: bu görüşün Eski Ahit boyunca sık sık altı çizilir. Rakamlar 15’de, İsrail Oğullan ormanda yasak günü dinlemeden dal parçaları toplayan bir adam bulurlar. Önünü kestikten sonra, Tanrıya ona ne ceza verilmesi gerektiği sorarlar. Sonuca bakın ki laırı o günü ödün verecek havada değildir. “Ve Tanrı Musa’ya adamın kesinlikle öldürülmesi gerektiğini bildirir: Cemaatin tüm bireyleri onu taşa tutmalı ve bu ceza, yerleşke dışında gerçekleştirilmelidir. Ve cemaat adamı yerleşkenin dışına götürdü ve taşıyarak öldürdü.” Yakacak odun toplayan bu kabahatsiz adam için üzülen bir karısı ve çocukları var mıdır? Adam ilk taşlar gelmeye başladığında korkuyla inlemiş ve yaylın ateşi kafasına isabet etmeye başladığında acılar içinde çığlıklar alınış mıdır? Bu hikâyelerle ilgili beni asıl şaşırtan durum, bu olayların gerçekten meydana gelmemiş olmaları değildir. Büyük ihtimalle gerçek değiller. Şaşkınlıktan ağzımın açık kalmasına neden olan, günümüz modern insanların hayatlarına Yahveh gibi tüyler ürpertici bir rol modelinin yaptıklarıyla yön vermeleridir; ve daha da kötüsü, otoriter hır üslupla bu zararlı canavarı (ister gerçek ister kurgu) biz geriye kalanlara zorla benimsetmeye uğraşmalarıdır.

Ne vahimdir ki, Aydınlanma çağı insanların fazlasıyla laik görüşlerle kurduğu büyük cumhuriyet olan Amerika'daki On Emir savunucularının siyasi gücü, kınanacak, üzünülcek seviyede etkilidir. Eğer On Emir’i ciddiye alacak, yanlış tanrılara tapmayı ve resim ya da heykel simgeler üretmeyi diğer günahlardan önemli sayıp, bunları bir ve ikinci sıraya koymamız gereklidir. Talibnn’ın ağza alınmaz vandalizmini ayıplamak yerine, (Afganistan dağlarındaki yaklaşık kırk beş metrelik Bamiyan Buda’larını dinamitle yok ermişlerdi) bu adaletli saygısından ötürü onu övmeliyiz. Bu vandalist eylemi içten bir dinsel azimle meydana getirdiklerini di

şünüyorum ki bu gerçekten tuhaf hır hikâyeyle, inandırıcı biçimde doğrulanmıştır. **Independent** gazetesinin 6 Ağustos 2005 sayısının ilk sayfa manşeti şöyleydi, 'Mekke'nin Yıkımı':

İslam'ın beşiği tarihi şehir Mekke dindar fanatiklerce sürdürülen eşi benzeri görülmemiş bir saldırıyla tarihe gömülme u/.c.c. Kutsal şehrin tüm zengin ve çok katmanlı tarihi yiririldi... İslam'ı katı bir tutumla yorumlayan ve buna göre kendi miraslarını ortadan silmeye mecbur kalan Suudi din otoritelerinin sorumsuzluğu yüzünden şu anda Peygamber Muhammed'in doğum yeri üzerinde buldozerler faaliyet gösteriyor...

Yıkımın arkasındaki ucdcn, Vnhabilerin fanatik korkusu, tarihi yerlerde ve dinsel ilgi alanlarında, çok tancılığa ya da putperestliğe ve birçok potansiyel olarak eşit tanrıya tapılmaya başlanmasıdır. Suudi Arabistan'da putperestlik uygulamasına karşı boyun vurma cezası prensipte sü inektedir.

Dünya üzerinde Mekke'yi buldozerle yıkmak isteyebilecek bir ateist olduğuna inanmıyorum; ya da Chartres'i, York Minister'i, Not re Dame'ı, Sh\ve Dagon'u', Kyoto tapınaklarını ve elbette Bamiyan Budalarını. Nobel ödüllü Amerikan fizikçi Steven Weinberg'm dediği gibi, "Din insanoglunun yüceliğinin alçaltılmasıdır. Din olsa da olmasa da her zaman iyi şeyler yapan iyi insanlar ve kötülükler yapan kötü insanlar olacaktır. Ancak iyi insanların kötülük yapabilmesi için din gerekir." Blaise Pascal (3. Bölümde İaın inancını riske atmayan kişi) benzer bir söz söylemiştir: "İnsanlar dinsel inanç yoluyla yaptıkları kötülükleri başka hır yolla asla bu kadar eksiksiz ve neşyle yapmazlar."

Buradaki asıl hedefim ahlak kurallarını kutsal metinlerden **almamamız** gerektiğini kanıtlamak değildir (benim düşüncem bu olsa da.) Asıl amacım biz (ve çoğu dindarın), ahlak anlayışımızı hiçbir şekilde kutsal metinlerden **edinmediğimizi** ispatlamaktır. Kğer böyle yapıyor olsaydık, sebt günü âdetlerine sıkı biçimde riayet eder ve etmeyenleri idam etmenin adil ve doğru bir karar olduğunu düşünürdük. Kocasını tatmin edemeyen ve bakire olduğunu kanıtlayamayan her yeni gelini ölene kadar taşa tutardık. İtaatsiz çocukları idam ederdik. Biz... fakat durun bir dakika. Belki de haksızlık ediyordum. İyi I İristiyanlar bu bölümde yazdıklarını bütünüyle yadırgamış olabilirler: çünkü Hski Alit'in epey tatsız olduğunu bilmeyen yoktur. İsa'nın Yeni Ahit'i eskisinin verdiği zararı telafi eder ve her şeyi düzeltir. Öyle değil mi?

' **Büdit upm.il. kompleksi** *td.it.*

YF.Nt AHtT DAHA tYt MİDİR?

Düriist bir bakış açısıyla, İsa'nın, Eski Ahir'in gaddar canavarından sonra olağanüstü bir ilerleme olduğunu inkâr edemeyiz. Doğrusu İsa, eğer var olsaydı (ya da eğer var olmadıysa onun kutsal metinlerini yazan kişi) hiç şüphesiz ki tarihin en büyük ahlak yenilikçilerinden birisi olurdu. Dağdaki Vaaz zamanının hır hayli ötesindedir. İki bin yıl öncesine ait 'diğer yanağını da çevir' sözü, Candhi ve Martin Luther King'e ilham vermiştir. Ayrıca benim 'İsa Ateistleri' isimli bir makaleyi yazmış olmam İsa'nın bu yönüyle ilgilidir (ve daha sonraları bu efsanenin insanlara bir tişört üzerinde sunulması epey hoşuma gitmişti.)¹⁹⁴

İsa'nın ahlaki yönünün üstünlüğü benim altını çizmek istediğim anafikri tamı tamına desteklemektedir. İsa, ahlak anlayışını var olan ve yetiştirildiği kutsal metinlerdeki erik kurallardan türetmeye razı değildi. Mesela, sebt gününde çalışmakla ilgili korkunç uyarıların önemsiz olduğunu söyleyerek bu öğretileri açıkça reddetti. "Sebt insanlar içindir, insanlar sebt için değil" sözü o kadar yaygınlaşmıştır ki en nihayetinde bir atasözü olmuştur. Bu bolü mün başlıca tezi, ahlak kurallarımızı kutsal metinlerden türetmediğimiz ve türetmememiz gerektiği olduğundan İsa sırt bu tez için, bir rol modeli olarak onurlandırılabilir.

Kabul edilmelidir ki İsa'nın ailevi değer yargılan insanın benimsemek isteyeceği türden kurallar değildir. Annesiyle olan ilişkisi kabalık noktasına gelecek kadar yetersizdi ve İsa havarilerinden ailelerini terk edip kendisini izlemelerini talep etmiştir. "Herhangi bir adam bana geldiğinde eğer babası, annesi, karısı, çocukları, kardeşleri, kız kardeşleri ve bir de kendi hayatından nefret etmiyorsa, o adam benim havarim olamaz." Amerikan komedyen Julia Svveaney tekkişilik sahne gösterisi Tanrıyı Bırakmak'da **l.ettin,ç (ît> of Cifui)** şaşkınlığını gizlemiyor:^{v51} Kültlerin yaptığı bu değil midir? Sizin kafanıza girmek

için sizi ailenizden tamamen uzaklaştırmaz mı?^{w/} Ancak bir parça kurnaz ailevi değer yargılarına sahip olmasına rağmen İsa'nın ahlaki öğretileri (en azından Eski Ahit'in ahlaki felaket unsurlarına kıyasla) takdire değerdir; ancak, Yeni Ahit'te iyi bir insanın desteklemeyeceği farklı öğretiler de vardır, özellikle de Hıristiyanlığın başlıca öğretisini kastetmekteyim: 'İlk günah' için 'kefarete' görüşü. Yeni Ahit ilahiyatının kalbinde yatan bu ilke, en az Isaac'ı barbekude pişirmeye kalkan İbrahim'in hikâyesi kadar ahlaki açıdan çirkindir ve bu iki farklı hikâye benzerler; ve bu benzerlik. Ceza Vermes'in İsa'nın Değişen Yüzleri'nde (1'hc (.hatiftin# htrës . ft <:s açıkça ortaya koyduğu üzere tesadüfi değildir. İlk günah doğrudan doğruya Eski Ahit efsanesi Adem ve Havva'dan ileri gelir. Günahları (yasak bir ağaçtaki elmayı yemek) yalnızca azarlanmalarını gerektirecek önemsizlikteymiş gibi görünüyor. Lakın meyvenin sembolik yapısı (yani iyi ve kötüyü bilmek, ancak çıplaklıkları ön plana çıkmıştır) ağaçtan meyve aşırma günahının tüm günahların anası ve babası halini alması için yeterli olmuştur.' Adem ve Havva ve torunlarının hepsi Cennet Bahçesi'nden sonsuza kadar sürgün edilir, sonsuz hayat ödülünden mahrum edilir ve nesiller boyunca sürecek acı dolu bir yaşam ve ağır doğum sancularına mâhkum edilirler.

Buraya kadar anlattıklarım çok kindar bir havadaydı: ve Eski Ahit için bu normaldir. Ancak Yeni Ahit ilahiyatı yeni bir tür sadoma zoş izni rötüsüyle insafsızlığı bir nebze daha arttırır ve buradaki ahlaksızlığın seviyesi ancak Eski Ahit'te bulunur. Biraz düşünmelisiniz; bir dinin, bir idam ve işkence aletini kutsal bir sembol olarak kabul etmesi dikkat çekicidir ve o dinin mensupları sembollerini genelde boyunlarına takarlar. Lenny Bruce'un konuyla ilgili çok doğru, alaycı bir saptaması vardır, "Eğer İsa yirmi yıl önce öldü rülseydi, Katolik okulu öğrencileri boyunlarına haç takmak yerine küçük elektrikli sandalyeler takarlardı." Ancak bunun arkasındaki ilahiyat mantığı ve ceza teorisi daha da beterdir. Adem ve Havva'nın günahının nesilden nesile erkeklerle aktarıldığı düşünülür; Augustine'e göre bu ilerim sperm sayesinde gerçekleşir. Daha doğmadan her çocuğu çok eski atalarının günahını miras almaya mahkûm eden bu etik felsefenin türü nedir? Diğer taraftan, kendinden emin bir tavırla bir günah otoritesi olduğunu iddia eden Augustine 'ilk günah' tabirini ortaya çıkaran kişidir. Ondan önce bunun yerine 'ata günahı' tabiri kullanılırdı. Bence Augustine'in beyan ve tartışma konuları, kendisinden önceki Hıristiyan ilahiyatçıların günah konusuyla ilgili zararlı kaygılarına örnek teşkil ediyor. Bu şahıslar seremonilerini ve metinlerini yıldızlarla dolu gökyüzü ya da dağlar, yeşil ormanlar, denizler ve korolar içine yazabiliyorlardı. Bu konulara ara sıra değinirler ancak Hıristiyan'ın odak noktası kahredici bir süreklilikle, günah günah günah günah günah günah üzerinedir. Hayatı idame ettirmek için ne çirkin ve ne gereksiz bir kaygı. Sam I Inrris, I Hıristiyan Bir Ulusa Mektup'ta (Lctter ta n Christûu \ <.nion bu durumla enfes bir anlatımla dalga geçer: "Başlıca endişeniz, sanırım evrenin Yaratıcısının insanların çıplakken yaptıkları bir şey yüzünden saldırıya

' Scnımpıtaf ... filimin Amerikan okuyucularına a*ına gelmeyeccglmı farkındayım. Fakat İvn yaydın olmayan Amerikan kelimelerini okumaktan ve kelime hanı emi bu li'r kelimelerle gclrjtir itiekteü zevk alınır. Hu milinle kıtutlı olarak tırkav yomrl kelime kulUmltm Scnımpıny. itlaftandı!»! ekonomi için *Janttı bir belıme* Yalıı/ta 'çalııuk' anlamına Reline/: O/rl hu ani.mı çerçevesinde, *elma* çalmak, *yjInu'J ama yjluuj* elma çalmak anlamına gelir. Dit *kelimenin* bundan daha *JuL.ru* bit anlamı vcrebilmei «uçtur. Hiç ku»ku«ux yaradılı» hikâyenin meyvenin elııı olduğunu belirtme/, ancak gelenekler bu hikâyeyi tının umandır bu »eklide muhafaza etmiştir.

geçmesi. Bu namus taslamalarınız her geçen gün insan ızdırabına katkıda bulunmaktadır." Fakat şimdi sadomazoşizme bakalım. Tanrı bir insan şekline girdi, İsa oldu ve bu sayede, Adem'in kalıtsal günahının **kefareti** için işkence çekebilecek ve idam edilebilecekti. Paul bu itici öğretiyi yorumlayana kadar, İsa'ya tüm günahlarımızın **kurtarıcısı** olduğu için tapınıldı. Ancak İsa sadece Adem'in geçmiş zamandaki günahı için değil: aynı zamanda gelecek günahlar için de acı çekmişti, gelecekteki insanlar bu günahları işlemeyi düşünse de düşünmeseler de!

Ayrıca, zavallı Judas İcariot'un 'ihanetinin', İsa'nın kozmik planının zorunlu bir parçası olduğu düşünüldüğünde, tarih boyunca ona yapılan eleştirilerin haksız olduğunu akla getirmemek elde değil. Ki

bu görüş, Robert Graves'in destansı kitabı **İsa Kral**'da betimlenmiş ve birçok kişi bunu paylaşmıştır. Aynı görüşü İsa'nın sözde katilleri için de onaylayabiliriz. Eğer İsa hepimizi kurtarmak adına ihanete uğrayıp, ardından öldürülmek istendiyse, kendilerini kurtarılmış sayanların çağlar boyunca Judas ve Yahudilere karşı izledikleri tutum adaletsiz değil midir? Daha önce kilise onaysız İsa öğretilerinin uzun bir listesini vermiştim. Kayıp Judas Öğretisi olduğu iddia edilen bir el yazması metin, yakın geçmişte çevrildi ve sonra insanlara duyuruldu.*" Bu keşfin ayrıntıları münakaşa ları doğurdu ancak öyle görünüyor ki ilk kez Mısır'da 1970'lerde ya da 60'larda ortaya çıktı. Bu metin, Koptik alfabesiyle altmış iki sayfa papirüs üzerine yazılmıştı ve karbon ölçümüne göre M.S 300 yılına aitti, ancak büyük ihtimalle daha eski bir Yunan el yazmasından türetilmişti. Yazarı her kim olursa olsun, öğreti olayları Judas'ın bakış açısıyla ele alıyor ve buna göre Judas bu ihaneti sadece İsa'nın emriyle gerçekleştiriyor. Bütünüyle planın bir parçası olan ihanetin arasından, İsa çarmıha gerilmeyi başarıyor ve böylece insanoğlunu günahlarından kurtarıyor. Görünüşe göre bu kötü öğreti Judas'ın o tarihten bu yana itham edildiği tatsızlığı örtbas edebilecek nitelikte.

Hıristiyanlığın temel öğretisi olan kefareti¹, ahlaksız, sado mazoşist ve itici sıfatlarıyla tanımlarım. Ayrıca, kefareti düpedüz çığırkanlık olarak hayatımızdan çıkarmalı ve yaygın aşinalığının tarafsızlığımızı köreltmesine meydan vermemeliyiz. Eğer Tanrı günahlarımızı bağışlamak isteseydi neden bu günahların karşılığında işkence ve idam görmek istesin? Sırf bu yüzden uzak geleceğin Yahudi nesilleri, katliamcı ve 'İsa katilleri' eziyetlerine maruz kaldı: yoksa bu da sperm yoluyla nesilden nesile geçen kalıtsal bir günah mıdır?

Günah ödeme, *fd.n.*

Yahudi âlimi Geza Vermes'in açıkça ortaya koyduğu üzere Paul, eski Yalındı ilahiyatı prensibi "kan olmadan kefareti olmaz" sözüne aşırı inançlıydı.^ İbranilere Mektup'da (9:22) bu inancını enine boyuna açıklar, ilerici ahlakbilimciler günümüzde, günah keçisi teorisi şöyle dursun herhangi bir tür kinci ceza teorisini savunmanın neredeyse imkânsız olduğunu düşünmekte; günah keçisi teorisi, bir suçlunun günahlarının kefareti için masum bir insanın idam edilmesidir. Her halükârda (insan şaşırmadan edemiyor) Tanrı kimi etkilemeye çalışmaktadır? Herhalde, aynı zamanda hem yargıç, hem jüri hem de idam mağduru olan kendisini, işin doğrusu, Adem, yani ilk günahın sözümona faili, zaten hiç var olmadı: ve bu iddia, dolambaçlı ve çirkin bir teorinin temelini esaslı bir şekilde baltalayan uygunsuz bir gerçektir (Paul'un bu gerçeği fark etmemiş olması hoş görülebilir ancak her şeyi bilen Tanrı büyük ihtimalle bunu biliyordu (ve İsa da, tabii eğer Tanrı olduğuna inanırsanız.) Ah, ama Adem ve Havva'nın öyküsü elbette **semboliktir**, öyle değil mi? **Sembolik** mi? Yani, İsa kendi kendini etkilemek için kendisine işkence yaptırttı ve kendisini çarmıha gerdirtti ve bunu **var olmaya?**: bir insan tarafından işlenen **sembolik** bir günahın cezasını vekâleten almak için mi yaptı? Daha önce de dediğim gibi bu hem bir çığırkanlıktır hem de diğer taraftan berbat, tatsız bir olaydır.

İncilMe ilgili değerlendirmelerimi sonlandırmadan önce, dikkatinizi Incil'in ahlak öğretisinin özellikle çirkin bir yönüne çekmek isterim. Bazı I İristivanlar, hem Eski Ahit hem de Yeni Ahi t'te açıkça desteklenen tüm diğer insanlara yönelik ahlaki saygının, aslında dar kapsamlı bir örgüt içi uygulaması olduğunu anlamışlardır. 'Komşunu sev' ifadesinin o günkü anlamı, bugün bizim düşündüğümüz anlamından farklıydı. Sadece, 'bir diğer Yahudiyi' sev anlamındaydı. Bu mesele Amerikan fizikçi ve evrim insanbilimcisi John Hartung tarafından etkileyici biçimde dile getirilmiştir. Hartung örgüt içi ahlakın Incil temelli tarihi ve evrimini inceleyen çarpıcı bir rapor düzenlemiştir ve bu rapor daha temel çizgileriyle örgüt dışı düşmanlığı da vurgulamaktadır.

KOMŞUNU SEV

John Hartung kara mizah olduğu daha en başından belli olan bir Güney Vaftizinden bahsederek işe koyulur ve bu girişimi cehennemdeki Alabamalılarının sayısını ortaya çıkarmak üzeredir/*' New York Times ve Nc\vsday gazetelerinin haberine göre, toplamda

1,86 milyon kişi üzerinde uygulanan gizemli bir değerlendirme formülünün ışığında, Metodistlerini

cehennem gitmekten kurtulma olasılığının Roman Katoliklerince göre daha fazla olduğu iddia edilmiş ve 'bir kilise cemaatine Hilen iştirak etmeyenlerin doğrudan kaybedenler arasına girdiği varsayılmıştır.' Bu gibi kendini beğenmiş insanların olağanüstü tuhaf fikirleri günümüzde çeşitli 'vecde dalma'¹ web sitelerinde yansıtılmakta ve bu sitelerdeki yazarlar, 'zamanın sonu' geldiğinde 'ortadan kaybolarak' cennete gitmelerinin tamamen garanti altında olduğunu söylemekten hiç çekinme* mekteler. İşte bunun tipik bir örneği. 'Vecde Dalmaya Hazır'm yazarından, sahte sofuluğun en tiksindirici türlerinden birisi: "Eğer vecde dalma ben yokken gerçekleşecekse, çile azizlerinin bu siteyi aksettirmeleri ya da finansal yönden desteklemeleri zorunlu bir hal alacaktır."²

Hartung İnciPi yorumlarken, Hıristiyanlar arasında bu tür bir kibirli memnuniyet havasına asla zemin sunmayan bir fikir geliştirir. İsa kurtulacaklar grubunu katı bir biçimde Yahudilerle sınırlamış ve bu kararı, tüm bilgi birikimini oluşturan Eski Ahit geleneklerinden yola çıkarak vermiştir. Hartung, 'öldürmemelisin*' ifadesinin katiyen bugün bizim bildiğimiz anlamı kastetmediğini açıkça ortaya koymuştur. Bu ifadenin Yahudilerin öldürülmemesi gerektiği gibi çok özel bir anlamı vardı. Ve 'senin komşun' ifadesiyle başlayan tüm bu emirlerin anlamı özel maksat içermektedir. Bu metinlerdeki 'Komşu*' kelimesi 'kardeş Yahudi*' anlamına gelmektedir. Moses Maimonides on ikinci yüzyılın en saygın haham ve fizikçisi, 'öldürmemelisin' ifadesinin tam anlamını şöyle açık lamıştır: "Eğer birisi tek bir İsrailiyi katlederse, olumsuz bir emir gerçekleştirir ve Kutsal Kitap der ki, cinayet işlememlisin. Eğer birisi diğerlerinin gözü önünde kasten cinayet işlerse, kılıçla idam edilmelidir. Söylemek gereksizdir ki, eğer bu kişi bir dinsizi öldür düyse idam edilmemelidir." Söylemek gereksizmiş!

Hartung Maimonides'le benzer görüşler barındıran Sanhedrin'den alıntı yapar (kıdemli papazlar önderliğindeki Yahudi Yüksek Mahkemesi). Kuramsal bir olayda, bir hayvanı ya da bir dinsizi öldürmek isterken yanlışlıkla bir İsrailiyi öldüren bir adamın beraat etmesini ele alır. Bu küçük, muzip bilmece hassas bir konuyu açığa çıkarır. Bu adam, dokuz dinsiz ve bir İsrailiden oluşan bir gruba doğru bir taş fırlatıp gruptaki tek İsrailiyi öldürecek kadar şansız olsa ne olurdu? Hımm, zor! Ancak yanıt kolay: "Gruptaki çoğunluğun dinsiz olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak adamın suçsuz olduğu sonucu ortaya çıkar." ' Vrvdc Ualnuv Kılınu ilahı dujuucclrtc yûcrlnınylr ilgili minik dnıryım «/ »»

Bu emilirdaki \itr j/1/lmıın' anİJimıı lılınyot oLıhıİnnıı. Onnmcıtrıııı neich >uk: YapıLıuk ilaha iyi itleriniz vardır.

Hartung, benim bu bölümde kullandığım İncil alıntılarının yoğunu incelemiştir ki en göze çarpanı Vadcdilmiş Toprakların Musa, Joshua ve Yargıçlar tarafından fethiyle ilgili olanlardır. Ben dindar insanların artık İncilvarı bir yöntemle düşünmedikleri görüşünü benimsemek gerektiğine dikkat çekmeye çalıştım. Bence bu, dindar olsak da olmasak da ahlak kurallarımızı farklı bir kaynaktan türettiğimizi kanıtlamaktadır ve bu diğer kaynak gerçekte her ne olursa olsun, dinimize ya da dinsizliğimize bakmaksızın hepimiz için geçerlidir. Fakat Hartung İsraili psikolog George Tamarin'in moral bozucu bir çalışmasına da değinir. Tamarin yaşları sekiz ila on dört arasında değişen binden fazla öğrenciye Joshua kitabındaki Jericho savaşının açıklamasını sunar:

"Joshua insanlara şöyle dedi, 'Bağırın; çünkü TANRI bu şehri size verdi. Ve bu şehir ve içindeki her şey yıkım için TANRIYA adanmalıdır... Ancak tüm gümüş ve al tınlar ve tüm bronz, demir kap kakak TANRI için kutsaldır; hepsi TANRININ hâzinesine katılmalıdır.'...

Ardından şehrin tamamını yok ettiler, kılıçlarıyla hem erkekleri hem de kadınları, genç ve yaşlı, öküzleri, koyunlun ve eşekleri... Ve şehri ve içindeki her şeyi yaktılar; ardından gümüşler ve altınlar, bronz, demir kap kakak TANRININ evinin hazinesine kovuldu."

Tamarin'in açıklamasının ardından çocuklara basit bir ahlak sorusu yöneltildi: "Sizce Joshua ve İsraililerin davranışları doğru muydu yanlış mıydı?" Çocuklara üç seçenek sunuldu, A (tam onay), B (Kısmi onay) ve J (tam red). Sonuçlar şöyleydi: yüzde 66'sı tam onay verdi ve yüzde 26 tam red. Geriye kalan yüzde 8 ortadaydı ve kısmi onay cevabını verdi. İşte tam onay grubundan (A) tipik ifadeler:

Bence Joshua ve oğulları uygun hareket etti, nenediyse şu: lamı onlara şehrin sözünü verdi ve onlara

şehri fethetmeleri için izin verdi. F.gcr böyle hareket el meşelerdi ya da hiç kimseyi öldürmcsclerdi, o zaman İsrail Oğulları Goyımler arasında asimilasyona uğrama tehlikesiyle karşılaşacaklardı.

Bana göre Joshu.V'nın yaptıkları doğrudu, bunun sebebiyse Tanrının ona buradaki insanların kökünü kurutma emrini vermesiydi. Böylelikle İsrail Oğulları kabileleri asimile olmayacak ve burada yaşayan insanların kötü yöntemlerim öğrenmeyecekti.

Joshua iyi olanı yapıı çünkü o bölgede yaşayan insanlar farklı bir dinin mensuplarıydı ve Joshua bu insanları öldürdüğünde aynı zamanda dinlerini de dünyadan silmiş oldu.

Joshua'nın soykırımı yönelik katliamının haklı gerekçesinin her koşulda dinsel bir gerekçe olduğu bilinmelidir. C seçeneğini onaylayan ve tam red kararı verenler bile bu kararı belli belirsiz dinsel sebeplere dayanarak verdiler. Mesela bir kız çocuğu Joshua'nın Jericho'yu zaptetmesini kınadı çünkü orayı ele geçirmek için şehrin topraklarına ayak basmak zorundaydı:

Bunun kötü olduğunu düşünüyorum, Araplar pistir ve birisi pis bir yere girdiğinde o kişi dc artık pis birisi olur ve laneti paylaşır.

Tamamen reddeden iki çocuğun bu kararlan vermelerindeki sebep, Joshua'mn her şeyi yok etmesiydi. Bu çocuklar İsraililerin savaş ganimeti olarak kullanabileceği hayvanlar ve mülklerin korunması gerektiğini düşünmüştü:

Joshua'nın doğru hareket etmediğim düşünüyorum çünkü hayvanları kendilerine ayırabilirlerdi.

Joshua bence kötü yaptı, Jcricho'daki eşyaları yok etmeyebilirdi; eğer bunları yok etmeseydi İsraililer kazanç sağlardı.

Akıllılığından sık sık bahsedilen bilge Maimonides bu meselede de nerede duracağını çok iyi biliyor: "Yedi milleti yok etmek olumlu bir emirdir ve kitapta şöyle denir: **'onları tamamen yok etmelisin.'** Eğer birisi başkasının gücü altına girmiş birisini yok etmezse, olumsuz bir emir gerçekleştirerek günah işler ve şöyle denilir: **Nefes alan her şeyi yok etmelisin.'**"

Tamarin'in deneyindeki çocuklar, Maimonides'in aksine, masum olmaya yetecek kadar küçük yaştaydılar. İfadelerindeki barbar görüşler büyük bir ihtimalle ya ailelerinin ya da içinde yetiştikleri kültürel topluluğun benimsedikleriydi. Sanırım ülkenin diğer Tarafındaki Filistinli çocukların zır yönde, ancak benzer fikirler ifade ermeleri mümkün görünüyor. Bu düşünceler içimi çaresizlik hissiyle doldurur. Bu yöndeki fikirler görünen o ki dinin insanları sınıflandırmak ve tarihsel kini ya da kalıtsal kar davalarını teşvik etmekteki devasa gücünü ispatlamakta ve özellikle de çocukların dinsel yöntemlerle yetiştirildiği konusunda net fikirler vermektedir. Üstelik, Tamarin'in A grubu yanıtlarından 3/2'sinin asimilasyonun kötülüklerinden bahsetmesi ve ayrıca çocuklardan birisinin, dinlerini yok etmek için insanları öldürmenin önemini vurgulaması fark edilmeyecek gibi değil.

Tamarin, deneyinde etkileyici bir kontrol grubundan faydalanmıştı. 168 İsraili çocuktan oluşan farklı bir gruba, joshua kitabındaki aynı metin sunulur ancak bu sefer, Joshua'nın adı 'General Lin', İsrail ise '3000 yıl öncesinin bir Çin krallığının' adıyla değiştirilir. Bu denemede deney zır sonuçlar verir. General Lin'in tutumu çocukların yalnızca yüzde 7'si tarafından onaylanır ve çoğunluk yüzde 75 bunun savunulmayacağı düşünür. Diğer bir deyişle, Yahudiliğe olan bağlılıkları hesaptan çıkarılınca çocukların çoğu şu gunun çağdaş insanların hepsinin onaylayacağı ahlaki hükümlerde hemfikir olurlar. Joshua'nın davranışı barbar bir soykırım başarısından ibaretti. Ancak mesele dinsel bir bakış açısıyla ele alındığında çok farklı sonuçlar çıkartabilmekte. Ve bu farklılık hayatın ilk yıllarında etkili olmaya başlar. Soykırımı göz yuman ve kınayan bu denek çocuklar arasındaki farkı yaratan dindir.

Hartung çalışmasının ikinci kısmında, bir sonraki adım olan Yeni Ahit'e geçiş yapar. Bu konudaki tezini kısaca özetlemek is tediğimizde, yine İsa'nın örgüt içi ahlak düşkünü birisi olduğunu göreceğiz (beraberindeki örgüt dışı düşmanlıkla birlikte) ki bunlar Eski Ahitte adeta bir gelenektir. İsa sadık bir Yahudiydi. Yahudi Tanrısını Gentileslere (Yahudi olmayan milletlere) benimsetme fikrini icar eden kişi Paul idi. Hartung bu iddiayı benim cüret edebileceğimden daha lafını esirgemez bir tavırla dile getiriyor: "İsa, planının Paul tarafından domuzlara peşkeş çekildiğini bilseydi, mezarında ters dönerdi."

Görünüşe göre. Hartung, Vahiy kitabını¹ incelerken hoş vakit geçirmiş ve bunun İncil'deki en tuhaf kitap olduğuna hiç şüphem yok. Vahiy kitabının Aziz John tarafından yazıldığı söylenir ve **Ken'irt İncil Kılavuzu'nun** bununla ilgili zeki bir varsayımı vardır; eğer John mektuplarını esrar içerken yazdıysa demek ki Vahiy'i de LSD içtikten sonra yazmış olmalı.⁴⁹¹⁰⁰Hartung Vahiv'de, 'damgalanmış' olanların sayısının 144.000 ile sınırlandığı iki dörtlüğe dikkati çekiyor (Yehova'nın Şahitleri gibi bazı mezhepler bu 'damgalanmışlar' ifadesini 'kurtarılmışlar' olarak yorumlarlar.) Hartung bu 144.000 kişinin tümünün Yahudiler olduğunu kanıtlamak istemiş: 12 kabile ve her kabileden 12.000 kişi (12x12.000 = 144.000). Ken Smith bir adım ileri gider ve bu 144.000 seçilmişin kendilerini 'kadınlarla kirletmeyeceğinin' altını çizer ki bu da bu kişilerin arasında kadınların **olamayacağı** anlamına gelir. Aslında bu bekleme alışık olduğumuz bir durum.

Hartung'un keyif veren çalışması birçok farklı konuyu işler. Bir kez daha tavsiye ediyor ve kalan kısmını bir alıntıyla özetliyorum:

İncil, bir örgüt ahlakı tasarısıdır ve soykırım, örgüt harici kişileri köleleştirme ve dünya hâkimiyetiyle

B.,l,ı, • iri' Ki(«p »c D<|l<)C4i Alılık AııUnu

İlgili talimatlarıyla tamamlanır. Ancak, İncil amaçları yüzünden ya da cinayet, acımasızlık ve tecavüz gibi kötülükleri onurlandırmasıyla şeytani sayılamaz çünkü birçok eski metinde de bunlar vardır: örneğin İlyada destanı, İskandinav Masalları, eski Suriye öyküleri ve Mayaların kitabeleri. Fakat hiç kimse İl yada Destanı'nı bir ahlak remeli olarak pazarlamaz.

Asıl sorun burada başlar. İncil bir yaşam rehberi gibi satılıp, satın alınmaktadır. Ve açık ara farkla tüm zamanların cı çok satan kitabıdır.

Geleneksel Yahudiliğin benzersiz bir inanç olmadığını anlamak için Isaac Watts'ın yazdığı şu özgüvenli ilahi marşını okumanızı isterim (1674/1748):

Tanrım Senin inayetine sığınırım ki Hır kafir ya da bir Yahudi olarak değil de Hıristiyan ırkından doğuşum.

Diğerleri gibi tesadüfen değildir.

Dörtlük Hıristiyanlığa **keyfice** kazandırılan ayrıcalık sıfatıyla değil ama mantığıyla beni kararsızlığa itiyor. Tanrının böylesi ayrıcalıklı bir insanı göndermeyi seçtiği ve bu tür bir lütfü hak eden halk, neden Hıristiyan bir halk olmuş? Ne de olsa Hıristiyan olmayan milyarlarca insan var. Isaac \Vatts ve marşını söyleyerek onu gözlerinin önüne getiren insanlar bunu nasıl hak ettiler? Ayrıca, Isaac Watts yaratılırken onu ayrıcalıklı kılan yapısal özellik neydi? Bunlar derin konulardır ancak belki de ilahiyata ayarlı bir zihin için o kadar da derin olmayabilir. Isaac \Vatts'm marşı tutucu ve muhafazakâr erkek Yahudilerin (yenilikçi Yahudiler bunun dışındadır) ezberlemesi gereken şu üç gündelik duayı andırıyor: "Beni bir Gevtil (kafir) olarak yaratmadığın için sana şükürler olsun. Beni bir kadın olarak yaratmadığın için sana şükürler olsun. Beni bir köle olarak yaratmadığın için sana şükürler olsun."

Din hiç şüphesiz ayrılık yaratan bir güçtür ve bu, dine yöneltilen başlıca suçlamalardan yalnızca bir tanesidir. Ancak, dinsel örgüt ya da mezhepler arasında meydana gelen savaş ve kan davalarının, gerçekte nadiren ilahi anlaşmazlıklardan kaynaklandığı sıkça ve haklı gerekçelere dayandırılarak belirtilir. Bir İrlanda Protestan!, yarı askeri bir amaçla bir Katoligi öldürürken, içinden 'şu dönüşümcü. Bakire Meryem düşkünü, leş gibi tütsü kokan soysuzu yok etmeliyim!* diye homurdanmaz. Aslında başka bir Katolik tarafından öldürülmüş kendisi gibi bir Protestanm öcünü alıyor olması daha muhtemeldir. Belki de bunu hiç sonlanmayacak, nesiller arası bir kan davası uğruna yapmıştır. Din, topluluk içi ve topluluk

dışı düşmanlık ve kan davasının bir **etiketidir** ve deri rengi, dil ya da gözde futbol takımı gibi diğer zararlı etiketlerden aşağı kalır yanı yoktur. Ve her yerde geçerlidir.

Evet evet, elbette Kuzey İrlanda'daki sorunlar siyasidir. Buradaki sorun gruplardan birisinin bir diğeri üzerindeki ekonomik ve siyasi baskısıdır ve bu yüzyıllar öncesine dayanan bir problemdir. Gerçekten de büyük sorunlar ve adaletsizlikler yaşandığı bu bölgede itiraf etmeliyiz ki sorunların dinle olan ilgisi zayıftır; bir nokta hariç; (ki bu nokta önemlidir ve geniş çapta gözden kaçır) Eğer din olmasaydı, baskı yapılacak ve öğ alınacak toplulukların belirlenmesini sağlayan etiketler de olmazdı. Ve Kuzey İrlanda'daki gerçek sorun, bu etiketlerin nesilden nesile aktarılmasıdır. Ebeveynleri, büyük anne ve büyük babaları ve büyük büyük babaları ve anneleri Katolik okullarına giden Katolikler, çocuklarını Katolik okullarına gönderirler. Ebeveynleri, büyük anne ve babaları ve büyük büyük anne ve babaları Protestan okullarında okumuş Pro testanlar ise, çocuklarını Protestan okullarına gönderirler. Bu iki farklı eğilimdeki toplulukların derilerinin rengi aynıdır, aynı dili konuşurlar, zevkleri benzer ancak aynı zamanda farklı soydan gelirler ve bu karışık bir tarihsel ayrımdır. Eğer din ve dinsel ayrımı gözetilen bir eğitim anlayışı olmasaydı, bu tarihsel ayrım elbette meydana gelmeyecekti. Kosova'dan Filistin'e, Irak'dan Sudan'a, İrlanda'dan Hindistan topraklarına kadar dünyadaki her bölgeyi dikkatlice inceleyin ve aralarında inatçı düşmanlıkları süregelen rakip topluluklar bulunanları saptayın. Buralarda toplumsal ya da toplum dışında egemen olan etiketleri sadece dinin oluşturmuş olduğunun garantisini veremem. Ancak bu yine de kuvvetle muhtemeldir.

Hindistan'da, bölünme zamanında, bir milyondan fazla kişi Hindu ve Müslümanlar arasındaki dinsel çatışmalar sırasında katledildi (ve on beş milyon kişi evlerinden oldu.) öldürülecek toplulukların etiketlenmesinde yalnızca dinsel göstergeler etkindir. Bir bakıma, Hindistan halkını dinden başka hiçbir şey bölemezdi. Salman Ruşdi 'Din, her yerde olduğu gibi, Hindistan'm da kanına girmiş bir zehirdir' başlıklı bir makale yazmış ve ardından bir dinsel katliam krizi yüzünden ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır.

Ruşdi şöyle bir kanıya varmış:

Bu olanların hangisine saygı duyacağız? Ya da dinin kirlenmiş adına, dünyanın don bir yanında neredeyse her gün işlenen suçların hangi birine saygı duyacağız? Nasıl oldu da tüm mahvedici sonuçlara rağmen din totemleri diriltebildi? Ve totemler adına nasıl gönüllüce öldürebiliriz? Yeterince öldürdüğümüzde ortaya ⁵⁰

çıkan arzu azalmasıysa, öldürmeye devam etmeyi kolaylaştırıyor.

Aslında Hindistan'ın sorunları giderek küresel sorunlar haline dönüşmekte. Hindistan'da olanlar

Tanrının adına yapılmıştır.

Sorunun adı Tanrıdır.

Bildiğim bir şey var ki bu da, insanlığın toplumsal bağlılık ya da toplum dışı düşmanlık eğilimlerinin din olmadan da aynı güçte var olmaya devam edeceğidir. Rakip futbol takımlarının taraftarları buna bir örnektir. Diğer yandan, futbol izleyicileri de bazen dinsel çizgilerle ayrılırlar, tıpkı Glasgow Rangers ve Glasgow Celtic takımlarında olduğu gibi. Dil ayrılıkları (Belçika'da olduğu gibi), ırk ve kabile ayrılıkları (özellikle Afrika) önemli sınıflayıcı unsurlar olabilir ve zarar verebilirler. Ancak din en az uç yolla bu zararı arttırır ve kötüleştirir:

- Çocukların etiketlenmesi ya da sınıflandırılması. Çocuklar daha ilk yaşlarından itibaren 'Katolik çocuk' ya da 'Protestan çocuk' vs. olarak kimlik kazanırlar. Ve elbette ki çocukların bu erken yaşlarda din hakkındaki öznel görüşlerini belirginleştirme yetileri yoktur. (Bu çocuk istismarı konusuna Bölüm 9'da değineceğim.)
- Ayrım yapan okullar. Çocuklar erken yaşlardan itibaren eğitim almaya başlarlar. Bu eğitimi aynı dinden bir topluluğun diğer mensuplarıyla alır ve farklı dinlerden ailelerin çocuklarıyla aynı ortamı paylaşmazlar, liğır ırkçılık yapan okullar ortadan knldı rılabilsevdi. Kuzey İrlanda'daki sorunların en geç bir nesil sonra sona ereceğini söylemekle abanmış savılmam.
- 'Yabancı birisiyle evlenme' karşıtı tabular. Bu tür âdetle savaş konumundaki toplulukların birbirleriyle iç içe geçmelerini engelleyerek ırksal düşmanlıkları ve kan davalarını ebedileştirir. Farklı soylardan insanların evlenmesi yasak olmasaydı, hiç şüphe yok ki bu düşmanlığı yumuşatmaya, yarıştırmaya hizmet ederdi.

Kuzey İrlanda'daki Glenarm köyü Antrim Konr'ununun yerleşkesidir. Kontun akıl almaz bir eylemi hâlâ hafızalardan silinmemiştir: Bir Katolikle evlendi. Bu olayın hemen akabinde Glenarm'daki tüm haneler yas tutmaya başladı. 'Farklı bir dinin mensubuyla evlilik' korkusu dindar Yahudiler arasında da yaygındır. Yukarıda bahsettiğim Israilli çocukların birkaçı Joshua'nın Jericho Savaşı ile ilgili savunmalarının ön planında, 'asimilasyonun* büyük tehlikelerinden söz etmişlerdi. Farklı inançtan gelen insanlar evlendiklerinde, her iki taraf da önse/.iscl bir eğilimle, bunu bir 'karışmış evlilik' olarak tanımlar ve genelde çocukların nasıl yetiştirileceği konusunda uzun kavgalar yaşanır. Çocukluk yıllarımda, henüz Anglikan Kilisesi için karşı konulmaz bir ihtiras duyarken şu kuralı duyduğumda kulaklarıma inanmamıştım; Bir Roman Katoliği bir Anglikan ile evlendiğinde, çocuklar her zaman Katolik olarak yetiştirilmelidir. Farklı mezheplerin papazlarının bu koşulu kendi inançları lehinde dayatmayı denemesini her halükârda anlayabiliyordim. Asıl anlayamadığım (hala da anlamam) buradaki asimetridir. Neden Anglikan papazları aynı kuralı zıt yönde uygulamak isteyerek karşılık vermezler? Sanırım bu insafsızlık sayılmaz. Sanırım benim yaşlı papazını, yani Betjeman 'Ordu Papazı' açıkça çok kibarmış.

Toplumbilimciler dinsel homogami (aynı dinden birisiyle evlenmek) ve hererogami (farklı dinden birisiyle evlenmek) konularında istatistiksel etütler sunmuşlardır. Norval D. Glenn, Austin Texas Üniversitesi, 1978 senesine kadar yapılmış bu tür araştırma ları bir araya getirdi ve topluca inceledi.⁰²¹ Sonuç, Hıristiyanlarda dinsel homogamiye karşı dikkat çekici bir eğilim olduğuydu (Pro testaular Protestanlarla evlenirler ve Katolikler de Katoliklerle ve bu gidişat tipik 'komşunun oğlu etkisinin' ötesine geçer.) Ancak bu eğilim özellikle Yahudiler arasında vardır. Anket sorularını yanıtlayan toplam 6,021 evli kişiden 140 tanesi Yahudi olduğunu ve bu 140 kişiden yüzde 85.7'si bir Yahudiyle evlendiğini söylemiş. Bu yüzde değeri homogamik evlilikler için beklenen yüzdenin çok üstünde bir değerdir. Ve elbette bu sonuç hiç kimse için bir sürpriz değildir. İtaatkâr Yahudiler 'farklı dinden birisiyle evlenmek' konusunda sert biçimde yıldırılırlar ve bu tür tabular Yahudi fıkralarında açığa çıkarlar; anneler etrafta oğullarını tuzaga düşürmek için pusuda bekleyen sarışın şiksalar konusunda çocuklarına nasihat verirler. İşte üç Amerikalı hahamın ürettikleri bildik ifadeler:

- ‘Dinler arası evlilik törenlerim yönetmeyi reddediyorum.’¹
- ‘Çiftler çocuklarını Yahudi olarak yetiştireceklerini ifade ederlerse, görevimi yerine getiririm.’
- ‘fcğer çiftler evlilik öncesi danışmayı onaylarsa görevimi yerine getiririm.’

Bir Hıristiyan papazıyla birlikte görev almayı kabul edecek hahamların sayısı çok az, bu yönde talep çoktur.

Dinin kendi içinde belli başlı birçok zararı vardır fakat sırf, ahlaksızlık ve özenle işlenen bölücülük özellikleriyle (insanoğlunun, belirli bir topluluğu benimserken, bu topluluktan olmayan insanları yadırgaması doğal bir eğilimdir ve din bu eğilimi sistemli yöntemlerle işleyerek güçlendirir) bile dünyaya kötülük saçmakta etkin bir güç olabilir.

ZAMANLA DEĞİŞEN AHLAK ANLAYIŞI

Bu bölüm, ahlak anlayışımızı (aramızdaki dindarlar da dâhil) kutsal kitaplar sayesinde oluşturmadığımızı kanıtlamakla başlamıştı, her ne kadar bunun aksi düşünülüyor olsa da. O halde, doğru ve yanlış nasıl belirlemekteyiz? Bu soruyu yanıtlamadan önce sizi bir konuda aydınlatmak isterim; insanlar doğru ve yanlışın belirlenmesinde etkileşimli, ortak bir görüşten faydalanırlar: oldukça yaygın olan bir ortak görüş. Bu ortak görüşün din ile hiçbir ilişkisi yoktur. O kadar yaygındır ki çoğu dindara kadar yardım elini uzatır ve bu kişiler ahlaklarını kutsal metinlerden edindiklerini **zannetmeyi** sürdürürler. Afgan Taliban ve dengi, Amerikan Hıristiyanı gibi dikkate değer istisnalarla birlikte insanların çoğu, ahlaki ilkeler konusunda genel ve liberal bir ortak görüşe bağlılık gösterirler. Çoğumuz boş yere kendimizi zorlamayız; ifade özgürlüğüne inanırız ve tartışmalarımızda hemfikir olmadığımız zamanlarda bile bu değeri koruruz; vergilerimizi öderiz; aldatmayız, öldürmeyiz, ensest ilişkiye girmeyiz bize yapılmasını istemediği m iz şeyleri başkalarına yapmayız. Bu yararlı kuralların bazılarını kutsal kitaplarda rastlayabiliriz ancak bunlar iyi kalpli birisinin asla benimsemeyeceği diğer birçok bilginin arasında gizlidir: ve kutsal kitaplar iyi ilkeleri kötülerinden ayırmaya yarayan kıstasları içermez.

* Ortak görüşe dayalı ahlak kurallarını tanımlarken bunları ‘Yeni On Emir’ başlığı altında toplama yolunu seçebiliriz. Birçok kişi ve kurum bu çeşit girişimlerde bulundular. Burada dikkat çekici olan, bu kişi ve kurumların birbirine benzer sonuçlar üretmeye çalışmaları ve nitekim, elde ettikleri sonuçların yaşadıkları zaman diliminin özellikleriyle uyum içerisinde olmasıydı. İşte ateist bir vweb sitesinden bulduğum yeni bir dizi, çağdaş ‘Yeni On Emir.’⁵¹

- Düşünce ayrılıklarını asla sansurlama ya da yok etme; diğer insanların seninle aynı fikirde olmama haklarına daima saygı duy.
- öz deneyim ve mantığınla kendi bağımsız fikirlerim oluştur; başkalarının seni koru körüne idare etmelerine izin verme.
- Her şeyi sorgula.

Bu küçük koleksiyon büyük bir bilge, bir peygamber ya da profesyonel bir ahlakbilimcinin çalışması değildir. Bu daha ziyade, çağdaş ve güzel yaşantının prensiplerini bir araya getirmek için ilginç bir girişimde bulunan sıradan bir vweb günlükçüsünün icadıdır. Ve İncil esaslı On Emir’le kıyaslanabilir. Bu liste arama motorlarından birine, ‘Yeni On Emir’ ifadesini girdiğimde karşıma çıkan ilk listeydi ve daha fazlasını aramaya yönelmedim. Burada altını çizmek istediğim mesele, bunun herhangi sıradan, terbiyeli birisi tarafından üretilebilecek bir liste olmasıdır. Elbette herkes listedeki on başlığa harfi harfine uymak istemeyebilir, örneğin, filozof John Rawls buna şöyle bir ifade eklemek isteyebilir: ‘Kurallarınızı tasarlarken hiyerarşik konumunuzun değişebileceğini, bazen yukarılarda bazen aşağılarda olabileceğinizi aklınızdan hiç çıkarmayın.’ Yemek paylaşımı için uydurulmuş bir Inuit¹ sistemi, Rawls ilkesinin gerçek yaşama dair bir örneğidir: Eti parçalarına ayıran kişi en son yer.

Benim yarattığım On Emir listesinde yukarıdaki ilkelerden bazıları bulunabilirdi ancak ben ayrıca şu konulara da yer vermek istedim:

- Cinsel yaşantınızın tadını çıkarın (hiç kimseye zarar vermediği müddüce) ve diğer insanların da

kendi cinsel yaşantılarını malı remce yaşamalarına izni verin, eğilimleri her ne yönde olursa olsun ki bu sizi hiç ilgilendirmez.

- Cinsiyet, ırk ya da toplumsal farklılıklara davalı baskı ve ayrıcalık uygulamayınız.
- Çocuklarınızın beynini yıkamayınız. Onlara şahsi menfaatleri yönünde fikir yürütmeyi ve herhangi bir konuyla ilgili iddiaların nasıl değerlendirileceğini öğretin. Ve sizinkilerden farklı fikirler üretmeyi nasıl başaracaklarını anlatın.
- Sonsuza kadar yaşamayacağınızı aklınızdan çıkarmayarak günü değerlendirin.

Bu listedeki öncelik sırasını umursamayın. Gerçek şu ki insanlık kutsal kitaplar zamanından bu yana çok büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Tarih genelinde ve İncil'de epey imtiyazlı bir durum olan kölelik on dokuzuncu yüzyılın uygar uluslarında ortadan kaldırılmıştır. Günümüzde tüm uygar uluslar bir jüri ya da bir seçime katılan bir kadının verdiği oyun, bir erkeğin oyuyla aynı

' Inuit, kuzey kutbunda yalayan topluluklara verilen ad. *tj.m.*

değerde olduğunu artık kabul etmektedirler ki 1920'lerde yaşayan çoğunluk bu görüşte değildi. Bugünün aydınlanmış toplumların da, (daha açıkça, örneğin Suudi Arabistan'ın bulunmadığı bir kategorideki toplumlarda) kutsal kitap zamanlarının aksine, kadınlar artık bir eşya olarak görülmemektedir. Herhangi bir modern yasal sistemde, İbrahim çocuk istismarı suçundan dava edilirdi. Ve İbrahim planını tamamlayıp, oğlu Isaac'ı öldürseydi, onu birinci derece cinayet suçuyla yargıladık. Oysa o zamanın **âdetlerine** göre davranışı bütünüyle hayranlık uyandırıcıydı, çünkü Tanrı'nın emrine itaat ediyordu. Dindar ya da değil hepimiz, doğrular ve yanlışlar konusunda büyük ölçüde değişim gösterdik. Bu değişimin doğası ve harekete geçiren etmen nedir?

Her toplumda bir bakıma gizemli bir ortak görüş vardır ve her on yıllık süre zarfında değişim geçirir. Bu olgu için Almanca'dan geçen **Zcitgeist (her Jinarui jil bir ruh vardır** kelimesini kullanmak iddialı olmayacaktır. Dünya demokrasilerinde kadının oy verme ve seçilme hakkının artık evrensel bir hale geldiğini belirtmiştim ancak bu reform aslında şaşılacak derecede yakın geçmişlidir. işte çeşitli ülkelerin kadınlarının oy hakkı kazandıkları tarihlerden birkaçı:

Yeni Zelanda 1893 Avustralya 1902 Finlandiya 1906 Norveç İ 913 Amerika 1920 İngiltere 1928 Fransa 1945 Belçika 1916 İsviçre 1971 Kııveyr 2006

Yirminci yüzyıl içindeki bu tarihsel yayılım, değişen **anlayışm** bir göstergesidir. Bir diğer gösterge ırksal meseleler karşısındaki bakış açımızdır. Yirminci yüzyılın başlarında İngiltere'de yaşayan insanların neredeyse hepsi, (ve diğer ülkelerdeki büyük çoğunluk) günümüz normlarına göre yargılandıkları hiç kuşkusuz ırkçılık suçuyla karşı karşıya kalırlardı. O dönemin beyaz insanların çoğu, ritim duygusu hariç hemen her konuda siyah insanlardan daha üstün olduklarını düşünürlerdi (ve bu siyah ırklar birbirinden son derece farklı Afrika toplulukları, bunlardan bağımsız olan 1 lintliler ve ayrıca Avustralya ve Mclanczya topluluklarından oluşurdu). James Bond'un 1920'li yıllardaki benzeri, guleryüzüyle neşe saçan, çocuk kahramanı Bulldog Drummond idi. Drummond Zenci Çetesi

(The Black Gang) isimli macerasında, 'Yahudiler, yabancılar ve diğer ayak takımı ırklara' göndermeler yapar. Drummond, 'Turun Dişisi'nin (**The T'et/tJic of The Spcciest** kilir kısmında, akıllıca kılık değiştirerek, baş kötünün siyah? hizmetçisi Pedro olur. 'Pedro' gerçek kimliği Drummond'u dramatik biçimde açığa çıkarırken, hem okuyucuya hem de kötü adama şöyle süslenebilirdi: "Renim Pedro olduğumu zannediyorsun. Ancak benim siyaha boyanmış baş düşmanın Drummond olduğumu fark etmeliydin." Bunun yerine şu sözleri kullanır: "Her sakal sahte değildir fakat her zenci kokar. Bu sahte bir sakal değil kardeşim ama bu zenci kokmuyor. Sanırım burada bir tuhafılık var." Bu kitabı, yazılmasının üzerinden otuz yıl geçtikten sonra, 1950'li yıllarda okumuştum ve (hiç kuşku yok ki) bugün bile bir oğlan çocuğunun bu sahneyi beğenip taklit ederken arka plandaki ırkçılığı fark etmemesi hâlâ olasıdır. Ve günümüzde bu tür bir davranış hiç yakışık almazdı.

Thomas Henry Huxley kendi zamanının standartlarıyla, bir aydın ve liberal bir ilericiydi. Ancak onun zamanı bizim zamanımız gibi değildi ve 1871'de şu sözlerini kaleme aldı:

"Gerçeklerin farkında, mantıklı bir adam ortalama bir zencinin mükemmelin nlrında bir beyaz adamla eşit olduğuna inanmaz, Lğer gerçekten eşit değiller sc, bu ortalama zenci ve sivri çeneli (beyaz) akrabamız adil bir savaş ortamına davet edilip, kayırma ve baskı ortadan kaldırılrsa bile, zencinin kendisinden daha büyük İKyinli ve küçük çeneli rakibiyle başarıyla rekabet edebileceğine inanmak güçtür; bu, sertlikle değil ama fikirlerle çarpışılan bir karşılaşma olsa bile. Medeniyet hiyerarşisindeki en yüksek konumlar sonsuza kadar esmer kuzenlerimizin erişemeyecekleri yükseklikte olacaktır." "TM"

Aydın tarihçilerin eski açıklamaları yaşadıkları zamanın normlarına göre yorumlamadıkları bilinen bir gerçektir. Abiaham Lincoln, tıpkı Huxley gibi, zamanının ilerisinde bir insandı ancak diğer taraftan, ırksal konularla ilgili görüşleri bize modası geçmiş ırkçı fikirler olarak görünecektir. İşte 1858 senesinde Stephen A. Douglas ile yaptığı görüşmeden bir alıntı:

Şunu belirtmek isterim ki, ben şu ya da bu şekilde beyaz vc siyah ırklara toplumsal ve siyasi eşitlik getirecek bir düzeni hiçbir zaman savunmadım, savunmam; zencilere oy verme, jüri olma, devlet memurlu ğu ya da beyaz ırklarla evlilik yapabilme hakkı verme taraftarı olmadım, olmam; ve yine belirtmek isterim ki, tüm bunlara ek olarak, beyaz vc siyah ırklar ara1*1111 Yaralımı 245

sırdn belirgin fiziksel farklılıklar vardır ve bu farklılıklar öylesine vahimdir ki bu iki ırk sosyal ve siyasi eşitlikler göz önüne alındığında sonsuza kadar bir arada yaşayamayacaklardır. Birlikte yaşamamaları gereken ancak yine de birlikte yaşayan bu iki ırkın düzeninde, üst ve alt konum var olmak zorundadır ve ben tıpkı diğer herkes gibi bu üst konuma beyaz ırkın sahip olmasından yanayım."⁰⁷

Eğer I luxley ve Lincoln bizim çağımızda doğmuş ve eğitilmiş olsalardı, kendilerine ait olan bu Viktorya fikirleri ve kaypak ruh hallerinin karşısında bizimle birlikte dehşete kapılıp, sinerlerdi. Onların bu sözlerine yalnızca **anlayışın** nasıl şekil değiştirdiğini göstermek için yer verdim. Çağının en büyük liberal beyinlerinden birisi olan Huxley ve hatta, köleleri azad eden Lincoln bu tür sözler edebilmişlerse **ortalama** bir Viktorya dönemi kişinin neler söyleyebileceğini düşünün. On sekizinci yüzyıla yakından baktığımızda, elbette \Vashmgton, Jefferson ve diğer Aydınlanma Babalarının da birer köle sahibi olduğunu görürüz. Anlayış amansızca ilerledi ve biz bu değişimin gerçek bir olgu olduğunu unutup, hiç itiraz etmeden benimsedik.

Birçok farklı örnek vardır. Denizciler Mauritius kıyılarında ilk kez ayak basıp uysal dodo kuşlarını gördüklerinde, bu savunmasız kuşları sopa darbeleriyle öldürmekten başka bir eylem asla akıllarına gelemeydi. Kuşları yemeyi nmaçlamamışlardı (çünkü lezzetsiz oldukları biliniyordu.) Herhalde, savunmasız, uysal ve uçamayan bu kuşların kafalarına sopayla vurarak öldürmek o zamanlar önemli bir işti. Günümüzde bu tür davranışlar insanın aklının ucundan bile geçmez ve kasıtlı cinayet şöyle dursun, dodo kuşunun günümüzde yaşayan benzer bir türünün kazara dahi yok edilmesi, bir trajedi olarak değerlendirilir.

Buna benzer bir trajedi, bugünün kültürel çehresinin normlarıyla, 'Tazmanya kurdunun **CThylacmus.**) yakın geçmişte neslinin tükenmesiydi. Artık resimlerde yas tutan bu yaratıkların başına 1909 yılında ödül konmuştu. Viktorya çağına ait kitaplarda, Afrika'da bulunan 'fil', 'aslan' ve 'antilop' (tekel oldukları gözünüzden kaçmamıştır) hayvanları birer 'oyundurlar' ve oyunu oynamak için yapmanız gereken, hiç düşünmeden onları vurmaktır. Yemek için değil. Kendinizi savunmak için değil. 'Spor' için. Ancak artık **anlayış** farklılaştı. Zengin, keyfine düşkün 'sporcuların', hırslı Rover cipinin sağladığı güven hissiyle, vahşi hayvanları çeşitli silahlarla katledip, daha sonra öldürdükleri hayvanların içi doldurulmuş kafalarını evlerinde sergiledikleri herkesçe bilinir. Ancak bunun için çok para ödemeleri gerekir ve bu yüzden bu tür

sporlar pek rağbet görmez. Vahşi yaşamın ve çevrenin korunması artık ezici çoğunlukla kabul edilen bir kural olmuştur, tıpkı bir zamanlar sebt gününde çalışmamak ve putlardan sakınmak kurallarında olduğu gibi.

Canlı, hareketli dönem 60'lar, çağcıl özgür düşünce konusunda bir efsanedir. Ancak bu dönemin başlangıcında, bir dava avukatı **L.ady (.halterley'in Sevgilisi** isimli kitabın müstehcenlik duruşmasında jüriye şu soruyu yönel te bilmişti: "**Genç oğullarınızın ve de en az oğlanlar kadar kitap okuyabilen genç kızlarınızın** (bir avukatın böyle bir ifadeyi kullanmasına anlam verebiliyor musunuz?) bu kitabı okumalarını onaylar mıydınız? Bu, evinizde bulunabilecek bir kitap mıdır? Bu kitabı karınızın ve hatta hizmetçilerinizin okumasını arzular mıydınız?" Bu son etkileyici soru **anlayış** değişiminin hızının çarpıcı bir göstergesidir.

Amerika'nın Irak'ı işgali, büyük ölçüde sivil kayıp sonuçlarıyla itham edilmektedir oysa bu kayıplar İkinci Dünya Savaşındakilere kıyasla bir hayli düşüktür. Aslında bu durum, ahlaki değer normlarındaki istikrarlı değişimle açıklanabilir. Donald Rumsfeld gü nümüzde oldukça duygusuz ve tiksindirici bir insan olarak tanımlanabilir ancak eğer aynı ifadeleri İkinci Dünya Savaşı'nda kütlansaydı hiç şüphesiz onun kadın ruhlu bir liberal olduğunu düşünecektik. Aradan onlarca yıl geçti ve bu sırada bir şeyler değişti. Bu değişim hepimizi içine aldı ve dinle herhangi bir bağlantısı yoktu. Bir bakıma değişim din sayesinde değil, dine rağmen gerçekleşti.

Bu değişim çok tutarlı bir rota izledi ve çoğumuz bunun bir ilerleme olduğunda hemfikiriz. Kötülüğü hiç keşfedilmemiş bölgelere taşınmasıyla tanınan Adolf Hitler bile. Caligula¹ ya da Cengiz Han'ın zamanlarında göze çarpmazdı. Hitler elbette Cengiz Han'dan daha çok kişi öldürmüştür fakat Hitler'in elinin altında yirminci yüzyıl teknolojisi vardı. Ayrıca, Hitler kurban ertığı insanların 'yakınlarını ve sevdiklerini gözyaşları içinde' gördüğünde sizce hayatının en büyük **hazzını** yaşamış mıdır? Cengiz Han'ın bu keyfi yaşadığı aşikârdır. Biz Hitler'in kötülük derecesine günümüz normlarıyla karar veriyoruz ve ahlak **anlayışı** Caligula zamanından bu yana çok ilerlemiştir, tıpkı teknoloji gibi. Dolayısıyla Hitler'in yaptıkları yalnızca günümü/iin iyicil srandarrlarıyla incelendiğinde kötü bir intiba bırakır.

Benim çağımda, milyonlarca insan düşüncesizce üretilen al çaltıcı lakap ve ulusal klişeleri birbirlerine karşı kullanmakta hiçbir sakınca görmemiştir: Kurbağa, Wob (İtalyanlar için kullanılır, kasıntı, kabadayı anlamında), Dago (İtalyan. İspanyol asıllı kişi, Dicgo'nun değiştirilmiş hali), Hun (Barbar alman askeri).

Yıd⁵³

(Yahudi), Coon (Zenci), Nip (Japon), Wog (Ortadoğulu). Bu gibi kelimelerin kaybolduğunu iddia etmiyorum ama bu tür ifadeler artık duyarlı çevrelerde esfle karşılanmaktadır. 'Negro' sözcüğü, aşağılayıcı bir amacı olmamakla birlikte, bir İngilizce metnin hangi tarihte yazıldığını anlamakta kullanılabilir, önyargılar yazınsal bir eserin tarihinin belirlenmesinde sahiden de anlamlı ifşalardır. Saygın bir Cambridge ilahiyatçısı olan A.C.Bouquet, kitabı Karşılaştırmalı Din'in (**Comparatu'c Relignm**) İslam başlıklı bölümünde söze şu kelimelerle başlayabilmişti: "Sami, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında sanılanın aksine, doğuştan bir tektancı değildir. O bir animisttir (**cünha.**)" İrk saplantısı (medeniyet saplantısının aksine) ve bir topluluğu belirgin bir tekil zamir kullanımıyla tek 'tipe' indirgemek, hiçbir norm kapsamında tiksiniç değildir. Ancak değişen **anlayışın** bir diğer küçük göstergesidir. Bugün ne Cambridge'li bir ilahiyat profesörü ne de herhangi sıradan bir vatandaş bu sözcükleri kullanmaz. Değişen **adetlere** dair bu tarz incelikli ipuçları, bize Bouquet'nin bu kitabı en geç yirminci yüzyılın ortasında yazdığını belli eder. Gerçekten Bouquet bu kitabı 1941'de yazmıştır.

Bir kırk yıl daha geriye gittiğimizde normların değişimi gözle görülür bir gerçekliğe dönüşür. Daha önceki kitaplarımdan birinde

H. G.Wells'in ütopyik Yeni Cumhuriyet (**Ncu Rcpuhlic** kitabından alıntı yapmışım ve burada bunu tekrar etmeliyim çünkü dikkatinizi çekmek istediğim noktanın şok edici bir tanımını yapmıştır.

Ve Yem Cumhuriyet alt ırklara nasıl davranacak? Zcn çilere nasıl davranacak? ...peki ya sarı tenliler?... Ya hudiiir?... siyah ırklar, kahverengiler, kirli beyazlar ve sarı insanlar. Yem verim gereksinimlerine göre rağbet görmeyen bu insanlara 11e olacak? Aslında, dünya bir âlemdir ve merhametli bir kurum değildir ve sanıyorum ki bu insanlar gitmek zorunda kalacaklar... Ve bu Yeni Cumhuriyet adamlarının ahlak sistemi, yani dünyaya hâkim olacak ahlaki sisrem, ilk hedefte insanlık adına güzel, yararlı ve uygun olanın üretilmesini des tekleyecek şekilde düzenlenecektir; güzel ve güçlü bedenler, aydınlık ve etkili zihinler... Ve doğanın şimdiye kadar dünyanın şekillenmesinde izlediği yöntem kt bu yöntem sayesinde var olan zayıflığın yeni zayıflıklar tü retmesi önlenmiştir... ölümdür... Yeni Cumhuriyetin adamları... öldürmenin kayda değer bir eylem sayıldığı bir goruşu benimseyeceklerdir.

Bu 1902'de yazılmıştır ve Well\$ zamanının önde gelen ilericilerin dendi. 1902'de bu tür duygular geniş ölçüde kabul görmemekle birlikte, bir yemek partisinde uygun bir tartışma konusu olabilirdi.

Ancak çağdaş okurlar hu sözleri gördüklerinde korkudan nefesleri kesilir. Korkunç olduğu düşünülen Hitler'ın kendi zamanının **anla yışma** çok uzak olmadığını anlamalıyız. Bugünün geniş çerçevesinden bakıldığında elbette korkunç olduğu düşünülecektir. Anlayış hızla değişir; ve eğitimli kitle arasında, geniş bir zeminde paralel bir çizgi çizer.

Toplumsal bilinçteki bu düzenli ve toplu değişimlerin kaynağı nedir? Bu soruyu cevaplamak benim sorumluluğumda değildir. Benim amacım için, bu kaynağın kesinlikle din olmadığını bilmek yeterlidir. Kğer bir teori geliştirmem gerekseydi, aşağıdaki satırlarla işe koyulurdum. Değişen ahlak **anlayışının** geniş sayıda insan arasında nasıl bu kadar eş zamanlı olabildiğini açıklamamız gerekiyor; ve **anlayış** değişiminin istikrarlı rotasını da açıklamak zorundayız.

ilk olarak, bu kadar çok insanın nasıl eş zamanlı olarak değiştiğini açıklamalıyım. Değişim barlarda, yemeklerde ve sohbetlerde zihinden zihine aktarılır. Ayrıca kitaplar ve kitap incelemeleri, gazeteler ve televizyon yayınları ve günümüzde internet sayesinde geniş kitlelere yayılır. Ahlaki kurallardaki değişimler, başmakaleler, radyo talk sho\vlar, siyasi konuşmalar, standup komedyenlerinin argo sözleri, pembe dizilerin diyalogları, kanunları yapan parle menterlerin önerileri ve bunları yorumlayan yargıçların kararları sayesinde halka bildirilir. Bunu açıklamanın bir diğer yoluysa **mem** havuzundaki **mtm** frekanslarının değişiminden yola çıkmaktır ancak bunun ayrıntısına girmeyeceğim.

Bazılarımız ilerleyen ahlak **anlayışı** dalgasının bir parça gerisinde kalırız bazılarımız ise biraz daha ilerideyizdir. Ancak 21. Yüzyıl insanların çoğu tıpkı bir ekip gibidir ve Orta Çağ atalarımızdan ya da İbrahim zamanındaki aralarımızdan hatta 1920'ler gibi yakın geçmişte yaşamış insanlardan çok daha ileri bir durumdadır. Bu değişim dalgası ilerlemeye devam edecektir ve yüzyıl öncesinin ilerici ruhlu birisinin

fikirleri (T.H.Hmdey bunun açık bir örneğidir) sonraki yüzyılın geri kalmış zihinlerinin epey gerisinde kalacaktır. Elbette, ilerleme akıcı bir çizgide seyretmez lâkin bir testerenin kıvrımlarına benzer bir eğilim sergiler. Yerel ve geçici aksilikler gerçekleşir, tıpkı 2000'lerin başında ABD'nin Bush dönemi hükümetinden zarar görmesi gibi. Fakat daha geniş bir zaman aralığında ilerici akım kaçınılmazdır ve yoluna devam eder.

İlerlemenin istikrarlı bir yön çizmesi nasıl gerçekleşir? Bu konuda, zamanlarının ötesinde olan ve hiç yılmadan biz geriye kalanların kendileriyle birlikte ilerlememize destek veren birey önderlerin rolünü es geçmemeliyiz. Amerika'da, ırksal eşitlik görüşünü yükselişe geçirenler. Martin Luther King gibi yetenekli politika önderleri, eğlence sektörü önderleri, sporcular ve Paul Robeson,

Sidncy Poitier, Jesse Owens ve Jackie Robinson gibi diğer rol modelleri ve milli figürleridir. Kölelerin ve kadınların eşit haklar kazanması karizmatik önderler sayesinde meydana gelmiştir. Bu önderlerin kimileri dindardı; kimileriye değildi. Dindar olanlar bu güzel amelleri dindar oldukları için yaptılar. Diğerleri içinse dinin fazla bir önemi yoktu. Martin Luther King bir Hıristiyan olmasına rağmen, şiddetsiz sivil başkaldırı felsefesini Hıristiyan olmayan Gandhi'nin görüşlerinden türetmiştir.

Gelişmiş eğitim ve özellikle de giderek artan bir uzlaşma görüşü sayesinde her birimiz diğer ırklardan ve cinsiyetlerden bireylerle ortak bir konumu paylaştığımız fikrini benimsedik; bu iki faktör kutsal kitaplara dayalı değildir, biyoloji ve özellikle de evrimle ilgilidir. Dünya genelinde siyah ırkların ve kadınların. Nazi Almanya'sındaysa Yahudiler ve Çingenerin kötü muamele görmelerinin sebeplerinden birisi, bu insanların 'bütünüyle insan' olarak görülmemeleriydi. Filozof Peter Singer, Hayvanların Kurtuluşu'nda **Animal Liberation** şu görüşü en güzel sözlerle ifa etmiştir; insani davranışı takdir etmek için yeterli beyin gücüne sahip her türe bu şekilde davranmamızı sağlayacak, tür ötesi bir forma bürünmeliyiz. Belki de bu ahlak anlayışının gelecek yüzyıllarda alacağı yönü ima etmektedir. Bu, köleliğin kaldırılması ve kadınların eşit haklara sahip olması gibi daha eski reformların doğal bir ekstrapolasyonu (verilerden bilinmeye ulaşmak) olabilir.

Ahlak anlayışının yaygınca kararlaştırılmış bir rotada ilerlemesini daha ayrıntılı olarak açıklamakta, benim amatör psikoloji ve sosyoloji bilgim yetersiz kalacaktır. Benim amacım için, **ilerlediği ve** bu ilerlemeyi ne dinin ne de kutsal metinlerin sağlamadığını bilmek yeterli ve kanıtlı bir gerçektir. Bu ilerlemenin arkasında büyük ihtimalle tek bir etki yoktur. Bu yüzden Moore'un yasalarını şekillendiren, farklı etkilerin arasındaki karmaşık etkileşimden doğan bir etkiden söz edebiliriz ki bu bilgisayar gücündeki katıksal artışı tariflemekte kullanılır. İtici güç her ne olursa olsun, gözle görülür **anlayış** ilerlemesi gerçeği, iyi birisi olmakta ya da iyi olanın belirlenmesinde bir Tanrıya ihtiyacımız olduğu iddiasını yıkmak için yeter de artar.

PEKİ YA HITLER VE STALİN?

ONLAR ATEİST DEĞİLLER MİYDİ?

Anlayış ilerler ve bu ilerleme genellikle gelişmeye dönüktür. Anca daha önce de dediğim gibi, ilerlemenin grafiği akıcı bir çizgiye değil ama bir testerenin kıvrımlarına benzer çünkü bazen

korkunç geri dönüşler meydana gelir. Bu tür gerilemelerin en anlaşılma/. ve kötü olanları yirminci yüzyıl diktatörlerinin imzasını taşır. Hitler ve Stalin gibi adamların kötü amaçlarını ve bu amaçların gerçekleştirilmesinde faydalanılan muazzam gücü birbirinden ayrı tutmanın önemi büyüktür. Hitler'in görüş ve amaçlarının, Caligula'ninkilerden ya da katliam ustalıkları Noel Barber tarafından Altın Boynuz'un Efendisi'nde (**Lord of the Golden Horde**) tarif edilen Osmanlı sultanlarınkilerden daha zararlı olmadığı iddiamı bir kez daha belirtmek isterim. Aradaki tek fark, Hitler'in elinde yirminci yüzyıl silahları ve iletişim teknolojisinin bulunmasıydı. Kaldı ki Hitler ve Stalin her koşulda son derece kötü kişilerdi.

"Hitler ve Stalin ateistlerdi. Bu konuda ne söyleyeceksiniz?" Bu soru din konusunu tartışmaya açtığım hemen hemen her konferans ve elbette çoğu radyo sohbetinde karşıma çıkmıştır. Bu soru haşın ve kızgın bir tavırla yöneltilir ve iki genel sanı vardır: (1) Stalin ve Hitler ateisttir ancak (2) asıl mesele, yaptıkları korkunç şeyleri ateist oldukları için yapmış olmalarıdır. Birinci sanı, Stalin için gerçek ancak Hitler için şüphelidir. Ancak sanı (1) her koşulda yersizdir çünkü sanı (2) doğru değildir. Yersiz bir sanıdan (sanı 1) yola çıkıldığına göre, hiç kuşkusuz her iki iddia da mantıksızdır. Varsayalım Hitler ve Stalin'i ortak yönlen ateizmdi, ayrıca her ikisi de Saddam Hüseyin gibi bıyıklıydı. Kç? Odaklanmamız gereken nokta, kötü (ya da iyi) insanların dindar ya da ateist olup olmadıkları değildir. Şeytani zihinleri teker teker sayarak, dindar ve ateist kötülerin yoklamasını yapmanın peşinde koşamayız. Nazi kemer rokalarının üstünde 'Gott mit uns'^M yazması hiçbir şeyi kanıtlamaz çünkü bu konuyla ilgili pek çok iddianın enine boyuna tartışılması gerekir. Önemli olan, Hitler ve Stalin'in ateist olup olmadıkları değil, ateizmin insanları kötülük yapmakta sistematik olarak **etkileyip etkilemediğidir**.

Doğrusu Stalin'in ateist olduğu su götürmez bir gerçektir. Eğitimini bir Ortodoks ilahiyat fakültesinde aldı ve annesi her ne kadar oğlunun bir papaz olmasını istese de bu, hayal kırıklığının ötesine geçemeyen bir arzu olarak kaldı; Alan Bullock'a göre Stalin annesinin bu isteğini çok gülünç bulurmuş."*" Yetişkin Stalin belki de sırf bu papazlık eğitimi yüzünden, Kus Ortodoks Kilisesi, Hıristiyanlık ve dine karşı sert bir tutum içerisinde olmuştur. Ancak ateizm inancının Stalin'in acımasızlığını tetiklediğinc dair herhangi bir kanıt yoktur. Herhalde geçmişteki dinsel eğitimi de bu acımasızlığının bir nedeni olmamalı, tabii elbette ona mutlak imanın, ezici otoritenin ya da kanıtları hiçe sayan bir inancın kaçışında her ne olursa olsun saygıyla eğilmek gerektiği öğretilmediyse.

Hitler'in bir ateist olduğu efsanesi, büyük gayretlerle üretil' Tılın ili/iıulr. *td.H.*

r*ıın Y»ul*m Z^1

mış, çoğu insanın sorgulamadan inandığını ve de din savunucuları tarafından sistemli ve muhalif bir amaçla tazelenegelmış bir iddiadır. Gerçek olup olmadığı kesinlikle meçhuldür. Mitler Katolik bir ailenin üyesiydi ve çocukluğunda Katolik okulları ve kiliselerinde eğitim aldı. Elbette bu bizi çok açık bir sonuca ulaştırmaz: I lirler kolayca okulunu bırakabilirdi kı Stalin Tiflis İlahiyat Fakültesini terk etmesinin ardından Rus Ortodoksisini reddetmiştir. Fakat Mitler hiçbir zaman Katolisizmi resmen reddetmedi ve hayatı boyunca dindar kaldığına dair sinyaller verdi. Eğer Katolik değilse, görünen o ki bir tur ilahi takdire dayalı inancı vardı, örneğin Kavgam'da (*Mcm Kampf*) şöyle bir açıklaması vardır: “Birinci Dünya Savaşı'nın ilan edildiği haberini duyduğumda, hemen dizlerimin üstüne çöktüm ve Tanrı'ya, böyle bir zamanda bana yaşama şansı verdiği için tum kalbimle teşekkür etti m . A n c a k bunu 1914 yılında, henüz yirmi beş yaşındayken söylemişti. O andan sonra değişmiş olabilir mi?

1920'de Hitler otuz bir yaşındayken, yakın dostu Rudolf Hess, ki kendisi daha sonra Führer temsilcisi olacaktı, Bavyera Başbakanına bir mektup gönderir, “Herr Hitler'i çok iyi tanırım ve ona oldukça yakıным. Onun nadir yücelikte bir karakteri vardır, iliklerine kadar merhametle doludur, bir dindar ve sağlam bir Katoliktir.”^a/ Bu ifadeler için elbette şı yorum yapılabilir; Hess 'yüce karakterli' ve 'iliklerine kadar merhametli' sıfatlarını epeyce yanlış anladığından belki de 'sağlam bir Katolik' sıfatını da yanlış anlamış olabilir! I litler'i tarif ederken onun hemen hemen hiçbir sıfatının 'iyi' olduğunu söyleyemeyiz ve Mitlerin kesinlikle bir ateist olduğu görüşü duyduğum en cüretkâr ve gülünç iddialardan birisidir. Diğer birçok kaynaktaysa, Hirler'm kötü bir adam olduğu ve Hıristiyanlık iyi birisi olmayı aşladığından Hitler'ın bir Hıristiyan olmasının imkânsız olduğu (!) görüşü hâkimdir. Goering I lirler hakkındaki, 'yalnızca bir Katolik Almanya'yı birleştirebilir' düşüncesinde, sanırım inançlı bir Katolik'ten ziyade, Katolik olarak yetiştirilmiş bir kişiyi ima etmekteydi.

1933 yılında Berlin'deki bir konuşmasında I lirler şöyle demiştir, “Halkın bu bağlılığa ihtiyaç duyduğuna ve bunun bir eksiklik olduğuna inandık. Bundan dolayı, ateizm eğilimli harekete karşı bir savaş başlattık ve bu savaşta yalnızca birkaç teorik demeçle yetinmedik: sonuna kadar sürdürdük.”⁰¹^ Bu ifade yalnızca Hitler'in tıpkı çoğunluk gibi, 'inanca inandığının' bir göstergesi olabilir. Ancak diğer yandan, 1941 senesinde emir subayı General Gerhard Engel'e, “sonsuz kadar bir Katolik olarak kalmalıyım” demişti.

Mitler yaşamını samimi inançları olan bir Hıristiyan olarak sürdürmemiş olsa da Hıristiyanların uzatmalı geleneği “İsa katili Yahudiler” suçlamasının etkisi altına girmişti. 1923 senesinde

2^2 Kıuhanl Dankım

MünihMeki bir konuşmasında I lirler şu sözleri kullandı: “Yapılacak ilk iş, (Almanya’yı) ülkemizi mahveden Yahudilerden kurtarmaktır... Almanya'mızın Haç üstünde ölen İsa gibi acı çekmesini engellemek istiyoruz. John Tu lan d **Adolf Hitler: Son Biyografi** isimli kitabında, ‘son çözüm’ zamanında İlitler’in dinsel duruşundan bahseder:

“Hiyerarşik düzenini yadsımasına rağmen, hâlâ Roma Kilisesi’nin saygın bir üyesi olarak kalmış ve Yahudilerin Tanrı katili olduklarını aklından hiç çıkarmamıştır.

Bu sayede vicdan azabına kapılmadan imhayı gerçek (eştirdi çünkü o sadece Tanrının intikam alan eli rolünü üstlenmişti; en nihayetinde, yaptığı şeyler kişisel değildi ve acımasızlık olarak algılanamazdı.”

Yahudilere karşı kin duyan Hıristiyan görüşü, yalnızca bir Katolik geleneği değildir. Martin Luther şiddetli bir anti Sami idi. Solucanların Rçjimi’nde, “Yahudilerin hepsi Almanya’dan sınır dışı edilmelidir”* düşüncesini dile getirmiştir. Ve bir kitabın tamamını (**Yahudiler ve Hayatları üzerine; On t he Jet vs and thvir l.ives**) bu konuya ayırmıştır ki bu muhtemelen Hitler’i de etkilemiştir. Luther Yahudileri ‘Yılan Sülalesi’ olarak tanımlamış ve aynı ifade I lirler tarafından 1922 seneli bir konuşmada yinelenmiştir. Ayrıca bu konuşması esnasında Hitler bir Hıristiyan olduğunu birkaç kez tekrarlamıştır:

Bir Hıristiyan olarak Tanrımın ve Kurtarıcımın beni bir savaşçı olarak gördüğünü hissediyorum. Bir zamanlar birkaç yandaşıyla birlikte Yahudilerin gerçekte ne olduklarının farkına varan ve adamlarını onlara karşı savaşmak için bir araya getiren yalnız adamı hissediyorum. Ve hu adam bir kurban olarak değil ama bir savaşçı olarak mükemmeldi, işte bu Tanrı gerçeğidir! lamının en sonunda Kudretini kullanarak, tapınağı yılan sülalesinden ve engereklerden temizlemesini anlatan pasajı Hıristiyanlığı sınırsızca seven bir insan olarak okudum. lum dünya adına Yahudi zehrine • karşı verdiği savaş ııc kadar da olağanüstüydü. Şimdi, iki bin yıl sonra, Kanını Haçın üzerine akıtmasını en içten duygularıyla, hiç olmadığı kadar iyi anlıyorum.

Bir Hıristiyan olarak asla aldanmamalıyını ve görevim, doğruluk ve adalet için savaşmaktır... Ve doğru yolda olduğumun kanıtı her geçen gün büyüyen sıklığı tımı/.dır. Bir Hıristiyan olduğum için bu konuda kendi halkıma karşı bir sorumluluğum vardır. ^{11,1}

i*»! Y.ii.iu.il 253

lljlnmı T Ivl* Kitap Yt D(fti)*ıı Ahlak Anljyi | i

Hitler’in ‘yılan sülalesi’ ifadesini Luther’den yo da doğrudan Matr hew 3: 7’dt*n araklayıp araklamadığını bilemeyiz, ki Luther herhalde böyle yapmıştı. Mirler, Yahudilere yaptığı zulmün Tanrının isteğinin bir parçası olduğu konusunda *Mcitt Kamppâa* bir açıklama yapmıştır: “Sonuç itibariyle artık Yüce Yaraticının isteği doğrultusunda ilerlediğime inanmaktayım: *kendimi Yahudilere kar?: savunarak, Tanrtnm amacı için savaşmaktayım.*” Bunu 1925 yılında söylemişti. Aynı sözleri 1938 yılında Reichstag konuşmasında tekrarlardı ve tüm kariyeri boyunca benzer söylemlerde bulundu Bu gibi dinsel görüşleri Hitler’in kin dolu antiHıristiyan gc rüşlerini açığa kavuşturduğu *Tablc Talk*¹ daki sözleriyle tezat oluşur ve bu zıt görüşleri sekreteri tarafından kayda alınmıştır. Aş: ğıdaki sözlerin hepsini 1941 yılında dile getirmiştir:

Şu zamana dek insanlığı cıı ağır şekilde etkileyen felaket Hıristiyanlığın doğuşudur. Bolşevizm Hıristiyanlığın gayri meşru çocuğudur. Her ikisi de Yahudilerin icadıdır. Din meselesinde, kasıtlı bir yalan dünyaya Hıristiyanlık yoluyla sunulmuştur...

Eski dünyanın son derece saf, aydınlık ve huzurlu bir dünya olmasının nedeni o tarihlerde şu iki büyük beladan habersiz olunmasıdır: Frengi ve Hıristiyanlık.

Söylenecek söz kalmadığında, İtalyanlar ve İspanyolların 1 lıristiyanlık uyuşturucusundan kurtulmalarını dilemek adına hiçbir sebep bulamayız. Gelin bu illete karşı bağışıklı olan rek ulus biz olalım.

Hitler’in Söyleşi (**Mitler'* Tahlc Talk**) kitabı yukarıdaki^* benzer birçok ifade içerir. Genelde Hıristiyanlık ve Bolşevizmi m tutar ve ara sıra Kari Marx ve Aziz Paul arasındaki benzeri: kkJ dikkat çeker ki her ikisinin de Yahudi olduğunu asla unutmaz çİ Hitler tuhaf bir biçimde İsa’nın bir Yahudi

olmadığını pek kez dile getirmiştir.) Hitler'in 1941 senesinden sonra Hıristiyanlığı tanısapmış olması ya da Hıristiyanlıkla ilgili bir tür hayal kıt • İŞLİ yaşayarak, gözlerini açmış olması mümkün olabilir. Ya da ir İtrindeki bu belirgin çelişkilere dayanarak, Hitler'in her iki t •• da güvenemeveceği fırsatçı bir yalancı olduğunu öne sürebil: ..

Dostlarının ve bizzat kendisinin söylediklerinin 1 litler'in gerçek bir dindar olmadığı ve sadece yandaşlarının hislerini alaycılıkla sömürdüğü savunulabilir. "Din halkı sak mak için mükemmel bir araçtır" diyen Napolyon ve "Halk gerçekleri yansıttığını düşünürken, bilgiler bunun bir yalan, • ticiler ise yararlı bir araç olduğunu söylerler" diyen filozof ile aynı fikirdeydi belki de. Hiç kimse Hitler'in bu kadar s yetsiz birisi olamayacağını iddia edemez. Eğer dindarlık ta gerçek hedefi yalnızca yandaş edinmek olsaydı şunu unutmamalıyız ki I lider vahşet eylemlerini tek başına gerçekleştirmemiştir. Korkunç eylemler aslında askerler ve subayları tarafından uygulanmıştır ki bu kişilerin çoğu hiç kuşkusuz Hıristiyandı. Aslında Alman halkının Hıristiyanlığı tartıştığımız varsayımın temelini oluşturur; Hitler'in sözümona dinsel icraatlarındaki ikiyüzlülüğü ifşa eden bir varsayım! Ya da belki de Hitler Hıristiyanlık için sahte bir sempati sergilemesinin zorunlu olduğunu düşündü çünkü aksi takdirde sunduğu rejim kilise'den alması gereken desteği alamayacaktı. Bu destek çeşitli yollarla kendisini belli etti ve buna Papa Pius XII'nin Nazi karşıtı bir duruş almayı ısrarlıca reddetmesi dâhildir; ve bu modern kilise için göze çarpan bir utanç konusudur. Hitler'in Hıristiyanlıkla ilgili beyanları ya samimiydi ya da Alman Hıristiyanların ve Katolik Kilisesinin işbirliğini etkin bir şekilde kazanmak için dindar bir Hıristiyan numarası yaptı. 1 İer iki koşulda da, Hitler rejiminin kötülüklerine ateizmin yol açtığım iddia etmek epey yersiz olacaktır.

Hitler I İristiyanlığa sövüp saydığı zamanlarda bile Providen ce (*Taunum reva doğanın koruyucu rubanı juci* dilini kullanma yı asla ihmal etmemiştir: gizemli bir vasıtanın kendisini Almanya'ya önderlik etmek ve ilahi bir görevi gerçekleştirmek için seçtiğine inanmıştı. Bu vasıtayı bazen **Tanrı** olarak tanımlardı, bazen de Pro **vidence**. *Anschluss*'tan ⁵⁴ sonra, Hitler 1938'de Vivana'ya zaferle döndüğünde, ihtiyatlı bir maske altında Tanrfyı ima eden sevinçli bir konuşma yaptı: "Reich'e buradan bir oğlan çocuğu gönderme uin Tanrının isteği olduğuna inanıyorum, böylece çocuk büyüye cek, ulusun lideri olacak şekilde yetiştirilecek ve bu sayede vatanını kurtarabilecekti.

Kasım 1939'da Münih'deki siikasarıten güç bela kurtulduğunda. I litler **Providencce** a olan güvenini yeniden ifade etti; Tanrı müdahale ederek onun programını değiştirmiş ve hayatını kurtarmıştı: "Şimdi keyfim tamamen yerinde. Bürgerbraukeller'den² her zamankinden erken ayrılmamın gerçek nedeni. **Tanrının** amacıma ulaşmamı sağlamak için verdiği destekdir."/„¹ Bu başarısız suikast girişiminin ardından Münih Başpiskoposu, Kardinal Michael Fa ulhaber, Kathcdralde bir **Te Deum**³ okunması emrini verdi, "Başpiskoposluk adına Fuhrer'in hayırlı kurtuluşu için Tanrıya teşekkür etmeliyiz." Daha sonra I litler'in bazı yandaşları Goebbels'in de desteğiyle Naziliği kendilerine has bir dine uyarlamakta hiç tereddüt etmediler. Birleşik ticaret birliği önderi tarafından yazılan aşağıdaki pasaj tıpkı bir duaya benzer. I Iatta ve hatta bu satırlarda 1 İristiyan Tanrısının Duası ("Babamız") ya da öğretisindeki ahenk yardır;

¹ Avusturya'nın Almanya'ya katılması. *eJ.n.*

'Münih'te bulunan ve Naillerin kullandığı bir otel mahzeni.

'Tanrıya dua etmek İçlı okunun bir Hırimvan ilahin, *fer.it.*

B' 'uu ' İvi ' Kitap »t Utoıcsı Ahlak Anlamı

Adolf Hitler! Sadece sana bağılıyız! Su zamanda yeminimizi tazelemek arzusundayız: Bu dünyada yalnızca Adolf Hitler'c inanırız. Ulusal Sosyalizmin halkımız için yegâne kurtarıcı inanç olduğuna inanırız. Gök yüzünde bir Tanrı olduğuna, bizi yarattığına, bize yol gösterdiğine, bi/.c emirler verdiğine ve bizi açıkça kutsadığına inanırız. Ve biz bu Tann'nın Adolf Hitler'i bı zim için gönderdiğine inanırız ki böylelikle Almanya sonsuza dek yaşayacak bir ülke halini alacaktır./M,/

Stalin bir ateistti ve Hitler büyük ihtimalle değildi; fakat, eğer bir ateist olsaydı bile HitlerStalin tartışmasının can alıcı noktası oldukça basittir. Bazı ateistler kötü eylemler sergileyebilir ancak b_ kötülükleri ateizm adına yapmazlar. Stalin ve I Hitler sırasıyla dogmatik ve doktriner Marksizm adına amansız kötülükler yapmışlardır ve bununla birlikte, akliselimden uzak, bilimle bağdaşmavar bir öjenik' teori, Wagnerci' zırvalarıyla yaydagelmiştir. Din savları gerçekten de din adına yapılmıştır ve bu riir savaşlar tar te korkutucu derecede sıktır. Ben ateizm adına yapılmış herhangi bir savaşı aklıma getiremiyorum ki neden böyle bir savaş olsun. • Savaşlar ekonomik hırslar, siyasi tutkular, etnik ya da ırksal > yargılar, keskin kindarlık, intikam ya da bir ulusun yapısına, c: bir tür vatansever inançla başlar. Bir savaşın fitilini ateşeyebilecekds bir diğer gerçekçi motivasyon ise, bir insanın sarsılmaz bir biç > de kendi inancını tek gerçek inanç olarak görmesidir ve bu g< _ . rakip dinlerin tüm kâfir ve takipçilerini ölüm cezasına mahkûm eden ve aleni bir şekilde, Tann'nın askerlerinin doğrudan cennr::: gideceklerini vaat eden bir kutsal kitapla desteklenir. Sam I hrris bu konuyla ilgili olarak İnancın Sonu *The End of Faith* is *TM'* kitabında deyim yerindeyse hedefi tam on ikiden vurur:

Dinsel inancın tehlikesi, sıradan insanların çılgınlık meyvelerini toplamalarına ve bu meyvelerin **kutsal** olduklarına inanmasına imkân vermesidir. Her yeni neslin çocuklarına dinsel konuların diğer konular gibi haklı çıkarılmasına gerek duyulmadığı öğretildiğinden, medeniyetler hâlâ akılsız ordularıyla dolup taşmaktadır. Bugün bile birbirimizi eski literatüre dayanarak öldürmekleyiz. Bundan daha üzücü ve saçma bir şev olabilir mi?

Bir düşünün, hangi insan *inançsızlığı* uğruna savaşmak ister? ⁵⁵ 1

BÖLÜM 8

Dinin Sakıncası Nedir?

Neden Düşman Olmak Gerekir?

"Din, insanları günün bar anı, yaptığımız her hareketi gökyüzünden izleyen görünmez bir adamın varlığına inandırmıştır. Ve bu görünmez adamın on maddelik özel bir listesi vardır, sizden bunları yapmamızı ister. Eğer bunlardan herhangi birisini yaparsanız, sizi sonsuza kadar kalacağımız özel bir yere gönderir; burası ateş ve dumanla kaplıdır, işkence ve ızdırabın yuvasıdır. Tanrı, sizi buraya gönderirken yanmanızı, acı çekmenizi, boğulmanızı, feryat etmenizi ve sonsuza kadar ağlamanızı ister... Ama Sizi Sever!"

G E O R G E C A R L I N

Yapım gereği yüzleşmelerden pek huylanmam. Karşıt fikir belirtmeye dayalı bir tartışmanın gerçeğin ortaya çıkarılmasında sağlam hır yol olmadığını düşünürüm ve bu yüzden bu tür resmi tartışmalara katılmam için sunulan tekliflerini hiç düşünmeden geri çeviririm. Bir keresimle, eski York Başpiskoposuyla bir söyleşi için Edinburgh'a davet edildim. Bundan onur duyarak gitmeyi kabul ettim. Buluşmanın gerçekleşmesinden kısa bir süre sonra, dindar fizikçi Russel Stannard bununla ilgili **Observer**'a yazdığı bir şikâyet mektubunu kitabı 'Tatırı'yı Defetmek mi?'de tekrar kaleme aldı:

Beyefendi, sinsice sırtan 'Tanrı Bilimin Görkeminden Sonra Gelir' manşetinizin akabinde bilim muhabiriniz bize, bilim ve din üzerine bir tartışmada Richard Dawkins'ın York Piskoposuna 'ağır bir entellektüel yenilgi yaşattığını' bildirmiş. 'Keyifle gülümseyen ateistler' ifadesine başvuran muhabiriniz ayrıca şöyle bir sonuca varmış, 'Aslanlar 10: Hıristiyanlar 0.*

Stannard **Observer**'a suçlamalar yağdırırken, kendisiyle birlikte Birmingham Piskoposu ve ünlü kozmolog Sör Hermann Bondi ile Royal Society'de daha sonraki bir tarihte yaptığımız görüşmeye hiç değinilmemiş olmasına dikkat çekiyor. öncelikle, bu görüşme muhalif bir tartışma ortamı yaratmak adına *düzenlenmemiştir* ve bu sayede yapıcı sonuçlar çıkarılmıştı. Dolayısıyla bence Stannard'ın savunulabilir tek yönü, karşıt fikir yarışırma formatına karşı olmasıdır. Doğrusu, Bir Şeytan'ın Papazı A Devil's Chaplain kitabımda açıkladığım sebeplerden ötürü yaradılışçılarla hiçbir zaman tartışmam.¹

Gladyatör karşılaşmalarını sevmememe rağmen, bir şekilde, bir din karşıtı savaşçısı olarak ün kazanmış durumdayım. Tanrının var olmadığı ve ahlaklı olmak için dine ihtiyacımız olmadığı fikrini onaylayan, ayrıca, ahlak ve inancın kaynağının dinsel olmayan terimlerle açıklanmasının mümkün olduğunu düşünen arkadaşlarım maalesef kafaları karışmış olarak hana geri dönerler. Neden hı kadar düşmansın? Gerçekten dinde yanlış olan nedir? Din, etkin biçimde savaşmamızı gerektirecek kadar zararlı mı? Neden, Boğa ve Akrep takım yıldızında olan kristal enerji ve ley hizalarına kendini bırakıp yaşamın tadını çıkarmıyorsun? Tüm bunlar zararsız ayrıntılar değil mi?

Şunu hemen söylemeliyim ki, benim ya da diğer ateistlerin dm karşısında ara sıra takındığımız bu düşmanca tavır sadece kelimelerle sınırlıdır. Ben ilahiyat kaynaklı bir anlaşmazlık yüzünden hiçbir yere bomba atmayacağım, kimsenin kafasını kesmeyeceğim, kimseye taş fırlatmayacağım, kimseyi çarpmıya gerip yakmayacağım, kimse ve işkence etmeyeceğim veya gökdelenlere uçakla çarpmayacağım.

Ancak, her zaman olduğu gibi, muhatabım tartışmanın bu şekilde noktalanmasına izin vermeyecek ve örneğin, bana şöyle bir soru yöneltecektir: “Düşmanlığın seni aşırı tutucu bir ateist yapmaz mı? Sen de tıpkı incirdekiler gibi, kendi yolunda tutucusun.** Kana sıklıkla yöneltilen bu aşırı tutuculuk suçlamasından bir an önce kurtulmalıyım çünkü üzücüdür ki iyiden iyiye yaygınlaşmaya başladı.

AŞIRI TUTUCULUK VE BİLİMİN ALTÜST EDİLMESİ

Tutucular gerçekleri bir kutsal kitaptan okuyarak öğrendikleri için daima haklı olduklarını düşünürler ve peşin fikirli olarak hiçbir şeyin inançlarını sarsamayacağını beyan ederler. Kutsal kitabın sunduğu gerçek bir aksiyomdur, bir muhakeme sürecinin son ürünü değildir. Tutuculara göre, kitap gerçeği anlatır ve bilimsel kanıtlarla kitaptaki doğruların çeliştiği durumlarda çöpe atılması gereken kitap değil, kanıttır. Bunların aksine, bir bilimadamı olarak ben doğruların (mesela evrim) kutsal kitaplarda değil, incelediğim bilimsel kanıtlarda olduğunun bilincindeyim. Bu ikisi arasında gerçekten önemli farklar vardır. Evrimle ilgili kitaplar kutsal değildir ve güvenilirliklerini bu yolla kazanmazlar. Bu kitaplara inanılrlık vasfı kazandıran etmen, çarpıcı çoklukta ve karşılaştırmalı olarak desteklenmiş kanıtların bir arada sunulmasıdır. Prensipte her okuyucu bu tur kitapları eline alıp, kanıtları gözden geçirebilir. Bununla birlikte, eğer bir bilim kitabında herhangi yanlış bir bilgiye yer verilmişse bu er ya da geç farkedilecek ve kitabın sonraki baskılarında bu hata olmayacaktır. Ne hikmettir ki hiçbir zaman kutsal kitaplarda düzeltilmesi gereken yanlışlıklar ortaya çıkmaz.

Filozoflar, özellikle de yetersiz felsefi bilgisi olan amatörler ve hatta ‘kültürel bağıntıcılık’ virüsü kapmış olanlar, bu noktada can sıkıcı bir kırmızı bayrak kaldırabilirler: bir bilimadamının *bilimsel kanıt* olan inancı başlıbaşma bir tutucu inanç konusudur. Bu iddiayı birçok kez çürüttüm, ancak söylediklerimi kısaca tekrar edeceğim. 1 lepimiz kafalarımızın üzerindeki amatör felsefeci şapkalarıyla, hangi meslekten olursak olalım kendi kanıtlarımızı üretiriz. Eğer ben bir cinayet zanlısıysam ve iddia makamı avukatı bana sert bir üslupla cinayet gecesi gerçekten Chicago’da olup olmadığımı soruyorsa, şöyle bir felsefik bahaneyle işin içinden sıyrılmam mümkün değildir: “Bu sorunun yanıtı, ‘Gerçekten’ demekle neyi kastettiğinize bağlı.” İnsanbilimsel. bağıntıcıl bir mazeretle de kurtulamam: “Yalnızca Kovboylara özgü bilimsel hislcrinizin belirttiği şekilde Chicago’daydım. Bongolese dilinde tamamen farklı bir ‘de, da’ kullanımını vardır şöyle

ki, eğer si/ keçinin kurutulmuş testis çorbasından enfiye çekmesini bilen bir ustaysanız, işte ancak o zaman gerçekten bir yer *de* bulunu yorsunuz demektir.

Bilimadamları, 'gerçeği' çeşitli kuramsal yöntemlerle tanımlamaya çalışırken tutucu bir izlenim bırakıyor olabilirler. Ama zaten herkes böyledir. "Evrim gerçektir" dediğimde, "Yeni Zellanda'nın güney yarımkürede olduğu gerçektir" dediğimde olduğumdan daha tutucu değilimdir. Evrime inanırız çünkü bilimsel kanıtla doğrulanmıştır ve yeni bir kanıt bu gerçeği çürütürse bir gecede bu inancımızdan vazgeçeriz. Gerçek bir tutucu asla bunu söyleyemez.

Tutuculuk kolaylıkla tutkuyla karıştırılabilir. Evrimi tutucu bir yaradılışçının karşısında savunurken tutkulu görünebilirim ancak bunun sebebi kişisel bir rekabet hissi sergilemek değildir. Tutkulu görünmemin asıl sebebi, evrim lehindeki kanıtların ezici seviyede güçlü olması ve rakibimin bunu bir türlü görememesidir; ya da çok daha alışıldık olanı, bunu görmeyi reddetmesidir. Çünkü evrim onun kutsal kitabıyla çelişen bir gerçektir. Zavallı tutucuların ve etkiledikleri kişilerin ne kadar *eksik* olduklarını düşündüğümde tutkum bir ka daha artar. Evrim gerçekleri diğer birçok bilimsel gerçek gibi, zihni kurcalayan, etkileyici ve güzel gerçeklerdir; bu güzelliklerin eksikliğiyle ölmek ne kadar üzücü! Bu durum elbette tutkumu ateşler. Nasıl ateşlemeyecekti? Ancak evrime olan inancım ne tutuculuktur ne de bir tür bağlılıktır çünkü fikrimin güncel bir kanıtla değişebileceğinin farkındayım ve bu kanıt bir gün ortaya çıkarsa görüşlerimi değiştirmekten mutluluk duyarım.

Bu konuyla ilgili bir olay daha önce meydana gelmişti. Üniversite öğrencisi olduğum yıllarda, Oxford Üniversitesi I İavvanbilimi Bölümü'nün ünlü ve deneyimli üyelerinden birisinin hikâyesine tanık olmuştum. Bu şahıs senelerce Golgi aygıtının' olmadığına tutkuyla inanmış ve bunu öğrencilerine aktarmıştı: ona göre bu bir yapay doku, bir yanılsamaydı. O yıllarda Hayvanbilimi bölümündeki herkesin keyifle katıldığı bir etkinlik vardı, her pazartesi, öğleden sonra ziyarete gelen konferansçıların araştırma konuşmaları dinlenirdi. Yine bir pazartesi günüydü ve bu sefer konuşma yapacak kişi Amerikalı bir hücre biyologuydu ve konferansın konusu Golgi aygıtının gerçekliğini bütünüyle ortaya koyan bir kanıt üzerineydi. Konferans bittiğinde yaşlı adam hızla konuşma kürsüsüne yaklaştı ve Amerikalının elini sıkarak ona (tutkuyla) şöyle dedi "Sevgili dostum, sana çok teşekkür ederim. Bu geçen elli senede bir hayli yanılmışım." Coşkuyla alkışladık. Tutucular asla bunu yapamazlar. Pratikte bütün bilime damları da öyle. Ancak yine de bunu bir ideal olarak görüp, sözde bağlılık gösterirler; politikacılar ise bu tarz bir itirafı genellikle do ' **Bir hrctrr orfpneli. Çdcirdrtfe yjkui ventriyolun civarında bulunan kanalıcık ve ktccik cıvının rJ.n 2ÖÖ Rı.KJı.İ Dantum** ncklik olarak görürler. Si/.inle paylaştığım bu anımı hatırladığımda hâlâ duyulanırım ve boğazım düğümlenir.

Bir bilimadamı olarak tutucu inanca karşı düşmanım çünkü bu eğilimdeki bir inanç her zaman bilimsel girişimin onunu tıkar. Din bize görüşlerimizi değiştirmememiz gerektiğini ve ayrıca, kavranması mümkün, ilgi uyandırıcı konuların keşfedilmesini arzulamamayı öğretir. Dm bilimin düzenini bozar ve kişinin idrak kabiliyetini baltalar. Bununla ilgili bildiğim en üzücü örnek, şu sıralar Tennessee eyaletinin Dayton şehrindeki Bryan Üniversitesi Köken Araştırmaları Merkezi'ni **(the Çenter fnr Origins Rescjrch!** yöneten Amerikalı jeolog Kurt Wise hakkındadır. Bryan Üniversitesi adını \William Jen nings Bryan'dan almıştır ki kendisi fen öğretmeni John Scopes'un 1925 Dayton 'Maymun Davasında'⁵⁶ savcıydı. Wise, gerçek bir üniversitenin jeoloji profesörü olma hayalini gerçekleştirebilirdi. Oksi moronik' parolasını \web sitesinde teşhir eden Bryan üniversitesi hiç kuşkusuz, parolası 'Titiz düşün' olan gerçek bir üniversitenin yerini tutamaz: 'Titiz ve Incil'e dayalı düşün.' Aslında \Vise, Chicago Üniversitesinde gerçek bir jeoloji derecesi elde etmiş ve bu başarısını Stephen Jav Gould'un öğrencisi olarak, Harvard'da aldığı iki yüksek jeoloji ve paleontoloji derecesiyle desteklemişti. Son derece nitelikli ve geleceği gerçekten parlak, genç bir bilimadamıydı ve daima bilim sel öğretimin ve uygun bir üniversitede araştırma yapma ideallerinin peşinde koştu.

Ardından felaket zinciri başladı. Kendi kendine, zihninde yarattığı bir tuzağa düştü. Tutucu bir dinsel yetiştirilme tarzıyla zayıflamış ve fena halde huzuru kaçmış beyni onu Dünya'nın yaşının on bin yıldan

daha az olduğunu düşünmeye sürükledi (Chicago ve Harvard'daki jeolojik öğreniminin konusu.) Dini ve bilimi arasında kafa kafaya bir çarpışına olduğunu kabul edemeyecek kadar kültürlü ve zeki ve zihnindeki bu savaş, endişesini giderek arttırıyordu. Bir gün bu baskıya daha fazla dayanamadı ve bir makasla meseleyi kökünden halletmeye koyuldu. Eline bir İncil aldı ve sahiden, bilimsel dünya görüşünün doğrularıyla çelişen tüm satırları kesti, eğer bilim doğruyu söylüyorsa tüm bu satırları unutulmalıydı. Bu derinlemesine açık yürekli ve zahmetli uygulamanın ardından İncilden geriye pek bir şey kalmamıştı:

Kutsal Kitap sayfalarını ve hatta sayfa kenarlarındaki boşlukları incelerken şunu fark ettim; evrim ve kutsal kitap arasında bir seçim yapmam gerekiyordu. Ya Kutsal Kitap doğru, evrim yanlış ya da evrim doğru ve İncil'i fırlatmam gerekiyor du... İçte o gece Tanrının Sözü'ne inandım ve buna aykırı olanı. evrim de dahil her şeyi aklımdan sildim. Sonra, derin bir keder hissine bürünerek, bilime dair lütn umutlarımı ve hayallerimi ateşe attım.

Hu çok dokunaklı bulduğum bir hikâyedir; Hayran olduğum (iniği aygıtı hikâyesi beni mutluluk gözyaşlarına boğar. Kurt Wise'in hikâyesiyse kalbimi sızlatır; yürek parçalayıcı ve aşağılık bir durum. Wise kariyeri ve mutluluğuna kendi kendine zarar verdi ki bu çok gereksiz ve kurtulması kolay bir ruh haliydi, lek yapması gereken İncil'i atmaktı. Ya da tıpkı ilahiyatçıların yaptığı gibi, onu sembolik ya da alegorik olarak yorumlamalıydı. Bunları elinin tersiyle bir kenara itti ve tutucu bir eyleme girişip, tüm hayalleri ve umutlarının yanı sıra bilim, ispat ve mantığı çöpe attı.

Belki de Kurt Wise tutucular arasında eşsiz bir dürüstlük anla yışı sergilemişti; tahrip edici, acı verici, şok edici bir dürüstlük. Ona Tetnplcton ödülü'nü verin; bu ödülü gerçekten hak eden ilk dürüst kişi olabilir. Wise'in tutumu, inançları bilimsel kanıtlarla çelişen tutucuların, gizliden gizliye ürettikleri fikirlere bir örnek teşkil eder Sözlerini nasıl bitirdiğine kulak verelim:

Genç bir dünyayı onaylamak için her ne kadar bilimsel gerekçelere ihtiyaç duysak da. ben genç bir dünyaya manan bir yaradılışıym çünkü bu benim Kutsal Kitap anlayışına girer. Seneler öncesinde üniversitede bir öğrenciyken profesörlerimle de paylaştığım gibi, eğer bir gün, evrendeki tüm karınlar ya radikalizmin yanlış olduğunu ispatlar bir konum belirtirlerse, bunu ilk kabul edecek kişi ben olacağım ama yine de bir yara dılışçı olmaktan vazgeçmeyeceğim çünkü zaten Tanrının Sözü bunu gerektirir. Bu tarafta saf tutmalıyım."*

Wise sanki, yazılarını Wittenberg'teki bir kilisenin kapısına çivileyen Luther'den alıntı yapmış gibi görünür fakat bana daha çok Geor ge Orvell'in 1984 isimli kitabındaki Winston Smith'i hatırlatıyor Smith, "Eğer Büyük Birader ff/g **Hrvthcr** öyledir derse, iki artı iki beş eder" görüşünün benimsenmesi için umutsuzca mücadele etmiştir. Lâkin Winston'a işkence edilmişti. Wise'in iki zıt fikre inanması, fiziksel işkence zorlamasıyla değil dinsel sadakat zorlamasıyla çıka gelmiştir (ki dinsel sadakat zorlaması bazı insanlar için en az işkence kadar etkilidir): tartışmaya açık bir tür zihinsel işkence. Kurt Wise'a yaptıklarından ötürü dine düşmanım. Ve eğer Harvard mezunu bir jeologa bunu yapabildiysc daha a/ yetenekli ve donanımlı sıradan insanlara neler yapabileceğini düşünün.

262 Kidurıl lı«Lım

Tutucu din, sayısız masum, iyi niyetli ve hevesli genç beyne yönelik bilimsel öğretimi yıkmanın tutkusuyla hareket eder. Tutucu olmayan, 'duyarlı' din bunu yapmıyor olabilir. Ancak, çok küçük yaşlardaki çocuklara sorgusuz sadakatin bir erdem olduğunu öğreterek dünyayı tutucular için güvenli bir yer haline getirir.

SAL'TÇILIĞIN KARANLIK YÜZÜ

Bir önceki bölümde, değişen ahlak anlayışını açıklamaya çalışırken, liberal, aydın ve saygın insanların genel ortak görüşünden bahset miştim. Ümit verici bir varsayımda bulunup, her birimizin bu ortak görüşü benimsediğimizi iddia ermiştim ki bazılarımız diğerlerine kıyasla daha fazla benimseriz. Ve dindar olsun olmasın insanların çoğunun büyük olasılıkla bu kitabı okumuş olduklarını belirtmiştim. Ancak elbette, herkes bu ortak görüşü benimsemez (ve herkes benim kitabımı okumak istemeyebilir.)

Saltçılığın günümüzde yok olmaya uzak olduğu inkâr edilmez bir gerçektir. Dürüst olunursa saltçılık, günümüzde çok geniş sayıda kişinin zihninde hüküm sürmektedir ve bunun en tehlikeli örneklerine Müslüman dünyasında ve başlangıç aşamasındaki Amerikan teokrasisinde (Kevin Phillips'in aynı isimdeki kitabını okuyun) rastlarız. Saltçılığın temelleri neredeyse her za man güçlü dinsel sadakate dayanır ve bu mantık ışığında, dinin dünya üzerindeki kötülüklerin etkin bir kaynağı olduğunu söyleyebiliriz.

Eski Ahir'deki en sert cezalardan biri, dine küfretme suçunun cezasıdır. Bazı ülkelerde bu ceza hâlâ yürürlüktedir. Pakistan ceza kanununun 295C maddesi bu 'suç' için idam cezasını öngörür. 18 Ağustos 2001 *de, bir tıp doktoru ve bir okutman olan Dr. Younis Shaikh, dine küfretme suçundan ölüm cezasına mahkûm edilmişti. Tek suçu, öğrencilerine Muhammed peygamberin kırk yaşına gelip, İslam dinini icat etmeden önce bir Müslüman olmadığı söylemekti, öğrencilerinden on bir tanesi bu 'saldırısından*' ötürü öğretmenlerini otoritelere şikâyet ettiler. Pakistan'daki dine küfretme kanunu genelde ülkede yaşayan Hıristiyanlar için başvurulan bir yasadır, tıpkı Augustine Ashiq 'Kingri' Masih'in 2000 yılında Faisalabad'da ölüm cezasına çarptırılmasında olduğu gibi. Masih bir Hıristiyan olduğu için Müslüman sevgilisiyle evlenmesine izin verilmemişti ve (inanılmazdır ki) Pakistan (ve İslam dünyası) kanunlarına göre Müslüman bir kadının gayrimuslim bir erkekle evlenmesi yasaktır. Bu yüzden Masih İslam dinine geçmeye çalıştı ancak bunun sonrasındaysa temel islami nedenlerden ötürü bu girişimi için de suçlandı. Elimdeki rapora göre asıl suçunun bu girişimiyle ya da peygamber hakkındaki

Tuut Yanıİrm

sözleriyle ilgili olup olmadığı dahi belli değildir. Her halükârda on bu eylemi, kanunları dinsel bağnazlıktan arınmış herhangi bir ülke ölüm cezası gerektirecek türden bir suç değildi.

2006'da Afganistan'da Abdul Rahman, Hıristiyanlığa geçir A suçundan ölüm cezası almıştır. Birisini öldürmüş müdür? Birsini, canını yakmış mıdır? I lırsızlık yapmış mıdır? 1 herhangi bir zarar vermiş midir? Hayır. Sadece fikrini değiştirmiştir. İçten ve mahrem ır görüş değişikliği yapmıştır. Ülkesindeki yönetim grubunun lıoş madiği bazı **düşünceleri** aklına sokmuştur. Ve unutmayın, Taliban Afganistan'ından bahsetmiyorum. Burası Amerika önderliğinde koalisyondun kurduğu, Hamid Karzai'nin 'düşünce özgürlüğü' kaz.*' iniş Afganistan'ıydı. Bay Rahman sonuç itibariyle, şiddetli uluslar* ra sı baskı sayesinde idamdan kurtuldu, ancak akıl hastası olduğ. söylemek zorunda kaldı. Şimdi İtalya'da koruma altına alınmayı t. lep ediyor çünkü tslami görevlerini gerçekleştirmeye hevesli hağna. laı tarafından katledilmekten korkuyor. İnancından dönme suçuna karşı idam cezası bâlâ 'özgür düşünceli' Afganistan'ın **anayasasın** . bulunan bir fıkradır. Unutmayın ki, inanç değiştirmek kişi ya da m ke karşı gerçek bir zarar niteliği taşımamaktadır. George Or\vei 19X4 terminolojisini kullanırsak, katıksız bir düşünce suçudur ve 1 laını kanunlar nezdinde verilen resmi ceza idamdır. Cezanın fiilen uv gulandığı bir örnekte, Sadiq Abdul Karim Malallah, 3 Eylül 1992 din değiştirme ve dine küfretmekten resmen suçlu bulunmuş ve ardı* dan Suudi Arabistan'da balkın önünde boynu vurulmuştur./M7/

Bölüm l'de bahsettiğim İngiltere'nin önde gelen 'ılımlı' Müs inanlarından Sör Iqbal Sacranie ile bir keresinde televizyonda yay m lamın bir görüşmem olmuştu. Onunla din değiştirmeve idam cezı verilmesi üzerine tartıştık. Manevralar yaptı, lafı geveledi ancak *_ nun yanlışlığını ne yalanlayabildi ne de kınadı. Bunun önemsiz **ir** ayrıntı olduğunu iddia ederek sürekli konuyu değiştirmeye çabala.: Bu adam, sağlıklı 'inancılararası ilişkiler* kurmasıyla İngiliz bükün r tarafından şövalye unvanına layık görülmüştü.

Hıristiyan dünyasında da ne yazık ki benzer durumlar söz kor sudur. İngiltere'de 1922 gibi yakın bir geçmişte. John \Villiam G r dine küfrettiği için dokuz ay boyunca ağır işe mahkûm edilmiş İsa'yı bir palyaçoyla kıyaslamıştı. İnanılmazdır ki, dine küfretme sljs İngiltere anayasasında bâlâ yer almaktadır""* ve 2005 senesinde, * Hıristiyan topluluğu, BBC kanalının **Jerry Springer, the Opera** riını yayınlaması yüzünden dine küfretme davası açmıştır.

Son yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde 'Amerikan T ban' ifadesi sıkça kullanılır oldu ve hızlı bir Google taramasıyla r düzineden fazla vweb sitesinde bu tabirin geçtiğini görebilirsiniz. I siteler Amerikan din önderleri ve din merkezli siyasetçilerin kul!

jıkları ifadelere yer vermekte ve bunlar, tüyler ürpertici biçimde Afgan Taliban'm, Ayetullah Humeyni'nin ve Suudi Arabistan'ın Vahabî otoritelerinin bağnazlığını, insafsız gaddarlığını ve düpedüz iğrençliğini anımsatmaktadır. 'The American Taliban' isimli web sitesi, bu akılsız ve iğrenç alıntılar için zengin bir kaynaktır. İlk olarak (Amerikan meslektaşlarım bunun bir eğlence konusu olmadığı hususunda beni uyardılar) **The Onion** gazetesinden keşfedilen Ann Coulter isimli birinin sözlerine yer verilmiştir: "Onların ülkelerini stila etmeliyiz, önderlerini öldürmeliyiz ve hepsini Hıristiyan yapmalıyız."⁵⁶ Sitedeki diğer inciler ise şöyle; Milletvekili Bob Dornan, "Gay² kelimesini 'Got AIDS Yel?' (Hala AIDS olmadın mı?) cümlesinin akronimi olmadığı sürece kullanmayın." General William G. Boykin, "George Bush, Amerika Birleşik Devletlerindeki seçmeyle in çoğunluğunun oyuyla seçilmemiştir, ona bu görevi Tanrı atfetmiştir.* Ve daha yaşlı birisi olan, Ronald Reagan'ın iç işleri bakanının miti çevre politikası: "Çevreyi korumamız gerekmemektedir. İsa'nın Dirilişinin eli kulağındadır." Afgan Taliban ve Amerikan Taliban, insanlar kutsal metinleri gerçek sayıp, ciddiye aldıklarında doğacak sonuçlara birer örnek teşkil eder. Bu örnekler bski Ahit teokrasisinin etkisi altındaki yaşamın korkunçluğunu kavramamızı sağlayacak canlandırmalar olarak görülebilir. Kimberly Blaker'in Aşırılığın remelleri: Amerika'daki Hıristiyan Sağ **The Iumiamenbils of b.xtrc ısm: The C! K/yh in 1 rn rmi**) isimli kitabı, Hıristiyan Taliban {kitapta farklı bir isim seçilmiş) tehdidinin bir kitabı doldurmaya verecek gerçeklerinin ayrıntılı açıklamasıdır.

İNANÇ VE EŞCİNSELLİK

Taliban dönemindeki Afganistan'da eşcinsellik için verilen resmi ceza idamdı ve zevkli bir yöntem izlenerek, kurban canlı canlı bir duvarın altında ezilirdi, eşcinsellik 'suçu' başlıbaşına mahrem bir eylemdir. Birbirlerini onaylamış ve hiç kimseye zarar vermeyen yetişkinler tarafından uygulanır ve biz bir kez daha dinsel saltçılığın klasik bir izciliğiyle karşı karşıya kalırız. Benim ülkemin de bu konuda gurur duyulacak bir yanı yoktur. Gizli eşcinsellik İngiltere'de (hayret vericidir ki) 1967 senesine kadar ceza gerektiren suçlar kapsamındaydı. 1954 yılında İngiliz matematikçi Alan Turing, ki "bilgisayarın babası" unvanı için John von Neumann ile birlikte adaydır, özel hayatında eşcinsel davranış sergilemesiyle suç işlediğine karar verildiğinde

AuPiukju parodi tJ.n.

Esiuicl. tJ.n.

lamı Yanıtın 2.6')

kendisini öldürmüştü. Turing'in l)ir tank tarafından itilen bir duvarın altında canlı canlı czilındığını inkâr edemeyiz. Ona bir seçim hakkı sunulmuştu: Ya hapisanede iki yıl geçirecek (hapisanede diğer tutukluların ona nasıl davranacağını tahmin edebilirsiniz) ya da b) dizi hormon enjeksiyonu yapılacaktı ki bu kimyasal bir hadım etme operasyonuna eşdeğerdi ve göğüslerinin büyümesine neden olacaktı. Bu durumda, nihai ve kişisel seçimi içine siyanür enjekte ettiği b) elmayı yemek oldu."⁵⁷

Alman Enigma kodlarının kırılmasında kilit zekâ olan Turing. Nazi'lerin alt edilmesinde Eisenhower ya da Churchill'den. tartışma ya açık olarak daha büyük bir katkı sağlamıştır. Turing ve Bletchley Park'daki ⁵⁷ 'Ultra' iş arkadaşlarına şükürler olsun ki savaş alanındaki müttefik kuvvetlerin generalleri, savaşın uzun periyodları boyunca Alman generallerinin ayrıntılı laktiklerinden haberdar oldular ve Almanlar bu planları uygulamaya kovamadan önlemler alındı. Savaşı; bitmesiyle, Turing'in görevi artık "top secret" olmaktan çıktı ve b) noktaya gelindiğinde Turing bir ulus kahramanı olarak ağırlanıp, ş valye unvanına layık görülmeliydi. Bunun yerine, bu kibar, kekeç, di merkezli deha yok edildi, hem de hiç kimseye zararı dokunmayan gizlilikle işlediği bir 'suç' yüzünden. Böylece, din eksenli ahlak tacirinin en aşikâr özelliğinin diğer insanların özel hayatlarında yaptıkları (ve hatta düşündüklerine) tutkuyla kafayı takmak olduğu gördük.

"Amerikan Taliban"*ının eşcinsellik karşısındaki tutumu dinsel saltçılıktan kaynaklanır. Liberty

Üniversitesinin kurucusu Jerry Falwell'in sözlerine kulak verelim: "AIDS Tanrının sadece eşcinseller için gönderdiği bir ceza değildir. Tanrının bu cezası aynı zamana eşcinsellere göz yuman toplumlar içindir.*"^{1,2,1} Bu tarz insanlarda i gözüme çarpan özellik muhteşem Hıristiyan merhametidir. Nasıl bı; seçmen defalarca Senatör Jesse Helms (Kuzey Carolina Cumhuriyeti: çışi) gibi hasta ruhlu bir bağnaza oy verebilir? Helms kışu rezil il.: deleri kullanmış birisidir: **"The New York Times** ve **Washington Post**: eşcinsellerle doludur. O kurumlarda çalışan hemen hemen herkes a gay ya da lezbiyendir." ^J: Yanıt, sanıyorum ki, ahlakı kısıtlı din • terimlerle yorumlayan ve kendisiyle aynı saltçı inancı paylaşmayanları bir tehdit olarak gören seçmenlerdir.

Hıristiyan Koalisyonu'nun kurucusu Pat Robertson'dan dahi önce bahsetmiştim. 1988'de Başkanlık için Cumhuriyetçi partinin ciddi bir adayydı ve kampanyasında çalışmak üzere üç milyonu fazla gönüllü kazandı, artı, kayda değer miktarda sermaye: nşığı ki alıntılarının bütünüyle onun karakterini yansıttığı düşünülduğünde

rahatsız edici hır destek seviyesi: “[Eşcinselleri kiliselere gelip, kilise hizmetlerini dağıtmak isterler ve etrafa kanlarını saçarak herkese AIDS bulaştırmak ve papazların suratına tükürmek isterler.” “|Planlı Ebeveynlik] çocuklara zina yapmayı öğretmektir, erişkinlere eşini aldatmayı, her türden hayvanla cinsel ilişkiye girmeyi, eşcinselliği, lezbiyenliği öğretmektir; Incil'in yasakladığı her şeyi öğretmektir.” Kobertson’un kadınlarla ilgili düşünceleri de ayrıca Afgan Taliban’ın kararmış kalplerim ısıtacak cinstendir: “Bunu duymak hanımefendilere ağır gelecektir biliyorum ancak eğer evlenirsiniz, bir erkeğin kocanızın başkanlığını kabul etmişsiniz demektir. Isa Mesih evin lideridir ve koca, karının lideridir ve bu hiçbir zaman değişmez.”

Hıristiyan Politik Hareketi Katolikler Başkanı Gary Potter şunu demişti: “Hıristiyan çoğunluk bu ülkenin yönetimini ele geçirdiğinde, şeytani kiliseler kalmayacaktır. Pornografi serbestçe dağıtılacaktır. Eşcinsel hakları diye bir şey artık konuşulmayacaktır. Hıristiyan çoğunluk kontrolü ele geçirdiğinde, çoğulculuk (birkaç dinin bir arada bulunması) ahlaksız ve kötü sıfatını alacak yönetim hiç kimseye kötülük etme hakkı tanımayacaktır.” ‘Kötülük’, alıntıda açıkça anlaşıldığı üzere, insanlar için kötü sonuçlar doğuracak şeyler yapmak anlamına gelmiyor. Kastedilen, *1 Hıristiyan çoğunluğun’ özel beğenileriyle bağdaşmayan mahrem düşünce ve eylemlerdir.

\Vestboro Vaftiz Kilisesi Papazı Fred Phelps eşcinsellere karşı sabit fikirli bir nefret güden bir diğer nüfuzlu vaizdir. Marthian Luther King’in dul kalmış eşi öldüğünde, Papaz Fred onun cenaze töreninde şöyle bir bildiri buldu: “Tanrı ib...lerden ve ib...liğe izin verenlerden öğrenir! Dolayısıyla, Tanrı Coretta Scott King’den öğreniyor ve şimdi ona kurtçukların asla ölmediği ve ateşin asla dinmediği yerde ateş ve kükürt içinde acı çektiriyor ve azabının dumanı sonsuza kadar artıyor.^{1m,m} Fred Phelps’in bir kaçık olduğu elbette akla gelebilir ancak bu kaçık paralarını kullanabileceği bir yığın insan tarafından desteklenir. Kendi vcb sitesine göre, Phelps 1991 yılından beri ABD, Kanada, Ürdün ve Irak’ta düzenlediği 22.000 eşcinsellik karşı gösteride (Bu da, ortalama her dört günde bir gösteri eder) ‘AIDS İÇİN TANRIYA ŞÜKÜRLER OLSUN’ gibi ifadeler içeren pankartlar açtırmıştır. Web sitesinin bilhassa büyüleyici bir köşesi, olmuş olan eşcinsellerin isimleriyle birlikte cehennemde kaç gündür yanmakta olduğunun otomatik çetelesinin tutulduğu köşedir.

Eşcinsellik için sergilenen tutum dinsel inanç yoluyla aşılana ıhlak türünün ne olduğu konusunda epey aydınlatıcıdır. Eşit ölçüde aydınlatıcı bir başka örnek, kürtaj ve insan hayatının kutsallığıdır.

İNANÇ VE İNSAN HAYATININ KUTSALLIĞI

İnsan embriyosu, insan yaşamının örneğidir. Bu nedenle, saltçı din darlarına göre, kürtaj açıkça yanlıştır: bebek cinayetidir. Bu konu hakkında, bir fıkradan farksızmış izlenimi bırakan gözlemime katı lır mısınız bilmem ama. embriyo seviyesindeki yaşamı sona erdirmenin ateşli bir tavırla karşısında olanların çoğu görünen o ki yetişkin yaşamları sona erdirmek konusunda oldukça gayretli görünmektedirler. (Adil olmalı gerekirse bu söylediğim herkes için geçerli bir kural olmayıp, kürtajı en sert şekilde reddeden Roman Katolikleri’ncc uygulanmamaktadır.) Ancak diğer taraftan yeniden doğmuş olan Cîorge W. Bush, günümüz dinsel egemenliğinin tipik bir örneğidir. O ve onun gibi olanlar insan hayatının gözüpek savunucularıdır, elbette savundukları hayat embriyo seviyesindeyse (ya da ölümcül bir hastalıkla boğuşan bir yaşamsa); harta bu kişiler birçok hayvan kurtaracağı kesin olan tıbbi araştırmaları önlemeye kadar giderler.^{1,24} İdam cezasının karşısında olmak adına en aşikâr zemin insan yaşamına saygıdır. 1976 senesinden bu yana. Yüksek Mahkeme idam cezası yasağım iptal edip, cezayı tekrar yürürlüğe koyduğundan beri, Teksas, ABD’deki tüm elli eyalette meydana gelen bütün idam cezası uygulamalarının üçte birinden sorumlu hale gelmiştir. Ve Bush’un yönetimindeki ülke, tarihte eşi görülmemiş sayıda infaza tanıklık etmiştir, ortalama bir değerle her dokuz günde bir idam. O belki de sadece görevini yapıp, ülkenin kanunlarını uygulamıştır.^{Kf/} Ancak eğer öyleyse, CNN gazetecisi Tucker Carlson’un yaptığı ünlü röportajı nasıl değerlendireceğiz? Bizzat idam cezasını destekleyen Carl sonu. Bush’un idam sırası gelmiş bir kadın tutukluyu “giülinç” bir üslupla taklit etmesi karşısında şaşkınlığım gizleyememişti ki kadın idamın ertelenmesi için valiye yalvarmıştı: “Lütfen,” Bush alaycı, sahte bir umutsuzlukla

dudaklarım büzer, “Beni öldürmeyin.

Bu kadın eğer bir zamanlar bir embriyo olduğunu hatırlatsaydı belki de Bush kendisini daha fazla onun yerine koyabilirdi. Embriyolar için duyulan derin endişe görünüşe göre gerçekten birçok inanç insanı üzerinde çok tuhaf bir etki bırakıyor. Calcutta Anne Tercsa Nobel Barış ödülü’nu alırken yaptığı bir konuşma sırasında inanılması güç şu sözleri etmiştir: “Barışın en büyük düşmanı kürtajdır.” Ne? Bu kadar budalaca bir fikir öne süren bir kadını hangi konuda, nasıl ciddiye alıp ona bir Nobel ödülü verdiniz? Dindarlık taslayan ikiyüzlü Rahibe Teresa’nu kandırdığı kişiler, Christopher I. Iitchens’in kitabı Misyoner Pozisyonu: Teoride ve Pratikte Rahibe Teresa **The Missionary Posture: Mother Teresa in Theory and Practice**) okumalıdır.⁵⁸

Amerikan Taliban'a dönelim ve Kurtarma Operasyonunun kurucusu Randall Terry'nin sözlerini dinleyelim. Bu, kürtaşı destekleyenlerin gözünü korkutmak için kurulmuş bir örgüttür. "Ben ya da benim gibiler bu ülkeyi yok ermeye başladığımızda, bir an önce sıvış sanız iyi edersiniz çünkü sizi arayıp bulacağız, sizi yargılayacağız ve sizi infaz edeceğiz. Şaka yapmıyorum. Yargılama ve infaz etme işlemleriyle bizzat ilgileneceğimden hiç kuşkunuz olmasın." Terry burada kürtaşı yapan doktorları ima ediyordu ve ilhamını İristivanlıktan aldığı diğer iradelerinde gun gibi ortadadır:

bizden açıkça bir hoşgörüsüzlük dalgasıyla baştan aşağı yıkan manızı isliyorum. Sizden bir düşmanlık dalgasıyla yıkanmanızı istiyorum. F.vct. nefret iyidir... Hedefimiz bir Hıristiyan milleti olmaktır. Incil'in bize verdiği bir görevimiz var. Tanrı bizi seçti, bu ülkeyi fethetmemiz için. Sakın bir dönem istemiyoruz. Çoğulculuk (birçok din) istemiyoruz.

İdealimiz oldukça açık. Tanrı'nın kanunları, yanı On Emir üzerine kurulu bir Hıristiyan ulus olmak zorundayız. Mazeret kabul etmiyoruz.^{1,2}

Ancak bir İristiyan faşizmi olarak adlandırılabilir bu başarma hırsı bütünüyle Amerikan Taliban'a özgüdür. Bu, dünyanın farklı bölgelerindeki birçok kışı tarafından coşkuyla rağbet edinilen İslami faşizmin neredeyse birebir örtüşen eşdeğeridir. Randall Terry henüz siyasi güç kazanmamış birisidir. Fakat Amerikan siyasi sahnesini gözlemleyen birisi, bunlar yazıldığı sırada (2006), iyimserliğim koruyamayacaktır.

Bir neticeci ya da bir faydacının kürtaşı meselesine çok farklı bir bakış açısıyla yaklaşması mümkündür; acıyı ölçerek. Kürtaşı esnasında embriyo acı çeker mi? (Embriyo, henüz bir sinir sistemi gelişmeden muhtemelen acı çekmez. Ve eğer bir sinir sistemi gelişmiş olsa bile, bir mezbahada can veren yetişkin bir inek kadar acı çekmediği kesindir.) Kürtaşı olamayan hamile bir kadın ya da kadının ailesi, bu durumdan ötürü acı çeker mi? Bu bir hayli olasıdır; ve her koşulda, embriyonun bir sinir sistemi olmadığı düşünülduğünde, annenin yeterince gelişmiş sinir sisteminin bir seçim hakkı olması gerekli değil midir?

Bir neticeci hiç şüphesiz kürtaşı karşılı savunmalar türetebilir. Neticeciler 'kaçamak' savunmalar uydurabilirler (ki bunu yapmalarını istemem.) örneğin; Embriyolar acı çekmiyor olabilir ancak insan yaşamının alınmasını tolere eden bir kültür, bir süre sonra haddini aşma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir: tüm bunlar nerede noktalanacak? Bebeklerin öldürülmesiyle mi? Doğurma anı kuralları belirlenmesinde doğal bir sınır temin eder ve sırf bu sebeple, embriyo

T›nn Ynttlem z6t)

gelişiminin başlarında böyle bir anı bulmanın çok güç olduğu iddia edilebilir. Bu yüzden, kaçamak savunmalar bizi doğurma anma faydacılığın vereceğinden daha fazla önem vermeye yönlendirebilirdi.

ötenazi karşıtı savunmalar da kaçamak ifadelerle düzenlenebilir. Şimdi bir ahlak felsefecisinin şöyle bir söz eniğini varsayalım: "Eğer doktorların ölümcül hastaların ızdırabma son vermelerine izin verirseniz şunu göreceksiniz, herkes, parasını almak için ninesini üstünde tepinerek öldürecektir. Biz filozoflar saltçılık konusunda kemale ermişizdir ancak toplum 'öldürmemelisin' gibi salt kuralların temin ettiği disipline gerek duyar, aksi takdirde insanlar nerede duracaklarını bilemezler. Bazı koşullar altında saltçılık, ideal olmaya çok uzak olmayan bir dünyadaki tüm uygunsuz mantıklarda, naif neti ccilikler daha iyi **sonuçlat** verebilir! Biz filozoflar, zaten ölmüş ve İmıun için yas tutulmamış insanların (mesela otobanların öldürdüğü sokak berduşları) yemek niyetine kullanılmalarını önlemek için çok uğraşmış olabiliriz. Ancak kaçamak savunma mantığıyla bakacak olursak, yamyamlık karşıtı saltçı tabu asla kaybedilmemesi gereken bir değer olarak karşımıza çıkar."

Kaçamak savunmalar, neticecilcriu yeni bir anlam kattıkları bir tür dolaysız saltçılığın ürünü olabilir. Ancak dindar kürtaşı düşmanları kaçamak savunmalarla uğraşmazlar. Onlar için sorun çok daha yalıdır. Embriyo bir 'bebektir', onu öldürmek cinayettir ve bu böy İcdir: tartışma bitmiştir. Bu saltçı duruş farklı birçok sorun yaratır, öncelikle, tıp biliminin ilerlemesinde büyük etkisi olmasına rağmen embriyonik kök hücre araştırmaları durdurulmalıdır, çünkü bu araştırma embriyonik hücrelerin ölmelerine yol açar. Toplumun yapay döllenmeyi çoktan benimsediğini düşündüğümüzde buradaki tutarsızlık ortaya çıkar, ki

yapay döllenmede doktorlar her zaman kadınları fazla yumurta üretmeleri konusunda teŖvik ederler ve bu yumur talar vücut dıŖında döllenir. Onlarca yaŖayabilir zigot üretilbilir ve bunlardan iki ya da üç tanesi daha sonra, rahme nakledilir. Buradaki beklenti, bunlardan bir, belki iki tanesinin yaŖamayı sürdürmesidir. Bundan ötürü, yapay döllenme bu iki aŖamalı prosedürle embriyoları öldürür ve toplum genellikle bunu bir sorun olarak değerlendirmez. Yapay döllenme yirmi beŖ yıldan bu yana ocuk sahibi olamayan çiftlerin mutluluk kaynağı olmuŖ standart bir prosedürdür.

Oysa dindar saltıların yapay döllenme ile ilgili sorunları bitmez. 3 Haziran 2005 tarihli **The Guardian** gazetesi ‘‘Hıristiyan iftler ya pay döllenme yöntemi yüzünden ıskartaya çıkarılan embriyoları kurtarmak için seferber oldular’’ baŖlıęı altındaki bir makaleyle tuhaf bir öyküyü betimlemiŖtir. Bu hikâye yapay döllenme kliniklerinde fazlalık embriyoları ‘kurtarmayı’ hedef belirlemiŖ Karranccikleri isimli bir organizasyon hakkındaydı. \Xashington Eyaletinden bir kadın.

21 O Ruhani Dankını

“Tanrının bizi bu embriyolardan (çocuklardan) birisine yaşama şansı vermeyi denememiz için çağırdığını hissettik” dedi, lâkin kendi dördüncü çocuğu ‘muhafazakâr Hıristiyanlar ve tüp bebeklerin beklenmedik ittifakından’ meydana gelmişti. Embriyolar için derin endişe duyan kocasıysa bir kilise kademlisinden şöyle bir tavsiye alacaktı, “Eğer köleleri özgür bırakmak istiyorsan, bazen köle tüccarıyla bir anlaşma yapman gerekebilir.” Bu insanlar, yaratılan embriyoların çoğunun kendiliğinden vücuttan atıldığını bilselerdi bu konuda ne söyleyebilirlerdi? Bu en iyi tanımla, bir tur doğal ‘kalite kontrolü’ olarak görülebilir.

Bazı dindar zihinler, bir mikroskopik hücre kümesini öldürmek le tamamen yetişkin bir doktoru öldürmek arasındaki ahlaki farkı göremeyecek durumdadır. Bu bölümde Randall Terry’nin ‘Kurtarma Operasyonundan’ bahsetmiştim. Mark Juergensmeyer, iirkinç kitabı Tanrının Zihnindeki Korku’da (1mor uı ibr VIw<7 o/ (»od), Peder Michael Brav ve arkadaşı Peder Paul Hill’in ellerinde bir pankart taşırken çekilmiş fotoğraflarına yer vermiştir: “Masum bebeklerin öl durulmesini engellemek yanlış mıdır?” Bu fotoğraf karesinde, her ikisi de sevimlice gülümseyen, ıvı giyimli hazırlık sınıfı öğrencileri gibi dinamik ve hoş bir portre çizmişlerdi ve tuhaf tuhaf bakan delilerden eser yoktu. Hâlbuki kürta kliniklerini ateşe verenler bu ikisi ve Tanrının Ordusu’ndaki arkadaşlarından başkası değildi ve bu kişiler doktorları öldürme sebeplerini açıkça beyan etmişlerdi. 29 Temmuz 1994’de Paul I iill bir pompalı tüfikle Dr. John Brirton ve koruması James Barrett’i Pensacola, Florida’da Britton’un kliniğinin önünde öldürmüştü. Akabinde, Hill doktoru ‘masum bebeklerin’ olası ölümlerinin öniiue geçmek için öldürdüğünü söyleyerek polise teslim olmuştu.

Michael Bray bu gibi eylemleri açık açık savunmakta ve bunları yüksek ahlaki amaçlar diye nitelemektedir ki bu görüşünü din başlıklı televizyon belgeselim için kendisiyle Colorado Springs’de halka açık bir parkta röportaj yaparken fark ettim.¹ Kürtaj meselesine el atmadan önce, Brav’e birkaç Ön soru yönelterek onun İncil temelli ahlakını tartmak istedim. İncil kanunlarının eşini aldatanların taşlanarak öldürülmesini emrettiğini vurguladım. Ondan beklentim, bu özgün örneğin karşısında renginin atıp, bunu yalanlamasıydı ancak kendisi beni oldukça şaşırttı. Zina yapanların idam edilmesi gerektiğini belirlen bu kuralı mutlulukla onaylıyordu. Daha sonra, Bray’in tam desteğim alan Paul Hill’in kuralları tam anlamıyla yerine getirmediğini ve kendi kanunlarını uygulayarak bir doktor öldürdüğünü söyledim. Brav din adamı arkadaşını tıpkı Juergfcısmeyer ile yaptığı röportajda kullandığı ifadelerle savundu; intikam amaçlı işlenen hır cinayetle

Hayvanlan tıbbı jra>ttmılar K"< kullanan Inlı» nisanlarını pıMctlr ıdıılı rtrrı liiiyv.ni haklan «.IVUIIMLII lıırı farksız Itır vııfcvrk alıl,ıl ı unutulun ıldı^uııı mır nırlılılılr.

(mesela emekli olmuş bir doktorun öldürülmesi) faal bir doktorun, 'bebekleri düzenli olarak öldürmesini'* engellemek için işlenen cinayet arasındaki ayrımı vurguladı. Akabinde ona, hiç kuşkusuz Paul Hill'in inançlarının samimi olduklarını onay laya bileceğimizi, ancak herkesin bölgedeki kanunlara riayet etmek yerine kişisel görüşlere daya narak kendi kanunlarını uygulamayı seçtiğinde toplumun korkunç bir anarşiye sürükleneceğini söyledim. Doğru olan, bu konuyla ilgili kanunları demokratik yollarla değiştirmeye çabalamak değil midir? Bray şöyle karşılık verdi: "Aslında bu gerçekten güvenilir kanunlarımız olmadığı zaman karşımıza çıkan bir sorundur; mesela şu meşhur kürtaj hakkı kanunu meselesinde yaşadığımız gibi, kanunlar taraflı insanlar tarafından, kaypakça üretildiklerinde yargıçlar bunları halka empoze ederler..." Bunun sonrasında, Amerikan anayasası ve kanunların nereden kaynaklandığı hakkında bir tartışmaya giriştik. Bray'in bu tür meseleler karşındaki tutumu bana İngiltere'de yaşayan kavgacı Müslümanları hatırlattı. Bu kişiler yaşadıkları ülkenin yasalaşmış demokratik kanunlarını umursamadıklarını ve yalnızca İslâmî kanunlara bağlı olduklarını uluorta beyan ederler.

2003'te Paul Hill, Dr. Britton ve korumasını öldürmek suçundan idam edildiğinde, bu eylemini "doğmamışları" kurtarmak için tekrarlayabileceğini sövlemişti. Davası için ölmeyi sabırsızca beklerken şu fikrini herkesle paylaşmak istedi: "Devletimin beni idam ederek şehit mertebesine ulaştıracağına inanıyorum." İdamını protesto eden sağcı kürtaj karşıtları ve Florida Valisi Jeb Bush'a 'Paul Hill'in şehit olmasını önle' baskısını yapan idam cezası karşıtı solcular kötücül bir birleşmeye imza attılar. Mantıklı bir iddiaları vardı. Hill'in adli infazı daha fazla cinayet işlenmesi konusunda halkı cesaretlendirebilirdi ki bu idam cezasının olması gereken caydırıcı etkisinin tam zıttıydı. Hill idam odasına giderken hep gülümsedi ve şöyle dedi: "Cennette büyük bir hediyenin beni beklediğini umuyorum... ölmek için sabırsızlanıyorum."^{2*} Ve diğerlerinin bu berbat görevi tamamlamaları gerektiğini ekledi. Paul Hill'in 'şehitliği' karşısında intikam saldırıları meydana geleceğini önceden tahmin eden polis kuvvetleri, o idam edildiği sırada kırmızı alarmla geçti. Bununla birlikte, olayla ilgisi bulunan birkaç kişi kurşunlar eşliğinde tehdit mektupları aldılar.

Bu korkunç olay aslında basit bir algılama farklılığından kaynaklanmıştı. Dinsel görüşleri yüzünden kürtajın cinayet olduğunda karar kılmış ve embriyoları korumak için öldürmeye hazır olan insanlar vardır ve bu kişiler embriyolara 'bebekler' demeyi tercih ederler. Madalyonun öteki yüzündeyse, kürtajı bir o kadar destekleyen, farklı dinsel görüşlerden ya da inançsız olan kişiler vardır ve mantıklıca tasarlanmış neticci ahlakında birleşirler. Bu kişiler de kendilerini idealist olarak tanımlar ve ihtiyacı olan hastalara tıbbi hizmet sağlar 272 Ruhani Danları

arak yardım di uzatırlar ki bu sayede bu hastalar tehlikeli seviyede yetersiz kenar mahalle şarlatanlarından (sahte doktorlar) kurtulmuş olurlar. Bu iki çeşit topluluk kendilerine karşı olan tarafı katiller ya da katillerin avukatları olarak nitelerler. Her iki taraf da, kendi kır terlerine göre, eşit ölçüde samimidir.

Başka bir kürtaj kliniğinin sözcüsü olan bir kadın Paul Hill'in tehlikeli bir psikopat olduğunu söylemişti. Ancak onun gibi insanlar kendilerini psikopat olarak görmezler; kendilerini Tanrının yönlendirdiği iyi, ahlaklı kişiler olarak Tanımlarlar. Doğrusu Paul I Hill'in bir psikopat olduğunu düşünmüyorum. Sadece aşırı dindardı. Tehlikeli evet ama bir psikopat değil. Tehlikeli seviyede dindar. Dinsel bağlılığının ışığında, Hill Dr. Britton'u vurarak öldürmekte bütünüyle haklı ve ahlaklıydı. Hill'in asıl problemi aslında dinsel bağlılığından başka bir şey değildi. Michael Bray ile tanıştımda, onun da bir psikopat olmadığını hemen anladım. Onu gerçekten çok sevdim. Onun açık sözlü ve içten bir adam olduğuna karar verdim, sözleri ılıman ve özenliydi ancak ne yazık ki zihni zehirli dinsel saçmalıkların esiri olmuştu.

Kürtaja şiddetle karşı çıkanların neredeyse hepsi koyu dindarlardır. Kürtajı içtenlikle destekleyenler ise, kanımca dindar olsun olmasın, büyük olasılıkla dinsel olmayan, belki de Jeremy Bentham'ın sorusundan feyz alan bir neticeci ahlak felsefesini benimserler; 'Aa çekmeleri mümkün mü?' Paul Hill ve Michael Bray bir embriyoyu öldürmekle bir doktoru öldürmek arasında ahlaki bir fark görmediler. Tek fark, bu embriyonun, onların gözünde, suçsuz ve masum bir 'bebek*' olmasıydı. Bir neticeci dünyadaki tüm farklılıkları görür. Başlangıç embriyo, hem görünüş hem de bilinç açısından bir kurbağa yavrusuna benzer. Bir doktor, umurları, aşkları, istekleri, korkuları olan bilinçli bir varlıktır ve insan hakkında çok geniş bir bilgi birikimine, derin duygusallaşma kapasitesine, büyük ihtimalle ölümünün ardından harap olmuş bir dula ve yetim kalmış çocuklara, belki de evlatlarına düşkün olan yaşlı ebeveynlere sahiptir.

Paul Hill, acıya duvarlı sinir sistemleri olan varlıklara gerçek, derin, kalıcı acılar çektirmiştir. Doktor kurbanıysa bövle bir şey yapmamıştır. Sinir sistemi olmayan başlangıç embriyolar pek tabii acı çekmezler. Ve eğer sinir sistemi gelişmiş ve geç kürtaj edilmiş embriyolar acı çekiyorlarsa (kı her acı üzücüdür) bu acı çekişin sebebi **insan** olmaları değildir. Herhangi bir evredeki insan embriyolarının aynı gelişim evrenindeki bir inek ya da koyun embriyosundan daha fazla acı çektiği yönünde genel bir mantığın doğruluğunu varsayanlarız. Ve ister insan embriyosu, ister başka bir varlığın, tüm cınbri yoların bir mezbahadaki yetişkin ineklerden çok daha az acı çektiği kaçınılmaz bir gerçektir, özellikle de bu inekler dinsel tören eşliğinde kesiliyorlarsa. Dinsel nedenlerden ötürü gırtlakları seremoni eşliğinin de kesilen ineklerin bilinçlerinin tamamen açık olması gerekir.

Acı miktarını ölçmek zordur ve ayrıntılar tartışılabilir. Ancak bu benim vurgulamak istediğim önemi etkilemez çünkü ben laik ne licesilerle dinsel eğilimli, saltçı ahlak felsefecileri arasındaki farkları açıklamaktayım.¹ Bir düşünce tarzı, embriyoların acı çekip çekmediğiyle ilgilenir, bir diğeriyse embriyoların insan olup olmadığıyla. Dindar ahlakçıların şu tarz sorulan tartıştıklarına rastlarız: "Gelişme sürecindeki bir embriyo ne zaman bir birey olur; bir insan?"

I. aik ahlakçılar ise büyük olasılıkla şöyle sorarlar. "İnsan olup olmadığının bir önemi yoktur (küçük bir hücre kümesi için insan denilebilir mi?); asıl önemli olan, herhangi bir türe ait. gelişme sürecindeki bir embriyonun **acı çekecek** seviyeye ne zaman erişeceği'dir."

BÜYÜK BEETHOVEN SATSA I ASI

Kürtaj karşıtının satranç oyununda bir sonraki hamlesi genelde şu şekildedir. Burada esas mesele insan embriyosunun acı çekmesinin mümkün olup olmadığı değildir. Üzerinde durulan embriyonun insan olma **potansiyelidir**. Kürtaj, gelecekteki dolu dolu bir yaşam şansının yok edilmesidir. Bu görüşün ciddi bir sahtekârlık suçlaması karşısında savunulacak tek yönü uç noktada saçma olmasıdır. Birkaç farklı kılıkta karşımıza çıkabilen Büyük Beethoven Safsatasından bahsediyorum. Peter ve Jean Medavvar. Yaşam Bilimi'nde **Life Science** aşağıdaki uyarlamayı bir İngiliz Parlamento Üyesi ve kilise dışından

seçkin bir Koman Katoliği olan Norman Sı John Stevas'a (artık l.ord St John) atfederler. Stevas ise bunu yakın meslektaşı, sonradan bir Roman Katoliği olmuş ve korkusuz katolikler G.K. Chesterton ve Hilaire Belloc'un yakın arkadaşı Maurice Baring'den ; 1 ' M ' almış. Stevas bu öyküyü bize iki doktor arasındaki kuramsal bir diyalog olarak yansıtır.

'Bu hamileliğin sona erdirilmesi hakkında fikrini duymak istiyorum. Baba frengi, anne tüberküloz. Doğan dört çocuktan, ilki kör, İkincisi ölü, üçüncüsü sağır ve gerizckâlı, dördüncüsü baba gibi tüberküloz. Sen olsan ne yapardın?

'Hamileliği sona erdirirdim.*

'O zaman Beethoven'i da öldürmüş olursun.'

' Rıı elbette ohinhktan tiikermrr Amerikan Hımtıyanbnnuı öürmlı htt vy.mılmtu kurut karınındı «alt bu tavır takınma/ vr lıtıtulıt fayda kuntlar. tvwwavıtM){ adresinde Rrljpioui Coalition lor Rcprodctive Ciitmr [Üırtl.rıı Nt\ıtıı i<in Dımel Dirle>nıc|) onıc^uııı inceleyebiliriz.

' Sor Pctcr Mcılavur fuyolou ve Tıp dalında. 1960 teneıındr No bel Odıllı alnttfnr.

İnternet bu gülünç hikâyeyi tekrarlayan ünlü 'prolife'⁵⁹ wcb siteleriyle doludur ve bu sitelerde, olayla ilgili maddeler ahlaksızca rasgele değiştirilir. İşte farklı bir versiyonu, "Sekiz çocuğu olan ve bu çocuklardan uç tanesi sağır, ikisi kör, birisi gerizekalı (hepsinin sebebi kadının frengi olması) olan ve yine hamile kalmış bir kadınla tanışsan, ona kürtaj olmasını önerir misin? Cevabın evet ise. demek ki Beethoven'i öldürdün."/JW Efsanenin bu yorumu büyük bestecinin doğum sırasını beşten dokuza indiriyor ve sağır doğan çocukların sayısı üçe, kör doğan çocuk sayısı ikiye çıkıyor, bu sefer baba yerine anne frengi oluyor. İ ikâyenin farklı uyarlamalarını ararken bulduğum kırk üç vvcb sitesinden çoğu hikâyeyi Maurice Baring'e değil, UCLA Tıp Okulu'ndaki L.R. Agne\v isimli branşı belirsiz bir profesöre atfetmekte. Söylenene göre bu kişi bu ikilemi öğrencilerinde uygulamış ve ardından onlara, "Tebrikler çocuklar, az önce Beethoven'i öldürdünüz" demiş. L.R. Agnevv'e bir iyilik yapıp kendisinin gerçekte var olmadığını düşünebiliriz; Böylesi şehir efsanelerinin nasıl yayıldığı çok merak ediyorum. Bence bu efsaneyi ilk başlatanın Baring olup olmadığı dahi kesin değil. Belki de çok daha eski bir zamanda uydurulmuş bir efsanedir.

Uydurulduğuna hiç şüphe yok ve tamamen yanlış bir hikâye. Gerçek şu ki Ludvvıg van Beethoven ailesinin ne beşinci ne de dokuzuncu çocuğudur. O kardeşlerin en büyüğüdü; aslında iki numaraydı ancak büyük kardeşinin bebekken öldüğü ve kör, sağır, dilsiz ya da zekâ özürlü olmadığı günümüzde yaygınca bilinen bir gerçektir. Ayrıca, anne ve babasının frengi olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur, ancak annesinin tüberküloz sonucu yaşamını yitirdiği doğrudur. O tarihte birçok insan bu hastalığa yakalanmıştı.

Kısacası, bu uyduruk bir şehir efsanesidir ve yayılmasından çı karı olanların kasıtlıca tohumunu ettikleri bir yalandır. Ancak bunun bir yalan olmasının hiç önemi yoktur çünkü zaten gerçek olsaydı bile, bu öyküden türetilen bir kanıt gerçekten de berbat bir kanıt olurdu. Nitekim Peter ve Jean Medawar tartışmanın saçmalığını belgelemek için hikâyenin gerçekliği hakkında şüphe duymaya ge rek duymamışlar: "Bu önemsiz ve tiksiniç tartışmanın mantığı dudak uçuklatır düzeyde saçma ve temelsizdir çünkü tüberkülozlu bir anne ve frengili bir babanın dünyaya bir müzik dehası getirmeleriyle ne densesel bir ilişki kurulmakta ve bu hasta çiftin basit bir şekilde ilişkiden kaçınması, dünyanın kürtaj yoluyla bir Beethoven'den yoksun kalmasından daha olanaksız görülmektedir."/rf,/ Medawar*ın özlü ve aşağılayıcı itirazlarına diyecek yok (Roald Dahl'm karanlık kısa öykülerinden alıntı yaparsak, eşit ölçüde tesadüfi bir karar olarak ISStf'de kürtaj olmayan bir kadın bize Adolf I lirleri kazandırmıştır.)

Fakat durumu kavramak için orta seviyede bir zekâyâ ihtiyaç var; ya da herhangi bir dinsel yetiştirilme tarzından muaf tutulmuş olmak da yeterli olabilir. Google taramasında, Beethoven efsanesinin çeşitli uyarlamalarına yer veren 'Prolife* vvcb sitesinden kırk üç tanesinin bir tanesi bile buradaki abesliği fark

edememiştir. Bu web sitelerinin hepsi (bu arada hepsi dindar sitelerdi) bu tuzığa, bu saçmalığa, bu satırlara bayılmışlar ve faka basmışlardı. Hatta içlerinden birisi öykünün yaratıcısı sandığı Meda\var'a teşekkür bile etmiş (ve Medavvar diye yazmış.) İnançlarıyla uyumlu, böylesi bir saçmalığa inanmaya dünden razı bu insanlar, öylesine aldanmalardı ki Medasvar'ın bu öykünün ipliğini pazara çıkarmaya çalışmış tek kişi olduğunu dahi görememişlerdi.

Meda\var*'ın da haklı olarak belirttiği gibi, 'insan potansiyeli' iddiasından şöyle bir mantıklı sonuç çıkarmaktayız; bir cinsel birleşme fırsatını her kaçırışımızda, bir insan ruhunu var olma hediyesinden potansiyel olarak mahrum etmiş oluyoruz. Meseleyi bu kafası güzel 'prolife' mantığıyla ele alırsak doğurgan bir birey karşısına çıkan çiftleşme tekliflerinden her birini reddettiğinde, potansiyel bir çocuğu öldürmekle aynı şeyi yapmış olur! Keza bir tecavüze karşı direnmek dahi potansiyel bir bebeği öldürmek olarak tanımlanabilir (ve laf arasında, zalim bir tecavüze maruz kalmış kadınların bile kürtaj olmasını karşı olan birçok 'kürtaj karşıtı' mücadeleci vardır.) Beethoven münakaşası, net biçimde anlaşıldığı üzere sahiden rezalet bir mantığa dayanmaktadır. Bu gerçeküstü ahmaklık Michael Palin'in bir Monty Python filmi Hayatın Anlamı'nda 'Vfı\,nhıg < ' I . \ (eğer filini görmediyseniz mutlaka görün lütfen) yüzlerce çocuktan oluşan bir koroyla birlikte söylediği şu enfes şarkıyla özetlenebilir. 'I Ter sperm kutsaldır.' Büyük Beethoven Safsatası, zihinlerimiz dinsel ilhamlı saltçılıkla sarhoş olduğunda maruz kaldığımız mantıksal kargaşanın tipik bir örneğidir.

Artık anlıyoruz ki *prolife' aslında tam anlamıyla *prolife' bile değil. Kastedilen 'pro/mmzmlife' dir. **Homo sapiens** türünün hücrelerine eşsiz ayrıcalıklı haklar bahşetmeyi evrim gerçeğiyle uzlaştırmak zordur. Elbette bu evrimin bir **gerçek olduğunu** kavrayamamış bir yığın kürtaj karşıtının umurunda olmayacaktır! Ancak bilimi daha az dışlayabilecek kürtaj karşıtı eylemcilere faydalı olması için bu görüşü kısaca açıklamama izin verin.

Buradaki evrimsel ana fikir gayet basittir. Bir embriyonun hücrelerinin **insancılığı** bu embriyonun ahlaki statüsünün zaman içinde artacağı ya da azalacağı anlamına elbette gelmez. Bunun sebebi, şempanze ve bize daha uzak olan gezegendeki diğer türlerle bir arada işleyen evrimsel sürekliliğimizdir. Bunu daha iyi anlamak için, bir ara türün, mesela **Australopithecus afarensis***in, şans eseri sağ kaldığını ve Afrika'nın ücra bölgelerinden birinde keşfedildiğini düşünün. Bu yaratıklar 'insan sayılırlar mı' savılmazlar mı? Benim gibi bir neticeci için, bu soru bir cevabı hak etmez çünkü bende hiçbir ilgi uyandırır maz. Yeni bir *Lucy^M ile tanışmanın hayranlık uyandırıcı ve gurur verici bir şey olduğunu bilmem yeterlidir. Madalyonun diğer yüzündeki saltçıysa bu soruya cevap vermek ve insanlara, **sırf insan oldukları için** verilen eşsiz ve özel konumu bahşetme ahlaki ilkesini uygulamak zorundadır. Eğer bir çıkmaz içine girerlerse büyük olasılıkla, tıpkı Güney Afrika'daki ırk ayrımı meselesinde olduğu gibi mahkeme kurarlardı ve bu özel bireyler üstünde 'insanlık testi' uygularlardı.

Australopithecus için net bir çözüm girişimi mümkün olsa bile, biyolojik evrimimizin kaçınılmaz bir özelliği olan kademeli süreklilik bize, ahlaki ilkeyi lekeleyen, kesinliğini yok eden ve 'sınırın' oldukça yakınında olan **birtakım** ara nesillerin olması gerektiğini söyler. Bunu daha anlaşılır biçimde söylemenin yolu, evrimde doğal sınırlar olmadığıdır. Sınır iluzyonu evrimsel süreçte ara nesillerin yok olmalarıyla ortaya çıkar. Elbette insanların, diğer türlere kıyasla daha çok acı çekecek duyarlılıkta olduğu iddia edilebilir. Bu çok doğru bir saptama olabilirdi ve haklı olarak insanları özel bir konuma sokabilirdik. Ancak evrimsel süreklilik bize **kesin** bir fark olmadığını gösterir. Saltçı ahlaki ayrımcılık evrim gerçeğiyle çok büyük bir yıkıma uğramıştır. Bu durumun farkında olarak endişeye kapılan yaratılışçıların evrim karşıtı olmalarının en temel sebeplerinden birisi budur: evrimin ken di inançlarındaki ahlaki sonuçlarından korkarlar. Yaptıkları doğru değil ancak her koşulda, gerçek dünyayla ilgili bir gerçeğin ahlaken çekici olanın göz önüne alınarak tersine çevrilebilmesinin mümkün olduğunu düşünmek hiç şüphesiz ki çok tuhaftır.

“İLİMLİP İNANCIN BAĞNAZLIĞA GÜÇ KATMASI

Saltçılığın karanlık yüzünü tanımlarken, kürtaj kliniklerini tahrip eden Amerikalı Hıristiyanları ve

özellikle kadınlara karşı uyguladığı işkencelerin listesi burada sayıp dökemeyeceğim kadar üzücü olan Afganistan Taliban'ından bahsetmişim. Bu konuda, kadınların otomobil kullanmalarının yasak olduğu ve yanında bir erkek akrabası bulunmadan (ki bu, cömert bir ödünle, küçük bir oğlan çocuğu olabilir) evden çıktığında başı belaya girdiği ayetullahlar yönetimindeki ⁶⁰

İran ve Suudi prensler yönetimindeki Suudi Arabistan'a kadar uzanabiliriz. Suudi Arabistan ve günümüzün diğer teokrasilerinde kadınlara nasıl muamele edildiğinin çarpıcı bir sunumu için Jan Goodvin'in Onurun Bedeli **Il'ruc •/ I t oltan r**) eserini izleyin. **Independent** gazetesinin (Londra) en hayat dolu köşe yazarlarından birisi olan Johann Hari. başlığıyla her şeyi anlatan bir makale yazmıştır: "Cihat savaşçısını derinden sarsmanın en iyi yolu, Müslüman kadınların ayaklanmalarını tetiklemektir.

Veya, bunu Hıristiyanlığa uyarlırsak, daha önce bahsettiğim Amerikan 'vecde dalan' Hıristiyanlarının Amerikan Orta Ban poli likasında kazandıkları gucu şu İncil temelli inançlarından aldıklarını söylemeliyiz; İsrail. Filistin'deki rum topraklar üzerinde Tanrının verdiği bir hakka sahiptir.¹ Bazı vecde dalan Hıristiyanlar bir adım ileri gider ve bir nükleer savaş özlemi duyarlar. Bunun sebebi Vahiy kitabının tuhaf ancak şaşırtıcı düzeyde popüler bir yorumudur. Buna göre, nükleer savaşın bu 'Armageddon' olduğu ve bunun İkinci Celiş'i hızlandıracağı düşünülmektedir. Sam Harris'in Bir Hıristiyan Ulusu'na Mektup kitabındaki konuyla ilgili kanı donduran yorumunu olduğu gibi aktarıyorum:

Eğer Ne\York şehri aniden bir ateş topuna dönüşecekse. Amerikan nüfusunun önemli bir yü/.dcsinin ateşin ardından çıkagelen mantar biçimli bulurun üstünde bir umut ışığı gö rcccklerini söylemek abanı sayılmaz ki bu ışık onlara, olabile cck cn güzel şeyin olmak üzere olduğunu bildirecektir: Isa'nın dönüşü. Bu tür inançların kendimiz için uzun ömürlü gelecekler yaratmakta pek yardımcı olmayacağı gun gibi ortada; toplumsal, ekonomik, çevresel ve jeopolitik açıdan. ABD hükümetinin herhangi önemli kurulularından birinin, dünyanın sonunun geldiğine ve bunun şanlı bir son olduğuna gerçekten inandığını gözünüzün önüne getirin. Amerikan halkının neredeyse yansının sadece dinsel dogma temelinden güç alarak bu tür bı safsataya inanması, bir ahlaki ve zihinsel acil durum olarak değerlendirilmelidir.

Tüm bunlara ek olarak, dinsel inançları yüzünden, ayrıntısıyla açıkladığım ortak 'ahlak Anlayışı'nın bütünüyle dışında kalan insanlar vardır. Bu kişiler benim saltçılığın karanlık yüzü dediğim şeyi temsil ederler ve genelde aşırı uç görüşlü kimse olarak tanımlanırlar. Ancak bu bölümde ele almak istediğim konu dinin, ılımlı ve yumuşak olsa bile, aşırılığın doğal olarak beslendiği inanç havasının sağlanmasına yardımcı olmasıdır.

Temmuz 2005'te Londra, planlı bir intihar bombacısı saldırısına maruz kalmıştı: metroda uç bomba ve bir tane de bir otobüste. Bu parlamalar 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'nc yapılan saldırı kadar önemli değildi ancak elbette ikiz kule saldırısı daha beklenmedikti (aslında, Bush'un Irak'ı işgalinde Blair biz istemediğimiz halde yardım görevini üstlendi ve o zamandan beri Londra bu tür terörist eylemlere karşı tetikteydi.) Ancak yine de Londra'daki patlamalar İngiltere'yi korkutmuştu. Gazeteler, bu dört genç adamın intihar bombacısı olma hikâyeleri ve canlarını aldıkları masum insanlarla ilgili acı verici rahmin ve değerlendirmelerle dolup taşmıştı. Caniler, kriket sever terbiyeli İngiliz vatandaşlarıydı ve arkadaşları tarafından seviliyorlardı.

Bu kriket sever genç adamlar neden böyle bir eylemi gerçekleştirdiler? Filistinli benzerlerinin ya da Japonya'daki kanıkazccilenn ya da Sri 1auka'daki Tamil Kaplanları'nın aksine, bu canlı bombalar yoksun bırakacakları ailelerinin unlu olacağı, onlarla iyi ilgilenileceği ya da şehit pansiyonlarında rahat yaşayacaklarının beklentisi içinde değillerdi. Bunun aksine, bazı durumlarda, akrabaları kendilerini gizlemek zorunda bile kaldılar. Canlı bombalardan birisi hamile karısını düşüncesizce dul bıraktı. Yeni yürümeye başlamış çocuğu da yetim kaldı. Bu dört genç adamın eylemleri yalnızca kendileri ve kurbanları için bir felaket olmakla kalmadı ve aynı zamanda aileleri ve İngiltere'deki tüm Muslumanlar da bundan etkiledi. Ters bir tepki doğdu. Akliselim ve terbiyeli insanlar ancak ve ancak dinsel inancın

etkisiyle kendilerini kaybederek bu kadar çıldırabilirler. Sain Harris bir kez daha idrak yeteneğim konuşturarak açık sözlü bir yorumda bulunmuş ve bu sefer FIKaide lideri Usame Bin Ladin' adın örneğini seçmiş (ki Bin Ladin'in Londra'daki bombalama olaylarıyla ilgisi yoktu.) Neden insan Dünya Ticaret Merkezi ve içindeki insanları yok etmek istesin? Ladin'i 'körü birisi' olarak tanımlamak bu önemli soruya uygun bir yanıt verme sorumluluğumuzdan kaçmaktan başka bir şey değildir.

Bu sorunun cevabı çok açıktır; bıktırarak derecede, bizzat Bin Ladin tarafından açık seçik belirtilmiştir. Cevap. Bin Ladin gibi adamların inandıklarını söyledikleri şeylere **gerçekten** inanmalarınıdır. Kuran'ın gerçekliğine kelimesi kelimesine inanırlar. Neden on dokuzuncu yüzyıla eğilimli orta sınıflı adamlar bu dünyadaki hayatlarını binlerce komşumuzu öldürme ayrıcalığıyla takasladı? Çünkü bunu yaptıklarında doğrudan doğruya cennete gideceklerine inanmışlardı. İnsan davranışına bu kadar eksiksiz, ve tatminkâr duydular. açıklık getirildiği durumlar nadirdir. Bunu makul bir açıklama olarak görmemekte neden bu kadar diretiyoruz? Saygın gazeteci Muriel Gray. 24 Temmuz 2005 tarihli Herald'daki yazısında, Londra'daki bombalama olaylarına atıfta bulunarak aynı noktaya parmak basıyor.

Kötülüğü aşikâr ikili George W. Bush ve Tony Blair dâhil herkes suçu Müslüman 'toplulukların' etkisizliğine atıyor. Fakat bunun tek sorumlusunun olduğu ve bunun biz olmadığımız, hiç bu kadar açık bir durum olmamamız. Bütün bu acıların, kargaşanın, şiddetin, terörün ve umursamazlığın nedeni elbette dinin kendisidir ve böylece aşikâr bir gerçekliğin altını çizmek her ne kadar gülünç görünüyorsa da, gerçek şu ki hükümet ve medya bunun doğru olmadığını iddia ederek her şeyin üzerini örttüklerini zannediyorlar.

Batılı politikacılarımız D harfini (din) kullanmaktan kaçınırlar ve bunun yerine, kendine özgü bir mantık ve iradeyle, mücadelelerini bir 'terör' karşıtı savaş olarak tanımlarlar. Sanki terörlü çeşitli ya da nüfuzmuş gibi. Ya da teröristleri katıksız 'kötülükle' motive olmuş kişiler olarak tanımlarlar. Ancak onları motive eden kötülük değildir. Her ne kadar baştan çıkarılmış olduklarını düşünsek de, teröristler doğruluk yolunda olduklarına karar verir ve tıpkı kürtaç doktorlarını öldüren Hıristiyan katiller gibi inançlarındaki emirleri sadakatle yerine getirirler. Onlar psikoz hastası değildir; Kendi kavramlarıyla mantıklı, dindar idealistlerdir. Eylemlerinin yararlı olduğunu düşünürler, birtakım çarpık, kişisel tuhaf özellikler yüzünden şeytan tarafından ele geçirilmiş oldukları için de değil ancak beşikten itibaren tam ve sorgusuz bir **inanca** sahip olacak şekilde yetiştirildikleri için. Sam Harris, İsrailileri öldürmeye teşvik eden dürtüyü 'şehitlik sevgisi... hiçbir şeyin intikamını almak niyetinde değilim. Sadece bir şehit olmak istedim' sözleriyle açıklayan, eylemini gerçekleştirmeyi başaramamış bir Filistinli intihar bombacısından bahseder. 19 Kasım 2001 tarihli The New York Times gazetesi, bir diğer başarısız olmuş intihar bombacısı ile muhabir Nasra Hassan'ın yaptığı röportajı yayınlamıştır. Bu bombacı 'S' koduyla tanınan yirmi yedi yaşında kibar bir genç Filistinliydi. Bu röportajda cennetin cazibesi, tıpkı ılımlı papaz ve öğretmenlerin anlattıkları gibi şairene bir anlatımla bize sunulmuştu, bu yüzden uzun uzadıya aktarıyorum:

"Şehitlik olmanın neresi güzel?" diye sordum.

"Maneviyatın gücü bizi göğe yükseltir, maddiyatın gücüyse bizi yerin dibine batırır" dedi. "Şehitliğe meylermiş bir insan maddiyatın cazibesine karşı duyarsızlaşır. Liderimiz bize şöyle bir soru sordu, 'operasyon başarısız olursa ne olacak?' ona şöyle karşılık verdik. 'Her halükârda Peygamber ve arkadaşlarına kavuşacağız, inşallah.'"

"Ahırde kavurmak üzereymişçesine bir hisle süzülüyor, yüzüyorduk. Kuşumuz yoktu. Allah'ın huzurunda Kuran üzerine yemin ettik; asla bozulmayacak bir söz verdik. Bu cihad yemine **bayt alridivan** denilir ki bu. Peygamber ve şehitler için ayrılmış bir Cennet bahçesidir. Cihad ilan etmenin farklı yolları olduğunu biliyorum. Fakat bu zevkli; en zevklisi. Eğer Allah aşkı için yapıyorsa tüm şehitlik hareketleri, bir sivrisinek ısırığı kadar canımızı yakmaz!"

S bana operasyonla ilgili son planları içeren bir film gösterdi. Filminde o ve onun haricinde iki genç adam şehitliğin şanı ile ilgili sorular ve cevaplardan oluşan ayinsel bir diyalog içerisine girmişlerdi...

Genç adam ve lider daha sonra diz çöküp, sağ ellerini Kuran'a bastılar, lider şöyle dedi: 'Hazır

mısınız? Yarın, Cennete olacaksınız..”¹

Eğer ‘S* nin yerinde olsaydım, lidere şöyle bir çıkışta bulunurdum; “Tamam o halde, neden **kendi** boynunu kırmıyorsun? Neden bu intihar görevini **sen** gerçekleştirip, çabucak Cennete gitmiyorsun?” Ancak bizim anlamakta çok zorlanacağımız şey (bunu tekrarlıyorum çünkü çok Önemli) **bu insanların inandıklarını söylediklerine gerçekten inanmalarıdır**. Burada kulağa küpe yapılması gereken mesaj, dinsel **aşırıldığı** değil, doğrudan doğruya dinin suçlanması gerektiğidir; çünkü din (aşırılıkla) sapnılmadan önce de sahte ve hoşgörüsüzdü. Voltaire uzun zaman önce meseleyi doğru kavramıştı: “Bu saçmalıklara inanmanızı sağlayanlar, vahşet uygulamanızı da sağlayabilirler.” Bertrand Russel da öyle: “Birçok insan düşündüğünden daha önce ölecektir. Aslında zaten öldüler.”

Dinsel inancın sırf dinsel inanç olma vasfıyla zorunlu bir saygıyı hak ettiği ilkesini onayladığımız sürece, Usame Bin Ladin ve intihar bombacılarının inancına saygı göstermemek mümkün olmayacaktır. Bunun alternatifi dinsel inanç için kendiliğinden saygı ilkesinden vazgeçmektir ki bu zorlama gerektirmeyen net bir seçimdir. İnsanları sadece unlu ‘aşırı’ inanca karşı değil ama her türden inanca karşı elimden geldiğince uyarmamın nedenlerinden biri de budur. ‘İlimli* dinin öğretileri, her ne kadar kendi içlerinde aşırıcı olmasalar da, aşırıcılığa açık davetiyelerdir.

Aşırıcılık dinsel inanca özgü değildir. Aşırıcı vatan ya da etnik grup sevgisiyle de tehlikesiz bir dünya yaratmaya çalışılabilir. Bu siz ce de mümkün değil mi? Evet bu mümkündür, tıpkı Japonya’daki Kamikazeler ve Sri Lanka’daki Tanil Kaplanları gibi. Ancak dinsel inanç akılcı çıkar hesabının bilhassa etkili bir susturucusudur ve genelde diğerlerine baskın çıkar. Böyle olmasının sebebi sanırım, ölümün bir son olmaması vadinin zahmetsiz ve baştan çıkarıcı bir söz olması ve şehit olarak cennete gitmenin çok gurur duyulacak bir şey olmasıdır. Kısmi bir sebep belki ama dinsel inancın yapısı gereği sor gulamaktan yıldırıldığını da yukarıya ekleyebiliriz.

Hıristiyanlık, en az İslam’da olduğu kadar, çocuklara sorgusuz inancın bir erdem olduğunu öğretir. İnandığınız şeyleri savunmanıza gerek yoktur. Eğer birisi yaptıklarının **inananın** bir parçası olduğunu söylerse, diğerleri, aynı dinden ya da değil ya da dinsiz, kökleşmiş alışkanlıklar gereği hiç sorgulamadan buna ‘saygı’ duymak zorundadır; Ancak bu sahte saygı Dünya Ticaret Merkezinin yıkımı ya da Londra, Madrid bombalama olayları gibi korkunç katliamlarda açığa çıkan nefretle sona erer. Ardından müthiş bir inkar korosu ortaya çıkar. Papazlar ve ‘topluluk liderleri’ (bu arada **bu insanları** kimin seçtiğini bilmeyiz) bu saldırıların arkasında ‘gerçek’ inancın aşırıcı bir çarpıtması olduğu yalanını sürdürmek için sıraya girerler. Fakat tarafsız savunmadan yoksun olan dinlerin, çarpıtılabilmesi olası herhangi gözle görülür bir standardı yoksa nasıl çarpıtabilirler?

On yıl önce, İbn Varrâq şahane kitabı Neden Müslüman Değilim’de (**Why I Am Not a Muslini**}, son derece bilgili bir İslam âliminin görüş açısıyla benzer bir saptamada bulundu. Doğrusu Warraq’ın kitabına farklı bir başlık koymak isteseydik, İlimli İslam Miti **Ciht’ Myth of Morlnate Islan**: oldukça uygun olurdu ki bu **Spectütnr’uu** (Londra) 30 Temmuz 2005’te yayımladığı bir makalenin gerçek başlığıdır. Makale yine bir âlim olan İslam ve Hıristiyanlık **Ensihüsü’nün (In: /tutc r<>r tbt’Str i . <>f ait (.r** başkam Patrick Sookhdeo’ya aittir. “Günümüzde Müslümanların çok büyük bir çoğunluğu hayatlarını şiddete başvurmadan yaşamaktadır, çünkü Kuran esasında bir karışımdır. Eğer huzur istiyorsanız, huzur dolu satırlar bulursunuz. Eğer savaş istiyorsanız, savaşçı satırlar bulursunuz.”

Sookhdco İslam dünyası âlimlerinin, Kuran’da var olduğunu keşfettikleri birçok çelişkiyi örtbas etmek için iptal ilkesini, kı sonraki metinler önceki metinlerin verini almıştır, nasıl geliştirdiklerini açıklayarak anlatmaya devam ediyor. Ne yazık ki Kuran’daki barış yanlısı pasajlar, genelde sadece ilk bölümlerdedir, yani Muhammed’i Mekke’de olduğu zamanlar. Daha kavgacı satırlar kitabın sonraki bölümlerinde, Muhammed’in Medine’ye kaçmasıyla başlar. Sonuç şöyledir;

‘İslam barıştır’ manitası neredeyse 1400 yıl önce tarihten yok olmuştur. İslam yalnızca 13 yıl boyunca barışı temsil etmiştir... Günümüz köklerine bağlı Müslümanlar için (ve klasik Işkımlı geliştiren ortaçağ hukuçuları için) İslam Savaştır* demek daha doğru olacaktır. İngiltere’deki en radikal İslanıl örgütlerden

birisi olan al Ghurabaa Londra'daki iki bombalama olayının hemen akabinde şöyle bir beyanda bulunmuştur, *tc rÖrÖn İslam'ın bir parçası olduğunu reddeden her Müslüman bir kâfirdir.' Kâfir, inançsız anlamına gelir (gayriMüslim), bir aşağılama ifadesidir...

İntihar eylemini gerçekleştiren bu genç adamlar ne İngiltere'deki Müslüman örgütlerinin etkisi altındalardı ne de inançlarının garip ya da aşırı bir uyarlamasını benimsemiş lerdİ. Onlar sıradan birer Müslümandı ve İslam'ın en yaygın olarak bilinen yorumuyla motive olmuşlardı.

Konuyu daha genel harlarıyla ele aldığımızda, gerçekten zarar verici olan şey çocuklara inancın bir erdem olduğunun öğretilmesidir. İnanç kesinlikle kötü bir şeydir çünkü savunma gerektirmez, kanıt kaldırmaz. Çocuklara sorgusuz inancın bir erdem olduğunu öğretmek, onları gelecekteki cihad ya da haçlı seferlerinde ölümcül silah olarak kullanmanın temelini hazırlamaktır, (bununla ilgili diğer unsurların temin edilmesi pek zor değildir.) Bir şehit olarak cennete gideceğinin vaadiyle korku karşısında bağışıklık kazanan gerçek inançlı kafa, silahlı kuvvetler tarihinde, uzun yay. savaş atı. tank ve bombaların yanında önemli bir veri hak eder. Eğer çocuklara sorgusuz inancın üstün bir erdem olduğunun öğretilmesi yerine, inançların sorgulanması ve muhakeme edilmesi gerektiği öğretilirse, intihar eylemlerine asla rağbet edilmeyeceğinden emin olabilirsiniz. İntihar bombacıları yaptıklarını dinsel okullarda kendilerine sunulan bilgilere gerçekten inandıkları için yaparlar; Tanrı tüm önceliklerin ötesindedir ve ona hizmet ederken şehit olanlar Cennet bahçeleriyle ödüllendirilir. Ve onlara **bu dersi** verenler aşırı fanatikler değil, saygın ve kibar öğretim üyeleridir. Çocuklar medreselerde toplanır, sıralara oturur ve masum küçük kafalarını rirmik biçimde bir yukarı bir aşağı sallaya rak kutsal kitabın her kelimesini ezberlerler, tıpkı papağanlar gibi. İnanç çok ama çok tehlikeli olabilir ve inancı masum çocukların savunmasız zihinlerine sokmak çok ağır bir hatadır. Bir sonraki bölümde çocukluk zamanı ve çocukların din yoluyla suiistimal edilmesini inceleyeceğiz.

BÖLÜM 9

Çocukluk, istismar ve Dinden Kaçış

“Her köyde öğretmen denen yanan bir ateş var; ve yine her köyde papaz denen ve bu ateşi söndüren biri var.”

VICTÖR H U G O

19. yüzyılda İtalya'da yaşanan bir olayı anlatmakla başlayayım. Boy lesine korkunç bir olay günümüzde de yaşanabilir demek istemiyorum. Ancak bu olaya neden olan kafa yapısının, uygulamada olmasa da, ne yazık ki, bugün de sürdüğünü bilmenizi isterim. 19.yüzyılda yaşanan bu insanlık trajedisi, (günümüzde de süren) dinsel tutumun acımasızca çocuklara yansıtılmasıdır.

ISSS'de, Bol on va'd a yaşayan Yahudi bir ailenin 6 yaşındaki oğlu olan Edgardo Mortara, Engizisyon emrindeki Papalık polisince yasalar gereğince ailesinin elinden zorla alındı. Çocuk, gözyaşlarına boğulan annesinin ve çaresizlik içindeki babasının kollarından çekilip alındıktan sonra Roma'daki Katakümen'e (Yahudi ve Müslümanların Katolik yapıldıkları yurt) gönderildi ve burada Katolik olarak yetiştirildi. Anne ve babası, birkaç kez yurda gelip rahiplerin sıkı kontrolünde yaptıkları kısa ziyaretlerin dışında, çocuklarını bir daha göremedi. Bu olayın öyküsü, Davit I.Kertzzer'in **Edgardo Mortara'nın Kaçırışı** adlı ilginç kitabında dile getirilmektedir.

Edgardo'nun öyküsü, o zamanların İtalya'sı için hiç de olağandışı sayılmaz. Bu tür dinsel kaynaklı kaçırımların nedeni hep aynıdır. Her defasında kaçırılan çocuk, hiç vakit geçirilmeden, genellikle Katolik olan bir çocuk bakıcısı tarafından gizlice vaftiz edilir; Engizisyonum vaftizden haberi daha sonra olur. Roma Katolik Kilisesi'nin temel inanç sistemine göre, usule aykırı ve gizlice yapılsa da, çocuk bir kez vaftiz edildi mi geri dönülmez şekilde Hıristiyan olmuş sayılır. Bu sistemin zihniyetine göre. ^U1 Hıristiyan olan çocuğun" Yahudi olan ailesine geri verilmesi olanak dışıdır. Bu aykırı ve zalimce tutum, son derece inançla, vahşi bir uygulama biçiminde inatla ve sebatla sürdü rülcgelmiştir. Bu arada, bu vahşi uygulamanın varlığı zengin Yahu dilcrin uluslararası gücü nedeniyle Katolik gazetesi **Çiviltâ Cattolica** tarafından görmezden gelinmiştir. Bu, hiç de yabancı olmadığı bir durum değil midir?

Edgardo Mortara'nın öyküsü, yarattığı yankının büyüklüğü dışında, buna benzer olayların hemen hemen bir benzeridir: Çocuk. 14 yaşında, okuması yazması olmayan Anna Morisi adında Katolik bir kızın gözetimine bırakıldıktan kısa bir süre sonra hastalanır. Vaftiz edilmeden ölen bir çocuğun sonsuza değin cehennemde yanacağı boş inancıyla yetiştirilen kız. çocuk ölecek diye çok korkar ve hemen Katolik komşusuna gidip vaftizin nasıl yapıldığını öğrenir. Eve dönünce küçük Edgardo'nun başına bir kovadan aldığı suları serper ve "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına seni vaftiz ediyorum" der. İşte bu kadar! O andan itibaren küçük Edgardo resmen Hıristiyan olmuştur. Yıllar sonra olayı öğrenen Engizisyon rahipleri, verdikleri kararın ne gibi sonuçlar yaratacağını hiç düşünmeden, vaftizi onaylarlar.

Katolik Kilisesi'nin tüm aile için çok büyük bir önemi olan bir dinsel törene, herhangi bir kimsenin herhangi bir kimseyi vaftiz etmesine izin vererek (bugün de aynı uygulama yürürlükte), onay vermesi çok ilginçtir. Vaftiz edenin rahip olması gerekmediği gibi, çocuğun, anne ve babasının, ya da başka birisinin onayının alınması da gerekmez. Bu konuda onayı belgeleyen imzaya gerek olmadığı gibi, resmi anlamda bir tanığa da gerek yoktur. Gereken yalnızca biraz su, birkaç sözcük, çaresiz bir çocuk ve boş inançlı, dinsel konularda beyni yıkanmış bir çocuk bakıcısıdır. Gerçekten de yalnızca bunlara gereksinim vardır; çünkü, çocuğun yaşadıklarına tanık olacak yaşta olmadığı düşünülürse, bu olaydan kimin haberi olacaktır? Katolik olarak yetiştirilmiş bir meslektaşım bana şunları yazmıştı: "Biz bebeklerimizi vaftiz ederdik; küçük Protestan arkadaşlarımızı vaftiz ettiğimizi hiç hatırlamıyorum ama bunun varlığından ve bugün de sürdürüldüğünden hiç kuşku yok. Biz bebeklerimizi vaftiz ederdik; onları kiliseye götürür, kutsal kömünyon ⁶¹ törenine katılmalarını sağlar ve buna benzer başka şeyler yapardık. Daha işin başında iyi Katolik anneler olmamız için beynimiz yıkanılıyordu."

19.yy'da yaşayan kızların, bana yazan bu modern zamanların hanımı gibi yetiştirildiğini düşünürsek, Edgardo .Vlortara olayının geçmişe göre bugün pek yaygın olmadığına şaşırmamız gerekir. Bu tür üzücü olaylar 19. yüzyıl İtalya'sında sıklıkla yaşandıysa. şu so ruyu kendimize sormamız gerekir: Papalık Devletleri'nde yaşayan Yahudiler neden Katolikleri evlerinde çalıştırıyorlardı? Bu, müthiş bir tehlikenin veşertilmesi demek değil miydi? Katolik hizmetçileri evlerine alırken ne yaptıklarının bilincinde değiller miydi? Buna verilecek yanıt akılla değil, dinle ilgilidir. Yahudilerin sebt günlerinde kendilerine çalışmayı yasaklamayan bir dine bağlı olan hizmetçilere gereksinimleri vardı. Yahudi bir kız, çocuğunuzu vaftiz

etmeye kalkışmayabilir. onu kollarınızdan çekip almayabilir; bundan emin ola bilirsiniz, ama o cumartesi günleri ateş yakmaz ve evinizi temizlemez. İşte bu nedenledir ki, hizmetçi tutabilecek varlıktaki Rolonyalı Yahudi aileler çoğunlukla Katolikleri evlerinde çalıştırıyorlardı.

Bu kitapta Haçlıların. **Conqıstadorc'lann** (Güney Amerika'yı sömürgeleştirmeye açan öncü İspanyollar) ya da, İspanyol Engizisyonu'nun yarattığı dehşetin ayrıntılarına girmekten bilerek kaçındım. Acımasız ve kötü insanlara her yüzyılda ve her dinde rastlayabilirsiniz; ama İtalyan engizisyonu ve onun çocuklara yönelik davranışı dinsel zihniyetin ve **sırf** bu zihniyetten kaynaklanan kötülüklerin ne olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dinsel zihniyetin bu yapısıdır ki, bir parça su ve birkaç büyüülü sözle bir çocuğun yaşamını baştan aşağıya değiştirebilmekte, ailenin hükmünü, çocuğun onayını, mutluluğunu ve ruhsal esenliğini... Kısacası, sağduyunun ve

lu'nın ('lımunu jurnal m,m kutuımu, cimri »t şarapla yapılan dini bir tören. *ff.n.*

insanlığın önemli saydığı her şeyi yok saymaktadır. Kardinal Anto nclli bu anlayışı, kendisine Kdgardo'nun kaçırılışını kınayan bir mektup yazan İngiltere'nin ilk Yahudi meclis üyesi Lionel Rothschild'c verdiği yanıtta açıkça ortaya koymaktadır: Yanıtında bu olaya müdahale edememekten yakman Kardinal, “Burada bu vesile ile şunu da belirtmekte fayda vardır: Doğanın sesinin güçlü olduğunu kabul ediyorsak, dinsel ödevlerin bundan daha güçlü olduğunu da kabul etmemiz gerekmektedir” demektedir. Bu yanıt her şevi ortaya koymuyor mu?

Rahiplerin, kardinallerin ve Papa'nınzavallı Edgardo Mortara'ya ettikleri kötülüklerin gerçekten bilincinde olmamaları müthiş bir şeydir. Aklın almadığı şey, bu insanların çocuğu ailesinin kollarından çekip almayı, onu Hıristiyan olarak yetiştirmeyi, ona iyilik yaptıkları şeklinde algılamalarıdır. Onlara göre bu, bir **koruma** görevidir! Amerika Birleşik Devletlerinde yayımlanan bir Katolik gazetesi, Morta ro olayında Papa'nın tavrını savunurken, bir Hıristiyan yönetiminin bu dinden olan bir çocuğun yetiştirilmesinin Yahudilere bırakmasını olanaksız saymakta ve dinsel özgürlük kavramına sığınarak “Bir çocuğun Hıristiyan olma özgürlüğüne ve zorla Yahudi yapılamayacağına...” değindikten sonra “Kutsal Ruh'un çocukları korumasından, vefasızlık ve bağnazlığın vahşiliğine rağmen bu koruyuculuğun çağlar boyunca dünyanın izlediği en büyük ahlak olayı olduğundan” söz etmektedir. “Zorla”, “vahşi”, “bağnazlık” gibi sözcüklerin bu denli yanıltıcı biçimde kullanılmasına şimdiye değin tanık olunmuş mudur? Başta Papa olmak üzere tüm Hıristiyanlık savunucuları yaptıklarının doğru olduğuna, ahlak kurallarına uygun bulunduğuna ve çocukların mutlulukları için bunun yapılmasının gerekliliğine içtenlikle inanmışlardır. Bu, (geçerli, “ılımlı” olduğuna inanılan) bir dinin sağduyuyu, insani değerleri ne denli çarpıttığını ve onları amacından nasıl saptırdığını açıkça ortaya koymaktadır. **II Cattolico** gazetesi, anne, babasının kollarından çekip aldığında Edgardo Mortara'ya Kilise'nin ne denli yüce bir iyilikte bulunduğunun anlaşılmasını şaşkınlıkla karşılamaktadır:

“Aramızda konuya İnrız daha ciddi yaklaşan birisi gerçek bir kiliseden, kraldan ve bir ülkeden yoksun olan Yahudiliğin durumunu göz önüne aldığında ve onların dünya üzerindeki yavıhınışığım. yaşadıkları her yerde yabancı sayıldıklarını, dahası, İsa'nın katilleri olarak damgalandıklarını düşündüğünde Papa'nın Mortara'ya nedenli bü yük bir dünyevi fayda sağladığını hemen kavrar. ' 1

suçlamak büyüklük taslamaktan başka bir şey değildir. Yukarıda yer alan alıntı bu konudaki Hıristiyan davranışının canlı bir örneğim sergilemektedir. Bu durumda her iki tarafı aynı kefeye koymak büyük bir adaletsizlik olur; ama burada şunun belirtilmesi gerekir ki, Mor tara ailesi rahiplerin isteğini kabul etse ve onlara kendilerini vaftiz etme olanağını verseydi bir anda Edgardo'yu geri alabilirdi. Bir parça su ve birkaç anlamsız sözcük ile Edgardo resmen çalınmıştır. Bu, öğretiyle beyni yıkanmış dinsel bir turumun budalalığında başka bir şey olamaz. Kovadan alınıp serpilecek başka bir su süreci tamamen geriye çevirirdi. Kimilerine göre Mortara ailesinin bu uygulamaya karşı çıkması kör bir inatçılıktan başka bir şey olamazdı. Kimilerine göre ise, ailenin ilkel duruşu onları çağlar boyunca görülen din yolunda kurbar olan masum kişilerin uzun listesine katıyordu.

“Rahat olun Ridley Efendi! Tanrı'nın inayeti ile bugün İngiltere'de bir ateş yakacağız. Bütün kalbimle

inaniyorum ki, bu ateş hiçbir zaman sönmeyecek.” Uğrunda can verilebilecek soylu davaların var olduğundan kuşku duymuyoruz; ama din yoluna kurban giden Ridley, Latimer ve Crammer neden Katolikliğin yüce amaçları yerine Protestanlığın küçük amaçları uğruna kendilerini ateşe attılar? Yoksa bu, yarı yarıya dolu olan bir bardağa nasıl bakıldığıyla mı ilgilidir? Mortara ailesi, inatçılıkları (yoksa, ne tarafta yer aldığınıza bağlı olarak, soylu davranışları) yüzünden mi vaftiz denen bu anlamsız töreni kabul etmemiş ve fırsatı kaçırmıştır? Vaftiz olurken sabırla beklemeleri ya da fısıltı ile “hayır” demeleri olanak dışı mıydı? 1 layır, bu mümkün olamazdı; çünkü onlar (ılımlı) bir dinin karşımdaydılar; bu yüzden bu komik oyunu ciddiye almaları gerekirdi. Beni burada ilgilendiren yalnızca zavallı küçük Edgardo’nun, farkında olmadan, dinsel zihniyetin egemen olduğu bir dünyaya çekilmesi, yayılım ateşine tutulması ve iyi niyetle yapılmış olmasına karşın, küçük bir çocuk için zalimlikten başka bir şey olmayan bir davranışa konu edilmesidir.

Olayın bir başka yönü de. hangi dinden olursa olsun 6 yaşındaki bir çocuğun gerçekten o dinden sayılıp sayılamayacağı konusudur. Başka bir deyişle, henüz olup bitenlerin farkında olamayacak bir yaştaki çocuğu bir çırpıda bir dinden ötekine çevirmek saçmalık değil midir? Bundan daha da saçma olan şey bu yaştaki bir çocuğu belirli bir dinle yaftalamaktır. Edgardo’nun başına gelenler onun bir dine bağlanmasıyla ilgili olmayıp (çünkü o dinsel düşünceleri içselleştiremeyecek kadar küçük bir yaştadır) ona anne ve babasının gösterdiği sevgi ve sevecenlikle ilgilidir. Edgardo, ailesinin sevgi ve sevecenliğinden, bekârlık yemini etmiş rahiplerin insani duyarlılığa yabancı anlamsız acımasızlıkları yüzünden yoksun kalmıştır.

FİZİKSEL VE RUHSAL İSTİSMAR

Çocukların dinsel amaçlı istismarı günümüzde cinsel amaçlı istismara dönüşmektedir. Başlangıçta cinsel amaçlı istismarı ele almanın gerekliliğine inanıyorum. Kimileri çocuk sapıklığı ile ilgili günümüzde bir isterinin yaşandığına, 1692’deki **Salem cadı avcılarım** anımsatan bir saldırı psikolojisinin yavğlaşmakta olduğunu söylemektedir. Temmuz 2000*’de, İngiltere’nin en nefret edilen gazetesi olarak tanıtılan **News of the World** gazetesi, açtığı bir kampanyayla birtakım grupları çocuk sapıklarının üzerine saldırtmıştı. Çocuk hekimliği (**pediatri**) ile sapıklığı (**pod’filii** arasındaki ayrımı bilmeyen bir grup fanatik, bir hastanenin pediatri servisini bastı.^f Pedofili ile ilgili saldırı psikolojisi aileleri paniğe sürükleyecek kadar şiddetlendi. Bunun sonucunda eskiden çocuklar için çok büyük bir neşe kaynağı olan gezme ve dolaşma özgürlüğü sınırlandı. Günümüzün Just Williams’ları, I luckfins’lcri, Swallow’ları ve Amazonları artık gezip dolaşma özgürlüğünden yoksunlar (düşünüldüğünün tersine, o zamanlardaki tecavüz riski şimdikinden az değildi).

News of the World’ün bu kampanyayı başlattığı sırada, Sus\$ex’te sekiz yaşında bir kız çocuğu cinsel amaçla kaçırılmış ve öldürülmüş lii. Yine de, bütün pedofili’leri (aslında çok azı cinayet işler) katil olarak görüp, intikam almak için saldırmak adaletsiz olur. Çalıştığım üç yatılı okulda da, çocuklara olan şefkatleri görgü kurallarını geçen öğretmenlerin çalıştırıldığını gördüm. Flbctte bu kınanacak bir davranıştır; ancak, böylclcrinin kimi gruplarca ya da yasa güçlerince izlenmeleri ve çocuk katillerine uygun görülen davranışlarla karşı laşmalan elbette haklı görülmez. Böyle bir olayın kurbanı olan bir olsam da, bu durumda, onların yanında yer almam gerektiğine inanıyorum.

Roma Katolik Kilisesi geçmişte buna benzer, büyük pay sahibi olduğu bir ayıbı doğurdu. Birçok nedenden dolayı Roma Katolik Kilisesini sevmem. Ancak adaletsizlikten daha çok nefret ederim ve bu kurumun bu konuyla ilgili, özellikle de İrlanda ve Amerika’da, haksız olarak şey ta ulaştırılıp şeytanlaştırılmadığını merak ederim. Kamuoyundan yükselen fazladan kızgınlığın, mesleklerinin büyük bir kısmı ‘günah’ yüzünden suçluluk yaratmaya adanmış rahiplerin ikiye bölünmüşlüğü yüzünden olduğunu sanıyorum. Zira, insanların küçük yaşlardan başlayarak saygı duymaları için eğitildikleri yetkili olan bir kişinin güvem suiistimali vardır. Bu ek kızgınlıklar bizi yargının etkilenmemesi açısından dikkatli kılmalıdır. Bu konuda insan ruhunun geçmişte olup bitenlerle ilgili yalan yanlış şeyler yaratmaya olan yatkınlığını ve ahlaki değerleri zayıf olan doktor ve avukatların kışkırtmacı davranışlarını da dikkate

almalıyız. Elizabeth Loftus kurbanı her parçası yaşanmış gerçek bir anı gibi gelen anıların gerçekle ilgisi olmayabileceği durumların ne kadar kolay oluştuğunu (kendini bu kinin savunulmasına adanmış insanlara) göstererek, çok cesurca hareket etmiştir." Mahkeme jürilerinin yanlış ama içten bir tanık ifadesi karşısında bocalayacakları sezilebilir.

İrlanda'ya özgü bir olay olarak, (cinsel istismar içermese de) ülkedeki erkek nüfusun kayda değer bir kısmının eğitiminden sorumlu Hıristiyan Kardeşler (**Christinn Rmihers**) cemaatinin vahşi tutumu inanılmazdır."⁵ İrlanda'da birçok kız okulunu yöneten rahibelerin sadist davranışları için de aynı şey söylenebilir. Peter Mullaı'sın Magdalene Rahibeleri (**rhr Vftigdılın> Sistrs**) filmine konu olan kötü ünlü Magdalene Sığınma Evi, varlığını 1996 yılına kadar sürdürmüştür. Kırk yıl sonra, kotu muamele için tazminat almak, cinsel istismar için almaktan zordur ve geçmişi soruşturmak için kurbandan para almadan hareket etmeyecek avukatlar kıt değildir. Bazı tacizler o kadar uzun sürer ki, iddia sahibi davacı hikâyesini anlata madanı ölebilir. Katolik kilisesi tazminatlar için, dünya çapında bir milyar dolardan fazla para ödemiştir." Onlara sempati beslemeye bile başlayabilirsiniz, tabii ki bu paraların nereden geldiğini hatırlayana kadar.

Dublin'de verdiğim bir konferansın soru kısmında, İrlanda'daki Katolik rahiplerin yargılandığı, kamuoyunda epeyce yankı bulan, cinsel istismar davaları konusunda ne düşündüğüm soruldu. Ben de, bir çocuğun Katolik olarak yetiştirilmesinin, şüphesiz cinsel istismar kadar korkunç olduğunu, uzun vadedeki psikolojik zararının, tartışılır şekilde, cinsel istismardan fazla olduğunu söyledim. Ru, o anın havasına uygun, düşünülmeden verilmiş bir yanım; ama birden salondaki İrlandalı topluluktan, beni şaşırtan, müthiş bir alkış yükseldi (dinleyicilerin büyük çoğunluğu ülkede bir azınlık oluşturan Dublin'li entelektüellerdi). Daha sonraları Katolik olarak yetiştirilmiş kırk yaşlarında Amerikalı bir hanımdan bir mektup aldığımında bu olayı yeniden anımsadım. Bana söylediğine göre, yedi yaşındayken başından iki hoş olmayan olay geçmiş. Bir bölge papazı arabasında kendisine cinsel istismarda bulunmuş ve gene o sıralarda bir okul arkadaşı trajik bir şekilde hayatını kaybetmiş ve Protestan olduğu için, kilisenin resmi öğretilerine göre, cehenneme gitmiş. Ona göre, Katolik papazının cinsel istismarından kaynaklanan fiziksel acı arkadaşının trajik ölümünden kaynaklanan ruhsal acıdan daha hafifti.

"Bir papazın beni okşaması (yedi yaşındaki aklıma göre) "berbat" bir şeydi; ama arkadaşımın cehenneme gitmesi

soğuk ve sonsuz bir korkuydu. Papazın davranışı uykumu kaçırmadı; ama sevdiğim bir insanın cehenneme gitmiş olmasından kaynaklanan dehşet duygusuyla gecelen karabasanlar görüyor, hiç uyuyamıyordum."

Açıkçası, küçük bir kızın bir papazın arabasında uğradığı cinsel istismarın yarattığı acı, diyelim ki kilisede yardımıcılık yaptığı papaz tarafından tecavüze uğrayan bir çocuğun acısı yanında hafif kalır. Katolik kilisesinin bugünlerde cehennemi artık o kadar çok dillendirmediği söyleniyor. Fakat bu örnek, fiziksel istismardan daha zarar verici ruhsal istismarlar olabileceğini gösteriyor. Anlatıldığına göre, filmlerinde insanları korkutma konusunda büyük usta olan Alfred Hitchcock, İsviçre'de araba sürerken birden pencerenin dışında bir yeri işaret etmiş ve "Hayatımda gördüğüm en dehşetli sahne bu." demiş. İşaret ettiği yerde bir papaz, küçük bir çocuk ile, eli çocuğun omzunun üzerinde bir şekilde sohbet ediyormuş. Hitchcock arabanın penceresinden başını çıkarmış ve şöyle bağırması: "Kaç küçük çocuk Hayatını kurtarmak için kaç!".

"Taşlar ve sopalar kemiklerimi kırabilir, fakat sözler asla beni incitemez." Bu atasözü ancak sözlere **inanmadığınız** zaman geçerli olur. Ancak yetişme döneminde aileniz, öğretmenleriniz ve din adamlarınız tarafından söylenen şeyler sizi, günahkârların cehennemde yanacağına (veya kadınların kocalarının malı olduğuna veya buna benzer şeylere) **tam anlamıyla, gerçekten** inandırmışsa, bu durumda, sözün daha kalıcı olduğuna ve eylemlerden daha zararlı etkileri bu lunduğuna inanmak akla yatkındır. Din adamlarının, öğretmenlerin, cehennemde sonsuza değin yanarak cezalandırılan affedilemez günahları çocuklara öğrettikleri düşünülecek olursa "çocuk istismarı" ifadesiyle hiç de

abartıya kaçılmadığı kanısındayım.

Daha önce de değindiğim **Tum Kötülüklerin Kaynağı mı? (Root of Ali Evil?)** adlı TV belgeselinde birkaç dini liderle görüşüm ve Başpiskopos' gibi ılımlılara değil de, dinsel görüşlerinde aşırılığa kaçan Amerikalı din adamlarına yer verdiğim için eleştirildim. Aslında haklı bir eleştiri gibi görülüyor fakat bize aşırı uç gibi görünen bu Amerikalı aşırılar kendi ülkelerinin ılımlıları. Programda İngiliz seyircileri dehşete düşüren konuklardan biri de Colorado Springs'ten bölge papazı Ted Haggard'n. Bush Amerika'sı için hiç de aşırı sayılmayacak olan "Papaz Ted" otuz milyon üyeli Ulusal Evanjlik Derneği'nin başkanıydı. Papaz, her pazartesi günü Başkan Bush'la telefonda görüşme ayrıcalığına sahip olduğunu söylemişti. Günümüz Amerikan Standartlarına göre gerçek aşırı görüşlü kimselerle görüşmel isteseydim ABD'de açıkça Hıristiyan teokrasisi egemenliğini savunan

' İngillere Başpiskopos'u. Kardinal Başpiskopos'u ve İngiltere Rahibi'ni programa çağırarak Hepu de bir rakım gırlı nu/rmlr rımr vurup programa kanlınuvj.jkLmru bildirili Yalnızca a>tı u^tau «uk 11/ak Oxfoul PrJcopırvıı pıogıauıa katılacağını belirtti.

"Dominyon İlahiyatı" öğretisi yanlısı "Yeniden Yapılanmacı" birine başvururdum. Kaygılı bir Amerikalı meslektaşım bana şöyle yazmıştı:

"Avrupalıların, Eski Ahit öğretisinde yer alan ve (eşcinsellerin öldürülmesi gibi) konuları savunan, işe alırken veya oy kullanırken yalnızca Hıristiyanlara şans tanıyan ilahiyat temelli bağnazlığın gittikçe yayıldığını bilmeleri gerekir. Orta sınıf bu türden yaldızlı sözlerin etkisine çabuk kapılıyor. İlahi görüşleri savunanlar uyanık olmazlarsa, Dominyoncular (Hıristiyan öğretisinin egemenliğini savunan dinsel görüş yanlıları) ve Yeniden Yapılanmacılar, kısa süre içerisinde Amerika'nın dinsel yaşamında geçerli ve etkili olacaklardır."^{n>}

TV'deki programıma kantonlardan birisi de, Papaz Ted gibi Colorado Eyaleti'nde görev yapan Papaz Kccnan Roberts idi. Papaz Roberts'ın çılgınlığı Cehennem Evleri diye adlandırdığı yerleri kurmasına yol açmıştı. Cehennem Evi, çocukların, aileleri ya da okudukları Hıristiyan okulları tarafından getirildiği, ve öldüklerinde neler olacağını göstermek üzere akılsızca korkutulacakları yerd. Bu evlerde verilen temsillerde korkunç sahneyi canlandıran oyuncular, çocuk aldırma, eşcinsellik gibi "günahları" işleyenleri oynuyor ve yanbaşı larıtıda şeytanca zevk alan kırmızı giysili bir dev bulunuyordu. Bu, **Piece de Rcsistance'm** ön oyunuydu, ve cehennemin kendisi, yakılan kükürt kokusuyla, lanetlilerin acı çığlıklarıyla, çok gerçekçiydi. Oyunun provasını izledikten sonra (şeytan, Viktorya dönemi melodramlarındaki kötü adamı andıran abartmalı tavrıyla tam bir İblisti) Papaz Roberts'la, oyuncuların da izlediği bir görüşme yaptım. Papaz bana Cehennem Evi'ni ziyaret etmek için en uygun yaşın on iki olduğunu söyledi. Bu sözleri beni çok şaşırtmıştı. Ona on iki yaşında bir çocuk bu oyunu izledikten sonra korkup karabasanlar içinde kalırsa bu durumdan üzülmeyeceğini sordum. Bana içten olduğuna inandığım şu yanıtı verdi:

"Onların, cehennemin İliç gitmek istemedikleri bir yer olduğuna inanmalarım isterim. On iki yaşında buna inanmazlarsa daha sonraki yaşlarda hiç inanmazlar; günah dolu bir yaşama atılırlar ve Efendimiz İsa Mesih'in yolunu asla bulamazlar. Korkmalarının, karabasanlar içinde kalmalarının onların sonraki yaşamlarında hayırlı sonuçları olacaktır."

Papaz Roberts'ın inandığı şeye* siz de gerçekten ve içtenlikle inanıyorsanız, onun çocukları korkutmakla doğru bir iş yaptığına da inanıyor olmalısınız.

Papaz Roberts'ın aşırı dinci zevzeklere yaptığımız gibi hiçe sayamayız. Tıpkı Ted Haggard gibi o da günümüz Amerikasında geçerli bir görüşü temsil etmektedir. Sonsuza kadar lanetlenmiş kişilerin çığlıklarının yanardağlardan duyulabildiğini ve derin sıcak okyanus sularında bulunan büyük solucanların Mark 9: 434 un gerçekleştiğini gösterdiğini iddia eden dindaşlarının fikirlerini savunmaya başlarsa şaşırmayın. ('Elin cürüm işlemişse, kes at onu! Bil ki, tek elle sakat yaşamak iki elle cehenneme gitmekten evladır. O cehennem ateşi hiç sönmez. Oradaki kurtlar hiç ölmez ve alevler hiç dinmez' Markos 9: 434). Nasıl bir cehenneme inanırlarsa inansınlar, bu cehennem ateşi fanatikleri **Schadcnfrucd'**den ⁶²

şeytani bir zevk alıyor gibi görünüyorlar. Ve de kurtarılmış olanlar arasında yeralmaktan memnunar. Önde gelen Hıristiyan ilahiyatçısı Aquinaslı Aziz Thomasso'nun Summa **Theolof'ica'**âa iyi bir şekilde nakledildiği gibi: **"Lanetlilerin cehennemde cezalarını nasıl çektiklerini görmelerine izin verilen azizler, ilahi mutluluklarının ve nail oldukları Tanrı inayetine tadını daha çok çıkarırlar"** Ne iyi adam.:

Cehennem ateşi korkusu bazı mantıklı insanlara bile gerçek gelmektedir. Hazırladığım dinle ilgili belgeselin televizyonda göste rilmesinden sonra gelen birçok mektup arasından, akıllı ve dürüst olduğu anlaşılan biri tarafından gönderilmiş olan bir tanesi:

"Beş yaşında başladığını Katolik okulunda rahibeler kayış, değnek ve sopa yardımıyla beynimi yıkadılar. İlk gençlik çağımda okuduğum Darwin'in evrimle ilgili söyledikleri mantığıma çok uygun geldi. Ne var ki, zihnimin derinliklerinde yer edinen cehennem ateşi korkusundan kaynaklanan çatışmalar sık sık lıeni tedirgin etmekteydi. Gördüğüm psikolojik tedavi kimi endişelerimi gidermekle beraber bu kökleşmiş korkuyu ruhumdan çıkarıp atamadı.

Size yazmamın nedeni, bu korkuyu konu alan belgeselin bu haftaki bölümünde görüştüğünüz psikologun adım ve adresini almak içindir."

Bu mekrup beni çok etkilemişti ve (aniden oluşan, sözü edilen rahibelerin de gidebileceği bir cehennem olmamasına olan hayıflanmamı bastırdıktan sonra) verdiğim vavrta aklına güvenmesini, aklının birçok insanın sahip olamadığı değerli bir armağan olduğunu belirttim. Ayrıca, rahip ve rahibeler tarafından cehennem korkunçluğunun bu denli şişirilmesinin, onun gerçek olmasının imkânsız olmasını telafi etmek amacı taşıdığını öne sürdüm. Eğer mantıklı bir şey olsaydı, caydırmak için çok az. hatırlatmak yeterli olurdu. Gerçek olamayacağından, caydırıcılık değerini korumak ve olanaksızlığını dengelemek için çok aşırı miktarda korkutucu bir yer olarak tanıtılması gerekir. Bu arada sözünü ettiği psikologla (belgesel programa konuk eniğim son derece tatlı, içten bir kadın olan psikolog fil Mytton ile) kendisini buluşturdum. JillPin kendisi de Seçkin Kardeşler adında kötülükleriyle ünlü bir tarikat bünyesinde yetiştirilmişti. Tarikat o denli kötü bir üne sahipti ki oradan vakasını sıyrıranların yemden hayata kazandırılmaları için bir web sayfası bile açılmıştı (www.peebs.net).

Cehennem korkusuyla yetiştirilen Jill Mytton, yetişkinlik döneminde Hıristiyanlıktan kopmuş ve kendisini çocukluk dönemlerinde benzer sarsıntılar geçirmiş kimselerin yeniden hayata bağlanmalarına adanmıştı. "Çocukluğumu korkunun egemen olduğu bir ruh durumu içinde yaşadım. Bu korku sonsuza değin lanetlenme endişesinden kaynaklanıyordu. Bir çocuk için cehennem ateşinin alevlerini, gıcırdayan dişleri göz önüne getirmenin ne kadar dehşet verici bir şev olduğunu tahmin edebilirsiniz. Bu tür imgeler onun için mecaz değil, gerçeğin ta kendisidir" diyordu }ill. Çocukluğunda cehennemle ilgili kendisine neler söylendiğini öğrenmek istediğimde bana verdiği yanıt yüzünde beliren ifade kadar etkileyiciydi: "Tuhaf değil mi? Bunca zaman geçtikten sonra bile, sorduğunuz, şu soruya yanıt verirken hâlâ aynı erkinin altındayım. Korkunç bir yer cehennem. Tanrı tarafından tamamıyla reddedilmiş bir yer. Sürekli yanan ateşler içinde acı çektiğiniz, işkence gördüğünüz bir yer. Ateşin hiç sönmediği, ondan kurtuluşun olmadığı bir yer."

Jill Mytton daha sonra kendisinininkine benzer şekilde çocukluk dönemi geçirenlerin yaşama dönmelerine yardımcı olan destek çalışmaları yaptığım, ancak bu türden çalışmalara katılanlar için geçmişten kopmanın ne denli zor bir şey olduğunu belirtti: "Geçmişten kopmak çok ama çok güç bir şey. Düşünün bir kere, bir anda içinde yetiştiğiniz bir ortamı, tüm toplumsal yapıyı, yıllardır bağlı olduğunuz bir inanç sistemini bırakıyorsunuz. Kimi zaman da dostlarınızı, ailenizi terk etmeniz, gerekiyor. Artık onlar için siz yoksunuz."

İşte bu sırada kendi deneyimlerim aklıma geliyor: Amerika'dan adresime postalanmış mektuplar... Kitaplarımı okuduktan sonra dinden koştuklarını belirten kimselerin mektupları... Bunlardan birço gu durumu ailelerine bildirememenin sıkınsını çekiyor. Bildirenler ise karşılaştıkları tepkinin korkunçluğunu yaşıyor. Aşağıda yer alan mektup bunun bir örneği. Mektubu yazan hır tıp öğrencisi:

“Dinle ilişkili görüşlerinizi paylaştığım için size bu ekmeği gönderiyorum. SİZİN de (arkında olduğunu/ gibi, bu görüş Amerika Birleşik Devletleri’nde giderek bastırılıp bir köşeye atılmak istenmekte. Ben Hıristiyan bir aile ortamında yetiştirildim; ancak din düşüncesine karşı içimde hep bir soğukluk hissettim. Yakın zamanlara kadar bu soğukluk hissini bir başkasına anlarmaya cesaretini kendimde bulamamıştım. Kendisine açıldığım kışkı kız arkadaşım oldu. Ne var ki müthiş bir tepkiyle karşılaştım.

Evet, birinin ateist olduğunu itiraf etmesi karşısındakini oldukça şaşırtır. Bu doğal bir tepkidir. Ancak arkadaşım bu tepkinin de ötesinde beni tümüyle farklı bir kişiymişim gibi görüyor. Tannıncım olmadığı için ahlak sahibi biri olamayacağımı söylüyor. Bu durumla nasıl başa çıkacağımı bilemiyorum. Durumu yakınlarla söylediğimde aynı tepkiyi almaktan korkuyorum. Sizden yanıt beklemiyorum Umarım derdimi anlar, duş kırıklığından kaynaklanan üzüntümü paylaşırsınız. Sevdiğiniz ve onun tarafından sevdiğiniz birini dinin neden olduğu bir soğuklukla kaybettiğinizi düşünün. O şimdi beni ‘Tanrı ya inanmayan, dinsiz biri olarak görüyor, inançları uğruna insanların neler yapabilecekleri konusunda söyledikleriniz aklıma geliyor. Bana zaman ayırdığınız için size teşekkür ederim. ’

Yukarıdaki satırları yazan talihsiz gence verdiğim yanına kız arkadaşı kendisi hakkında nasıl bir şey öğrenmişse, onun da kız arkadaşı hakkında bir şey öğrenmiş olduğunu belirttim ve kızın içtenliği konusunda kuşkularını olduğunu ekledim.

Amerikalı komedyen Julia Sweeney’den ve onun dinde ferahlatıcı öğeler bulma, çocukluğunun Tanrısını yetişkinlik döneminin kuşkularından kurtarma yolunda giriştiği eğlenceli ve sevimli savaşımından daha önce söz etmiştim. Sweeney’in arayışı mutlu biçimde sonlandı. Şimdi o, genç ateistler için mükemmel bir örnek konumunda. Tanrıyı Bırakmak (**Letting Go**) adlı gösterisinin en etkili bölümü son sahnesi. Julia Sweeney her şeyi dener ve sonunda...

“...Dönerken eve işten, kafamın içinde bir fısıltı işittim. Ne kadar zamandır vardı bu fısıltı katanım içinde? Bilmiyorum. Derken ses biraz yükseldi ve şöyle dedi:

“Tanrı yok!”

Duymazlıktan geldim; ama ses biraz daha yükseldi:

“Tanrı yok! Tanrı yok! Aman Tanrım. Tanrı yok!”

Sallandım yerimde. Kayıyorum hissettim.

Duşundum sonra; dedim ki kendi kendime: 'Hayır, yapamam! İnanılmaz, bilmiyorum ki! Tanrı'ya gereksinimim var benim. Yani, bir geçmişimiz var biz/im...'

Tanrı'ya nasıl inanılmaz, bilmiyorum ki! Nasıl yataktan kalkarsın? Nasıl gününü geçirirsin?*

Düşecekmiş gibi oldum.

'Tamam, tamam... Sakın ol!' dedim kendi kendime,

'bir an, ama sadece bir an Tanrıya inanmama gözlüğünü tak gözüne ve onunla bakıver çevrene; sonra da hemen çıkar at onu! işte böyle dedim ve taktım gözlüğü gözümeye. bakındım çevremeye.

Bunu söylemek istemezdim ama başını dondu önce; sonra şunu düşündüm: 'Dünya nasıl duruyor bir boşlukta? Nasıl fırıl fırıl dönüyoruz uzayda? Nasıl oluyor bu?'

Dışarı fırlayıp düşen dünyayı tutmak geçti içimden.

Sonra, birden anımsadım, 'tamam, buldum!' dedim,

'güneşin çevresinde daha uzun zaman bizi döndürüp durduracak yerçekimi ve açılma hızı değil mi?'

Los Angeles'da bir tiyatrodaki izlediğim oyunun beni derinden etkileyen sahnesi işte buydu. Julia'nın ailesine durumu nasıl anlattığını gazetelerden okurken de aynı heyecanı duymuştum:

"Önce annem aradı ve ilk tepkisi bir çığlık koparmak oldu: 'Ateist mi! ATEİST Mİ?!?'

Sonra babam aradı, dedi ki: 'Ailene ihanet ettin. Okuduğun okula, içinde yaşadığın kente ihanet ettin.'

Sanki ben Ruslar adına casusluk yapıyorum! İkisi de benle konuşmayacaklarmış artık. 'Cenazeme bile gelme' dedi babam. Telefonu kapattıktan sonra şov yaptım kendi kendime: 'Elinizden geleni ardınıza koymayın, değil mi?'

Julia yeteneğiyle insanı ağlatırken güldürüyor da:

"Artık bir daha Tanrı'ya inanmayacağımı söyleseydi. annem ve babamın tepkisi 'ben artistim' dediğimde gösterdikleri tepkiden daha hafif olabilirdi."

Dan Barker'ın **İnancın Yitirilmesi: Vaizlikten Ateistliğe** adlı yapıtında köktendinci ve bağnaz yapıda gezgin bir din adamı olan vaizin aşamalı bir süreçte nasıl katıksız bir ateist olduğu anlatılır. Bu kişi kitabın yazarının ta kendisidir. Barker, ateist olduktan sonra da Hıristiyanlığı yayma yolunda vaazlarını sürdürür. Bunu yapmak zorundadır; çünkü hayatta tek bildiği iş vaaz vermektir. Yazar, birçok

lamı Yduhroi Z07

Amerikalı din adamının kendisi gibi olduğunu, kitabını okuduktan sonra bu durumu yalnızca ona anlattıklarını söylüyor. Müthiş bir tepkiyle karşılaşacakları korkusuyla durumlarını kendi ailelerine bile anlatmaktan çekiniyorlarmış. Barker'ın öyküsü mutlu bir sonla sonuçlanır. Ailesi önce çok şiddetli bir sarsıntı geçirir: ama anlattıklarını akla uygun bulunca onlar da ateist olur.

Amerika'da profesör olan iki kişi bana ayrı ayrı yazdıkları mektuplarında ebeveynlerinden söz ediyorlar. Bunlardan birisi oğlunun ruhunun ölümsüz olacağını düşünen annesinin sürekli acı çektiğim belirtiyor. Öteki, babasının, oğlunun sonsuza kadar cehennemde ya nacağından emin olduğu için en büyük dileğinin hiç doğmamış (oğlu olan profesörün) olmasını dilediğini belirtiyor. Bu iki kişi bilgilerinden ve olgunluklarından emin, yüksek düzeyde eğitim görmüş üniversite profesörleridir ve anlaşıldığı kadarıyla, yalnızca din alanında değil, diğer zihinsel alanlarda da anne ve babalarından bir adım öndedirler. Eğitim düzeyi ve anlatım becerisi açısından onlardan ve Julia S\veeney'den daha geride olanların bağınaz aile bireyleri karşısında durumlarını açıklarken yaşayacakları güçlükleri gözünüzün önüne getirmeye çalışın. İşte, Jill Mytton'ın hastalarının birçoğu bu güçlüklerle karşı karşıyalar.

Televizyondaki görüşmemizde Jill bu tür dinsel eğitimi zihin istismarı olarak adlandırmış, ben de sormuştum: "Bu duruma zihin istismarı diyorsunuz. Bir çocuğu cehenneme inanacak şekilde yetiştirme istismarı sayılıyor**, bunun cinsel anlamda istismarla bir benzerliği var mıdır?" Jill'in bu soruya yanıtı şöyle oldu: "Yanıtlanması çok güç bir soru bu. İki arasında birçok benzerliğin bulunduğunu sanıyorum; çünkü aslında bu bir güven istismarı. Çocuğun kendisini özgür hissetmesi hakkını elinden alıyorsunuz; olağan şekilde dünyaya açılmasını, dünyayla ilişki kurma yetisini engelliyorsunuz. Her iki durumda da gerçek benliğin yadsınması, onun lekelenmesi olayı ya şanmakta."

ÇOCUKLARI KORUMAK

Meslektaşım Psikolog Nicholas Humphrey 1977 yılında Oxford'da Af Örgütü Konferansı açılış konuşmasında "Beni söz değil taş yaralar" sözü ile konuşmasına başladı ve bu sözün her zaman doğru olmadığını tartışmaya açtı. I Iampfrev. kötü bir "büyü"ünün etkisine kapılıp kısa sürede, olasılıkla korkunun psikosomatik etkisinden ölen I Iaiti'nin Voodoo inançlılarını örnek gösterdi. Ardından da, bu tip konferans dizileri düzenlenmesi için yardımcı olan, kendisinin de içinde bulunduğu topluluğa, Uluslararası Af Örgütü'nün zarar verici ve kırıncı konuşma ve yayınlara karşı kampanya başlatıp başlatmayacağını sordu. Ardından kendisine verdiği yanıt, bu tip genel sansür girişimlerine karşı güçlü bir 'hayır' dı: "Konuşma özgürlüğü müdahalede bulunulamayacak denli değerli bir özgürlüktür." Fakat daha sonra liberal görüşlü yandaşlarını şoke eden bir önemli istisnayı savunarak devam etti. Çocukların özel durumu için sansür lehinde tartışmayı sürdürdü.

..ahlaki ve dinsel eğitimi alanında, özellikle ebeveynlere izin verilen, çocuklara evde eğitim verme konusunda, doğru ve yanlış ne ayırır? Ben diyorum ki, çocukların beyinlerinin başka kişilerin kötü fikirlerinden korunabilmesi için, insani hakları bulunmalıdır; bu insanlar kim olurlarsa olsunlar... Bu nedenle ailelerin çocuklarını istedikleri gibi eğitmelerine izin verilen, çocukların bilgi ufuklarını sınırlamaya sebep olacak, bir tanrı izinleri yoktur. Çocukları dogmalar ile, boş inançlar ile eğitme hakları yoktur; kendi inançları doğrultusunda onları dar patikalardan geçirmeye kalkmamalıdır.

Kısacası, çocukların saçmalıklarla kafalarının bozulmaması hakkı vardır. Bizim de, toplum olarak onları bu saçmalıklardan koruma görevimiz bulunmaktadır. Yani ebeveynlerin, çocuklara, (İncilin gerçekleri veya gezegenlerin hayatımıza hükmettiği gibi) neye inanacaklarını öğretilmelerine izin vermemeliyiz.

Kuşkusuz ki böyle bir güçlü ifadenin daha fazla şarta ihtiyacı vardı ve bunu sağlamıştır. Neyin saçma olduğu bir görüş açısı değil midir? Bilim insanları astroloji ve İncil'in mesajının saçma olduğunu düşünebilirler; ancak, bunun tersini düşünenler de vardır; bunlar, bu düşüncelerini çocuklarına öğretme hakkına sahip değiller midir? Çocuklara yalnızca bilimsel bilginin öğretilmesi konusunda ısrarcı olmak bir kibirlilik değil midir?

Burada, aileme, ne düşünülmesi gerektiği konusunda ısrarcı olmadıklarından oturu teşekkür borçlu

olduğumu belirtmeliyim. Eğer bilimsel düşünceye açık bir biçimde yetiştirilirlerse. Incil'in mesajının doğru olup olmadığını, gezegenlerin yaşamları hakkında etkili olup olmadığını düşünebilirler, işte bu bir ayrıcalıktır. Burada önemli olan, ne konusunda düşünüp karar vereceklerini kendilerinin seçmesi ve bunların aileleri tarafından zorla aşınmamasıdır. Bugünkü çocukların, gelecek kuşakların anne babaları olacakları düşünüldüğünde bu konu çok büyük bir önem kazanır.

Hampfrey, çocuklar küçük ve her türlü tehlikeye açık olduklarından ve korunmaya gereksinim duyduklarından, gerçek eğitimin onlar için seçme hakkı doğrultusunda şekillenmesini önermektedir. 500 yıl boyunca buzlar içerisinde kalan genç bir Inka kızını burada örnek olarak gösteriyor. Kızın cesedi 1995'de Peru dağlarında donmuş bir vaziyette bulunmuş. Cesedi bulan insanbilimciler kızın dinsel bir tören kurbanı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Konu ile ilgili bir Amerikan TV kanalında belgesel gösterilmiş. Belgeseli izleyenlerin "buzdan bakire" konusunda şöyle düşünmeleri istenmektedir: İnka rahiplerinin dinsel değerlere gösterdiği bağlılığa hayran kalmak, kızın son yolculuğunda gösterdiği guru ve heyecanını kurban olma onuru ile ilişkilendirmek. Televizyon programının mesajı, bir insan kurban etme eyleminin müthiş bir kültürel buluş olduğu, çoklu kültür yapısı için harika bir örnek oluşturduğu yolunda. I Iampfrey, benim gibi bu yoruma çok şaşırды.

"Kim böyle bir şey iddia edebilir? Nasıl oturma odalarımıza girip de bize dinsel bir törende işlenen cinayetin doğru bir şey olduğunu göstermek istiyorlar? Bir grup aptal, kendini beğenmiş, boş inançlı cahil, yaşlılar tarafından öldürülen henüz bakıma ihtiyaç duyan çağdaki bit kızı nasıl onurlu bu ölüme gitti diye yüceltebilirler? Birisine yapılan bu ahlak dışı davranışı nasıl haklı gösterebilirler?"

Burada, liberal düşünceleri olan bir okurun içinde bir sızı duymaması imkânsızdır. Evet, günümüz standartlarında ahlak dışı bir davranış bu. Evet, aptalca bir davranış bu; peki, bunu ya İnka standartlarına göre ele alırsak ne diyeceğiz? Elbette ki İnkalar kurbanı ahlaki bir edim olarak düşünüyorlar ve onun son derece akla uygun olduğunu ileri sürüyorlardı. Küçük kız kuşkusuz dinine sıkı sıkıya bağlı birisiydi ve o din ortamında yetiştirilmişti. Onların standartlarıyla değil de günümüz standartlarıyla baktığımızda İnka rahiplerini yargılamakta kullandığımız "canı" gibi sözcükleri nasıl kullanabiliriz? Belki de kız yazgısından başı dönecek derecede mutluydu. Belki de o güneş tanrısının ışıldayan bakışları altındaki ebedi Cennet'e doğrudan gideceğine inanıyordu. Ama belki de, pek olası değil ama korku ve dehşet içerisinde çığlıklar atmıştı.

İsteyerek veya istemeyerek kurban olup olmaması bir yana, I Iampfrey ile ben, kız eğer gerçek olguların bilincinde olsa idi bu törene katılmaya istekli olmazdı diye düşünüyoruz. Sözgelimi, kız güneşin bir hidrojen topundan ibaret olduğunu, binlerce derece sıcaklığa sahip olduğunu, içindeki nükleer füzyon ile kendini sürekli olarak helyuma dönüştürdüğünü ve başlangıçta bir gaz diski halinde bulunduğunu, daha sonra güneş sistemi diye anılacak sisrem bu diskten meydana geldiğini, yerkürenin de bu sistem içerisinde bulun duğunu, yoğunlanıp katılaştığını vs. vs. bilseydi, isteyerek mi kurban olurdu? Bu durumda olasılıkla güneşe bir tanrı gözüyle bakmazdı. Bu düşünce tarzı onu güneş tanrısını yatıştırmak için kurban olma fikrinden caydırabilirdi.

İnka rahipleri cahillikleri yüzünden ayıplanamaz. Onlara bu nedenle aptal veya kendini beğenmiş de denemez. Ancak, kendi inançlarını henüz güneşe tapınan ya da tapınmama konusunda karar verme durumunda olmayan bir çocuğa yüklemeleri ayıplanabilir. Hampfrey, günümüzün bölgeselcilerini ve izleyicilerini de ele alıyor ve bu küçük kızın ölümünü güzel bulmalarından ötürü onları suçluyor. "Ortak kültürümüzü zenginleştiren bir şey" sözünü eleştiriyor. Etnik gruplara ait dinsel uygulamaların tuhaflığını yücelten ve bu yolda girilen zalimlikleri haklı bulan görüş, sık sık karşımıza çıkmakta. Liberal düşünceli insanların zihninde çatışmalar yaratan şey, bir yandan bu tür zalimliklere kadana mamaları, diğer yandan ise, diğer kültürlerle saygı duymayı gerektiren post modernist ve rö iativist etkinliklerdir. Kadın sünneti şüphesiz ki son derece acı veren, son derece korkunç bir şeydir; kadınlardaki cinsel zevk alma yetisini yok eder (herhalde bu nedenle yapılıyor). Akla uygun davranan liberal düşünceli insanların yarısı bu uygulamanın kaldırılması yolunda düşünce öjje sürüyorlar ama

diğer yarısı ise etnik kültürlerle “saygı” duyuyor ve eğer “kızlarım” sakat bırakmak istiyorlarsa, buna kan şamayacağımızı ileri sürüyor. Buradaki nokta, kızların “onların” kızları olması ve bu nedenle isteklerinin göz ardı edilemeyeceği. Bir kız sünnet edilmeyi isterse ne yanıt verebiliriz? Ancak, bilgilenmiş ve yetişkin bir zihniyet bunun asla yapılmamasını ister. Hampfrey, çocukken her nasılsa sünnet olmaktan kurtulan kadınların yaşamlarının daha sonraki evresinde bu işleme karşı çıktıklarını belirtiyor. Amişler konusundaki tartışmalarımız ve onların “kendi” çocuklarını “kendi usullerine göre” yetiştirme hakkını tartıştıktan sonra Hampfrey:

“Kültürel farklılıkları sürdüren topluluklar hakkında son derece sert yargılar veriyor ve şöyle devanı ediyor; evet. Amiş İcrin veya Hasidilerin veya Çingenelerin ailelerinin koyduğu usuller ile şekillenmelerini bu büyüleyici kültür geleneklerinin sürdürülmesi şeklinde yorumlayabilirsiniz, ancak onlar bu yolda yürüdükleri takdirde kültürümüz nimu ile bozulmaz mı? Bu tür bir farklılığı yaşatmak için insanların kurban edilmesi mi gerekir? Bir toplum olarak ödemek zorunda olduğumuz bir şey var. ancak şunu da belirtiyim ki bunu biz ödemiyoruz, **onlar** ödüyorlar.”

' Britanya'da bugün tir vapbu İm uyKuLuımiu. B» mu ogretun raufettifi 2006 yı İm d i bana Londralı kırların atenrt «lıhturien H.Uİ Bratl/otıda bit *aııwa* ya *onđr didikler tını tőykdi. Ne var ki. vctkılılr ırko danjRjunı yırımmrk için bu olayları görmedikten geliyor

Bu konu, 1972'de ABD Yüksek Mahkemesi'nin, sonraki dava lara örnek oluşturacak bir davayı ele almasıyla kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Wisconsin Voder davası, ailelerin çocuklarını dinsel nedenler ile okuldan alma hakları ile ilgili idi. Amerika Birleşik Devletlerinin çeşitli eyaletlerinde kapalı topluluklar halinde yaşayan, genellikle Almanca, Pennsylvania Almancası diye adlandırılan eski bir diyalektini konuşan, elektrikten, içten yanmalı motorlardan, düğmelerden ve modern yaşamın gereçlerini kullanmaktan kaçan bir halktır Amiş halkı. 17. Yüzyıl yaşantısı sürdüren bu halkın tuhaf alışkanlıkları günümüz açısından tuhaf gelebilir. Peki, insani değerlerin zenginleştirilmesi açısından bu tür alışkanlıkların korunması gerekir mi?

Wisconsin'deki kimi Amiş ailelerinin çocuklarını okuldan almak istemeleri, yüksek mahkemede, 1971'de bir dava açılmasına yol açtı. Belirli bir yaşta çocukların eğitim görmeleri Amiş'lerin dinsel değerlerine aykırıydı. Özellikle bu eğitim bilimsel ise. Wisconsin Eyaletinin yetkili mercileri çocuktan eğitimden yoksun bırakmaları nedeniyle aileleri huzuruna çağırdı. Eyalet Mahkemesinde karar alındıktan sonra bu karar Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'ne temyiz için gönderildi. Aileler lehine 6 ya 1 oranında bir karar çıktı. Heyetin çoğunluk kararı heyet başkanı Yargıç Warren Burger tarafından şöyle ifade edildi: “Kayıtlar incelendiğinde, Amiş çocuklarının 16 yaşına kadar okula zorunlu devamının, çocukların bugünkü Amiş topluluğunu boş vermesi ve dini konuları önemsenmemesi yönünde çok büyük tehlike taşımaktadır. Amişler, bu durumda ya toplumda asimile olurlar ya da daha dindar bir bölgeye göç etmek zorunda kalırlar.”

Buna karşın. Yargıç William O.Douglas'ın azınlıkta kaldığı görüşünde belirttiği, bu konuda karar vermek için çocukların kendisine danışılması gerektiği idi. Gerçekten eğitimin orada sona ermesini mi istemekteler, yoksa Amiş dinine bağlı olarak yaşamlarını mı sürdürmek istiyorlar? Nicholas Hampfrey daha ileri gitmek istemişti. Çocuklara Amiş bölgesinde kalmak isteyip istemeyecekleri sorulsa ve bir tercih yapmaları istense, çocuklar diğer seçenekler hakkında eğitilmiş ve bilgilenmiş gibi bir tercih yapacaklar mıydı? Eğer bu mantıklı bir şey olsa, dünyanın bir tarafından Amişlere katılmak için, en azından birkaç tane, can atan genç insan bulunması gerekmez miydi? Yargıç Douglas hafifçe farklı bir yönde ilerledi. Ailelerinin dinsel görüşlerinin özel durumu yüzünden, çocukların eğitimlerini ne kadar yarıda kesebileceklerine karar verebilme hakkına sahip olmalarına neden olan geçerli hiçbir sebep göremedi. Eğer muafiyeti sağlayan dini temelse, laiklik bu durumda devreye girmez miydi?

Yüksek mahkemenin çoğunluğunun görüşü, manastır yaşamı emirlerinin pozitif değerleri ile aynı paralel çizgisindedir. Kısacası bunların toplumumuzda var olması, (tartışılır şekilde) zenginleştirici bir unsur olarak değerlendirilmekte. Ancak Hampfrey'e göre çok önemli bir fark var: Manastırlarda bulunan

keşişler manastır yaşamını gönüllü olarak kabul ediyorlar. Buna karşılık. Amiş çocukları hiçbir zaman Amiş olmak için gönüllü olmadılar. Ellerinde olmadan bu toplumun içinde dünyaya geldiler ve başka hiçbir seçenekleri yok.

İnsanların, özellikle de çocukların, çeşitliliğin sunağı ve değişik dini geleneklerin erdemi olarak kurban edilmesinin, insanlık dışı olduğu kadar, nefeskesici bir patronluk taslama taşıyan yanları vardır. Geri kalan bizler, mutlu bir şekilde modern çağların gereçlerinden olan arabalara biniyor, bilgisayar kullanıyor, aşı oluyor, antibiyotik ile hastalıklardan korunuyoruz, fakat siz antika insanlar, taktığınız garip şapkalarla, ilginç pantolonlarla, eskimiş lehçenizle, tarihten kalmış atlı «arabalarınız ve açık hava tuvaletlerinizle bizim hayatımızı zenginleştiriyorsunuz. Tabii ki kendi çocuklarınızı da on yedinci yüzyıl zaman geçirdinizde tutsak ermeniz engellenmemeli. Aksi durumda geri döndürülemez şekilde bazı şeyleri kaybederiz: insan kültürünün çeşitliliğinin harika bir parçasını. Küçük bir parçam buna hak verebilir ama büyük bir kısmımın bu durumdan midesi bulanıyor.

BİR EĞİTİM SKANDALI

Avam Kamarasında, milletvekili Jenny Tonge İngiltere'nin kuzeydoğusunda Incil'in yaradılış öğretisini öğrencilerine aktaran bir okula¹ ödenek verilmesine karşı çıktığında, ülkenin Başbakanı Tony Blair de bu "çeşitlilik" kavramına başvurdu. Bay Blair yanıtında "Elimizden geldiği kadar çeşitli okul sistemlerinin uygulanmasını elde etmek isterken, endişelerin buna zarar vermesi çok talihsiz olur" dedi. Söz konusu olan okul, Gaucseat'daki Emmanuel Koleji, Blair hükümetinin gururla oluşturduğu "Kent Akademilerinden biridir. Bu konuda zengin bağışçılar görece az miktarda para (Emmanuel Okulu için 2 milyon £) yatırmaları konusunda cesaretlendirildiler. Buna karşılık hükümet daha yüksek miktarda bir meblağ ödeyecekti (Bu okul için 20 milyon i artı sonsuza kadar tüm işletme masrafları ve maaşlar). Bağışçılar aynı zamanda okulun eğitim zihniyeti üzerinde kontrol hakkına sahip oluyordu. Okulun yöneticilerinden çoğunu atama yetkisi kazanıyor, ayrıca hangi öğrencileri alıp hangilerinin alınmaması konusunda da karar sahibi oluyordu. Başka yetkileri de vardı.

' Hanca hemen İngiltere'de hu nuifmiatu rftıtun vrra» tek okul.

Emmanuel okulunun maddi açıdan %10'luk hakkı zengin hır araba satıcısı olan ve aynı zamanda çocuklara istediği eğitimi vermek için itibarlı bir arzu taşıyan Sir Peter Vardy'ye aittir; ve daha az itibarlı bir şekilde kendi dinsel inançlarını çocuklara aşılama arzusu da vardır.' Vardy'nin, başkanlığını Nigel McQuoid'nin yaptığı. Amerikan esinli köktendinci öğretmenler birliği ile ne yazık ki ilişkisi bulunmaktadır. Nigel McQuoid, bir zamanlar Kmanuel'in müdürlüğünü yapmış, şimdi de Vardy okullarının hepsinin genel direktörlüğü görevini sürdürmektedir. Nigel McQuoid'in bilime bakışı, yerkürenin on bin yıldan daha az yaşlı olduğuna dair inancı ile anlaşılabilir. Şu sözler de ona aittir "Düşünelim ki bir büyük patlamadan oluştuk; düşünelim ki bir zamanlar maymunduk... Peki insan vücudunun karmaşık yapısına baktığımızda bunlar doğru olabilir mi? Çocuklarınıza yaşamın hiçbir amacının doğru olmadığını söylerseniz (bunun yalnızca kimyasal bir mutasyondan ibaret olduğunu söylerseniz) bu, onların kendilerine karşı duydukları insanlık onurunu zedelemeyebilir mi?"

Hiçbir bilim insanı bir çocuğun "kimyasal mutasyon"dan geçtiğini söylememiştir. Bunun bu bağlamda kullanılması son derece cahilcedir. Londra'nın doğusundaki Hackney'deki Christian Lives'in başkanı olan "Başpiskopos" Wayne Malcolm'un ifadesi de bununla karşılaştırılabilecek türdedir. Başpiskopos, 18 Nisan 2006 tarihli Guardian gazetesinin bildirdiğine göre "evrimin" bilimsel kanıtlarını "çürütmektedir." Malcolm'un anlayışı da: "Fosil kayıtlarında gelişim sürecinin bir kopukluk yaşadığı görülmekte. Bir kurbağa bir eşeğe dönüşse idi, bir sürü eşek kurbağalarımız olmaz mıydı?" ifadesine dayanmaktadır.

Ne var ki bilim bay McQuoid'in yanında değil. Bu nedenle, bilimin önde gelen bir ismi olan Stephan LavHeld'e başvurmamız gerekecek. 21 Eylül 2001 tarihinde Bay Layricld, Emmanuel Koleji'nde "Bilim öğretisi: Incil'e Bakış" başlığı ile bir konferans verdi. Konferansın metni, (www.Christian.org.uk) bir Hıristiyan web sitesine postalandı. Ama şimdi bu metni orada bulamazsınız. Çünkü Hıristiyan Enstitüsü

konferans metni, **Daily Telegraph** gazetesinin 18 Mart 2002 tarihli nüshasında yazdığım yazıdan ve bu konferansa dikkati çekmemden hemen bir gün sonra kaldırıldı. Ancak World Wide Web'de bir şeyi kaldırmak öyle kolay değildir. Bu tür girişimler bilgiyi saklayarak bir anlamda amacına ulaşır; ancak, eldeki malzeme ortadan kaldırılmış olsa dahi varlığı kaçınılmaz olarak her yerde hissedilir. Uyanık bir İngiliz gazetecisi olan Andrew Brown, **The Independent**'in ilk din işleri muhabiridir. Layfield'in konferans metninin nerede olduğunu bulmakta gecikmedi. Metni Google'dan indirdi ve hiçbir eksikliğe uğramadan onu kendi web sitesine (http://

Sıı Pctrı Vardy, "her eranjelutin yüreğinin bir yerinde bir .ır.ıhıj uiturunm ııuhvuluu»ı yatar' diye yardığında %ok Hinelkymbn.

www.darwinwars.com/lunatic/liars/layfield.html) aktardı. URL için Brown tarafından seçilen sözcüklerin¹ ne kadar eğlenceli oldukları açıktır. Ancak, metnin içeriğine bir göz attığımızda birden bu eğlendirici özelliğini yitirmektedir. Bu arada, meraklı bir okur Emmanuel Koleji'ne yazar ve metnin web sayfasından kaldırılışının nedenini sorar. Okuldan gene Andrew Brown'ın çabasıyla öğrendiğimiz aşağıdaki aptalca yanıtı alır:

"Emmanuel Koleji her zaman okullardaki yaratılış öğretisi ile ilgili tartışmaların merkezinde yer almıştır. Bu nedenle, basından çok sayıda davet almaktadır. Bu da okul müdürünün ve yönetim kurulu başkanının zamanını almaktadır. Bu insanların yapacakları başka işleri bulunmaktadır. İşte buna yardımcı olmak için Stephan Layford tarafından verilen konferansın metnini web sayfamızdan kaldırdık."

Görülüyor ki, okul yöneticileri yaratılış öğretisi ile ilgili görüşlerini gazetecilere açıklayamayacak denli meşgullermiş. Peki o halde gazetecilerin kolaylıkla başvurabilecekleri bir aracı, web sayfasından niye kaldırdınız. Konferans metni orada değil miydi? Gazeteciler rahatlıkla metni oradan okuyabilirlerdi. Bu da sizin vaktinizin boşa harcanmasının önüne geçerdi. Hayır, böyle yapamazlardı. Çünkü onlar metinde gizlenecek bir şeylerin olduğunu görmüşlerdi. Aşağıdaki paragraf konferanstan alınmıştır:

"O halde en baştan belirtelim ki Francis Bacon tarafından 17.yy'da, belki de kasıtlı olmayarak, iddia edilen, popülerleşen bir fikir olan, doğanın ve dinin kitaplarının gerçeği ayrı ayrı doğru olarak yansıttığı fikrini reddediyoruz. Sadece, kutsal kitabın sayfalarında, tanrı, yanılmaz ve tam bir yetkili olarak konuşmaktadır, ve biz bu inancımızın arkasında dimdik duruyoruz. Bu, televizyon bağımlısı ve inançsız modern kültüre ne kadar eski moda, basit ve dayanıksız gelirse gelsin, üzerinde durmak için mümkün olan en sağlam temeldir."

Kendinizi çimdikleyin, düş görmüyorsunuz. Bu Alabama'daki bir çadırda verilen bir vaazdan değil, İngiliz Hükümeti'nin para yağdırdığı ve Tony Blair'in de gurur ve sevinç duyduğu bir okulun bilim başkammının konuşmasından alınmadır. Bay Blair 2004 yılında Vardy okullarından birinin açılışını törenle yapmıştır. Farklılık bir erdem olabilir, ama bu tür bir farklılık bir çılgınlıktan başka bir şey değildir.

Layfield olayı, bilimle din arasında karşılaştırma yapıyor ve dinin tercih edilebileceğini, her şeyin bilim kapsamında yer alamayacağını söylüyor. Whitcomb ve Morris'in Tufan Jeolojisi öne sürülmede

' URL yi Türkçeye çevirirsek <http://www.darwwsavaşlar!.com/deIce/yalanalar/laytelci.html> ed.tt. ve bu kavram ile Nuh'un gemisinden söz edilmektedir. Çocuklar, bir zamanlar Güney Amerika ile Afrika'nın birleşik olduğunu ve daha sonra ayrıldıklarını öğrenebilirler. Ancak, bu olgu jeolojik kanıtlara indirgenildiğinde, ayrılmanın aniden olmadığını, yüz milyonlarca yıl aldığını öğreniyoruz.

"Jeofizik paradigmlar açısından bakıldığında Tekvin 610'da belirtilen tufanın geçerliliğini anlıyoruz. Eğer Eski Ahit'teki söylenenler doğru ve şecereler (örneğin Tekvin 5; Krallar 1;

Matta 1 ve Lukas 3) tam ise, bu evrensel felaketin görece yakın zamanlarda olduğunu anlarız. Etkileri her yerde yaygın bir şekilde görülmektedir. En büyük kanıt fosillerin bulunduğu çökelti kayalarındadır. Bunlar, kömür, petrol ve gaz gibi hidrokarbon yakıtların bol bulunduğu kaynaklardır. Efsaneye göre, böyle büyük bir tufanın dünyadaki çeşitli halklar için meydana getirildiği söylenmektedir. Geminin bir artığı, sular bütünüyle çekildiğinde görülmüş ve içlerinde John Wood Morappe'nin de bulunduğu kişilerce belgelenmiştir."

Bu Nigel McQuoid ve Piskopos Wayne Malcolm'un söylediklerinden de berbat. Çünkü Layfield bilim konusunda eğitim almış. İşte bir başka örnek:

“Başlangıçta değindiğimiz gibi, Hıristiyanlar inançlarına Eski ve Yeni Ahit metinlerini güvenilir rehberler olarak kabul etmişlerdir. Bunlar yalnızca dinsel belgeler değildir, aynı zamanda dünya tarihinin gerçek bir açıklamasını da yapmaktadırlar.”

Dostum olan Oxford Başpiskoposu Richard Harries ile birlikte Tony Blair'e bir mektup yazdık ve mektubu sekiz piskopos ile dokuz üst düzeyde bilim adamına imzalattık. O tarihte Royal Society'nin başkanının (daha önce Tony Blair'in baş bilim yardımcısı idi) içinde bulunduğu dokuz bilim adamı, Royal Society'nin biyoloji ve fizik dalı başkanları, kraliyet astronomu (şimdi Royal Society'nin başkanı), Doğal Tarih Müzesi Başkanı ve Sir David Attenborough (belki de İngiltere'nin en saygın kişisi). Bunlar bilim adamları grubunu oluşturmaktaydılar. Katolik kilisesinden bir ve Anglikan kilisesinden yedi piskopos ise (tüm İngiltere'nin en saygın din adamları) da din grubunu oluşturmaktaydı. Başbakanlık ofisinden verilen yanıt, yetersiz olduğu kadar baştan savmaydı da. Okuldaki sıralarda alınan iyi sonuçlara değiniyor ve Devlet Okulları Denetim Kurulu'nun okuldan aldığı nitelikli raporlar dile getiriliyordu. Ancak, Bay Blair'in aklına denetim müfettişlerinin, bilim kolu başkanının tüm evrenin köpeğin ehlileştirilmesinden sonra oluştuğunu ve denetim standartlarında azıcık da olsa bir hatanın bulunabileceğini ileri süren bir kişinin raporuna onay verdiklerini unuttuyordu.

Stephan Layfield'in verdiği konferansının belki de en can sıkıcı bölümü “Ne yapılabilir” başlıklı bölümüydü. Bu bölümde Layfield, kökten dinci Hıristiyan anlayışını fen sınıflarına sokma telaşındaki öğretmenler tarafından uygulanacak taktikleri ele alıyor ve şöyle diyordu:

“Evrimsel açıdan bu paradigma bir ders kitabında dile getiriliyorsa (bu paradigmaya göre dünyanın yaşı milyarları bulmaktadır) veya araştırılmıyorsa hemen mümkün olan yerlerde aynı veri ile ilgili kutsal kitaptan açıklamalar (ki daha iyidir) yapılması gerekir. Fizik, kimya ve biyoloji'nin her birindeki örneklerle bu yönde bakmalıyız.

Layfield'in konferansının diğer bölümü bir propaganda kitapçığından fazlası değildi. İsteyen dindar biyoloji, kimya ve fizik öğretmenlerine bu kaynak, kanıta dayalı bilimsel eğitim yerine, İncil'e dayalı eğitim verilmesi için sunuluyordu. Geri kalanlar ise ulusal eğitim müfredatı içinde kalıyordu.

15 Nisan 2006 tarihinde BBC'nin en deneyimli haber sunucularından biri olan James Naughtil, Sir Peter Vardy ile bir görüşme yaptı. Görüşmenin ana konusu Blair hükümetinin Kent Akademilerine bağışçı çekmek için zengin kişilere rüşvet olarak asillik ve şövalyelik dağıtması ile ilgili Vardy tarafından kabul edilmeyen iddiaların polis tarafından araştırılmasına yönelikti. Naughtil, Vardy'ye yaratılış sorunu ile ilgili sorular da sordu. Buna aldığı yanıt Emmanuel Okulu'nda genç yerküre yaratılışı görüşünür öğrencilere kesinlikle öğretilmediği yönünde idi. Emmanuel okulu mezunlarından biri olan Peter Franch de aynı emin tavırla “bize dünyanın altı bin yaşında olduğu öğretildi” diyordu.⁶³ Peki burada kim doğruyu söylüyor? Bilmiyoruz fakar Layfield'in konuşmaları, bilim öğretme politikasını açıkça ortaya seriyor. Vardy, Layfield'in son derece açık manifestosunu okumamış mıydı? Bilim kolu başkanının ne hinlikler peşinde koştuğunu bilmiyor muydu? Peter Vardy, kullanılmış arabaları satarak servet yapmıştı. Ondand araba alır mıydınız? Ve siz, tıpkı Tony Blair gibi, bu okulu ederinin %10'una bu adama satmayı ve üstelik bütün sürekli giderlerini de karşılamayı ister miydiniz? Blair'e adaletli davranalım ve diyelim ki Layfield'in konferansını okumamış ve ona dikkat etmemiş. Bundan sonra da ona dikkat edeceğini ummak boşuna olur sanırım.

Müdür McQuoid, okulunda net olarak gördüğünü söylediği açık fikirliliğini anlatarak bir savunma yaptı ki bu onun ne kadar kibirli olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir:

Bu konuda size benim verdiğim altıncı sınıf felsefe derslerini örnek olarak gösterebilirim. İşte Shquille orada oturuyor ve diyor ki “Kuran tam ve doğrudur.” İşte Clair şurada diyor ki “Hayır, İncil doğrudur.” Böylece söyledikleri şeylerin benzer yönlerini ve fikir ayrılığına düştükleri yerleri konuşuyoruz. Sonunda ikisinin de aynı anda haklı olamayacağı konusunda anlaşılıyor. Ardından ben, “üzgünüm ama Shquille

sen yanlışsın, doğru olan İncil'dir” diyorum. O da şöyle diyor: Üzgünüm Bay Quoid, siz yanlış düşünüyorsunuz, doğru olan Kuran'dır.” Sonra kalkıp bir lokantaya gidiyorlar ve tartışmalarına orada sürdürüyorlar. İşte bizim istediğimiz bu.

Bizim istediğimiz çocukların inandıkları şeyin ne olduğunu bilmeleri ve onu savunmalarındır.”

Ayy ne şirin bir sahne değil mi? Shquille ile Clare birlikte yemeğe gidiyorlar. Uyuşmayan inançlarını hararetle tartışıyorlar ve inançlarını savunuyorlar. Fakat gerçekten de çok şirin değil mi? Öyle mi yoksa McQuoid'in çizdiği resim içler acısı mı? Her şeyin ötesinde, Shquille ile Clare tartışmalarını hangi temel üzerine oturtuyorlar? Bu kuvvetli ve yapıcı tartışmada hangisi, etkilemek için inandırıcı bir kanıt sunabildi? Claire ile Shquille bu tartışmada sadece kutsal kitaplarının üstün olduklarını söylüyor, hepsi bu. Size hakikatin gerçek dünyadan değil de kutsal kitaplardan geldiği öğretilirse, sizin de yapacağınız bundan ibarettir. Claire ve Shquille eğitimsiz kişilerdir. Okulları onları hayal kırıklığına uğratmıştır ve okul müdürleri (bedenlerini değil ama) beyinlerini suiistimal etmektedir.

BİLİNÇ TEKRAR YÜKSELİYOR

Şimdi başka bir şirinlik. Bir yıl önce Noelde gazetem The Independent, mevsimsel bir hikâye arıyordu ve kalp ısıtan bir tanesini okullardaki İsa'nın doğumu ile ilgili oyunların birinde buldu. Bu oyunun adı Üç Akıllı Adam idi. Oyunda Shad Breet adında bir Sih, Müşerref adında bir Müslüman, Adel adında da bir Hıristiyan vardı. Hepsi de dört yaşında idi.

Şirin mi? Kalp ısıtıcı mı? Hayır, hiçbirisi değil, güldürecek kadar acayip. Akli başında bir insan nasıl kalkar da 4 yaşındaki çocukları ailelerinin dini ve kozmik görüşleriyle etiketlendirir? Şimdi gözünüzü önüne şu resmi getirin, resmin üzerinde şunlar yazsın: “Shad Breet (bir Keynesçi), Müşerref (bir Monoterist), Adel (bir Marksist), hepsi de dört yaşında. Bu olay, protesto etmek için muhtemelen iyi bir aday olmaz mı? Kesinlikle olur. Ancak, dinin garip ayrıcalığına dayanınca ne bir fısıltı duyuluyor, ne de benzer olaylar gündeme geliyor. Eğer sahne şöyle olsaydı çığlıkları duyabilirdiniz: Shad Breet (bir ateist), Müşerref (bir bilinemezci), Adel (laik hümanist), hepsi de dört yaşında. Ailelerinin çocukları büyütme yeterliliğine sahip olup olmadığı soruşturulmaz mıydı? Laik düzenin olmadığı İngiltere'de ateist aileler, çocuklarının okullarda, buldukları toplumda hâkim olan dinsel inanışla yetiştirilmesine göz yummaktadır. ‘TheBrightsnet’ (Homoseksüellerin kendilerini başarıyla gay olarak adlandırması gibi, bir Amerikan girişimi ateistleri Bright olarak yeniden adlandırmak istiyor) çocuklar için kurallar oluştururken oldukça dikkatlidir: çocuk kendi kararını kendi vermelidir. Eğer bir çocuk Bright olması söylendiği için Bright olmuşsa gerçek bir Bright OLAMAZ! Kendi kendini reddeden bir kuralı bulunan bir kilise veya cami hayal edebilir misiniz? Fakat böyle olmalarının mecburi olması gerekmez mi? Aklıma gelmişken ben de Bright'lara katıldım, çünkü kısmen bu sözcüğün gerçekten de memetik olarak dile katılıp katılamayacağını merak ediyorum. Gay kelimesi dilde evrimleşti mi yoksa planlı olarak mı eklendi bilmiyorum ama bilmek isterdim. Bright kampanyası işe biraz aksak başladı, çünkü kimi ateistler tarafından şiddetle suçlanarak karşı çıkıldı ve ukalalık ile suçlandı. Eşçinsel Onuru (Gay Pride) hareketi şans eseri böyle bir olayla karşılaşmadı, belki de başarılı olmasının sebebi budur.

Daha önceki bölümde bilinç şahlanıyor konusunu ele almış ve feministlerin (bir başarı olarak) bizi, iyi niyetli insanlar (people of goodwill) yerine iyi niyetli adamlar (men of goodwill) denildiğinde, ne kada korkuttuğundan söz etmiştim. Burada farkındalığı başka bir yolla arttırmak istiyorum. Bence, küçük bir çocuğun belirli bir dinle etiketlendiğini duyduğumuzda irkilmeliyiz. Küçük çocuklar, evrenin kökeni, hayat ve ruhani konularda karar vermek için çok gençtir. Hıristiyan veya Müslüman çocuk tabirleri, karatahtadan bazen çıkan ciyak ses gibi rahatsız edici olmalıdır.

Aşağıda, İrlanda Radyosu KPFT FM'in 3 Eylül 2001'de verdiği haber yer almakta:

“Katolik kızlar Kuzey Belfast'taki Ardoyn yolundaki Kutsal Haç Kızlar İlkokuluna girmek istediklerinde Kraliyetçilerin *iLoyjIisIle*; : protestoları ile karşılaştılar. Polis yetkilileri ve askerler okulu işgal etmeye kalkan protestocuları püskürttü. Çocukların okula girmeleri için bariyerler kuruldu. İçlerinde daha dört yaşında olanların bulunduğu çocuklara ve onları korumak için okula gelen ailelerine

göstericiler sloganlar atarak karşılık verdiler. Çocuklar ve aileleri okulun ön kapısına geldiklerinde Kraliyetçiler şişe ve taş atıyorlardı”

Açıkça, akli başında bir insan bu talihsiz okul çocuklarının başına gelenler için ürker. Ben onları Katolik çocuklar diye etiketlemenin de ürkütücü olduğunu kabul etmenizi dilerim. (Kraliyetçiler yani Loyalistler, 1. bölümde de değindiğim üzere Protestanların kendileri için kullandıkları samimiyetsiz bir örtmedir, tıpkı Katoliklerin kendilerine Milliyetçi demeleri gibi. Çocuklara ‘Katolik’ ve ‘Protestan’ gibi etiketler yapıştırmakta tereddüt etmeyen insanlar aynı dinsel etiketleri yetişkin olan teröristlere ve çetelere uygulamamaktadır.)

Toplumumuz, dindar olmayan kesim de dâhil olmak üzere, küçük çocukların beyinlerinin ailelerinin dini ile yıkanması hakkı ve çocukların ailelerinin dini ile etiketlenmesi gibi akıl almaz fikirleri normal karşılamaktadır. ‘Katolik çocuk’, ‘Protestan çocuk’, ‘Yahudi çocuk’, ‘Müslüman çocuk’ gibi dinsel etiketler kullanılmasına rağmen, ‘demokrat çocuk’, ‘liberal çocuk’, ‘cumhuriyetçi çocuk’ gibi etiketler kullanılmaz. Lütfen ve lütfen bu konuda bilincimizi arttıralım ve bu konuyla nerede karşılaşsak karşılaşalım sesimizi yükseltelim. Bir çocuk Hıristiyan veya Müslüman değildir. Hıristiyan veya Müslüman bir ailenin çocuğudur. Bu arada bu son terminoloji, çocukların kendisi için çok bilinçlendirici olacaktır. Müslüman bir ailenin çocuğu olduğu söylenen çocuk, hemen dinin büyüdüğü zaman seçeceği (veya reddedeceği) bir şey olduğunun farkına varacaktır.

Dinleri karşılaştırmalı olarak öğretmenin eğitimsel yararlarını savunmak gerçekten uygun olur. Elbetteki benim ilk kuşularım, henüz dokuz yaşındayken, verilen bir derste (ders okul tarafından değil ailem tarafından veriliyordu) yetiştirildiğim Hıristiyan dininin sadece farklı dinlerden biri olduğunun öğretilmesi üzerine ortaya çıktı. Din savunucuları bunu sık sık fark ederler ve bu onları korkutur. İsa’yı anmak için 4 yaşındaki çocukların oynadığı yukarıdaki oyunda, etiketler yakıştırıldığı için yakınan bir tane bile şikâyet mektubu Independent editörüne ulaşmamıştır. Tek olumsuz mektubun geldiği “Gerçek Eğitim İçin Kampanya” isimli kuruluşun sözcüsü Nick Sea ton, çok inançlı dinsel eğitimin son derece tehlikeli olduğunu çünkü çocuklara dünya üzerindeki tüm dinlerin eşit olduğunun öğretildiği, bunun da kendi dinlerinin özel bir değeri olmadığı anlamına geldiğini söylemektedir. Gerçekten de söylenen kesinlikle budur. Peki, bu sözcü endişelenmeli midir? Bir başka olayda aynı kişi “tüm inançları eşit derecede geçerli saymak yanlıştır. İster Hindu olsun ister Müslüman isterse Hıristiyan, herkesin kendi inancının en iyisi olduğunu düşünmeye hakkı vardır, yoksa inancın ne anlamı kalır?” demiştir.

Gerçekten ne? Ve ne kadar açık bir saçmalık bu? Bu inançların hepsi bağdaşmazdır. Öte yandan, en üstün inancın kendininki olduğunu düşünmenin ne anlamı vardır? Bu yüzden çoğu diğerlerinden ‘üstün’ olamaz. Çocukların değişik inançları öğrenmelerine izin verelim, inançların uyumsuzluklarını incelemelerine izin verelim ve bu uyumsuzlukların sonuçları hakkında karar vermelerine izin verelim. Herhangi biri uygunsa, bunu gerekli yaşa geldiklerinde kendilerinin seçmelerine izin verelim.

EDEBİ KÜLTÜRÜN BİR PARÇASI OLARAK DİNSEL EĞİTİM

Kabul etmeliyim ki eğitilmiş insanların son yıllarda benden daha fazla dine ilgisiz olduklarını görünce ben bile şaşırılmışım. Belki de bu son yıllarda olan bir şey değildir. Daha 1954’te Robert Hinden’in ilginç kitabı Niye Tanrılar Diremiyor (*Why Cocis Persist*) adlı kitabında Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan bir kamuoyu araştırmasında aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkıyor.

Katolik ve Protestanların dörtte üçü Eski Ahit’ten bir peygamber adı bile söyleyememişler. Üçte ikisinden fazlası da dağdaki vaazı kimin verdiğini bile bilmiyor. Hatırı sayılır miktarda insan, Musa’yı İsa’nın on iki havarisinden biri sanıyor. Burada şunu tekrarlayalım, bu araştırma Amerika Birleşik Devletleri’nde yani gelişmiş ülkelerden daha fazla dindar olan bir ülkede yapılmıştır. 1611 tarihli Kral James İncili (yetkili basım), kendi çağında edebi değeri olan bölümler içermektedir. Örneğin Neşidelerin Neşidesi ve Eklesyaslar⁶⁴ (bana söylenildiğine göre İbranice orijinali de mükemmel bir yazın örneğiymiş). Ancak, İngilizce İncil’in eğitimimizin bir parçası olması gerekmesinin sebebi edebi kültür için önemli bir kaynak kitabı olmasındandır. Bu durum, aynı zamanda Yunan ve Roma tanrılarının efsaneleri için de

geçerlidir, fakat bunları öğrenirken, gerçekliklerine inanmamız istenmez. İşte, Eski Ahid'den alınmış veya ondan esinlenmiş ve yazınımızda, konuşma dilimizde geçerlilik kazanmış klişe haline gelmiş kimi sözler şunlardır:

Be fruitful and multiply Verimli olun ve çoğalın • *East of Eden* Cennet bahçesinin doğusu • Adam's Rib Adem'in kaburgası • *Am I my brother's keeper?* Kardeşimin bakıcısı mıyım? (Başkalarının refahı için çalışmak için isteksizliği belirten kelimeler. Kabil kardeşini öldürdükten sonra söylemiştir.) • The mark of Cain Kabil'in laneti • *As old as Methuselah* Nuh'un büyükbabası kadar yaşlı • A mess of potage Bir yemeklik çorba • *Sold his birthright* Doğum hakkım sattı »Jacob's ladder Yakubun merdiveni (Yakub'un rüyasındaki cennete uzanan merdiven) • *Coat of many colours* (Yusuf'un renkli elbisesi) • Amid the alien corn Yabancı mısırlar arasında • *Eyeless in Gaza* Gazze'deki kör • *The fat of the land* Kırsalın şişkosu • The fatted calf Şişmanlatılmış dana (Bir kişinin sevinçli dönüşü ve yapılan kutlama için kullanılan mecaz) • *Stranger in a strange land* Yabancı topraklardaki yabancı • Buming bush Yanan çalı • *A land flowing with milk and boney* (sadece iyilikle dolu olan toprak benzeri cennet)

• Let my people go Halkımın gitmesine izin ver (Musa'nın firavuna Ya hudileri serbest bırakması için yaptığı çağrı) • *Flesh pots* Et kapları • An eye for an eye and a tooth for a tooth Göze göz, dişe diş • *Be sure your*

sin will find you out Günahının seni bulacağına emin ol • The apple of his eye • *The stars in their courses* • Butter in a lordly dish • *The hosts of Mtd ian* • *Shibboleth* • *Out of the strong came forth sweetness* • He smote them hip and thigh • *Philistine* Filistin • A man after his own heart • *Like David and Jonathan* • Passing the love of women • *How are the mighty fallen* • Ewe lamb • *Man of Belial* • Jezebel • *Queen of Sheba* • Wisdom of Solomon Süleyman'ın bilgeliği • *The half was not told me* • Girded up his loins • *Drew a bota at a venture* • Job's comforters • *The patience of job* • I am escaped with the skin of my teeth • *The price of wisdom is above rubies* • Leviathan • *Go to the ant thou sluggard; consider her ways, and be wise* • Spare the rod and spoil the child • A word in season • *Vanity of vanities* • *To everything there is a season, and a time to every purpose* • The race is not to the swift, nor the battle to the strong • *Of making many books there is no end* • I am the rose of Sharon • *A garden inclosed* • The little foxes Küçük tilkiler • *Many waters cannot quench love* • Beat their swords into plovvshares • *Grind the faces of the poor* • The wolf also shall dwell with the lamb, and the leopard shall lie down with the kid • *Let us eat and drink; for tomorrow we shall die* • Set thine house in order • *A voice crying in the wilderness* • No peace for the wicked • *See eye to eye* • Cut off out of the land of the living • *Balm in Gilead* • Can the leopard change his spots? • *The parting of the ways* • A Daniel in the lions' den Aslan ininde bir Danyal • *They have sown the wind, and they shall reap the whirlwind* • Sodom and Gomorrah • *Man shall not live by bread alone* İnsan sadece ekmelele yaşayamaz • Get thee behind me Satan • *The salt of the earth* • Hide your light under a bushel • *Turn the other cheek*

— *Diğer yanağını çevir* • Go the extra mile • *Moth and rust doth corrupt* • Cast your pearls before swine • *Wool in sheep's clothing* Kuzu postundaki kurt • Weeping and gnashing of teeth • *Gadarene swine* • New wine in old bottles Eski şişedeki yeni şarap • *Shake off the dust of your feet*

- *Ayağının tozunu silkele* • He that is not with me is against me Benimle olmayan bana karşıdır • *Judgement of Solomon* • Fell upon stony ground

• *A prophet is not without honour, save in his own country* • The crumbs from the table • *Sign of the times* • Den of thieves Hırsız ini • *Pharisee* • Whited sepulchre • *Wars and rumours of wars* • Good and fairhful servant • *Separate the sheep from the goats* • I wash my hands of it • *The sabbath was made for man, and not man for the Sabbath* *Sebt günü insanlar içindir, insanlar Sebt için değil* • Suffer the little children • *The widow's mite* • Physician heal thyself • *Good Samaritan* • Passed by on the other side • *Grapes of wrath* Gazap üzümleleri • Lost sheep Kayıp koyun • *Prodigal son* • A great gulf fixed • *Whose shoe latchet I am not worthy to unloose* • Cast the first stone • *Jesus wept* • Greater love hath no man than this • *Doubting Thomas* • Road to Damascus • *A law unto himself* • Through a glass darkiy • *Death, where is thy sting?* • A thorn in the flesh • *Fallen*

from grace • Filthy lucre • The root of ali evil Tüm kötülüklerin kaynağı

• Fight the good fight • *Ali flesh is as grass* • The vveaker vessel • *I am Alpha and Omega* • Arntageddon • *De profundis* • Quo vadis • *Rain on the*

just and on the unjust Haklının da haksızın da üzerine yağan yağmur

Tüm bu deyim, ifade ve kalıplar doğrudan doğruya Kral James'in Incil'inden alınmıştır. Demek ki Incil'i bilmemek, İngiliz yazını için büyük bir kayıptır. Aşağıdaki dörtlük Lord Justice Bowen tarafından yazılmış son derece güzel bir şiirdir:

The rain it reineth on the just, Haklının da üzerine yağıyor yağmur And also on the unjust fella. Haksızın da

But chiefly on the just, because Ama haklının üzerine daha çok yağıyor yağmur, The unjust hath the just's umbrella. Çünkü haksızın elinde haklının şemsiyesi var.

Ancak, Matta'nın Incil'ine başvuramazsanız (Matta 5:45) buradaki anıştırmanın ne olduğunu anlayamazsınız. (Güneşin kötünün ve iyinin üzerinde doğması için yağmuru haklı ve haksız üzerine gönderdi) *My Fair Lady*'deki Fliza Dolittle'ın fantezilerindeki püf noktayı anlamak için Vaftizci Yahya'nın sonuna ilgisiz olmamış olmanız gerekir:

“Thanks a lot, King,’says I in a manner well bred,

But ali I want is Enry Iggins¹ead.’

Teşekkürler Kralım, teşekkürler derim nezaketle Ama benim tek istediğim Enry Iggins'm başı

Banagöreengüzel hafif komedilerin yazarı olan P.G.Wodehouse'ın yapıtlarında benim yukarıda listesini çıkarttığım Incil'den alınmış ifadelerin bahse girerim ki yarısını bulabilirsiniz. (Ne var ki Google'da hepsini bulamayabilirsiniz, örneğin; Darbı Meseller 6.6'daki “Teyze ile Perişan” adlı hikâyeyi bulamadım). Wodehouse' kuralı, dile yerleşen atasözü ve deyimleri içermese de diğer Incil terimleri açısından oldukça zengindir. Şimdi de Bertie Woostre'nin akşamdan kalma birisini kalkarken canlandırmasına kulak verin: “Sanki kafamın üzerinden bir silindir geçiyor, tıpkı Heber'in karısı Jael'in söylediği cinsten silindir değil bunlar, daha da kötüsü.” Bertie, bu tür bilgileri ile övünç duymakta ve bunun tümünü kutsal metinlere borçlu.

¹ Espirili romanları ve hikâyeleri ile tanınan bir İngiliz yazar (1881-1975) *eJ.n.*

İngilizce komik metinler için geçerli olanlar, ciddi edebiyat için daha da geçerlidir. Naseeb Shaheen¹, Shakespeare'nin yapıtlarında geçen bin üç yüzden fazla İncil alıntısı referansın geniş bir şekilde kullanıldığını söyler.² Virginia'da Fair Fox'ta basılan Kutsal Kitap Edebiyatı Raporu (söylenildiğine göre kötü şöhretli Templeton Vakfı tarafından finanse edilmiş) birçok örnek sunar ve kutsal kitap edebiyatının, kendi konularının tam olarak anlaşılması için çok gerekli olduğu üzerinde, İngiliz Edebiyatı öğretmenlerinin ezici bir çoğunluğunun anlaştığını iddia eder.^w Kuşkusuz benzeri durum, Fransız, Alman, Rus, İtalyan, İspanyol ve diğer büyük Avrupa yazınları için de geçerlidir. Arapça ve Ffintçe konuşanlar için de Kuran ve Bhagavad Gita'yı bilmek, herhalde kendi kültürel miraslarının tam olarak anlaşılması için gereklidir. Son olarak, listeyi tamamlamak için, Wagner'i (esprili bir şekilde söylendiği gibi, müziği kulağa, sahip olduğu Yahudi düşmanı fikirlerinden iyi gelir) Norveç tanrıları hakkında bilginiz olmadan takdir edemezsiniz. Ve tabiki, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi dinlerin kültürel ve edebi geleneklerine olan duygusal bağımızı koruyabiliriz, hatta doğum ve ölümlerde düzenlenen dini törenlere bile, bu törenlerin tarihinde yatan doğüstü inançlara kapılmadan, katılabiliriz. Tanrıya inanmayı, çok değerli bir hâzineden vazgeçmeden bırakabiliriz.

¹ Profesör Naseeb Shaheen, Shakespeare konusunda tanınan uluslararası bir otoritedir, *ed.tt.* 314
Richard Davvkins

BÖLÜM 10

Çok Gerekli Bir Boşluk (mu?)

“Birkaç ışık yılı uzaklıktaki bir galaksiyi 100 inçlik bir teleskopla takip etmekten veya 100 milyon yıllık bir fosili ya da 500.000 yıllık taştan yapılmış bir aleti elinizde tutmaktan veya Büyük Kanyon isimli uçsuz bucaksız bir uçurumun eşiğinde durmaktan veya gözlerini kâinatın başlangıcına dikerek baktıktan sonra bunu görmemezlikten gelmeyen bir bilim insanını dinlemekten daha sarsıcı ne olabilir? Bilim çok gizemli ve bir o kadar da kutsaldır.”

M I C H A E L S H E R M E R

“Bu kitap çok gerekli bir boşluğu dolduracaktır.” Espri işe yarıyor çünkü birbirine zıt her iki anlamı da veriyor. Bu arada bu bilinen bir espriydi fakat beni asıl şaşırtan yayıncılar tarafından masumane bir şekilde kullanılıyor olmasıdır. Örneğin, “Yeni yapısalcılık akımı kapsamında geçerli olan literatürdeki çok önemli bir boşluğu” dolduran bir kitap için <http://www.kcl.ac.uk/kis/schools/hums/french/pgr/tqr.html> adresini ziyaret edin. Dürüst olmak gerekirse, Michel Foucault, Roland Barthes, Julia Kristeva ve tüm diğer havalı bir şekilde Fransızca konuşmayı seven (frankofonik) ikonları konu alan bu kitabı mevcut bilgileri tekrarlamamanın ötesine geçemeyen lüzumsuz bir kitap olarak tarif etmek oldukça mantıklı görünüyor.

Din çok gerekli bir boşluğu doldurur mu? Beynimizde doldurulması zorunlu olan Tanrı şeklinde bir boşluk olduğu sık sık ima edilir: Tanrı insanların psikolojik bir gereksinimidir (bir hayali arkadaş, bir baba, bir ağabey, günah çıkarılan bir papaz, bir sırdaş olarak) ve Tanrı var olsun ya da olmasın bu mutlaka karşılanması gereken bir ihtiyaçtır. Diğer yandan, Tanrı farklı bir şeyle doldurduğumuzda bizim için daha yararlı olacak bir boşluğu dolduruyor olabilir mi? Bilim, sanat, bir arkadaş ya da hümanizm Tanrının yerini alabilir mi? Ahretteki yaşamı arzulamak yerine, gerçek dünyadaki yaşamı sevmek bizim için daha yararlı olabilir mi? Belki de doğa sevgisi ya da büyük böcek bilimci E.O Wilson’un deyişiyle Biophilia (canlıları ve yaşayan sistemleri sevmek) bu boşluğu en güzel şekilde doldurabilir değil mi?

Dinin insan yaşamında başlıca dört rolü olduğu öğretilir: Açıklama, tavsiye, teselli ve telkin. Din, geçmişten bugüne insanoğlunun varlığını ve içinde bulunduğumuz evrenin yapısını açıklamaya soyunmuştur. Fakat dinin bu rolü artık tamamen bitmiş ve 4. Bölümde açıkladığım üzere yerini bilime bırakmıştır. Tavsiye demekle, nasıl hareket etmemiz gerektiğiyle ilgili ahlaki eğitimi kastediyorum ki Bölüm 6 ve 7’de buna değindim. Sanırım avuntu ve telkin konusunda pek de adil davranmadım ve bu son bölümde bunları kısaca ele alacağım. İlk önce avuntuyu irdeleyeceğim ve bunun için, dinsel inançla benzerlikleri olduğunu düşündüğüm çocukluk fenomeni “hayali arkadaş” konusuyla sözlerime başlamak isterim.

BİNKER

Muhtemelen Christopher Robin, Domuzcuk ve Ayı Winnie’nin kendisiyle gerçekten konuştuklarına inanmıyordu. Ancak Binker farklı mıydı?

Binker (ona böyle diyorum) benim bir sırrımdır,
Ve Binker kendimi hiç yalnız hissetmememin nedenidir.

Yuvada oynarken, basamaklarda otururken,
Meşgul olduğum her yerde, Binker benimle
Ah, babacığım çok zekidir; o çok zeki insanlardandır,
Annemse dünya kurulduğundan beri annelerin en iyisidir,
Dadım da öyle ki ben ona Dadıcık derim.

Ama onlar Binker’i göremezler ki.

Binker hep konuşur çünkü konuşmayı ona ben öğrettim Bazen komiklik olsun diye de konuşur,
Bazen de kükrermiş gibi bağırarak boğazını temizler.

Bunu ona ben yaptırıyorum çünkü bazen boğazı acıyor.

Ah, babacığım çok zeki; o çok zeki insanlardandır,
Annem dünya kurulduğundan beri annelerin en iyisidir,
Dadım da öyle ki ben ona Dadıcık derim.

Ama onlar Binker’i tanımazlar ki.

Binker’la ben parkta koşarken o aslanlar kadar cesurdur;
Binker’la ben karanlığa uzanırken o kaplanlar kadar cesur;
Binker filler kadar cesurdur. O hiç ama hiç ağlamaz...

Sadece (başkaları gibi) gözüne sabun kaçınca ağlar.

Ah, babacığım çok zekidir; o çok zeki insanlardandır,

Annem dünya kurulduğundan beri annelerin en iyisidir,

Dadım da öyle ki ben ona Dadıcık derim,

Ama onlar Binker gibi değiller ki.

Binker açgözlü değildir ama yemeyi çok sever,

İnsanlar bana şeker verirken aslında onlara,

“Ah, Binker çikolata istiyor bana iki çikolata verir misiniz?” demeyi isterim. Bir tane de onun için yiyorum çünkü dişleri daha çok yeni.

Babamı çok seviyorum ama oyun oynamaya vakti yok,

Annemi çok seviyorum ama o bazen bir yerlere gidiyor,

Dadım saçımı taramak istediğinde görüyorum onu...

Ama Binker hep var, Binker, o hep yanımda.

A. A. MILNE, Şimdi Altı Yaşındayız¹

Hayali arkadaş fenomeni, sıradan çocukluk dönemi inançlarının dışında tutulabilecek daha farklı ve çok daha inandırıcı türden bir hayal midir? Buna kendi deneyimlerimle cevap vermem pek mümkün değil. Tıpkı çoğu ebeveynin yaptığı gibi, benim annem de çocukça laflarımı bir kitaba yazmıştı. Aya giden adam, bir yarışçı ya da bir Babil’li rolü yapmak gibi sıradan numaralara ek olarak, su değirmeni görevi gören bir baykuş gibi ikinci derece numaralara çok düşkündüm ki sonunda özüme dönerdim (şimdi Richard numarası yapan küçük bir çocuğum). Gerçekten bunlardan biri olduğuma hiç hir zaman inanmamıştım ve bunların çocukluk dönemi için normal

¹ İzin alınarak kopyalanmıştır oyunlar olduğunu düşünüyorum. Fakat benim Binker’im hiç olmadı. Şayet hayali arkadaşları olan normal çocukların birer yetişkin olduktan sonraki itiraflarına güvenebilirsek, en azından bazılarının bu hayallerin varlığına gerçekten inandıklarını ve bazı koşullarda bunları belirgin ve canlı haliisinyasyonlar olarak gördüklerini göz ardı edemeyiz. Sanırım çocukluk çağı Binker fenomeni yetişkinlerdeki dinsel inançları kavramakta iyi bir örnek teşkil etmekte. Psikologların bu konuyu bu bakış açısıyla inceleyip incelemediklerini bilmiyorum ama hiç kuşkusuz kayda değer bir çalışma olurdu. Bir arkadaş ve sıkı bir dost olan Binker’le geçecek bir ömür: Bu şüphesiz Tanrının oynadığı bir rol; ve eğer bırakıp gitseydi yeri doldurulamayacak bir boşluk.

Başka bir çocuğun, bir kızın, “küçük bir mor adamı” vardı. Bu varlık, kız için gerçek, görülebilen bir varlıktı çünkü mor adam etrafa ışık saçarak ve vızıltılar çıkararak kendisini belli ediyordu. Küçük mor adam onu devamlı görmeye gelirdi, özellikle de kız yalnızken. Ancak kız büyüdükçe mor adam daha az gelmeye başlamıştı. Bir gün, kız oyun parkına gitmek üzereyken küçük mor adam her zamanki gibi vızıldayarak geldi ve artık onu göremeyeceğini söyledi. Bu haber küçük kıızı üzmüştü ama mor adamın dediğine göre, artık büyüyordu ve ileride buna ihtiyacı olmayacaktı. Ve mor adam başka küçük çocuklarla ilgilenebilmek için gitti. Mor adam giderken kıza bir söz verdi. Bir gün gerçekten ihtiyaç duyduğunda geri döneceğim. Yıllar sonra bir gün, kız çok sıkıntıya düştüğü ve geleceğiyle ilgili önemli bir kararı veremediği bir anda mor adam rüyasında beliriverdi. Rüyasında, yatak odası kapısının açıldığını ve içeriye bir yığın kitabın girdiğini gördü, kitapları küçük mor adam getirmişti. Kız bunu üniversiteye gitmesi konusunda bir öğüt diye yorumladı ve sonradan anlaşıldı ki bu aslında çok yararlı bir öğüttü. Bu öykü beni epey duygulandırır ve diğer yandan, hayali tanrıların insan yaşamındaki avuntu verici ve yol gösterici rolünü anlamama yardımcı olur. Böylesi varlıklar yalnızca hayallerde var olabilir ancak yine de çocuklar için tamamen gerçeklerdir. Bu tür hayaller avutur ve de iyi öğütler verir. Hatta daha faydalı bile olabilirler; hayali arkadaşların ve hayali ilahların tüm dikkatlerini acı çekenlere vermelerine yeten, vakitleri ve sabırları vardır. Aynı zamanda bir psikiyatr veya profesyonel bir danışmandan daha ucuzdurlar.

Tanrılar, avutmak ve yol göstermek konusunda bir tür psikolojik “pedamorfoz” olarak Binker’lerin evrim geçirmiş halleri midir? Pedamorfoz, çocukluk özelliklerinin yetişkinlik sürecinde de devam etmesidir. Pekinez cinsi köpeklerin pedamorfik yüzleri vardır: Yetişkin pekmezlerin yüzleri yavru

pekmezlerden farksızdır. Bu, tıpkı bizim şişkin alınlarımız ve kısa çenelerimiz gibi insani karakteristiklerin gelişiminde olduğu gibi, önemi yaygın olarak kabul edilen ve iyi bilinen bir evrim örneğidir. Evrimciler biz insanları genç maymunlar olarak tanımlarlar ki genç şempanze ve gorillerin yetişkin şempanze ve gorillerden daha fazla insana benzedikleri su götürmez bir gerçektir. Dinler aslen, çocukların Binker'lerinden vazgeçtikleri anları, nesiller boyunca, giderek daha fazla ertelemeleriyle gelişmiş olabilir mi? Tıpkı evrim geçiren alınlarımızın düzleşmesini ve çenelerimizin uzamasını yavaşlatmamızda olduğu gibi.

Sanırım eksik bilgi vermemek adına, aksi olasılığı da incelemeliyiz. Tanrıların çok eski Binker'lerin evrim geçirmiş halleri olduğunu varsaymayı bir kenara bırakıp, Binker'lerin çok eski tanrıların evrim geçirmiş halleri olduklarını düşünebilir miyiz? Elbette bu pek mantıklı görünmüyor. Bu konuyu, Amerikan psikoloğu Julian Jaynes'in oldukça tuhaf başlıklı ve bir o kadar da tuhaf içerikli kitabı İki İdareli Aklın Çöküşünde Bilincin Kaynağı'nı okurken düşünmeye başladım. Nadir bir tür olan bu kitap ya baştan aşağı bir zaman kaybı ya da tam aksine, bir dehanın ürünüydü ama kesinlikle ikisinin arası değildi! Muhtemelen zaman kaybıydı ama yine de bahsetmeye devam edeceğim.

Jaynes, çoğu insanın kendi düşünce yöntemini "kendisi" ve zihninde yarattığı bir iç kahraman arasındaki bir çeşit diyalog olarak algıladığına dikkat çekiyor. Günümüzde bu her iki "sesin" de kendimize ait olduğunu düşünüyoruz; aksi takdirde akli dengemizi yitirmiş sayılırız. Bu durum kısa bir süreliğine Evelyn Waugh'un başına gelmişti. Dürüst olmaktan hiç çekinmeyen Waugh düştüğü bu kötü durumu bir arkadaşına açıkça itiraf etmişti: "Seni uzun zamandır görmüyordum ama zaten o zamandı beri çok az kişiyle görüştim. Delirdiğimden haberin var mı?" Waugh iyileştikten sonra Gilbert Pinfold'un Çilesi isimli bir roman yazdı. Bu kitapta sanrılar gördüğü dönemi ve duyduğu sesleri anlattı.

Jaynes, M.Ö. 1000'den önceki zamanlarda yaşayan insanların çoğunun, bu ikinci seslerin (Gilbert Pinfold sesi) kendi zihinlerinden kaynaklandığını bilmediklerini iddia ediyor. Pinfold sesinin bir tanrı olduğunu sandılar. O insanlara göre bu ses Apollo, Astarte, Yahvveh ya da onlara öğüt veya emirler veren daha küçük bir aile tanrısına ait olmalıydı. Hatta Jaynes, bu tanrı seslerinin kaynağını bile teşhis etmişti. Sesler beynin konuşmayı yöneten yan küresinin tam karşısında bulunan bölgeden geliyordu. "İki İdareli Aklın Çöküşü" Jayne'e göre tarihi bir değişimdi. O an, insanların kaynağını anlayamadıkları sesin aslında kendi iç sesleri olduğu gerçeğinin tarihte su yüzüne çıktığı andı. Hatta Jaynes daha da ileri giderek bu tarihi değişimi insan bilincinin şafağı olarak tanımlar.

Yaratıcı tanrı Ptah hakkındaki eski bir Mısır kitabesinde, diğer pek çok tanrının Ptah'ın "sesi" ya da "dilinin" varyasyonları oldu

itodr. v.»H ılır. IV1...I. ... s. vi.il.. İr “vr” Lrli...e«! VÖJİÜU oulamlyla

dikkate alınmaz ve diğer tanrılar, “[Ptah’ın] aklının amaca yönelik uyarlamaları” olarak yorumlanır. Jaynes, bu gibi bilgi ve tecrübeye dayalı yorumları kabul etmez ve kelimeyi sözlük anlamıyla dikkate alır. Ona göre tanrılar insanların kafalarının içinde konuşan hayali seslerdi. Jaynes bu tür tanrıların ölü kralların anılarından doğduğunu iddia eder ki söz konusu durumda, konuşma üslubu etkin olan krallara ait hayali sesler, insanları kontrol altında tutabilecek niteliktedir. Tezini inandırıcı bulun ya da bulmayın, Jaynes’in kitabı din konulu bir kitapta bahsedilecek kadar ilginçtir.

Şimdi, tanrılarının ve Binker’lerin akraba olmasıyla ilgili bir teori kurmak için Jaynes’den ödünç aldığım olasılığa geri dönüyorum ancak pedamorfoz teorisinin tersine gideceğiz. Bu şu sonuca ulaşıyor; iki idareli aklın çöküşü bir anda değil ancak hayali seslerin ve görüntülerin artık gerçek olarak algılanmadıkları anın giderek daha erken bir zamana, yani çocukluk çağına çekilmesiyle gerçekleşti. Pedamorfoz varsayımının tersini düşünürsek, hayali tanrılar ilk önce yetişkin kafalarda yok oldu ve bu durum giderek daha erken bir zamanda, çocukluğun çok erken safhalarında gerçekleşmeye başladı; günümüzdeyse sadece Binker ya da küçük mor adam fenomenleri olarak sağ kaldılar. Teorinin bu uyarlamasındaki problem, tanrılarının bugünün yetişkinlerin zihninde de ısrarla var olmaya devam etmesine herhangi bir açıklama getiremiyor olmasıdır.

Tanrılarının binkerlerin atası olduklarını ya da bu fikrin tam tersini onaylamadan, her ikisini de aynı psikolojik yatkınlığın yan ürünleri olarak görmek daha mantıklı olabilir. Tanrılar ve Binker’lerin ortak yönü rahatlatıcı bir güce sahip olmalarıdır ve fikirleri sınamak konusunda canlı birer ses kartı gibidirler. Aslında 5. Bölümdeki din evriminin psikolojik yan ürünleri teorisinin ötesine geçmiş sayılmayız.

AVUNTU TESELLİ

Tanrının bizi teselli etmede oynadığı önemli role ve eğer Tanrı yoksa, yerine bir şey koymamak için sergilediğimiz insancıl itiraza karşı koymanın zamanı geldi. Tanrının büyük olasılıkla var olmadığı ve ahlaklı bireyler olmakta ona gerek duymadığımızı onaylayanların çoğu en güçlü hamlelerini sona saklarlar: ve insanların sözümona psikolojik ya da duygusal tanrı gereksiniminden bahsederler. İnsanlar saldırgan bir tutumla dinin yerini alacak şeyin ne olduğunu sorarlar. Tek arkadaşları tanrı olan, ölümle pençeleşen hastalara, gözleri yaşlı hasta yakınlarına ve yalnız Eleanor Rigby’ye ne yapmalarını önerirsiniz?

Doğrusu bu tarz bir sorunun özlü bir sözle yanıtlanması gereksizdir. Avutma gücünün olması, dinin gerçek olduğunun ispatı olamaz. Din ve Tanrı inancına ayrıcalık tamsak da; Tanrının varlığına inanmanın insan psikolojisi ve sağlıklı bir duygu dünyası için elzem olduğu kesin bir şekilde kanıtlanmış olsaydı da; dünyadaki tüm ateistler, merhametsiz evrensel endişenin güdümüyle intihara sürüklenen çaresiz sınırlı hastaları olsalardı da, bu saydıklarımın hiç birinin dinsel inancın gerçek olduğunun kanıtlanmasına herhangi bir katkısı olmazdı. Bunlar yalnızca, kendinizi Tanrının var olduğuna ikna etmenin (gerçekten var olmasa da) çekiciliğini kanıtlayabilirdi. Daha önce bahsettiğim üzere, Dennett, Büyüyü Bozmak (*Breaking The Spell*) kitabında, Tanrıya inanmakla, inanca inanmak arasındaki farkı açıklar: Her ne kadar sahte olsa da, inanılması çekici olan bir inanç: “Tanrım, inançsızlığım konusunda bana yardım edeceğine inanıyorum” (Mark 9: 24). İnançları sallantıda olan ama yine de dine sadık olan insanlar, bunları diğer insanlara öğretmeye teşvik edilirler. Bir şeyi yeterince tekrarladığınızda, kendinizi bunun gerçek olduğuna ikna etmeyi başarabilirsiniz. Sanırım hepimiz dinsel inanç görüşünden yararlanıp, inanç karşıtı saldırılara içerlerken aynı zamanda da inançsız olduklarını gönülsüzce itiraf eden insanlarla tanışmışızdır.

Dennett'in altını çizdiği bu ayrımı okuduğumdan beri, bunu tekrar tekrar kullanma fırsatı buldum. Tanıdığım ateistlerin çoğunun ateizmelerini bir sahte dindarlık perdesinin arkasına sakladıklarını söylemekle herhalde abartmış olmam. Bu kişiler doğaüstü herhangi bir güce inanmazlar ancak mantıksız inanç için belirsiz bir hissi barındırmaya devam ederler. İnanca inanırlar. Birçok insanın ‘X gerçektir’ ifadesiyle, ‘İnsanların X’in gerçek olduğuna inanmak zorunda olmaları makuldür’ ifadesi arasındaki farkın ne olduğunu görünürde açıklayamıyor olması şaşmıktır. Belki de bu mantık hatasına bile bile düşmüyor ancak, gerçeğin insani duyguların karşısında daha önemsiz olduğunu düşünüyorlardır. İnsani duyguları kötülemek istemem. Ama neyi tartıştığımızı açığa kavuşturmamız gerekiyor: duygular mı gerçekler mi? Her ikisi de önemlidir ancak tamamen farklı şeylerdir.

Az önceki kuramsal düşüncem ölçsüz ve yanlıştı. Ateistlerin mutsuzluk ve umutsuzluk hissiyle yaşamalarına yol açan, genel bir eğilimlerinin olduğuna dair bir kanıt olmadığını biliyorum. Bazı ateistler mutludur. Bazılarıysa acınacak haldedir. Bunun yanı sıra, bazı Hıristiyanlar, Yahudiler, Müslümanlar, Hindular ve Budistler de acınacak haldeyken, bazıları mutludur. Mutluluk ve inanç (ya da inançsızlık) ilişkisi üzerine istatistiksel kanıtlar olabilir fakat öyle ya da böyle bunun güçlü bir etkisi olduğu konusunda kuşkularım var. Doğrusu, Tanrısız yaşadığımızda bunalıma gireceğimize dair iyi bir neden olup olmadığının sorgulanmasını daha ilginç buluyorum. Tüm bunları bir kenara bırakıp, bu kitabı bir insanın doğaüstü inançlar barındırmadan mutlu ve tatminkâr bir yaşam sürebileceğinin oldukça inanılır bir gerçek olduğunu kanıtlayarak bitireceğim. Öncelikle, avuntu verici dinin karşı taleplerini incelemeliyim.

Avuntu, Kısaltılmış Oxford Sözlüğüne göre ruhsal sıkıntı ya da kederin yatıştırılması olarak açıklanmaktadır. Avuntuyu ikiye ayıracağım:

1. Doğrudan fiziksel avuntu. Bomboş bir dağda gece vakti mahsur kalan bir adam avuntuyu, büyük, sıcak bir St. Bernard köpeğinde ve elbette köpeğin boynundaki şarap fıçısında bulabilir. Ağlayan bir çocuk, kendisini kucaklayan güçlü kollar ve kulağına fısıldanan güven tazeleyici sözlerle avunabilir.
2. Önceden kabul edilmeyen gerçekleri keşfederek veya mevcut gerçekleri yeni bir bakış açısıyla irdeleyerek avuntu. Kocasını savaşta kaybetmiş bir kadın, kocasından hamile kalmış olduğunu fark ederek ya da kocasının bir kahraman gibi öldüğünü düşünerek avunabilir. Ayrıca, mevcut bir durumu yeni bir bakış açısıyla ele alarak da avunabiliriz. Bir filozof, yaşlı bir adamın öldüğü anın özel bir durum olmadığını belirtebilir. Bu, yaşamı aniden son bularak değil ama yaşlanarak uzun zaman önce “ölmüş” bir çocuktur. Shakespeare’in kahramanlarının her biri, her yedi senede bir değişim geçirerek “ölürler.” Bu noktadan bakıldığında, yaşlı adamın sona eren yaşamı, yaşamı boyunca başına gelen yavaş “ölümler”den sadece sonuncusudur.⁵⁴¹ Ölebilmek ihtimalinden hoşlanmayan bir adam bu farklı bakış açısını avutucu bulabilir veya bulmayabilir

fakat bu, düşünme yoluyla avuntuya bir örnek teşkil eder. Mark Twain'in ölüm korkusundan kurtulma yöntemi farklıdır: "Ölümden korkmuyorum. Ben doğmadan milyarlarca ve milyarlarca yıl önce ölmüştüm ve bundan en küçük bir rahatsızlık duymamıştım." Bakış açısı kaçınılmaz ölüm gerçeği hakkında hiçbir şeyi değiştirmez. Fakat bu kaçınılmazlıkla baş edebilmemiz adına bize farklı farklı bakış açıları sunulmuştur ki bunlarla kendimizi avutmamız mümkündür. Thomas Jefferson da ölüm korkusunu yenmişti ve görünen o ki ölümden sonra yaşamın hiçbir çeşidine inanmazdı. Christopher Hitchens'in açıklamasına göre: "Son günlerini yaşayan Jefferson, yaklaşmakta olan sonundan bir beklentisi olmadığını ve bununla korkmadan yüzleşebildiğim arkadaşlarına defalarca belirtmişti. Onun bir 'Hıristiyan olmadığını' en açık ifadelerle söylemek mümkündür."

Zamanın entelektüelleri, Bertrand Russell'in 1925 senesi denemesi "İnanmadığım Şey"de yer verdiği, etkili beyanını duymaya hazırlardı:

İnanıyorum ki öldüğümde çürüyeceğim ve egomdan geriye hiçbir şey kalmayacak. Genç değilim ve yaşamı seviyorum.

Fakat yok olma düşüncesinin dehşetiyle titremeyi küçümsemek zorundayım. Mutluluk her şeye rağmen gerçek mutluluktur çünkü mutlaka bir gün biter; sevgi ve felsefe de değerlerini yitirmez çünkü bunlar da sonsuza kadar sürmez. Çoğu zaman insan ancak darağacma gidince gururunu hatırlar; hiç kuşkusuz aynı gurur bize insanın dünyadaki konumu hakkında içtenlikle düşünmeyi öğretmelidir. Bilimin açılmış pencereleri ilk başta bizi geleneksel efsanelerin sıcacık içtenliği için endişelendirmiş olsa da, sonuçta, taze hava güç kazandırır ve büyük boşlukların kendine has bir ihtişamı vardır.

Russell'in bu denemesini daha on altı yaşındayken, okulun kütüphanesinde okuduğumda çok etkilenmiş fakat zamanla bunu unutmuştum. Dolayısıyla, 2003'de *Bir Şeytanın Papazı*'m yazarken Russell'in fikirlerine farkında olmadan bağlı kalmış olabilirim.

Yaşama böyle bakmakta görkemden fazlası vardır ki cehalet engeline takılanlar için bilim, soğuk ve kasvetliymiş gibi görünecektir. Lâkin mantık yoluyla, keskin merak rüzgârına hiç yılmadan göğüs germekle edinilecek derin bir tazelenme hissi vardır: Yeats'in "Yıldızlar civarında esen merak rüzgârları."

Din, mesela bilime kıyasla, yukarıda bahsettiğim bu iki tip avuntu vermede ne kadar başarılıdır? Önce birinci tip avuntuyu ele aldığımızda, her ne kadar tamamen farazi olsalar da Tanrının güçlü kollarının, tıpkı bir arkadaşın gerçek kolları ya da boynunda bir şarap fıçısı taşıyan St Bernard köpeği gibi, avuntu verici olabileceği fikri oldukça akla yatkındır. Fakat elbette sistematik ilaç kullanımı da avuntu sağlayabilir; ve bu genellikle şaraptan daha etkilidir.

İkinci tip avuntuya baktığımızda, burada dinin son derece etkili olduğuna inanmak hiç güç değildir. Deprem gibi bir felakete maruz kalan insanlar, sıklıkla, bunun Tanrının sırrına erişilmez eylemlerinin bir parçası olduğunun hayalini kurarak avuntu türettiklerini beyan ederler: Hiç şüphesiz zaman içinde Tanrı hayırlı şeyler de gönderecektir. Ölümden korkan birisinin içtenlikle ölümsüz bir ruha sahip olduğuna inanması bu kişiyi avutabilecektir; elbette ki öldükten sonra cehenneme veya Araf'a gitmeyeceğini düşünürse.⁶⁵ Sahte inançlar en az gerçekleri kadar avutucu olabilir, ta ki gerçeklerin su yüzüne çıktığı ana kadar. Bu durum gayri dinsel inançlar için de geçerlidir. Kanser hastalığının son safhasına girmiş ve ölmek üzere olan birisi, hem hastalığın olumlu yönde seyrettiğini söyleyen bir doktorun yalanlarıyla ve hem de bunun aksine, gerçekten iyileşiyor olduğu haberini alarak avunabilecektir. Ölümden sonraki yaşama içtenlikle inanmak, söz konusu olan hayal kırıklığına karşı bağımsızlık olduğunda, yalan söyleyen bir doktora inanmaktan daha etkindir. Doktorun yalanı ancak ve ancak belirtilerin barizleşmeye başladığı ana kadar etkisini sürdürebilecektir. Ölümden sonra yaşama inanan birisi, asla hayal kırıklığına uğramayacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan anketler, ülke nüfusunun neredeyse yüzde doksan beşinin ölümden sonra yaşama inandığı izlenimini uyandırmakta. Bu iddiaya kaç kişinin gerçekten, kalben inandığını merak etmekten kendimi alamıyorum. Bu insanlar gerçekten samimi olsalardı, hepsinin

Ampleforth Başrahibi'ninkine benzer bir tutum sergilemeleri gerekmez miydi? Kardinal Basil Hume, ona ölmek üzere olduğunu söylediğinde, başrahip, Kardinal adına çok sevinmişti: "Tebrikler! Bu harika bir haber, keşke ben de seninle ge lebilseydim."¹⁵¹ Başrahip, öyle görünüyor ki gerçekten samimi bir inançlıydı. Ancak bu öykü tam anlamıyla nadir ve beklenmedik bir durumu yansıttığı için dikkatimizi çeker. Hatta bizi bir parça eğlendirirken şu karikatürü anımsatabilir; karikatürde 'savaşma seviş' pankartı taşıyan, anadan üryan genç bir kadını seyreden bir adam şöyle bağırır, "İşte samimiyet diye ben buna derim!" Bir arkadaşlarının ölmek üzere olduğunu duyan Hıristiyan ve Müslümanların hepsi neden başrahibinkine benzer bir ifadeye başvurmazlar? Bir doktor, dindar bir kadına sadece birkaç aylık ömrünün kaldığını söylediğinde, bu kadın neden Seyşeller'de bir tatil kazanmış gibi heyecanla gülümsemez, 'Sabırsızlıkla bekliyorum!' demez? Kadını ölüm yatağında ziyaret eden inançlı kişiler, neden daha önceleri ölmüş yakınları için "Robert amca'yı görürsen selamlarımızı söyle" gibi mesajlar göndermezler?

Dindar insanlar ölümle karşılaştıklarında neden böyle davranmazlar? Bunun sebebi, inanmış numarası yaptıkları safsatalara içtenlikle inanmamaları olabilir mi? Belki de hem inanıyor hem de ölüm sürecindeki acılardan korkuyorlardır. Bizim türümüz, bazı mantıklı gerekçeler ışığında, ızdırabını bir veterinerde acı çekmeden sonlandır masına izin verilmeyen tek türdür. O halde neden ötenazi ve uzman doktor destekli intihara lafını esirgemez biçimde karşı koyanlar hep dindarlardır? Dindar insanların, tıpkı 'Ampleforth Başrahibi' veya 'Seyşeller tatili' örneklerinde olduğu gibi, dünya yaşantısına yakışsızca sarılma olasılığı en düşük topluluk olması gerekmez mi? Ancak gündelik yaşamda karşınıza çıkan ötenazi ya da uzman destekli intihar karşıtlarının hepsinin dindar olduğuna yüksek bir tutara bahse girebilirsiniz. Öldürmenin her türünün günah olması, ellerindeki tek resmi mazeret olabilir. Ancak, öldürmenin cennette son bulacak bir yolculuğa hız kazandıracığına samimiyetle inanıyorsanız, bu durumda neden günah olsun?

Uzman destekli intihar karşısında benim tutumum, tüm bunların aksine, Mark Twain'in daha önce bahsettiğim gözlemiyle şekillenmişti. Buna göre, ölmemin hiç doğmamış olmamdan hiçbir farkı olmayacak; Kral William veya dinozorlar veya triiobitler⁶⁶ zamamnda nasıl idiysen, bugün de öyle olacağım. Bunun korkulur bir yanı yok ancak ölüm süreci, bireyin şansına bağlı olarak, elbette acılı ve tatsız olabilir; bu, genel anestezi yardımıyla korunmaya alışık hale geldiğimiz türden bir deneyimdir, tıpkı bir apandisit ameliyatında olduğu gibi. Ev hayvanınız ölümcül acılar içine girmişse, onu genel anesteziyle bu durumdan kurtaracak bir veteriner çağırmanızda acımasızlıkla itham edilirsiniz. Ancak doktorunuz, siz acı çekerek ölmek üzereyken tamamıyla aynı merhametli hizmeti sizden esirgemediğinde, cinayet suçuyla dava edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Ben ölmek üzereyken hayatımın genel anesteziyle sonlandırılmasını isterim ki bu talebim, apandisit ameliyatı olmak isteyen bir hastanın kinden farksızdır. Ancak bana bu hak tanınmayacaktır çünkü ben *Canis familiaris* (köpek) ya da *Felis catus* (kedi) türlerinin bir üyesi olarak değil, şanssız tür *Homo sapiens*'in bir üyesi olarak dünyaya geldim. Kaldı ki İsviçre, Hollanda ya da Oregon gibi daha aydın bölgelerde yaşıyor olsaydım bu isteğim yerine getirilirdi. Böylesi gelişmiş ülkelerin sayısı neden bu kadar azdır? Bunun en önemli sebebi dinin etkisidir.

Apandisitinin alınmasıyla yaşamının alınması arasında önemli bir fark olduğu öne sürülebilir. Gerçekten fark yoktur; her halükârda ölecekseniz yoktur. Eğer ölümden sonraki yaşama dair samimi bir inancınız varsa da fark yoktur. Eğer bu inancı içtenlikle benimsemişseniz, sizin için ölüm sadece bir yaşamdan diğerine geçiştir. Eğer bu geçiş açılıysa, tıpkı anestezi almadan apandisitinizi aldırılmayacağınız gibi, bunun da acısız olmasını arzulayabilirsiniz. Ötenazi ya da destekli intihara karşı direnmesi gereken kişiler ölümü bir geçişten ziyade bir son olarak görenler olması gerekirken, bu merhametli yöntemleri tek destekleyenler biziz.²

Peki, ölümü mesleği gereği sıradan bir olay gibi karşılayan ve yaşamını yaşlılara bakmakla geçirmiş

kıdemli hemşire arkadaşımın gözlemlerinden hangi sonuçları çıkarabiliriz? Yıllar boyunca edindiği deneyimlerle, ölümden en çok korkanların dindar insanlar olduğunu fark etmiş. Elbette bu gözlemi istatistiksel olarak kanıtlanmalıdır fakat haklı olduğunu varsaydığımızda, bu tuhaf durumu nasıl açıklayabiliriz? Bu durumdan yola çıkarak, dinin ölüm konusunda görünürde herhangi bir rahatlatıcı etkisinin olmadığını öne sürebiliriz.' Katolikler konusuna gelirsek, belki de onları korkutan Araf'tır. Aziz Kardinal Hume bir arkadaşına şu sözlerle veda etmiş: "Pekâlâ, hoşça kal o zaman. Araf'ta görüşeceğimize inanıyorum." Oysa ki *Bettim* inandığım, bu uysal yaşlı gözlerde inançsız ve titrek bir kıvılcımın çaktığıdır.

Araf öğretisi, teolojik zihnin mantığa ters işleyişini gözler önüne serer. Araf bir tür kutsal mekândır (Ellis Adası) ve cehenneme gidemeyecek kadar az günah işlemiş ancak cennetin günahtan arındırılmış bölgesine girmeden önce ıslah edici ve arıtıcı bir kontrol noktasında kısa bir süre beklemesi gereken ölü ruhların toplandığı, Hades'in bekleme odasıdır. Ortaçağda, Kilise para karşılığı "günah bağışlardı". Para karşılığında, Araf'tan affedilecek olan birkaç gün satın alınır ve Kilise gerçekten de (akıl almaz bir cüretle) satın alınan günlerin sayısını belirten sertifikalar hazırlardı. Roma Katolik Kilisesi özel olarak keşfedilmiş bu "hastalıklı edinimlere" sahip olanların kurumuydu. Bu para tuzaklarının hepsi hiç kuşkusuz tarihte en büyük hileler arasında yerini almalıdır. Ancak bu ortaçağ hilelerine eşdeğer Nijerya Internet rezaleti sahtekârlık konusunda daha başarılıdır.

1903 yılına kadar Papa X. Pius hâlâ hiyerarşik düzene göre Araf'tan azat edilen günlerin cetvelini yapardı, şöyle ki; kardinallere iki yüz gün, başpiskoposlara yüz gün, piskoposlara sadece elli gün. Bu zaman zarfında, zevkler artık doğrudan doğruya parayla satılmıyordu.

Ortaçağda bile Araf'tan kurtulmak için para tek kaynak değildi. Dua ederek de ödeyebilirdiniz. Ya siz kendiniz ölmeden önce dua edebilirdiniz veya ölümünüzden sonra başkalarının sizin için dua etmesiyle. Duaları parayla da alabilirdiniz. Zenginseniz eğer ruhunuzu sonsuzluğa hazırlayabilirdiniz. Benim kendi Oxford Kolejim, New College 1379 yılında (o zaman yeniydi) yüzyılın büyük hayırseverlerinden biri, Winchester Piskoposu Wykeham'lı William tarafından kurulmuştu. Bir ortaçağ piskoposu, bilginin otoyoluna (Tanrıya) kontrol elde ederek çağının Bili Gates'i olabiliyor ve çok zengin biri haline gelebiliyordu. Bölgesi çok genişti ve Wykeham zenginliğini ve ⁶⁷

nüfuzunu iki büyük eğitim kurumuna yatırmıştı. Biri Winchester'de diğer ise Oxford'da. Eğitim Wykeham için önemliydi fakat altı yüzüncü yıl dönümü nedeniyle 1979 yılında yayımlanan New College resmi tarihinde anıldığı gibi kolejin kuruluşunun temel amacı "ruhunun huzur bulmasına aracılık etmesi içindi." Şapelin hizmetine on papaz, üç memur ve on altı korist atamış ve "kolejin gelirinin düşmesi halinde kendilerinin alikonacağını" emretmiştir. Wykeham New College'i altı yüz yıldan fazla bir süre tek başına yaşayan bir organizma gibi devamlı varlığını sürdüren, kendi kendini seçen bir yönetime, bir cemaatin ellerine terk etmişti.

Galiba yüzyıllar boyu ruhuna dua etmeye devam etmemiz için bize güvenmişti. Bugün kolejin sadece bir papazı var¹ ve hiç memuru yok. Yüzyıllar boyu Wykeham'ın Araf için gelip geçen duacıları her yıl iki duacı azalarak giderek damla damla eriyip bitmiştir. Sadece koristlerin gücü arttıkça artmış olup müzikleri gerçekten büyüleyicidir. Ben bile bu cemaatin bir üyesi ve bu güvene ihanette bulunmuş olarak içimde suçluluğun verdiği üzüntü hissetmekteyim. Kendi zamanını anlamak için, Wykeham, vücudu dondurup depremlerden, isyanlardan, nükleer savaşlardan ve diğer felaketlerden izole ederek ölüme neden olan hastalığın tedavisinin gelecek bir zamanda tıp ilmi tarafından bulununcaya kadar koruyan ve o zaman çözmeyi öğrenerek tedaviyi garantileyen bir kriyojenik şirkete büyük bir meblağı peşinat olarak ödeyen bugünün zenginine eşdeğer davranış gösteriyordu. New College'in son cemaati olarak kurucumuzla yapılan sözleşmeden cayıyor muyuz? Eğer öyleyse, bizler iyi insanlarız. Yüzlerce ortaçağ bağışçısı mirasçılara güvenerek öldüler. Kendilerine Araf için dua etmeleri karşılığı çok iyi para ödediler. Şu an ihanete uğramış olan bu güvenlere karşılık, sonsuzluk adına Avrupa Ortaçağ sanat ve mimari hâzinelerinin ne kadarının peşinat olarak ödendiğini merak etmekten kendimi alamıyorum. Fakat

beni bu Araf öğretisi hakkında gerçekten büyüleyen şey teologların bu konuda ileri sürdükleri şey: kanı o kadar şaşırtıcı şekilde zayıftı ki, emin bir şekilde ilan edilen havalı güven bilakis çok komik bir şey haline geliyordu. Katolik Ansiklopedisinde Araf konusunun başında “kanıtlar” denen bir bölüm vardır Araf’ın varlığına temel kanıt budur. Eğer ölen kimse dünyada yaptıkları günahlarına dayanarak cennete veya cehenneme gittiyse, onlar için dua etmenin anlamı olmayacaktır. “Tanrının gözünün önünden uzaklaştırılmış olanlara teselli vermeye cesaret eden duacının gücüne inanç yoksa ölüye dua niye”, ve hâlâ ölüler için dua ediyoruz, değil mi? O zaman Araf var olmalı yoksa duacılarımız amaçsız kalırlar! Bu gösterilenler teolojik akıldan geçenler için ciddi bir örnektir. Bu önemli *non sequitur (sotruşusuzluk)* Teselli Tartışma⁶⁸ sının daha büyük çapta olan başka bir tür yayılmasında yansıtılır. Bir Tanrı olmalıdır çünkü eğer olmasaydı, yaşam boş, amaçsız, çaresiz, anlamsızlık ve değersizlik çölüne dönerdi. Mantığın daha ilk engelde düştüğüne işaret etmek için bu ne kadar gerekli olabilir? Belki yaşam boştur. Belki de ölülerimize dua edenler gerçekten amaçsızdırlar. Aksini tahmin etmek kanıtlamaya uğraşığımız o çok önemli sonucun gerçeğini tahmin etmektir. İddia edilen kıyas açıkça dolambaçlı bir iddiadır. Eşiniz (karınız) olmadan yaşamınız dayanılmaz, verimsiz ve boş olabilir fakat bu onu maalesef geri getirmez Bu başka kişinin (çocuklar olması durumunda aile, yetişkin olması durumunda Tanrı) size yaşamınızın anlam ve amacını verecek sorumluluğu yüklendiği varsayımında bana çocukça gelen bir şev var. Bu biraz, bileklerini burktukları an etrafta dava edecek birini arayanların çocukluğuna benziyor. Benim iyiliğimden başka biri sorumlu olmalı ve canım yanarsa suçlanacak başka biri olmalı. Gerçekten de Tanrı ihtiyacının ardında yatan çocukluk bu mu? Yine Biiker’e mi dönüyoruz yoksa? Gerçek bir yetişkin bakış açısıyla kıyaslanacak olursa, anlamlı olduğu kadar dolu ve yapmayı seçtiğimiz kadar harika olan bizim hayatımız mı? O yaşamı gerçekten de harika bir hale getirebiliriz. Eğer bilim maddi türden olmayan bir teselli verirse, işte o da son konum olan, esinlenmeyle birleşir.

ESINLENME

Kullanmak zorunda olduğum, mantıksal değil de sözsel uvronk) olduğu için hafif olumsuz bir etkis olan anlatma tarzım, kişisel zevk meselesi veya şahsi bir karardır. Buna daha önce de başvurmuştum, ve diğerleri de. Sadece güncel örneklerden sayarsak; Soluk Mavi Nokta’da *Pala Bine Doll* Cari Sağan, Biofili’de *Biophi lia*) E.O.Wilson, Bilimin Ruhunda *The Son i «/ Science*) Michael Shermer, Doğrulamalarda; *Affirmations*) Paul Kurtz. Gökkuşağını Çözmek *(Ijnuveaving tha Rainboiu]* kitabımda, DNA bileşimlerinin piyangosunun potansiyel olarak vurmayabileceği, insanların muazzam çoğunluğunun, aslında hiçbir zaman doğamayabileceği gerçeği yüzünden, yaşadığımız için ne kadar şanslı olduğumuzu iletmeye çalıştım. Burada olabilecek kadar şanslı olan bizlere, hayatın görece kısalığını, zamanın devasa cetvelindeki lazer inceliğindeki ışıklı çentiği hayal ederek tasvir ettim. Bu ışıktan önceki ve sonraki her şey, ölü geçmişin veya bilinmeyen geleceğin karanlığıyla örtülüdür. Kendimizi bu ışığın içinde bulduğumuz için aşırı derecede şanslıyız. Zamanımız ne kadar kısa görünürse görünsün, eğer bir saniyesini boşa harcarsak, kasvetli veya anlamsız veya (bir çocuk gibi) sıkıcı olduğundan yakınırsak, bu hiçbir zaman hayata gelmeleri bile önerilmeyecek şu doğmamış trilyonlara yapılmış hissiz bir hakaret olarak gözükmeyecek midir? Birçok ateistin benden iyi söylediği gibi, bir tek hayatımız olduğu bilgisi, onu en değerli şey yapmalıdır. Uygun olarak, ateist bakış açısı, hayatı doğrular ve yükseltir. Aynı zamanda hiçbir zaman şahsi yanılıyla (gerçek dünyayı anlamakta başarısızlıkla), hüsnüku runtuyla veya hayatın kendilerine bir şeyler borçlu olduğunu düşünenlerin kendine acımasıyla lekelenmez.

Emily Dickinson söyle demiş

“Hiçbir zaman tekrar gelmeyeceğidir

Hayatı bu kadar tatlı yapan”

Tanrının ölümü bir boşluk bırakacaksa, değişik insanlar değişik yöntemlerle bu boşluğu dolduracaklardır. Benim yöntemim, iyi bir doz bilim, gerçek dünya hakkındaki gerçekleri bulmak için dürüst ve sistematik bir çabayı içerir. İnsanın evreni anlama çabasından anladığım, bir model oluşturma

girişimidir. Hepimiz, içinde bulunduğumuz bu dünyanın bir modelini kafamızda oluştururuz. Dünyanın minimum modeli, atalarımızın için de hayatta kalmak için ihtiyaç duydukları modeldi. Benzetim yazılımı, doğal seçim tarafından oluşturuldu ve hatalarından ayıklandı. Ve en çok Afrika çayırlarındaki atalarımızın dünyasına mahirdi: orta büyüklükteki cisimlerin birbirlerine görece orta hızlarda hareket ettikleri üç boyutlu bir dünya. Ve beklenmeyen bir ikramiye olarak, beynimiz, atalarımızın hayatta kalmak için ihtiyaç duyduğu, vasat faydalı dünya modelinden çok daha gelişmişini barındırabilecek şekle dönüştü. Sanat ve bilim bu ikramiyenin göstergeleridir. Bilimin, ruhu tatmin eden ve zihni açan gücünü göstermek için son bir resim çizmeme izin verin.

TÜM BURKALARIN AN ASI

Sokaklarımızda görülebilecek en üzüntü verici görüntülerden birisi, baştan ayağa kadar şekilsiz siyah bir kumaşa sarmalanmış ve dünyaya küçük bir yarıktan bakan kadın imajıdır. Burka sadece kadınlara eziyetin bir aracı olmakla kalmayıp özgürlüklerine ve güzelliklerine yapılmış dini bir baskıdır da; sadece korkunç erkek acımasızlığı değil, acı şekilde yıldırılmış bir dişi boyun eğişi. Örtüdeki dar yarığı başka bir şeyin simgesi olarak kullanmak istiyorum.

Gözlerimiz dünyayı elektromanyetik tayf içindeki dar yarıktan görür. Görünür ışık, uzun ucunda radyo dalgalan, kısa ucunda gama ışınları olan uçsuz bucaksız karanlık tayfta bir çentiktir. Görüş yarığı aşağı yukarı standart genişlikte olan, sözgelimi 2,5 santim, devasa siyah bir burka hayal edin. Yarığın üzerindeki siyah kumaşın genişliği görünmez tayfin kısa dalga ucunu temsil ederse, ve yarığın altındaki siyah kumaş görünmez tayfin uzun dalga kısmını gösteriyorsa, 2,5 santimlik yarığa uygun ölçekte olacak burkanın boyu ne kadar olmalıdır? Ölçmeye çalıştığımız büyüklük o kadar devasadır ki logaritmik ölçekler kullanmadan akla yatkın bir şekilde tarif etmek zordur. Böyle bir kitabın son bölümü ortalığa logaritmalar saçmak için uygun bir yer değildir fakat inanın bana söz konusu şey bütün burkaların anası olacaktır. Eteğin bir parçasını oluşturan radyo dalgalarından başın üzerindeki gama ışınlarına kadar, tayfin karanlık kısmını temsil eden kilometrelerce siyah kumaşla karşılaştırılınca, 2,5 santimlik görünür ışık penceresi minnacık kalır. Bilimin bizim için yaptığı şey bu pencereyi genişletmektir. Öyle bir genişletir ki, hapseden siyah elbise neredeyse tamamen düşer ve algılarımızı havadar ve canlandırıcı bir özgürlükte serbest bırakır.

Optik teleskoplar gökleri taramak için cam mercekler ve aynaları kullanırlar, ve görebildikleri şey bizim görünür ışık dediğimiz dalga boyunun dar bandında ışımaya yapan yıldızlardır. Fakat diğer teleskoplar, X ışını veya radyo dalgalarını görerek bize alternatif gece gökleri bereketini sunarlar. Daha küçük ölçekte, uygun filtrelerle donatılmış kameralar mor ötesini 'görebilir' ve, bizim gözlerimizin yardım almadan tam olarak göremeyeceği, görünüşte böcek gözleri için 'tasarlanmış', yabancı şerit ve nokta çeşitleri içeren çiçeklerin fotoğraflarını çekebilir. Böcek gözlerinin, bizimle benzer bir tayfsal penceresi vardır. Fakat burkanın hafifçe üstüne kaymıştır: kırmızıyı göremezler ve mor ötesinin ilerisine bizden daha fazla geçmişlerdir ('mor ötesi bahçe'ye').

Dar ışık penceresinin etkileyici bir şekilde genişletilmesi mecazı bize bilimin diğer alanlarında hizmet eder. Orta hızları ve orta büyüklükleri algılayabilecek organ ve sinir sistemleriyle dünyayı görüyor, bir sürü salonu olan büyüklükler müzesi yakınlarında yaşıyoruz. Birkaç kilometre ile (dağın tepesinin görüntüsü), milimetrenin 10 da biri (iğnenin ucu) arasındaki ebatlarda değişen cisimlerle birlikte evimizdeyiz. Bu aralığın dışında hayal gücümüz bile sakattır ve aletlerin ve matematiğin yardımına ihtiyaç duyarız. (Çok şükür ki bu yöntemleri uygulayabiliyoruz) Hayal gücümüzün tatminkâr olduğu *büyüklüklerin aralığı, mesafeler ve hızlar*, küçük ucunda kuantum ⁶⁹ garipliğinin boyutları, büyük ucunda ise Einstein kozmolojisinin boyutları olan bir ölçeğin devasa ihtimal aralığının ortasında, küçük bir banttır.

Hayal gücümüz, atalarımızın alışık olduğu dar aralık dışındaki mesafelerle uğraşabilmek için hüznü bir şekilde eksik donanımlıdır. Elektronları, protonları ve nötronları temsil eden bir top kümesi etrafında yörüngede olan küçük bir top olarak canlandırmaya çalışırız. Hiç de böyle değildir. Elektronlar küçük toplar gibi değildir. Tanıdığımız hiçbir şey gibi değildirler. Gerçekliğin uzak ufuklarına uçmaya

çalıştığımızda, “benzeme”nin bir anlama gelip gelmediği bile açık değildir. Hayal gücümüz hâlâ kuantum yakınlarına işleyecek kadar donanımlı değildir. Bu ölçekte hiçbir şey maddenin davranması gerektiği (düşünmek için evrimleştiğimiz tarzda) gibi davranmaz. Işık hızının fark edilir bir kesrindeki hızla hareket eden cisimlerle de baş edemeyiz. Sağduyu düşmemize izin verir çünkü sağduyu hiçbir şeyin çok hızlı hareket etmediği, hiçbir şeyin çok küçük veya çok büyük olmadığı bir dünyada evrimleşmişti.

J. B. S. Haldane’ın yazdığı ünlü makale *Olası Dünyalar’m (Pos sible \ Worlds)* sonunda şöyle yazar, “Kişisel sanıma göre, evren bizim hayal ettiğimizden daha garip olmakla kalmayıp, hayal edebileceğimizden de gariptir... Şüphem odur ki, herhangi bir felsefede hayal edilmiş veya edilebilecek, cennette ve dünyada olduğu söylenen şeylerden daha fazlası bile aslında vardır.” Aklıma gelmişken, Haldane tarafından hatırlatılan ünlü Hamlet sözünün hatalı okunmuş olması ilgimi çekti.

Normal vurgu ‘*senin*’ dir:

Cennette ve dünyada daha fazla şey vardır, Horatio,

Senin felsefede hayal edilenden daha fazla.

Aslında, bu satırlar sıklıkla gürültülü bir şekilde, Horatio’nun sığ rasyonalistler ve kuşkucuların (*septiklerin!* savunucusu olduğu ima edilerek alıntılanır. Fakat bazı âlimler *senin* kelimesini neredeyse yok ederek vurguyu *felsefe* kelimesine verirler: ‘... *felsefede* hayal edilenden daha fazla (... *than are dreamt of in philosophy*). İkinci yorumun Haldane’nin *herhangi bir* felsefesini dikkate alması dışında, oluşan farkın günümüzdeki herhangi bir amaç için bir anlamı yoktur.

Bu kitabın adandığı kişi, konuyu komedi alanına taşıyarak, kendine bilimin yabancılığından bir hayat yaratmıştır. Aşağıdaki satırlar daha önce bahsettiğim, 1988 de Cambridge’de yaptığım aynı doğaçlama konuşmadan alınmıştır: “Büyük bir çekim kuyusunun dibinde yaşadığımız gerçeği, nükleer bir ateş topunun yüz elli milyar kilometre ötesinde dolaşan gazla kaplı bir gezegenin yüzeyinde yaşamamız, ve bunun çok normal olduğunu düşünmek, kesinlikle bakış açımızın ne kadar eğri olması gerektiğinin bir işaretidir.” Diğer bilimkurgu yazarları, bilimin tuhafliklarını, gizemli bir his yaratmak için kullanırlar, Douglas Adams ise güldürmek için kullanır. (*Otostopçunun Galaksi Rehberi (Hitchhiker’s Guide to the Galaxy)* isimli kitabı okuyanlar ‘sonsuz olasılıksızlık arabası’ni örnek olarak akıllarına getirebilirler) Gülme tartışmaya açık olarak, modern fiziğin en garip paradokslarına verilebilecek en iyi cevaptır. Bazen alternatifinin ağlamak olduğunu düşünürüm.

Yirminci yüzyıl bilimsel ilerlemesinin pek bilinmeyen zirvesi olan kuantum mekaniği, gerçek dünya ile ilgili başarılı öngörüler yapar. Richard Feynman kendi kesinliğini, Kuzey Amerika’nın genişliği gibi büyük bir mesafenin öngördüğü uzunluğu, bir insan saçı kadar yanılıyla ölçmesine benzetir. Bu öngörüsül başarı kuantum teorisinin, bildiğimiz herhangi bir şey kadar, hatta en gerçekçi sağduyu gerçeği kadar doğru olması gerektiği anlamına gelir. Yine de kuantum teorisinin, bu öngörülerini iletmesi için yapması gereken varsayımlar büyük Feynman’ı bile şunları söylemeye itmiştir: “Eğer kuantum teorisini anladığınızı düşünüyorsanız ... kuantum teorisini anlamamış sınızdır.” (bu alıntının birçok versiyonu vardır fakat yukarıdaki bana en temiz gelenidir)

Kuantum teorisi o kadar gariptir ki fizikçiler iki değişik paradoksal yorumundan birine başvururlar. Başvurmak doğru kelimedir. David Deutsch, Gerçekliğin Kumaş (The fabric of Reality isimli kitabında kuantum teorisinin “birçok dünya” yorumunu kucaklar. Sebebi, belki de bu yorumlama hakkında söyleyebileceğiniz en kötü şeyin mantıksız bir şekilde *savurgan* olması olduğudur. Kitap, sonsuz ve hızla artan tamamıyla (kuantum mekanik deneylerinin küçük penceresi hariç) saptanamaz paralel evrenlerin olduğunu farz eder. Bu evrenlerin bazılarında ben zaten öldüm. Küçük bir kısmında yeşil bir bıyığınız var. Ve böyle şeyler.

Alternatif olan ‘Kopenhag yorumu’⁷⁰ eşit derecede inanılmazdır. Savurgan değil sadece yıkıcı paradoksluktur. Ervin Schrödinger, bu yorumu kedisinin başından geçen bir olayla hicveder. Schrödinger’in kedisi, içinde kuantum mekanik olayla tetiklenen bir öldürme mekanizması bulunan kutuya kapatılır. Kapağı açmadan kedinin ölüp ölmediğini bilmiyoruzdur. Bununla birlikte sağduyumuz

bize kedinin kutu içinde ya canlı ya da ölü olması gerektiğini söyler. Kopenhag yorumu sağduyumuzu yalanlar: kutuyu açmadan önce olan her şey bir ihtimaldir. Kutuyu açar açmaz dalga fonksiyonu çöker biz sadece bir sonuçla karşılaşırız: kedi ölü veya diridir. Kapağı açana kadar ise ne ölüydü ne diriydi.

‘Birçok dünya’ yorumunda ise aynı durumda, kedi bazı evrenlerde ölü bazılarında sağdır. Her iki yorumlama da insan sezilerini veya sağduyusunu tatmin etmez. Fakat daha maço olan fizikçiler buna aldırılmaz. Önemli olan şey, matematik çalışmaların ve öngörülerin deneylerle onaylanmış olmasıdır. Çoğumuz onları kavramak için yeterli değiliz. Gerçekte neler olduğuyla ilgili bir çeşit canlandırmaya ihtiyacımız var gibi görünüyor. Bu arada, ben, Schrödinger’in, kedi senaryosuyla Kopenhag yorumunda gördüğü saçmalığı sergilemek istediğini anlıyorum.

Biyolog Lewis Wolpert, modern fiziğin tuhaflığının tıpkı buzdağının görünen yüzü gibi olduğunu düşünüyor. Teknolojinin aksine bilim, sağduyuya zorbalık eder.^{m/} İşte gözde bir örnek: bir bardak su içtiğiniz her seferinde, kuvvetli bir ihtimalle, Oliver Cromwell’in mesanesinden geçmiş en az bir molekölü bünyenize katmış olacaksınız. Bu sadece basit olasılık teorisidir. Bir bardaktaki moleküllerin sayısı, dünyadaki bardakların sayısından oldukça fazladır. Bu yüzden ne zaman dolu bir bardak su alsak, dünyada var olan suyun oldukça büyük bir oranına bakıyoruzdur. Tabii ki Cromwell veya mesane ile ilgili özel bir durum yoktur. Tam şu anda, Cycad’ ağacının yanında duran, soldan üçüncü iguanodon’un² dışarı saldığı bir azot atomunu solumadınız mı? Böyle bir varsayımın doğru olma ihtimaliyle kalmayıp, bunun neden olduğunu anlayabilecek kadar ayrıcalıklı olduğunuz bu dünyada yaşamaktan mutlu değil misiniz? Ve bunu etraftaki insanların birine, sizin fikriniz veya inancınız olarak değil fakat onların gerçekte olduğu bir şey olarak anlattığınızda, ve onlar mantığınızı anladıklarında, kendilerini kabul etmek zorunda hissedecekler mi? Belki de bu, Cari Sagan’ın *Şeytan Avlayan Dünya: Karanlıkteki Bir Mum Olarak Bilim*³ isimli kitabını yazmasını sağlayan güdüyü anlatırken kastettiğı şeyle aynı görüş açıydı: ‘Bilimi anlatmamak bana ters gelir. Aşık olduğunuzda bunu dünyaya haykırmak istersiniz. Bu kitap benim bilimle ömür boyu yaşadığım aşk macerasını yansıtan kişisel bir beyandır.’

Karmaşık hayatın evrimi, aslında hayatın bir evrende fizik kurallarına uygun varlığı, muhteşem şaşırtıcıdır veya şaşırtmanın sadece, bu şaşırtıcı sürecin bir ürünü olan beyinde olabilen bir duygu olması gerçeğı sayesinde olabilir. Varlığımızın şaşırtıcı olmaması gerektiğı gibi bir insancıl his vardır. Bunun aşırı derecede şaşırtıcı olduğunda ısrar eden insan dostlarımı temsil ettiğimi düşünmek hoşuma gider.

Şunu düşünün. Gezegenlerden birinde, muhtemelen bütün evrendeki gezegenlerin sadece birinde, normalde bir yığın kayadan daha karmaşık bir şey oluşturamayan moleküller, kendilerini kaya⁷¹ büyüklüğünde hayret verici karmaşıklıkta, koşabilen, zıplayabilen, yüzeabilen, uçabilen, görebilen, duyabilen ve diğer hareketli karmaşık yığınları yakalayıp yiyebilen bir şeyde bir araya getiriyorlar; Bazı durumlarda düşünebiliyor ve hissedyiyorlar, ayrıca diğer karmaşık madde yığınlarına aşık da oluyorlar. Olayın aslında nasıl olduğunu anlıyoruz, ama sadece 1859’dan beri. 1859’dan önce her şey gerçekten *çok çok* garip görünüyor olmalıydı. Darwin’e çok teşekkür ederiz ki her şey şu anda sadece *çok* garip. Işıldayan asaleti, insan ruhunu yükseltme gücü muhtemelen benzersiz (dünyanın evrenin merkezi olmadığını fark eden Kopernik hariç) olan Darwin, burkanın penceresini kavradı ve çekip açarak, kavrayışın içeri sel gibi girmesini sağladı. Büyük yirminci yüzyıl filozofu Ludvvig Wirtgenstein bir keresinde arkadaşına “Söyle bana” diye sordu, “niye herkes daima, bir kişi için Dünyanın döndüğünü sanmak yerine Güneşin Dünya etrafında döndüğünü sanmanın daha doğal olduğunu söyler?” Arkadaşı cevapladı, “Nedeni apaçık bir şekilde Güneşin Dünya etrafında dönüyor gibi *gözükmesidir.*” Wittgenstein yanıtladı, “Peki Dünya dönüyormuş gibi gözükseydi, nasıl gözüküyor olacaktı?” Bazen, Wittgenstein’in bu diyalogunu, konferanslarda dinleyicileri güldürmek için anlatırım. Aksine sersemlemiş görünür, sessizliğe gömülürler.

Beyinlerimizin evrimleştiğı sınırlı dünyada, küçük nesnelere hareket etmesi, hareketin arkaplanı gibi gözükken büyük nesnelere hareket etmesinden daha olasıdır. Dünya dönerken yakınıımızda olduğu için bize büyük görünen cisimler (dağlar, ağaçlar ve binalar, arazi), güneş ve yıldız gibi gökyüzündeki

cisimlere görece, birbirle riyle ve gözlemciyle tam bir eşzamanlılıkla hareket eder. Evrimleşmiş beyinlerimiz, ön plandaki dağlar ve ağaçlar yerine, onların üzerine bir hareket yanılması tasarlar.

Şimdi yukarıda sözü edilen noktayı sürdürmek istiyorum. Dünyayı görüş tarzımız (ve bazı şeyler sezgisel olarak anlamamızın kolay bazılarının ise zor olması), beyinlerimizin kendisinin evrimleşmiş organlar olması yüzündendir: Hayatta kalmamızı etkileyen nesnelere ne çok küçük ne de çok büyük olduğu bir dünyada (ben buna Orta Dünya diyeceğim) hayatta kalmamıza yardımcı olmak için evrimleşmiş yerleşik beyinler; nesnelere ya hareketsiz durduğu ya da ışık hızına oranla yavaşça hareket ettiği bir dünya; ve çok olasılıksızın güvenle imkansız olarak ele alınabildiği bir yer. Zihinsel burka penceremiz dardır çünkü atalarımızın hayatta kalmasını sağlaması için daha geniş olması gerekliyordu.

Bilim bize, bütün gelişmiş sezgilerimizin aksine, kristaller ve kayalar gibi görünüşte katı olan cisimlerin neredeyse tamamen boşluktan oluştuğunu öğretmiştir. Bilindik bir örnekte, atomun çekirdeği, büyük bir spor stadyumunun ortasındaki sinekle betimlenmiş tir. Komşu atomlar stadyumun dışındadır. En sert, katı ve sıkı kaya gerçekte hemen hemen tamamen boşluktan oluşur. Öyleyse neden kayalar katı, sert ve delinmesi zor gözüktür?

Wittgenstein'in bu soruyu nasıl cevaplamış olabileceğini hayal etmeye çalışmayacağım. Fakat evrimci bir biyolog olarak şöyle cevapladım. Beynimiz, dünyada gezinmemize yardımcı olmak üzere vücudumuzun çalıştığı ölçekte evrimleşti. Asla atomik dünyada gezinmek için evrimleşmedik. Eğer böyle olsaydı, muhtemelen beynimiz kayaları büyük bir boşluk olarak algıladı. Kayalar elimize sert ve delinmez bir his verir çünkü elimiz bu kayaları delemeyiz. Ellerimizin delememesinin sebebi, ebatlardan ve maddeyi oluşturan parçacıkların farklılıklarından ileri gelmez. Aslında, bu 'katı' maddelerdeki çok boşluklu parçacıklarla bağlantılı güç alanları ile ilgilidir. Beynimiz için, katı ve delinmezlik gibi kavramlar oluşturmak çok yararlıdır çünkü böyle kavramlar, içinde, birbirinin yerini dolduramayan maddelerin bulunduğu dünyada gezinebilmemiz için yararlıdır.

Bu noktada, John Ronson'un 'Keçilere Bakan Adamlar'ından mizahi bir bakış:

Bu hikâyeye geçektir. 1983 yazı. Tümgeneral Albct Stublv lebine III. Virginia Arlinton'da bulunan olisinde, masasının arkasında, sandalyesinde oturuyor ve sayısız ödülü asılı olan duvara bakıyordu. Ödüller, uzun ve seçkin bir kariyerin detaylarıydılar. Emrindeki on altı bin askerle, Amerikan ordusunda haberalma teşkilatının başındaydı ... Bakarken geçmiş ödüllerden çok, duvarın kendisini inceliyordu. Düşüncesi korkutmasına rağmen, yapması gereken bir şey olduğunu hissediyordu. Yapılması gereken seçim hakkında düşünüyordu. Ofisinde kalabilir veya bir sonraki ofise gidebilirdi. Ve kararını verdi. Bir sonraki ofise gidiyordu ... Ayağa kalktı, masasının arkasından ayrıldı ve yürümeye başladı. Düşünüyordu, zaten atom büyük oranda neden oluşmuştur? Boşluk! Adımlarını hızlandırdı. Ben büyük oranda neden oluşuyorum? Düşündü. Atomlar! Neredeyse koşuyordu. Duvar büyük oranda neden oluşur? Düşündü. Atomlar! Yapmam gereken tek şey boşlukları kaynaştırmak ... Ardından General Stubblebine'in burnu, ofisinin duvarına büyük bir gürültüyle vurdu. Kahretsin, diye düşündü. Duvarından geçmeye çalışırken sürekli başarısızlığa uğraması yüzünden şaşkına dönmüştü.

Emekli olduktan sonra, şu anda eşiyile birlikte yönettiği organizasyonun vweb sitesinde General Stubblebine uygun bir şekilde "üstün bir düşünür" olarak tasvir edilmiştir. Organizasyon Amerika Sağlık

Özgürlüğü adını taşımakta, size hangi doz ve yöntemleri kullanabileceğinizi dikte eden şirketler olmadan, katkı maddeleri (vitaminler, mineraller, amino asitler v.s.), şifalı otlar, homeopatik ilaçlar ve organik gıdalar (böcek ve yabancı ot öldürücü ilaçlarla ve antibiyotiklerle kirletilmemiş) ile uğraşmaktadır. Değerli vücut sıvılarını burada saymıyorum bile.

Orta Dünya'da evrimleştiğimiz için "Bir tümgeneral, tümgeneraller ve diğer Orta Dünya cisimlerinin hareket ettiği normal bir hızla hareket ederse, ve yine duvar gibi katı bir Orta Dünya cismine çarparsa, ilerleyişi acılı bir şekilde durur" fikrini kavramanın kolay olduğunu sezeriz. Beynimiz, gerçekte engin boşluklardan oluşan duvarın arasından geçen bir nötrino gibi bir şey olmayı hayal edebilecek yapılarla

donatılmamıştır. Bilincimiz, maddeler ışık hızına yakın bir hızda yol alırsa neler olacağıyla da uğraşmaz.

Hatta, Orta Dünya'da evrim geçiren ve eğitilen, yardımsız insan sezgilerimiz, Galileo bize "bir top güllesi ve kuş tüyü, hava sürtünmesi olmazsa, yüksek bir kuleden bırakıldığı zaman, yere aynı anda düşer" dediği zaman inanmakta zorlanır. Bunun sebebi ise Orta Dünya'da her zaman hava sürtünmesinin olmasıdır. Eğer bir vakumda evrimleşseydik, top güllesi ve kuş tüyünün yere aynı anda düşeceğini beklerdik. Orta Dünya'nın sakinleri olarak evrimleştik ve bu hayal gücümüzün sınırlarını çizdi. Burka'mızın dar penceresi, eğer çok yetenekli değilseniz ve özel olarak eğitilmediyseniz, sadece Orta Dünya'yı görmemize izin verecektir.

Biz hayvanların, sadece Orta Dünya'da değil, atom ve elektronların oluşturduğu mikro dünyada da hayatta kalmamızı söyleyen bir hissimiz vardır. Düşünmemizi ve hayal etmemizi sağlayan sinir sinyalleri, Mikro Dünya'daki aktivitelere bağımlıdır. Fakat, vahşi atalarımız, Mikro Dünya'yı anlamamıza yarayacak herhangi bir hareket yapmak veya karar vermek zorunda kalmadılar. Eğer moleküllerin ısı hareketleriyle sürekli sarsılan bir bakteri olsaydık, olay değişirdi. Ancak biz Orta Dünyalılar Brown Hareketi'ni⁷² görebilmek için oldukça büyük hantal bir kütleliyiz. Benzer şekilde, yaşamımız yerçekiminin egemenliği altındadır, fakat nazik yüzey geriliminden neredeyse tamamen habersiziz. Küçük bir böcek için bu öncelik tamamen terstir ve böcek yüzey gerilimini en hassas konu olarak görecektir.

Steve Grand, "Yaratılış: Hayat ve Nasıl Yapıldığı" (*Creation: Life and How to .VI., ke It*) isimli kitabında maddenin kendisiyle meşgul olmamıza neredeyse saldırır. Sadece katı maddelerden oluşmuş 'şeylerin' tümüyle 'gerçek' olduğunu düşünmek gibi bir eğilimimiz var. Bir vakumdaki elektromanyetik salınımın 'dalgaları' gerçekdişi

gibi görünür. Viktorya döneminde yaşayanlar, dalgaların bir materyal ortamda olması gerektiğini düşündüler. Böyle bir ortam olmadığından, bir tane icat ettiler ve adına ışığı taşıyan eter dediler. Bu gerçek(!) şeyi bulmamızın tek sebebi atalarımızın, maddenin yararlı bir yapı olduğu Orta Dünya'da evrimleşmesiydi.

Öte yandan, biz Orta Dünyalılar bile, içindeki madde sürekli değişmesine rağmen, bir girdabın, bir kayanın gerçekliği gibi bir şey olduğunu anlayabiliriz. Tanzanya'nın kurak düzlüklerinde, Masai'nin kutsal volkanı Ol Donyo Lengai'nin¹ gölgesinde, 1969 daki patlamayla oluşmuş bir kül kumulu vardır. Kumul rüzgârla oyularak, değişik şekiller almıştır. Fakat güzel olan şey, kumulun bütünüyle hareket etmesidir. Teknik olarak barchan olarak bilinen şeydir. Bütün kumul batıya doğru yılda 17 metre yürümektedir. Hilal şeklini korur ve boynuzları istikametinde gizlice ilerler. Rüzgâr yüzeydeki kumları sığ tepenin yukarısına süpürür. Sonrasında, kabartının tepesine ulaşan her kum tanesi, yuvarlanarak hilalin içindeki dik yamaçtan aşağı kayar.

Aslında, bir barchan bile bir dalgadan daha fazla bir 'şey'dir. Bir dalga, açık deniz boyunca yatay olarak ilerliyor görünür, fakat su molekülleri dikey hareket ederler. Benzer şekilde, ses dalgaları hoparlörden dinleyicilere doğru yol alır, fakat hava molekülleri yol almaz. Hava moleküllerinin yol aldığı duruma ses yerine rüzgâr denir. Steve Ground sizin ve benim de kalıcı 'şey'lerden çok dalgalara benzediğimize dikkat çeker. Okuyucularını düşünmeye davet eder...

... çocukluğunuzdaki bir olaydan. Net olarak hatırladığınız bir şey, görebildiğiniz bir şey, hissettiğiniz, hatta belki kokusunu duyduğunuz, sanki gerçekten ordaysınız gibi. Her şeyin ötesinde, siz aslında gerçekten ordaydınız değil mi? Başka türlü nasıl hatırlardınız? Fakat işte bomba: orada *değildiniz*. Şu anda vücudunuzda bulunan tek bir atom bile, bu olay olduğunda orada değildi ... Madde bir yerden bir yere akar ve anlık olarak sizi oluşturmak için bir araya gelir. Bu yüzden, ne olursanız olun, artık yapıldığınız madde değilsiniz. Eğer bu ensenizdeki kılları dimdik yapmıyorsa, yapana kadar tekrar tekrar okuyun, çünkü bu çok önemli.

'Gerçek', basit bir güvenle kullanabileceğimiz bir kelime değildir. Eğer bir nötrino, nötrino boyutunda atalarından evrimleşip bir beyin sahibi olsaydı, kayaların 'gerçekte' büyük oranda boşluktan olduğunu söyleyecekti. Bizim, kayaların içinden geçemeyen, orta büyüklükteki atalarımızdan evrimleşen

beyinlerimiz var. Böylece bizim 'gerçeğimiz' kayaların katı olduğu 'gerçeği'. Bir hayvanın 'gerçeği',
' Ol Donyo Lengai, kuzey Tanzania'da bulunan 2878m yüksekliğinde aktif bir volkandır. *cj.n.*

beyninin hayatta kalmayı başarmak için neye ihtiyacı varsa onu sağlayan bir 'gerçek'. Ve birçok değişik tür böyle farklı dünyalarda yaşadığı için, rahatsız edici çeşitlilikte 'gerçekler' olacaktır.

Bizim gördüğümüz haliyle gerçek dünya yalın bir gerçek dünya değil fakat düzenlenmiş ve ayarlanmış duyu verileriyle oluşturulmuş bir model gerçek dünyadır. Gerçek dünya ile baş edebilmemiz için oluşturulmuş, gerçek dünyanın kullanışlı bir modeli. Modelin doğası, nasıl bir hayvan olduğumuza bağlıdır. Uçan bir hayvan, yürüyen, tırmanan ve yüzen bir hayvandan farklı bir dünya modeline ihtiyaç duyar. Her ne kadar dünyalarının kesişmesi gerekli olsa bile, yırtıcılar avlarından farklı bir modele ihtiyaç duyarlar. Bir maymunun beyni, dallar ve gövdelerin oluşturduğu üç boyutlu labirentle baş edebilecek kapasitede yazılıma sahip olmalıdır. Bir su kayıkçısı böceğinin beyni, böcek, Edvvin Abbott'ın Düz Topraklar'ında⁷³ bir gölün yüzeyinde yaşadığı için, üç boyutlu yazılıma ihtiyaç duymayacaktır. Bir köstebeğin dünyanın modelini oluşturmak için kullandığı yazılımı, yer altı kullanımı için özelleşmiş olacaktır. Bir köstebek sıçanının dünyayı temsil eden yazılımı muhtemelen köstebeğinkine benzer olacaktır. Fakat köstebek sıçanı gibi bir kemirgen olmasına rağmen normal sıçan muhtemelen daha çok maymununkine benzeyen bir dünya oluşturucu yazılıma sahip olacaktır.

"Kör Saatçi" adlı kitabımda ve başka yerlerde yarasaların gözleriyle renkleri görebilecekleri tahmininde bulunmuştum. Yarasanın ihtiyaç duyduğu dünya modeli, böcekleri yakalamak için üç boyutlu dünyada dolaşmak için olmalıdır. Kesinlikle büyük oranda benzeyen görevleri gerçekleştirmek için bir kırlangıcın ihtiyaç duyduğu modele benzer olmalıdır. Yarasanın modellerindeki değişkenleri yenilemek için yankıları, kırlangıçların ise ışığı kullandığı gerçeği özgün taraflarını oluşturur. Yankının bazı kullanışlı açıların, belki de yüzeyin akustik dokusunun, 'kırmızı' ve 'mavi' gibi içsel renk etiketleri olarak kullanıldığını iddia ediyorum. Tıpkı kırlangıçların ışığın uzun ve kısa dalga boylarını çarpıcı renk etiketleri olarak kullandığı gibi. Mesele şudur ki modelin doğasını yöneten şey, kullanılan duyuların çeşitlerinden ziyade modelin kullanılma amacıdır. Yarasalardan alınan ders budur. Akıl modelinin genel yapısı, duyu sınırlarının devamlı ilettiği verilere karşın, hayvanın yaşam tarzının (kanatlarından, ayaklarından ve kuyruğundan daha az olmamak üzere) bir uyarlamasıdır.

J. B. S. Haldane, yukarıda alıntı yaptığım, 'olası dünyalar' makalesinde, dünyaları kokunun hâkimiyetinde olan hayvanlar hakkında bazı şeyler anlatmıştır. Köpeklerin kaprilik asit ve kaprolik asit gibi benzer iki uçucu yağ asidinin milyonda bir oranında sulandırılmış

¹ Duztopraklar: Birçok Boyutun Aşk Hikâyesi *illadaml: A Kom.mct Afr.;* ;>>'> •. Echvin Abbott (ilahiyatçı ve okul Öğretmeni) tarafından yazılmış, günümüzde hâlâ matematik ve bilgisayar bilimleri öğrencileri arasında popüler olan bir 19.yy klasiğidir. Diğer boyutlar gibi kavramlar hakkında eğitim gören öğrenciler için yararlı bir kitap olarak değerlendirir, *cd.n.*

338 Rıclı.ırd Dawkins

çözeltilerini birbirinden ayırt edebildiğini fark etmiştir. Aralarındaki tek fark, kaprilik asidin ana molekül zinciri, kaproik asidin ana molekül zincirinden iki karbon atomu uzun olmasıydı. Haldane'nin tahminine göre, bir köpek, (bir insanın, çıkardıkları notalar vasıtasıyla piyano tellerini sınıflandırabildiği gibi) kokudaki moleküllerin ağırlığı sayesinde asitleri ayırt edebilirdi.

Tek farkı, ana zincirinde fazladan iki karbon atomuna daha sahip olmak olan benzer bir yağ asidi de kaprik asittir. Hayatında daha önce bir kapri,k asitle karşılaşmamış bir köpek, (bizim daha önce duyduğumuz trompet seslerinin hepsinden bir nota yüksek bir trompet sesi duyduğumuzda rahatsız olduğumuzdan) daha fazla rahatsız olmayacaktır. Bir köpek veya gergedana, koku karışımlarının ahenkli notalar gibi geleceğini tahmin etmek bana tamamen mantıklı geliyor. Belki de akortsuzluklar vardır. Melodiler kesin bir zamanlamayla başlayan ve duran notalardan oluştuğu için muhtemelen melodi gibi değillerdir. Veya belki de köpekler ve gergedanlar renkli kokluyorlardır. Bu durumda konu yarasalarda olana benzer olacaktır.

Bir kez daha belirtelim, renk olarak adlandırdığımız algılar, dış dünyadaki önemli farklılıkları etiketlemek için beynimiz tarafından kullanılan araçlardır. Çarpıcı renklerin (filozofların qualia' olarak

adlandırdıkları) ışıkların özel dalga boylarıyla içsel bir bağlantısı yoktur. Bu çarpıcı renkler, beynin, dış gerçekliğin modelini çıkartırken, hayvanı ilgilendiren önemli noktaları ayırt etmek için *kullandığı* içsel etiketlerdir. İnsanlarda veya kuşlarda bu, değişik dalga boyları anlamına gelir. Yarasalar için ise (tahminde bulunuyorum) bu, farklı yankı özellikleri ve dokular olmalı, belki yansıtıcı yüzeyler için kırmızı, kadife yüzeyler için mavi, pütürlü yüzeyler için yeşil. Bir köpek veya gergedan içinse bu neden kokular olmasın? Bir yarasa veya gergedanın, bir su kayıkçısı veya köstebeğin, bakterinin veya kabuk böceğinin yabancı dünyalarını hayal etme gücü, burkalarımızın siyah kumaşını çeken ve bize, zevk vermek için, orada ne olduğunu daha geniş bir açıdan gösteren bilimin ayrıcalıklarından biridir.

Orta Dünya mecazı, başka tayf ölçeklerine de uyar. Sezgilerimizin ve hayal gücümüzün bize sağladığı benzer dar pencere ile bir olasılıksızlık ölçeği yapabiliriz. Olasılıksızlık tayfının bir aşırı uç noktasında imkânsız olarak tanımladığımız olaylar olmalıdır. Mucizeler oldukça imkânsız olaylardır. Meryem ananın bir heykeli bize el sal layabilirdi. Kristal yapıyı oluşturan atomların hepsi ileri geri titrerler. Çok fazla atom olduğundan ve hareket yönleri ortak olmadığından, Orta Dünya'da gördüğümüz haliyle heykelin eli kaya gibi sert ve hareketsizdir. Fakat eli oluşturan, salınan atomların hepsi, aynı anda aynı yöne hareket edebilirdi. Tekrar ve tekrar ... Bu durumda el oy¹ nardı ve biz heykeli bize el sallarken görebilirdik. Fakat karşı ihtimaller o kadar büyüktür ki, bu sayıyı evrenin başlangıcında yazmaya başlasaydınız hâlâ sıfırlarını eklemeye devam ediyor olurdunuz. Böyle olasılıksızlıkları hesaplama gücü (ellerimizi umutsuzluğa bırak maktansa olanaksıza yakını hesaplama gücü), bilimin insan ruhunu özgürleştiren yararları için başka bir örnektir.

Orta Dünya'daki evrim, oldukça olanaksız olayları işleyebilmemiz için bizi yeterli donanımla donatmamıştır. Fakat astronomik boşluğun veya jeolojik zamanın enginliğinde, Orta Dünya'da imkânsız görünen olaylar, kaçınılmaz olabilir. Bilim, alışık olduğumuz olasılık tayfını gördüğümüz dar pencereyi zorlayarak hızla genişletir. Bir zamanlar sınırın dışında görünen veya ejderhaların yaşadığı olasılık bölgelerine, bilim, hesaplama ve kanıt ile girmemizi sağlayarak bizi özgürleştirir. Yaşamın kökeninin olasılıksızlığını ve imkânsıza yakın bir kimyasal olayın bile yeterli gezegen yılı verildiğinde gerçekleşmesi gerektiğini ele aldığımız, her biri kendi kuralları ve değişkenlerine sahip olan muhtemel evrenleri ve azınlıkta olan yaşam dostu yerlerin birisinde olmamızı gerektiren insancı ilkeyi incelediğimiz 4. bölümde penceremizi zaten genişlettik.

Haldane'nin 'tahmin edebileceğimizden de garip' sözünü nasıl yorumlamalıyız? Tahmin edilebilenden (prensipte) daha garip mi? Veya sadece, beynimize Orta Dünya'daki çıraklığında verilmiş kısıtlamalar olduğunda tahmin edebildiğimizden mi daha garip? Eğitim ve çalışmayla, siyah burkamızı yırtarak ve çok küçüğün, çok büyüğün ve çok hızlının sezgisel kavrayışını (matematiksel kavrayış gibi) kazanarak kendimizi Orta Dünya'dan azat edebilecek miyiz? Cevabı gerçekten bilmiyorum fakat insanoglunun kavrayışın sınırlarını zorladığı bir zamanda, (sonunda sınırların olmadığını keşfetmiş olabileceğimiz zamandan bile daha iyi bir zamanda), yaşadığım için çok heyecanlıyım.

DİNDEN YARINDIMA İHTİYACI OLANLARA, KİSMİ BİR YARARLI ADRESLER LİSTESİ

Aşağıdaki listenin güncel bir halini www.richarddawkins.net adresinde tutmaya çalışacağım. Aşağıdaki listenin çoğunun İngilizce konuşan ülkelerden oluştuğu için özür dilerim.

Amerika

American Atheists

PO Box 5733, Parsippany, NJ 070546733 Voicemail: 19082767300 Fax: 19082767402 Email: info@atheists.org www.atheists.org

American Humanist Association 1777 T Street, NW. Washington, DC 200097125 Tel: (202) 2389088 Ücretsiz: 18008373792 Fax: (202) 2389003

www.americanhumanist.org

Atheist Alliance International

PO Box 26867, Los Angeles, CA 90026

Ücretsiz: 1866HERETIC E mail: info@atheistalliance.org www.atheistalliance.org The Brights

PO Box 163418, Sacramento, CA 95816 USA Email: thebrights@thebrights.net www.thebrights.net

Center For Inquiry Transnational Council for Secular Humanism Campus Freerhought Alliance Center for inquiry On Campus

African Americans for Humanism

3965 Rensch Road, Amherst, NY 14228

Tel: (716) 6364869 Fax: (716) 6361733

Email: info@secularhumanism.org www.centerforinquiry.net

www.secularhumanism.orgwww.campusfreethought.org

www.secularhumansm.org/index.php?section=aah&page=index

Freedom From Religion Foundation

PO Box 750, Madison, WI 53701

Tel: (608) 2565800 Email: info@ffrf.org www.ffrf.org

Freethought Society of Greater Philadelphia PO Box 242, Pocopson, PA 193660242 Tel: (610) 7932737 Fax: (610) 7932569 Email: fsgp@freethought.org www.fsgp.org/

Institute for Humanist Studies 48 Howard St, Albany, NY 12207

Tel: (518) 4327820 Fax: (518) 4327821 www.humaniststudies.org International Humanist and Ethical Union USA

Appignati Bioethics Center

PO Box 4104, Grand Central Station, New York, NY 10162 Tel: (212) 6873324 Fax: (212) 6614188

Internet Infidels

PO Box 142, Colorado Springs, CO 809010142 Fax: (877) 5013113 www.infidels.org

James Randi Educational Foundation

201 S.E. 12th St (E. Davie Blvd), Fort Lauderdale, FL 333161815 Tel: (954) 4671112 Fax: (954) 4671660 Email: jret@randi.org www.randi.org

Secular Coalition for America

PO Box 53330, Washington, DC 200099997

Tel: (202) 2991091 www.secular.org

Secular Student Alliance

PO Box 3246, Columbus, OH 43210

Ücretsiz Voicemail / Fax: 18778429474

Email: ssa@secularstudents.org www.secularstudents.org

The Skeptics Society

PO Box 338, Altadena, CA 91001

Tel: (626) 7943119 Fax: (626) 7941301

Email: editorial@skeptic.com www.skeptic.com

Society for Humanistic Judaism 28611 W. 12 Mile Rd, Farmington Hills, MI 48334 Tel: (248) 4787610 Fax: (248) 4783159 Email: info@shj.org

www.shj.org

İngiltere

British Humanist Association

1 Gower Street, London WC1E 6HD

Tel: 020 7079 3580 Fax: 020 7079 3588

Email: info@humanism.org.uk www.humanism.org.uk

International Humanist and Ethical Union UK

1 Gosver Street, London WC1E 6HD

Tel: 020 7631 3170 Fax: 020 7631 3171 www.iheu.org/

National Secular Society

25 Red Lion Square, London WC1R 4RL

Tel: 020 7404 3126 Fax: 0870 762 8971 www.secularism.org.uk/

New Humanist

1 Gower Street, London WC1E 6HD

Tel: 020 7436 1151 Fax: 020 7079 3588

Email: info@newhumanist.org.uk www.newhumanist.org.uk

Rationalist Press Association

1 Gower Street, London WC1E 6HD

Tel: 020 7436 1151 Fax: 020 7079 3588

Email: info@rationalist.org.uk www.rationalist.org.uk/

South Place Ethical Society (UK)

Conway Hail, Red Lion Square, London WC1R 4RL

Tel: 020 7242 8037/4 Fax: 020 7242 8036

Email: library@ethicalsoc.org.uk www.ethicalsoc.org.uk

Kanada

Humanist Association of Canada PO Box 8752, Station T, Ottawa, Ontario, K1G 3J1 Tel: 877HUMAN51 Fax: (613) 7394801 Email: HAC@Humanists.ca <http://hac.humanists.net/>

Avustralya

Australian Skeptics

PO Box 268, Roseville, NSW 2069

Tel: 02 9417 2071 Email: skeptics@bdsn.com.au www.skeptics.com.au

Council of Australian Humanist Societies GPO Box 1555, Melbourne, Victoria 3001.

Tel: 613 5974 4096 Email: AMcPhate@bigpond.net.au <http://home.vicnet.net.au/humanist/resources/cahs.html>

Yeni Zelanda

New Zealand Skeptics NZCSICOP Inc.

PO Box 29492, Christchurch

Email: skeptics@spis.co.nz <http://skeptics.org.nz>
Hümanist Society of New Zealand PO Box 3372, Wellington
Email: ieffhunt90@yahoo.co.nz www.humanist.org.nz/
Hindistan

Rationalist International PO Box 9110, New Delhi 110091 Tel:+ 9111556 990 12
Email: info@rationalistinternational.net www.rationalistinternational.net/
İslami

Apostates of İslam
www.apostatesofislam.com/index.htm Dr Homa Darabi Foundation

(İslami kurallar altında olan kadın ve çocukların haklarını ilerletmek için) PO Box 11049. Truckee, CA 96162, USA Tel (530) 582 4197 Fax (530) 582 0156 Email: homa@homa.org www.homa.org/

FaithFreedom.org
www.faithfreedom.org/index.htm

Institute for the Secularization of Islamic Society
Email: info@SecularIslam.org www.secularislam.org/Default.htm

SÖZÜ GEÇEN VEYA TAVSİYE EDİLEN KİTAPLAR

Adams, D. (2003). *The Salmon of Doubt*. Lottodon: Pan.

Alexander, R. D. and Tinkle, D. W., eds (1981). *Natural Selection and Social Behavior*. New York: Chiron Press.

Anon. (1985). *Life How Did it Get Here? By Evolution or by Creation?* New York: Wat chtover Bible and Tract Society.

Ashton, J. F., ed. (1999). *In Six Days: Why 50 Scientists Choose to Believe in Creation*. Sydney: Nevv Holland.

Atkins, P. W. (1992). *Creation Revisited*. Oxford: W. H. Freeman.

Atran, S. (2002). *In Gods \Ve Trust*. Oxford: Oxford University Press.

Attenborough, D. (1960). *Qnest in Paradise*. London: Luttervorth.

Aunger, R. (2002). *The Electric Meme: A Neu> Theory of How W e Think*. New York: Free Press.

Baggim, J. (2003). *Atbeism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press. Barber, N. (1988). *Lords of the Golden Horn*. London: Arrow.

Barker, D. (1992). *Losing Faith in Faith*. Madison, WI: Freedom From Religion Foundation. Barker, E. (1984). *The Making of a Moonie: Brainwashing or Choice*
Oxford: Blackwell. Barrovv, J. D. and Tipler, F. J. (1988). *The Anthropic Cosmological Principle*. Nevv York: Oxford University Press.

Baynes, N. II.. ed. (1942). *The Speeches of Adolf Hitler. vol. 1*. Oxford: Oxford University Press.

Bebe, M. J. (1996). *Darvin's Black Box*. Nevv York: Simon & Schuster.

BeitHallahmi, B. and Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London: Routledge.

Berlinerblau, J. (2005). *The Secular Bible: Why Nonbelievers Must Take Religion Seriously*. Cambridge: Cambridge University Press.

Blackmorc, S. (1999). *The Meme Machine*. Oxford: Oxford University Press.

Blaker, K., ed. (2003). *The Fundamentals of Extremism: The Christian Right in America*. Plymouth, MI: Nevv Boston.

Bouquet, A. C. (1956). *Comparative Religion*. Harmondsvorth: Penguin.

Boyd, R. and Richerson, P. J. (1985). *Culture and the Evolutionary Process*. Chicago: University of Chicago Press.

Boyer, P. (2001). *Religion Explained*. London: Heinemann.

Brodie, R. (1996). *Virtus of the Mind: The New Science of the Meme*. Seattle: Imegral Press. Buckman, R. (2000). *Can W e Be Good U'ithout God?* Toronto: Viking.

Bullock, A. (1991). *Hitler and Stalin*. London: HarperCollins.

Bullock, A. (2005). *Hitler: A Study in Tyranny*. London: Penguin.

Buss, D. M., ed. (2005). *The Handbook of Evolutionary Psychology*. Hoboken, NJ: Wiley. CairnsSuith, A. G. (1985). *Seven Clues to the Origin of Life*. Cambridge:
Cambridge University Press.

Comins, N. F. (1993). *\What if the Moon Didn't Exist?* Nevv York: HarperCollins.

Coulter, A. (2006). *Godless: The Cbtrch of Liberation*. Nevv York: Grovvn Forum.

Darvin, C. (1859). *On the Origin of Species by Means of Natural Selection*. London: John Murray.

Davvkins, M. Stamp (1980). *Animal Suffering*. London: Chapman & Hail.

Davvkins, R. (1976). *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press.

Davvkins, R. (1982). *The Extended Pbenotype*. Oxford: W. H. Freeman.

Davvkins, R. (1986). *The Blind Watchmaker*. Hailovv: Longman.

Davvkins, R. (1995). *River O ut of Eden*. London: Weidenfeld & Nicolson.

Davvkins, R. (1996). *Climbing Mount Improbable*. Nevv York: Norton.

Davvkins, R. (1998). *Unweaving the Rainbow*. London: Penguin.

Davvkins, R. (2003). *A Devil's Chaplain: Selected Essays*. London: Weidenfeld & Nicolson. Dennett, D. (1995). *Darvin's Dangerous Idea*. Nevv York: Simon &
Schuster.

Dennett, D. C. (1987). *The Intentional Stance*. Cambridge, MA: MIT Press.

Dennett, D. C. (2003). *Freedom Evolves*. London: Viking.

Dennett, D. C. (2006). *Breaking the Spell: Religion as a Natural Phenomenon*. London: Viking.

Deutsch, D. il 1997). *The Fabric of Reality*. London: Ailen Lane.

Diştin, K. (2005). *The Selfish Meme: A Critical Reassessment*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dostoevsky, F. (1994). *The Karamazov Brothers*. Oxford: Oxford University Press.

Ehrman, B. D. (2003a). *Lost Christianities: The Battles for Scripture and the Faiths We Never Knew*. Oxford: Oxford University Press.

Ehrman, B. D. (2003b). *Lost Scriptures: Books that Did Not Make It irtto the New Testa ment*. Oxford: Oxford University Press.

Ehrman, B. D. (2006). *\Pbose Word Is It?* London: Continuum.

Fisher, H. (2004). *Why We Love: The Nature and Chemistry of Romantic Love*. New York: Holt.

Forrest, B. and Gross, P. R. (2004). *Creationism's Trojan Horse: The Wedge of Intelligent Design*. Oxford: Oxford University Press.

Frazier, J. G. (1994). *The Golden Bough*. London: Chancellor Press.

Freeman, C. (2002). *The Closing of the \Vestern Mind*. London: Heinemann.

Galouye, D. F. (1964). *Counterfeit World*. London: Gollancz.

Glover, J. (2006). *Choosing Children*. Oxford: Oxford University Press.

Goodenough, U. (1998). *The Sacred Depths of Nature*. New York: Oxford University Press. Goodvvin, J. (1994). *Price of Honour: Müslim Women Lift the Veil o*
Silence on the Islamic World. London: Liffle, Brown.

Gould, S. J. (1999). *Rocks of Ages: Science and Religion in the Fullness of Life*. New York: Ballantine.

Grafen, A. and Ridley, M., eds (2006). *Richard Dawkins: How a Scientist Changed the Way We Think*. Oxford: Oxford University Press.

Grand, S. (2000). *Creation: Life and How to Make It*. London: Weidenteld Sc Nicolson. Grayling, A. C. (2003). *W!>at Is Good? The Search for the Best W ay to Live*.
London: Wei denfeld & Nieolson.

Gregory, R. L. (1997). *Eye and Brain*. Princeton: Princeton University Press.

Halbertal, M. and iMargalit, A. (1992). *Idolatry*. Cambridge, MA: Harvard University Press. Harris, S. (2004). *The End of Faith: Religion. Tenor and the Futur*
of Reason. New York: Norton.

Harris, S. (2006). *Letter to a Christian Nation*. New York: Knopf.

Haught, J. A. (1996). *2000 Years of Disbelief: Faithons People with the Courage to Doubl*. Buffalo, NY: Prometheus.

Hauser, M. (2006). *Moral Minds: Hotv Nature Designed our Universal Sense of Right and Wrong*. Ne\ v York: Ecco.

- Havking, S. (1988). *A Brief History of Time*. London: Bantam.
- Henderson, B. (2006). *The Gospel of the Flying Spaghetti Monster*. New York: Villard.
- Hinde, R. A. (1999). *Why Gods Persist: A Scientific Approach to Religion*. London: Routledge.
- Hinde, R. A. (2002). *Why Good Is Good: The Sources of Morality*. London: Routledge.
- Hitchens, C. (1995). *The Missionary Position: Mother Teresa in Theory and Practice*. London: Verso.
- Hitchens, C. (2005). *Thomas Jefferson: Author of America*. New York: HarperCollins.
- Hodges, A. (1983). *Alan Turing: The Enigma*. New York: Simon Schuster.
- Hollovay, R. (1999). *Godless Morality: Keeping Religion on t of Ethics*. Edinburgh: Canon gate.
- Hollovay, R. (2001). *Doubts and Loves: Why It is Left of Christianity*. Edinburgh: Canonga te.
- Humphrey, N. (2002). *The Mind Made Flesh: Frontiers of Psychology and Evolution*. Oxford: Oxford University Press.
- Huxley, A. (2003). *The Perennial Philosophy*. New York: Harper.
- Huxley, A. (2004). *Point Counter Point*. London: Vintage.
- Huxley, T. H. (1871). *Lay Sermons, Addresses and Reviews*. New York: Appleton.
- Huxley, T. H. (1931). *Lectures and Essays*. London: Watts.
- Jacoby, S. (2004). *Freethinkers: A History of American Secularism*. New York: Holt.
- Jammer, M. (2002). *Einstein and Religion*. Princeton: Princeton University Press.
- Jaynes, J. (1976). *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Boston: Houghton Mifflin.
- Juergensmeyer, M. (2000). *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*. Berkeley: University of California Press.
- Kennedy, L. (1999). *Ali in the Mind: A Farewell to God*. London: Hodder & Stoughton.
- Kertzer, D. I. (1998). *The Kidnapping of Edgardo Morlano*. New York: Vintage.
- Kilduff, M. and Jagers, R. (1978). *The Suicide Cult*. New York: Bantam.
- Kum, P., ed. (2003). *Science and Religion: Are They Compatible?* Amherst, NY: Prometheus.
- Kum, P. (2004). *Affirmations: joyful and Creative Exuberance*. Amherst, NY: Prometheus.
- Kurtz, P. and Madigan, T. J., eds (1994). *Challenges to the Enlightenment: in Defense of Reason and Science*. Amherst, NY: Prometheus.
- Lane, B. (1996). *Killer Cults*. London: Headline.
- Lane Fox, R. (1992). *The Unauthorized Version*. London: Penguin.
- Levitt, N. (1999). *Prometheus Bedeviled*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Loftus, E. and Ketcham, K. (1994). *The Myth of Repressed Memory: False Memories and Allegations of Sexual Abuse*. New York: St Martin's.
- McGrath, A. (2004). *Darwin's God: Genes, Memes and the Meaning of Life*. Oxford: Blackwell.
- Mackie, J. L. (1985). *The Miracle of Theism*. Oxford: Clarendon Press.
- Medavvar, P. B. (1982). *Pluto's Republic*. Oxford: Oxford University Press.
- Medavvar, P. B. and Medavvar, J. S. (1977). *The Life Science: Current Ideas of Biology*. London: Wildwood House.
- Miller, Kenneth (1999). *Ending Darwin's God*. New York: HarperCollins.
- Mills, D. (2006). *Atheist Universe: The Thinking Person's Answer to Christian Fundamentalism*. Berkeley: Ulysses Books.
- Mitford, N. and Vaughn, E. (2001). *The Letters of Nancy Mitford and Evelyn Waugh*. New York: Houghton Mifflin.
- Mooney, C. (2005). *The Republican War on Science*. Cambridge, MA: Basic Books.
- Perica, V. (2002). *Balkan Idols: Religion and Nationalism in Yugoslav States*. New York: Oxford University Press.
- Phillips, K. (2006). *American Theocracy*. New York: Viking.
- Pinker, S. (1997). *How the Mind Works*. London: Ailen Lane.
- Pinker, S. (2002). *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*. London: Ailen Lane.
- Plimer, I. (1994). *Telling Lies for God: Reason vs Creationism*. Milsons Point, NSW: Random House.
- Polkinghorne, J. (1994). *Science and Christian Belief: Theological Reflections of a Bottom Up Thinker*. London: SPCK.
- Rees, M. (1999). *Just Six Numbers*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Rees, M. (2001). *Our Cosmic Habits*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Reeves, T. C. (1996). *The Empty Church: The Silicide of Liberal Christianity*. New York: Simon & Schuster.
- Richerson, P. J. and Boyd, R. (2005). *Not by Genes Alone: How Culture Transformed Human Evolution*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ridley, Mark (2000). *Mendel's Demon: Gene justice and the Complexity of Life*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Ridley, Matt (1997). *The Origins of Virtue*. London: Penguin.
- Ronson, J. (2005). *The Men Who Stare at Goats*. New York: Simon & Schuster.
- Ruse, M. (1982). *Darwinism Defended: A Guide to the Evolution Controversies*. Reading, MA: Addison Wesley.
- Russell, B. (1957). *Why I Am Not a Christian*. London: Routledge.
- Russell, B. (1993). *The Quotable Bertrand Russell*. Amherst, NY: Prometheus.
- Russell, B. (1997a). *The Collected Papers of Bertrand Russell, vol. 2: Last Philosophical Testament, 1943-1968*. London: Routledge.
- Russell, B. (1997b). *Collected Papers, vol. 11*. ed. J. C. Slater and P. Köllner. London: Routledge.
- Russell, B. (1997c). *Religion and Science*. Oxford: Oxford University Press.
- Ruthven, M. (1989). *The Divine Supermarket: Travels in Search of the Soul of America*. London: Chatto & Windus.
- Sagan, C. (1995). *Pale Blue Dot*. London: Headline.
- Sagan, C. (1996). *The Demon-Haunted World: Science as a Candle in the Dark*. London: Headline.
- Scott, E. C. (2004). *Evolution vs. Creationism: An Introduction*. Westport, CT: Greenwood.
- Shennan, S. (2002). *Genes, Memes and Human History*. London: Thames & Hudson.
- Shermer, M. (1997). *Why People Believe Weird Things: Pseudoscience, Superstition and Other Confusions of Our Time*. New York: W. H. Freeman.
- Shermer, M. (1999). *How We Believe: The Search for God in an Age of Science*. New York: W. H. Freeman.
- Shermer, M. (2004). *The Science of Good and Evil: Why People Cheat, Gossip, Care, Share, and Follow the Golden Rule*. New York: Holt.
- Shermer, M. (2005). *Science Friction: Where the Known Meets the Unknown*. New York: Holt.
- Shermer, M. (2006). *The Soul of Science*. Los Angeles: Skeptics Society.
- Silver, L. M. (2006). *Challenging Nature: The Clash of Science and Spirituality at the New Frontiers of Life*. New York: HarperCollins.
- Singer, P. (1990). *Animal Liberation*. London: Jonathan Cape.
- Singer, P. (1994). *Ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, K. (1995). *Ken's Guide to the Bible*. New York: Basic Books.
- Smolin, L. (1997). *The Life of the Cosmos*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Smythies, J. (2006). *Bitter Fruit*. Charleston, SC: Booksurge.
- Spong, J. S. (2005). *The Sins of Scripture*. San Francisco: Harper.
- Stannard, R. (1993). *Doing Away with God? Creation and the Big Bang*. London: Pickering.
- Steer, R. (2003). *Letter to an Influential Atheist*. Carlisle: Authentic Lifestyle Press.
- Stenger, V. J. (2003). *Flap Science Pound God? The Latest Results in the Search for Purpose in the Universe*. New York: Prometheus.
- Susskind, L. (2006). *The Cosmic Landscape: String Theory and the Illusion of Intelligent Design*. New York: Lirde, Brown.
- Swinburne, R. (1996). *Is There a God?* Oxford: Oxford University Press.
- Swinburne, R. (2004). *The Existence of God*. Oxford: Oxford University Press.
- Taverne, R. (2005). *The March of Unreason: Science, Democracy and the New Fundamentalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Tiger, L. (1979). *Optimism: The Biology of Hope*. New York: Simon & Schuster.
- Toland, J. (1991). *Adolf Hitler: The Definitive Biography*. New York: Anchor.
- Trivers, R. L. (1985). *Social Evolution*. Menlo Park, CA: Benjamin/Cummings.

Unwin, S. (2003). *The Probability of God: A Simple Calculation that Proves the Urmate Truth*. New York: Crovvn Forum.

Vermes, G. (2000). *The Changing Faces of Jesus*. London: Ailen Lane.

Ward, K. (1996). *God, Chance and Necessity*. Oxford: Oneworld.

Warraq, I. (1995). *Why I Am Not a Muslim*. New York: Prometheus.

Weinberg, S. (1993). *Dreams of a Final Theory*. London: Vintage.

Wells, G. A. (1986). *Did Jesus Exist?* London: Pemberton.

Wheen, F. (2004). *How Mumbojumbo Conquered the World: A Short History of Modern Delusions*. London: Fourth Estate.

\Williams, W., ed. (1998). *The Values of Science: Oxford Amnesty Lectures 1997*. Boulder, CO: Westview.

Wilson, A. N. (1993). *Jesus*. London: Flamingo.

Wilson, A. N. (1999). *God's Funeral*. London: John Murray.

\Wilson, D. S. (2002). *Darwin's Cathedral: Evolution, Religion and the Nature of Society*. Chicago: University of Chicago Press.

Wilson. E. O. (1984). *Biophilia*. Cambridge, MA: Flarvard University Press.

Winston, R. (2005). *The Story of God*. London: Transworld/BBC.

Wolpert, L. (1992). *The Unnatural Nature of Science*. London: Faber 8c Faber.

\Volpert, L. (2006). *Six Impossible Things Before Breakfast: The Evolutionary Origins of Belief*. London: Faber Sc Faber.

Young, M. and Ediş, T., eds (2006). *Why Intelligent Design Fails: A Scientific Critique of the New Creationism*. Ne\v Brunsvick: Rutgers University' Press.

Notlar

Önsöz

1 Wendy Kaminer, "The last taboo: vwhy America needs atheisnV, New Republic, 14 Ekim 96: <http://www.positiveatheism.org/writ/kaminer.hrm>.

2 Dr Zoe Hawkins, Dr Beata Adams ve Dr Paul St John Smith, kişisel iletişim.

Bölüm 1: İçten İnanan Bir İnançsız

Haklı İtibar

3 The televisinn documcnury of which thc intervew was a part was accompanied by a hook (Winstort 2005).

4 Dennett (2006).

Haksız İtibar

5 The full speech is transcribed in Adams (2003) as 'Is there an artificial God?'

6 Perica (2002). Ayrıca http://www.historycooperative.org/journals/ahr/108.5/br_151.html.

7 'Dolly and the cloth heads', in Dawkins (2003).

8 <http://scotus.ap.org/scotus/041084p.zo.pdf>.

9 R. Dawkins, 'The irrationality of faith', New Statesman (London), 31 Mart 1989.

10 Columbus Dispatch, 19 Ağustos 2005.

11 Los Angeles Times, 10 Nisan 2006.

12 <http://gatewaypundit.blogspot.com/2006/02/islamicocietyofdenmarkusedfake.html>.

13 http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/4686536.stm; <http://www.neandernews.com/?cat=6>.

14 Independent, 5 Şubat 2006.

15 Andrew Mueller, 'Sir Iqbal ile bir tartışma', Independent on Sunday, 2 Nisan 2006, Pazar Yorumu bölümü, 1216.

Bölüm 2: Tanrı Varsayımı

16 Mitford ve Waugh (2001).

Polytheism

17 <http://www.newadvent.org/cathen/06608b.htm>.

18 <http://www.catholicforum.com/saims/indexsnt.htm?NF=1>.

Laiklik, Amerika'nın Kurucuları ve Amerika'nın Dini

19 Kongre Kayıtları, 16 Eylül 1981.

20 http://www.stephenjaygould.org/ctrl/buckner_tripoli.html.

21 Giles Fraser, 'Yeniden dirilen din ülke papazını yoketti (Resurgent religion has done away with the country vicar)', Guardian, 13 Nisan 2006.

22 Robert I. Sherman, Free Inquiry 8: 4, Sonbahar 1988, 16.

23 N. Augier, 'Yalnız bir ateistin kiraları', New York Times Dergisi, 14 Ocak 2001: <http://www.geocities.com/mindstuff/Angier.html>.

24 <http://www.fsgp.org/adsn.html>.

25 Öldürülmesinin tek sebebi ateist olması olan bir adamın öldürüldüğü oldukça garip bir olayın tekrar ele alındığı Büyük Philadelphia özgüdüşiince Toplumu (Freethought Society of Greater Philadelphia) gazetesi Mart/Nisan 2006. http://www.fsgp.org/newsletters/newsletter_2006_0304.pdf adresinde 'The murder of Larry Hooper' kısmına bakın.

26 <http://www.hinduonnet.com/thehindu/mag/2001/11/18/stories/2001111800070400.htm>.

Bilinemezliğin (Agnostisizmin) Yetersizliği

27 Quentin de la Bedoyere. Catholic Herald, 3 Şubat 2006.

28 Cari Sağan, 'The burden of skepticism. Skeptical Inquirer 12, Sonbahar 1987.

29 I discussed this case in Dawkins (1998).

30 T. H. I luxley, 'Agnosticism' (1889), repr. in Huxley (1931). The complete text of 'Agnos ticism' şu adreste de bulunmaktadır http://www.infidels.org/library/historical/thomas_huxley/huxley_vvace/part_02.html.

31 Russell, 'Is there a God?' (1952), repr. in Russell (1997b).

32 Andrew Mueller, 'Sir Iqbal ile bir tartışma', Independent on Sunday, 2 Nisan 2006, Pazar Yorumu bölümü, 1216.

33 New York Times, 29 Ağustos 2005. Henderson'a da bakabilirsiniz. (2006).

34 Henderson (2006).

35 <http://www.lulu.com/content/267888>.

Büyük Dua Deneyi

36 H. Benson et al., 'Study of the therapeutic effects of intercessory prayer (STEP) in cardiac bypass patients', American Heart Journal 151: 4,2006 93442.

37 Richard Swinburne, in Science and Theology News, 7 Nisan 2006, <http://www.stnews.org/Commentary2772.htm>.

38 New York Times, 11 Nisan 2006.

Nevili e Chamberlain Evrimciler Okulu

39 Dava tutanaklarında ve kitaplarda (örneğin Ruse (1982)). Playboy'daki makalesi Nisan 2006 da yayımlandı.

40 Jerry Coyne'un cevabı Playboy'un Ağustos 2006 tarihli nüshasında çıkmıştır.

41 Madeleine Bunting, Guardian, 27 Mart 2006.

42 Dan Dennett'in cevabı Guardian'ın 4 Nisan 2006 tarihli sayısında çıkmıştır.

43 http://scienceblogs.com/phanTigula/2006/03/the_dawkinsdennen_boogeyman.php:

http://scienceblogs.com/pharyngula/2006/02/our_double_standard.php:

http://scienceblogs.com/pharyngula/2006/02/the_rusedennett_feud.php.

Küçük Yeşil Adamlar

44 <http://vo.obspm.fr/exoplanetes/encyclo/encycl.html>.

45 Dennen (1995).

Bölüm 3: Tanrının Varlığı Yönünde Kanıtlar

- Ontolojik Kanıtlar ve Diğer Olası (Önsel) Kanıtlar
- 46 <http://www.iep.utm.edu/o/ontarg.htm>. Gasking'in 'kanıt' ı <http://www.uq.edu.au/~pdwgrey/pubs/gasking.html>. adresinde
Kişisel Deneyimden Kanıt
- 47 The whole subject of illusions is discussed by Richard Gregory in a series of books including Gregory (1997).
- 48 My own attempt at spelling out the explanation is on pp. 2689 of Dawkins (1998).
- 49 <http://www.sofc.org/Spirituality/soffatima.htm>.
Kutsal Kitaptan Kanıt
- 50 Tom Flynn, 'Matthew vs. Luke\ Free Inquiry 25: 1. 2004, 3445: Robert Gillooly. 'Shedding light on the light of the world', Free Inquiry 25: 1, 2004, 2730.
- 51 Erhman (2006). See also Ehrman (2003a. b).
Sevilen Dindar Bilim İnsanlarından Kanıt
- 52 BeitHallahmi and Argyle (1997).
- 53 E. J. Larson and L. Witham, 'Öndegelen bilimadamları hâlâ Tanrı'yı reddediyor. (Leading scientists still reject God)', Nature 394, 1998, 313.
- 54 <http://www.leaderu.com/ftissues/ft9610/reeves.html> gives a particularly interesting analysis of historical trends in American religious opinion by Thomas C. Reeves, Professor of History at the University of Wisconsin, based on Reeves (1996).
- 55 <http://www.answersingenesis.org/docs/3506.asp>.
- 56 R. Elisabeth Cornwell and Michael Stirrat. manuscript in preparation, 2006.
- 57 P. Bell. 'Would you believe it?'. Mensa Dergisi. Şubat 2002. 1213.
Bölüm 4: Tanrı Neden Neredeyse Kesin Olarak Yoktur
Nihai Boeing 747
- 58 An exhaustive review of the provenance, usages and quotations of this analogy is given. from a creationist point of view, by Gert Korthof, at http://home.wxs.nl/~gkorrhof/kort_ho46a.htm.
Bir Bilinçlendirici Olarak Doğal Seçilim
- 59 Adams (2002), p. 99. My 'Lament for Douglas', written the day after his death, is reprinted as the Epilogue to The Salmon of Doubt, and also in A Devil's Chaplain. which also has my eulogy at his memorial meeting in the Church of St Martin in the Fields.
- 60 Interview in Der Spiegel. 26 Aralık 2005.
- 61 Susskind (2006: 17).
Boşluk İbadeti
- 62 Behe (1996).
- 63 <http://www.millerandlevine.com/km/evol/design2/article.html>.
- 64 This account of the Dover trial, including the quotations, is from A. Bottaro, M. A. Inlay and N. J. Matzke, 'Immunology in the spotlight at the Dover "Intelligent Design" trial', Nature Immunology 7, 2006, 4335.
- 65 J. Coyne, 'God in the details: the biochemical challenge to evolution', Nature 383, 1996, 2278. The article by Coyne and me, 'One side can be wrong', was published in the Guardian, 1 Eylül. 2005: <http://www.guardian.co.uk/life/feature/story/0,13026,1559743,00.html>. The quotation from the 'eloquent blogger' is at http://www.religionbullshit.net/blog/2005_09_01_archive.php.
- 66 Dawkins (1995).
İnsana Ülk: Geçerli Versiyonu
- 67 Carter admitted later that a better name for the overall principle would be 'cognizability principle' rather than the already entrenched term 'anthropic principle': B. Carter, 'The anthropic principle and its implications for biological evolution', Philosophical Transactions of the Royal Society of London A, 310, 1983. 34763. For a booklength discussion of the anthropic principle, see Barrow and Tipler (1988).
- 68 Comins (1993).
- 69 I spelled this argument out more fully in The Blind Watchmaker (Dawkins 1986).
İnsana Ülk: Kozmolojik Versiyon
- 70 Murray GellMann, quoted by John Brockman on the 'Edge' website, http://www.edge.org/3rd_culture/bios/smolint.html.
- 71 Ward (1996: 99); Polkinghorne (1994: 55).
Cambridge'de Bir Söyleşi
- 72 J. Morgan, 'The Templeton Foundation: a skeptic's take', Chronicle of Higher Education, 7 April 2006. See also http://www.edge.org/3rd_culture/horgan06/horgan06_index.html.
- 73 P. B. Medawar, review of The Phenomenon of Man, repr. in Medawar (1982: 242).
- 74 Dennett (1995: 155).
Bölüm 5: Dinin Kökeni
Daru/İncilik Emreder
- 75 Quoted in Dawkins (1982: 30).
- 76 K. Sterelny, 'The perverse primate', in Grafen and Ridley (2006:21323).
Grüt) Seçilimi
- 77 N. A. Chagnon, 'Terminological kitsch, genealogical relatedness and village fissioning among the Yanomamö Indians', in Alexander and Tinkle (1981: ch. 28).
- 78 C. Darwin, The Descent of Man (New York: Appleton, 1871), vol. 1, 156.
Başka Bişeyin Yan Ürünü Olarak Din 79 Quoted in Blaker (2003: 7).
Dine Dönük Psikolojik İstek
- 80 See e.g. Buss (2005 i).
Sı Deborah Keleman, 'Are children "intuitive theists"?' Psvchological Science 15: 5, 2004, 295301.
- 82 Dennett (1987).
- 83 Guardian, 31 Ocak 2006.
- 84 Smythies (2006).
- 85 <http://jmm.aaa.net.au/articles/14223.htm>.
Bölüm 6: Ahlakın Kökeni: Neden İyiyiz?
- 86 The movie itself, which is very good, can be obtained at <http://www.thegodmovie.com/index.php>.
Ahlakın Kökeni Hakkında Bir Durum Araştırması
- 87 M. Hauser and P. Singer. 'Morality without religion', Free Inquiry 26: 1, 2006, 1819.
Eğer Tanrı Yoksa Neden İyiyiz?
- 88 Dostoevsky (1994: bk 2, ch. 6. p. 87).
- 89 Hinde (2002). See also Singer (1994), Grayling (2003), Glover (2006).
Bölüm 7: "İyi" Kitap ve Değişen Ahlak Anlayışı
- 90 Lane Fox (1992); Berlinerblau (2005).
- 91 Holloway (1999. 2005). Richard Holloway's 'recovering Christian' line is in a book review in the Guardian. 15 Şubat 2003: <http://books.guardian.co.uk/reviews/scienceandnature/0,6121,89494,1,00.html>. The Scottish journalist Muriel Gray wrote a beautiful account of my Edinburgh dialogue with Bishop Holloway in the (Glasgow) Herald: <http://www.sundayherald.com/44517>.
Eski Abit

- 92 For a frightening collection of sermons by American clergymen. blaming hurricane Katrina on human 'sin', see <http://universist.org/neworleans.htm>.
- 93 Pat Robertson, reported by the BBC at <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4427144.stm>.
Yeni Abit Daba İyi midir?
- 94 R. Dawkins, 'Atheists for Jesus'. Free Inquiry 25: 1,2005, 910.
- 96 For a thoughtful analysis of techniques used by cults, see Barker (1984). More journalistic accounts of modern cults are given by Lane (1996) and Kilduft and Javers (1978).
- 97 Paul Vallely and Andrew Buncombe. 'History of Christianity: Gospel according to Judas', Independent, 7 April 2006.
- 98 Vermes (2000).
Komşunu Sev
- 99 Hartung's paper was originally published in Skeptic 3: 4. 1995. but is now most readily available at <http://www.rainc.com/swtaboo/raboos/1tn01.hrml>.
- 100 Smith (1995).
- 101 Guardian. 12 Mart 2002: <http://books.guardian.co.uk/departments/politicsphilosophyandsociety/story/0,,664342.00.html>.
- 102 N. D. Glenn. 'Interreligious marriage in the United States: patterns and recent trends', Journal of Marriage and the Family '14: 3. 1982, 55566.
Zamanla Değişen Ahlak Analizi
- 103 <http://www.ebonnnews.org/atheism/new10c.html>.
- 104 Huxley (1871).
- 105 http://www.classicliterature.co.uk/americanauthors/19thcentury/abrahamlincoln/the_writings_of_abraham_lincoln04/.
Peki Ya Hitler ve Stalin? Onlar Ateist Değiller miydi?
- 106 Bullock (1991).
- 107 Bullock (2005).
- 108 <http://www.ffrf.org/ftoday/1997/march97/holocaust.html>. This article by Richard E. Smith. originally published in Freethought Today, March 1997, has a large number of relevant quotations from Hitler and other Nazis, giving their sources. Unless otherwise stated, my quotations are from Smith's article.
- 109 http://homepages.paradise.net.nz/mischedj/ca_hitler.html.
- 110 Bullock (2005: 96).
- 111 Adolf Hitler, speech of 12 April 1922. In Baynes (1942: 1920).
- 112 Bullock (2005: 43).
- 113 This quotation, and the following one, are from Anne Nicol Gaylor's article on Hitler's religion. <http://www.ffrf.org/ftoday/back/hitler.html>.
- 114 http://www.contramundum.org/schirrmacher/NS_Religion.pdf.
Bölüm 8: Dinin Sakıncası Nedir? Neden Saldırgan Olmak Gerekir? *Aşırı Tutuculuk ve Bilimin Ateist Edilmesi*
- 115 From 'What is true?', ch. 1.2 of Dawkins (2003).
- 116 Both my quotations from Wise come from his contribution to the 1999 book In Six Days, an anthology of essays by young Earth creationists (Ashton 1999).
Saltığın Karanlık Yüzü
- 117 Warrag (1995: 175).
- 118 John William Gott's imprisonment for calling Jesus a clown is mentioned in The Indypedia, published by the Independent, 29 Nisan 2006. The attempted prosecution of the BBC for blasphemy is in BBC news. 10 Jan. 2005: http://news.bbc.co.uk/1/hi/entertainment/n_and_radio/4161109.stm.
- 119 http://adultthought.ucsd.edu/Culnire_War/The_American_Taliban.html.
İnanç ve Eşcinsellik
- 120 Hodges (1983).
- 121 This and the remaining quotations in this section are from the American Taliban site already listed: http://adultthought.ucsd.edu/Culture_War/The_American_Taliban.html.
- 122 http://adultthought.ucsd.edu/Culnire_War/The_American_Taliban.html.
- 123 From pastor Phelps's Westboro Baptist Church official website. godhatesfags.com: http://www.godhatesfags.com/fliers/jan2006/20060131_corettascottkingfuneral.pdf.
İnanç ve İnsan Hayatının Kutsallığı
- 124 See Mooney (2005). Also Silver (2006), which arrived when this book was in final proof. too late to be discussed as fully as I would have liked.
- 125 For an interesting analysis of what makes Texas different in this respect. see <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/execution/readings/texas.html>.
- 126 http://en.wikipedia.org/wiki/Karla_Faye_Tucker.
- 127 These Randall Terry quotes are from the same American Taliban site as before: http://adultthought.ucsd.edu/Culnire_War/The_American_Taliban.html.
- 128 Reported on Fox news: <http://www.foxnews.com/story/0,2933,96286.00.html>.
- 129 M. Stamp Dawkins (1980).
Büyük Beethoven Safsatası
- 130 <http://www.warroom.com/ethical.htm>.
- 131 Medawar and Medawar (1977).
'Ulmlü' İnançın Bağnazlığa Güç Katması
- 132 Johann Hari's article, originally published in the Independent. 15 July 2005, can be found at <http://www.johannhari.com/archive/article.php/idi640>.
- 133 Village Voice, 18 May 2004: http://www.villagevoice.com/news/0420_perlstein,53582,1.hrml.
- 134 Harris (2004: 29).
- 135 Nasra Hassan, 'An arsenal of believers', New Yorker. 19 Kasım 2001. See also http://www.bintjbeil.com/articles/en/011119_hassan.html.
Bölüm 9: Çocukluk, İstismar ve Dinden Kaçış
Fiziksel ve Ruhsal İstismar
- 136 BBC haberlerinde geçtiği şekilde: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/wales/901723.stm>.
- 137 Loftus ve Ketcham (1994).
- 138 Irish Times gazetesinde John Waters'a bakın: <http://oneinfour.org/news/news2003/roots/>.
- 139 Associated Press, 10 Haziran 2005: <http://www.rickross.com/reference/clergy/clergy426.html>.
- 140 <http://www.avl611.org/hell.html>.
Çocukları Korumak
- 141 N. Humphrey, 'What shall we tell the children?', in Williams (1998); repr. in Humphrey (2002).
- 142 <http://www.law.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/conlaw/yoder.html>.
Bir Eğitim Skandalı
- 143 Guardian, 15 Ocak 2005:

<http://www.guardian.co.uk/weekend/story/0,,1389500.00.html>.

144 Times Educational Supplement, 15 Haziran 2005.

145 <http://www.telegraph.co.uk/opinion/main.jhtml/xmli/opinion/2002/03/18/dol801.xml>

146 Guardian, 15 Ocak 2005: <http://www.guardian.co.uk/weekend/story/0,,1389500,00.html>.

147 Mektup metnini şu adreste bulabilirsiniz <http://www.bbc.co.uk/dna/h2g2/A734302>

148 British Humanist Association News, Mart Nisan 2006.

149 Observer, 22 Haziran 2004:

<http://observer.guardian.co.uk/magazine/story/0,11913,1258506,00.html>.

Bilinçlenme Tekrar Artıyor

150 The Oxford Dictionary takes 'gay' back to American prison slang in 1935. in 1955 Peter Wildeblood, in his famous book Against the Law, found it necessary to define 'gay' as "an American euphemism for homosexual".

151 http://uepengland.com/forum/index.php/showtopici_184&mode=linear.

Edebi Kültürün Bir Parçası Olarak Dini Eğitim

152 Shaheen has written three books, anthologizing biblical references in the comedies, trage dies and histories separately. The summary count of 1,300 is mentioned in <http://www.shakespearefellowship.org/virtualclassroom/StritmatterShaheenRev.htm>.

153 <http://www.bibleliteracy.org/Secure/Documents/BibleLiteracyReport2005.pdf>.

Bölüm 10: Çok Gerekli Bir Boşluk (mu?)

Teselli

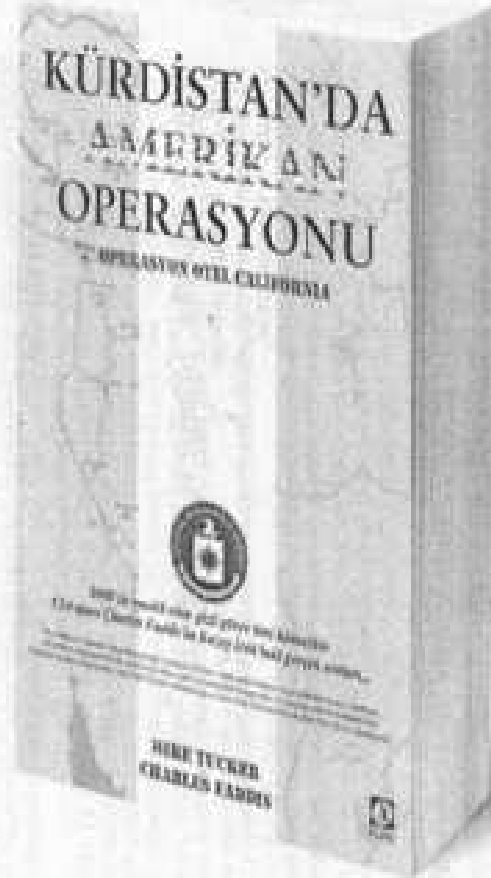
154 From memory, I attribute this argument to the Oxford philosopher Derek Parfitt. I have not researched its origins thoroughly because I am using it only as a passing example of philosophical consolation.

155 BBC Haberlerinde belirtildiği gibi:

http://news.bbc.co.uk/1/hi/special_report/1999/06/99/cardinalhume_funeral/376263.stm.

Bütün Barkaların Anası

156 Wolpert (1992).

“Diyarbakır o zamanlar Vahşi Batı gibiydi. Gittiğiniz her yere silahlı gidiyordunuz ve çevrenizdeki herkes silahlıydı. Diyarbakır sokaklarında Türk askerleriyle dolu cipler ve kamyonlar dolaşıyordu. O zamanlar, tabii ki Kürtlere karşı Türklerle birlikte çalışıyordum, ama Türk Ulusal İstihbaratında ve Türk Milli Polisinde birçok etnik Kürt de yer almaktaydı.”

2008’de emekli olan gizli görev timi komutanı CIA ajanı Charles Faddis’in Kuzey Irak’taki gerçek anıları...

RICHARD
DAWKINS

BİR
ŞEYTAN'IN
PAPAZI

internet satış ucuzluk adisi

İNSANLARI KENDİNİZE NASIL AŞIK EDERSİNİZ?

Bir İnsanı Kendinize Aşık Etmek İçin Aşkın Doğası Hakkındaki Bilimsel Çalışmalara Dayanan 85 Teknik

"İnsanları Kendinize Nasıl Aşık Edersiniz?", Herkesi Kendinize Aşık Etti
"Bu kitabı yazdı için Leil's eşini - eiz de teşekkürler!"
- Larry King, CNN'deki Sabit 'Larry King Live' show'unda.

"Bu kitap başlıktan itibaren varmaya kadar tek kelimeyle deyinilmez.
Kültürel ve aşkının nasıl çalıştığına ilişkin bilimsel ve psikolojik Leil Lowndes'in teorileri."
- Lee Smith, azerbest köpçüyaarı

"Sonuçta sevgilinin tabii bir beklenti
"Bir insanı kendinize aşık etmenin 85 yolu" başlıklı bir yazı görünce
yolumu değiştirecektim, yanlıyımın derim. Leil Lowndes yeni kitabında,
işlevsel insanı kendinize aşık etmenin yollarını gösteriyor ama
ben derine bilimsel verilere dayanarak. Okuyunca insan gerçekten istediği
insanı kendine aşık edilebileceğine inanır da neyse! Desteklenmesi beklene...
- ELEL.H Türkiye Dergisi

Leil
LOWNDES

Orjinal İsim : How to Make Anyone Fall in Love With You

Orjinal Dil : İngilizce

Çevirmen : Tonguç Çulhaço

İlk Basım : Mayıs - 2006

Baskı : Sayfalar : 55 gr. Kitap kağıdı Kapak : 4 Renk Baskı 380gr. Amrkn. Br.

Ayrıntı : 13,5 x 19,5 cm 324 gr.

ISBN : 9944-315-02-8 Barkod : 9789944315029 Fiyat : 12,85 YTL

İNSAN İLİŞKİLERİNDE BAŞARILI OLMANIN YOLLARI

Başarının 92 Sırrı

"Yeni yetenekleriniz sayesinde bu
kütlelerini yalnızca kırmakla kalmayacak, aynı
zamanda da hepsini eriteceksiniz."

-Larry King

"Düşünen insan için gerçek bir rehber...
sohbet kabiliyetleriniz için kullanabileceğiniz paha
biçilmez bir kaynak."

-Sally Jesse Raphael

Daha önceleri hiç de iyi şeyler etmiş gibi görünen beşerî insanları göze
ettirgin olmağın nedir? En iyi işlerde çalışır, en eğitilmiş partilerde kendilerini en iyi
teknikleriyle sohbet eder ve işi için ilişkiler kurarlar. İş toplantılarında yaptıkları
etkileme işleri konuşmalar da çıkar.

Ancak, etiden daha akıllı olmadıkları gibi etiden daha iyi görünmeler de,
hava ihtiyaç bile duymazlar. Başarılarının sırrı ustaca kullandıkları iletişim
yeteneklerinde yatar. Leil Lowndes'in kullanımı kolay ve etkili dokuzun üç tekniğiyle
hayatınız, aşkınız ve işinizde mutlak başarıyı yakalamaya yollarını kapıdan ve bir
başlangıç imdadı olur.

Orjinal İsim : How to Talk to Anyone - 96 gr Little Tricks For Big Success in Relationships

Orjinal Dil : İngilizce

Çevirmen : Tonguç Çulhaço

İlk Basım : Ekim - 2006

Baskı : Sayfalar : 60 gr. Kitap kağıdı Kapak : 4 Renk Baskı 380gr. Amrkn. Br.

Ayrıntı : 13,5 x 19,5 cm 282 gr.

ISBN : 9944-315-07-9 Barkod : 9789944315074 Fiyat : 12,85 YTL

Leil
LOWNDES

internet satış ucuzluk adisi

'Richard Dawkins'in "Tanrı Yanılgısı" kitabı, ateistten din adamına kadar herkes tarafından okunmalı. Eğer onun acımasız akılcılığı sizi bir noktada öfkelen dirmiyorsa, muhtemelen canlı değilsiniz'

.İnlimi Barnes

'Çok önemli bir kitap, özellikle de bu günlerde ...görkemli bir kitap, kolay anlaşılır ve akıllıca, gerçekten ustalıkla'

Ian McEwan

'Richard Dawkins'in "Tanrı Yanılgısı" kitabında bir tanecik donuk sayfa yok. Berraklığına, zekasına ve doğru sözüne tezahürat yapmayı istememe neden oluyor'

CTaire lömalın

'Bu yıl okuduğum en heyecan verici şey ...İnsan her sayfasını okurken, tektanrılı aşırı dinciler bunun onda birini bile sindirehilseler, dünyanın çok daha güvenli ve barışçıl bir yer olacağım düşünmeden edemiyor'

TANRI YANILGISI

zamanlaması mükemmel, coşkulu ve parlakça savunulmuş “...eğlenceli, oldukça bilgilendirici, görkemli yazılmış ...aldığımız ilk dini eğitimden bu yana başımıza bela olan boş inançlardan kaynaklanan bu zırvalara kapıldığımız için zekice azarlanıyoruz”

Kod Liddle, *Sanduv Times*

“Heyecanlı ve neşeli bir kitap. Dawkins, kuvvetli tezlerinin tüm gücüyle kükreyerek geliyor...”

Joan Bakovell, *Guardian*

“Ateşli, akıllıca, eğlenceli, moral verici ve hepsinin ötesinde ölümcül derecede lüzumlu...”

Daily Express

“Tanrı Yanılgısı olağanüstü ilginç bir kitap... parıldayan dili ile anlatılmış bu kitap sadece okumayı bir zevk haline getirmekle kalmıyor, aynı zamanda geniş bir yelpazede düşünmemiz için beynimizi uyarıyor”

Financial Times

“Dawkins, bir gölge süper güç tarafından sarmalanmış, elverişli ve rahat bir ortamda bulunan bir insan dünyasına ihtiyaç duymayan okuyuculara bir parça akıl ve entelektüel bakışla haz veriyor”

Ueruld Tribüne

“Dünyayı bir kez daha yıkayan, köpüklü bir boş inanç gelgitine karşı, bütün kariyeri boyunca hayatın kendisinin zor ve muhteşem sebebini kanıtlayan büyük bir bilimadamından. fevkalade savaşı bir atak”

Johann Ilari, *Independent*

V:nr terimi, yazar Richard Dawkins tarafından üretilen, ve bir zihinden ötekine transfer olabilen küla.* *î 'ilgi parçacıklarını tanımlar. Dawkins, örnek olarak melodiler, giysiler, moda, kap kaçak yapma yön * m ve mimari tarzları gibi davranış tarzlarını göstermektedir. ~ed.n.

¹ New York Times 22 Ocak 2006 sayısındaki, hatırı sayılır (ve çok daha sağlam bilgiler sunan) gazeteci Judith Shulevitz'in makalesi 'Kozmolojiler ters düştüğünde* * için de aynı şey söylenebilir. General Montgomery'nin Savaşın ilk Kuralı 'Moskova'ya ayak basmayın' idi. Belki de Gazetecilik Bilimi için de bir İlk Kural olmalıdır: 'Michael Ruse'dan başka binleriyle de röportaj yapın.'

Walt Disney karakteri, *çevre*.

• Embriyonun gelişiminde bir safha. *eJ.n.*

yO Rıclı.ml Dawkim

¹ Genelde süper kahraman çizgi romanlarında geçen bir şaşkınlık veya hayret ifadesidir. Süperman tarafın dan sıkça söylenir ve ulu tanrını için bir örtmecedir. *eJ.n.*

• Zeno'nun paradoksu ayrıntıları bir dipnotta işlenecek kadar ünlüdür. Aşil! kaplumbağadan on kat daha hızlı koşu bilmektedir, böylece yarışın başlangıcında kaplumbağaya 100 metre avans verir. Aşil 100 metre koştuğunda kaplumbağa ondan 10 metre öndedir. Aşil 10 metre daha koştuğunda kaplumbağa 1 metre öndedir. Aşil 1 metre daha koşar, kaplumbağa hâlâ 1/10 metre öndedir... Bu *sonsuz* kadar sürer ve böylece Aşil kaplumbağayı asla yakalayamaz.

¹ Aziz Green, İngiltere, (oyunun kaynaklandığı yer) Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan ve tüm diğer İngilizce konuşulan bölgelerde (Kuzey Amerika hariç ki burada aniden Bay Green olur) satılan Clucdo *link Jr. 'Wlekr.f olarak zttlmt} bn oyun}* versiyonlarındaki bir karakterin adıdır. Acaba bu da nedir böyle?

102 Richnrd Dawkins

¹ Bu hayal liruıu bir omcicur. Çocuk kitabı yazar Philip Pullıuıu. Esrarlı Malzemeler isimli kitabında, bir hayvan türü hayal eder; *mulcfa\ Bu tür. lanı ortasında bir delik olan yusuvarlak tohum kabukları ırrtm ağaçlarla birlikte vajar. Mulcialar bu kabukları tekerlek olarak kullanırlar. Tekerlekler bedenlerin» bir paryan olmadıkından, 'aksın' etrafını saracak sinir ve kan damarları yoktur aks burada boyuuz ya da kemikten piçlö bir kısaçtır'. Puılman .eki bir ekleme yapan bu sistem yalntzca *creRrn doğal bazalt jerirlerfe döyelı olduğu için çabpr ki bu jeritler 'yol* yenne seçer tekerlekler engebeli arazide iyi sonuç vermez.

124 Rielıııd [>A»fcını

¹H.m ılık, ılıfın adlarıyla hedonizm veya Klrenc Okulu Sokratcın Üferrncni AmuppoVun Üftreııııdı Sokratcıçi okullar iyiyi aramalardır; Arlntppoi't çbre ivi demek lt.ır dnnrktır; has veteti her >cy iyi. acı veren Her *fey* de kütüdür. Yakmanın aman kazdır vt intan yajatu türetince İıjzj yönelmeli, acıdan

Taun Yamıcu. 1Q7

¹ Sam Harrı» |¥A7 doftunılıı. «İm vr ntonbılıtı üzerine kuaplur ya/rıu> Aınrnkalı İtı yararadır. •(»>»

• Amerika'daki bu renk dinenin tam tem İngiltere'de ycvvertidir; mavi Muhafazakar Partı'aiö reliyidir ve kıtıu/j ive, dünyanın getijc kalanında olduğu gibi, tiyari tol ile gelenekle! olarak bayda>tınlan renktir.

¹ Araf, bazı din ve inançların ahiret kavramlarında yer alan, köülcr ve iyilerin nihai ahirer mekânları arasın

da olduğuna inanılan yerdir. Burada insanlar günahlardan arınmak için acı çekerler. *e«i.n.*

Notlar

[←1]

¹ İkiz Kulelere uçaklarla yapılan saldırı, *ed.n.*

2005 yılında Londra'da düzenlenen metro bombalama eylemleri, *ed.n.*

¹ Katoliklerin İngiliz Kralına karşı düzenledikleri başarısızlığa uğrayan suikast, *ed.n* "Televizyon aracılığıyla propaganda yapan misyonerler, *çet.n.*

[←3]

Bilinmezcilik olarak tanımlanan Tann'nun varlığının ya da yokluğunun şu an için bilinemeyeceğini öngören felsefe akımı. Agnostisizm, *ed.u.*

· Asla değinmeyeceği kabul edilen, sözkonusu bilginin mutlak hakikat olduğu, inceleme, tartışma yahut araştırmaya ihtiyacın olmadığı düşünülen, *edji.*

' Den Dcnnett Skyhook ve Crane kelimelerine şu anlamı yüklemiştir. Skyhook. gök oltası, kısaca mucize anlamına geliyor, düşük katmanlar üzerine kurulu olmayan bir tasarım karmaşası kaynağı. Crane ise kendisinden daha karmaşık yapıların üretilmesinde kullanılan ancak kendisinin de fiziksel bilim sahasında sağlam temelleri olan bir yapı. Burada kelime oyunu yapılmıştır. Crane hem kafatası hem vinç anlamına gelir. *ÇâV.n.*

[←4]

¹ Kaçak kopyalar ABD'ye bağılı sayısız web sitesinden indirilmektedir. Yasallaşması ve DVD kopyaların pazara çıkması için anlaşmalar sürmektedir. Basım aşamasına gelindiği sırada bu anlaşmalar henüz tamamlanmamıştır. Güncelleştirmeler www.richarddawkins.net adresinde ilan edilecektir.

[←6]

Dersleri kaynatmak için en eğlenceli yöntemimiz hiç kuşkusuz onu din dersinden bir şekilde uzaklaştırmak ve coşkulu Fighter Conunand (Üç İngiliz Hava Komutanlığından birisi! ve Savaş hikâyelerine çekmekti. Kraliyet Hava Kuvvetlerinde askerlik hizmetim tamamlamıştı ve hem İngiliz Kiiisesi'ne olan aşinalığım hem de bit parçacık sevgimden olsa gerek, sonradan John Bctjeman'm olduğunu keşfettiğim bir şiiri hâlâ aklımda tutanın; (en azından öğrenciler arası çekişmedeki üstünlüğümü göstermek adına)
Ordu papazımız eski bir pilottur Şimdiyse kanatlarını haşince kestiler.
Ancak bayrak direği hâlâ papazın bahçesinde.
Daha Yüksek Şeyleri işareti eder.

[←7]

¹ komik din > kozmik din *çemi*.

[←9]

' Dinsel meselelerin kağıda kaydedilmesi için boşuna kullanılmış yüzlerce litre mürekkep, *cev.n.*

[←10]

Hıristiyanlıkta bir mezhep kurucusu. Miladın 270. yılında doğdu. 336 yılında öldürüldü. Kutsal Üçlemeye inanmadığı için, 312'de öldürülen Antakya piskoposu Lucian'ın talebesi olan Aryiis Libyalıdır Hakiki Hıristiyanlıktan ayrılan kiliseye karşı gelmesi ile meşhurdur, *ei.tt.*

[←11]

r İngilizcede dizi filmlere verilen "soap opera" ismi ile bir kelime oyunu yapıyor. *eJ.n.*

¹ Free Inquiry'nin Editörü Tom Flynn etkileyici biçimde ra>ı gediğine koyuyor ('Laikliğin Yükselme Zamanı', Free Inquiry 26: 3, 2006, 1617): "Eğer ateistler yalnız ve ayaklar altına alınıyorlarsa, yalnızca kendimizi suçlamalıyız. Sayı olarak güçlüyüz. O halde gelin yumruğumuzun gücünü deneyelim."

[←14]

Napolyon, ünlü matematikçi Laplace'ın Tauri'dan söz etmeden kitabını yazmayı nasıl başardığım şaşkınlık la düşünürken. Laplace ona şöyle demiştir. "Efendim, bu varsayıma hiç ihtiyaç duymadım."

[←15]

fr n dönemi ile Triasik dönem arasındaki geçi* sırasında oluşan, denizdeki Türlerin %96 sının vc

[←16]

mırgalı türlerinin %70 inin yok olmasına yol açan olay, *cl.n.*

[←17]

Camp Quest Amerikan yaz kampı kuruntunu bütünüyle takdire değer bir yöne çeker. Dindar ya da keşfe dayalı bir yapıda olan diğer yaz kamplarının aksine. Ed\viu ve Helen Kagin tarafından Kentucky'de kurulan Camp Qucst. laik hümanistler tarafından işletilir ve çocuklar bir yandan bilinen açık hava aktivireleriyle iyi vakit geçirirken diğer yandan kendi menfaatleri için kuşkucu düşünceleri konusunda cesaretlendirilir. \v\s vv.vam); «jufu.orgi Benzer yapıdaki diğer Camp Qucst'ler şimdi Tennessee, Minnesota. Michigan. Ohio ve Kanada'da bulunmaktadır.

[←18]

Oxford Üniversitesi daha önce bahsettiğim rektörünü seçtiğinde. Akademi Üyeleri onun sağlığına üç göçe ard arda içtiler. Bu yemeklerin üçüncüsünde, bir karşılık konuşması yapmak istedi ve cana yakın bir yorum yaptı: "Kendimi şimdiden daha iyi hissediyorum."

· Bir deney prosedürü; deney esnasında, deneklerin ve araştırmacıların, testin güncel aşamaları gerçekleşirken test grubu ve kontrol grubunun durumlarını bilmemeleri şeklindeki deney prosedürüdür, *cev.n.*

Amerikalı komedyen, standup sanatçısı ve aktör. (http://en.wikipedia.org/wilci/Bob_Newharr) *cev.n.*

aimiizde buna benzer bir durumu, yaşlandığında dininden döndürülerek bir çeşit Tanrıçaya inanmak ^_ia bırakıldığını bildiren, filozof Antony Flew'in bolca reklamı yapılmış dönemliğinde görebiliriz (inter ::^W; > esinde çılgın, ateşli bir tekrar süreci başlatılmıştı.) Aksi yöndeki Russel miirhiş bir filozoftu. Ve Nobel kazanmıştı. Flew'in söziimona din değişikliği belki de Tenpleton ödülüne layık görülmeliydi. Bu yön »: k adım. 2006'da 'Phillip t. Johnson Düşünce Özgürlüğü ve Sadakat Ödülü'nü' kabul ettiğini bildiren r artıcı karardır. Phillip E. Johnson ödülünü ilk alan bizzat Phillip E. Johnson'dır, Akılcı Amacı bir v. — . irdımau strateji' olarak kurarak güvenilirlik kazanmış bir hukukçudur. Flew ödülün ikinci sahibi acc t; Ödülü veren üniversite BIOLA Üniversitesi'dir yani Los Angeles Kutsal Kitap Enstirüsü'dür ittd>Í< Ar.p/kT: *Flew kullanıldığını fark edemiyor mu?' diye düşünmeden edemiyor insan. Victor Erce Inquiry 25: 2, 2005,1718'deki 'Flew'in Çatırdayan Bilimi'ni okuyun; www.sraüai iumantsm. «c* ... A.php?N«.'tion;librar>^p3gc=stcngrrr..25_2

[←20]

Alt ballığı verdim çünkü tek emin olduğum nokta buydu. Kitabın elimdeki kopyasının ana ballığı, Contin: um of London Tarafından yayımlanmış, *Bu Kimin Dünyası?* idi. Bu yayında, henüz görmediğim ve Harper San Francisco'nun Amerikan yayımı ve ana başlığı Yanlış Aktarılan İsa olan kitapla aynı olup olmadığı: söyleyebilecek bir şey bulamadım. Aynı kitap olduklarım varsayıyorum ancak yayıncılar neden böyle şeyler yapar?

9 2 Richard Dawkins

[←21]

İngiltere'nin Kraliyet Ailesi'ne üye olmakla eşdeğerdir, *ed.n.*

Psikometrik tepki ölçümü, genelde soruşturmalar da kullanılır. Anket araştırmalarında da en çok kullanılan ölçüm yöntemidir. Ankete katılan denekler, kendilerine yöneltilen ifadeleri puan vererek onaylar ya da reddederler, *ed.n.*
98 Rich.ırd Dawkin\$

[←23]

Meısa yüksek IQ'lu üyelerin oluşturduğu bir topluluktur ve gazeteleri doğal olarak onları bir araya getiren tek bir konuyla ilgili makaleler üzerinde yoğunlaşmıştır, *eci.n.*

' **Garbage** İ. Garbage Our *Zırva, boş laflar içeri, zırva, boş laflar dışarı.* çev.n.

[←25]

Klasik Latince ya da Yunanca daha iyi dirimdir. Latince *buuo* solugu. Grek *ambrofo*, iuaular anlamına gelir. V/r Grek *andro* erkek, *ftminj*; Grek *gynr* ise kadın anlamına gelir. Bu ölçüde, antro pokiji iintanhftm tıuuuuu kap.ar, juurtdop ve jinekoloji tıbbın âmel amaçlı kollandır.

Tanrı Yamınn 111

[←26]

Kafi Poppca. Avusturya kökenli tuğdu felsefecidir. bilimsel teoriler ile bilimsel olmaya ula ntı ayılırısı hakkımla gönçleri ite unltımiftir. *l].n.*

'İngiltere tuprakLuı altındaki, kökeni 29(1 ıLa 42.1 milyon yıl öncesine dayanan rengin kionun yalaklan •*id.n.*

122 Richa/ıl Dawlûm

[←27]

' Sinekler, anlar ve böcekler eibt. nçu) kailamını tıpkı bir pistonlu motor Rthi doğal titre>ım)c çalıştığı bazı canlılarda kaı prensibinin hâla uçuncu esrede olması ini bileyicidir. Oysa çekirge gibi böcekler her kanat hareketi için sinirsel direkti! gönderir (tıpkı bir kus gibi!, anlat titreşimli motonu açmık ıva da ka pamakı için bir direkti! gönderirler Bakteriler, nr basit bir kasına düzeneği ı tıpkı bir kusun uçma kasları gibi) ne de pistonlu lur düzenek barmdtnrlar annın uçu> kasıl ancak gerçek bir Joudüruculcn varılır bu durumda, bu düzenek bir elektrik motoru ya da 1X'ankel motoru gibidir

[←28]

ökaryot hücre, bir çekirdek ve mitokondri gibi çevril karmaşık özelliklere sahip olan hücre türüdür. İlkel bir hücre türüdür ve Ökaryot hücrelerin sahip olduğu Çekirdek ve mitokondri gibi yapıları barındırmaz. İnsan hücreleri ökaryot'tur. Bakteriler ve arkeler ise prokaryot'tur *t/n*. 'Rubicon antik çağda İtalya'da bulunan ve Galya ile Roma'yı birbirinden ayıran ıçire verilen Latince isimdir. Rubicon'u aşmak, deyiş olarak geri dönüşü olmayan bir işin geçmek anlamına gelen bir deyiştir •>*d.»r.

[←29]

Bu cazibe yanıltıcıdır, çünkü tasarımcı varsayımı dosdoğruca daha büyük bir sorun doğurur; tasarımcıyı kim tasarladı? Başlangıçtaki sorununuz tam anlamıyla, istatistiksel olasılıksızlığın

¹ i'Uvrlio il.it, olarak 1'l.tvlm Etkin âdı vrrılcn pıkuki |ik etkiyi taslamak u/err vıtrtı teın»/ madde İciıu r.nıcl unıdır. l'Larbn Etkili, hatılatın leııtu nııldrlen ılas umubnm u>;layaı A (etkili edılmelini ve tonu olarak hatunu) inancından yararlanarak ban durumlarda kuttu iydeyme taglanmanı hedefler. eJ.»ı.

[←31]

Benzen ile tedavi yöntemidir. H.malıkla benzer belirtiler oluşturan homöopatik ilaçlar, vOcudun kendi lytırjmr RİMİİİİİ harekete geçirerek umuca ılaytr Kıt ilaçlat bitkiler, havvaular. murrallrr ve hamilikli dokular Rihı duğal kaynaklatılan elde rdılt. çri'.n.
156 Ruhani Dankını

hji l*rk fiozkii > nderc* bibimin goscuktca olujur. Bo gOz parvalarimm her hınnc (Jmnundium denir. *tj.il.*

[←33]

Colorado'daki Dir arabanın tamponunda 'Kendi lanet olan ailene odaklan' çıkartmasını gönlüfcümdr eğlenmişim ancak bu artık o kadar da komik çbmvor Belki de ban çocukların ebevryıİrimin lıcyv vıkamaundan korunmaya ihtiyarı varılır

»talimi. »el«*le ve teoloji hıtn olmak ürere larklı «loktnlerin heptim l< var n | «n, ıkı temel ma.Mmın .yij'tıultıkj ta) yar olıuvı olarak .n,'.İl.uuluır Hu ralıklar, ozellıkr ır tu Kâçter veya /it varlıksul veya .1.i.,insin kjir>;ımirı olabilir. e).n.

[←37]

labı k1 InRilı/vrk rdılm olay BW. «İr yayınlanan bir Hırının knmmmlır *fl.n*

[←39]

' O/.rliltlr İtenini ulkmuirki >u milli luuukjUp c/uncuu ijguda: VOKI l an/ljn jvcc »on ung /roid tubiud' ll>tt jıplın» ICjLiOLuı
»o#ulul*mhfıvlı bir lafillri

[←41]

Kulaktan kulağa.

[←44]

Kendim bilmrının rubai im taiuun yolu ulduguuu avunan ve 1952'de L.Ron Huhturd aralından l'a, |jilım> dimd ve (»tikotcMpik bir hareket.
Scicoceologv. t].t.

Nihilizm. Hiççilik veya Yokçuluk İV. vCızıyl oralarında Ruuya'ıla özellikli finn, entelektüel ketim afatında turaltar bulan bir tel .eti yaklaşımdır, İtünür mlul İliç.ı »özeligimden türetilen Nihilizm, bilimirl hılgı dıjmdü hiçbir gerçek bilgi olmadığını kabul etmektir, ttu yaklanmın uzantın olarak d* toplumda yerleşik kurulların, kurumlunu, değer yargılanma ve ahlık kurallarınının yadınnutına varır rJn.

[←46]

' Guardian gametinde ['Hayvani İçgüdüler* 2? Mayı» 2006] *Gen Bendidir*'in kötü »ohrctlı Enron Corporation'ın CEO'tu Jcfl Skilling'in gözde kitabı olduğunu okuduğumda uantragım çünkü bu kıp Sosyal l)arwıncı karakterim benim kitabımdan esinlenerek bcunıtcmiy *Gu.iTji.m* gjırctrundetı Hu hani Omnılf bu yanb> yorumlamayı oldukça iyi açıklanı»: • • • • wil.il' ..

rklyjnr, **1.1** SİVti6/fı İnini. *OsforJ OnivemUu Yapıdan* tarafından yayımlanmaya tutayan *Gen Bcmıl.hr*'m 30. Yıb özel baıknuuu önsözünde. benzer yanlı» yorumlamaların önüne geçmeye çalıştım

198 RjÜÜÜI DjhİÜÜİ

[←47]

'H.L.Mencken. yine tipik kotumcrlıklar bilinil »öyle unınLtnuytri İrimin uı bizi ulryrbiliyor uLuuttı krvntmınd) biri uyarın iç »c».
212 Ruıııı n»lın

[←48]

Ru mizahi acıdan/cnr.ıu fikri bana »unau ki*i ılpııçtlr kı banu *Beyonu ıhf Frutgr tfeeçnr hıçtır MHUH kovmamı»* olan Jonalıan Millcr'dlr. Ona aynen bu fikri anJanumu vt&luyan bılumel kitap *HMertüi 1 « MatfaUı «avııycıl Kin ıçjekkur ederim.*

[←49]

Yatı Ahu'in »on ktjbt. <«• *n*.

Sana yapılmasını istemediğin şeyleri başkasına yapma.

- İler meselede, zarar vermemek için mücadele et.
- Arkadaşlarına, arkadaş canlılara ve dünya geneline sevgi, şefkat, içtenlik ve saygıyla yaklaş.
- Kötülüğe göz yumma VE adaleti uygulamaktan çekinme ama özgürce itiraf edilen ve dürüstçe pişmanlık belirtilen kabahatleri affetmeye daima hazır ol.
- Hayatını neşe ve hayranlık duygusuyla yaşa.
- Hep yeni şeyler öğrenme arayışında ol.
- İler şeyi sına; durumlar karşısındaki fikirlerini daima gözden geçir. Eğer uyumlu değilse tutkuyla bağlı olduğun bir inancı dahi k et.

[←53]

Гаиу» Juliu» Cicur Augurıu Ocmunicut. daha çolr Cılı/çula (akma adı ılc bilinen. J7 U yıllan ararında (çörtv yapımı,. JaUoCUudtan Hanedanı mamı bu
»T Roma İmparatorluğunun ııoıncU İmpa ratoru. *filn.*
İamı Yanılğın 247

[←55]

' Ojenik. Sir Francit Galton isimli bir Ingiliz'in, bnavak olduğu cugenks isimli saflıksız ceninleri ayırıp, sağlıklı ceninler Yetiştirmenin yolların arayan, bilim dalı va da hareket olduğu konu MI hâla tartışmalı olan bir hareket ya da bilim dalı,

[←56]

Ilionuv Scopo. bir arkadaşını yerilir luyı>lu |i destine p.rip Clulrv Darwin'in "Tulle Kökeni" .ıdlı öfrattımt unlanma ltrmli<.ııı Inr aulj uuhkeırtın »nünde bulum* ve 100 Dolnılık para cezasına çarptı nınafo.

•Okimoron. birbiriyle çliicn ya da zıt iki kavramı anlamı kuvvetlendirmek için bir arada kullanmak. *l].it.*

Yınn Yıllıtın *zfil*

[←57]

Bletkihcy Park. Milton Krymn lugıltrrr'dr Hlruhlrv l*.ıva | ı.ınn«i.ıılr II Dünya Sava>ı boyunca. B:r • Krallık »ifre <özi>CUİcri tarafından
Nazi Alma uym'tim İııf.nu vr Lnrnr nrfrılnnınlın <rir>tlmnr aım W ılı olarak kullanılmıştır Őifre cozum opera»vonUñ, l'ıra kod adı ılı
uva> MHİİİU kadar »urımıytu. r.: «
206 RuKırıl (>««İMİİ

ProIIIc. hayatın il»ritn!ü\$Unü iddia ederek kûrraia kar>ı vtkan uruplar. W,w

[←60]

Uicy, 1974 yıkınıla Franuz Maurke Taieb Ue Amerikalı palcuntolog Dona İd Joluon'un ekibinin Doğu Afrika'da Etiyopya'nın i tadat bollerinde bulunan yaklayık dört milyon yıl yatındaki 105 cm boyundaki Autralopithccu afarenm fotili. İmlı bulunuşunu kutlamak için bulunduğu ak,am verilen yemekte Bcatle» grubunun bir müzik parcaınJa adı geçen kızdın cinlcnılmıtır. Çünkü buluntu ycriykm yayta olnuuy bir diyinin hemen hemen ek»tk»iz Ülcelct kemiklerinin fo» ibrdı ed //

[←61]

İçbir kanıta dayanmadan bağı olduğu inancın tek doğru inanç olduğunu kabullenmek, başka inançları sapma veya geçersiz olmakla

' K.ijkji.mmu ı, ek tığı açılanı ve y,nıduğu aaralımlı tevılme, hat alıu anlamımla Almanca «Oz. ı Kom»u<una gülen kadın) eıM.

' Ann Coulccrin çarpıcı Hıristıyan merhameti ile karyılaftmn. 'Davvkinı'ln cehennemde yandığı fikrine »evin mcYcecgini »öyleyecek herhangi bir dında>ıma meydan okurum ' (Coulıcr 2006: 2681

[←63]

Bu sözlerin yanlışlığını belirtmek için bir örnek verelim. Bu sözler New York ile San Francisco'nun arasının 650 merre olmasına benzer.

[←65]

¹ Paleozoik dönem de yaşamış deniz eklem bacaklısı fosil. *ed.n.*

[←66]

Amerikan ateistlerin Ölüm karşısındaki tutumu üzerine yapılan bir araştırma şöyle sonuçlar verdi: Bu kişilerin yüzde 50'si bir anma töreni istemiş; Yüzde 99'u destekli intihar isteyenlerin bu taleplerinin gerçekleştirilmesini ve bu kişilerden yüzde 75'i bu yöntemin zamanı geldiğinde kendileri üzerinde uygulanmasını talep etmiş; Yüzde 100'ii. dindar hastane elemanlarıyla temas ermeyi istememiş. Bkz: <http://nurse5toner.com/myresearch.html>.

[←67]

Dindarlığın ilerleyen yaşlarda artmasıyla ilgili **şahane** bir espri bulan Avustralyalı bir dostuma kuluç verelim: 'Finale mi **hazırlanıyorsun?**'

[←68]

Kadın Piskopos Wiiliam duysaydı ne yapardı?

[←69]

'Mor Ötesi Bahçe' (V:/.' 7:r ' w <. beş Kraliyet Enstitüsü Noel Konferansından birisinin adydı.

Bütün konferanslar Richard Dawkins Vakfı web sitesi olan www.richarddawkins.net adresine konulmuş olacaktır.

[←70]

Copenhagen interpretation

[←71]

Cycad ağaçları çok eski çağda yaşamış bir ağaç türüdür, *ed.n.* İki ayaklı otçul bir dinazor türü. *ed.n.*
' *The DemonHaunted World: Science of a Candle in the Dark*

Gaz ve sıvı ortamlarda duran mikroskobik parçacıkların, çevredeki moleküllerin etkisiyle yaptıkları rasrglc hareket, •*ed.n.*

Felsefede, algılanan veya yaşanan şeylerin niceliği veya özelliği, *etM*.